

SANCTUM

JESU CHRISTI EVANGELIUM

SECUNDUM

MATTHAEUM.

SANCTUM JESU CHRISTI EVANGELIUM

SECUNDUM

MATTHAEUM,

ADDITIS UBIQUE LOCIS PARALLELIS ALIORUM EVANGELISTARUM,

AMPLO COMMENTARIO,

*tum morali et homilitico ex ss. Patribus, quum literali et
exegetico ex auctoribus nostrae aetatis,*

ILLUSTRAVIT

J.-A. VAN STEENKISTE

Canonicus hon. eccl. cathedr. Brug., s. Theol. Lic. in Univ. Cath. Lovan.,
et per viginti annos s. Script. prof. in Semin. Brugensi;
nunc Pastor-Decanus eccl. B. M. Virg. Brugis.

« Os Christi Evangelium est: in coelo sedet,
« sed in terra loqui non cessat. »

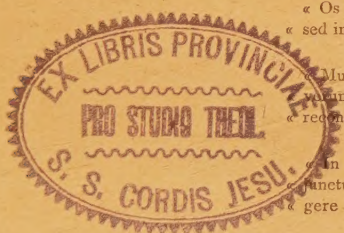
S. AUG., *Serm. 85* (ed. Migne).

« Multis certe haec facilia videntur esse...:
« nam ita existimant ii qui sententiarum ibi
« reconditarum profunditatem ignorant. »

S. CHRYS., *Hom. 1 in Matth.*

« In Evangelicis sermonibus semper literae
« sanctus est spiritus; et quidquid primo fri-
« gere videtur aspectu, si tetigeris, calet. »

S. HIER., *in Matth. 14, 14.*

QUARTA EDITIO,

DILIGENTISSIME RECOGNITA, HAUD PARUM ADAUCTA, ET QUASI TOTA TRANSFORMATA.

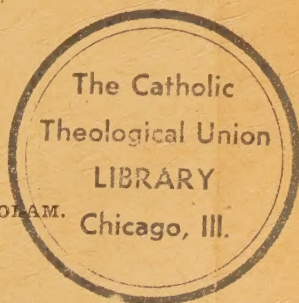
CUM TABULA GEOGRAPHICA.

TOMUS I.

BRUGIS

APUD C. BEYAERT, BIBLIOPOLAM.

1903

225.6
58143

APPROBATIO 1^{ae} EDITIONIS.

Approbamus et dilecto clero nostro vehementer commendamus.

Brugis 10 Augusti 1872.

† J. J. EPISC. BRUG.

APPROBATIO 2^{ae} EDITIONIS.

Alteram hanc editionem Commentarii in s. Matthaeum, a R. A. D. VAN STEENKISTE, Sacrae Scripturae in Seminario nostro professore et Ecclesiae cath. Brugen. Canonico ad honores, anno 1872 primum in lucem editi atque a Nobis laudati, non possumus quin dilectissimo clero nostro amplius et amplius commendemus. Experientia scilicet comprobatum est, methodum catechisticam ab auctore usurpatam contulisse plurimum ut alumni facilius et penitius historiam evangelicam didicerint; simulque libentius sensum textus sacri penetraverint. Aliunde, Nobis suadentibus, Auctor suis interpretationibus sententias ss. Patrum quamplurimas inseruit, aliaque suo operi additamenta perutilia adjecit.

Datum Brugis, in festo s. Augustini, 1875.

† J. J. EPISC. BRUGEN.

NOTA. Quum plene absoluta fuerit typographica quartae hujusce editionis impressio, approbationem Ordinarii, sacris Ecclesiae decretis requisitam, nobisque jam promissam, benigne concedendam fore confidimus, eamque ad calcem adjicere haud praetermitteremus.

PRAEFATIO.

Quarta editio. In lucem jam prodit quarta Commentarii nostri editio, diuturno labore recognita, et profundiore doctrinae Evangelicae perscrutatione multis in locis ad-
aucta, habita ratione scriptorum recentiorum Knaben-
bauer, Didon, Fouard, Fillion, etc.

Finis noster generalis. Quod autem attinet ad finem quem imprimis prosecuti sumus, juvat repetere quod initio tertiae editionis diximus: Commentarium hunc amplissimis doctrinae et eruditionis sacrae argumentis locupletatum fuisse, in gratiam eorum qui, exemplum imitantes s. Augustini *Conf.* 11, 2, in studio ss. Literarum *castas* inveniunt *delicias*, simulque thesaurum quemdam Evangelicae veritatis et sapientiae christianae sibi comparare cupiunt, ex quo, sicut *bonus* ille *pater familias*, de quo Salvator loquitur M. 13, 52, *nova et vetera* in suum aliorumque emolumentum spirituale proferant ac dispensent.

Analysis. Cujus quidem operis nostri ut generalem statim ab initio notitiam lectoribus tradamus, praecipua argumentorum genera a nobis tractata indicare statuimus.

Igitur hisce Commentariis, haud exigua diligentia collectis, ac pro modulo nostro concinnatis, quinque praesertim complectemur doctrinarum rerumque capita: in iis enim trademus

1° Explicationem literalem et *philologicam* s. Matthaei,

additis ubique et *in extenso* recitatis locis parallelis aliorum Evangelistarum;

2° Historiam Passionis, mortis, resurrectionis et Ascensionis Christi plenissima expositione descriptam, secundum narrationem et concordiam singulorum Evangelistarum;

3° Dissertationes plurimas, obiter adjectas, in varias quaestiones scripturísticas, quarum notitia ad perfectiorem Evangelii intelligentiam requiritur;

4° Plura etiam homiliarum et concionum schemata, in utilitatem oratoris sacri ex testimoniis ss. Literarum et ss. Patrum comparata atque adornata;

5° Tandem sedulam confutationem Rationalistarum, qui nostris diebus errores suos, praesertim quoad vitam et miracula divini Salvatoris, passim spargere conantur cum magno fidei periculo.

Aurifodina. Ex brevi illa universi libri descriptione, qua structura ejus vix ac leviter fuit delineata, ut fieri solet in praeparando aedificio, facile sibi quisque persuadebit mentem nobis non fuisse *nudum* conscribere Commentarium, secundum normam et formam consuetam, qualem nostra memoria interpretes plerumque adhibent; sed per abundantissimam Evangelii expositionem, sacrum quoddam divinae doctrinae ac biblicae eruditionis *armarium promptuarium* seu *aurifodinam spiritualem* sacerdotibus suppeditare. Etenim, non solum continuam persecuti sumus explicationem *Evangelii secundum Matthaeum*, sed data opportunitate varias annexuimus disputationes scripturísticas, plurimasque conclusiones morales et accommodationes homilíticas, quae ad ampliorem, jucundiorum et praesertim utiliore historiae Evangelicae cognitionem,

Ecclesiae ministris, in vinea Domini laborantibus, prodesse posse videntur.

Atque haec quidem sunt, quae de generali operis suscepti consilio praemisisse juvabat. Quaedam nunc singillatim addenda sunt de praecipuis tractandi argumenti rationibus et regulis, quas nobis praestituere utile duximus.

Imprimis causam, ob quam librum plerisque in locis sub forma *quaestionum* disposuerim, paucis indicare oportet; deinde finem quem, ut statim monebam, in scribendo coram oculis habui, fusius ac plenius explicabo; tandem vero monita adjiciam nonnulla, ante usum ac lectionem Commentarii nostri attendenda.

Quaestiones. Quod autem ad primum attinet, id mihi in religionem verti, ingenue fateor, consilio Viri prudentissimi et venerabilissimi acquiescere; deinde, propria mea muneris atque officii experientia, eaque diuturna satis ⁽¹⁾, comperi hanc docendi viam ceteris praestantiorē atque commodiorem esse, tum Seminarii alumni, quum sacerdotibus ministerio sacro deditis, ut ad Examina vel ad Conferentias Ecclesiasticas sese praeparent, utque accuratam notitiam factorum historicorum, quae in Evangelio narrantur, facilius acquirant, acquisitam vero promptius altiusque memoriae imprimant ⁽²⁾.

Quaestiones generales. Animadvertere liceat hunc

(1) Per viginti annos, bona pace lectoris benevoli dixerim, Magistri munere in Seminario Brugensi perfunctus, licet indignus tanto officio, Scripturam sacram docui atque interpretatus sum, et Commentaria edidi haud pauca, in pluribus seminariis adoptata, praesertim in *Psalmos*, in *Epist.* s. *Pauli* et *Cathol.*

(2) Rationis ac viae istius utilitas a multis, ut videtur, agnita fuit, quum mille secundae editionis exemplaria ante unum annum revolutum divendita fuerint omnia, et duo millia exemplarium 3^{ae} editionis jam sunt sparsa in varias orbis catholici regiones, etiam remotissimas. Ignoscat mihi iterum lector, quaeso, si tale quid negotii privati et familiaris hic perstringere ausus fuerim.

finem certius atque efficientius obtineri, si quaestiones quaedam generales, quarum solutio postulat ut universus historiae Evangelicae campus omnisque causarum series mente percurrantur, identidem positae et diligenter expositae fuerint. Exempli gratia videsis infra q. 63, 107, 125, 183, 283, 311, 464, etc. Cf. quae mox dicam de quaestionibus stella notatis, p. 14.

Methodus nostra. De cetero sedulus lector sponte videbit quaestiones nostras tali modo ordinari, ut annotationes exegeticae, criticae et morales, quae ad completum perfectumque commentarium requirantur, in responsis tradantur omnes (cf. q. 496 de Transfig.): atque adeo forma quadam seu *methodo* admodum simplici, et fortasse amoena in scribendo usi, conati sumus interpretationem ad veram scientiae normam redactam constanter praebere.

Quod quidem ut recta ratione perficeremus, *sensum literalem* et historicum semper praemisimus, e sententia s. Greg. M., qui *Hom. 40 in Ev.*: “ In verbis sacri Eloquii, “ ait, prius servanda est veritas historica; ” sed hic sisti posse non putamus; atque ideo usque in medullam seu interiorem sensum penetrare propositum nobis fuit, memores eorum quae addit s. Greg. ib.: “ Postmodum, “ inquit, requirenda spiritualis intelligentia. ”

Methodus ss. Patrum. Haud supervacaneum erit hac occasione mentem nostram pandere totam. Experiri volumus num veterem et translatitiam interpretandi rationem, qua ss. Patres omnes et singuli perpetuo usi sunt ⁽¹⁾, conjungere et conciliare non possemus cum ista *Methodo philologica et scientifica*, quae recentiore aetate introducta,

(1) Sufficiat illos nominasse, quorum commentarios nosmetipsi perlegimus fere integros, ss. Chrys., Aug., Hier., Ambr., Hil., Greg. M., Bedam, Thomam.

seu potius in locum prioris saepissime substituta fuit.

Hodierna Exegesis. Nullo negotio intelligit eruditus lector nos de illa loqui *Exegesi*, quae libros sacros diligenter quidem pertractat, sed eodem modo quo opera profana antiquorum exponuntur; quaeque apud plerosque Germaniae aliorumque regnorum Reformatores, ab unius ferme seculi spatio, multum invaluit, et sola admittitur a Rationalistis. Imo vero, dicam plane quod sentio, salva tamen reverentia viris doctissimis debita, ista exponendi ratio, quae pietatis et sanctitatis doctrinam nimis negligit ac pene deserit, ab ipsis auctoribus catholicis nonnumquam adoptata, atque, ut mihi videtur, ultra legitimos limites provecta fuit.

Ad medullam penetrandum. Certe utilia omnino sunt huiusmodi studia *philologica*, imo et prorsus necessaria ad sensum literalem recte investigandum; idque palam et libenter fatemur: sed natura et indoles *sacra* divinorum librorum postulat ut, secundum *constantem omnium ss. Patrum consuetudinem*, ulterius et altius in commentariis progrediamur, utque eodem spiritu, quo scripti sint, illos libros intelligamus atque interpretemur. Igitur, ad intima eorum viscera penetremus, et sensus sub velamine literae absconditos perscrutemur oportet: namque, ut verbis utar s. Chrys. *Hom. in Saul. adh. spirans*, t. 3 Migne, "Quemadmodum in agro humido et irriguo, "ubicumque quis fodit, undique fontes scaturiunt: sic et "in agro divinae Scripturae, ubicumque reseraveris, plu- "rimos fluvios videbis erumpere."

Belle dictum s. Chrys., profecto! In superficie soli aqua saepe turbida est vel rara: fode terram, fode animose: quo altius fodes, eo puriorem, meliorem et abundantior

invenies aquam. Ita in studio Scripturae : lege, lecta remande, meditare, confer loca similia, quaere, ne cesses : fontes aquae *vivae* tibi reperiēs, o quam dulces ! quam salutares ! Da assidue scrutantem, promitto ipsi et spondeo fore ut deliciis affluat spiritualibus.

Ede nucleum. Isti autem auctores qui in superficie sensus litteralis haerent, quique disputationibus grammaticis et literariis se totos tradunt, similes reputo homini, qui viride nucis involucrum dentibus inconsulte premeret, nucleique dulcedinem minime aut vixdum gustaret. Nonne satius esset putamen exuere nucemque duram frangere, atque adeo penetrare usque ad nucleum qui solus nutrit et sapit ? Certe ad hoc perficiendum requiritur labor saepe improbus, sed *qui edere vult nucleum, frangat nucem*, s. HIER., *Ep. ad Paul.*, Bonus homo.

Scriptura explicatur per Scripturam. Pleniorē autem et profundiorē intelligentiam, tum spiritualē quum literalem, imprimis ex aliis ss. Bibliorum locis collatis, ubi idem vel simile quid dicitur, diligenter petivimus. *Nullus enim melior est Scripturae interpres, quam ipsamet Scriptura* : neminem enim praeter ipsum Deum tutius interrogabimus, si mente percipere cupiamus penitusque pervadere quod Deus verbis suis significare et docere voluerit. Ideo singulis paginis textus Scripturasticos indicavimus haud paucos ; idque tam frequenter perficere curavimus, ut hac in re propriam et peculiarem quamdam vim et rationem Commentario nostro abscribi posse confidamus.

Pro concionibus. Jam vero, istud ultimum dum persequeremur, hunc quoque effectum ac fructum laboris assecuti sumus, ut in explicationibus nostris amplam

doctrinae segetem ac materiam pro concionibus sacris, tum ex verbis et exemplis Christi in Evangelio, quum ex aliis novi Testamenti libris, colligere potuerimus.

Et re quidem vera, facile perspiciet quisque plurima homiliarum et orationum schemata aut argumenta multis in locis a nobis suppeditata fuisse: quibus, ad eundem finem, sententias breves et nervosas, e ss. Patribus desumptas, saepissime addidimus.

Citationes e ss. Patribus. Haud exiguum porro in hisce ss. Patrum sententiis eligendis et colligendis diligentiam adhibuimus, scientes: “Hoc catholicissimum, “fidelissimum atque optimum factu visum esse, ut in “medium ss. Patrum sententiae proferrentur”: s. Vinc. “Lerin., *Comm.* 2, ubi de conc. Eph. Citationes fere omnes, etsi haud paucas, egomet ipse inspexi et recognovi, ut statim dicam p. 14.

Sensus litteralis. Sed hactenus de pio et *ascetico* seu spirituali Commentarii nostri consilio et instituto.

Quaedam nunc de ratione exegetica, qua usi sumus ad sensum literalem indagandum et explicandum, animadvertenda videntur.

Quamquam, ut ex dictis patet, piae ac devotae Verbi Divini intelligentiae operam naviter impendimus nostram, sensum tamen literalem et historicum, variasque quaestiones huic annexas, haudquaquam negligenda esse arbitrati sumus. Imo vero, quando occurrit locus quidam difficilior, diversas auctorum sententias adduximus, ut, quemadmodum s. Chrys., clarissimus in hac palaestra magister noster, dicit in *M.* 11, 4: “Non nostra tantum referentes, sed “etiam in medium ponentes quae ab aliis dicta sunt, ex “comparatione dictorum veritatem clariorem reddamus.”

Notum quippe est, ex opinionum conflictu lumen veritatis elici, sicut ignis e silice percusso excutitur.

Dissertationes. Praeterea, dissertationes scripturasticas ad illa s. Matthaei loca, in quibus prima occurrit mentio rei cujusdam, vel viri, vel instituti, quae peculiari indigent explicatione, per modum *Excursus* haud raro adjecimus: exempli causa, de *Synedrio*, de *s. Petro*, de *Jesu miraculis*, de ejus *praedictionibus*, de *parabolis Evangelicis*, de *templo Jerosolymitano* etc., longe lateque disputavimus, quando Evangelista noster de istis primum loquitur ⁽¹⁾.

Ubi notae speciales? Hac occasione generatim moneamus simile quid a nobis factum fuisse, quotiescumque verba Evangelica fuse et dedita opera tractanda videbantur: atque adeo sedem propriam, quam quisque cito et parvo labore reperire possit, investigationibus nostris *biblicis* adscribere semper studuimus. Sufficiet in *Concordantia Biblicorum* quaerere locum, ubi vox illa, circa quam annotatio seu disquisitio praecipua postulatur, apud M. primum adhibetur. Exempli gratia inspiciantur, si cui lubeat, vocabula illa: *Jesus, Christus, Maria, Joannes-Baptista, Fratres Domini, Pharisei, Sadducae, Samaritani, Galilaea, Jordanes, Mare Galilaeae*, dictiones *jilius regni, Amen, Gehenna ignis, Filius hominis*, etc.

Loca parallela et concordia Evangelistarum. In exponendo autem s. Matthaeo, semper et ubique loca parallela ss. Mc., L. et J. perfecte et absolute recitavimus, eademque simul interpretati sumus; adeo quidem ut quaecumque a s. Matthaeo vel breviter strictimque dicantur,

⁽¹⁾ Ibi indicatur dissertatio, sed haec ad calcem libri rejicitur in hac 4^a ed., ne series commentarii nimium interrumpatur.

plena et ampla referamus narratione, additis nempe iis omnibus quae de eodem argumento apud alios Evangelistas reperiuntur. Cetera vero historiae Dominicae facta, quae M. silentio praeterit, suis quaeque locis indicavimus, ut Concordia et chronologica series universi Evangelii haberetur. Haec autem rerum omnium conjunctio, et quadruplicis narrationis mira unitas seu *harmonia*, magis elucebit per *Tabulam synopticam vitae Jesu Christi, secundum concordiam quatuor Evangelistarum ordine chronologico digestam*, quae ad calcem hujus commentarii ponitur.

Passio Domini complete. Igitur s. Matthaeum perpetuo secuti sumus, vestigiis ejus fideliter insistentes, usquedum ad ultimam vitae Dominicae partem pervenerimus: deinceps vero rem plenius fusiusque tractandam suscepimus. Etenim, ab ingressu Jesu in hortum Olivarum usque ad ejus in coelum ascensum, narrationem s. Matthaei non solum, ut antea fecimus, cum aliis Evangelistis comparavimus, sed omnia et singula, quae apud unumquemque ex quatuor Evangelii scriptoribus memoriae prodita leguntur, longe lateque perscrutati sumus.

Quare complete. Id autem opere praestandum esse judicavimus, tum quia facta historica, quae ad Christum patientem, a mortuis redeuntem atque in coelum ascendentem spectant, praecipui momenti et ponderis sunt in re Evangelica, unde majorem quemdam prae ceteris Evangelii capitibus utilitatem habere semper visa sint; tum etiam, quia multis in locis viget consuetudo laudabilissima, copioso animarum fructu locupletata, atque in omnes Ecclesias fortasse propaganda, singulis temporis quadragesimalis diebus dominicis populo christiano per modum *Meditationum* dedita opera enarrandi et pie exponendi completam *Passionis Dominicae* historiam.

Citationes auctorum innumerae diligenter inspectae et accurate indicatae. Non possum quin monitis istis addam, omnes et singulas ss. Aug., Chrys., Hier., Ambr., Hilarii, Greg. M., Ven. Bedae et Thom. Aquin. sententias in hoc libro adductas, ex operibus ipsis istorum Doctorum accurate (ut confido) desumptas fuisse. Ipsemet ego, meo marte, loca inspexi omnia, ingenti sane et patientissimo labore! Illudque etiam, pro virili parte, facere studui, quod ad alios auctores passim laudatos, saltem multos ex iis, et imprimis praeclariores, attinet ⁽¹⁾; eorumque scripta et loca distincte indicare conatus sum, ut legenti patebit. Quaedam tamen ex testimonio aliorum, ceteroquin optimorum interpretum, bona fide mutuari coactus fui. Errores, quotquot hac in re irreperint, benignus et misericors lector pro amore JESU condonabit: eandemque veniam ac gratiam pro aliis ignorantibus, mendis atque vitiis meis, quorum sane numerus haud exiguus in opere tantae molis detegatur, humiliter precor et obsecro.

Quando autem ss. Ambr., Hier., Chrys., Hil., aliosque Patres citamus, absque ulteriore indicatione, intelligimus eorum *Commentarios* vel *Homilias* in eum Evangelii locum de quo sermonem habemus. Idem dicendum de ceteris Scripturae sacrae interpretibus, quorum testimonia proferimus.

Stellulae notant certas quaestiones. Animadvertendum etiam est, quaestiones stellula notatas ad continuam commentarii seriem non pertinere; eas vero triplicis esse generis: nonnullas enim esse *generales* (vide p. 7), quibus facta similia, quae in universo Evangelio vel alibi in Scrip-

(1) Sic omnes citationes *Flavii Josephi*, et innumeras quidem, sedulo recognovi ex edit. graeco-latina *Havercampi*, 1726.

tura legantur, logice conjungantur atque in unum quasi corpus redigantur (*sous forme de synthèse*), adeo quidem ut pro earum solutione oporteat mente percurrere omnia loca parallela vel de eadem re tractantia. Hoc autem quæstionum genus, et colligendi et coacervandi causa interpositum, ad distinctam rerum cognitionem haud leviter memoriam juvat, et opportunum imprimis erit Seminariorum alumnis; forsitan etiam aptam tradet formam normamque examinis in Conferentiis Ecclesiasticis instituendi. Porro secundum genus respicit conclusiones morales atque usum homiliticum Evangelii, illudque sacri oratoris gratia adornatum et insertum fuit. Tandem 3^m continet dissertationes scripturísticas et annotationes archaeologicas aliasque obiter et ex occasione adjectas, de quibus jam verbum p. 12.

Latinitas classica, ast temperata. Nunc autem, de stylo et scribendi ratione si quid obiter dicendum videatur, fixum hoc fuit in animo destinatumque ut pure et latine, clare et dilucide, quantum in me fuit, sententias doctrinasque omnes exponerem; voces quoque et locutiones barbaras, quales in vulgari sermone occurrunt tam frequentes, vitare studui, ut quam minime fieri posset a germana Latinitate recederem ⁽¹⁾: unum tamen monens, mentem mihi fuisse ut moderatum et modestum me hoc in negotio praeberem; neque umquam cum perspicuitatis detrimento damnarem et immutarem, sicut quidam olim humaniorum literarum fautores fecerunt, illa vocabula,

(1) Quod quidem ut conaremur (quin tamen perfecisse confidamus), haud leviter nos illexit imo et impulit, libenter profitemur, ea scribendi ratio, quam SS. D. N. Leo Papa XIII, Ecclesiae regimini diutissime praepositus, in literis encyclicis adoptavit, quaque praeclarissimam statim a regni principio laudem consecutus est, omniumque summam sibi conciliavit et rapuit admirationem.

quae venerabili seculorum usu, praesertim apud scriptores rerum divinarum praestantissimos, quasi civitate Romana donata fuerunt, ut *Ecclēsia, Sacramēta, Revelatio, humilitas* (virtus), *consubstantialis, realiter et substantialiter* (ubi de Christo in ss. Eucharistia praesente), *ex opere operato, limbus Patrum, Passio Christi, resurrectio, oratio* (precatio), multaque alia ejusdem generis; vel quae ex Doctorum et philosophorum libris certam quamdam et definitam vim ac significationem nervosam consecuta sunt, quaeque praetermitti aut emendari non possent nisi per frigidas verborum circuitiones: v. gr. *per se et per accidens, positive et negative*, argumentatio *a fortiori, a minori ad majus, a pari*, et sic porro. Qui nimiam elegantioris linguae copiam consecrari velit, sententiarum vim saepe laedat, atque intelligentiam eorum qui scripta legent admodum praepediat, necesse est.

Vulgata secundum exemplar authenticum verbis non separatis. In edenda autem Vulgata memor fui decreti Clementis VIII, die 9 Nov. 1592, quo praescribitur: “ *Ut nemo sacrarum Scripturarum editionem typis* “ *mandare praesumat, nisi habito prius exemplari in typographia Vaticana excuso: cujus exemplaris forma, ne* “ *minima quidem particula de textu mutata, addita, vel ab* “ *eo detracta, nisi aliquid occurrat quod typographicae incuriae manifeste adscribendum sit, inviolabiliter observetur.* ” Ideo constanter coram oculis habui exemplar editionis Vaticanae authenticum a. 1598, collatis correctionibus ibi indicatis, illudque in omnibus, etiam in minimis, ut in interpunctionibus et literis majoribus (gall. *les majuscules*), fidelissime secutus sum. Eamdem etiam, generatim loquendo, observavi rationem conjungendi versus singulos:

qua in re a communi recentiorum usu recedendum esse judicavi, propterea quod neque utile neque jucundum putaverim versiculos, invito sensu, aut repugnante orationis contextu, a se invicem separare, et a margine ducere, prima litera facta grandiore ⁽¹⁾. Quamobrem ad normam editionis istius Romanae versiculos conjunxi; nisi quod identidem, ubi sensus id requirere videbatur, aliam inchoaverim lineam.

Scriptores heterodoxi. Denique, pium lectorem, catholicae fidei discipulum, ne offendant, peto quaesoque, testimonia ex auctoribus heterodoxis interdum indicata vel recitata, praesertim iis in rebus quæ ad *Archaeologiam Biblicam*, locorum descriptionem, eruditionem profanam ceteraque id genus spectant. “ Operis mei et studii est “ (si verba s. Hier. *Ep. ad Vigil.* ep. 61 mihi accommo- “ dare fas est), multos legere, ut ex plurimis diversos “ flores carpam, non tam probaturus omnia, quam quae “ bona sunt electurus; assumo multos in manus meas, ut “ a multis multa cognoscam, secundum illud quod scri- “ ptum est (1 Thess. 5, 21): Omnia legentes, quae bona “ sunt retinentes. ” — Ut autem scriptores isti, catholicae fidei haud participes, ab aliis probe discernantur, eorum nomen stellula notavi.

Deus imploratur. His praemonitis, et de fine quem in scribendo mente persecuti sumus, et de interpretandi ratione quam adoptavimus, duo jam superesse videntur: 1° quidem instantibus precibus humiliter Deo oblati obtinere adnitemur ut coeptis nostris Ille aspires, cui

(1) BEELEN, *Grondregels* enz. (Leuv. 1858, 3^e Regel), merito notat per illam versuum disjunctionem intelligentiam et connexionem sententiarum saepissime impediri.

omnis boni principium et exitum acceptum referre cogimur, quique in Evangelio (J. 15, 5) ipse testatur *nihil* operis vere salutaris a nobis perfici posse sine ejus auxilio.

Obsequium in s. Sedem. 2° Tandem manet ut, quemadmodum catholicae ratio disciplinae sapientissime postulat, hunc librum, ceteraque nostra in Divinis Literis explicandis tentamenta, ad judicium Sedis Apostolicae Romanae, cujus Pontificibus, s. Petri successoribus, regimen universae Ecclesiae atque *infallibile docendi magisterium* (cf. Conc. Vatic., sess. 4, Constit. *Pastor aeternus*) divinitus commissum est, venerabundi deferamus, ejusque auctoritati perfecto mentis et cordis obsequio subjiciamus.

Brugis, festo die s. Amandi 6 Februarii 1903.

Domine Deus, sint castae deliciae
meae Scripturae tuae; nec fallar
in eis, nec fallam ex eis!

S. Aug., *Conf.* 11, 2.

Domine, ad quem ibimus?
verba vitae aeternae habes.

J. 6, 69.

INTRODUCTIO.

Si scribas, non sapit mihi,
nisi legero ibi JESUM.

S. BERN. *In cant.* Serm. 15.

Evangelii excellentia. S. Aug. *De cons. Ev.* 1, 1 : « Inter
« omnes divinas auctoritates, ait, quae sanctis Literis continentur,
« Evangelium merito excellit : quod enim Lex et Prophetæ futu-
« rum prænuntiarunt, hoc redditum atque completum in Evangelio
« demonstratur. » Ibi enim perfectissime se notum facit Christus
ille, qui « Ubique Scripturarum occurrit et reficit (s. Aug. ed.
« Migne, t. 8, p. 269) », imo vero « Propter quem Scripturae
« factae sunt (Ib. t. 4, p. 1177) ».

Inter eos autem, qui Evangelium afflatu divino conscripserunt,
primo loco in Bibliis nostris venit s. Matthaeus : cujus quidem
librum, adjuvante Domino, aliquantulum pro nostra parvitate,
perscrutari atque illustrare suscepimus.

Quod ut recta ratione et apto ordine perficiamus, oportet ut
notiones quasdam generales, tamquam *Prolegomena*, primum tra-
damus, sc. de inscriptione libri, de sede ejus, de auctore, argu-
mento, etc. : unde totidem in hac parte praevia distinguemus
paragraphos.

Igitur « Si Deus id concesserit (dicemus cum s. Chrys., H. 1
« in M.), urbem adituri sumus auream, et quovis auro pretiosio-
« rem... Ductorem optimum habemus Matthaeum... Multo nobis
« studio est opus... Aperiamus itaque mentis januas. »

§ 1. INSCRIPTIO HUIUSCE EVANGELII.

Ordo rei tractandae. Inquirendum 1° quatenam sit huiusce libri
inscriptio antiqua ; 2° quamnam habeat auctoritatem ; 3° quis sit

verborem sensus singulorum. Ex iis quae in hoc tertio puncto dicuntur, sponte nascetur 4° quaestio de Evangelii unitate sub multiplici Evangelistarum distinctione. Inde 5° de figura seu *symbolo* quatuor animalium thronum Dei vehentium, quae quatuor Evangelistarum imaginem ac *typum* referunt.

Q. 1. Quenam est **auctoritas inscriptionis** Evangelio s. Matthaei praefixae?

R. Inscriptio *Sanctum Jesu Christi Evangelium secundum Matthaeum* quae in Vulgata nostra legitur, cujusque formula brevior et probabilior *Εὐαγγέλιον κατὰ Ματθαίου* in vetustissimis codicibus graecis reperitur, quamvis antiquissima sit, ab ipso auctore sacro praefixa non videtur.

Quod probatur 1° ex magna lectionum varietate, quam hac in re nobis exhibent vetera manuscripta; 2° ex similitudine quam inscriptiones habent in singulis Evangeliiis, praesertim ex eadem illa formula *secundum*, κατὰ; 3° ex primis verbis s. Marci *Initium Evangelii* etc., quae certe adjecta non fuissent, si inscriptio jam praemissa fuisset. 4° Ex consuetudine ss. Scriptorum, qui titulos non ponunt distinctos a primis libri verbis, ut *Visio Isaiae*, *Apocal. 7. Ch.* etc. S. Chrys. *ad Rom. Hom. 1* diserte affirmat nullum e quatuor Evangelistis nomen suum apposuisse.

Igitur inscriptio per se **canonica** auctoritate non valet; unde concluditur libri authenticam ex verbis illis cum certitudine *plena* et *divina* demonstrari non posse. Attamen inscriptionis antiquitas gravissimum praebet argumentum historicum ad confirmandum quod aliunde probatur, s. Matthaeum Evangelii hujus scriptorem merito haberi.

Evangeliorum porro inscriptiones apud s. Iren. *Contra haer.* I, 26, 2; III, 11, 7 sq.; apud Clem. Alex. *Paedag.* I, 6; *Strom.* I, 21; apud s. Cypr. *Adv. Jud.* l. 3 passim; pariter in vetere Itala et in can. Muratorii commemorantur. Inde colligimus, illas jam sec. II in ecclesiis Romana, Lugdunensi, Africana et Alexandrina agnitas fuisse; atque in eis haberi argumentum validissimum, quo authenticam Evangeliorum demonstratur. Olim jam Tert. *Adv. Marc.* 4, 2, inde confirmabat Evangelia genuina esse. Vide infra q. 9.

Q. 2. Sit inscriptio: *Evangelium secundum Matthaeum*. 1° Explica vocem *Evangelium*, variosque sensus quos in N. T. habet. 2° Quae-

nam est vis dictionis *secundum M.*, probando responsum? 3° Quid ex illa formula concludis quod attinet ad Evangelii unitatem?

R. ad 1^m. **Evangelium** 1° etymologice significat *bonum nuntium* in genere: εὐ et ἀγγέλλω, *nuntio* id quod *bene* est, quod laetum est. Hoc sensu generali sumitur M. 4, 23; 9, 35; 24, 14 *Evangelium regni* (τῆς Βασιλείας cum art.), i. e. faustus nuntius de regno Messiae.

2° In novo Test. frequenter occurrit (exceptis scriptis s. Joannis et Ep. ad Hebr., ubi ne semel quidem legitur), et fere semper dicitur de bono nuntio κατ' εὐαγγέλιον, i. e. de laeto atque exoptato nuntio adventus Messiae, Redemptoris nostri. L. 2, 10 *Evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo: quia natus est vobis hodie Salvator*. Rom. 1, 1 *Evangelium Dei, quod ante promiserat (Deus) per prophetas suos... de Filio suo*. Merito autem ita vocatur ille nuntius, quum nullus in terris antea auditus fuerit, aut umquam audiendus sit, tam jucundus tamque faustus: « Quid, inquit s. Chrys. in M. h. 1, tam bono nuntio possit aequari? **Deus in terra, homo in coelo** (1)! »

3° Inde, per metonymiam partis pro toto, ita vocatur ipsa doctrina a Christo tradita: v. gr. Mc. 1, 15 *Poenitemini et credite Evangelio*. Pariter Mc. 8, 35 *Qui perdidit animam suam propter me et Evangelium*, etc. Cum tertia hac significatione connexa est alia quaedam, nempe praemium coeleste, quod promisit Christus, quodque fructus est doctrinae ejus: 1 Cor. 9, 23 *Ut particeps Evangelii efficiar*.

4° Praeterea *Evangelium* dicitur praedicatio illius doctrinae, v. gr. ab Apostolis aliisque Jesu discipulis facta: Rom. 2, 16; 16, 25 *Secundum Evangelium meum*; cf. 2 Tim. 1, 8.

5° Tandem in titulis Evangeliorum, quemadmodum Mc. 1, 1 *Initium Evangelii Jesu Christi*, significat narrationem seu historiam vitae et mortis et resurrectionis Servatoris nostri.

Ad illos quinque sensus revocari possunt omnes et singulae significationes quibus *Evangelium* in N. T. usurpatur (2).

R. ad 2^m. **Secundum Matthaeum**: ex una parte, non idem est

(1) Obiter notemus hisce duobus verbis et altitudinem et excellentiam mysterii Evangelici nervosissime exprimi. Infra, q. 215, praestantiam Evangelii cum veteri Test. comparati exponemus.

(2) 2 Reg. 4, 10 apud 70 εὐαγγέλιον sign. mercedem pro laeto nuntio; quo sensu dicitur quoque apud Homerum.

ac *Matthaei* in genitivo (ut * Kuinöl autumat); hoc enim nihil aliud designaret quam auctorem libri esse Matthaeum: ex altera vero parte, multo minus illam habet vim quam Faustus Manichaeus inepte ei tribuit, sc. Evangelium scriptum non ab ipso Matthaeo, sed ab alio quodam secundum historiam a Matthaeo antea compositam. Etenim verba *secundum Matthaeum*, *αὐτῶν* M., duo indicant: 1° hanc historiam a Matthaeo fuisse exaratam, sed 2° eandem ab aliis auctoribus sacris etiam fuisse litteris consignatam, adeo ut plures sint unius ejusdemque historiae narrationes distinctae. Sensus gallice exprimi potest: *Évangile d'après le récit de Matthieu*, germ. *Wie Matthäus es schrieb*, i. e. historia Evangelica, prout haec scripta fuit a Matthaeo.

Haec autem vis locutionis *secundum talem* colligitur vel ex hoc solo quod Patres graeci, quando adducunt varios auctores, qui unum idemque Test. vetus graece interpretati sunt, dicant: versionem *secundum* (*αὐτῶν*) *Septuaginta*, *secundum Aquilam*, *secundum Symmachum*, etc. Valde probabilis est conjectura Reithmayr *Einl.* s. 129, formulam illam ortam esse ex more legendi in ecclesiis pericopam quamdam Evangelii: sic in can. Murat. (circa finem sec. II) habetur: *Tertium Evangelii Ieron., secundum Lucam*.

R. ad 3^m. Igitur, si proprie et accurate loqui velimus, dicemus non *quatuor* esse *Evangelia*, sed **unum evangelium** *ἓν εὐαγγέλιον* (s. Iren., *Adv. haer.* 3, 11, 8), i. e. *quaduplici forma*, vel *unum a quatuor* auctoribus conscriptum, *αὐτῶν τεσσάρων* Orig.

Q. 3. Sed inquiri potest quare voluerit Deus ut una eademque historia 4 a pluribus, et quidem 4 a *quatuor* Evangelistis diverse describeretur.

R. ad 1^{am}. S. Chrys. *Hom. 1 in Matth.* docet hoc ita a Deo ordinatum fuisse ad majorem veritatis confirmationem, ut plures haberemus testes eorundem factorum, et testes quidem vere distinctos, qui neque eodem tempore, neque eodem loco, neque in eundem finem proximum scripserint: unde fit ut, dum in narrationis summa et praecipua rerum capita mirabiliter concordent, multae tamen sint inter eos differentiae in verbis rebusque minoris momenti. Quare certe novimus eos ex mutuo humanaeque consensu non scripsisse, nec pia quadam fraude in factis exponendis ductos fuisse.

R. ad 2^{am}. Rationes quasdam mysticas et figuratas antiqui auctores vident in numero **quatuor**: secundum s. Iren. l. c. notat *universalem* Ecclesiae, quia *quatuor* sunt mundi regiones et *quatuor* venti. Primasius *in Apoc.* respicit ad *quatuor* paradisi flumines, qui ex *uno* fonte prebantur: Gen. 2, 6, 10. Sed praecipua ratio continetur propheta quamdam Ezechielis, quae, ut docent ss. Patres, in sensu mystico ad Evangelistas refertur, quaeque in numero *quatuor*ne altam quamdam significationem ponit, ut nunc explicabimus.

Quatuor animalia figurae quatuor Evangelistarum.

Evangelii unitas in pluralitate Evangelistarum praeclaro modo designatur per *quatuor animalia* ab Ezechiele descripta, quae, inter se conjuncta et alis connexa, sedem Dei regiam gestant, quaeque, impellente Spiritu divino, simul se movent et eodem tendunt. Quamobrem haud inutile erit figuram illam paucis explicare, eo vel magis quod effigies istorum animalium in ecclesiis nostris passim conspiciantur ⁽¹⁾.

Q. 4. 1° Quibus figuris ss. Patres quatuor Evangelistas designare solent? 2° Quomodo figurae illae singulis conveniunt? 3° Undenam desumptae sunt? 4° Ostende accommodationem a ss. Patribus factam haudquaquam inanem aut vi extortam esse.

R. ad 1^{am}. Sub figuris *hominis, leonis, vituli* seu bovis, et *aquilae* eos describere solent: videsis ss. Hier. in *M.*, *prol.*, Aug. *De cons. Ev.* 1, 6, Athan. *Synops. Script.*, n. 76, Greg. M. In *Ezech. hom.* 4, Ambr. *Prol. ad Luc.*, Iren. *Adv. haer.* 3, 2, 8 etc.

R. ad 2^{am}. Ratio convenientiae in primis verbis Evangelii ab ipsis conscripti praesertim reperitur. Et re quidem vera, secundum s. Hier. l. c., **homo** denotat s. Matthaeum, qui ab humana Christi stirpe exorsus, quasi de homine: *Liber*, ait, *generationis J. C. filii David*, etc. **Leo** autem designat s. Marcum, qui a praedicatione s. Joannis Baptistae in deserto initium ducit: *Vox*, inquit, *clamantis in deserto: Parate viam Domini*, etc. Haec est quasi vox leonis rugientis in solitudine, ubi plerumque latitant ferae. Porro **vituli** seu **bovis** effigiem refert s. Lucas, qui de sacerdotio Zachariae in Evangelio primum verba facit; atqui unam e praecipuis sacrificiorum Mosaicorum victimis vitulum seu bovem fuisse, compertum est satis.

Tria autem ista animalia, *homo, leo* et *bos*, in terra gradiuntur: quod quidem tribus Evangelistis, qui Christi opera in carne gesta et praecepta mortalis vitae carnem portantibus ab ipso tradita, diligentius exponunt, aptissime accommodatum est. At vero s. Joannes longe sublimius ascendit, super nebulam qua omnis terra tegitur: atque ideo **Aquilae** obtinuit figuram ⁽²⁾. Ipse enim e terra in coelum subito et uno quasi impetu sese attollens, instar aquilae cursum in aere summo librare videtur, cum statim ab exordio mentis oculos in solem aeternae veritatis incredibili audacia convertit, et divinitatem Christi acriter intuetur eamque magnificentissime profitetur: *In principio*, exclamat, *erat Verbum* etc.: « Tamquam « qui de pectore ipsius Domini, super quod discumbere in ejus convivio solitus « erat (J. 13, 23), secretum divinitatis ejus uberius et quodammodo familiarius « biberit: s. Aug. *De cons. Ev.* l. c. »

R. ad 3^{am}. Figurae e ss. Literis, nempe ex Ezech. et ex Apoc., desumptae sunt. Etenim Ezech. I, praesertim v. 10, quatuor animalia, quae Dei sedem portant, describuntur, et dicitur eis esse *facies hominis, leonis, bovis et aquilae*. Ista autem descriptio repetitur in Apoc. 4, 7 *Animal primum simile leoni, et secundum animal simile vitulo, et tertium animal habens faciem quasi hominis, et quartum animal simile aquilae volanti*.

(1) Effigies illas in iconographia christiana ab antiquissimis jam temporibus adhibitas fuisse ignorat nullus.

(2) **Aliae ss. Patrum sententiae.** S. vero Iren. l. c. in hoc differt, quod Marco effigiem *aquilae* tribuat, et *leonis* Joanni. S. Aug. autem l. c., quum universum Evangelistarum consilium potius quam librorum principium respiciat, effigiem *leonis*, qui bestiarum rex est, Matthaeo tribuit,

Evangelium est Dei solium.

R. ad 4^m. Solium illud, in quo Dei gloria et majestas resplendet, praeclaram refert figuram s. Evangelii, quo Deus incarnatus se totum nobis patefacit, tum vitam, mortem et resurrectionem suam, quum doctrinam et legem suam; quo proinde tria sua attributa praecipua, potentiam, sapientiam et bonitatem gloriosissime demonstrat. Ex eo consequitur quatuor animalia, quae illam Dei sedem sustentant et circumferunt, etiam esse figuram, et verissimam quidem, quatuor Evangelistarum, qui conscripserunt librum, quo gloria Christi mirabiliter fulget et in universum mundum perpetuo spargitur.

Igitur: « M., ait s. Hier. (Ep. 53 ed. M., ad Paulin.), Mc., L. et J. quadriga « Domini, et verum *Cherubim*, quod interpretatur *Scientiae multitudo*. Per totum « corpus oculati sunt [sicut legitur de quatuor animalibus apud Ezech. et in « Apoc.], scintillae emicant, discurrunt fulgura [haec referuntur ad praeclaras « doctrinas quae apud eos traduntur]; pedes habent rectos [veraces sunt] et in « sublime tendentes [sursum volant, quum vere grandes sint sententiae, et plane « altissimae veritates, quae apud eos reperiuntur], terga pennata et ubique voli- « tantia [in omnem terram exiit sonus eorum, et in fines orbis terrae verba eorum]. Tenent « se mutuo, sibi quae perplexi sunt [recogita eorum consensionem et cognitionem « continuam], et quasi rota in rota (1) volvuntur, et pergunt quocumque eos flatus « sancti Spiritus perduxerit [divino afflatu et instinctu moti, omnes simul in eum- « dem properant finem]. »

Omnes potentiae creatae Deo servire ejusque honorem promovere debent.

Itaque verba Ezech. ad quatuor Evangelistas referenda sunt in sensu mystico seu typico: quod ut melius intelligatur, notare juvat, per quatuor illa animalia seu potius entia animata, *ἑσσα*, non *θηρία* (gall. *des êtres animés*), quae Dei solio subdita sunt, et coelestis illius regis jussa exsequuntur omnia, vatem sacrum significare voluisse omnes potentias creatas Deo subjectas esse, easque omnes et singulas Deo perfecte obedire et servire, in hunc finem ultimum ut ejus gloriam constanter promoveant. Quatuor enim animalia erant *Cherubim* (Ezech. 10, 20), atque eatenus notant angelos seu coelestes spiritus universos. Deinde vero istis tribuuntur facies *hominis, leonis, bovis et aquilae*, quia *homo* rex est mundi, *leo* rex ferarum, *bos* anima-

propterea quod regiam Christi personam is praecipue commendavit; figuram autem *hominis* ad Marcum transfert, quippe qui nec stirpem regiam nec sacerdotalem dignitatem exponere et illustrare velit, sed ea tantum quae Christus *homo* operatus fuerit. Idem docet *In Joan.* tr. 36, 8. Ita etiam Ven. Beda in *Apoc.* 4, 7. S. Ambr. l. c. pariter censet effigies non ad initium uniuscujusque Evangelii, sed ad singulorum argumentum referendas esse, et rem paulo aliter explicat: sic v. gr. Joannem *aquilam* vocat, quia « Copiosius ceteris divinae miracula resurrectionis expressit; » nam; ut statim antea dixerat, *aquila* Jesum ad vitam redeuntem significat. Doctor ille respicit vulgarem fabulam, de qua vide antiquos interpr. ad Ps. 102, 5 *Renovabitur ut aquilae juvenitus tua.*

(1) **Unum ex quatuor.** Rota rotae si ex adverso inseratur, quasi sphaera est, quae quatuor latera seu quatuor semi-circulos habet. Ita quoque ex quatuor Evangelistarum libris unum componitur Evangelium, quod totum teres est, et rotundum, et perfectum. Pariter quatuor animalia tam arcta et mirabili commensura inter se conjuncta erant, ut unam Dei sedem gloriosissimam artificiose effor-

lium domesticorum seu pecorum, *aquila* avium : atque adeo per quatuor illas facies naturae creatae, quae in terra vivunt, indicantur omnes.

Igitur Ezech. visio huc spectat, ut discamus Deum ad suam gloriam splendide declarandam uti ministerio rerum omnium, coelestium et terrestrium. Jam vero, in terris nemo fuit umquam qui magis et perfectius quam Evangelistae illam gloriam propagarit atque adauxerit. Quatuor sunt, et quaternario numero ⁽¹⁾ eos omnes qui inter homines, per cuncta seculorum spatia, Evang. praedicabunt, et Christi laudem promulgabunt, universe et generatim complectuntur.

TRANSITIO. Ex dictis de libri inscriptione, praesertim e vi vocis *secundum Matthaeum*, collegimus unam eandemque Jesu historiam a pluribus descriptam fuisse : inquirendum nunc manet quare M. inter auctores illos primo loco ponatur, et quare ipsum excipiat Mc., Luca sequente.

§ 2. SEDES LIBRI.

Novum Test. inchoari debuisse ab Evang. seu vita Christi, per se patet, neque ulterius explicandum est.

Q. 5. 1° An Evang. M. **primum locum** inter quatuor Evangelistarum libros merito occupat? 2° Quare Mc. primum, ac dein L. post M. veniunt; non autem J., qui tamen utroque dignior est, utpote Apostolus?

R. ad 1^m. Jure ac merito M. primam obtinet sedem in Bibliis nostris, tum propter causam externam, quia iste ordo « in omnibus fere graecis codicibus est, et ab antiquissimis inde temporibus multorum testimonio confirmatur (*Tischend. 7^a ed. p. LXXI) » ; tum etiam, et praecipue, propter rationem internam, quia Evangelista ille primus scripsit; et, secundum multorum sententiam (cui tamen plures repugnant, ut Bisp., *Erklär. des Ev. M.*, sc. *Allgem. Einl.* § 3, 2), alii historiam Jesu tali modo tractant, ut librum s. Matthaei jam scriptum et in lucem editum esse innuant; adeo quidem ut ipsum coram oculis habuisse, et narrationem ejus complere saepe voluisse videantur.

R. ad 2^m. Propter duas rationes, quarum prior rursum externa, posterior vero interna est.

1° Antiquissimi Patres, s. Iren. *Adv. Haer.* 3, 1, 1, Orig. (ap. Eus. *H. E.* 6, 25), s. Epiph. *Haer.* 51, et Eus. *H. E.* 3, 24, tradunt

(1) Notum est per *quatuor* ventos omnes universi orbis plagas designari. Luc. 13, 29. *Venient ab oriente et occidenta, et aquilone et austro*, i. e. ex omni mundi regione.

s. Marcum post M. scripsisse, tertium vero fuisse s. Lucam, et ultimum s. Joannem. Ita seriem ordinant fere omnes codices, versiones et canones veterum. Excipiendus est codex D, qui post M. habet J., deinde L. et postremo Mc.; similiter Tertul. *Contra Marc.* 4, 2, vetus Itala et versio gothica Joannem annectunt Matthaeo, ideo sane quod Evangelia ab *Apostolis* exarata praemittenda censuerint Evangeliiis a *viris apostolicis* editis.

2° Praeter temporis rationem, alia est causa, et gravissima quidem, quare M., Mc. et L. alter alterum hoc ordine excipiant: nempe tribus illis tantam esse similitudinem et mutuam connexionem, ut simul et quasi uno oculorum aspectu eos intueri et legere oporteat; unde a recentioribus dicti sint **Synoptici**.

S. autem J. seorsum ab aliis sumendus est, quum multipere ab eis differat in scopo et scribendi genere, et etiam in historia narranda. Atque hoc ultimum adeo verum est, ut auctor ille fere semper versetur extra campum quem tres isti priores percurrunt (1), usque ad historiam ultimae hebdomadis in vita Christi.

Hac occasione quaedam de conjunctione et convenientia mutua M., Mc. et L., unde maxima quaedam inter eos orta sit similitudo, dicenda sunt.

§ 3. QUOMODO TRES SYNOPTICI AD INVICEM SE HABEANT.

Maxima datur similitudo inter illos, non solum in universa historiae narratione (2), sed etiam in verbis et transitionibus; adeo quidem ut in rebus minimis, et in dictionibus singularibus, et in ratione scribendi peculiari, miro modo saepe convenient. Nota tamen voces et locutiones tum praesertim inter eos concordare, quum verba aliorum, et imprimis Jesu recitantur (3). S. Marcus v. gr.

1. Dam Synoptici vitam et praedicationes Jesu in *Galilaea* praesertim describunt, J. labores ejus evangelicos in *Judaea* susceptos peculiari ratione tradit. Videsis annot. nostras in concordiam historicam ad M. 4, 12 et 19, 1.

(2) Si historiam evangelicam in minores sectiones dividamus, sunt 42 communes tribus Synopticis, insuper 12 a solis M. et Mc. traduntur, 5 vero a solis Mc. et L., tandem 14 a solis M. et L. Adde 5 proprias Matthaeo, 2 Marco et 6 Lucae atque enumeratio habetur completa. Huc spectant quae de s. Marco dicit s. Aug. *De Cons. Evang.* 1, 2: « Cum solo J. nihil dixit: solus ipse perpaucis; cum solo L. pauciora; cum M. vero plurima, et multa pene totidem atque ipsis verbis, sive cum solo, » sive cum ceteris consonante. »

(3) M. et L., pariter M. et Mc., frequentius quam Mc. et L., in ipsis vocabulis inter se conveniunt.

nihil habet sibi proprium nisi 24 versus; cetera vero, ad rem ipsam quod attinet, apud M. et L., vel apud alterutrum, occurrunt.

Q. 6. Quomodo explicatur illa similitudo?

Praemoneo similitudinem illam dici non posse fortuitam: tam magna enim tamque frequens est, ut apud nullos alios auctores, qui ab invicem non pendeant, reperiat.

R. 1°. Olim explicabatur per operationem Spiritus sancti, qui singula verba inspirasse et dictasse credebatur. Verum, quum vis et indoles divini afflatus, secundum sententiam communioem et longe probabiliorem, ad ipsamet auctorum sacrorum verba referri et extendi non videatur, alia quaerenda est explicatio.

2°. Ideo multi putant Marcum usum fuisse libro Matthaei, Lucam autem utriusque Evangelio. Ita s. Aug., quod ad Marcum attinet: *De Cons. Evang.* 1, 2: « Marcus, ait, Matthaeum subsecutus, tamquam pedisequus et brevior ejus videtur. » Pariter Hug, *Einl.* II, § 17 sqq.

Huic autem sententiae opponitur, apud Mc. haud pauca esse quae a M. differant, imo talia quae ipsi contraria videantur; Mc. 5, 23 coll. M. 9, 18; Mc. 1, 13 coll. M. 4, 2; Mc. 6, 8 coll. M. 10, 10. Si Marcus sit *breviator* Matthaei, quomodo nihil habet ex duobus prioribus capitibus Matthaei, ergo nihil de ortu Jesu? Omnino persuasum habeo Marcum coram oculis habuisse Matthaeum, sed non fuisse simplicem *abbreviatorem* ejus. Tot enim et tanta sunt ipsi propria, ut admittere debeamus ipsum usum fuisse non solum Matthaeo, sed etiam quibusdam documentis scriptis quae in manibus christianorum erant (L. 1, 1), vel traditionibus et narrationibus aliorum, puta s. Petri cujus erat discipulus. Pariter Lucas cognovit quidem Matthaeum et Marcum, sed adhibuit simul notitiam eorum quae vel scripto accepit vel oretenus audivit, tum a discipulis Jesu, quum a s. Paulo, cujus saepe comes fuit. Etenim, non raro a M. et Mc. recedit: sic v. gr. quae habet Mc. 6, 45-8, 28 fere omnia a L. omittuntur.

Notandum est, eum qui aliorum libris utatur, non omnia ad verba exscribere, neque ea tantum quae ibi referantur facta excerpere et colligere necessario cogitandum esse, ut quidam adversarii hujus sententiae innuunt; atque adeo usum non impedire quominus auctor quaedam narret sibi propria, et ratione distincta ea

exponat. Idque potiore jure de Evangelistis affirmari potest, propterea quod praeter libros scriptorum praecedentium, essent eis alii fontes ex quibus suas hauserint notitias : imprimis afflatus divinus ; deinde traditiones orales, quas ab aliis, sc. a discipulis Christi, qui rerum testes fuerant, accipere potuerunt, et forsitan quaedam scripta inter Christianos sparsa. Uterque igitur Evangeliiis antea editis *libere* omnino, et secundum specialem Spiritus sancti impulsus, semper usus est.

3° Alii, praesertim **Rationalistae**, ut Semler et Eichhorn, contendunt exstitisse aliquod Evang. primigenium (*ein schriftliches Urevangelium*), ex quo, vel ex cujus variis editionibus et recensionibus tres Synoptici suas mutuati fuerint narrationes. Sed hoc gratuito asseritur (*c'est une pure supposition*) (vide infra q. 14) ; dein, ut ratio reddatur discrepantiae, quae interdum inter Synopticos existit, necesse est documenta primigenia, quibus isti usi fuissent, multiplicare, seu potius alia atque alia pro libitu comminisci. Sic * Eichhorn ponit quinque, * Marsch (*Michaelis III, p. 2) octo, etc.

4° Tandem Bisping (cit. q. 5) opinatur quaestionem nostram optime solvi, si admittamus Evangelistas sua quosque deprompsisse ex traditione orali, quae, quum a rebus gestis haud multum distaret, accuratissime, et iisdem saepe verbis, facta historica narraret ; quaeque praesertim sermones Christi fidelissime et haud raro verbis totidem referret.

Conclusio. His autem sententiis mature consideratis, probabilius mihi videtur, praeter traditionem oralem et fortasse quasdam notulas scriptas, a Marco Matthaeum adhibitum fuisse et a Lucae Matthaeum et Marcum : quo posito, sententia 4^a et 2^a conjungendae sunt. Obiter nota simile quid de J. conjiciendum esse, sc. tres priores ab eo adhibitos fuisse, unde factum sit ut plura, quae fini et consilio ejus utilia essent, praetermiserit, quum ista ab aliis jam satis exposita videret.

TRANSITIO. Hactenus diximus de inscriptione et sede Evang. nostri ; ostendimus s. Matthaeum jure ac merito aliis Evangelistis praeponi, eidemque recte annexum fuisse primo s. Marcum, deinde s. Lucam : nunc autem ipsum M. librum aggredimur ; quo in negotio ut ratione et via agamus, ejus auctorem notum facere ante omnia oportet.

§ 4. DE S. MATTHAEO.

Q. 7. S. Matthaeum unum eundemque esse ac **Levi**, ex Scriptura demonstra.

R. Id contra *Grotium aliosque argumentis comprobatur seq.

1° Si tres narrationes, quae de s. Matthaeo ad apostolaturn vocato leguntur, apud M. 9, 9, Mc. 2, 13 sqq., L. 5, 27 sqq., sedulo conferamus, videmus virum illum, qui apud M. nominetur *Matthaeus*, eundem esse qui apud alios *Levi* dicatur.

2° Mc. 3, 18 et L. 6, 15 cum duodecim Apostolos enumerant, *Matthaeum*, non autem *Levi* nominant: attamen ipsimet narrarunt *Levi* speciali modo a Jesu electum fuisse, eumque Servatori adhaesisse sicut alios Apostolos; unde pronum est concludere ipsum etiam in collegium Apostolorum fuisse cooptatum.

3° Id inter Judaeos insolitum non fuit, ut eidem viro duo essent nomina; sic Marcus, de quo scribitur Act. 12, 12 et 15, 37, vocabatur etiam Joannes; sic Simon Barjona dictus fuit Petrus, Saulus etiam Paulus, etc. Novum autem nomen plerumque assumptum fuisse videtur, quando magna quaedam in vitae instituto fiebat commutatio; igitur ille, qui antequam a Jesu electus fuerat, appellabatur *Levi*, לֵוִי i. e. sectator, assecla, a לָוֶה *adhaerere alicui*, deinceps tamquam Apostolus dictus fuit Matthaeus, מַתְּתִי contract. a מַתְּתִי, similiter contract. a מַתְּתִי donum Jehovae, graece Θεοδωρος, Θεοδοτος, gall. *Dieudonné*.

Notatu dignum videtur s. Matthaeum seipsum hoc ultimo nomine vocare, sicut s. Paulus nomine suo apostolico *Pauli* constanter utitur in epistolis suis. Mc. vero et L. utrumque nomen *Matthaeum* et *Levi*, adhibuerunt.

Addere juvat, illud ipsum, quod modo ex Scriptura demonstravi, a tota antiquitate admissum fuisse.

Q. 8. Paucis expone quis fuerit s. Matthaeus.

R. Erat Judaeus, et certe Galilaeus, sicut alii Apostoli, Juda proditore forte excepto. Pater ejus vocabatur Alphaeus, Mc. 2, 14: hic autem Alphaeus idem non fuit ac pater Jacobi Minoris, cui etiam nomen erat Alphaei (alias Clopae seu Cleophae); ergo Mat-

(1) P. Patrizi notat id tamen a Graecis recentioribus creditum fuisse: cf. Bolland, ad 1 Maii.

thaeus non fuit frater Jacobi illius ⁽¹⁾, et proinde non recensendus est inter *fratres Domini*. Illud autem colligitur vel ex hoc solo, quod, cum index Apostolorum refertur (M. 10, 3; Mc. 3, 18; L. 6, 15; Act. 1, 13), Matthaeus et Jacobus Minor numquam in eadem serie ponantur, quum tamen id fieri soleat de aliis fratribus (cf. infra q. 326 et 329). Deinde Evangelista noster inter *fratres Domini* nusquam nominatur, quum tamen M. 13, 55 et Mc. 6, 3 *omnes* (ut multis videtur, contradicentibus aliis) enumerentur.

Matthaeus autem ante vocationem publicanum seu portitorem agebat Capharnai, ad mare Tiberiadis. De isto officio, Judaeis tam invisio, dicemus infra q. 1122. Hic tantum obiter notamus s. Matthaeum nomen **publicani** ex humilitate sibi assumpsisse, nullum autem ex aliis Evangelistis de *Matthaeo publicano* locutum fuisse. Quando eum publicanum adhuc agentem induxerunt (Mc. 2, 14; L. 5, 27, 29) « Propter verecundiam et honorem Matthaei (ait « s. Hier. in *Matth.* 9, 9) noluerunt eum nomine appellare vulgato « (sc. Matthaei), sed dixerunt *Levi*. »

Porro, cum Jesus, primo vitae publicae anno, quodam die Capharnaumo exiret, et progrediretur ad mare, transiens ante telonium quod ibi erat, utpote in loco ad limites provinciae sito, juxta viam magnam et celebrem, quae Damasco Ptolemaidem, ad portum maris Mediterranei, ducebat, vidit Matthaeum in domo portorii sedentem, et vocavit eum : M. 9, 9. Ipse autem, relictis omnibus, Dominum statim secutus est, et postquam in honorem ejus convivium magnum fecerat, deinceps cum aliis apostolis in comitatu ejus perpetuo mansit.

Nulla postmodum de ipso mentio facta est in Evang., nisi in indice Apostolorum. Secundum Eus. *II. E.* 3, 24, post Christi in coelum ascensum aliquamdiu in Palaestina fidem praedicavit, ubi suum scripsit Evang. (cf. q. 20 et 21).

Cetera vero, quae ad historiam ejus spectant, sunt minus certa. Antiqua traditio refert ipsum, postquam per 12 (vel 15 Bisp.) annos in Palaestina Christum annuntiasset, ad gentiles evangelizandos profectum fuisse. Multi putant eum in Aethiopia et Arabia, alii vero apud Persas, alii apud Parthos, christianam religionem propagasse; et secundum multorum sententiam (quam Bisp. in dubium vocat) martyrio obiit: Brev. Rom. 21 Sept., et Bolland. ad hunc diem.

§ 5. AUTHENTIA.

Ordo rei tractandae postulat ut demonstramus Matthaeum illum, de quo statim diximus, auctorem esse Evang. nostri. Verum, cum authentia hujus Evang. praecipue nitatur argumento quodam generali, quod pro quatuor Evangeliiis simul valet, exordimur a quaestione generali.

Q. 9. Indica **argumentum praescriptionis**, quo quatuor Evangelistarum authentia generali modo comprobatur.

R. Praenotamus invictam seu *apodicticam* authentiae demonstrationem, quando agitur de libro divinitus inspirato, ex infallibili Ecclesiae definitione hauriendam esse; unde celeberrimum s. Aug. (*Contra epist. Manich.* 5) dictum: « Ego Evangelio non crederem, « nisi me catholicae Ecclesiae commoveret auctoritas. »

Evangelium primum a M., et pariter alia ab illis quorum nomina prae se ferunt conscripta fuisse, probatur per unanimem seculorum traditionem; quippe quum nemo umquam id in dubium vocaverit ante tempora nostra, quibus exorti sunt Rationalistae biblici. Consensus autem omnium scriptorum, etiam antiquissimorum, maximam habet auctoritatem, cum disputatur de quaestione *facti* (utrum talis liber a tali auctore exaratus fuerit), quae certe per *testimonia externa*, non vero per argumenta interna, solvenda est. Si quis tam audax sit, ut neget vel impugnet id quod *semper*, quod *ubique*, quod *ab omnibus* fuerit admissum, si difficultates quasdam internas vel repugnantias opponat, licebit ei viam praecludere per argumentum *praescriptionis* legitimae, talis nimirum quae **certa, continua et diuturna possessione**, duodeviginti seculorum, firmissime nitatur.

Q. 10. Alia argumenta externa.

Testimonia antiquitatis, quibus authentia Evangeliorum demonstratur, nempe a/ ipsaemet inscriptiones, quae, ut supra q. 1 diximus, vetustissimae sunt; b/ citationes ss. Patrum et scriptorum ecclesiasticorum, etiam c/ haeticorum vetustissimorum (qui Evangelia ut genuina admittunt, quamvis eis abutantur, v. gr. Montanistae medio sec. II); d/ imo vero paganorum, imprimis Celsi philosophi, qui in *Sermone vero* existentiam Evangeliorum nostrorum certo admittit, ut colligitur ex fragmentis quae refert

Orig. *Contra Celsum*; e/ indices seu canones antiquissimi (praes. Muratorii), et f/ versiones veteres, praesertim Itala et Peschito (ubi Evangelii nostri auctor nominatur s. Matthaeus): ista, inquam, testimonia fuse indicantur apud auctores qui *Introd. in libros N. T.* scripserunt; v. gr. Danko, Güntner 1863, Reithmayr trad. par De Valroger 1861, Ad. Maier 1852, et praesertim Lamy, qui in sua *Intr. in Script.* 1877 coagmentavit et praeclare exposuit praecipua argumenta. Qui plura desiderat, consulat opera specialia, ut DE VALROGER *Crédibilité de l'hist. Évang. par Tholuck*, 1847, WALLON *De la croy. due aux Évang.* 1858, DEMARET *De orig. Evang. deque eorum hist. auctorit.* 1865, et KIRCHHOFER *Quellensammlung zum N. T.*

Dum inde a 3° et praesertim a 4° seculo abundantissima et luculentissima habentur testimonia, nonnisi pauca exstant ex 1° et 2° seculo; cujus quidem rei causa inquirenda est.

Q. II. Unde fit ut ad authentiam Evangeliorum, aliorumque N. T. librorum, comprobendam tam **pauca testimonia ex 1° et 2° seculo** afferantur?

R. Quadruplici praesertim consideratione hoc explicatur.

1° Christiani primae aetatis non multos conscripserunt libros; haec enim erat Ecclesiae constitutio, atque oeconomia ei assignata, ut Christi doctrina per praedicationem oralem, potius quam per scripta quaevis, propaganda esset. Ideo Salvator Apostolis eorumque successoribus: *Euntes, inquit, docete...*; *praedicate Evangelium* etc. cf. Rom. 10, 17 *fides ex auditu*; ideo etiam Apostoli nonnisi data opportunitate, cum specialis quaedam causa sese offerret, veritates et praecepta fidei litteris mandarunt.

2° Plura e scriptis antiquissimi illius aevi non amplius existunt.

3° Praeterea auctores illius temporis, secundum morem Rabbiorum, loca recitare solent, tacito nomine scriptoris cujus verba adducunt: sic in epist. quae s. Barnabae tribuitur c. 4, apud s. Clem. Rom. 1 *ad Cor.* 13, s. Ign. (*Ep. ad Smyrn.* 1 coll. M. 3, 15, etc.), s. Polyc. (*Ep. ad Phil.* 2 coll. M. 5, 3-10), s. Just. M. *Apol.* 1, 33, etc.; *Dial. c. Tryph.* 88 etc., et Athenag. *Leg. pro Christ.* 11, 12, 32, 33 etc. saepe occurrunt verba quae ex Evangelio nostro desumpta sunt, vel ad illud respiciunt, absque eo quod nominetur Matthaeus. Hic autem ut Evangelii scriptor primum citatur nominatim apud Papiam (amicum s. Polycarpi † 130), in fragmento

libri *de Interpretatione oraculorum Dominicorum*, quod nobis servavit Eus. *H. E.* 3, 39 : ipse etiam Joannem presbyterum, discipulum Jesu, testem invocat.

4° Haud raro fit ut testimonia non totidem verbis, sed ad sensum referantur ; ideoque non tam facile agnoscuntur minusque certa sunt.

His generatim notatis de testimoniis antiquissimorum Patrum, quae quamvis indirecta saepe et minus distincta sint, in se tamen magnum pondus habent, jam pauca ex eis indicamus **certissima et luculentissima**. 1° S. Iren. † 202 (*Contra haer.* 3, 1, 1 al. 3, 11, 8) quatuor Evangelii libros nominatim describit. 2° Pariter Tert. (160-240) *Adv Marc.* 4, 2 (al. *De carne Chr.* 22). Et 3° Clem. Alex. (150-217 circ.) *Strom.* 1, 21 citat *Evang. sec. M.*, et alibi verba e tribus aliis Evangelistis adducit, eorum nomine addito. Ex illis documentis patet ante finem seculi II Evangelia quatuor optime nota et ubique locorum adhibita fuisse. Imo vero, tanta est hac de re certitudo historica (praeter certitudinem divinam quam habemus ex definitione infallibili Ecclesiae), ut nullum aliud existat antiquitatis scriptum, cujus authenticia tam evidenter sit comprobata.

Q. 12. Argumentum II, sc. internum.

Hactenus diximus de argumentis *externis*, seu antiquitatis testimoniis, quibus authenticia Evangelii secundum M. invicte demonstratur. Addere juvat argumentum *internum*, inde petitum quod graecum Evangelii exemplar, Matthaei nomine inscriptum, ea nobis praebeat indicia, quae traditioni ecclesiasticae optime respondeant, confirmentque Matthaeum hujus *Evang.* auctorem esse.

Et 1° quidem *lingua et scribendi ratio* : scriptor nullibi elegantiae literariae studet, multosque adhibet hebraismos, quin tamen quadam scribendi arte prorsus destitutus appareat : quae quidem omnia in M., virum *Judaeum*, e *populo* oriundum, *Publicanum* tamen, et qua talem non omnino illiteratum, plane conveniunt.

2° Praeterea ita accurate loquitur de moribus et rerum statu apud Judaeos aetate Christi, etiam in minimis locorum et temporum adjunctis, ut manifestum sit eum non scripsisse 2° aut 3° seculo, ut somniant adversarii nostri : quod evidentius fit si notemus per cladem Jerosolymitanam tam magnam factam fuisse mutationem in statu politico, religioso et geographico Palaestinae,

ut homines plebei et illiterati numquam potuissent tanta cum accuritate scribere. Videsis infra q. 21 et 22.

Argumentum porro hoc internum plenius exponitur apud P. Patrizi, *De Evang.* l. 1, c. 1, q. 2; Lamy, *Intr.*; Meignan, *Les Évang. et la crit.*

Q. 13. **Fraus impossibilis.**

Argum. III deducitur ex eo quod fieri non potuerit ut Evangelia fuerint seriore aetate conficta, atque in omnibus variarum regionum Ecclesiis tamquam opera M., Mc. L. et J. genuina agnita et accepta. Fraus a pastoribus vigilantissimis mox fuisset detecta, et omnes reclamassent, praesertim cum notum sit traditiones ecclesiasticas semper maxime viguisse in Ecclesia, adeo quidem ut effatum *Nihil innovetur, nisi quod traditum est* perpetuo admissum fuerit. Sic, quando Valentiniani et Marcion Evangelia corrumpabant, strenue repugnarunt s. Iren. et Tert. Adversarii nullum locum, nullum auctorem, tempus nullum, neque ullum modum, quo fraus illa perfecta fuerit, hactenus demonstrare aut probabili quadam ratione invenire potuerunt. Cf. Lamy, *Intr.*

Q. 13bis. **Evangelia apocrypha.**

Argum. IV. In tribus prioribus seculis exorta sunt quaedam Evangelia apocrypha, v. gr. Proto-Evang. Jacobi, Evang. Hebraeorum, Evang. Petri, Thomae, Evang. infantiae Jesu etc. (ea edidit Tisch. 1853): sed ista a sectis particularibus tantum adhibita fuerunt, et numquam fuerunt universaliter admissa, aut ab Ecclesia agnita; atque adeo mox interierunt cum sectis illis. Deinde scribendi et narrandi ratio ibi toto coelo differt a simplicitate nostrorum Evangeliorum, et evidens sigillum falsitatis prae se ferunt; unde authenticia nostrorum Evang. validissime confirmatur.

Superest ut commenta quaedam adversariorum recentiorum paucis diluamus.

Rationalistarum commentum seu hypothesis.

Q. 14. Indica 1° *hypothesin*, quam Rationalistae contra authenticam Evangelii nostri excogitarunt; 2° et rationes, quibus istud opinionis commentum generatim refutatur.

Resp. ad 1^m. Contendunt **Evangelium primigenium**, quod M.

Aramaice conscripsit, a nostro Evangelio valde diversum, et praesertim isto longe brevius fuisse; forsitan nihil aliud continebat, aiunt, quam sermones Christi, ut sentire videtur Papias, qui dicit, in fragmento apud Euseb. *H. E.* 3, 39: *Matthaeus hebraica dialecto τὰ λόγια* (sc. κυριακά) i. e. sermones (*dominicos*) *ordinavit*; facta autem historica a variis christianae fidei discipulis postmodum adjuncta fuerunt, usquedum liber eam obtinuerit formam et indolem quam nunc habet. Inde concludunt plura esse in Evang. nostro, quae a teste fide digno non oriantur, vel quae *mythos* efficiant, v. gr. prodigia in ortu Christi narrata, etc.; vel quae cum aliis Evangelistis, praesertim cum J. pugnent, v. gr. quae ad celebrationem ultimae coenae, ad diem Christi morientis etc. spectant.

Resp. ad 2^m. **Commentum** autem istud ex triplici capite **refellitur**.

1° *Inane* est et **gratuitum**, quum nullo fulciatur argumento solido: Papias enim per *λόγια* universum intelligit Evangelium, illudque hoc nomine ideo forsitan designat, quod M. verba et sermones Domini fuse et praecipue referat: a potiori fit denominatio. Praeterea Papias statim antea Evang. Marci eodem modo nominat, quamvis dixerit Marcum scripsisse *quae a Christo vel dicta, vel facta sunt*. Imo vero suum ipsius opus vocat *Interpretationem* seu *enarrationem sermonum Dominicorum* (*ἑρμηνείαν κυριακῶν*), quum tamen praeter sermones etiam facta contineat, ut ex fragmentis novimus. Aliunde nullatenus probabile est Apostolum, qui continuus fuerat testis operum et miraculorum Christi, literis consignasse solos *sermones*, sine mentione factorum ad quae saepe referebantur sermones; eo vel magis quod Christus per opera et exempla vitae melius et efficacius quam per verba praedicarit. Denique, ullos esse *mythos*, ullaque repugnantias in Evang. nostro, prorsus negamus: loca praecipua, ab adversariis nostris allata, in decursu commentarii sedulo exponemus.

2° **Novum** est inventum, omnibus retro seculis incognitum, ideoque universae traditioni oppositum: atqui, cum de facto quodam disputatur, ad traditionem et testium auctoritatem recurrendum est, non ad conjecturas quae a priori vel ex praejudicata opinione excogitentur.

3° **Suspectum** est jure ac merito, vel hac sola ratione, quod ex *θαυμασιότης* et negatione miraculorum proficiscatur: namque ob nullam aliam causam illam confinxerunt, quam ut facta portentosa, quae passim legantur, in dubium vocare possent, quin tamen Evang. universum rejicere deberent.

§ 6. INTEGRITAS, SEU AUTHENTIA C. I ET II.

Quaestionem de *authenticā* alicujus libri excipit disputatio de ejus *integritate*, siquidem integritas nihil aliud est quam omnium et singularum partium authenticā.

Seculo proxime elapso, Protestantes nonnulli, primum Angli, dein Germani, authenticā cap. I et II negaverunt; alii vero rejecerunt generis seriem seu *genealogiam* Christi, cap. I, 1-18. Contra istos sequentes ponimus quaestiones:

Q. 15. Proba cap. I et II M. authentica esse.

R. Multiplici ratione, undequaque petita, illud comprobatur.

1° *Ex auctoritate*. Omnes codices et versiones antiquitatis (etiam syr. Curetonia) habent duo illa capita; Patres etiam sec. II et III ea agnoscunt: sic s. Just. *Dial. cum Tryph.* Magorum historiam refert; s. Iren. *Adv. haer.* 3, 9, Clem. Alex., Tert. *Adv. Marc.* 3, 13; 4, 8, Origenes, etc., quaedam ex illis citant; Celsus etiam caput II cognoscebat (Orig. *Contra Cels.* 1, 38); Evangelium quoque Nazaraeorum haec duo capita continebat, teste s. Hier. (cf. Patr. 1, 30). Neque objici potest ea deficisse in Evang. hebr. Ebionitarum, ut testatur s. Epiph. *Haer.* 30, 13; namque hic addit ea ab istis haereticis fuisse amputata, ob hanc solam causam, quod plura ibi sint eorum erroribus contraria: v. gr. contendebant Jesum esse merum hominem ex Maria et Josepho natum, quod certe cum M. 1, 18 sqq. haudquaquam convenit.

2° *Ex ipsa ratione grammatica*. Caput III incipit verbis *in diebus autem illis*, quae innuunt aliquid praecessisse; eo vel magis quod historia per particulam *de autem*, quae continuantis est, seu transuntis ad aliud factum, apte non inchoetur.

3° *Ex contextu*. Cap. 4, 13 dicitur *Et relicta civitate Nazareth, (Jesus) venit* etc.; auctor sane antea notare debuit ipsum Nazarethi habitasse: cf. 2, 23.

4° *Ex consilio scribentis*. S. Matthaeus, ut compertum est, voluit ostendere Jesum esse verum Messiam (cf. q. 23); ad hoc autem utilissimum erat primum tradere generis seriem, qua constaret eum e Davidis stirpe progenitum esse; dein narrare ortum ejus ex virgine, quippe qui ab Isaia praedictus fuisset, etc.

5° Tandem *ex stylo et argumentandi modo*, qui plane similis est reliquae Evangelii parti.

Q. 16. Contra authenticam cap. I et II objicitur, quaedam facta valde extraordinaria, de quibus nusquam alibi mentio fiat, ibi narrari: v. gr. quae ad **stellam Magorum**, et ad **caedem puerorum** referuntur. Praesertim urgetur silentium Flavii Josephi.

R. Testimonium Matthaei, qui testis est fide dignus, solum sufficeret; sed antiqui Patres facta mirabilia ab eo narrata etiam admiserunt. Imo ex profanis Falcidius et Julianus Apostata de stella illa loquuntur: Julianus quidem miram ejus apparitionem causis tribuit naturalibus; verum ita scripsit, quia ipsummet factum negare non potuit, adeo quidem ut rei veritas seu existentia facti inde magis confirmetur.

Narratio caedis Bethlehemiticae est authentica.

Praenota cum Fillion. Si factum istud ab uno ex profanis scriptoribus narratum fuisset, statim id admitterent omnes; sed quia ab auctore sacro refertur, Rationalistae illud statim rejiciunt. En bonam fidem istorum!

Verum, non solus M. factum illud tradit: Celsus etiam cit. ap. Orig. de eo mentionem facit, sicut et Macrobius ut statim videbimus. Dicit autem nequit istorum relationes ex Evang. desumptas fuisse, quandoquidem scriptores isti religionem christianam maximo odio prosequabantur. Sed jam operae pretium videtur celebre testimonium Macrobius exponere.

Q. 17. Macrobius de caede puerorum. Scriptor ille paganus (circa a. 410), ad eam respicere videtur *Saturn.* 2, 4: « Cum Augustus, ait, audisset inter pueros, quos in Syria Herodes rex Judaeorum *intra bimatum* jussit interfici, filium quoque ejus [Antipatrum] occisum, ait: Melius est Herodis porcum esse, quam

filium. » Imperator lepide innuit Herodem, ut proselytum Judaeum, a carne suilla abstinuisse.

Attamen, si per pueros in Syria occisos, de quibus Macrobius, intelligamus infantes Bethlehemiticos, difficultas oritur haud exigua, sc. nullum esse Herodis filium cui tale quid conveniat (ita Patr.): verum quidem est, non diu post caedem Bethlehemiticam, Antipatrum, Herodis filium, jussu patris necatum fuisse, Jos. *Ant.* 17, 7; sed iste jam adolescens erat, et in carcere periit; ergo inter pueros Bethlehemi numerari non potuit. Igitur tempore Macrobiani fama quaedam de caede puerorum vulgata erat, et scriptor ille hanc crudelitatem cum alio Herodis crimine commiscuit. Ceterum fateri debemus testimonium ejus non satis antiquum esse ut per se magnam habeat vim et auctoritatem. Valet tantum ut demonstret tunc exstitisse aliquam famam de pueris bimulis ab Herode occisis.

Q. 18. Silentium porro **Flavii Josephi** explicari potest per 4 rationes sequentes. 1° Non scribit pro Judaeis, sed pro Romanis; atque ideo quae ad Christum spectant generatim silentio premit. 2° Occisio aliquot puerorum minor est crudelitas, quam tot alia immanitatis scelera, quae scriptor iste narrat (cf. q. 112), quare eam in historiam generalem inserendam non duxit. 3° Ipse, sicut ceteri historici Herodis rationem politicam praesertim considerabant, et certe ignorabant pueros istos occisos fuisse ex motivo politico, quia rex throno suo timebat. 4° Tandem, historici aequales non semper omnia referunt: sic Tacitus plura praetermisit quae habet Suetonius, et vice versa: pariter Josephus praeter caedem puerorum quaedam facta ab aliis relata quoque omisit. Cf. *Winer et *Smith in *Lex. a. Herod.*

§ 7. VERACITAS.

Q. 19. Veracitatem s. Matthaei demonstra.

R. Verax habendus est historicus, qui 1° bona fide non erravit, nec 2° mala fide alios decipere voluit, imo 3° qui decipere non potuisset, etiamsi voluisset: jam vero tria haec Matthaeo perfecte congruunt.

1° Quae narravit, vel ipse vidit et audivit, cum Jesum comita-

retur, utpote Apostolus, vel a testibus fide dignis accepit. Atque adeo in iis quae refert errore **deceptus non fuit**.

2° Quod autem **alios decipere noluerit**, patet a/ ex stylo et scribendi ratione, ubi nihil ex odio, aut adulatione, aut delectandi studio dictum deprehenditur : nulla adest eloquentiae affectatio, nullum artificium, sed constans simplicitas candorque animi, atque ingenua rerum expositio, etiam in iis quae minus favere videntur Jesu (v. gr. cum praedicatio ejus contemnitur), aut Apostolis (ex. c. quando hi reprehenduntur). Scriptor non timet tradere minutissimas rerum, locorum et temporum indicationes, dum solent mendaces haerere in vaga et generali narratione. Adde nullam ab ipso artem adhiberi ut fidem lectorum sibi conciliet, nullumque in accusationibus, oppugnationibus et suppliciis Jesu illatis, indignantis animi indicium ostendit : « Le style de l'Évangile est admirable..., entre autres en ce qu'il n'y a aucune invective contre Judas ou Pilate, ni contre aucun des Romains ou des bourreaux de J. C. », ait PASCAL, *Pensées* 2, 12, 2.

b/ Praeterea, quid, quaeso, scriptor lucratus fuisset, si decipere voluisset ? Noverat sane, pro fide istorum quae narrabat multa sibi mala patienda esse ; et fortiter omnia sustinuit, paratus se ad mortem offerre : atqui « J'en crois volontiers, ait idem PASCAL *Pens.* 28, 73, les histoires dont les témoins se font égorger. »

Indoles Evangelii vel ipsorummet impiorum admirationem movit : J. J. ROUSSEAU *Em.* 4 : « Je vous avoue que la majesté des Écritures m'étonne, la sainteté de l'Évangile parle à mon cœur. Voyez les livres des philosophes avec toute leur pompe : qu'ils sont petits près de celui-là ! Se peut-il qu'un livre à la fois si sublime et si simple, soit l'ouvrage des hommes ? »

3° Tandem **decipere non potuisset**, etiamsi voluisset. Quae enim memoriae prodit, tanti erant momenti et tam palam facta fuerunt, imo vero tot superstites erant tunc temporis testes rerum, ut fraudi nullus locus fuerit ; nemo credidisset hujusmodi facta, ut miracula etc., si publicae famae contraria fuissent ; eo vel magis quod res illae, quae credendae et observandae dicebantur, rationi imperviae et humanae naturae haud gratae essent. Audi s. Aug. *De civ. Dei* 22, 5 et 8 : « **Tria**, ait, sunt **incredibilia**, « quae tamen facta sunt : incredibile est Christum resurrexisse

« cum carne et in coelum ascendisse cum carne ; incredibile est
 « mundum rem tam incredibilem credidisse; incredibile est homines
 « ignobiles, infirmos, paucissimos, imperitos. rem tam incredibi-
 « lem, tam efficaciter mundo, et in illo etiam doctis, persuadere
 « potuisse. »

§ 8. LOCUS ET TEMPUS SCRIPTIIONIS.

Cum agitur de libro antiquitatis rite pleneque intelligendo, operae pretium est ut non solum auctor, sed locus etiam et tempus scriptiionis sedulo exquirantur.

Q. 20. Ubi et quando scripsit M.?

R. In Palaestina, ut statim probabimus in § seq., Evang. suum composuit.

Certo scripsit ante tres alios Evangelistas, quod tota antiquitas sensit, quodque ex comparatione hujus Evangelii cum ceteris mirum in modum confirmatur : cf. supra q. 5 et 6. Dubium non est quin liber prodierit ante cladem Jerosolymitanam a. 70, utpote quae omnino sistatur tamquam futura in praedictione cap. 24. Annus autem scriptiionis certo definiri nequit : ex una parte, valde probabile est librum exaratum fuisse ante annum 42, quo tempore excitata est ab Herode Agrippa (Act. 12) persecutio, per quam Apostoli, e Palaestina expulsi, in universum orbem dispersi fuerunt; et Eus. *H. E.* 3, 24 refert Matthaeum Evang. suum Hebraeis dedisse quando ad alias gentes proficisci voluit. Ex altera vero parte, non ante tertium annum a morte Christi opus suum edidisse videtur M., quum praedicatio Evangelii, viva Apostolorum voce facta, per aliquod tempus praecedere debuerit.

Imo vero intervallum quoddam notabile, puta 10 vel 12 annorum, innuitur M. 27, 8; 28, 15 *Usque in hodiernum diem*. Sed haec verba forte addita fuerunt ab auctore versionis graecae, et facile admittere possumus cum Bisp. hanc versionem plurimis annis post textum hebraeum factam fuisse, puta versus a. 67. Cui opinioni aliquantulum favet s. Iren. *Adv. haer.* 3, 1, qui dicit Matthaeum hebraice scripsisse quando Petrus et Paulus Romae praedicabant. Quod autem ait s. Iren. de *hebraeo* textu, melius dicemus de versione graeca; nam, cum Eus. supra cit., censemus exemplar hebraeum citius prodiisse.

§ 9. AD QUOS ET QUEM IN FINEM SCRIPSIT M. ?

Summi momenti res est, et semper visa est, ut, qui scriptum quodlibet, praesertim ex remotissima aetate, recte intelligere velit, *finem* quem auctor prosecutus est, et proinde *lectores ad quos* librum misit, accuratissime, in quantum fieri possit, cognoscere adnitatur. Haec autem duo satis arcte connexa sunt, ut ex dicendis patebit, ideoque ea in uno paragrapho explicanda esse duximus.

I. Matthaeus Palaestinensibus scripsit.

Q. 21. Quibus lectoribus scripsit M. Evang.? Probando responsum.

R. Scripsit **Judaeo-christianis Palaestinensibus** generatim, et praesertim iis qui Hierosolymam et loca vicina incolebant (¹): quod quadruplici argumento probatur.

1º *Ex testimonio unanimi antiquorum omnium*: cf. praesertim Eus. *Hist. Eccl.* III, 25. Patres autem, qui hoc explicate et distincte non tradunt, saltem implicite idem testantur, quum alii dicant Matthaeum *hebraice* scripsisse, alii vero memoriae prodant haereticos e Palaestina exortos, Nazaraeos, Cerinthianos et Ebionitas, solo Matthaei Evangelio usos esse.

2º *Ex argumento libri*, in quo omnia et singula lectoribus istis probe sunt accommodata, nonnulla vero minus congruunt ethnico-christianis aliarum regionum. Et re quidem vera:

a/ Ab una parte, illa passim dicuntur quae Palaestinensibus possint esse utilia, v. gr. prosapia Christi refertur, saepe respicitur ad Rabbiorum placita aut ad quaestiones inter sectas et scholas Judaeorum ea tempestate controversas, Scribarum Pharisaeorumque mores pluries et acius quam in aliis Evangeliiis castigantur (M. 23, 2-39), plurima loca e vet. T. citantur (vide statim dicenda q. 23). Dein M. loquendi modum Judaeorum ubique sequitur, v. gr. Hierosolymam solet vocare *civitatem sanctam*, 4, 5; 27, 53, Templum autem *locum sanctum* appellat 24, 15. Porro

(¹) Forsitan haec est ratio quare M. ea fusius referat quae a Christo extra Judaeam gesta sunt, dum contra vix ulla commemoret (si historiam ultimae hebdomadis excipias, eorum quae in Judaea atque adeo Hierosolymis evenerint: cives enim hujus urbis ista noverant plenissime.

nomina *τὰ ἔθνη gentes*, et *ἔθνη ethnici*, in malam partem accipit (M. 5, 47; 6, 7, 32; 10, 5; 18, 17; 24, 9): quod ceteri Evangelistae, utpote qui aliis quam Judaeis scriberent, numquam fecerunt; nam ubi ea Matthaei capita exscripserunt, in quibus gentes exterae durius haberi videbantur, nomina illa omiserunt; imo vero L. asperitatem hanc, ubi opus fuit, mollivit: L. 6, 33 et 35; 11, 2; 12, 30; 9, 3 et 4; 17, 3 et 4; 21, 17, collatis locis M. parallelis. Plures etiam consuetudines Palaestinis peculiare commemorat M. 5, 22, 23, 34-36; 6, 2, 5, 16; 22, 11, 12; 25, 1, nulla adjecta illustratione; quod alii non imitantur (Patr.). Saepe citat vaticinia sub formula *per prophetam* tacito nomine (1, 22; 2, 5, 15; 13, 35; 21, 4; 27, 35), quod innuit ipsum scribere viris qui V. T. bene noverant etc.

b/ Ab altera vero parte, illa silentio premit quae Palaestinae incolis essent supervacanea, v. gr. notationes geographicas, rituum rerumque Judaicarum expositiones, nominum hebraicorum explicationes etc., qualia apud alios Evangelistas, ad ethnico-christianos scribentes, saepenumero occurrunt. Exempla statim dabimus, q. 22. Quod autem in Evang. nostro sensus tradatur verborum *Emmanuel* 1, 23, *Hacedama* 27, 8, *Golgotha* 27, 33, et *Eli, Eli* etc. 27, 46, id graeco interpreti adscribendum esse videtur: cf. q. 35.

3° *Ex lingua*: infra § 12 demonstrabimus Matthaeum *hebraice*, proprie in lingua Syro-chaldaica seu Aramaeo-Palaestinensi, scripsisse; hoc autem posito, consequitur librum ejus editum fuisse pro Judaeis in Palaestina habitantibus, quibus nempe haec dialectus et patria et gratissima quidem erat, Act. 22, 2.

4° Tandem *ex scopo* seu *fine auctoris*: statim dicemus proprium et peculiare Matthaei consilium fuisse, ut demonstraret Jesum Nazarenum verum esse Messiam in vet. Test. promissum; quod quidem consilium ad Judaeos directe refertur.

Q. 22. Nonnullas indica annotationes seu explicationes, quas Mc. L. et J. obiter tradunt, M. vero praetermittit, ex quibus concludere licet hunc solum scripsisse *Judaeis Palaestinensibus*.

R. Mc. 7, 2-4 explicat morem Judaeorum lavandi manus, et simul dicit quid sit *manibus communibus manducare*: huic autem compara modum loquendi M. 15, 1, 2 Rursum Mc. 7, 11 notum

facit quid sit *corban*; illud vero notum ponit M. 27, 6. Praeterea Mc. 12, 42 declarat quid intelligendum sit per *minuta duo*, et cap. 15, 42 quid per *parasceve*; cf. etiam Mc. 14, 12.

L. vero 24, 13 distantiam vici Emmaus et montis Oliveti (Act. 1, 12) ab Hierosolymis notat; observat 1, 26 Nazareth et Capharnaum 4, 31 Galilaeae, Arimathaeam autem Judaeae (23, 51) esse civitates.

J. porro explicat nomina hebraica etiam notissima, ut *rabbi* (1, 38 coll. M. 23, 8) *Messias* 1, 41, *Cephas* 1, 42; quantum distet Bethania a Jerosolymis definit 11, 18; animadvertit sex hydrias appositae fuisse pro more purgationis Judaeorum (2, 6); innuit diem octavum Encaeniorum solemnissimum fuisse (7, 37); modum indicat quo Judaei funus parabant (19, 40); plura refert quae spectant ad Parasceve Paschae (19, 14, 31, 42), quemadmodum facit Mc. 15, 42 et L. 23, 54, dum M. 27, 62 pro certo ponit illa lectoribus esse cognita.

Sic idem M. talia scribit 5, 22 et 27, 6, quae ab aliis quam a Judaeis Palaestinensibus intelligi nequibant, nulla tamen addita interpretatione. Huc etiam pertinent quae dicuntur M. 1, 21 de nomine Jesu, et de *Nazareo* M. 2, 23 etc.

II. Matthaeus vult probare Jesum esse Messiam.

Q. 23. Finem s. Matthaei Evang. scribentis expone.

R. Voluit imprimis praecipua vitae et doctrinae Jesu capita scripto consignare, in hunc finem peculiarem ut Judaeis, quibus oretenus praedicabat, magis magisque demonstraret Jesum esse **Messiam**, quem expectabant, quemque vetus Test. praeuntyabat⁽¹⁾; ideo mens ejus non fuit historiam Salvatoris completam, ordine temporis stricte servato, conscribere; sed ea praesertim dicta, facta fataque ejus insigniora memoriae prodere, quae comprobarent **oracula de Messia** in vetere Test. relata in Jesu fuisse eventu comprobata. Et re quidem vera, viginti horum vaticini-
orum, ait Patr., in ejus rei argumentum ibi proferuntur: cf. 1, 22;
2, 5, 15, 17, 23; 3, 3; 4, 14; 8, 17; 11, 5, 10; 12, 17-21; 13, 35;

(1) Knabenb. in Proleg. ad M. III analysim totius Evangelii hujus persequens, fuse ostendit omnia et singula huic fini convenire.

21, 4, 16, 42; 22, 44; 26, 31, 56; 27, 9, 35, 43, 46. Rarius autem illud faciunt ceteri Evangelistae, nempe quinquies tantum Mc., octies L., et undecies J. Praeterea fit nonnumquam ut M. facta non narret, quum tamen notet his factis confirmatam fuisse praedictionem: M. 1. 20-23; 2, 4-6.

Igitur finis ejus fuit, non unice *historicus*, neque tantum *dogmaticus* (tale potius fuit consilium J.), sed *historico-didacticus* vel *historico-apologeticus*.

M. saepius quam alii V. T. citat. Cum iis quae in hoc paragr. 9 diximus, concordat haec observatio: s. Matthaeum respicere ad V. Test. 65 vicibus, s. vero Lucam tantum 43. Citationes autem explicitae seu verbales sunt 43 apud M., sed L. nonnisi 19 vicibus ad auctoritatem V. T. directe appellat. Argumenta autem e vet. Test. M. bis supra vices desumit (ait Patr., q. 4), undecies J., L. tantum novies et Mc. septies.

Animadvertit s. Aug. *Specul. de Script.* (in fine Ev. J.) Matthaeum (cui concinunt Mc. et L.) plura quam Joannem vivendi praecepta dedisse; adeo quidem ut hic (J.) dici possit magis tenuisse partem *contemplativam* (unde Evang. ejus cetera superet), dum alii tres *activam* maxime secuti sint.

§ 10. ARGUMENTUM, DIVISIO ET PARTIUM CONNEXIO.

Scribentis fini respondeat ipsum libri argumentum oportet: illud nunc generali modo indicabo, atque in varias partes dividam; ut ex praevio universi libri conspectu rerum notitia singularum meliore ordine et majore luciditate postmodum acquiratur.

Q. 24. Breviter trade **argumentum** Evang. secundum M.

R. Narrat ex ordine historiam Jesu-Christi, in specie ejus originem et vitam absconditam, sed praesertim vitam publicam, ejusque praedicationes et miracula, deinde cruciatus ejus, mortem et resurrectionem. De *Ascensu* autem in coelum nullam facit mentionem. Hoc tamen factum, quo Mc. et L. historiam Jesu merito concludunt, ad perficiendum *cyclum* Evangelicum requiritur.

Christi Ascensus cyclum Evangelicum perficit.

In Ascensu enim Jesus eo recessit unde venerat, atque ita habetur α et ω in vita ejus.

Sol ille spiritualis, *exultans ut gigas ad currendam viam, a summo coelo egressus est, et occursus ejus usque ad summum coelum factus est*, Ps. 18, 6 : occidit, et quasi sub terra se occultavit ; sed girum perficiens, splendidius rediit in coelum unde primum processerat (Eccl. 1, 5 sq). Stationes autem viae istius giganteae, seu potius singulos herois saltus (*exultans*) praeclare indicat s. Greg. *Hom. 29 in Ev.* : « De coelo, ait, venit in uterum, de utero venit in praesepe, « de praesepe venit in crucem, de cruce venit in sepulcrum, de « sepulcro rediit in coelum. » In coelum gloriose ascendit, et inde Spiritum s., quo terrae facies renovata fuit, misit ; sicut sol oriens, atque in summum coelum progrediens, radios in terram spargit, per quos omnia recreat et restituit.

Ex dictis colligitur, in supplemento s. Matthaei quaedam de utroque facto adjicienda esse.

Q. 25. Dividitur liber in tres partes, quae tres majores aetates in vita Christi efficiunt.

1^a Pars, c. I et II : *historia praeparatoria*. Subdividitur in tres paragraphos :

§ 1 Prosapia Christi ;

§ 2 Ortus ejus mirabilis ;

§ 3 Infantia ejus et vita abscondita.

2^a Pars, III-XXV : Jesus **publico Messiae munere fungitur**. Subdividitur in tres sectiones :

Sect. 1^a Christus inauguratur et tentatur, III-IV, 11 ;

Sect. 2^a. Officia et munera Messiae in Galilaea exequitur, IV, 12-XVIII ;

Sect. 3^a. Hierosolymam ultimum petit, urbem triumphans ingreditur, atque in ea vel in vicinia postremos vitae dies transigit, XIX-XXV.

3^a Pars, XXVI usq. ad fin. Ev : **cruciatus, mors et resurrectio Christi**. Tres distinguuntur sectiones, quarum

Prima complectitur ea quae Passionem proxime praecedunt, XXVI, 1-35.

Sect. 2^a. Passio et mors Christi, XXVI, 36-XXVII ;

Sect. 3^a. Resurrectio et apparitiones ejus, XXVIII.

Q. 26. Ordo rerum et conjunctio in hac divisione. Juvat paucis

ostendere, admirabilem quamdam divinae sapientiae dispositionem inveniri in eo quod vita Jesu terrena per triplicem aetatem (vitam absconditam, vitam publicam, Passionem et mortem) transierit et ordinata ratione sese evolverit.

Vita Jesu tripartito decurrit et evolvitur, cum pulcherrima ordinis ratione.

S. Greg. M. *In Ezech.* h. 3, n. 4 : « In homine, inquit, virtus tribus augetur gradibus, quorum primus est virtutis initium, secundus progressio et tertius perfectio. » Ut hoc exponat, refert Mc. 4, 28 *Terra fructificat primum herbam, deinde spicam, deinde plenum frumentum in spica. Et cum produxerit fructus, statim mittit falcem, quoniam adest messis. Jam vero, haec vitae Jesu accomodare possumus.*

Comparatio accurata cum evolutione plantae.

Herba tenera est et invalida, in qua absconditur *spica* : ita Jesus, qui ut homo perfectus leges humani progressus mirabiliter servavit, in 1^a vitae aetate potestatem et sapientiam suam nondum exercet ac patefacit. *Spica* autem florescit ac fructus fert in 2^a aetate, quando Salvator flores fructusque doctrinae et exempli sui edit copiosissime. Statim autem ut grana spicae plenam absolutamque maturitatem aestu solis adepta fuerint, messoris falce culmus succiditur ; quemadmodum Jesus occiditur, postquam in Passione, in aestu et igne dolorum, supremam virtutum perfectionem exhibuit ; quo circiter tempore maximam muneri suo et doctrinae auctoritatem et firmitudinem suppediavit, praesertim cum ad vitam per miraculum rediit. Granum nempe frumenti *cecidit in terram* (recogita corpus Jesu sepultum), et surgens in novam plantam, quae est corpus gloriosum in coelis et mysticum in Ecclesia, *multum fructum attulit*, J. 12, 24. Ideo ultima aetas, quae Passione et mortem Jesu comprehendit, sese extendit usque ad resurrectionem et Ascensum ejus, cuius gloria *merces* est Passionis et mortis ; imo vero usque ad fundatam Ecclesiam. Ecclesia enim *fructum fert copiosissimum* in Christo (1).

Et cum evolutione floris. Eodem recidit haec similitudo, quam celeberrimum Isaiæ 11, 1 oraculum menti suggerit. Jesus *flos est ex radice Jesse* : in flore autem **tria sunt momenta** : primum flos in folliculo latet involutus (flos *silens*), deinde sese explicat splendide, et tandem fructum dat maturum (quo tempore in terram decedit) : gall. *le bouton, la fleur épanouie, le fruit ou la graine*. Jesus *silet* in vita abscondita, *se totum pandit* in vita publica, ac tandem in Passione et morte

(1) **Pentecoste est transitio et connexio.** Fundatio Ecclesiae die Pentecostes aliquo modo pertinet ad Evang. seu Christi historiam, cuius quidem est ultimus terminus et quasi plenus fructus. Haec enim circulum claudit, cum **semen ad semen** tunc fuerit **reversum**. Varii crescentis plantae gradus seu *evolutionis momenta (les phases)* sunt (teste s. Greg. H. 26 in Ev.) : Ex semine radix, ex radice virgultum, ex virgulto tractus, et in fructu semen. Jam vero, die Pentecostes nova ex Christo tamquam ex semine assurgit planta, in qua vita prioris redintegratur : **Ecclesia** enim **continuatio est Christi**. Ista tamen Ecclesiae fundatio simul primum est alias *cycli* seu alius historiae factum, atque ideo pars altera novi Test. incipit in libro *Actuum* a descensu Spiritus s. *Cet événement est le trait d'union et l'engrenage*. Cf. q. 994.

fructum dat totius vitae, quum meritis mortis suae genus humanum redimat; hic porro fructus in resurrectione et ascensione germinat ac repullulat, ut tandem, fundata Ecclesia, crescat novosque ferat fructus.

§ II. RATIO CHRONOLOGICA ET TOPOGRAPHICA HUIUS EVANGELII.

Modo diximus *historiam* Jesu Christi a M. ex ordine narrari: atqui chronologia, uti et topographia, quae bini *historiae oculi* vocantur, ad libri historici intelligentiam multum conferunt. Ideo verbulum hac de re adjicere haud inutile erit.

Q. 27. An M. ordinem **chronologicum** presse sequitur?

R. Non semper in factis minoris momenti et secundariis, sed tantum in principalibus, ordinem illum presse sequitur. Plura enim omittit, alia vero **ob interiorem similitudinem** contra temporis rationem conjungit. Quamvis igitur ab infantia Jesu incipiat, deinde publicum ejus exponat munus, tandemque ultimum iter Jerosolymitanum, cruciatus et mortem ejus describat: terminos tamen chronologicos non tradit distinctos, et scenam scenae, actionemque actioni annectit per formulas laxiores: *et factum est, factum est autem, tunc, in illa die, in illa hora, in illo tempore* etc.

Ordinem autem chronologicum vitae Dominicae, quem, omnibus attentis, probabiliorem duximus, in *Tabula Synoptica* ad calcem hujus operis indicabimus.

Quod vero ad **topographiam** attinet, lectorem diligentem monere sufficiat, tabulam geographicam, huic operi annexam, ex celeberrima officina JUSTI PERTHES in GOTHA prodiisse, et omnium quas in forma minori reperire potui accuratissimam mihi visam esse. Rogavi editorem ut pro meo Commentario corrigeret tabulam, 1º bene indicando locum in quo nunc est ecclesia s. Sepulcri situm fuisse extra murum 2º, ergo extra murum qui aetate Christi urbem cingebat in parti septentrionali. 2º Loco *P^{nc} de Bethsabée* scribendo *P^{nc} de Bethesda*. 3º Ad n. 20 loco *église des chrétiens* indicando *cimetière des chrétiens*.

Transitio et rerum ordo. Tandem superest ut inquiramus de descriptione hujusce libri primigenia, quum ad ipsam, si adhuc existat, in decursu commentarii perpetuo recurrendum esse nemo ignoret. Quaestio est 1º utrum Evang. nostrum graecum sit primigenium,

an vero hebraice scripserit M. Dein 2º, si Evang. graecum ex hebraeo translatum est, ut demonstrare conabimur, petitur quae-
nam sit hujusce versionis auctoritas et indoles. 3º Quid de *Evang.
secundum Hebraeos*, a ss. Patribus quandoque adducto, censen-
dum sit.

Haec autem erit materia triplicis paragraphi sequentis.

§ 12. LINGUA PRIMIGENIA FUIT HEBRAICA.

Q. 28. Quanam lingua scripsit M. ?

R. Aliqui recentiores (* Lightfoot, Hug, * Schott, * De Wette, * Fritzsche etc.), Erasmus secuti, contenderunt s. Matthaeum *graece* scripsisse; verum sententia longe probabilior est, inter antiquos auctores fere unanimis, quam hodie omnes ferme catholici tenent et plures acatholici (Michaelis, Credner, Ebrard, Reuss, Cureton etc.), ipsum lingua *hebraica*, seu potius dialecto *Syro-Chaldaica*, alias *Aramaico-Palaestinensi*, quae ea tempestate in Judaea vulgaris erat (¹), usum fuisse.

Q. 29. Paucis expone quanam fuerit lingua illa quam M. adhi-
buisse dicendus est.

R. Est antiquae linguae hebraicae dialectus quaedam, ea nempe quae Christi temporibus vernacula erat in Palaestina, quamque Judaei ab exilio Babylonico reduces secum in patriam introduxe-
rant. In Chaldaea enim, ubi per 70 annos captivi manserunt, vige-
bat lingua Aramaica seu Chaldaica, quae cum Hebraea magnam
habet similitudinem. Quando autem Judaei in suam reversi sunt
regionem, linguam illam Aramaicam cum vocabulis hebraicis
commiscuerunt, et inde ortus est patrius sermo quo deinceps usi
sunt. Ratione istius originis vocari potest lingua **Aramaico-
Palaestinensis** vel **Syro-Chaldaica**: attamen in N. T. appella-
tur *hebraica*, quia et hebraicae affinis, et apud populum Hebraeum
vulgaris erat. Vestigia hujus dialecti quaedam sunt in N. T.:

(¹) **Opinio minus probabilis.** Contendit quidem Schegg, Matthaeum linguam hebraicam proprie dictam adhibuisse, sc. linguam sacram et antiquam, qua veteris Test. pars longe major scripta fuit, et qua utebantur Judaei docti, ut patet ex eo quod Mishna hebraico sermone exarata sit. Verum, in usum populi communem, non pro viris doctis tantum, adeoque lingua patria, Aposto-
lus ille vitam et doctrinam Jesu scripto consignasse videtur.

v. gr. *Rabbi*, magister ; *ephpheta*, adaperire ; *haceldama*, ager sanguinis ; *Cephas*, petra ; *Eli, Eli, lamma sabacthani* ? Deus meus, Deus meus, quare me dereliquisti ? Cf. DE ROSSI in dissert. erudita *Della lingua propria di Cristo*. Vide in Append. I huj. Commentarii § 6 de lingua Jesu vernacula.

Q. 30. Matthaeum autem **hebraice**, in dialecto suae aetatis, **non vero graece**, scripsisse demonstra.

R. 1° Multi iique antiquissimi Patres et auctores ecclesiastici hoc testantur, sc. Papias citatus q. 14, Pantaenus (apud Eus. *H. E.* 5, 10), s. Iren. *Adv. haer.* 3, 1, Orig. (*Comm. in Matth.* 1, apud Eus. *H. E.* 6, 25), Eus. *H. E.* 3, 24, s. Cyrillus Jerosol. *Catech.* 14, 15, s. Epiph. *Haeres.* 30, 3; 51, 5, s. Hier. *Praef. in M.*, et *De viris ill.* 3, s. Greg. Nazian. *Carm.* 33, s. Aug. *De cons. Evang.* 1, 4, s. Chrys. *Hom.* 1 etc. Eorum testimonia confirmantur per subscriptiones, quae in vetustissimis codicibus graecis et syriacis reperiuntur, quaeque diserte notant Matthaeum hebraico sermone usum fuisse.

2° Nazaraei et Ebionitae apocryphum suum Evang. Syro-Chaldaicum contenderunt esse scriptum Matthaei primigenium, illudque nonnulli orthodoxi etiam admiserunt (vide q. 42) : jam vero, haec opinio omnino innuit persuasionem communem fuisse Matthaei opus eadem lingua fuisse vulgatum.

3° Si M., ut supra § 9 docuimus, in usum Judaeorum Palaestiensium librum edidit, nulla alia lingua commodius et utilius uti potuit, quam dialecto illorum patria, nempe Aramaica (Act. 1, 19, lingua hebraica dicitur *propria Judaeorum*) ; eo vel magis, a/ quod lingua simili alii libri sacri (sc. protocanonici veteris Test.) essent conscripti ; et b/ quod Palaestinenses, quamvis graece loquerentur, patrium sermonem multum amarent (patet ex Act. 22, 2) ; adeo ut auctor sacer hac ratione animos eorum ad quos scriberet facilius moveret, eosque sibi et causae suae efficacius lucraretur.

Q. 31. An 1° ex eo quod stylus indolem linguae hebraeae saepe redoleat, et 2° quod citationes V. T. cum verbis hebraeis, potius quam cum versione 70 Interpr., consentiant, concludere licet s. Matthaeum hebraice scripsisse ?

R. Sunt qui illam eruant conclusionem ; sed haec **deductio certa non est** : namque ad 1^m quod attinet, in aliis etiam Evang. occurrunt hebraismi, quamvis graece scripta sint ; Phoenicum ex eo

quod auctores essent Hebraei, gente et patrio idiomate ⁽¹⁾, plerumque oriuntur. Fateor tamen plures esse et notabiliores hebraismos apud M. quam apud alios (saltem plures quam apud L.), quod aliquantulum *inmut* ipsum hebraice scripsisse.

Quod autem ad 2^m spectat, **citationes e vetere Test.** non semper verba hebraea, sed interdum versionem 70 Interp. sequuntur, etiam tum quum habetur differentia quaedam (*verborum*, non tamen *sensus*) inter 70 et hebraeum, imo vero in referendis sermonibus eorum qui absque ullo dubio Aramaice loquebantur et verbis hebraeis inhaerebant, v. gr. 3, 3; 13, 14: quod probat s. Matthaeum loca V. T. satis libere citasse. Attamen, teste *Anger (in diss. spec. de hac quaest., Lips. 1861): « Evangelista Alexandrinus nunc strictius, nunc liberius sequitur, quamdiu sententiae veteris Test. eos respondere agnoscit...; ubi non respondere vel non accurate respondere statuit, hebraica ipse in graeca convertit. » Ratio citandi eatenus favet opinioni nostrae de M. hebraice scribente.

Nonnulli censent Matthaeum etiam in *verbis* semper cum hebraeo consensisse, et differentias, quas in nostro textu graeco animadvertimus, abscribendas esse auctori versionis graecae: vide q. 41.

Utut se habeat conjectura ista, fatendum est e citationibus **nihil certi** colligi posse: nam etsi loca e V. T. allata cum textu hebraeo ubique concordarent, posset tamen fieri ut auctor vim hebraeorum graece expresserit, et proinde graece scripserit; vice versa, etiamsi semper consonae essent versioni Alexandrinae, non ideo certum esset librum graeco sermone in lucem prodixisse; statui enim posset scripturam primigeniam fuisse hebraeam, sed graecum interpretem in recitandis locis versione Alex. usum fuisse.

Objectiones eorum, qui contendunt s. Matthaeum graece scripsisse, refutantur.

At vero plenior hujus quaestionis tractatio postulat ut objectiones, quibus oppugnatur ab Hug aliisque sententia vulgo adoptata, Matthaeum hebraice scripsisse, singillatim dissolvamus.

(1) Certum est Marcum gente Judaeum, aut saltem Syrum fuisse: imo quidam opinantur eum Jerosolymis ortum esse, utpote eundem ac Joannem Marcum de quo in Act. Ap. Lucas vero erat Antiochenus (secundum s. Hier. *De viris ill.* 7; Eus. etc.), adeoque Syrus, qui graecam quidem linguam callebat, sed cui patrius sermo Aramaicus erat.

Q. 32. Obj. 1°. Palaestina, quum sub dominatione Graecorum diu manserit, eorum certe linguam assumere debuit.

R. Non plane constat Graecos gentibus devictis linguam suam imponere voluisse eadem cum diligentia eademque efficacia quam Romani hac in re adhibuerunt. Praeterea, etiamsi id conati fuissent, eorum imperium satis diuturnum fuisse non videtur, ut sermonem popularem penitus delevisset. De cetero, ex libris Machab. et ex Act. I. c. liquet usum dialecti hebraeae haudquaquam periisse.

Q. 33. Obj. 2°. Multi libri istius aetatis, in usum Judaeorum deputati, graece conscripti sunt, alii vero e lingua hebraica in graecam fuerunt translati; sic a Flavio Josepho, Philone, Aristobulo, sermonem graecum usurpatum fuisse compertum est; eadem lingua editus est liber secundus Machab. et liber Sapientiae; Ecclesiasticus vero haud diu postquam lucem vidit graece redditus fuit; imo totius V. T. versio prodiit graeca. Ergo dicendum est, etiam Matthaeum eodem sermone suum vulgasse Evang.

R. Judaeorum Hellenistarum causa, eorum praesertim qui in AEgypto, et imprimis Alexandriae habitabant, interpretationes factae sunt graecae; eorundem gratia, et quia multi ex ipsis Palaestinensibus graece etiam noverant, nonnulli libri lingua graeca editi sunt: sed argumenta certa (gall. *positifs*), e testimoniis antiquorum petita, prohibent quominus dicamus Matthaeum eadem lingua usum fuisse.

Q. 34. Obj. 3°. Citationes V. Testamenti interdum e versione 70 desumptae sunt, etiam tum cum ab Hebraeo differunt, cumque reperiuntur in sermonibus illorum qui verba hebraea certo secuti sunt. Interpretes autem id facere non ausus fuisset.

R. Ut diximus supra q. 31, M. numquam sequitur 70, cum *sensus* ab hebraeo differt; deinde, si *verba* magis Alexandrinis quam hebraeo aliquando consonent, hoc interpreti graeco adscribi potest, et dici eum satis libere egisse, ideo fortasse quod vel ipsemet Matthaeus versionem illam confecerit, vel saltem ipso dirigente et approbante orta fuerit, cf. q. 39.

Q. 35. Obj. 4°. Graeca nomina apud M. saepe occurrunt, ut *Christus*, *Petrus* etc. Praeterea 1, 23 graece explicatur hebr. *Emmanuel*; pariter 27, 46 *Eli, Eli, lamma sabacthani* vertuntur graece. Insuper 1, 21 significatio nominis hebraei *Iesus* traditur: *Ipse*

enim saluum faciet populum suum a peccatis eorum. Haec certe omnia Evangelistam graece scribentem indicare videntur.

R. Auctor ille, qui Evang. M. ex Aramaico vertit, nomina *Messias, Cephas, Emmanuel*, verba *Eli, Eli* etc., in usum lectorum graecorum explicare opportunum censuit, ut eorum significatio intelligeretur. Quod autem spectat ad verba quae post nomen Jesu adduntur, haec non tam explicationem vocis hebraeae, quam rationem quare nomen datum fuerit continent, ut infra, q. 48, dicemus.

Q. 36. Obj. 5°. Patres, qui testantur Matthaeum hebraice scripsisse, ex unico fonte id hauserunt omnes : nimirum e Papia, qui, ut ait Eus. *H. E.* 3, 39, fuit *mediocri prorsus ingenio*, ideoque facile potuit ab Ebionitis decipi.

R. Verum quidem est **Papiam**, in quaestione de Millenarismo argumentis mediocris ingenii, ut ait Eus., usum fuisse; sed secundum eundem Eus. (*H. E.* 3, 36, si tamen verba sint Eusebii) Papias in commentariis suis, maxime in referendis iis quae ab Apostolorum discipulis audierat, erat vir *imprimis disertus et eruditus, ac s. Scripturae peritus*. Deinde, ad notandum quisnam, secundum opinionem vulgarem, sit auctor libri alicujus et qua lingua scripserit, non adeo magnum certe requiritur ingenium; quum enim agatur de facto historico, quod nullo negotio cognosci et exponi potest, omnia pendent ab animi candore et sincera fide illius qui testimonium hac de re tradit: jam vero illa mentis indoles et constans veritatis studium Papias denegari nequeunt. Porro, si dicatur ipsum ab Ebionitis illam opinionem accepisse, a quo, cedo, eam mutuatus est Eusebius? Utique non a Papia, cui minime favet. A quo Origenes alique veteres citati q. 30? Numquid ipsi Papiam caece secuti essent? Igitur e traditione notitiam illam desumpsisse dicendi sunt.

Q. 37. Obj. 6°. Si M. hebraice seu potius Syro-Chaldaice scripsisset, ejus Evang. in linguam Syriacam, quae valde cognata est et fere eadem, converti non debuisset.

R. Non tanta est linguae Syriacae similitudo cum dialecto Syro-chaldaica ut inutilis dici possit versio; unde etiam Syriace translatae fuerunt partes V. T. quae Chaldaice editae erant, v. gr. quaedam ex libro Danielis et ex libro Esdrae. Praeterea, scriptum Matthaei Syro-chald. sat cito deperditum fuit; adeo quidem ut,

cum in lucem prodierit interpretatio Syriaca, graeca exemplaria sola in usu fuisse videantur.

Q. 38. Obj. 7°. Nemo veterum Evang. Matthaei hebraicum vidit; neque excogitari potest causa, ob quam istud tam mature interiisset, quum liber apostolicus a primis christianis maximi certe pretii haberetur.

R. Excipiendus est Pantaenus (in 2^a parte sec. II), qui, referente Eus. *H. E.* 5, 10, ad Indos ⁽¹⁾ usque pervenit, ibique apud quosdam christianos Evang. Matthaei invenit, literis hebraicis conscriptum, a Bartholomaeo Apostolo illis traditum. Imo s. Hier. *De vir. ill.* 36 et Ruff. dicunt Pantaenum inde redeuntem secum attulisse istud exemplar hebraeum. Istis ultimis tamen non assentitur Nicephorus (cf. not. Vales. ad l. c. Eus.).

Utrumque haec se habeant, **praematurus textus hebraici interitus**, secundum conjecturam quorundam recentiorum, explicatur ex eo quod christiani, extra Palaestinam versantes, sola uterentur versione graeca, quae aliquot annis post exemplar hebraicum, et forsitan ipso Matthaeo curante (ut statim dicemus § 13) edita fuit. Palaestinenses autem orthodoxi, post Rempubli-
cam Judaeorum eversam, partim in regiones exteras dispersi, versione graeca sicut ceteri usi sunt; partim in patria remanentes, eandem versionem mox adoptarunt, ut ab Ebionitis et Nazaraeis heterodoxis, qui Evang. hebr. corruperant, se magis et plenius separarent: cf. q. 39.

§ 13. DE VERSIONE GRAECA.

Itaque, quod ex dictis colligitur, Evang. nostrum graecum opus Matthaei primigenium non est: ejus tamen locum tenet pro nobis, quum archetypum aramaeum sit deperditum. Ideo necesse est ut *auctoritatem* et *indolem* istius versionis breviter inquiramus.

Q. 39. Ostende **magnam** versioni graecae s. Matthaei tribuendam esse **auctoritatem**.

R. 1° Versio illa, cujus auctor, ut ait s. Hier. *De vir. ill.* 3, nescitur, antiquissima est, quum sec. II jam frequens adhiberetur.

2° Imo valde probabile est eam aliquot annis post exemplar

(1) Per *Indiam* illam quidam (Tillem., *Mém.* s. Barthél.) intelligunt Arabiam Felicem, quae ab Alexandria, ubi Pantaenus degebat, non adeo longe distabat.

aramaicum, saltem ante cladem Jerosolymitanam, editam fuisse, vel ab ipso Matthaeo, qui voluit impedire translationes arbitrarias et parum accuratas, vel a Jacobo, fratre Domini (*Syn. Athan.* 76), vel ab aliquo Apostolorum discipulo, fortasse ipso **Matthaeo impellente**, dirigente et approbante. Discipulus ille, ait Schegg *Einl.* 4, inter scribendum egit cum M., magistro suo, eodem fere modo quo Mc. cum Petro, et scriptor epistolae ad Hebr. cum Paulo. Idem auctor opinatur versionem illam post editum Marci Evang. factam fuisse, adeo ut interpres libellum Marci coram oculis habuerit.

3° Scripturae primigeniae ab initio aequiparabatur, indeque forte causa repetenda est quare ista mox in desuetudinem abierit et amissa fuerit. Eo vel magis quod Judaei Palaestinienses, quorum multi erroribus Judaizantium favebant (cf. q. 38), sat cito eam corrupissent, et apostolico nomine indignam reddidissent.

4° Antiquae versiones ex illa derivatae sunt omnes, una forsitan excepta, versione Syriaca vetustissima, quam Cureton ex manusc. Musaei Britann. edidit, quamque plures ex aramaico Matthaei archetypo confectam esse putant.

Q. 39bis. Obiter recensemus praecipuos codices unciales istius versionis graecae. Quatuor sunt sequentes *ante-stichometrici*.

Cod. Sinaiticus \aleph sec. IV (Petroburg.)

Cod. Vaticanus B, sec. IV (Romae).

Cod. Alexandrinus A, sec. V (Londini).

Cod. Ephraemi C, sec. V (Parigiis).

Eorum descriptionem dedi in *Act. Apost.* 5^a ed. 1897.

Q. 40. Quaenam est natura seu *indoles interna* istius versionis graecae?

R. Satis libere elaborata fuit, quum ex una parte plurimas habeat notas operis cujusdam primigenii ⁽¹⁾, ex altera vero parte vestigia interpretationis non adeo multa et certa sint: ex. causa, citationes e V. T. desumptae, nec verbis hebraeis, nec 70 Interpr. semper consentiunt: cf. q. 26.

Sed operae pretium videtur de hoc ultimo argumento peculiarem instituere investigationem, atque ideo seq. inserimus quaest.

(1) Ex. gr., sunt qui putent verba M. 27,8 usque in hodiernum diem graeco interpreti, potius quam Matthaeo, tribuenda esse.

De citationibus veteris Test. apud M.

Q. 41. Utrum ex hebraeo, an ex 70 desumpta sunt loca veteris Test., quae in Evang. nostro graeco s. Matthaei leguntur?

R. cum Patr. *De Evang.* q. 6 in M. Ex 46 citationibus (alii numerant tantum 43 citationes explicitas: cf. q. 23), 8 sunt liberiorēs, quae vel sententiam, non autem verba, veteris T. exhibent (M. 2, 23; 5, 21, 31, 33; 22, 24), vel tacite tantum referuntur ad loca quaedam V.T., atque adeo non sunt citationes proprie dictae (M. 10, 35, 36; 11, 5; 18, 16); 15 vel 16 tum ab hebraeo, quum a graeco plus minusve discrepant (M. 1, 23; 2, 6, 18; 4, 10 ex cod. vat. 15; 7, 23; 11, 10; 12, 18; 13, 15 [?]; 15, 4, 8; 21, 5; 22, 32, 37; 26, 31; 27, 9); 12 utrique consonant, et graecum ad verbum referunt (M. 3, 3; 4, 4, 6, 7; 5, 38; 9, 13; 19, 18; 21, 13, 42; 22, 39, 44; 27, 35); 6 aut 7 ab hebraeo plus minusve discedunt, conveniunt autem cum graeca translatione; imo, uno dempto loco (M. 19, 5) aut altero (M. 4, 10 ex cod. Vat.), sunt ipsa translatio Alexandrina (M. 4, 10 ex cod. Alex.; 12, 21; 13, 14; 15, 4; 19, 5, 19; 21, 16). Notat tamen Lamy Lovan. *Intr. in Script.* (ubi de lingua M.) in iis locis in quibus M. sequitur 70, *sensum* non differre ab hebraeo. Reliqua 4 (M. 2, 15; 8, 17; 10, 36; 27, 46) hebraeum magis quam graecum sequuntur.

§ 14. EVANGELIUM SECUNDUM HEBRAEOS.

Ultima manet quaestio, cum praecedentibus arcte connexa, quid censendum sit de *Evang. secundum Hebraeos*, de quo veteres mentionem faciunt, quodque alii ut genuinum, alii ut interpolatum habent.

Q. 42. Quodnam est *Evang. secundum Hebraeos*, de quo ss. Patres, v. gr. Orig. et s. Hier., aliquando loquuntur?

R. Est *Evang. hodie deperditum*, quod lingua Syro-Chaldaica sed literis hebraicis conscriptum erat (s. Hier. *Adv. Pel.* 1), quodque ab initio fuit in usu apud Nazaraeos et Ebionitas⁽¹⁾. S. Hier.

(1) **Nazaraei** erant Iudaei ad Christum conversi, qui contendebant legem Mosaicam simul cum *Evang.* observandam esse, saltem ab iis qui e gente Iudaica oriundi essent. **Ebionitae** vero illud onus christianis omnibus imponebant. Tales saepe vocantur *Judaizantes*, et contra eos multa scripsit s. Paulus in variis epistolis, praesertim in ep. ad Gal. et ad Rom. Ab Ecclesia autem damnati sunt tamquam haeretici.

illud optime cognoscebat, et ab Evangelio hebraeo *authenticum* positive distinguebat (Bisp.). De hoc ultimo ait *De viris ill.* 3 (a. 392): « Ipsum hebraicum (sc. Evang. Matthaei) habetur usque hodie in « Caesarensi bibliotheca... Mihi a Nazaraeis, qui in Beroea urbe « Syriae hoc volumine utuntur, describendi facultas fuit. » Sed ib. cap. 2 scribit: « Evangelium quod appellatur *Secundum Hebraeos* a me nuper latine et graece translatum est » (non loquitur de transcriptione). Sex annos postea, in *Comm. M.* 12, 13 dicit se illud in graecum vertisse (non amplius loquitur de latino), illudque *a plerisque vocari authenticum*: ergo jam dubitat utrum istud Evang., quo utebantur Nazaraei et Ebionitae, sit authenticum. Satis diu posthaec, a. 415, *Contra Pelag.*, 312, de isto Evang. scribens: « Quo utuntur, ait, usque hodie Nazareni secundum Apostolos « [sub titulo *Evang. secundum Apostolos*, non *Evang. sec. 12 Apostolos*], « sive, ut plerique autumant, juxta Matthaeum. » Igitur tunc magis quam antea incertus et anceps haerebat ille.

Utut haec sunt quae spectant ad istius Evangelii originem, ss. Patres non eandem ipsi auctoritatem tribuebant ac versioni Matthaei graecae: sic Orig. in *M.* 19, 19: « Si tamen, ait, placet « recipere illud (*Evang. secundum Hebraeos*) non ad auctoritatem, « sed ad manifestationem propositae quaestionis. » Pariter: « Qui « crediderit, ait s. Hier. in *Mich.* 7, 6, Evangelio quod secundum « Hebraeos editum nuper transtulimus, etc. »

Multi recentiores putant librum illum partim ex traditione et praedicatione Apostolorum, partim ex vero *M. Evang.*, ab auctore quodam ignoto conscriptum fuisse. Si ponamus primitus fuisse ipsum Matthaei librum, dicendum erit olim jam multa ab haereticis, Nazaraeis et Ebionitis, prave addita vel resecata fuisse.

§ 15. SS. PATRES IN EVANGELIUM.

Q. 43. Quare ss. Patres consulendi? Quinam praesertim? An praevalet s. Hieronymus?

Resp. S. Vincent. Lerin. *Common.* 2: « Hoc, ait, « **catholicissimum**, fidelissimum atque optimum factu visum est, **ut** in medium « **ss. Patrum sententiae proferrentur**... Necesse est profecto « omnibus deinceps catholicis, qui sese Ecclesiae matris legitimos

« filios probare student, ut sanctae ss. Patrum fidei inhaereant. » Atque ideo, ut jam monuimus in *praefatione*, testimoniis et sententiis quamplurimis, e ss. Patribus desumptis, singulas fere paginas hujusce commentarii exornare et locupletare curavimus. Verumtamen, quum purior et limpidior sit aqua, si ex ipsomet hauriatur fonte, vehementer adhortamur lectores ut **opera ss. Patrum in Evang. diurna nocturnaque manu** diligentissime **versent**, atque hac ratione, quae omnium optima est, piam Evangelicae doctrinae sitim copiose satient et extinguant.

Sequentia ss. Patrum opera imprimis commendantur :

ORIGENES (a. 185-254), *Hom. in M.* incomp. ; in *L.* e vers. s. Hier. ; in *ſ.* quaedam fragm. Moralia et mystica tradit.

S. HILAR., *Comm. in Matth.* († circa 367), sensum allegoricum praesertim exponit.

S. CHRYS., *Hom. in M.*, Antiochiae habitae, et in ultimis quidem, ut videtur, presbyteratus ejus annis, inter a. 390 et 398 (teste edit. Bened.), et *Hom. in ſ.* Interpreti et concionatori valde utilis. *Opus imperfect. in M.*, olim s. Chrysostomo adscriptum (Migne, t. 6), videtur habuisse auctorem Arianis faventem.

S. HIER., *Comm. in M.*, a. 398 (teste edit. Bened.). In prologo monet se ab aegrotatione trium mensium vix convalescentem, duplicis hebdomadis spatio debuisse opus absolvere et notariis dictare : quae certe **nimia** est **celeritas**, ut ipsemet ibi fatetur. Nihil igitur mirum haud pauca corrigenda esse, et pleraque ex alio, sc. ex Orig., ab eo desumpta fuisse. Et haec etiam causa est quare interpretationi allegoricae plus aequo indulgeat. Non putem *Homilias* s. Chrys. in *M.* in manibus s. Hier. fuisse, cum suum commentarium scriberet : nullibi certum reperi indicium, quo concludere liceat illas ab ipso fuisse adhibitae.

S. AMBR., *Comm. in L.* a sensu literalis nimis recedit.

S. CYR. ALEX., in *ſ.*

S. AUG., *De consensu Evangelistarum* libri quatuor (Migne, t. 3). Legendi praesertim sunt l. 2 et 3. — *De sermone Domini in monte*, libri duo (ib.). — In *ſ.* tractatus 124 praeclarissimi, numquam satis laudati (ib.). — *Sermones de Script.*, inter quos serm. 51 usque ad 34 de s. Matthaeo (Migne t. 5).

S. CHROMATIUS (mortuus circa a. 406), fragm. *homil. in M.*

S. GREGORIUS M., *Homiliae in Evangelia*. In doctrina morali valde praeclarus.

VEN. BEDA († 735) in *M., Mc., L.* et *J.* Sequitur s. Hier.

THEOPHYL. († initio sec. XII), *Comm. in 4 Evang.*, compendium refert s. Chrys.

S. THOM. AQUIN. *Comm. in Matth. et Joan.*: viam et rationem magistri sui B. Alberti M. sequitur, et etiam abundat divisionibus et subdivisionibus. *Catena aurea in 4 Evang.* laude digna.

Q. 44. Monita quatuor praecipuae utilitatis.

I. S. Chrys. *In M.* h. 1: « Rogo, nos cum magno studio sequamini, ut Christo « duce in hoc scriptorum pelagus ingredi valeamus. Ut porro facilius haec addis- « cere possitis, rogamus et obsecramus, ut illam Scripturae clausulam, quam « interpretaturi sumus, praelibetis, ut **lectio cognitionem praecedat**; id quod « in Eunuchio contigit (Act. 8, 26-39). »

II. « Quisquis haec nosse desiderat..., non stando et audiendo, sed potius « **sedendo et legendo...** illa condiscat (s. Aug. *In Joan.* 18, 1). » Oportet illum imitari de quo s. Hier. (*Ep ad Heliod.*, ep. 60, 10, ed. M.) scribit: « Lectione assi- « dua et meditatione diuturna pectus suum bibliothecam fecerat Christi (sc. « Nepotianus). »

III. **Studium Evangelii ad sanctitatem tendat.** « Omnis Scriptura sacra, « ait auctor *Imitat.* 1, 5, eo spiritu debet legi quo facta est. » Et I, 1: « Qui vult, « inquit, plene et sapide Christi verba intelligere, oportet ut totam vitam suam « illi studeat conformare. » Ideo in studio Evang. ad virtutem et sanctitatem con- « stanter aspiremus et animo tendamus oportet (*une étude pratique*). Hunc in finem, « imprimis quaerendum est « Quid amare debeamus, quid contemnere; quid agere, « quid vitare, quid sperare (s. Aug., *Sermo* 296, ed. M.). » Quod ut plenius intelli- « gamus, saepe meditemur effatum: *Iesus, vita vitae meae!* Regula enim primaria, « quae semper et ubique in Evang. ante oculos habenda est, traditur a s. Chrys. « in *M.* h. 13: « Omnia ad docendum nos Jesum et fecisse et passum esse » Praeclare « s. Greg. H. 21 in *Ev.*: « Audiamus, ait, quae facta sunt..., ut cogitemus etiam « quae nobis sint facienda. »

IV. Tandem notet sacerdos non tantum in suam, sed etiam **in aliorum utili- « tatem**, audienda esse verba Evangelii, quum, ut alter Christus, *facere* debat et *docere* (Act. 1, 1): etenim optime dicit s. Aug. (ed. M. VI, 161): « Ut discamus, « invitare nos debet **suavitas veritatis**; ut doceamus, cogere **necessitas** « **charitatis.** »

PRIMA EVANGELII PARS.

HISTORIA PRAEPARATORIA :

PRIMORDIA VITAE JESU. Cap. 1 et 2.

Magna ars est scire cum Jesu conversari.
— Summum igitur studium nostrum sit in
vita Jesu-Christi meditari.

Imit. II, 8 et I, 1.

DIVISIO. In hac 1^a parte, M. narrationem eorum quae Jesus tamquam Messias fecit, et docuit, et passus est, praeparat (unde denominatio nostra **historia praeparatoria**), per hoc nempe quod primordia vitae ejus, sc. ortum e virgine, et facta quaedam ex ejus infantia selecta, breviter strictimque referat. Praemittit autem generis seriem, ut eum e posteris Davidis, sicut praedictum erat de Messia, progenitum demonstret : erit § 1. Deinde § 2 de ortu Jesu mirabili, et § 3 de infantia vitaeque abscondita.

Igitur **tres** distinguendi sunt paragraphi.

§ 1. PROSAPIA ET GENUS JESU-CHRISTI, 1, 1-17.

M. I, 1. Liber generationis Jesu-Christi filii David, filii Abraham.

² Abraham genuit Isaac. Isaac autem genuit Jacob. Jacob autem genuit Judam et fratres ejus. ³ Judas autem genuit Phares et Zaram de Thamar. Phares autem genuit Esron. Esron autem genuit Aram. ⁴ Aram autem genuit Aminadab. Aminadab autem genuit Naasson. Naasson autem genuit Salmon. ⁵ Salmon autem genuit Booz de Rahab. Booz autem genuit Obed ex Ruth. Obed autem genuit Jesse. Jesse autem genuit David regem.

⁶ David autem rex genuit Salomonem

L. 3, 23. Et ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta, ut putabatur, filius Joseph, qui fuit Heli, qui fuit Mathat, ²⁴ qui fuit Levi, qui fuit Melchi, qui fuit Janne, qui fuit Joseph, ²⁵ qui fuit Mathathae, qui fuit Amos, qui fuit Nahum, qui fuit Hesli, qui fuit Nagge, ²⁶ qui fuit Mahath, qui fuit Mathathiae, qui fuit Semei, qui fuit Joseph, qui fuit Juda, ²⁷ qui fuit Joanna, qui fuit Resa, qui fuit Zorobabel, qui fuit Salathiel,

ex ea quae fuit Uriae. ⁷ Salomon autem genuit Roboam. Roboam autem genuit Abiam. Abias autem genuit Asa. ⁸ Asa autem genuit Josaphat. Josaphat autem genuit Joram. Joram autem genuit Oziam. ⁹ Ozias autem genuit Joatham. Joatham autem genuit Achaz. Achaz autem genuit Ezechiam. ¹⁰ Ezechias autem genuit Manassen. Manasses autem genuit Amon. Amon autem genuit Josiam. ¹¹ Josias autem genuit Jechoniam et fratres ejus in transmigratione Babylonis.

¹² Et post transmigrationem Babylonis, Jechonias genuit Salathiel. Salathiel autem genuit Zorobabel. ¹³ Zorobabel autem genuit Abiud. Abiud autem genuit Eliacim. Eliacim autem genuit Azor. ¹⁴ Azor autem genuit Sadoc. Sadoc autem genuit Achim. Achim autem genuit Eliud. ¹⁵ Eliud autem genuit Eleazar. Eleazar autem genuit Mathan. Mathan autem genuit Jacob. ¹⁶ Jacob autem genuit Joseph virum Mariae, de qua natus est Jesus, qui vocatur Christus.

¹⁷ Omnes itaque generationes ab Abraham usque ad David, generationes quatuordecim: et a David usque ad transmigrationem Babylonis generationes quatuordecim: et a transmigratione Babylonis usque ad Christum, generationes quatuordecim.

¹⁸ Christi autem generatio etc., *vide seq. post q. 58.*

qui fuit Neri, ²⁸ qui fuit Melchi, qui fuit Addi, qui fuit Cosan, qui fuit Elmadan, qui fuit Her, ²⁹ qui fuit Jesu, qui fuit Eliezer, qui fuit Jorim, qui fuit Mathat, qui fuit Levi, ³⁰ qui fuit Simeon, qui fuit Juda, qui fuit Joseph, qui fuit Jona, qui fuit Eliakim, ³¹ qui fuit Melea, qui fuit Menna, qui fuit Mathatha, qui fuit Nathan, qui fuit David, ³² qui fuit Jesse, qui fuit Obed, qui fuit Booz, qui fuit Salmon, qui fuit Naasson, ³³ qui fuit Aminadab, qui fuit Aram, qui fuit Esron, qui fuit Phares, qui fuit Judae, ³⁴ qui fuit Jacob, qui fuit Isaac, qui fuit Abrahæ, qui fuit Thare, qui fuit Nachor, ³⁵ qui fuit Sarug, qui fuit Ragau, qui fuit Phaleg, qui fuit Heber, qui fuit Sale, ³⁶ qui fuit Cainan, qui fuit Arphaxad, qui fuit Sem, qui fuit Noe, qui fuit Lamech, ³⁷ qui fuit Mathusale, qui fuit Henoch, qui fuit Jared, qui fuit Mala-leel, qui fuit Cainan, ³⁸ qui fuit Henos, qui fuit Seth, qui fuit Adam, qui fuit Dei.

Ut ex duplici illa columna patet, L. 3, 23b-34c parallelus est cum M.; imo vero eadem nomina habet ab Abrahamo usque ad Davidem. Versibus autem 34d-38 ab Abrahamo usque ad Adamum ascendit; quod M. non facit.

ORDO TRACTATIONIS NOSTRAE. Primum quaedam explicabimus verba, difficultatesque, quae in stirpium serie secundum M. seorsum spectata reperiuntur, solvemus; deinde quaestiones, quae ex collato L. oriuntur, tractabimus. Duplex itaque punctum distinguemus.

Punct. 1. Stirpium series secundum Matthaeum.

Praenota. Novum Test. apte incipit a Christi genealogia quum in hac habeatur **vinculum** quo Novum Test. cum Vetere arctissime connectatur.

Q. 45. Explica 1° verba *liber generationis*, 2° nomen *Jesu*, e 3° *Christi*.

R. ad 1^m. **LIBER GENERATIONIS** : hebraismus, *index* (*liber* in sensu improprio, hebr. סֵפֶר) *genealogicus*, i. e. series generis seu recensio majorum et progenitorum, idem ac prosapia, *genealogia*, germ. *Geschlechtsregister, -tafel* : cf. Gen. 5, 1 ubi series posterorum Adami etiam vocatur *liber generationis*. Versus primus respicit tantum 1^m partem cap. I, et est quasi titulus genealogiae praefixus. Mald. vero eum sic interpretatur : *liber de vita Jesu-Christi*, et ad totum Evang. refert ; quod nullatenus probabile est.

R. ad 2^m. **Jesus** nomen est hebr. יְהוֹשֻׁעַ *Jehosuah*, per contractionem יֵשׁוּעַ *Jesuah*, idem ac *Josue* ; et dempta gutturali in fine, *Jesu* ; cum terminatione graeca *Jesus*, Ἰησοῦς. Etymologice sign. *Jehovah salus* : quod duplici modo intelligi potest, si, ut par est (quum de persona agatur), vocem abstractam *salus* pro concreta *salvator* sumamus : 1° *Jehovah salvator*, cujus salus seu auxilium est Jehova, germ. *Gotthilf* ; vel 2° *Jehovae salvator*, i. e. salvator seu liberator a Deo missus. Jam vero in V. T. nomen inter Judaeos satis vulgare erat ; imprimis ita vocabatur dux ille gloriosus, qui populum Israel in Terram Promissam introduxit, quique figuram gessit Salvatoris nostri : in novo autem Test. est nomen proprium Messiae, Servatoris nostri, eique datum est divino instinctu, propter sensum vocis etymologicum, ut patet ex v. 21 infra ⁽¹⁾.

Nomen omen.

Hac occasione notamus, saepe fieri ut in s. Scriptura **nomen** imponatur quod vere sit **omen**, cujus nempe vis et significatio respondeat viris seu locis ita vocatis : v. gr. *Adam* (terra, forte rubra), *Eva* (vita, mater viventium), *Abraham* (pater multitudinis, antea *Abram* pater excelsus : cf. Gen. 17, 5), *Isaac* (risus), *Jerusalem* (visio pacis, vel possessio pacis), *Meribah* et *Massah* (irritatio et tentatio : sunt duae

(1) Semel in Evang. legitur *Salvator mundi*, nomen ei datum a Samaritanis conversis, J. 4, 42.

Israelitarum mansiones in solitudine; cf. Ps. 95, 8 sec. hebr.). Hoc imprimis verum est, ait s. Th. 3, 37, 2, quando nomen divinitus imponitur, ut *Cephas, Petrus* id est rupes (cf. infra q. 1102); pariter *Johannes* i. e. Deo gratus (cf. infra, q. 1046).

Porro nomen Jesu, propter reverentiam ei debitam, inter christianos a nemine assumi compertum est.

R. ad 3^m. *Christus* in N. T. usurpatur tamquam nomen proprium Servatoris. Saepe, ut hic, copulatur voci Jesus, et per modum unius denominationis dicitur **Jesus-Christus** (ideo absque art. *Χριστου*); sicut *Joannes-Marcus, Simon-Petrus*; pariter apud Romanos *Tullius-Cicero* etc. Igitur vertendum *Généalogie de Jésus-Christ*, non autem *généalogie de Jésus le Christ, le Messie*. Matthaeus quum nomen proprium Jesu-Christi nude ponat, satis declarat virum illum lectoribus suis jam notum esse.

Christus autem est per se nomen *appellativum*, quod munus et officium, atque adeo dignitatem, designat; *Χριστος* enim significat *unctum*, a *χρίω* ungo, et respondet voci hebraeae *מָשִׁיחַ* *Messias*, *unctus*, a rad. *מָשַׁח* *Maschach* unxit: J. 1, 41 *Invenimus Messiam* (quod est interpretatum, *Christus*). Jesus autem Nazarenus dicitur *unctus* *נָחַר' עֲלֵיגֵר*, atque ideo saepe habetur articulus in graeco: *ὁ Χριστός, le Christ, l'Oint du Seigneur, le Messie prédit par les Prophètes*.

Quare unctus vocatur? Et merito quidem ita vocatur, quum ipsi soli eximie congruat triplex illa unctio sacra, sc. **regia, sacerdotalis** et **prophetica**, per quam in V. T. speciali modo Deo consecrabantur reges (1 Reg. 10, 1; 1 Reg. 16, 12; 3 Reg. 1, 39; 4 Reg. 11, 12), sacerdotes (Lev. 8, 12; Ex. 40, 13; Ps. 104, 15) et Prophetae (3 Reg. 19, 16). Per unctionem illam sacram, tamquam per signum externum (*un symbole*), divinae gratiae et virtutis largitio, qua homines ad munus nomine Dei peragendum idonei reddebantur, significabatur. Cf. Luc. Brug. in M. 1, 1.

Q. 46. Paucis demonstra triplicem dignitatem, quae per nomen *Christi* designatur, egregia et singulari ratione Jesu convenire.

R. 1° **Rex** est (J. 18, 37 *Rex es tu? Tu dicis*; cf. infra q. 783), et **rex** quidem regum, utpote regno Dei Patris Omnipotentis consociatus (*sede a dextris meis* M. 22, 44).

2° **Sacerdos** est, et omnibus aliis longe superior, sacerdos in tota vocis significatione (Hebr. 4, 14-10, 18). Cf. s. Thom. 3, 22, ubi de Christi sacerdotio fuse scribit.

3° **Propheta** (in sensu lato, *doctor*) est, et propheta quidem magnus ille et unicus, quem praenuntiavit Moyses (Deut. 18, 15 coll. Act. 3, 22), quemque praefigurant et constanter respiciunt in oraculis suis omnes alii vates sacri: Act. 10, 43 *Huic omnes Prophetiae testimonium perhibent* etc. Cf. etiam L. 24, 27.

Nunc autem, tali et tanta insignitur dignitate, propter unionem hypostaticam naturae humanae cum divina; unde de eo dicitur Act. 10, 38 *Unxit eum Deus Spiritu* s. S. Joan. Dam. *De fide orthod.* 4, 6: « Nos, ait, Filium Deique Verbum tum demum fuisse *Christum* » vocatumque esse dicimus, cum sanctae semperque Virginis uterum inhabitando, caro citra mutationem ullam factus est, *unctaque caro fuit divinitate.* »

Sed postquam tradidimus rationem internam, ex ipsa vocis significatione desumptam, propter quam Liberator noster vocatus sit *Christus*, opertet nunc alteram addere causam, externam nempe et historicam; aliis verbis, indicanda sunt loca V. T. prophetica, in quibus nomen illud *Messias*, seu *Christus*, promisso Servatori adscriptum fuit. Duo sunt praecipua: sc. praeclara prophetia Dan. 9, 25 *Ab exitu sermonis... usque ad Christum ducem* etc.; et Ps. 2, 2 *Adversus Dominum* (Jehovam) *et adversus Christum ejus*. Addere possumus Is. 61, 1, ubi Liberator a Deo promissus se ipse dicit *Unctum a Domino*.

Q. 47. Quare Christus M. 1, 1 speciali modo *Filius David*, et per Davidem *Filius Abrahæ* dicitur?

R. *Filius* improprie, pro uno e posteris ejus, gall. *descendant*, germ. *Abkommling*: ita M. 1, 20 Joseph *filius David* vocatur, quia erat *de domo David*, L. 1, 27. Sic Israelitae omnes *filiis Israel* appellari solent. Per *filium David* familia, et per *filium Abrahæ*, populus ad quem Jesus pertinebat, indicatur (Schegg).

M. nominat tantum **David** et **Abraham**, quia finis ejus praecipuus et proprius erat ostendere Jesum esse Messiam olim promissum; atqui Judaei **Messiam filium Davidis** ea aetate vulgo dicebant, ut constat ex M. 22, 42; J. 7, 42; M. 9, 27; 12, 23; 21, 9 etc. Deinde speciali modo factae fuerant promissiones de Messia e posteritate Abrahæ et praesertim Davidis nascituro. « Duo isti » viri sunt, ait s. Ambr. *in L. 1. 2, 6*, in quos manaverunt promissa » divina. » Et re quidem vera, Gen. 12, 3; 18, 18; 22, 18, Abrahæ dixit Deus *Benedicentur in semine tuo omnes gentes terrae*; Is. 9, 7 *Super solium David... sedebit*, puta, ut successor ejus legitimus; Is. 55, 3 *Feriam vobiscum pactum sempiternum, misericordias David fideles*; Jerem. 23, 5 *Ecce dies veniunt, dicit Dominus: et suscitabo David germem justum: et regnabit rex, et sapiens erit: et faciet judi-*

ciū et justitiā in terra. (V. 6) In diebus illis salvabitur Juda, et Israel habitabit confidenter; et hoc est nomen quod vocabunt eum, Dominus justus noster. Ezech. 34, 23 Suscitabo super eas pastorem unum... servum meum David, i. e. Messiam per Davidem figuratum. Cf. Ps. 88, 4 et 5, coll. 2 Reg. 7, 12; 1 Par. 17, 12 sq.

Davidem autem prius nominat Evangelista, « Quia ille (ait « s. Chrys.) in omnium ore ferebatur, tum ob gestorum splendor, tum etiam temporis causa, quod non tot ante seculis « mortuus esset quot Abraham... Et re quidem vera, Judaei dicebant (J. 7, 42): *Nonne ex semine David et Bethlehem vico, ubi erat « David, venit Christus?* Nemo illum *filium Abrahae*, sed omnes « **filium David** vocabant. »

De ss. nomine : Jesus-Christus.

Quum apud M. primum occurrat nomen proprium Salvatoris nostri, quaedam de sanctissimo illo nomine addenda videntur. Ideo ponimus quae est. seq.

Q. 48. 1º Quid significat nomen *Iesus*? 2º Quis, quibus, in quibus rerum adjunctis, et ob quam rationem nomen illud Salvatori nostro dandum esse jussit? 3º Quis et qua occasione illud reipsa dedit? 4º Quare summa dignum est veneratione? — De nomine *Christus* satis diximus in q. praec.

R. ad 1º. Videsis quae statim diximus, in q. praec.

R. ad 2º. Primum Gabriel archangelus illud Mariae jussit, quando, in die Annuntiationis, ei notum fecit fore ut sine detrimento virginitatis fieret mater Dei: *Vocabis, ait, nomen ejus Iesum* L. 1, 31. Iterum idem Josepho praecepit *Angelus Domini*, probabiliter rursus archangelus Gabriel, aliquamdiu postea, quando Maria jam *inventa est in utero habens*; vide infra M. 1, 19-21. Josepho enim per quietem spectandum se offerens, cum hic cogitaret occulte dimittere Mariam sponsam (vel, ut alii putant, uxorem) suam gravidam, dixit eum absque timore posse accipere Mariam in conjugem suam; quod enim in ea natum esset, de Spiritu sancto esse; et tunc denuo praescripsit ut filius nominaretur JESUS. Hujus appellationis ratio et causa ab ipso Angelo addita fuit, cum ait: *Ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum*: respicit ad significationem etymologicam vocis *Iesus*, quae, ut diximus, valet *Salvatore* a Deo missum, vel *cujus auxilium est a Deo*.

R. ad 3º. S. Joseph, pater Christi existimatus, octavo die post natum puerum, quando hujus circumcisio facta est L. 2, 21, nomen imposuit M. 1, 25, pro more apud Judaeos (Gen. 4, 25; 5, 29; 21, 3; 41, 51, 52; 2 Reg. 12, 24). Affirmare haud dubitem B. Mariam hac in re suas etiam habuisse partes; namque et ipsi prae-nuntiātum fuerat nomen, et ex L. 1, 60 videmus ad **matrem** quoque spectasse nomen filii eligere; cujus quidem consuetudinis multa sunt exempla in V. T.: nempe Gen. 4, 1; 19, 37, 38; 29, 32, 34, 35; 30, 6, 8, 10, 18, 20, 24; 35, 18; Ex. 2, 22; 1 Reg. 1, 20; 4, 21; 1 Par. 4, 9; 7, 16. Apud Is. 7, 14 in hebr. mater etiam nomen dat puero.

Devotio pia erga nomen Jesu.

R. ad 4^m. Summa veneratione dignum est illud nomen, propter 4 rationes praecipuas :

1° Et praesertim quia designat *Filium Dei incarnatum*, ergo supremam Majestatem, qua excelsior neque est ulla, neque excogitari potest; quod significat Phil. 2, 10 *In nomine Jesu omne genu flectatur coelestium, terrestrium et infernorum*. Ratio autem, quare spiritus etiam coelestes maximam huic exhibere reverentiam debeant, alia non est quam excellentia et potestas illius qui ita vocatur, nempe *Filii Dei*; Hebr. 1, 4, et 5.

Verum et alia sunt quae devotionem nostram moveant, quaeque ex dictis profluant. Etenim 2° nomen Jesu in se et etymologice consideratum sublimem habet significationem (q. 45, 2); et 3° originem plane venerabilem (cf. statim dicta, ad 2^m). 4° Tandem **invocatio** ipsa et prolatio istius nominis **efficacissima**, atque adeo utilissima **est**. Quod ut ex Script. demonstretur, sufficiet ex. gr. in memoriam revocare miracula quae per nomen Jesu facta sunt: Act. 3, 6 *In nomine Jesu Christi... surge et ambula*; cf. 4, 30; 16, 18 *Praecipio tibi in nomine Jesu etc.*

Porro de insigni utilitate, quam invocatio illius nominis nobis affert, pulcherrima et suavissima reperiuntur in Brev. Rom., fest. ss. Nom. Ibi tria de ss. Nomine exponuntur ex s. Bern. s. 15 *sup. Cant.*: illud esse et **lucem** et **cibum** et **medicinam**; aliis verbis, ipsum lucere, pascere et ungere: lucet enim praedicatum, pascit recogitatum, invocatum lenit et ungit.

Atque hanc certe ob causam s. Paulus in epist. suis nomen illud tam saepe repetit, ut ipso satiari non posse videatur (A Lap. numeravit 219 vices pro nomine Jesu, et 401 pro nomine Christi: cf. *Comm. nostr. in ep. Paul.*, 6^a ed. 1899, ad Eph. 2, 6). Sensa magni Apostoli eadem fuerunt, quae prodidit s. Bern. l. c., cum ait: « Aridus est omnis animae cibus, si non oleo isto (nomine Jesu) infunditur... Si scribas, non sapit mihi, nisi legero ibi Jesum... Jesus mel in ore, in aure melos, in corde jubilus. » Unde et Ecclesia, in hymno Jesu *dulcis memoria* exclamat:

« Nil canitur suavius,
« Nil auditur jucundius,
« Nil cogitatur dulcius,
« Quam Jesus Dei Filius! »

Imitemur ergo exemplum s. Pauli, induamus sensa s. Bern., atque voci matris nostrae Ecclesiae vocem jungamus nostram.

Obiter animadvertere liceat, quatuor argumenta hic a nobis exposita aptam et facilem tradere informationem pro concione sacra in ss. Nomen.

Sed tempus est ut ad M., a quo paululum digressi sumus, revertamur.

2. JUDAM ET FRATRES EJUS. Judae, cui promissus fuerat Messias (Gen. 49, 10 coll. Heb. 7, 14), et per quem ideo continuanda est genealogia, consociantur *fratres ejus*, quia 12 filii Jacob erant capita 12 tribuum seu universi populi Israel.

3. JUDAS GENUIT PHARES ET ZARAM: Zaram gemellus Pharesi

etiam nominatur, quia in ortu prius habitus fuerat tamquam primogenitus, et sic inter proavos Christi fere locum obtinuerat.

Per PHARES ducitur genealogia, quamvis hic genitus fuerit ex incestu, quia locum tenet filii Judae primogeniti, cui nupserat Thamar, quique mortuus fuerat sine filiis. Thamar jus habebat accipiendi in maritum secundum Judae filium, ut, ratione Leviratus nomen servaret priori suo marito : cf. Deut. 25, 6. Igitur *Phares* ad Christi progenitores pertinet propter *Thamar*, atque ideo haec nominatur.

DE THAMAR nuru sua Judas genuit gemellos istos, per concubitum illicitum et incestuosum. Hic autem concubitus, quod Judam attinet, nonnisi materialiter incestuosus fuit, quum ipse nesciret mulierem, quacum peccaret, esse nurum suam : sed ista Thamar veri incestus scelus commisit, saltem *materialiter* : sed fieri potuit ut ipsa *existimaverit* se recte agere, eo nempe fine ut, sicut statim dicebam, marito suo defuncto filium suscicaret. Et re quidem vera, in Gen. non reprehenditur, quin potius aliquatenus excusatur Gen. 38, 26 ; imo vero in libro Ruth 4, 12 cum laude nominatur. Aliam autem excusationem affert s. Ambr. in L. 3, 18 : « Thamar, « ait, non temporalis usum libidinis requisivit, sed successionis « gratiam concupivit ; erat enim deformis liberos non habere : non- « dum virginitatis, nondum viduitatis ante Christi adventum ver- « nabat gratia. » Sed haec non sunt ad rem : nam Thamar potuisset proles quaerere in legitimo matrimonio.

Prima specie mirum videtur mulieres quasdam in genealogiam insertas fuisse, et mulieres quidem aliquo modo minus dignas : hujus occasione dicemus :

De mulieribus in Christi genere recensitis.

Q. 49. 1° De quibus mulieribus in genealogia Christi a M. tradita, praeter B. Mariam V., mentio fit ? 2° Quare mentio de illis mira et extraordinaria videtur ? 3° Quomodo explicatur ?

R. ad 1^m. De 4 sequentibus mentio fit : de Thamar, Rahab, Ruth et Bethsabee (*ea quae fuit Uriae*, sc. uxor).

R. ad 2^m. Mentio autem de istis nos attonitos reddit, 1° quia solent genealogiae per *mares* texi, et 2° quia omnes mulieres illae

videntur indignae quae in stirpe et genere Christi recenseantur ; namque Thamar fuit incestuosa, Rahab meretrix et ethnica, Ruth pariter ex aliena gente, Bethsabée autem adultera.

R. ad 3^m. M. eas inseruit, non simpliciter quia, ut putat Schegg, eas in tabulis authenticis, quibus utebatur, ita descriptas reperit, namque alibi in genealogiis non apponuntur, v. gr. 1 Par. 2, 11 : sed consulto addidit nomina illa propter sequentes rationes. *Thamar*, quia, ut dixi ad v. 3, filium suscitavit marito suo defuncto (Judae primogenito), adeoque per ejus interventum genealogia continuatur ; *Rahab*, propter eximiam fidem quam ostendit quamque laudant s. Paul. Heb. 11, 31 et s. Jac. 2, 25, ut insinuetur sub Christo carnalem generationem solam non spectandam esse (haec enim filia Abrahae facta est per fidem). Idem dicendum de *Ruth* fide et pietate filiali insigni : simul innuitur benedictionem per Christum in exteris nationes extendendam esse. Tandem inseritur *Bethsabée* (EA QUAE FUIT URIAE), ut in memoriam revocetur singularis dilectio et misericordia Dei erga David, qui non obstante peccato Messiam inter posteros suos obtinuit : ergo propter David mentio fit de Bethsabée. Ceterum, culpa hujus mulieris aliquatenus minuitur ex hoc quod fuit seducta, atque David in se culpam praecipuam merito transtulit. Obiter animadvertit Salomonem ex adulterio conceptum quidem fuisse ; sed, quando hic natus est, David jam inierat legitimum matrimonium cum Bethsabée, sc. post Uriae mortem. Ergo verba *ex quac fuit Uriae* significant : ex ea quae fuerat Uriae.

S. autem Hier. hanc affert rationem quare mulieres istae nominentur : « Ut, ait, qui propter peccatores venerat, de peccatoribus « nascens, omnium peccata deleret » : sed hæc ratio non valet in Ruth, et aliquo tantum modo in Rahab, quae meretrix vocatur sed multum laudatur.

Concludimus istas modo extraordinario et per singulare Dei beneficium, cujus videbantur indignae, in Jesu prosapiam cooptatas fuisse, adeo ut beneficia specialia et indebita, quae gratia Christi humano generi peccatis obnoxio benigniter praestitit, quasi *typice* seu *symbolice* praesignificarent. Saltem, duae, Rahab et Ruth, typus fuerunt Ecclesiae Christi ex gentilibus, rejectis Judaeis, insigni ac benignissima Dei vocatione congregandae.

4. GENUIT NAASSON. Inter hunc et Pharesum videntur deesse quaedam generationes. Similiter v. 5 inter Salmon et Jesse. Versu autem 8 Joram inter et Oziam omissas fuisse tres generationes, certum plane est; namque Joram genuit Ochoziam, Ochozias Joam, Joas Amasiam, Amasias Oziam. In v. 11 probabiliter praetermittitur etiam una generatio. Oportet nunc hujusce rei causas investigare.

Lacunae in stirpium serie a M. tradita.

Q. 50. Quanam generationes et qua de causa in prosapia Christi apud M. omittuntur?

R. 1° Joram inter et Oziam tres, ut statim dicebam, omittuntur (1 Par. 3, 11 coll. 2 Par. 26, 1). Alii aliam referunt causam:

a/ Sunt qui dicant Matthaeum eos ex industria praeteriisse « Quia ei propositum erat tres tessaradecades in diverso temporum statu ponere (s. Hier.) », quod fecit v. 17. Sed Evangelista stirpis et generis indicem suo Marte non composuit; atque ideo dicere debemus tres istos viros in tabulis familiarum authenticis insertos non fuisse. Praeterea, etiamsi admittamus Matthaeum, propter numerum trium tessaradecadum istos consulto reliquisse, ulterius quaeri potest quare illi prae aliis exclusi fuerint.

b/ Ad hoc respondent plerique cum ss. Hier. et Hil., praecipuam causam fuisse quod ex impio Achab, cujus filiam Athalias (¹) duxit Joram, tres illi orirentur; atqui juraverat Deus 3 Reg. 21, 21 fore ut posteritatem Achabi deleteret: quod pro more Scripturae de progenie usque ad 4^m generationem, proinde ad Amasiam usque, intelligendum est.

2° Unus, sc. Joakim, deesse videtur inter Josiam et Jechoniam v. 11. Hoc tamen non admittunt omnes: sic ss. Ambr. in *Luc.* 1. 3, 46 et Hier. etc. opinantur Jechoniam v. 11 eundem esse ac Joakim, ejusque filium esse illum Jechoniam qui v. 12 nominetur. Sed in hac sententia manet 3^a illa difficultas de qua dicemus statim, ad v. 11 et q. 51. Dein parum est verisimile viros diversos eodem nomine v. 11 et 12 absque ulla distinctionis nota recenseri. Prae-

(1) Athalia illa, quam duxit Joram, erat filia Achabi, ut dicitur 4 Reg. 8, 18. Haec autem alibi vocatur *filia Amri* 4 Reg. 8, 20, improprie, quia neptis ejus erat: nam Achab, pater Athaliae, erat filius Amri, 3 Reg. 16, 29.

terea in canonicis Scripturis, teste Mald., non legimus *Joacim* (*Joakim*), Josiae filium, vocatum umquam fuisse *Jechoniam*.

At vero, si admittatur Joakim v. 11 praetermissum fuisse, petitur qua de causa hoc factum fuerit. Num forte propter divisionem in tres tessaradecades?

Sed contra, secunda series absque nomine Joakim completa non est, cum 3^a series a Jechonia numeranda sit, secus 14 generationes non haberet. Ideo nonnulli aliam quaerunt explicationem: putant errore librariorum nomen excidisse (vide q. 51): sed haec est conjectura, quae in praesenti statu critices sacrae ratione sat firma non fulcitur.

3° Alias etiam, praeter illas, deficere generationes, conjicimus ex eo quod ab Abrahamo usque ad Christum spatium effluxit fere 1900 annorum; cui quidem implendo generationes 46 (sc. 42 quae leguntur apud M., et quatuor omissae de quibus statim loquebamur) certe non sufficiunt; namque singulae inter se 41 annis distarent: quod vix credibile est, eo vel magis quod L. eodem intervallo 14 ultra numerum Matthaei recenseat. Imo vero probabile est ne apud L. quidem seriem esse completam: v. gr. a Phareso (qui legitur ingressus in Aegyptum Gen. 46, 12) usque ad Naassonem inclusive (qui ex Aegypto egressus est Num. 1, 7), quamquam plus quam 400 anni praeterierunt, nonnisi 5 nominantur generationes. Pariter inter Salmonem et Jesse saltem 360 anni praeterlapsi sunt; adeo ut plures admittendae sint generationes quam 4 illae a M. et L. (qui de cetero cum 1 Par. 2, 11 et 12, et cum Ruth 4, 18-22 conveniunt) recensitae.

Causam autem istarum praetermissionum ignoramus; unum tamen novimus, genealogiae auctoritatem inde non infirmari aut amitti, quum apud Judaeos axioma juris esset, nepotes ut filios haberi: ex quo factum sit ut in V. T. simile quid occurrat, v. gr. 1 Par. 8, 1, coll. Gen. 46, 21.

6. DAVID REGEM: additur *regem*, et v. seq. repetitur *rex*, ut notetur hic in genealogia incipere stirpem et dignitatem *regiam*: David enim tamquam *rex* typus fuit Christi *regis* per eminentiam.

II. BABYLONIS: genitivus loco accusativi cum *in*: sc. *transmigrationis in Babylonem*. — Hic versiculus tres prae se fert difficultates: 1° Josias videtur dici pater Jechoniae, sed fuit avus ejus:

nam Josias genuit Joakim, et Joakim genuit Jechoniam, 1 Par. 3, 15 et 16. 2° Jechoniae adscribuntur *fratres*, quum tamen 1 Par. 3, 16 *unus* tantum *frater* ei tribuatur. 3° De Josia tali modo sermo instituitur, ut innuatur ipsum tempore exilii Babylonici adhuc vixisse : at vero viginti annis antea mortuus fuerat.

Q. 51. Tres illas difficultates v. 11 dissolve.

R. Triplicem solvendi rationem proponam.

1^a Sent. Una generatio Josiam inter et Jechoniam desideratur ; per *fratres* intelliguntur *patrui*, quod non adeo mirum videtur, siquidem vox *frater* in hebraeo latam interdum habet significationem (q. 1135) ; dein *in transmigratione* (graece *ἐν* cum genitivo) sumitur pro *circa* tempus illud (puta, haud diu antea) ; vel potius verba *in transmigratione Bab.* referenda sunt ad *Jechoniam et fratres ejus*, non ad *genuit*.

2^a Sent. Aliquot voces librariorum culpa exciderunt, adeo ut primigenia lectio fuerit : *Josias autem genuit Joakim et fratres ejus ; Joakim autem genuit Jechoniam in transmigratione Babylonis*. Si hoc admittamus, tres tessaradecades, de quibus v. 17, facile numerantur, ut infra dicemus. Verum lectio illa *nusquam* comparet, et est conjectura mere gratuita. Aliqui testes, sed valde pauci et recentioris aetatis, sic legunt : *Josias autem genuit Joakim ; Joakim autem genuit Jechoniam et fratres ejus in etc.* De cetero haec lectio non tollit 2^m difficultatem.

3^a Sent. Jechonias v. 11 diversus est a Jechonia v. 12 ; v. gr. prior idem est ac Joakim filius Josiae, et posterior est Jechonias filius Joakimi : ita ss. Ambr. et Hier. Sed etiam hic manent difficultates, ut dixi q. 50, 2°.

ET FRATRES EJUS : hoc additur, quia tres filii Josiae regnum deinceps occuparunt. Etenim Josiae successit Johanan, alias *Joachas*, filius ejus natu major ; hic vero post tres menses abductus fuit in Aegyptum, et sedem regni obtinuit Joakim (idem ac Eliakim), secundus Josiae filius. Undecim annis postea, Joakimo a Nabuchodonosore occiso, in locum ejus subrogatus fuit filius ejus Jechonias (qui etiam vocatur Joachin) ; verum, vix tribus elapsis mensibus, hic Babylonem in exilium ejectus fuit, et Sedecias (qui etiam vocatur Mathanias) patruus ejus, tertius nempe filius Josiae, imperium adeptus est.

12. JECHONIAS GENUIT SALATHIEL. Sed Jer. 22, 30 praedicatur Jechoniam *sterilem* fore : respondendum est verba Prophetæ hoc sensu intelligi, *non fuisse de semine ejus virum qui sederit super solium David* ; ut explicat ipsemet Jeremias l. c. — Quomodo Salathiel apud M. dicitur filius *Jechoniae* et apud L. 3, 27 filius *Neri* ? Resp. in q. 56.

13. Omnes generationes quae sequuntur, nusquam in V. T. habentur : eas autem deprompsit M. ex tabulis genealogicis, quae, ut testatur Jul. African. (*Ep. ad Arist.*, apud Eus. *H. E.* 1, 7), in familiis apud Hebraeos diligenter servari solebant.

16. JOSEPH. Primum apud M. de hoc sancto mentio fit : vide excursus de eo, in Append. IV, q. 1037. **VIRUM MARIAE** : « Neque
« enim, inquit s. Aug. *De cons. Ev.* 2, 1, fas erat ut ob hoc eum a
« conjugio Mariae separandum putaret, quod non ex ejus concubitu
« sed virgo peperit Christum. Hoc enim exemplo magnifice insi-
« nuatur fidelibus conjugatis, etiam servata pari consensu conti-
« nentia, posse permanere vocarique conjugium, non permixto
« corporis sexu, sed custodito mentis affectu : praesertim quia
« nasci eis etiam filius potuit sine ullo complexu carnali, qui
« propter solos gignendos filios abhibendus est. » Igitur verum et
proprie dictum matrimonium Mariam inter et Josephum exstitit :
quod demonstrat Ben. XIV, *De fest.*, p. 2, 1. Cf. infra q. 1038.

Non dicit *Joseph autem genuit Jesum*, sicut hactenus locutus fuerat, sed loquendi rationem de industria immutat, eo ipso fine ut aperte significet Jesu secundum naturam humanam non fuisse patrem, sed matrem tantum ; aliis verbis, eum ex matre virgine absque semine virili genitum esse.

MARIAE, DE QUA NATUS EST JESUS : nota *de qua*, non *de quibus*, quia de virgine sola natus est. Primum hic legitur nomen Mariae amabilissimum, ac simul praecipua hujusce Virginis s. laus traditur, cum dicitur de ea natum esse Jesum, mundi Salvatorem. Hac occasione juvaret 1º nomen illud dulcissimum, quod nomini Jesu sanctissimo adjungere solemus, paucis explicare, sicut fecimus supra q. 48 de nomine Jesu ; et 2º in honorem Mariae quaedam notare, praedicatoribus sacris haud inutilia : sed, quum haec satis ampla sint, ea remittimus ad calcem libri in Append. IV, Excurs. 1 et 2, q. 1021.

Q. 52 Ad v. 17. 1° Quare auctor notat omnes generationes in tres partes aequo numero distribui? 2° An in illo numero latere potest aliqua ratio *mystica*?

R. ad 1^m. Patrizi dicit hoc additum fuisse ex gustu Judaeorum, qui in hisce numerorum lusibus sibi placent: sed apud M. auctorem *θεοπνευστον*, hujusmodi lusum mere inanem aegre admittam. Rem ita arbitror: satis obvium est, ad finem, cum stirpium series breviter colligitur et ad quaedam capita reducitur, tres illas aetates distinguere: usque ad Davidem, usque ad exilium, et usque ad Christum, i. e. sub theocratia stricte dicta, sub regibus, et sub hierarchia. Jam vero, Evangelista, cum 14 generationes in prima aetate invenisset, et animadverteret ibi numerum sacrum (*septem*) bis ductum, eundem numerum in duabus aliis aetatibus sponte prosecutus videtur ex mystica quadam ratione quam nunc explicabimus.

*** Mystica ratio in triplici tessaradecade.**

R. ad 2^m. *Septem* est numerus sacer et mysticus, ut ostendam q. 1132: hoc admissio, possumus etiam mysticum quid invenire in tribus tessaradecadibus Matthaei. Nempe istae tres efficiunt 42 seu sexties septem, adeo ut cum Christo claudatur sexta series et incipiat septima seu *sabbatica*: haec autem erit ultima, quia cum Christo incipit *plenitudo temporis* (Gal. 4, 4). *Septem* enim indicat *plenitudinem* (cf. q. 1132): ideo per septimam septenam a Christo inchoatam completur historia mundi, et haec septima septena seu epocha Christianismi terminatur per magnum *Jubilaeum* in coelis, quemadmodum apud Judaeos post septem hebdomades annorum, anno nempe 50°, celebrabatur quoque *Jubilaeum*.

Idem sub duplici alia ratione, exponi potest, quod faciemus in excursu ad calcem hujus Commentarii, q. 1132.

His obiter notatis, revertimur ad genealogiam.

Q. 53. Quomodo fit ut 3^a series nonnisi 13 generationes habeat? Resp. Variae sunt auctorum sententiae.

1° Multi, cum Mald., censent unam generationem excidisse, v. gr. librariorum oscitantia praetermissum fuisse nomen Joakim v. 11; alii putant Jechoniam v. 11 a Jechonia v. 12 diversum esse (vide q. 51): tunc 3^a series incipit a Jechonia et quatuordecim habet nomina.

2° S. Aug. *Serm.* 15, 8, Schegg, Beelen bis numerant Jechoniam, tamquam *gentium* in fine secundae seriei et tamquam genitorem in initio tertiae; sed hoc gratuito ponitur; oporteret etiam bis nume-

rare *David* : etenim verba *usque ad David...* et *a David* similia sunt his : *Usque ad transmigrationem...* et *a transmigratiōe*; nec videntur posse diverso modo intelligi ob hanc solam rationem, quod in posteriore dictione mentio fiat de tempore (non de viro), et quod talis mentio permittat ut virum quemdam bis numeremus (*in* et *post*).

TRANSITIO. Rerum ordo postulat, ut, postquam Matthaei genealogiam seorsum examinaverimus, eandem nunc cum L. comparemus, variasque difficultates ex illa collatione profluentes exponere et diluere conemur.

Punct II. Difficultates ex collata Lucae genealogia.

Q. 54. Generis seriem, quam M. Jesu adscribit, compara cum ea quam L. habet.

R. 1° M. a proavis ad posterōs descendit, L. inversum tenet ordinem.

2° Ille in Abrahamo, qui populi Israel prima stirps fuit, sistit, ideo certe quod finis ejus sit ostendere Jesum esse Messiam *Judaeis* promissum ; L. vero, qui demonstrare vult Jesum Liberatorem esse omnium hominum (non Judaeorum tantum, sed etiam gentilium), progreditur usque ad Adamum, totius patrem generis humani, quem dicit *filium Dei*.

3° Uterque eosdem nominat majores ab Abrahamo usque ad Davidem ; sed a Davide usque ad Josephum alter ab altero discedit, exceptis Salathiel et Zorobabel. Etenim M. dicit *David genuit Salomonem* etc., L. vero ponit Nathanem, filium Davidis.

4° Inter Davidem et Josephum L. multo plures generationes quam M. numerat, sc. 14, ut dixi q. 50, 3°.

Q. 55. Quomodo explicatur tertia illa discrepantia ?

R. Tria dantur praecipua conciliationis tentamenta, seu tria systemata.

1^m **Systema** primum indicatum a s. Epiphanio. M. genus Josephi, L. vero Mariae refert ; in hac sententia Joseph *filius Heli* ap L. intelligitur *gener, beau-fils* (ut. Ruth 1, 11, 12 et saepe), utpote maritus Mariae Virg. quae erat filia Heli ; vel verba L. 3, 23 ex graeco ita vertuntur : *Ipse Jesus, incipiens quasi annum*

trigesimum (ut putabatur filius Josephi), erat filius Heli, qui fuit Mathat etc., adeo quidem ut Jesus dicatur fuisse revera filius Heli, puta nepos ejus (*petit-fils*) per Mariam quae erat filia Heli.

Obstat vero a/ patri Mariae nomen fuisse *Joachim*, ut testatur tota antiquitas, non autem *Heli* ⁽¹⁾; b/ mirum esse nomen Mariae, cujus prosapia texeretur, a L. nullo modo expressum fuisse; c) parentesim illam in verbis *ut putabatur filius Joseph* esse mere arbitrariam. Tandem d/ Hebraeorum morem non fuisse genus per *mulieres* ducere, ut statim dicemus q. 57.

2^m Systema conciliationis (A Lap.). Utraque genealogia majores Mariae, a latere quidem materno apud M., a latere vero paterno apud L., recenset. Igitur Heli, alias Joachim (qui a Nathan originem ducit, ut habet L.), pater Mariae V., habuisset uxorem Annam, sororem Jacobi, filiam Mathan (qui de stirpe Salomonis erat, ut refert M.): proinde Joseph fuisset consanguineus Mariae in 2° gradu aequali (*cousin germain*). Sed haec opinio eisdem quam praecedens difficultatibus est obnoxia.

3^m Systema tenet genus Josephi apud utrumque Evangelistam reperiri: quod fere omnes docuerunt ante sec. XV. S. Josepho, aiunt, duplex erat pater, quorum alter naturalis, Jacob (ex quo revera procreatus fuit, ideo *Jacob genuit Joseph*), legalis alter, Heli. Hic autem vi legis censebatur pater Josephi, ratione leviratus, de quo Deut. 25, 5 ⁽²⁾; rem ita cogita: Heli mortuus fuit absque liberis; Jacob, qui erat frater ejus uterinus (ab eadem matre sed ab alio patre), duxit viduam *טו* Heli, et primus filius quem ex ea generavit, sc. Josephus, coram lege habitus est ut filius Heli. Haec sententia, quam tenent ss. Ambr. in L., Hier., Damasc. *De fide orth.* 4, 15 etc., nititur testimonio Julii Africani (apud Eus., *Hist. eccl.*, 1, 7), qui circa finem sec. II vixit, et dixit se hoc accepisse a consanguineis Christi. Exoritur tamen quaedam

(1) Sed forsitan *Heli*, est abbreviatio pro **אֱלִיָּהוּ** *Heliakim*: hoc autem etymologice (*Eli-*

Jakim, *Deus erector*) reipsa non differt ab **יְהוֹאֲכִים** *Jakim* (*Jo* seu *Jeho*, *Jehovah-Jakim*, *Jehovah erector*).

(2) Lex *leviratus* vocabatur, quia ille qui uxorem fratris sui defuncti ducere tenebatur, erat *levir* (fl. *zwager*) istius viduae.

difficultas, sc. certum non esse legem *leviratus* respexisse non solum fratres germanos, sed etiam uterinos (*demi-frères*).

Q.^f 56. Sed quomodo fit ut utraque stirpium series, de ceteris discrepans, tamen in duobus viris, Salathiel et Zorobabel conveniat?

R. Nolim afferre suppositionem parum probabilem non easdem esse personas apud M. et apud L., quamvis idem nomen habeant. Dicam filii naturales unius et legales (per *leviratum*) alterius fuerunt, ponendo nempe patrem qui apud M. recensetur, fuisse fratrem uterinum patris illius quem L. designat. Vel est filius adoptivus apud unum Evangelistam et naturalis apud alterum.

At vero, si M. genus Josephi referat, objicitur illud ad Jesum, qui filius ejus non erat, non pertinere. Igitur quaestio fit seq.

Q. 57. Quare genus Joseph, non Mariae, tradatur.

Quatuor hac de re causas indicare possumus.

1° S. Hier., post s. Ambr. in L. l. 2, 4, ait: « Joseph ex lege « Mariam accipere cogeatur ut propinquam; et simul censentur « in Bethleem, ut de una videlicet stirpe generati. » Dicendum igitur iis quibus scriberet M. vulgo notum fuisse, Mariam fuisse filiam *επικληρον* (Beelen), i. e. fratribus destitutam et paterni agri seu fundi heredem ⁽¹⁾. Talem autem ipsam revera fuisse, constat ex vetere traditione, et confirmatur, secundum quosdam auctores (aliis repugnantibus), ex L. 2, 4 et 5, ubi dicitur Josephum Bethlehemum se contulisse *ut profiteretur cum Maria desponsata sibi uxore praegnante*: hanc, aiunt, in tali statu secum non adduxisset, si ipsa etiam bona *profiteri* non debuisset in censu illo; ergo, addunt, admittere oportet ipsam dominam fuisse fundi alicujus qui descriptoribus esset declarandus, vel saltem ei jus fuisse hereditarium ad hujusmodi possessionem ⁽²⁾. Jam vero, praescriptum erat

(1) Apud J. 19, 25 fit mentio de aliqua sorore B. Mariae V., nempe de Maria Clopae seu Cleophae (de qua loquimur infra, q. 1134 et q. 880): sed de fratribus ejus nusquam sermo habetur. Addit Knabenb.: si fratres habuisset, cur ejus cura Joanni homini alieno commendata fuisset? Sed hoc non omnino firmum est, nam Jesus Joannem elegit fortasse propter singularem necessitudinem, quam ipse et mater ejus cum Apostolo illo praedilecto habuerant.

(2) Notandum videtur, vim argumenti illius certam non esse, quum census forsitan factus sit ut incolarum numerus definiretur, vel ut tributum per singula capita (*capitatio*) Judaeis imponeretur (de quo vide q. 580): nihil autem impedit quominus dicamus Josephum, prudenti consilio usum, voluisse secum adducere Mariam conjugem suam, ut eam solam Nazarethi non relinqueret, vel ut Messias Bethlehemi, secundum antiquam praedictionem, nasceretur.

Num. 36, 6-9, in lege quae causa filiarum Salphaad lata fuit, ut istiusmodi filiae non nuberent nisi viro cuiusdam ex eadem *tribu* ⁽¹⁾; imo vero lex illa videtur fuisse ita intellecta, ut vir non tantum ex eadem tribu, sed ex eadem *familia* esse deberet: cf. Tob. 6, 11-13 (*de tribu tua*, v. 11, non legitur in graeco); 7, 14 *ut conjungeretur cognationi suae secundum legem Moysi*. Itaque M., cum Josephi majores recenseret, eadem opera et Mariae et Christi genus tradidit: « In Joseph origine, ait s. Ambr. l. c., etiam origo est Mariae. »

2° Praeterea Hebraeorum consuetudo genus per mulieres non ducit, ut notant ss. Ambr. in L. l. 3, 3 (Consuetudo, ait, Scripturarum semper *vir* originem quaerit), Hier. et Chrys. Hom. 2; etenim juris edictum seu *axioma* est apud eos: *Genus paternum vocatur genus, maternum non vocatur genus*. Huc referri potest praescriptum politicum, ex lege *Salica* desumptum, quod olim apud Gallos viguit: *Les lis ne filent pas*, vel *Le royaume de France ne tombe pas en quenouille*.

3° Cum Joseph vulgo haberetur pater Jesu, oportebat ut per eum genealogia Christi duceretur. « Nolebat Deus Judaeis notum esse, « ipso partus tempore, ex virgine nasci Christum, ut Virginem a « prava suspicione liberaret (s. Chrys. h. 3, 1). »

4° Tandem Joseph pater erat Jesu magis quam per solam adoptionem: nam erat verus conjux Mariae, atqui proles quae ex legitimo matrimonio nascitur conjugum est, ergo Jesus *legaliter* dici posset *Filius David*, etiamsi Maria de familia David non fuisset (s. Aug.).

An Jesus erat vere de semine David?

Q. 58. Sed, etiamsi admittatur Mariam, haud secus ac Josephum, e stirpe Davidis oriundam esse, saltem filius ejus Jesus, qui ex matre virgine absque semine virili natus est, non fuit de *semine* David; quod tamen diserte affirmat s. Paulus Rom. 1, 3 *Qui factus est de semine David secundum carnem*: cf. Gal. 3, 16, ubi asseritur ipsum esse *semen Abrahae*.

(1) In hebraeo ibi agitur de eadem *tribu*, sed quum finis legis esset ut quisque acciperet *hereditatem patrum suorum* ib. v. 8, i. e. sicut vertit Vulg. *ut hereditas maneat in familia*, opinamur legem illam hoc sensu intelligendam esse ut filiabus heredibus praescriberetur virum e sua *familia* ducere: eo vel magis quod filiae Salphaad id fecerint, Num. 36, 10 et 11. Illudque ipsum confirmatur ex iis quae narrantur Tob. 6 et 7 de jure quod habebat Tobias filius accipiendi in uxorem filiam Raguelis, *cognatam* suam, ejusque hereditatem obtinendi. *Winer, *Rwb., Leviratehe*.

R. Jesus erat verus Mariae filius, proinde corpus Jesu fructus ventris ejus vere et proprie dicendum est; atqui Maria ex Abrahamo et Davide carnaliter progenita erat; igitur filius ejus erat vere filius David et Abrahami: hoc autem vult significare s. Paulus, quando dicit eum de semine David et Abrahae progenitum. Certe extraordinarium quid, et plane miraculosum, intercessit in eo quod Maria absque interventu viri filium generare potuerit: s. enim Spiritus viri partes et officium sustinuit, illiusque operatio divina id effecit quod solet semen virile; sed ita vim suam exeruit, ut proles inde concepta, fuerit vere et proprie filius Mariae.

Animadvertit s. Chrys. *Hom.* 4 ulterius inquiri non posse quomodo Spiritus s. id in Virgine operatus sit. « Si enim natura « operante nemo potest formationis modum explicare, quomodo « Spiritu mirabiliter agente, poterimus haec explanare? » Quaedam tamen adjiciemus ex probatis auctoribus, infra q. 61.

§ 2. MIRABILIS CHRISTI ORTUS: I, 18-25.

Praecedentia vide p. 59.

M. I, 18. Christi autem generatio sic erat: Cum esset desponsata mater ejus Maria Joseph, antequam convenirent, inventa est in utero habens de Spiritu sancto.¹⁹ Joseph autem vir ejus, cum esset justus, et nollet eam traducere, voluit occulte dimittere eam.²⁰ Haec autem eo cogitante, ecce Angelus Domini apparuit in somnis ei, dicens: Joseph, fili David, noli timere accipere Mariam conjugem tuam: quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est.²¹ Pariet autem filium: et vocabis nomen ejus Jesum: ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum.

²² Hoc autem totum factum est ut adimpleretur quod dictum est a Domino per Prophetam, dicentem: ²³ Ecce virgo in utero habebit, ac pariet filium: et vocabunt nomen ejus Emmanuel: quod est interpretatum Nobiscum Deus.

²⁴ Exsurgens autem Joseph a somno, fecit sicut praecepit ei angelus Domini, et accepit conjugem suam.²⁵ Et non cognoscebat eam donec peperit filium suum primogenitum: et vocavit nomen ejus Jesum.

2, 1. Cum ergo natus esset Jesus, in Bethlehem Juda in diebus Herodis regis, ecce Magi, etc. *vide seq. ante q. 80.*

Series historica. Praecedere debet annuntiatio et conceptio Joannis Bapt., L. 1, 1-25; annuntiatio et incarnatio Christi, L. 1, 26-38; visitatio B. Mariae V. L. 1, 39-56; et tandem nativitas Joannis Bapt., L. 1, 57-79.

Ad duo rerum capita revocamus ea quae mirabilem Christi ortum spectant: 1° quae ad conceptionem ejus miraculosam in utero *virginis*, 2° quae ad ipsum nascendi actum referuntur.

I. Christus per miraculum conceptus.

In quibus rerum adjunctis B. Maria V. prolem conceperit, explicatur L. I, 26-38. Sed hac de re exoritur quaestio sequens, cujus tractatio ad Evang. M. spectat, quippe qui v. 18 dicere videatur Mariam tunc nondum fuisse conjugem Josephi, sed sponsam tantum.

*An Maria erat jam matrimonio juncta cum filium concepit?

Q. 59. Quando Jesus in utero conceptus fuit, numquid Joseph et Maria matrimonium jam inierant, an vero sponsalia tantum?

R. Duplex datur sententia : 1° secundum Lucam Brug., Mald., Ben. XIV *De festis*, ubi de Annunt., A Lap. etc., *matrimonium* jam erat contractum (1); 2° verum Calm. in *M.* I et in *Diss.* de s. Jos., Lamy, *Concord. Ev.*, Patrizi *Diss.* xv, cap. 2, Beelen, Bisping, Allioli, Klofutar, Knabenb. etc., opinantur sponsalia tantum inita fuisse, SS. Patres etiam non conveniunt. S. Hil. in h. l., s. Epiph. *Haer.* V, 78, et s. Cyr. Jer. *Catech.* 10 certo tenent ultimam sententiam. Idem censet etiam s. Hier., quum dicat Mariam a Josepho inventam fuisse gravidam, quia « pene « licentia maritali *futuræ* uxoris omnia noverat. » Pariter id. *Adv. Helv.* 2 : « Mater fuit antequam nupta. »

Sunt qui in patrociniū hujus opinionis adducant etiam s. Chrys. *Hom.* 4, cujus haec sunt verba : « Non dixit Evangelista *antequam* Maria *duceretur* in domum sponsi « [dixit *antequam* *convenirent*] : intus enim jam erat. Nam mos priscis erat *sponsas* ut « plurimum domi tenere (2), imo etiam nunc id videre est... Sed cur non ante sponsalia « concepit? Ut res occultaretur, et ut Virgo pravam omnem suspicionem effugeret. » Verum, ut mihi videtur, sententias s. Chrys. quaestionem nostram non dirimit : ipse enim docet Mariam inter et Josephum *sola sponsalia*, non matrimonium, exstitisse. Hoc autem sic intellige, Mariam et Joseph vixisse sicut *sponsos*, non sicut *conjuges*; i. e. eorum matrimonium non fuisse consummatum per concubitum.

Q. 60. Da praecipua utriusque sententiae argumenta.

Argumenta 1^{ae} sententiae, quae matrimonium jam initum fuisse affirmat.

R. 1° Verbum *desponsata* *μνηστευθεῖσας* non semper sign. sponsam proprie dictam, sed aliquando designat recens nuptam, v. gr. L. 2, 5 *Ut profiteretur cum Maria desponsata sibi uxore praegnante.*

(1) Citatur etiam s. Th. 3, 20, 2, ad 3 : sed, quamvis dicat Mariam jam fuisse domi habitam a Josepho, tamen addit *nondum intervenisse solemnem celebrationem nuptiarum*. Et verba *Ne timeas accipere Mariam conjugem tuam* sic interpretatur : *Non timeas nuptias ejus solemniter celebrare.*

(2) Accuratum non videtur quod ait s. Chrys., morem fuisse sponsas plerumque domi tenere : nam, e contrario, sponsa in domo parentum usque ad nuptias manere solebat. Sic Samsonis sponsa post sponsalia annum fere integrum apud parentes commorata est.

2° Jam vero, ex contextu liquet hanc ultimam significationem hic tenendam esse, nam v. 19 Joseph vocatur *vir* Mariae; et v. 20 Maria dicitur *conjug* Josephi.

3° Eo vel magis quod, si Maria nondum esset nupta, quum statim abierit ad Elisabeth, et per tres menses apud eam manserit, matrimonium contrahere non potuisset nisi tres menses post conceptionem filii sui, quando jam uterum gerebat; nempe postquam *inventa est in utero habens*, et postquam Joseph cogitavit eam dimittere: atqui res indigna est et absurda Mariam, cum in domo parentum adhuc esset, externa graviditatis signa exhibuisse, eamque in tali statu solemnes nuptias coram omnibus cognatis celebrare debuisse; praeterea partus filii post sex tantum menses a matrimonio inito matri probrosus fuisset.

Argumenta sententiae negantis.

1° *Desponsare*, *μνηστευομαι*, plerumque et in sensu proprio sign. sponsalia contrahere; de matrimonio autem dicitur *γαμειν* vel *λαμβάνειν ἀνδρα*, λ. *γυναικα*: cf. Deut. 20, 7, ubi *μνηστευομαι* et *λαμβάνεν γ.* sibi invicem opponuntur, de sponsalibus et matrimonio, sicut ap. M. 1, 18 et 20.

2° Hic autem significationem consuetam verbi *μνηστευομαι* amplectendam esse, colligitur ex v. 20 *Noli timere accipere παραλαβειν Mariam conjugem tuam*, i. e. in conjugem tuam, ut fiat conjux tua. Etenim *accipere uxorem* omnino significat matrimonium inire cum ea. In altera sententia oportet explicare *accipere* per *retinere*, sc. noli timere retinere Mariam conjugem tuam, igitur accipe eam quam animo jam dimisisti: quae quidem interpretatio vi contorta parumque obvia dicenda est.

3° Favet etiam absentia Josephi in visitatione Mariae ad Elisabeth; probabilius enim est ipsum itineris comitem non fuisse.

4° Argumentum negativum petitur ex confutatione prioris sententiae. Igitur

Ad argumenta alterius sententiae respondetur.

Ad 1um. Verum est L. 2, 5 vocem *desponsata* adhiberi de ea quae sit jam matrimonio juncta: sed haec significatio est insolita, et a L. ibi in sensu minus obvio usurpari videtur ut innuatur actum conjugalem inter Mariam et Josephum non exstitisse.

Ad 2um. Nomen *vir* v. 19 sumitur pro *sponsus*. « Est enim Scripturae consuetudo, ait s. Hier. in M. 1, 17, quod sponsi *viri* et sponsae vocentur *uxores* » seu *conjuges*, v. gr. Deut. 22, 24; Gen. 29, 21. Hunc loquendi morem agnoscit etiam s. Chrys. Hom. 4, 6, quando in verbis *Noli timere accipere Mariam conjugem tuam*, censet vocabulum *conjugem* positum fuisse pro *sponsam*: « Quemadmodum, ait, et *generos* vocare » solet Scriptura *sponsos* ante nuptias (1). » Praeterea, post sponsalia solemnia, quae apud Judaeos matrimonium semper praecedebant, et haud exiguo quidem temporis spatio, juvenis et puella coram lege fere habebantur tamquam matri-

(1) Obiter nota sanctum illum Doctorem aliter interpretari verba *Noli timere accipere Mariam conjugem tuam* quam solent facere patрони 2^{ae} sententiae; ipse enim sic explicat illa: *Noli timere domi retinere Mariam, sponsam tuam*; jam enim, addit, animo illam dimiserat. Attamen s. Chrys. ideo non est numerandus inter eos qui tenent priorem sententiam, siquidem *conjugem* dicit poni pro *sponsam*; et paulo post: « Deus, ait, tradit tibi (Josepho, eam non ad nuptias, sed ut cum illa habites. » Vide dicta q. 59.

monio juncti. Sic Deut. 22, 22 et 24 capitis poena mulctatur stuprum mulieris desponsatae, quemadmodum mulieris matrimonio junctae; similiter puella desponsata, quae peccabat cum altero, extremo supplicio afficiebatur, haud secus ac uxor quae adulterium committebat. Sic etiam sponsus, qui sponsam ducere nolebat, libellum repudii ei tradere debebat, sicut de uxore praescriptum erat.

Ad 3^m. Quod autem spectat ad infamiam quae Mariae accidisset, si sex menses post matrimonium filium peperisset, respondet Bisping eo tempore apud Judaeos sponsalia nuptiis fere aequiparata fuisse; et concubitum sponsi cum sponsa non induxisse infamiam, quum vi legis Judaicae, ut statim vidimus, sponsus jus haberet in sponsam. « Congressus maritalis, ait Patrizi, habitus ante nuptias, tametsi vetitus, non quidem lege Mosaica, sed serioribus institutis, etiam indicta poena, non tamen stuprum esse putabatur, proinde congregientes minime honore periclitabantur. » Alii dicunt in ortu Christi omnia fuisse extraordinaria, et Deum facile potuisse efficere ut Maria publice non haberetur in opprobrio: sed hoc nobis minus arridet.

Conclusio.

Sententia 2^a quae negat matrimonium jam initum fuisse, omnibus perpensis probabilior videtur, praesertim propter verba v. 20 *Noli timere accipere Mariam conjugem tuam* sensu obvio et naturali sumpta.

Q. 61. Explica v. 18: Antequam convenirent etc.

R. In 2^a sent. sic explicari potest, cum Patr., Beel. etc.: antequam in eandem convenirent domum, antequam matrimonium contraherent; nam apud Judaeos, post sponsalia sponsa adhuc manebat in domo parentum, usque dum sponsus eam solemniter in suam domum ducebat, atque ita matrimonium cum ea inibat. Secundum 1^m sent., sensus est: antequam concubitus fieret; nec vero ex hac loquendi ratione sequitur eos postea convenisse, seu actum conjugalem perfecisse; nam ita loquimur etiam de iis quae postea non fiunt, v. gr., ut sat acriter dicit s. Hier. *Contra Helv.*: « Helvidius antequam poenitentiam ageret, morte praeventus est. » Significatio illa verbi *convenire* probabilior est propter verba seq. *inventa est in utero habens*; et cum 2^a sent. etiam quadrat: quare eam sequuntur s. Hier. l. c. et s. Epiph. *Haer.* 78, 20.

INVENTA EST etc.: *visa est* (Euthym.) gravida, i. e. Josephus vel adhuc alii animadverterunt eam uterum gerere. Aliter s. Hier. « Non ab alio, ait, inventa est nisi a Joseph, qui pene licentia maritali futurae uxoris omnia noverat. » Hoc non placet Maldonato, quia minus reverenter dictum videtur: non quaerendo invenit Joseph, sed hoc animadvertit sicut alii poterant videre, sine ulla investigatione. Verba *de Spiritu* s. cum praecedentibus

arcte jungi non debent; scriptor enim rem gestam non narrat (nam Mariam gravidam esse *de Spiritu s.* nemo videre poterat), sed in antecessum declarat unde gravida facta esset. Alii interpretes (Calm., Beel.) verbum *inventum est* sumunt in sensu, non passivo, sed reflexo : gall. *elle se trouva enceinte par l'opération du saint Esprit*. Eodem sensu exponunt Act. 8.40 *Philippus inventus est in Azoto*, i. e. *exstitit, fuit* in Azoto. Priorem praefero explicationem, quae verbum in sensu obvio et naturali, etiam in Act. (*Philippus visus est* in Azoto), intelligit.

De Spiritus s. : *de ex* cum gen., causam seu auctorem indicat. Sensus est : Maria gravida erat, non viri alicujus opera vel semine, sed virtute Spiritus s. Petav. *De incarn.* 5, 2, ut illud explicet, citat sequentia s. Aug. verba (sed haec non videntur esse s. Aug. : reperiuntur in *serm. supposit.*, ed. M., in App. s. 234) : « Christus « non de substantia Spiritus s., sed de potentia, nec generatione « sed jussione et benedictione conceptus est. » Magna igitur fuit differentia inter actionem Spiritus s. et actionem virilis seminis. Etenim, ut docet s. Th. 3, 32, 3, Christus, qua homo, conceptus est de Spiritu s. sicut de activo principio ; non tamen secundum similitudinem speciei, sicut homo nascitur de patre suo, et ideo (ut docet etiam s. Aug. *Enchir. de fide spe et ch.* c. 38) Christus non dicitur *filius* Spiritus s., nec Spiritus s. *pater* hominis Christi.

Ceterum operatio haec Spiritus s., uti omnis *operatio ad extra* ⁽¹⁾, communis fuit tribus ss. Trinitatis personis : « Illam creaturam, « pergit s. Aug. ib., quam virgo concepit et peperit, quamvis ad « solam personam Filii pertinentem, tota Trinitas fecit : neque « enim separabilia sunt opera Trinitatis. » Ista autem operatio 3^{ae} Personae tribuitur, propter tres rationes, ait s. Thom. 3, 32, 1 quas ibi videsis : compendium est, Spiritui s. incarnationem attribui, quia opus est amoris et gratiae, quemadmodum quae potentiae et gubernationis sunt Patri, et quae sapientiae sunt Filio adscribi solent. Idem s. Doctor *Sum. phil.* 4, 6 aliam adhuc dat rationem,

(1) Cur hominis susceptio **Filio** tribuntur, quum tamen divinae personae sint inseparabiles, et nihil faciat Filius (in operibus ad extra), quod non et Pater et Spiritus s. faciat : hoc tractat s. Aug. in *ep. ad Nebrid.*, apud Migne ep. 11. Idem *Serm.* 52, 14 dicit : « Pater non est natus de virgine, nec passus, « nec resurrexit ; nativitatem tamen istam Filii, et ejusdem passionem et resurrectionem, et Pater et « Filius operatus est. Haec est personarum distinctio et operationis inseparabilitas. »

dicens Christi incarnationem et manifestationem convenienter fieri per Spiritum s., quia expressio vocalis verbi nostri fit per spiritum nostrum, per quem vox verbi nostri formatur.

Anxia s. Josephi incertitudo.

19. Ab una parte, s. Josephus erat *justus* (in sensu lato, *vertueux, observateur de la loi*), et ut talis non poterat sibi retinere sponsam seu uxorem, quae ex alio gravida erat, v. gr. quae vim ab aliquo passa fuerat (is eam ducere debebat qui vim intulerat, Ex. 22, 16; Deut. 22, 28), vel (quod certe non supposuit s. Joseph) quae fidem fregerat et cum alio peccaverat (namque ob adulterium lapidanda erat); proinde s. Joseph eam retinendo conscius et particeps fuisset peccati ⁽¹⁾, ut notat s. Hier. ; ab altera tamen parte ⁽²⁾, *noluit eam traducere*, *παρὰδωκεν* i. e. publicae exponere ignominiae, nimirum noluit coram tribunali detegere et omnibus notum facere eam non amplius virginem esse. Lex enim non cogebat sponsum aut maritum ut crimen contra sponsum aut uxorem suam commissum ad iudices deferret. Igitur « Sciens Mariae castitatem, ait « s. Hier., et admirans quod evenerat, celat silentio cujus mysterium nesciebat. » Ideo *vult* (*ἐξουχῆς*, id versabat animo, id facere cogitabat) *dimittere eam occulte* (germ. *in der Stille*, non eam ad tribunal iudicis cogens), puta, in aliam regionem proficiscendo (Mald.), vel (Bisp., Fill.) dando ei libellum repudii coram duobus testibus, tacita repudii causa. Lege enim cautum erat (saltem Rabbini ita legem intelligebant), ut sine libello repudii sponsa non dimitteretur (sponsalia enim nuptiis aequiparabantur, ut jam animadvertimus p. 80); neque ullus sine testibus libellus repudii legitimus erat.

Cur Maria rem non explicavit s. Josepho?

Mirum videtur Mariam de mysterio suae conceptionis nihil dixisse s. Josepho, antequam proficisceretur ad Elisabeth, vel post reditum, quando sponsum suum anxium videbat propter signa graviditatis:

(1) *Peccati*, puta, non quod Maria commisisset (namque hoc est extra suppositum), sed quod commisisset stuprator ejus.

(2) Alii cum s. Chrys. vocem *justus* sumunt pro *benignus, moderatus*: in qua sententia non habetur illa oppositio quam indico per verba *ab una parte* et *ab altera parte*. Sed praefero snmere *justus* in sensu obvio et consueto.

cur ita egit? Ex prudentia, « ne Joseph dicto fidem negaret, et « potius ad iram concitaretur » ut docet s. Chrys., qui pergit his verbis : « Si enim ipsa Virgo humanum quid passa est, et dixit « *Quomodo fiet istud* etc., multo magis ille dubitasset, cum maxime « id audisset a muliere hinc sibi suspecta. » Verba illa s. Chrys. non valde benigna sunt erga s. Joseph : sufficit dicere Mariam Deo fidsse. Quum ageretur de re tam extraordinaria, facile sentiebat praeter nudam suam affirmationem desiderari aliud quoddam testimonium, idque a Deo expectabat; ideo humiliter fidebat in Deo, cui se subjecerat cum magna fide quando dixerat *Ecce ancilla... fiat mihi* etc., et non dubitabat quin Deus interveniret : quod et fecit.

20. ECCE : particula haec lectorem reddit attentum ad rem inopinatam. **Angelus apparuit in somnis** : quis ille fuerit non constat, sed probabile est fuisse archangelum **Gabrielem**, cum is quidquid ad Verbi incarnationem pertineat nuntiaverit; nam et ad Daniele m 9, et ad Zachariam L. 1. 11 coll. 19, et ad B. Virginem L. 1, 26 tamquam Dei legatus missus fuit. Hac occasione generales quasdam interponemus quaestiones, nimirum

Quoties Gabriel, aliive angeli spectandos se obtulerint.

* **Q. 63.** Quoties Angelus **Gabriel**, cui et quare 1º in vetere Test. 2º in novo Test., videndum se praebuit?

R. ad 1º. In V. T. bis apparuisse legitur: a/ Danieli, ut visionem arietis et hirci, qua significatur regnum Medorum et Persarum a Graecis devincendum, exponeret, Dan. 8. b/ Eidem Danieli, ut adventum Messiae post 70 hebdomades futurum praenuntiaret, Dan. 9.

R. ad 2º. Saltem bis in N. T. : a/ Zachariae, ut ei praediceret ex uxore ejus sterili et propectae aetatis per miraculum nasciturum esse filium, praecursorem Domini, L. I. b/ B. Mariae, ad annuntiandum ei fore ut ex Spiritu sancto, sine detrimento virginitatis pareret filium, sc. Salvatorem, L. I. c/ Dico *saltem*, quia probabile est eundem Angelum cum Josepho locutum fuisse hic M. 1, 20. Imo vero d/ idem, ut videtur, ad pastores de coelo descendit, L. 2, 9.

* **Q. 64.** Quoties et quare **B. Josepho** visus fuit angelus?

R. Certo ter et probabiliter quater.

1º Cum Josephus Mariam gravidam occulte dimittere cogitabat, Angelus ei in somnis astitit, in hunc finem ut declararet Mariam concepisse ex Spiritu s. filiumque ejus fore mundi Salvatorem : quare timere non deberet eam accipere in conjugem suam : M. 1, 20, 21.

2º Quando Herodes puerum Jesum occidere quaerebat, Angelus iterum allocutus est Josephum per quietem, et jussit ei ut cum Jesu et matre ejus fugeret in Ægyptum, ibique maneret usquedum ipsum revocaret, M. 2, 13.

3° In Ægypto, Josepho dormienti rursum occurrit, ut diceret ei redeundum esse in terram Israel, propterea quod defuncto Herode periculum evanuisset, M 2, 19, 20.

4° Tandem, quando s. Joseph patriam jam repetierat, et audierat Archelaum, virum valde crudelem, in Judaeae regimine Herodi patri successisse, ideoque timeret *illo ire* i. e. ibi habitationem figere: tunc *admonitus* fuit *in somnis*, probabiliter ab Angelo, in Galilaeam recedendum esse: M 2, 22.

* **Q. 65.** Quoties in historia Christi de Angelorum interventu mentio fit? Singula facta secundum temporis ordinem enumera (1).

R. 1° Gabriel ortum praecursoris Christi Zachariae notum fecit.

2° Idem B. Mariae coelestem attulit Annuntiationem.

3° Angelus ad Josephum primum accessit, ut explicaret Mariae praegnationem.

4° Unus Angelus pastoribus in Bethlehem visus est, cui deinde multitudo angelorum sese adjunxit.

5° Josephum iterum adiit Angelus, ut mandatum ei traderet fugiendi in Ægyptum.

6° Postea monuit ipsum ex Ægypto redeundum jam esse; imo probabiliter Angelus ei praecepit ut secederet in Galilaeam.

7° Posteaquam Jesus in deserto tentationem superasset, angeli accesserunt et ministrabant ei.

8° In horto Olivarum, cum idem summo premeretur angore, venit Angelus de coelo corroborans eum.

9° Angelus revolvit lapidem ab ostio sepulchri Dominici.

10°. Mulieres in sepulchro viderunt unum vel duos angelos; postea Maria Magd. binos conspexit angelos sedentes, alterum ad caput, alterum ad pedes, ubi positum fuerat corpus Jesu.

11° Quum Apostoli intuerentur Jesum in coelum euntem, duo viri, utique angeli, adstiterunt eis.

12° Tandem Christus de coelo ad iudicium extremum cum angelis suis redibit, Marc. 8, 38.

Revertamur jam ad historiam nostram.

20. ANGELUS APPARUIT IN SOMNIS, *κατ' ονειρον*, *inter somnum*, ergo visio ista fuit *somnium*. Nota angelum apparuisse Mariae *vigili*, quia haec consensum suum dare debebat: Josepho autem, qui solum liberandus erat de dubio, apparet in somnis.

Q. 66. Quum **somnia** saepe fallacia sint, quomodo Joseph rei visae certitudinem cognovit?

R. Cum Deus in somnis arcanum patefacit, id ita perficit ut simul homo certo intelligat non vanum esse somnium, sed a Deo immissum et verae rei significationem (Luc. Brug.). Plenam

(1) Ut in praefatione jam monuimus, identidem adj. **Quaestiones generales**, quia persuasum nobis est nihil utilius esse ad accuratam historiae Evangelicae notitiam acquirendam. Pro solutione enim illarum questionum universam factorum seriem mente percurrere oportet. Praeterea saepe fit ut concionatores sacri varia orationis et pie adhortationis capita inde desumere possint.

autem certitudinem adeptus est Joseph, vel ex hoc solo quod in somnio illo ageretur de re, de qua secreto secum vigil cogitaverat, et quam praeter Deum nemo scire poterat : nempe consilium et mentem sibi esse occulte dimittendi Mariam sponsam vel conjugem suam (ita s. Chrys., ad sensum).

* Q. 67. Quotuplex distinguitur modus quo Deus per visiones arcanum ostendere solet ?

Resp. Visio triplex distinguitur : 1° realis vel mentalis, 2° in somno vel inter vigilandum, 3° in exstasi vel cum usu sensuum exteriorum. De his plenius disputavimus Act. ro, 3. in *comm.* nostro, 5^a ed.; ad illum ergo locum diligentiam lectoris remittimus.

20. JOSEPH, FILI DAVID : hoc addit quia agitur de promissione Davidi facta, quae per Joseph Davidis posterum complenda est, hoc sensu quod uxore ejus legitime paritura sit Messiam. — NATUM: γεννηθεν, generatum, conceptum : nondum erat natus.

21. PARIET FILIUM : non addit tibi, sicut Zachariae dixerat L. 1, 13, quia Christus nascitur toti mundo (Knab.). — VOCABIS NOMEN EJUS. Dignitas Josephi v. 20 declaratur ex dignitate sponsae ejus, et nunc v. 21 ei honor et officium patris deferuntur : *vocabis nomen* jure paterno, sicut mater L. 1, 31 nomen dabit jure materno.

IPSE ENIM etc., respicit ad significationem etymologicam nominis *Jesu*, quam supra dedimus, q. 45. POPULUM SUUM, Israelitas, ex quibus natus et ad quos specialiter missus erat; non tamen alias excludit gentes, eo vel magis quod oracula Messianica saepe designent omnes gentes : sic Abrahae promittitur fore ut in ipso benedicantur *omnes gentes*, Gen. 22, 16. Cf. Ps. 2, 8; 21, 28; 1s. 11, 9, etc.

SALVABIT A peccatis : non a jugo Romanorum, sicut Judaei, qui Messiam expectabant regem terrestrem et potentissimum, falso somniabant : erit igitur Salvator spiritualis, et regnum ejus non erit de hoc mundo. A peccatis salvare indicat primarium ejus officium, quod consistit in peccatorum expiatione et deletione : etenim *venit Filius hominis salvare quod perierat* per peccatum, M. 18, 11. Praeterea, ut notat s. Chrys., dignitas pueri illis verbis declaratur : « Hoc (quod dixerat *Salvabit a peccatis*) nihil aliud « significat, quam eum, qui natus est, esse Filium Dei; ac de rege « superno sermo ipsi est : neque enim alia potestas peccata « remittere valet, nisi ea quae ad illam substantiam pertinet. »

“ Q. 68. Quaecnam Josepho, sponso B. Mariae Virginis, patefecit Angelus, quando eum in somnis primum allocutus est ?

R. Praesertim duo : 1° Mariam concepisse de Spiritu s., unde Josephus non deberet timere eam accipere in conjugem ; 2° filium ejus fore populi Salvatorem spiritualem, ideoque ipsum vocandum esse *Iesum*.

22. Verba hujus versus et v. 23 non ab Angelo (ut putat s. Chrys.), sed a M. historico, qui alibi similes tradit annotationes (21, 4 ; 27, 9), addita fuerunt : patet ex praeterito *factum est*. Obiter animadvertite nomen Prophetae a M. non exprimi, quia Judaeis quibus scribebat optime notum erat, cf. q. 21. QUOD DICTUM EST A DOMINO PER PROPHETAM: bene nota id quod Prophetae nuntiarent esse *verbum ipsius Dei*.

Quo sensu aliquid fieri debeat quia praedictum fuit.

Q. 69. Ad v. 22. *Factum est ut adimpleretur* etc. 1° Explica vim particulae *ut* in hac formula, quae in vaticiniis V. T. recitandis saepe adhibetur ; et 2° ostende inde **nihil** concludi posse **adversus hominis libertatem**, etiamsi agatur de re quae a libera hominis voluntate pendeat.

R. ad 1^m. In istis formulis *ut* ~~ita~~ sumitur in sensu consueto et obvio, pro *eo consilio ut*, gall. *afin que* ; non autem, ut aliquando fieri videtur (v. gr. Apoc. 13, 13 ; et forte J. 5, 20), significat eventum, *adeo ut*, gall. *de sorte que*. Igitur quod narravit M. de B. Maria V. per miraculum in utero concipiente Dei Filium, factum est Dei nutu et jussu, *eo fine ut* antiqua Isaiae praedictio eventu confirmaretur ; aliis verbis, quando Deus voluit ut Messias ex virgine nasceretur, inter alios fines etiam hunc habuit, ut perficeret quod olim praenuntiaverat, utque adeo agnosceretur tamquam omniscius et verax in promissionibus. Talem esse sensum conjunctionis *ut*, patet ex J. 12, 37-40 *Judaei non credebant, ut sermo Isaiae impleretur... Propterea non poterant credere, quia dixit Isaias*. Proinde res illa accidebat, propterea quod praenunciata fuerat a Deo, et praedictio divina irrita atque infecta esse non poterat. Nervose Lucas noster Brug. « Qui praedixerat, quia facere statuerat, facit quia praedixerat, ut verax sit. »

R. ad 2^m. Si agatur de re, quae a libera hominis voluntate pendet, qualis erat incredulitas illa Judaeorum, dici potest eam

fieri *debuisset*, hoc sensu : Deus eam praevidit, quia futura erat (etenim ab omni aeternitate sciebat quid homo in tali casu libere faceret); nunc autem, eamdem praedixit, ut per eventum ejus testaretur se esse summe veracem, et certum veritatis argumentum hominibus praeberet. Utique, postquam res erat semel praedicta, fieri debebat; sed praedicta fuerat, quia praeviderat Deus eam libere ab homine peragendam esse.

(Ad v. 22 et 23) De prophetia : *Ecce virgo concipiet etc.*

Q. 70. 1° Recita prophetiam Isaiae praeclarissimam de Messia ex virgine nascituro. 2° Eam breviter explica. 3° Praeter commenta Rationalistarum, qui divinam Matthaei inspirationem omnemque prophetiam in antecessum et *a priori* negant, tres sunt praecipuae sententiae, quod attinet ad interpretationem hujus oraculi : sc. 1^a docet Matthaeum recitasse verba Is. in sensu *accommodatitio*, 2^a in sensu *typico*, et 3^a in sensu *literali*. Tres illas auctorum sententias expone. 4° Firmis argumentis demonstra 1^m sententiam esse certo rejiciendam, 5° et probabilius etiam 2^m, unde 3^a maneat admittenda.

Praevio animadverte in his 5 punctis **compendium** haberi eorum omnium quae ad plenam perfectamque hujus loci expositionem requirantur.

R. ad 1^m. Apud Is. 7, 14 ita legitur in Bibliis nostris : *Ecce virgo concipiet et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel*. In hebraeo autem : *Ecce virgo gravida et pariens* יְלֵדָה (participium cum notione futuri, pariens erit) *filium, et vocabit nomen ejus Emmanuel*. Sunt qui putent קָרָאָה hic esse 2^m personam et qui vertant *vocabis*, tunc *virgo* erit in vocativo, hoc sensu : propheta eam mente contemplatur et alloquitur : *Ecce, o virgo, gravida eris et pariens filium, et vocabis etc.* Matthaeus vero : *Ecce virgo in utero habebit et pariet filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel*. Evangelista noster paululum recedit, tum ab hebraeo, tum a 70, quando dicit *vocabunt* (gall. *on appellera*), siquidem hebraeus et 70 (καλεσται *vocabis*, supple *o virgo, non o domus David*) indicant nomen a matre dandum esse.

Verba quae sequuntur apud M. *quod est interpretatum etc.* ad

oraculum Is. non pertinent, sed explicationem ab Evangelista additam continent.

R. ad 2^m. Virgo, cum articulo, tum in hebraeo **הַעַלְמָה** quum in graeco apud 70 et apud M. *ἡ παρθένος* *la Vierge* : jam vero, in articulo illo reperitur magna vis; significat enim certam aliquam et definitam virginem. VOCABUNT, impersonaliter, idem ac *vocabitur*. EMMANUEL est vox hebraea **עִמָּנוּאֵל** ex triplici composita, *cum-nobis-Deus*. Isaias haudquaquam praenuntiare vult nomen proprium pueri nascituri fore *Emmanuel*, sed docet ipsi convenire id quod hoc vocabulo significetur. « Hic rei quae contigit, ait s. Chrys., « nomen imponit : et hic est mos Scripturae, res quae contingunt « pro nomine ponere. » Sic apud eundem vatem 9, 6 puer, de quo hic sermo fit, dicitur nominandus *admirabilis, consiliarius, Deus, fortis, pater futuri seculi, princeps pacis*; et apud Jer. 33, 16 *Vocabunt eum : Dominus justus noster*. Simile quid legitur Is. 8, 3 *Voca nomen ejus : Cito praedare*.

R. ad 3^m. a/ **Sensus accommodatitius**, qualem olim proposuit ac defendit catholicus quidam e Germania, nomine Isenbiehl (in *Neuer Versuch über die Weissag. von Emman. Götting. 1778*), affirmat neque Isaiam loquentem, neque Spiritum s. quo erat afflatus, per verba illa respexisse ad B. Mariam et ad Christum : Isaias, ait iste auctor, sermonem instituit de aliqua puella, ab ipso designata, quae nuberet et prolem pareret; et promisit fore ut paulo post natum puerum regnum Juda liberaretur a metu hostium; quare filius vocaretur *Nobiscum-Deus*. Matthaeus autem ad ortum Christi illud accommodat, propter aliquam similitudinem inter ea quae temporibus Isaias et aetate Christi evenerunt; quemadmodum partus istius puellae mox futurus regem Achazum de liberatione ab hostibus certum reddere debebat, sic partus Mariae Josepho praedictus fuit, ut ipse penitus persuasum haberet conjugem suam innocentem et fidelem esse.

b/ **Sensus typicus**, quem tenet Schegg in Is. 7, quemque simul cum literalis proponit Bisping. Isaias loquitur de quadam virgine quam ipse vel rex matrimonio ducet, et praedicat fore ut haec mox pariat filium eique nomen det symbolicum, quo nempe liberatio ab hostibus significetur. *Ecce*, ait, *virgo* (cum articulo *la Vierge*)

illa quam ego nunc ducam, vel quam tu, o rex, duces, fiet *gravida et pariet filium et vocabit*, virgo ipsa vocabit ⁽¹⁾ *nomen ejus Emmanuel* i. e. Nobiscum Deus, ut per nomen illud indicet nos Dei auxilio liberandos esse. Addit dein propheta v. 15 liberationem illam non multis annis tardandam esse, nam, ait, *antequam* puer ille *sciat reprobare malum et eligere bonum*, antequam ad primum usum rationis perveniat, quo nempe incipiat bonum discernere a malo, ergo ante 2 vel 3 annos (in oriente pueri ratione utuntur paulo citius quam apud nos), promissio mea implebitur, et *terra hostium tuorum derelinquetur*, i. e. devastabitur, ergo ab hostibus tuis liberatus eris illatamque ulciscere injuriam. Mulier autem illa, cujus partus terrenam praenuntiavit liberationem, typice significat aliam mulierem, longe digniorem, virginem *απαρχήν*, B. Mariam, matrem Liberatoris; filius ille figuram refert alterius Emmanuelis longe perfectioris, qui vere et proprie erit *Nobiscum-Deus*, propterea quod ad adventum ejus fiet liberatio generis humani vera et perfecta, ea nempe quae e peccati et daemonis potestate homines eripiet.

Sensus hic indirectus quidem est, sed eum etiam exprimere voluit Spiritus s., quippe qui verba Isaiae ita ordinaverit et inspiraverit, ut, si in tota vi et altitudine sumantur, significant tum B. Mariam, virginem proprie et stricte dictam (talem *απλως*, non solum ante partum, sed etiam in partu et post partum), tum Christum, *Emmanuel*em verum, *απαρχήν*, talem cui soli hoc nomen conveniat, quippe qui solus sit vere et proprie Deus-homo.

c/ **Sensus literalis.** Secundum 3^m sententiam, quam sequimur cum catholicis fere omnibus, v. gr. inter recentiores Beelen, Patrizi *De Evang.* l. 2, diss. 16, Reinke (in dissert. speciali cui tit. *Die Weissag. von der Jungfrau. Münst.* 1848), Knabenb., et cum multis quoque Protestantibus, ut Hengstenb., Keil etc., verba prophetae in sensu literalis et directo referuntur ad B. Mariam V., et ad Christum ejus filium e virgine nasciturum. Isaías Achazo regi venit nuntiare liberationem ab hostibus, et quum hic dubitet de promissione, ei proponit ut *signum* **𐤀𐤍𐤁𐤏** aliquod seu miraculum petat, sive *in profundum inferni*, sive *in excelsum supra*; rege autem

(1) Saepe legimus in V. T. nomen ab ipsa matre eligi, q. 48 ad 3^m.

renuente, dicit Propheta : *Dabit Dominus ipse vobis signum*, quo ad credendum moveamini : aliquando fiet, sc. in plenitudine temporis. ut Virgo per miraculum concipiat, manens virgo (haec erit B. Maria), et filius ejus erit *Nobiscum-Deus*, erit Deus qui nobis auxiliabitur, qui nos salvabit, erit Messias.

Sed quomodo miraculum, tam diuturno post tempore futurum, Achazo datur in fidem proximae liberationis ab hostibus ? Rem ita intelligo, quasi Is. dicere voluerit : Quam certo fiet iste miraculosus Messiae adventus, tam certo promitto fore ut nunc etiam salveris, o rex, ab hostibus tuis. Et mox quidem continget ista liberatio, nam (vide verba quae sequuntur apud Is. v. 15) ante spatium temporis quod effluet inter ortum pueri istius et primum ejus usum rationis, i. e. ante tres circiter annos ab hostibus tuis liberatus eris.

R. ad 4^m. Sententia 1^a a catholicis prorsus est rejicienda, propter rationes sequentes.

Sensus accommodatitius certo rejiciendus.

a/ Diserte damnatus fuit a Pio VI in Const. 20 Sept. 1779 *Divina Ch. Domini voce*, tamquam contrarius regulae a Trid. conc. sess. IV traditae, sc. non licere Scripturam interpretari contra sensum Ecclesiae aut unanimen consensum ss. Patrum. Et auctor quidem Isenbiehl sententiam retractavit.

b/ Igitur, quod ex verbis istius damnationis consequitur, unanimi ss. Patrum sententiae est opposita.

c/ Matthaeo scribenti *Hoc autem totum factum est ut adimpleretur* tam aperte tamque directe repugnat, ut cum divino ejus afflatu conciliari nequeat : dicendum enim esset ipsum in vaticinatione Isaiae adducenda graviter errasse.

d/ Opponitur etiam universo Prophetae contextui : nam a/ ex iis quae in locis parallelis dicit idem Is., certo concluditur hic sermonem esse de Messia, non vero de filio Isaiae aut Achazi regis : vide imprimis Is. 9, 6 *Parvulus natus est nobis* etc., ubi de eodem puero scribit; et Is. 8, 8, ubi Emmanuelem alloquens. affirmat Judaeam esse terram ejus. b/ Rerum adjuncta, in quibus facta est illa praedictio, et consilium Isaiae sensum postulant

sublimiorem: agitur enim de signo seu portento quod dabit Deus; atqui, ut ait s. Chrys. *in M.*, nullum certe miraculum esset in hoc quod mulier nupta pareret filium. Cf. s. Iren. *Adv. haer.* 3, 21; Tert. *Adv. Jud.* 9.

e/ Tandem ipsa vox hebraea, **הַעֲלִמָה** *alma*, quamvis per se non designet *virginem illibatam* (haec proprie dicitur *Bethoula*, **בֵּתּוּלָה**), attamen in omnibus V. T. locis, ubi occurrit, vere sign. feminam innuptam, adolescentulam, puellam, talem quae virgo est vel quae talis habetur; non autem sign. recens nuptam. Praeter locum nostrum Is., octies legitur vox *Alma*: bis dicitur de tono seu modo vocis et cantus Ps. 45, 1; 1 Par. 15, 20, et quinquies de *non nupta*, ut aperte ostendit contextus Gen. 24, 43; Ex. 2. 8; Ps. 67, 26; Cant. 1, 3; 6, 7. Difficultas tantum est in uno loco Prov. 30, 19. Hebraeus, pro *in adolescentia*, habet *be-alma*, in puella. Verum, etiam hic intelligenda est puella non nupta, et sensus est: *via viri in virgine* est ignota, i. e. concubitus, quem habet quis cum puella innupta, solet fieri tam secreto, ut stupratorem cognoscere et detegere nemo possit. Cf. Reinke, qui l. c., p. 111 sq. longe lateque de vi vocis *Alma* disputat. Vide etiam Lexic. Gesenii cum notis Drach in edit. Migne.

Objicitur Aquilam, Symmachum et Theodotionem apud Is. 7 vertisse *puellam*, non ut *70 virginem*: sed merito respondet s. Chrys. *in M.* h. 5, Septuaginta Interpretes aliis fide digniores esse: tres illi, qui nobis opponuntur, « Post Christi adventum interpretati « sunt, ait, Judaeique manserunt; unde in suspicionem cadant, « utpote qui ex inimicitia sic potius dixerint, ac prophetias de « industria obscure converterint. »

Sensus typicus minus probabilis.

R. ad 5^m. Sententia 2^a, cui totus quidem contextus apud Isaiam videtur favere, probabiliter relinqui debet, quia

a/ Paucos habet patronos inter catholicos, nullumque ejus vestigium apud ss. Patres invenitur.

b/ Deinde typus, qui hic subesse ponitur, est valde coactus et contortus: puella illa, quae via ordinaria concipiet, vera et apta figura illius, quae virgo concipit, dici nequit,

c/ Signum seu portentum miraculosum, quale ab Isaia nuntiatur (ut patet ex contextu, quum agatur de signo simili iis quae *in profundo inferni* et *in coelo sursum* fieri solent, quaeque nemo potest temere petere, quin Deum *tentet*, cf. v. 12), nullum est in partu naturali alicujus filii, aut in nomine per modum signi et ominis ei imposito.

d/ Denique Emmanuel, de quo loquitur Isaia, idem est qui describitur in sequentibus Is. 8, 8 sq., 9, 6 sq. et 11, 1-10 : atqui impossibile est in his ultimis locis filium Isaiae aut regis agnoscere.

Occasione hujus quaestionis de virginitate B. Mariae ante partum et in partu, quae ab Isaia Propheta jam praedicta fuit, opportunum erit quaedam addere de *perpetua* B. Mariae virginitate, quatenus de hac agitur in Evang. Praenoto hanc quaestionem egregie exponi a s. Ambr. *De inst. virg.* c. 5 sq., et a s. Hier. praesertim in *libr. adv. Helv.*

Perpetua B. Mariae virginitas.

B. Mariam et ante partum et in partu virginem fuisse, apertissime docet Evang., ut ex dictis constat. Verum Scriptura nusquam expressis verbis tradite eandem post partum semper virginem permansisse ; attamen id satis concludere possumus ex ejus verbis post desponsationem prolatis *virum non cognosco*, quorum vis est : statui numquam cognoscere. Praeterea, nemo credet s. Josephum divinitus edoctum de dignitate Mariae, *matris Dei*, jura conjugii petere voluisse vel ausum fuisse (s. Chrys. et s. Hier.). Objectiones autem, quae e s. Literis contra dogma catholicum de *αειπαρθενια*, seu de perpetua Mariae virginitate, ab antiquis Helvidianis et Antidicomarianis, eorumque sequacibus recentioribus (v. gr. Renan), desumuntur, nunc refellemus.

Q. 71. Obj. 1^a. M. dicit de Josepho *Non cognoscebat eam* (Mariam, conjugem suam) *donec peperit filium suum* ; ergo, concludit Helvidius, post partum eam carnaliter cognovit.

R. **Donec** saepe ita refertur ad tempus praecedens, ut de sequente tempore non affirmetur contrarium. Sic, ut ait s. Chrys., Gen. 8, 7 dicitur corvus non reversus in arcam *donec siccarentur aquae*, qui tamen numquam reversus est. Pariter Is. 22, 14 *Si dimittetur, i. e. non dimittetur iniquitas haec vobis, donec mortamini*; sensus haudquam est eam post mortem dimittendam esse. S. Ambr. in L. I. 2 n. 6 addit illud Ps. 109 *Sede a dextris meis, donec ponam etc.* Cf. etiam Gen. 28, 15 ; M. 5, 18. Simile quid legitur 2 Reg. 6, 23 *Michol, filiae Saul, non est natus filius, usque in diem mortis suae.*

Q. 72. Obj. 2^a. *Donec peperit filium suum primogenitum* : si primus fuit, non solus fuit ; si autem solus, non primus.

R. Hic est mos loquendi, quem Scriptura constanter observat, ut **primogenitus** dicatur foetus ille qui vulvam aperit, nulla habita ratione aliorum,

proinde etiamsi unicus sit. Ex. 13, 1 **בְּכֹרֶת** *primogenitus* idem omnino est ac

פֶּתִיחַ כְּתֹרֶת *apertio vulvae* in v. 2 : ibi autem praeceptum datur Deo consecrandi *omne primogenitum* ; atqui quando ei parendum erat, non expectabatur neque expectari poterat donec alii filii aut alii animalium foetus nascerentur ; imo diserte statuitur ut primogeniti tum hominis quum animalis immundi *redimerentur post unum mensem*, Num. 18, 15 sq. S. Hier. *Adv. Helv.* 10 : « Primogenitus est, ait, non tantum post quem et alii, sed ante quem nullus. » Sic Ex. 4, 22 Deus vocat populum Israel *primogenitum suum*, quamvis alium non haberet. Eodem modo Christus, filius Dei *unigenitus* J. 1, 18 ; 3, 16, vocatur *primogenitus* Hebr. 1, 6.

Q. 73. Objectio 3^a ex eo desumitur quod Jesus dicatur in Evang. habuisse et *fratres et sorores*. Respondebimus infra in dissert. speciali ad calcem libri q. 1133 sq.

Quare Christus ex virgine, conjuge tamen ?

Q. 74. Quasdam indica rationes, ob quas Christus nasci voluit 1° hinc quidem *ex virgine*, et 2° illinc vero *ex conjuge*.

R. ad 1^{am}. 1° Ut Filio aeterni Patris pater in terris non esset ; 2° ut non eo modo nasceretur quo peccatum originale infundi solet ; 3° ut nihil nisi purum esset in ortu ejus. 4° Addi potest ratio externa, ut antiquum oraculum effectu comprobaretur, nempe Is. l. c. Idem praenuntiavit etiam Daniel 2, 34, sub figura lapidis sponte et sine opera humana de monte abscissi, Cf. s. Aug. *in J.* 1, 21.

R. ad 2^{am}. Quia apud Judaeos filiae honestae nuptae erant omnes : ergo si Maria fuisset innupta, infamiam sibi et proli induxisset, quasi fuisset meretrix. Alias adhuc rationes affert s. Hier. « 1° Ut per generationem Joseph origo Mariae monstraretur : i. e. ut per prosapiam Josephi constaret Christum esse de semine David ; genus enim per feminam non ducebatur apud Judaeos, ut supra q. 57 diximus. 2° « Ne Maria lapidaretur a Judaeis ut adultera (s. Hier.) (1). » 3° Addamus et hanc rationem consecrariam praecedentis : ne puer Jesus haberetur illegitimus. 4° Ut Josephus, tamquam verus maritus, custos esset Mariae et Jesu, v. gr. cum in Aegyptum fugiendum fuit (cf. s. Hier.). 5° Ut partus Jesu miraculosus celaretur diabolo, dum eum putaret non de Virgine, sed de uxore generatum : ita s. Hier., qui cum Orig. addit hanc ultimam rationem a s. Ignatio martyre (*Ep. ad Ephes.*, sub fin.) allatam fuisse. Mald. quidem eam impugnat, quia diabolus poterat viribus omnino naturalibus cognoscere Mariam virginem esse, sed eandem explicat et defendit Ben. XIV *De festis*, l. 2, c. 1, n° 5.

Redeamus ad **M. 1, 24.** *Joseph... fecit sicut praecepit ei angelus Domini, et accepit conjugem suam.* Tunc, secundum multorum sententiam (cf. q. 60), celebratum fuit matrimonium B. Mariae V. cum

(1) Si Maria virum non habuisset, omnes suspicati fuissent eam cum viro alterius peccasse et adulterium commisisse. Animadvertit morem Judaeorum fuisse ut juvenes, statim ac puberes facti essent, alicui filiae conjungerentur per sponsalia ; violationem autem sponsalium, ad poenam quod attinet, aequiparatam fuisse adulterio.

s Josepho. Obiter nota, id non in Templo coram sacerdote factum fuisse, ut pictores saepe fingunt. Verum autem matrimonium inter eos exstitisse dicemus infra q. 1038.

25. *Donec peperit filium suum.* Quum M. hic mentionem faciat de ortu Jesu, congruens videtur eventum illum memorabilissimum fusius exponere, collato L.

II. Jesus nascitur : I, 25¹ et 2, 1^a. Cf. L. 2, 1-20.

Ortum Jesu, quod attinet praecipuas 1° temporis et 2° loci adjunctas rationes, describemus.

Q. 75. 1° Temporis ratio in ortu Jesu.

Annus, dies, hora.

Jesus natus est, ait **M. 2, 1**, *in diebus Herodis regis*: intellige Herodem Magnum, Antipatri filium, virum e stirpe Idumaea oriundum. *Rex* quidem Judaeorum erat, sed tributarius, Romanorum imperio a quibus regnum acceperat subjectus. Addit L. 2, 1 Christum natum esse sub *Caesare Augusto*, primo Romanorum imperatore, eo circiter tempore regni ejus quo *edictum exiit ut describeretur universus orbis* sc. Romanus, nempe quando facta est *descriptio prima a Praeside Syriae Quirinio* (Κυρηνος), non *Cyrino*, ut in Vulg. Hoc autem, secundum sententiam communem, in annum Urbis Conditae 750 incidit, non in a. 754, ut habet aera Dionys. (1), cum Augustus anno 40 (vel 41, s. Hier. in Is. 2, 4) regnaret. Id vero temporis saltem 4,000 anni, secundum alios 5,000 ab Adamo effluxerant, atque orbis Romanus in pace compositus erat universus (2), quod futurum esse innuebant antiquae prophetiae (cf. Is. 9, 6 *Princeps pacis*; 11, 6-9 etc.), quodque figura erat et signum pacis spiritualis ab Angelis nuntiatae (L. 2, 14 *Et in terra pax*).

Dies autem ille, cujus memoria apud posteros nunquam morietur, erat, secundum perpetuam traditionem Ecclesiae Occidentalis,

(1) **Aera Dionysiana**, vulgo admissa, a Christo nato numeratur, sed tardius incipit spatio 4 annorum : noster a. 1902 deberet dici annus 1906 a Christo nato. Sic morti Christi solet assignari annus 29 nostrae aerae : sed Christus obiit in aetate 33 annorum, ergo a Christo nato erat annus 33, non 29

(2) Notum est enim Augustum anno regni 37 templum Jani tertio clausisse.

25 Decembris ⁽¹⁾, qua anni tempestate diurna lux jam increscere incipit (sc. in nostro hemisphaerio boreali), dum contra s. Joannes B. natus sit 6 menses antea, sc. die 24 junii, quo tempore dies minuuntur (cf. s. Aug. *L. de 83 quaest.*, q. 58) : quod sane mystica et altiore significatione non vacat (*Visitavit nos oriens ex alto, illuminare his qui in tenebris... sedent*, L. 2, 78). Secundum sententiam Patr., dies ille erat 6^s hebdomadis, proinde idem ille quo creatus fuit homo.

Porro, quod **horam** attinet, possumus colligere ex L. 2, 8 Christum natum fuisse nocturno tempore; imo Ecclesia statuit mediam noctem, quippe quae cantet in officio (vig. Epiph. ad Bened.) : « Dum medium silentium tenerent omnia, et nox in suo cursu medium iter perageret, omnipotens sermo tuus, Domine, a regalibus sedibus venit. » Nota *silentium* requiri etiam in corde, ut audiatur et percipiatur Verbum Dei. *Nox* autem spiritualis et moralis altissima erat in mundo, atque idololatriae tenebrae ad summum ignorantiae et corruptionis culmen pervenerant, quando, nato Salvatore, *claritas Dei circumfulsit pastores* L. 2, 9. Eodem momento, ut videtur (cf. q. 91), stella nova et splendida in Oriente Magis visa fuit.

Jesus est lux mundi. Lux illa divina, quae Jesu nascente refulsit, quemadmodum tenebrae istae miraculosae, quae in morte ejus terram premebant, arcanum certe altioris significationis referunt : « Eo nascente, ait s. Aug. *Serm. I de Epiph.*, lux nova est in stella « revelata, quo moriente lux antiqua est in sole velata. » Ipse enim est Lux vera, quae in tenebris luxit; sed tenebrae eam non comprehenderunt; ideoque remota luce, rediit umbra nocti similis cum decessit Jesus. Itaque « Illa luce [stellae novae] inchoata est fides « gentium; illis tenebris accusata est perfidia Judaeorum : s. Aug., *s. de Ep.* 201. »

(1) **Objicitur** mensi Decembris haud convenire quod narratur L. 2, 8, de pastoribus in agro sub dio versantibus (*αγραυλουντες*) et custodientibus vigilias noctis super gregem suum, quia tempore hiemali greges non excubant in agris. Ita * Winer, *Realwb.*, a. Jesus. Hoc valet tamquam regula generalis : sed supponi potest isto anno hiemem fuisse solito benigniorem, et viatores recentiores testantur ea tempestate in Palaestina aerem quandoque satis clementem esse, adeo quidem ut greges in agris diu noctuque permanere possint. Cf. Bisp. et Schegg, ad L. 2, 8. Haec etiam consideratio addi potest. Fouard : isto anno propter censum adfuisse multos hospites, et incolas Bethleemi, in quantum fieri posset, stabula sua destinasse jumentis advenarum, atque ideo proprios greges in valles calidiores misisse. — **Objicit** etiam * Winer l. c. probabile non esse censum media hieme factum fuisse, quando itinera tam difficilia sunt. Sed hiems in Palaestina non est tam dura quam apud nos, et Romani in regimine imperii non erant scrupulosi.

Q. 76. 2° Locus : Bethlehem, praesepe.

Christus natus est Bethlehemi, in oppido Judaeae, quod ad meridiem Jerosolymae situm, novem circiter metrorum millibus ab ea distat ⁽¹⁾.

Bethlehem sign. *domum panis*, בֵּית לֶחֶם, atque ita vocabatur ob regionis fertilitatem (Klofutar): quae quidem fertilitas hodie celebratur. Dicitur M. 2, 1 in Vulg. *Bethlehem Juda*, i. e. in tribu Juda, ut distinguatur ab alio Bethlehem in tribu Zabulon (Jos. 19, 15); sed vera lectio in textu originali est *Judaeae* (pariter 2, 5, contra s. Hier.), quia alterum illud Bethlehem, quod ad tribum Zabulon pertinebat, erat in *Galilaea* (notum est Palaestinam eo tempore in quatuor provincias, Judaeam, Samariam, Galilaeam et Peraeam fuisse divisam).

Bethlehem una est ex antiquissimis Palaestinae civitatibus: aetate Jacob jam existebat et tunc vocabatur *Ephrata* (Mich. 5, 2 coll. ann. ad M. 2, 6; idem nomen occurrit Gen. 35, 16, 19; 48, 7). Patriam fuisse Davidis, ibique contigisse historiam Ruthae, nemo ignorat. Ex Jer. 41, 17 colligitur jam olim fuisse ibi diversorium (*un khan ou caravansérail*), forsitan idem de quo L. 2, 7.

Parvulum autem oppidum (Mich. 5, 2 in hebraeo; cf. q. 102) in locum natalem Deus sapientissima ratione sibi elegit, namque, ut ait s. Leo M. *Serm. 1 de Epiph.*: « Qui servi suscepit formam, et « non judicare venerat, sed judicari, Bethlehem praelegit nativitati, Jerosolymam passioni. »

Dum M. oppidum, in quo natus est Salvator, tantum nominat, L. locum propius determinat, dicens puerum recens natum reclinatum fuisse in **praesepio**, ἐν τῇ φάτρῃ (si admittitur artic., cum Tisch., sign. *in praesepio quod ibi erat*). Vox quidem φάτρῃ non sign. **stabulum**; ex ea tamen concludimus ortum Christi in *stabulo* accidisse. Hujusmodi autem hospitium eligere debuerant Maria et Joseph, quia non erat eis locus in **diversorio** L. ἐν τῇ κατὰλυστῃ

(1) F. Liévin, *Guide* éd. 1876: « Elle est située à 846 m. au-dessus du niveau de la mer, sur une montagne de pierre calcaire, environnée de vallées fertiles... Elle compte environ 5,500 habitants, dont 3,000 sont catholiques. » Au N. et surtout au S. de la ville, la vallée est profonde et la montée roide. A une demi-lieue au S. E. de la ville, 12 m. au-delà du hameau Beit-Sahour, se trouve une petite plaine et une grotte: c'est l'endroit traditionnel de l'apparition des Anges aux bergers.

(nota art.), i. e. in illa domo quae Bethlehemi peregrinis suscipiendis destinata erat (forte, ut dixi, ea quae Jer. 41, 17 indicatur). Talia erant in Palaestina, et adhuc sunt passim in Oriente, aedificia publica in quibus viatores gratuito pernoctare poterant (*le Khan ou caravansérai de l'endroit*), sed quod cibum et stragulas vestes attinet, sibi providebant ex iis quae secum attulerant ⁽¹⁾. Certe domus illa peregrinis referta jam erat, propter multitudinem eorum qui descriptionis causa advenerant. Et haec etiam videtur ratio, quare in domum aliquam privatam suscepti non fuerint.

Porro stabulum, in quod intravit mater Jesu cum s. Josepho, et in quo natus est Salvator, secundum antiquissimam traditionem erat **spelunca** ⁽²⁾ quaedam: de ea jam loquitur medio saeculo 2° s. Just., *Dial. c. Tryph.* 78, 70; postea s. Hier. *Ad Marcell.* « Ecce in hoc « parvo terrae foramine coelorum conditor natus est. » Aliunde novimus, cavernas natura excavatas (quarum magnus est numerus in regione montana Palaestinae) ad greges noctu custodiendos saepe adhiberi. S. Helena circa a. 330 (*Eus. Vita Const.* 3, 40) ecclesiam super speluncam illam aedificavit. Obiter nota opinionem vulgarem de praesentia bovis et asini ex Is. 1, 3 natam esse. Verba tamen Isaiae hunc sensum nequaquam important.

Cetera autem quae ad ortum Jesu spectant, videsis apud s. Luc. 2, 1-20.

* **Q. 77.** (Pro alumnorum exercitatione.) 1° Quam ob causam et 2° qua occasione Jesus natus est in Bethlehem, non autem in Nazareth, ubi habitabat mater ejus?

R. ad 1^{am}. Quia praedictum fuerat a propheta Michaea his verbis: *Et tu Bethlehem*, etc.; vide M. 2, 5. — R. ad 2^{am}. Occasio narratur L. 2, 1-5.

Christus nascitur sine corporali ruptura matris suae.

Q. 78. Quomodo Maria filium peperit?

R. Peperit sine ullo dolore, sine ulla naturae contumelia, ait

(1) In s. concione sermo sit accuratus. Christi aetate non erant in Oriente (nec sunt hodieum, nisi in urbibus majoribus, tabernae diversoriae, ubi hospitium et mensa pecunia obtinentur: atque ideo concionatores sacri, cum dicunt parentes Jesu nimis pauperes fuisse ut in tabernis hospitium emere potuissent, minus accurate loquuntur; quamvis de cetero isti vere pauperes dici debeant, hoc sensu quod ad genus opificum honestorum pertinerent, ut probatur ex dono quod pro Mariae purificatione oblatum est, L. 2, 24, quodque erat donum *pauperum*, ut ait Lev. 12, 8.

(2) F. Liévin, *Guide*: « **La grotte de la Nativité**, où l'on descend par un escalier de 16 marches, est en grande partie naturelle. Elle est pratiquée dans un banc de rocher calcaire tendre, et surmontée d'une voûte factice. Sa long. est de 12 m., et sa larg. moyenne de 3 à 4 m. seulement. A côté est l'oratoire de la crèche, qui a 3,50 m. de long, sur 2,30 m. de large: du côté O. on remarque dans le rocher une excavation en forme de crèche: c'est là que la divine Marie coucha l'enfant Dieu. »

Pseudo-Cypr. in tr. *De card. oper. Chr.*, sc. in *serm. de Nativ.* Pariter s. Thom. *Sum.* 3, 35, 6: « Christus est egressus e **clauso utero** matris, et sic nulla violentia apertionis meatuum ibi fuit : et propter hoc in illo partu nullus fuit dolor, sicut nec aliqua corruptio; sed fuit ibi maxima jucunditas. » Addit 3, 28, 2 : « *Aperitio valvae virginitatem excludit.* » Ideo dicendum corpus Jesu de utero matris clauso egressum esse, sicut radius lucis vitrum penetrat. Et hoc quidem, ut docet ibid. s. Thom., non adscribendum est *doti subtilitatis*, sicut factum est quando corpus Jesu erat gloriosum, et qua tale ad discipulos intravit clausis januis [et quando e clauso sepulcro egressum est] : sed fuit miraculum divinae potentiae, sicut quando Jesus super aquas ambulavit absque eo quod haberet dotem agilitatis ⁽¹⁾.

Neque objici possit, s. Lucam, cum narrat puerum in Templo oblatum fuisse, ad hanc Ex. 13, 2 legem respexisse : Omne primogenitum, *adaperiens vulvam*, sanctum Domino vocandum i. e. Deo offerendum esse. Namque, ut ait Ven. Beda in L. 2, 23, s. Lucas, cum dicit de Jesu *adaperiens vulvam*, « Consuetae nativitatis more » loquitur ; non quod Dominus noster sacri ventris hospitium quod « ingressus sanctificarat, egressus divirginasse credendus sit. »

Ergo Maria in puerperio virgo permansit ; et illud quidem vel ex hoc solo eruitur, quod infantem recens natum ipsa mater suis manibus involverit pannis seu fasciis, ut ait L. Unde s. Hier. *Contra Helv.*, n. 8 : « Nulla ibi obstetrix, nulla muliercularum » sedulitas intercessit ; ipsa pannis involvit infantem ; ipsa et « mater et obstetrix fuit. » Ideo displicent mihi **pictores** aut sculptores, cum in scena nativitatis Dominicæ Mariam in lecto jacentem exhibent, quamquam huic favet Ps.-Cypr. l. c.

Ex dictis q. 75 de tempore quo natus est Christus, sequitur Judaeos tunc fuisse sub dominatione aliena, et multi putant tunc impletum fuisse oraculum Jacob *Non auferetur sceptrum de Juda*

(1) **Opinio suspecta.** Cum hac s. Thomae doctrina non videtur concordare quod scribit Fouard ed. 1880 : « Si Marie connut ce que l'enfantement a de naturel, elle en ignore tout ce qui est la suite du péché, et les douleurs et l'abattement où tombent les filles d'Adam. Elle enfanta comme l'eût fait Eve aux jours de l'innocence [sed Eva post partum non amplius fuisset *virgo*] ; et, plus qu'Eve, elle eût le singulier privilège de garder sa virginité intacte avant comme après l'enfantement [an non *pendant l'enfantement* ?]. Jésus se détacha d'elle, comme le fruit mûr se sépare de la branche qui l'a nourri, sans effort, sans angoisse, sans épuisement. »

etc. Hanc autem quaestionem exponemus ad calcem libri in Append. IV, Excurs. 3, q. 1025.

Ut Herodes ille ab aliis principibus ejusdem nominis melius distinguatur, quaeritur :

Q. 79. 1° Quot **Herodes** in N. T. distinguendi sunt ? 2° Quae-
nam crudelitates de ipsorum singulis ibidem narrantur ?

R. Quatuor distinguendi sunt : Herodes *Magnus*, qui pueros occidit ; Herodes *Antipas*, filius praecedentis, qui Joannis B. caput praecidi jussit et Christum irrisit ; Herodes *Agrippa*, nepos (*petil-fils*) Herodis Magni, qui Jacobum gladio interfecit et Petrum vinxit ; et tandem Herodes *Agrippa II*, de quo Act. Ap. 25, 13. Vide schema familiae in *Comm. nostr. Act. Apost.* 12, 1 (5^a edit.).

Redeamus jam ad **M. I, 25.**

FILIUM SUUM PRIMOGENITUM : de significatione *primogeniti* vide supra q. 72. Et VOCAVIT NOMEN EJUS JESUM, ut Angelus jusserat Mariae **L. 1, 31**, et Josepho **M. 1, 21** : hoc autem non statim post natam prolem, sed octavo die, quando puer circumcisis fuit, factum est, et certe Bethlehemem (ubi adhuc manserat Maria cum Joseph), forsitan in aliqua domo istius oppidi (vel in stabulo). **Non in Templo**, sed in domo parentum, et plerumque a patre familias, **non a sacerdote**, pueri circumcidebantur, quod saepe non attendunt pictores. Cf. **Ben. XIV, De festis 1, 15.**

De ortu Jesu diximus satis : deinceps de vita ejus cum Evangelistis agemus longe lateque. Antea tamen utile erit quaedam notare de regione quam Salvator illustravit, brevemque tradere descriptionem **Palaestinae**. Eam autem ad calcem hujus commentarii ponemus in Append. IV, Excurs. 4, q. 1026.

§ 3. FACTA QUAEDAM EX INFANTIA JESU SELECTA : CAP. II.

Divisio. Ad quatuor puncta revocamus ea quae M. de Jesu infantia narrat, quorum 1^m est adoratio Magorum, 2^m fuga in Aegyptum, 3^m puerorum caedes, et 4^m reditus ex Aegypto. De his autem singulatim dicemus.

I. Adoratio Magorum : II, 1-12.

Præced. vide p. 77.

M. 2, ¹ Cum ergo natus esset Jesus in Bethlehem Juda in diebus Herodis regis, ecce Magi ab oriente venerunt Jerosolymam, ² dicentes: Ubi est qui natus est rex Judaeorum? vidimus enim stellam ejus in oriente, et venimus adorare eum:

³ Audiens autem Herodes rex, turbatus est, et omnis Jerosolyma cum illo. ⁴ Et congregans omnes principes sacerdotum, et Scribas populi, sciscitabatur ab eis ubi Christus nasceretur, ⁵ At illi dixerunt ei: In Bethlehem Judae: Sic enim scriptum est per Prophetam: ⁶ Et tu Bethlehem terra Juda, nequaquam minima es in principibus Juda: ex te enim exiit dux, qui regat populum meum Israel.

⁷ Tunc Herodes clam vocatis Magis

diligenter didicit ab eis tempus stellae, quae apparuit eis: ⁸ et mittens illos in Bethlehem, dixit: Ite, et interrogate diligenter de puero: et cum inveneritis, renuntiatis mihi, ut et ego veniens adorem eum.

⁹ Qui cum audissent regem, abierunt, et ecce stella, quam viderant in oriente, antecedebat eos, usque dum veniens staret supra, ubi erat puer. ¹⁰ Videntes autem stellam gavisi sunt gaudio magno valde. ¹¹ Et intrantes domum, invenerunt puerum cum Maria matre ejus, et procidentes adoraverunt eum: et apertis thesaurissuis obtulerunt ei munera, aurum, thus, et myrrham.

¹² Et responso accepto in somnis ne redirent ad Herodem, per aliam viam reversi sunt in regionem suam. ¹³ Qui cum recessissent etc., *vide ante q. 103.*

M. factum illud, triaque alia quae cum eo connectuntur, solus refert: qua in re finem specialem, quem sibi statuit, prosequitur: ostendit enim in singulis illis quatuor factis antiquam V. T. prophetiam impletam fuisse: v. 6, 15, 18, 23.

Concordia historica.

Q. 80. Quomodo ordinanda est series factorum ab ortu Jesu usque ad reditum ex Aegypto?

Resp. Ortum Jesu statim excepit pastorum adoratio, quae eadem nocte contigit, L. 2, 8-20; secuta est circumcisio, octavo die postea, L. 2, 21, quando nomen puero impositum fuit (de nomine illo cf. q. 48); deinde 13° die, ut opinamur, Magorum adoratio, M. 2, 1-12; die autem 40° puer Deo oblatus est, atque expiata fuit B. Maria Virgo, L. 2, 22-39^a (vide infra q. 104). Die autem purificationis vix transacto, fortasse nocte subsequente, Angelus Josephum monuit in Aegyptum fugiendum esse. Secundum hanc sententiam, ex Jerusalem vel ex Bethlehem fugam statim inierunt parentes Jesu. Mald. autem opinatur eos post ritus in Templo persolutos Nazarethum rediisse, et citat L. 2, 39 *Et ut perfecerunt*

omnia juxta legem Domini, reversi sunt in Galilaeam, in civitatem suam Nazareth. Sed probabilius nobis videtur, haec verba L. referenda esse ad reditum in Nazareth post egressum ex Aegypto (de quo M. 2, 22), et parentes Jesu post oblatum Jesum in Galilaeam non reversos fuisse, sed confestim in Aegyptum recessisse. Hoc suadet M., cum 2, 22 dicat Josephum ex Aegypto in *Judaeam* redire voluisse, unde primum est conjicere ipsum *e Judaea* in Aegyptum profectum fuisse. Haud diu post fugam in Aegyptum, ut nobis videtur, facta est caedes puerorum, M. 2, 19-23.

Ita plures ordinant seriem factorum. Alii vero Magorum adventum ponunt aliquo tempore post Praesentationem in Templo : cf. q. 87. Verumtamen, haec sententia majoribus subjacet difficultatibus, neque alteri quae communior est praeferri meretur. Vide infra q. 87 et q. 104.

His praemonitis de chronologica rerum ratione, ad explicandam Matthaei narrationem de Magis accedimus.

V. 1 dicit Magos ab oriente venisse *Jerosolymam*. Quum autem prima apud M. occurrat mentio de urbe illa celeberrima, quae toties nominatur in historia Evangelica, quaeque inter loca sacra, divini Salvatoris praesentia et actionibus consecrata, sedem principem occupat, oportet ut, secundum institutum nostrum, brevem quamdam notitiam ejus tradamus : sed ne commentarius nimis interrumpatur, eam remittimus ad calcem in Append. IV, Excurs. 5, q. 1027.

Ut plenius demonstretur urbem illam, Palaestinae gentisque Judaicae caput, in historia Evangelica partes occupare praecipuas, inquiremus 1° facta ad Jesum spectantia quae ibi contigerunt, 2° in specie quae ipsemet Servator fecit, 3° atque inter haec quaenam patravit miracula. Igitur tres ponemus quaeest.

* Q. 81. Indica praecipua facta ad historiam Jesu spectantia, quae *Hierosolymis* contigerunt.

R. 1° Hic imprimis indicanda sunt nonnulla quae ad infantiam Jesu referuntur : a/ ortus praecursoris ejus praedicatur in Templo L. 1, 8; b/ Magi de rege recens nato inquirunt; c/ puer in Templo offertur. — 2° Actiones recensendae sunt omnes, quas Servator ipsemet ibi fecit, de quibus q. seq. distincte dicemus. — 3° Addenda sunt ea facta quae pertinent ad inimicos Christi, tum a/ perniciem ipsi molientes, tum b/ cruciatus mortemque eidem inferentes.

* Q. 82. Quatenam Jesus Hierosolymis fecisse legitur ?

R. Praenota fere omnia et singula hic enumeranda, exceptis iis quae ad Pas-

sionis historiam spectant, in templo evenisse. Etenim annis natus 12 Jesus ibi a doctoribus interrogatur. — Super pinnaculum templi a tentatore statutus, eum vincit. — Cum primum in vita publica urbem petit ad Pascha, negotiatores ejicit, pauloque post colloquium ibi cum Nicodemo habet. — In 2° itinere ad Pascha, paralyticum, in porticu piscinae Bethsaidae (potius *Bethesdae*), jacentem (quae quidem piscina prope Templum erat), sanat. — Die festo Seenopegiae mediante (cum 3° venisset in urbem ?), docet in templo; postridie mulieri adulterae veniam dat; deinde, cum divinitatem suam aperte asseveret, in eo est ut lapidetur. — Caeco nato visum reddit, probabiliter ad portam templi. — Diebus festis Dedicationis praedicat in porticu Salomonis, ad latus templi orientale. — Ingressus triumphalis. — Negotiatores iterum expulsi. — Claudii et caeci sanati. — Omnibus inimicis os occludit, atque in eos acriter invehitur. — Vox de coelo. — Cruciatu apud Caipham et Pilatum: dolorosa via crucis. — Moirs, sepelitis et resurrectio, extra portam, sed prope moenia. — Apparitiones ibi, et deinde in ipsa urbe. — Ultima apparitio probabiliter in Coenaculo, unde exit Jesus in montem Olivarum et in coelum ascendit.

* Q. 83. Quanam Hierosolymis **miracula** patravit?

R. Duo distincte narrantur: sanatio paralytici et caeci nati. Alibi generatim dicitur claudos caecosque in templo curatos fuisse. Disputatur utrum negotiatorum ejectio fuerit miraculum proprie dictum.

Hactenus de eventibus praecipuis quae Hierosolymis contigerunt. Nunc ad Evangelistam redeunt, aggredimur historiam Magorum, et praecipua capita quae huc pertinent, in serie quaestionum ex ordine tractabimus.

Nota dissertationem amplissimam et eruditissimam de Magis haberi apud Patrizi, *De Evang.*, l. 3, Diss. 27. Legesis *Serm.* sex s. Aug. *De Epiph.* (ap. Migne, s. 199-204).

1° **Magorum conditio, numerus, nomen et patria.**

* Q. 84. Quid erant Magi? An **reges** fuisse dicendum est?

R. Vox *Magus* proprie est Persica, et sign. sapientem: ita vocabantur apud Persas, et deinde in toto Oriente, viri quidam honoratissimi, qui, sacerdoteo fungentes, rem religiosam tractabant, et simul scientias artesque naturales, ut astronomiam, physicam et medicinam, colebant: cf. ann. nostr. in Act. 8, 9. Cic. *De divin.* 23 scribit: « Sapientes Persae *Magos* vocant, ut Graeci philosophos... In Persis augurantur et divinant Magi, nec quisquam rex Persarum esse potest, qui non ante Magorum disciplinam scientiamque perceperit. » Jam vero, Magi isti, de quibus M., non erant Judaei (apud gentes dispersi), ut patet ex eorum interrogatione *Ubi est qui natus*

est rex Judaeorum ? nec proselyti, sed gentiles, ut ex traditione novimus.

Quod autem attinet ad eorum dignitatem seu conditionem, traditio quaedam non valde antiqua (a sec. VI vulgata), quam pauci esse Patribus (teste Patrizi) tenent⁽¹⁾, quaeque certe orta est ex Ps. 71, 10, docet eos fuisse **reges**; et haec est opinio popularis. Sed M. nec directe nec indirecte illud significat, quamvis hoc ad vaticinii impletionem, et ad Messiae gloriam conferret. In priscis monumentis, praesertim e Catacumbis Romanis, cum ornamentis regiiis numquam depinguntur; contra pileum longum gestant, quali hodie dum Magi in Perside utuntur (Patrizi; Garruci cit. q. 87; Martigny, *Dict. des ant. chr. a. Mage*).

Quamvis igitur *reges* proprie dicti fuisse non videantur, hoc saltem admittendum est, eos fuisse viros potentes et propter sapientiam solitos adstare regibus tamquam ministros primarios, scientia potius quam sceptro claros; vel principes alicujus oppidi, vel duces alicujus tribus, quales multi in Arabia semper fuerunt.

Eos autem vere *reges* fuisse quidam colligunt ex Is. 49, 7; 60, 3, 10; et praesertim e Ps. 71, 10 *Reges Tharsis et insulae munera offerent: reges Arabum et Saba dona adducent*. Utrum necne recta et certa sit ista conclusio, quod attinet ad Ps. 71, erui potest ex magno *Comment.* nostro in *Psalm.* 3^a ed. 1886. Patrizi l. c. n. 35 negat id de Magis dictum esse; et cum ipso facile admitterem ex verbis istis demonstrari non posse Magos fuisse *reges*; oraculum tamen ad Magos referri non dubito, quatenus in eo praedicta fuerit vocatio gentilium ad fidem, et proinde vocatio Magorum, quippe qui gentilium primitiae hac in re fuerint. Merito igitur verba illa adhibentur in festo Epiphaniae.

* Q. 85. Quot erant et quomodo vocabantur ?

R. Ecclesia Syriaca olim tenuit fuisse duodecim, **tres** vero agnoscit Ecclesia latina (vide off. Epiph.); et haec est antiquissima traditio, cui patrocinator s. Leo in plurib. *serm. de Epiph.*, quaeque reperitur etiam in variis monumentis pictis et sculptis, v. gr.

(1) Allegatur Tert. *Adv. Jud.* 9: « Magos reges fere habuit Oriens. » Sed sensus videtur esse: Orientales tantam Magis dignitatem adscribebant, ut eos haberent *fere* tamquam reges. Hoc enim dicit Tert. ut probet conditionem Magorum non repugnare verbis Ps. *Reges Arabum* etc.

Catacubarum Romae: Patr. l. c. (aliquando tamen sunt 2 vel 4 vel 6, *Garucci*): huic etiam favet numerus donorum, v. 11; haud enim improbabile est donum a singulis oblatum fuisse.

Nomina autem eorum *Gaspar, Melchior et Balthasar*, nusquam leguntur in prioribus Ecclesiae seculis; primus ea refert Agnellus seculo IX (vide Patrizi); vel, ut quidam dicunt, primus Ven. Beda (in *Collectan.* olim Bedae adscriptis, in quibus, obiter sit dictum, multa reperiuntur absurda et ridicula). Etsi nomina incerta sint, veneratio Magis exhibita approbanda est. Eorum corpora Coloniae Agrippinae (*Cologne*) magno in honore habentur.

Q. 86. Unde venerunt?

R. Ab oriente M.; sed quaestio est quid per *Orientem* intelligendum sit. S. Chrys. cum plerisque veterum (Clem. Alex. *Strom.* 1, 15; s. Ephrem, *De Maria et Magis*; Ps.-Bas. *Hom. in Chr. generat.* 5, ap. Migne III, 1470; s. Cyr. Alex. in *Is.* 49, 12) intelligit Persidem, quae propria erat regio eorum qui *Magi* olim vocabantur; alii Chaldaeam seu Mesopotamiam designant; vix differt s. Leo *serm. in Epiph.* qui dicit Magos venisse a remotissima Orientis parte. Sed probabilior nobis videtur opinio Tert. *Adv. Jud.* 9; *Contra Marc.* 3, 13, s. Just. *Dial. cum Tryph.* 78, 106 qui scripsit in Palaestina sec. II, s. Epiph. *Expos. fid.* 8, et ut videtur s. Ambr. (in *L.* 2 docet Magos a Balaam genus duxisse), eos venisse **ex Arabia**, quod innuunt eorum munera, quippe quae sint fructus nativi Arabicae terrae. Eum autem Arabiae tractum, qui ad orientem Palaestinae situs est, cogitemus oportet: ita Beelen.

2º Die 13º post Jesum natum eos advenisse opinamur.

Q. 87. Quamdiu post diem Christi natalem venerunt?

R. Evangelista illud non refert. Ex eo quod Herodes occidi jusserit pueros *a bimatu et infra*, aliqui concludunt Magos venisse post annum a Jesu nato (¹); sed probabile non est Mariam et Josephum Bethlehem tamdiu permansisse, et Magos per tantum

(¹) Conclusio non valet, quia Herodes tempus ampliare potuit ut puer non elaberetur. S. Epiph. autem *Hier.* 51, 9 ponit biennium post nativitatem, cui favent antiquae imagines quae omnes, una excepta, teste *Garucci Storia dell' arte*, ostendunt puerum a Magis adoratum jam grandiusculum, sedentem vel in matris gremio, vel in throno.

temporis spatium iter fecisse. Bisp. vero, Klof., Fouard, Knabenb. alique recentiores censent eos paulo post purificationem B. Mariae V. advenisse, ergo amplius quam 40 dies post ortum pueri. Ita etiam Patrizi, qui medium mensem Februarium statuit.

Sed communior est sententia Mald., A Lapide etc., quam veteres tenuere, v. gr. s. Aug. *De cons. Evang.* 2, 11, eos venisse ante Purificationem. Probabiliter advenerunt **13° die post natalem** : tunc enim (die 6° Jan.) ab antiquissimis temporibus, et in universa quidem Ecclesia, celebratur festum Epiphaniae, in Magorum honorem et memoriam. Certe verisimile non est eos advenisse tantum post annum et 13 dies, quo casu festum in eandem 6^m Jan. incidere. Multi dicunt ex modo loquendi M. *Cum natus esset Jesus, ecce Magi* etc., colligi posse eos non ita multo post ortum Christi advenisse. Haec tamen conclusio non admodum firma est, quum M. saepissime (fere sexagies, Knab.) voce illa *ecce* utatur ad rem gravem miramque indicandam ut M. 8, 2, non autem ad arctam connexionem cum praecedentibus notandam. Quidquid sit, hoc animadvertite, Magos spatio 13 dierum iter satis magnum peragere potuisse, si, ut verisimile omnino est, dromadibus camelis usi fuerint, tantum videlicet quantum equis intra 50 dies perficiatur : Schegg. Cf. * Winer, *Rwb.*, *Kameel*.

Sed, ait Klofutar, si Magi ante Purificationem venissent, Maria, quae munera pretiosa acceperat, donum pauperum, par turturum aut duos pullos columbarum, non obtulisset. Resp. Aurum, a Magis traditum, probabiliter non erat pecunia (*de l'or monnayé*), sed vasa quaedam seu **ornamenta aurea**, arte fabricata, ut solent esse dona quae in Oriente principibus offeruntur : atque ea Maria filio suo custodienda religiose cogitavit.

Opponitur etiam puerum absque periculo in Templo sisti non potuisse, si Magorum historia praecessisset. Resp. Fieri potuit ut Herodes putaret puerum a Magis inventum non fuisse ; ejus autem iram et suspicionem excitatas fuisse per rumorem quemdam de iis quae in Templo accidissent ; cf. q. 105.

3° Jesum ut Deum agnoverunt et adorarunt.

Q. 88. Ad v. 2. Quem in finem venerunt ? An Christi *divinitatem* agnoverunt ?

R. *Venimus*, aiunt, *adorare eum*, nempe *regem Judaeorum* ⁽¹⁾, qui *receñs natus est, cujus stellam vidimus in oriente*.

Quaeritur utrum verbum *adorare* in sensu stricto de adoratione divini numinis, seu de cultu latræ, hic sumendum sit; aliis verbis, utrum Magi Christum tamquam Deum, hominum Salvatorem, agnoverint. Affirmantem sententiam tamquam omnino certam amplectimur (contra Erasm.), cum Ben. XIV *De festis* 2, 19-22 et Patrizi, camque demonstramus 1º **ex auctoritate** et 2º **a ratione exegetica**.

Etenim 1º perpetua et unanimis ss. Patrum sententia illud docet. Orig. *Contra Cels.* 1, 60 : « Magi, ait, Christo ut Deo thus obtulerunt. » Donum thuris eodem sensu interpretatur Juvenius, qui ita canit : « Thus, aurum, myrrham regique hominique Deoque dona ferunt. » Concinit s. Hier. (qui hunc ipsum Juvenii versum laudat), etiam ss. Hil. in *M.*, Iren. *Contra haer.* 3, 11, Greg. Nyss., Greg. Nazian. *Ser.* 38. in *Nativ.*, Ambr. *De fide* 1, 4, 31 « Deum thure venerantes », Chrys. *h.* 8 etc. S. Aug. *Serm.* 200 ap. Migne, al. 30 De temp. : « Isti, inquit, in membris parvis Deum agnoverunt. » Et passim in *serm. de Epiph.* S. Fulg. *Serm. de Epiph.* 4 : « Attende, ait, quid obtulerint et agnosce quid crediderint » : respicit imprimis, ad oblatum thus, per quod Jesum ut Deum agnoverunt. S. Leo *De Epiph.* s. 1 : « Adorant in carne Verbum..., et quod credunt muneribus protestantur, thus Deo, myrrham homini, aurum offerunt regi. »

Adde sententiam illam ab Ecclesia omnino adoptatam fuisse, quum in festo Epiph. Magos celebret tamquam primitias gentilium ad fidem vocandorum. Quamobrem de eis merito interpretatur vaticinium Ps. 71, 10, de quo supra diximus (*Reges Tharsis* etc.), quodque de gentilium vocatione ad fidem certo intelligendum est. Eodem sensu adhibet oraculum Isaiae 60, 1-6 : *Surge, illuminare, Jerusalem, quia venit lumen tuum et gloria Domini super te orta est... Leva in circuitu oculos tuos, et vide... filii tui de longe venient... Inundatio camelorum operiet te, dromedarii Madian et Ephra : omnes de Saba venient, aurum et thus deferentes etc.*

⁽¹⁾ Quando Magi dicunt *regem*, *regem* non intelligent regem qui in Judaeos tantum regnet, sed regem qui ex Judaea ortus fuerit, unde regnum suum late extensurus sit, scil. Messiam.

2° Argumentum illud ab auctoritate petitum, per **rationes interiores** plane confirmatur.

a/ Verbum **adorare** προσκυνει, quamvis cultum latriae per se non significet, et saepe in Scriptura V. T. designet venerationem profundam (*procurrere fronte ad terram demissa*), qualis hominibus exhibetur, praesertim in Oriente (1): attamen in N. T. fere semper (2) usurpatur de ritu religioso, sive debitus ille sit, sive indebitus. Neque opponenda sunt loca sequentia: Hebr. 11, 21, nam verus sensus in graeco est: *adoravit* Deum, innixus *super fastigium virgae suae*. Act. 10, 25 *Cornelius procidens ad pedes Petri adoravit*: sed eum statim prohibuit Apostolus, dicens *Surge! et ego ipse homo sum*: ergo adoratio intelligebatur proprie dicta, seu cultus latriae. Locus similis est Apoc. 22, 8 et 9. Tandem Apoc. 3, 9 Christus dicit episcopo Philadelphiae: *Faciam ut Judaei adorent ante pedes tuos*, i. e. ut Deum adorent coram te genuflexi (3).

b/ Porro, totus narrationis contextus invicte probat verbum *adorare* hic etiam in sensu stricto, **de cultu latriae**, sumendum esse. Etenim regem *terrenum* Magi venerati non sunt, utpote qui a regione tam longinqua et ductu stellae miraculosae iter fecissent, quique puerum tantum pauperrimum, nihil minus prae se ferentem quam regium splendorem, invenissent. « Nihil eorum, ait « s. Chrys. h. 8, quae sub sensum cadunt, ibi magnum erat, sed « praesepe, tugurium, mater inops..., ut discas eos non ut hominem purum, sed ut Deum et Beneficum ipsum adisse. » Neque eum habuerunt ut Messiam talem, qualem olim Judaei vulgo confinxere atque etiamnum comminiscuntur, nempe regem potentissimum qui regnum Israel politicum restitueret; quid enim hoc ipsorum admodum referebat? Sed Messiam adoraverunt talem,

(1) Olim apud Persas morem illum viguisse novimus ex Q. Curtio 8, 5, qui de Alexandro M. refert quod « more Persarum Macedones venerabundos ipsum salutare prosternentes humi corpora » volebat.

(2) Non dico *semper* cum Patr., quia exceptio est M. 18, 26, ubi vera lectio est προσκυνει *adorabat*, non *παρεκαλει orabat* (Vulg.): tamen ibi v. 29 in loco parallelo legitur *παρεκαλει*.

(3) **Monitum practicum.** Alia loca videsis in *Concordantia Bibliorum*, sub voce *adorare*. Obiter moneo librum illum sacerdotibus omnibus et singulis utilissimum, ne dicam prorsus necessarium esse, praesertim pro sacris concionibus ad populum praeparandis. Liceat mihi consilium dare alumnis meis, ut, quotiescumque verba s. Scripturae in testimonium veritatis adducere velint, totum orationis contextum antea inspiciant, adeoque locum quaerant in *Concordantia*, et attente legant quae praecedant et quae sequantur. Hac ratione vitabunt sensus pravos et alienos, qui verbis divinis temerario ausu tam saepe obtruduntur.

qualem praedixerant oracula V. T. (et qualis erat re ipsa), totius generis humani Salvatorem, Deum verum et hominem simul: idque eo certius asserendum est, quod divino instinctu (ut dicemus infra, q. 85) didicerint quis esset ille quem stella nuntiaret.

c/ *Thus* offerunt tanquam *Deo*, ut agnoscunt ss. Patres, q. 96: in s. enim Litteris non commendatur alius thuris usus quam ad Dei cultum.

4º De Stella.

Q. 89. Quid eos ad iter suscipiendum movit?

R. Eos ad hoc excitavit stella, quam viderunt quum in Oriente, in patria sua, essent, quamque noverunt esse stellam regis Judaeorum recens nati: *vidimus*, aiunt, *stellam ejus*, i. e. stellam ipsi propriam, indicem adventus ejus, stellam quae nuntiat novum quemdam regem in Judaea natum, et regem quidem singularem, imo tam eximium ut adoratione sit dignus: *venimus*, aiunt, *adorare eum*.

Q. 90. Quaenam erat stella ista?

R. Incertum est quid esset stella, et variae sunt auctorum sententiae: quae omnes ad 4 hypotheses revocari possunt: 1ª et 2ª ponunt stellam fuisse corpus quoddam coeleste, in se quidem naturale, sed per specialem Dei interventum (per miraculum) apparens praecise eo tempore et eo loco quae requirerentur ad indicandum puerum Jesum. 3ª vero et 4ª stellam ipsam ut miraculosam habent.

Quator illas hypotheses exponemus.

1ª **hypothesis**. Aliqui censent fuisse cometen quemdam novum (Orig. *Cels.* 1, 58, Patrizi), vel constellationem seu plurium stellarum conjunctionem ⁽¹⁾, per quam splendor in certo coelorum

(1) **Kepler** (*De J. C. vero anno natali*, 1606) a. 1604 in conjunctione planetarum Jovis et Saturni vidit stellam *novam* valde splendidam quae post annum evanuit (infra quaedam dicemus de stellis extinctis), et putavit hanc stellam fuisse stellam Magorum; quia ex calculis astronomicis invenit a. 747 U. C. easdem planetas in conjunctionem venisse, unde supposuit tunc etiam in illa conjunctione apparuisse eandem illam stellam *novam* valde splendidam. Protestantes autem plures Kepleri sententiam paululum mutantes contenderunt illam ipsam **planetarum conjunctionem**, quae in eodem coeli puncto satis magnum splendorem efficiebat, fuisse stellam a Magis visam (ergo non loquuntur amplius de stella *nova* sicut Kepler): ita * Ideler cit. ap. * Winer, *Reob. a. Stern der W.* Huic hypothese plura opponuntur ap. * W. Smith, *Dict. a. Star of etc.* Praesertim hoc obstat quod Magi, viri in Astronomia periti, naturalem quamdam planetarum conjunctionem non vocassent stellam regis Judaeorum.

puncto refulsit maximus. Verum his repugnare videtur v. 9, ubi stella dicitur *antecessisse* Magos : nisi verbum istud *antecedere* προερχεσθαι improprie (et per vim ?) intelligamus cum Patr. : « Sensus est, ait, stellam a Magis ante se visam, ut nautis astra, viam ipsis indicasse locumque quo Christum reperirent. » Opponitur etiam *usquedum veniens staret supra* etc.; sed Patrizi respondet : « Stella dicitur *stetisse*, nimirum prout res haec mente concipi in vulgo solet ; quum enim coelestia corpora intuemur, motum horum non percipimus, eaque super hunc illumve locum stare videntur. » Tandem objicitur stellam illam interdum visam fuisse, interdum vero occultam mansisse : quod explicat Patrizi dicendo *cometen illum aliquamdiū latuisse sub horizonte*.

2^a hypothesis, quae cum praecedente similitudinem habet, ponit fuisse stellam, quae antea quidem existerat, sed ad illud tempus numquam visa fuisset : haec refulsit subito per aliquod tempus et deinde exstincta fuit. Astronomi referunt tale quid interdum evenisse, et describunt illud sub nomine stellarum mutabilium. Guillemin *Le ciel* 1877, ch. *Etoil. variabl., parle de l'étoile de Kepler vue en 1604, et donne l'opinion de Goldschmidt qui croit qu'elle réapparaît tous les 405 ans environ, ce qui supposerait une apparition vers le temps de la naissance de Jésus*.

Quod autem attinet ad verba *Antecedebat eos* etc., haec secundum Knab. non debent necessario ita sumi ut eos quasi comitaretur et viam monstaret ; nam viam in Bethleem sine illo duce facile invenire poterant. Knab. verba sic intelligit : stella subito apparuit Magis quando erant in Oriente, mox autem evanuit. Iterum vero resplenduit quando Bethleem advenerant, et erat tunc in inferiore parte coeli versus horizontem, adeo ut viatores eam viderent lucentem supra domum pueri.

Praecipua objectio petitur ex eo quod oporteat verba *antecedebat eos donec veniens staret* etc. sumere sensu parum obvio et naturali.

3^a hypothesis. Sunt qui putent (Calm., *Diss. spec.*) fuisse **meteoron lucidum**, seu flammeum in aere phaenomenon, sub forma seu specie stellae fulgentis, quod per miraculum suscitavit Deus. S. Th. 3, 27, 7 : « Probabilius videtur quod fuerit stella « nova, creata non in coelo sed in aere vicino terrae, quae secundum « divinam voluntatem movebatur. » S. Chrys. : « Quod haec

« stella non ex numero aliarum, imo ne stella quidem videtur, sed
 « invisibilis quaedam virtus, quae stellae speciem praeferret :
 « primo ab ejus itinere arguitur etc. » Hoc omnino admittendum
 est, si verba Matthaei ita intelligantur (et hic est sensus obvius) ut
 stella Magos duxerit quando ibant in Bethleem, adeo ut a septen-
 trione ad meridiem se moverit ; namque in tali casu, si stella vera
 fuisset, totum systema astronomicum perturbasset. Illud quoque
 concludit s. Chrys. ex eo quod stella ista lucem continuam non
 emitteret, sed modo fulgeret et modo evanesceret. Nisi dicamus
 fuisse stellam mutabilem, de qua supra mentionem fecimus.

4^a hypothesis. Fuit vera **stella sensu proprio** : ita s. Ignat.
Ep. ad Ephes. 19, et s. Ambr. *in L. l.* 2, 48 : « Viderunt novam
 « stellam, quae non erat visa a creatura mundi », et s. Aug. *Contra*
Faust. 11, 5 : « Non ex illis erat haec stellis, quae ab initio crea-
 « turae itinerum suorum ordinem sub Creatoris lege custodiunt,
 « sed novo Virginis partu nova stella apparuit. » Igitur fuit vera
 stella, quae per miraculum tunc orta est, stella novi generis, quae
 per divinam potentiam in suo cursu movebatur praeter consuetum
 ordinem. — Sed in hoc casu, tota harmonia corporum coelestium
 disturbata fuisset, et miracula essent multiplicanda in infinitum.
 Certe Deus omnipotens potest omnes leges naturales, quas ipse
 fecit, suspendere : sed hoc necesse non erat ut finem suum
 obtineret.

Conclusio.

Omnibus perpensis, praefero sententiam de phaenomine lucido,
 quod antecedit Magos in Bethleem, eosque ducbat donec stetit
 supra domum pueri. Si velimus vocem *stella* sumere sensu proprio,
 eligemus hypothesin 2^m de stella mutabili, visa semel in oriente,
 et iterum in adventu prope domum pueri.

Quidquid sit de istis hypothesibus, stella ostendit domum, certe
 ut Magi non haesitarent quando nihil regiae pompae, sed summae
 indicia paupertatis, invenerunt.

Q. 90bis. Quomodo Magi ex ortu istius stellae didicerunt Mes-
 siam natum esse ?

R. Deus, ut videtur, hoc ipsis declaravit (vel exterius per ange-

lum, vel interius per visionem) ⁽¹⁾. Praeter internam illam illustrationem, possumus admittere cum multis recentioribus (Bisp., Knab. etc.) Magos adjutos fuisse per subsidium quoddam externum, nempe per traditionem, quae tunc temporis latissime percrebruerat, etiam apud gentiles (per totum Orientem, Suet.), regem quemdam supremum, mundi universi dominum, in Judaea oriundum fuisse: de hac opinione cf. Tacit. ⁽²⁾ *Hist.* 5, 13; Sueton. ⁽³⁾ *Vespas.* 4; Fl. Jos. ⁽⁴⁾ *Bell. Jud.* 6, 5, 4 ubi de prodigiis excidium Jerosolymae praecedentibus.

Patres bene multi, ut Orig., Eus., s. Ambr. in *L.* 1. 2, 48, s. Hier., s. Leo *De Epiph.*, s. 4, docent stellae significationem ex prophetia Balaam, Num. 24, 17 *Orietur stella ex Jacob etc.* Magis innotuisse; sed *stella*, quae ibi praenunciatur, probabilius, ut inuit totus contextus, intelligitur sensu translato, de rege gloriosissimo, imprimis de ipso Messia, non de signo miraculoso ortus ejus: cf. *Introd.* nostram in *Psalms*, p. 170, 3^a edit. 1886. Praeterea, istud vaticinium nimio temporis intervallo distabat a Magis, ut expectatio regis Judaeorum ad illud referretur.

Q. 91. 1° Ubi et quando stella Magis spectandam se praebuit?
2° An eos *constanter* per viam deduxit?

R. ad 1^m. Bis se eis ostendit: 1° **in oriente**, i. e. quando erant in regione illa, ad orientem Palaestinae sita, in qua habitabant;

(1) Haec est sententia plurimorum Patrum. S. Chrys. *Hom.* 6, 4 dicit Magos per stellam solam non fuisse adductos, sed eorum animos a Deo fuisse concitatos. S. Aug. *Serm. de Epiph.*, ap. Migne s. 199: « Deus, ait, Magis tam clarum signum in coelo dederat, et eorum cordibus se in Judaea natum esse revelaverat. » S. Leo *Serm. I de Epiph.*: « Dedit Deus aspicientibus intellectum qui praestitit signum » nempe stellam. Et id. s. 4 « Praeter stellae speciem..., fulgentior veritatis radius eorum corda perducit. » In orat. festi Epiph. canit Ecclesia: « Deus, qui hodierna die Unigenitum tuum gentibus stella duce revelasti etc. »

(2) Tac. : « Pluribus (Judaeorum) persuasio inerat, antiquis sacerdotum libris [puta, s. Scriptura] contineri, eo ipso tempore fore ut valesceret Oriens, profectique Judaea rerum potirentur. » Judaei semper expectabant Messiam, liberatorem terrenum

(3) Suet. : « Percrebruerat Oriente toto vetus et constans opinio, esse in fatis ut eo tempore Judaea profecti rerum potirentur. »

(4) Jos. Verto ex graeco: « Quod maxime eos (Judaeos) ad bellum excitaverat, oraculum erat ambiguum, itidem [sicut aliud de quo in praecedentibus] in sacris Libris inventum: *Circiter illo tempore quidam a regione illorum imperabit universo orbi.* » Josephus autem addit hoc a Judaeis acceptum fuisse quasi sibi proprium. Ergo verba *ἀπὸ τῆς χώρας τῆς αὐτῶν* sic intelligebant: *Judaeus quidam*, sumentes *ἀπο* de patria (quem sensum *ἀπο* habet a quando, teste Schleusner): sed Josephus contendit eos errasse in interpretatione, et verum sensum esse *quidam a regione illorum profectus*, et proinde oraculum illud referendum fuisse ad Vespasianum, qui in Judaea ab exercitu suo creatus fuerat Imperator. Ipse etiam Josephus antea, cum post captam Jotapatam in manus Romanorum inciderat, Vespasiano duci futurum imperium praedixerat: *Bell. Jud.* 3, 8, 9.

ibi viderunt eam, antequam iter inciperent. Probabiliter stella orta est eo momento quo natus est Jesus ⁽¹⁾, et statim itineri se commiserunt Magi : quod convenit cum illa opinione, quae tenet eos ex Arabia profectos fuisse et 13° die advenisse. S. Aug. *Serm. de Epiph.*, ap. M. s. 202 : « Eo die, ait, quo natus est Dominus, « Magi stellam in oriente viderunt... Ex hoc die ad hunc diem « occurrerunt. » S. autem Chrys. *Hom.* 5 opinatur stellam biennio ante Christum natum effulsisse (pariter Caesarius Arelat., vel quisquis est auctor *Serm. 2 de Epiph.* in append. oper. s. Aug.; ita etiam Patr., Klof.), et Magos in extremo Oriente versantes tunc se itineri praeparasse, et advenisse Bethlehemum aliquamdiu post ortum Jesu. Ita explicant verba : *A binatu et infra, juxta tempus quod exquisierat (Herodes) a Magis.*

2° Stellam **iterum** viderunt Magi, **quando Hierosolymis profecti sunt in Bethlehem**, ut postea explicabimus. « Ideo antea « occultata fuerat, ait s. Chrys. *Hom.* 7, 3, ut Judaeos interrogare « cogerentur, et sic res omnibus palam fieret. »

R. ad 2^m. Secundum ss. Chrys., Leon. M. *De Epiph.* s. 1, Thom., stella eos a regione ipsorum orientali usque Hierosolymam sine ulla intermissione duxit, et solummodo ex eorum oculis evanuit quando ad urbem advenerunt ; quod Mald. etiam acriter contendit : sed ei adversatur Luc. Brug. ; imo Maldonatum praeclare confutat Patrizi, praesertim duplici ratione. 1° Quia de stella aperte dicitur v. 9 *Quam viderant in Oriente* : ergo tunc viderant quando erant in oriente, in sua regione ; sed postquam inde profecti erant, eam amplius non viderant. Si stellam habuissent itineris comitem, id tamquam maximum nati regis documentum non tacuissent. 2° Verba v. 10 *Videntes stellam gavisii sunt gaudio magno valde* rem illis insperatam innuunt ; neque ita loqueretur M., si toto itinere eam coram oculis habuissent. Deinde, miraculum fuisset inutile : quum scirent agi de rege Judaeorum, urbem illorum principem sponte petierunt, quod facile fecerunt sine duce coelesti.

Utut haec sunt, stella, sicut significat M. in sensu obvio, eos

(1) Igitur stella orta est eodem tempore quo claritas in coelo super Bethlehem et viciniam fulsit L. 2, 9 : lux visibilis lucem veram et spiritualem nunciabat : cf. q. 75. Coelum nuntiavit 1^m adventum per stellam extraordinariam, 2^m vero adventum per signum splendidum Filii hominis nuntiabit

Hierosolymis Bethlehemum duxit; namque ait M. *abierunt, et ecce stella, quam viderant in oriente, antecedebat eos, usquedum veniens staret supra, ubi puer erat.* De hoc ultimo itinere videtur intelligendum id quod cantat Ecclesia: « Ibant Magi, quam viderant stellam sequentes praeiviam, » namque in strophā praecedente sermo fit de Herode qui timet.

5° Quid Hierosolymis factum sit, cum advenissent Magi.

Q. 92. Quo se contulerunt, postquam Judaeam ingressi sunt, et quid ibi factum est?

R. Jerosolymam venerunt, ibique petierunt, puta a civibus hic illicve, ubi natus esset rex ille, cujus stellam viderant, et quem venerant adorare. Cum autem rumor hujusce rei ad Herodem perlatus esset, hic timore *turbatus est et omnis Jerosolyma cum illo* (hancurbationem statim explicabo, in q. seq.). Tanti momenti erat quaestio Magorum, ut rex Synedrium jusserit congregari ad authenticam solutionem obtinendam ⁽¹⁾ (De Synedrio fuse dicemus in Excursu 6 ad calcem libri, q. 1028 sq.). Postquam locum nati pueri didicisset, clam vocavit Magos in finem quem nunc expone-mus in seq. quaest.

Q. 93. Ad v. 7 et 8. Quare Herodes 1° vocavit Magos? 2° Quare *clam*?

R. ad 1^m. Herodes Magos accersivit, a/ ut *diligenter disceret ab eis tempus stellae quae apparuit eis*; ergo interrogatione plurima (*diligenter*) exquisivit quandonam stella ipsis primum visa fuisset, ut inde conjiceret quantaē jam esset aetatis rex ille recens natus. b/ Ut responsum Synedrii, de loco quo Christus nasci deberet, ipsis notum faceret. c/ Simul rogavit eos ut sibi renuntiarent locum in quo puerum invenissent. Ratio autem quare hoc scire cuperet, erat quod putaret Messiam illum, qui natus dicebatur, fore regem terrenum, ideoque timeret eum in locum suum evehen-

(1) Per specialem **divinae providentiae** dispositionem factum est, teste s. Hier., ut sacerdotes Judaei hac de re interrogarentur, atque ideo inexcusabiles essent. S. Aug. *Serm. 1 de Epiph.* ap. M. s. 119 acute et lepide: « Judaei de s. Scriptura, quam in ore, non in corde gestabant, infideles « fidelibus de gratia fidei responderunt, mendaces a se, veraces contra se... Facti sunt Magis tam- « quam **lapides ad milliaria**: viatoribus ambulanti-bus aliquid ostenderunt, sed ipsi stolidi atque « immobiles remanserunt. »

dum esse, seseque a regno expellendum. Hactenus omnes regni competitores vi aut dolo amoverat : nihil igitur mirum in hoc quod ad primum rei nuntium *turbatus* (1) dicatur.

Igitur, cum dixisset Bethlehemum eundum esse, adjecit verba quaedam scelerata et fallaci mente prolata : *Ite*, ait, *et interrogate* etc., nihil aliud spectans quam ut puerum Jesum e medio auferret, absque tumultu et populo inscio. « **Filii vulpis vulpes pater** (hujus enim filium *vulpem* Dominus vocabat, L. 13, 32) animi ferociam humilitatis fictione condebat (Luc. Brug.). » Notat s. Chrys. summam fuisse Herodis dementiam, quum puerum, tanto stellae miraculo divinitus nuntiatum, humana vi occidi posse putaret.

R. ad 2^m. Eos autem *clam* vocavit, quia, ait s. Chrys. *Hom.* 7, 3, « Putabat Judaeos de pueri salute sollicitos esse ; » et merito quidem hanc de Judaeis habuit opinionem, ut colligitur vel ex hoc solo quod *omnis* Jerosolyma dicatur *turbata* prae timore per adventum et nuntium Magorum.

Sed, obiter quaeritur, quomodo **timore** correpti essent Judaei, quum potius **gaudere** debuissent de nuntio tam fausto tamque diu exspectato advenientis Messiae.

R. Vel timebant tyranni sui crudelitatem, populique tumultus, magnamque rerum omnium confusionem ac perturbationem, quae regnum Messiae praecederent (unde in Talmude *dolores Messiae* tam saepe memorantur) ; vel intelligitur terror ille religiosus, quo eventus extraordinarii et miraculosi homines statim corripere solent ; vel, juxta alios, natum est fieri ut, quando rex potentissimus sensu quodam afficitur, illico similia sensa induant homines ditioni ejus subjecti, praesertim ii qui ipsum circumdant.

Utcumque ista se habuerunt, Herodes callide et prudenter in re tam gravi agendum esse duxit : ideo sua consilia abscondere volens, Magos **secreto** accersivit, eosque, ut videtur, sine mora et sine viae duce, aut honoris comitatu, Bethlehem misit, ut res lateret incolas Jerosolymitanos : unde explicetur quomodo nulli Judaei se eis adjunxerint.

(1) Ad vocem illam *turbatus est*, s. Aug. *De Epiph.*, *Serm.* 200 exclamat : « Quid erit tribunal judicantis, quando superbos reges cunae terrebant infantis ? »

Q. 94. *Proficiscuntur in Bethlehem.*

V. 9. Magi, cum audissent regem, verba regis supra relata, abierunt Bethlehem, certe insecuti Judaeis, et proinde probabiliter noctu vel summo mane (quod facilius admitterem ex more orientalium, si non fuisset media hiems). Hoc ultimum innuitur in hoc quod *stella* eos antecederet : qui tamen intelligunt phaenomenon lucidum in aere inferiore, possunt supponere cum s. Chrys. eos medio die profectos fuisse.

Antecedebat eos, usquedum veniens staret supra ubi puer erat. Quomodo hoc intelligendum sit, varie explicatur ab auctoribus, ut supra q. 90 diximus. *Videntes autem stellam, gavisii sunt gaudio magno valde* : inde coniecimus supra, cum Beel., stellam ab eis visam non fuisse in itinere ad Hierosolimam. Eo magis certe gaudebant, quod forsitan timuerant ne per se solos puerum non invenirent, atque ita iter tam longinquum frustra suscepissent. Cum autem ad domum de coelo monstratam pervenissent, quid fecerint nunc inquiramus in quaest. speciali.

7° Quid Bethlehemii fecerint. An puerum in stabulo invenerint

Q. 95. Ad v. 11. 1° Intraverunt **domum**, quam stella eis indicaverat. *Domum* M., **non stabulum** : multi putant Josephum et Mariam jam reliquisse stabulum, et se recepisse in aliquam domum vicinam. Ita s. Epiph. *Haeres.* 51, 9, Theoph., Mald., Luc. Brug., Bisp., Schegg, Knabenb., et plerique recentiores. Nihil est, teste Patrizi, quod nos credere jubeat Christum a Magis in *stabulo* inventum fuisse. Et re quidem vera, admodum probabile est, stabulum jam fuisse relictum, quum ideo tantum in illud recessissent, quod *locus non esset eis in diversorio*, puta prae nimia multitudine, quae census causa Bethlehemum confluxerat (vide supra q. 76). Fere omnes imagines antiquae effingunt Mariam cum puero inter brachia, non cum puero in praesepe jacente.

Plerique tamen e ss. Patribus, s. Just. *Dial. cum Tryph.* 78 (nolim citare cum aliis s. Bas. *hom. de Christi generat.*), s. Greg. Nyss. *De nativ. Christi*, s. Chrys. *h.* 6 et 7, s. Hier. *Ep. ad Marcell.*, Ep. 46, n. 10, ap. Migne, opinantur puerum in **stabulo** repertum fuisse, adeo ut vox *omni* hic habeat sensum latum, pro *habitatione*

(sic J. 14, 2 coelum dicitur *οικια domus Dei*, i. e. locus ubi Deus habitat, coll. Ps. 2, 4). S. Aug, *Serm. 2 de Epiph.*: « In praesepe, « ait, tunc jacebat, et Magos ab oriente ducebat; abscondebatur in « stabulo, et agnoscebatur in coelo, ut agnitus in coelo manifesta- « retur in stabulo. » Pariter in Off. Epiph. « Hodie stella Magos duxit ad praesepeium. » Forsitan census ab Augusto indictus per multos dies protractus fuit, adeo quidem ut Mariae et Josepho locus nondum fuerit in deversorio publico, neque etiam (cum essent pauperes) in domo quadam privata. Nolim in sermone ad populum ab hac ultima sententia recedere.

2° In stabulo vel in domo *invenerunt puerum Jesum cum Maria matre ejus*: haec **non lecto detinebatur** infirma, ut ceterae puerperae; sed, teste s. Chrys., puerum e praesepio sublatum in gremio portabat.

S. Joseph aderat. Sunt qui putent Josephum, quum hic non nominetur, fuisse absentem, non casu sed mysterio, ne Magi putarent eum esse patrem Jesu. Verum Deus, qui, ut vidimus, eis patefecerat pueri divinitatem, partum virgineum potuit simul docere. Deinde, ut bene animadvertit Luc. Brug., probabile non est Josephum, qui socius erat tristium omnium, jucundissimo hoc spectaculo fuisse fraudatum. *Et procidentes adoraverunt eum*: ut q. 88 demonstravimus, eum tamquam **Deum** venerati sunt.

3° *Apertis thesauris* seu capsis suis, *obtulerunt ei munera*, ut mos erat, et hodieum est, in Oriente; nimirum qui reges et magnates adeunt, munera afferre solent: Gen. 43, 11; 1 Reg. 10, 27. De istis muneribus nunc specialiter dicendum est.

8° De muneribus oblatis eorumque sensu figurato.

Haec autem obtulerunt munera: *aurum, thus et myrrham*; elegerunt itaque tres praeceptuos suae regionis proventus.

Aurum erat olim in Arabia copiosum. Hodie *aurum* in Arabia non jam reperitur, ait Schegg; verum * Winer *Rwb.*, a. *Metalle* testatur praesentiam venae auriferae in Iemen nuper agnitam fuisse. Olim autem celebre erat aurum Arabiae; de eo Plinius 6, 32 (36, 12; 37, 15), Diod. Sic. 2, 50; 3, 44, et Strabo 14, 18 loquuntur. Eus. *Onom.* sub *Κατα τα Χρυσια* (Deut. 1, 1 ap. 70),

montes auriferos ibi fuisse affirmat. Scriptura autem *aurum Ophir* in Arabia, tamquam omnium optimum saepius memorat: Ps. 45, 10 hebr. (cf. *Comm. nostr. in Ps.* 3^a ed.). Sub Salomone ex Ophir aurum et argentum navibus quaerebant Judaei, 3 Reg. 9, 28. Alibi mentio fit de auro Sabae etiam in Arabia: Ps. 71, 15 *De auro Arabiae*, hebr. *De auro Schebae* (Sabae). Regina Sabae Salomoni attulit dona similia his quae Magi dederunt: 3 Reg. 10, 2 *Aromata et aurum infinitum nimis et gemmas pretiosas*. Adde Jud. 8, 26, ubi de auro Madianitarum, qui populus erat Arabicus, sermo fit.

Q. 96. 1° An munera illa, in mente Magorum, praeter significationem obviam et literalem, altiore quemdam sensum habebant? 2° Hunc expone. 3° Adde eorum sensum *tropologicum*.

R. ad 1^m. Veri admodum simile est munera illa, etiam in mente Magorum (1), significatione quadam **altiore et figurata** haud destituta fuisse. Orientales enim, et sapientes praesertim, figuris et *symbolis* magnopere delectantur; praeterea gravissima negotii et temporis ratio huic opinioni favet quam plurimum.

R. ad 2^m. Multi e ss. Patribus (ss. Ambr. in *L.* 1. 2, n. 44; Iren. *Contra haer.* 3, 11; Aug., *Serm. de Ep.*, ap. M. s. 202; Leo, *De Ep.* s. 1) sensum illum sic explicant: **aurum**, quod in tributum penditur, offerunt tamquam **regi**; **thus**, tamquam **Deo**, in cujus honorem thura incendi solent; **myrrham**, per quam mortuorum corpora, ut a corruptione servarentur immunia, condiebantur (cf. de myrrha q. 93⁸, ad 4^m), praebent ut **homini morituro** quidem, sed mox ad vitam reversuro. « Pulcherrime, ait s. Hier., munerum « sacramenta Juvencus presbyter uno versiculo comprehendit :

« Thus, aurum, myrrham, regique, hominique, Deoque

« Dona ferunt. »

Schegg vero putat intelligi triplex Christi munus: **regale, sacerdotale et propheticum**: *Myrrha*, ait, hic designatur liquida (nam sicca a thure non differt), i. e. unguentum (germ. *Salböl*), et **prophetam** significat. Namque Ex. 30, 23, summus sacerdos

(1) Nolim itaque sistere in hac explicatione **nimis literali s. Bern.** in *Sententiis* 15: « Haec, « ait, dona fortassis pro loco et tempore necessaria videbantur. Auri pretium ob paupertatem; « myrrhae unguentum ob infantilis (ut assolet) corporis teneritudinem; thuris odoramentum ob « sordidam stabuli mansionem. »

(cujus erat oracula edere per *Urim* et *Thummim*, Num. 27, 31) unguento ex *myrrha* partim confecto consecrabatur.

R. ad 3^m. **Tropologice**, ut docet s. Bern. *Serm. 3 de Epiph.*, aurum Jesu offerimus, opes mundanas calcando; *thus*, ea quae sursum sunt sapiendo; *myrrham*, membra corporis pravasque cupiditates mortificando. Aliis verbis, Deo offerre debemus 1° **opera charitatis**, eleemosynas etc., 2° **opera pietatis** in Deum seu officia sanctae devotionis, ut preces etc., 3° **opera corporeae afflictationis** sponte susceptae (*œuvres de mortification*): atque ita **tres hostes** animae praecipuos vincemus, sc. *daemonem* et spiritum superbiae per humilem precationem, *mundum* et divitias ejus per eleemosynam, *carnem* vero et voluptates per jejunium austeramque sensuum custodiam.

Alii aliter. S. Greg. M. H. 10 in Ev. docet aurum esse sapientiae, *thus* orationis et *myrrham* mortificationis. S. Hier. in *ep. ad Theoph.* (ap. Migne *ep.* 99, 19) *aurum* interpretatur fidem probatam et omni veritatis splendore fulgentem; *thus* conversationis benevolentis fragrantiam; et *myrrham* continentiam quae luxum voluptatis et fluitantia carnis incentiva siccant.

9° De eorum reditu in patriam. Homilitica accommodatio.

Q. 97. Ad v. 12. 1° Quare *per aliam viam* reversi sunt in regionem suam? 2° Quomodo hoc in homilia ad reditum nostrum in patriam coelestem accommodari potest?

R. ad 1^m. *Per aliam viam*, puta per Hebron et per littus meridionale Maris Mortui, **non** autem **per Jerusalem**, redierunt, quia *responsum* acceperant, i. e. (ut patet ex gr. *ὑπερβύτην*) *divinitus admoniti* fuerant (1) *in somnis*, puta per angelum, vel (s. Hier.) per interiorum Dei revelationem, *ne redirent ad Herodem*. Ipse enim ab eis scire voluisset ubi esset puer, ut eum interficere posset.

Homiliticum. R. ad 2^m. S. Greg. *Hom. 10 in Ev.*: « Regio nostra, ait, paratissima est, ad quam Jesu cognito redire per viam qua venimus prohibemur. A regione enim nostra superbiendo, inobediendo, visibilia sequendo, cibum vetitum gustando, discessimus: sed ad eam necesse est ut flendo, obediendo, visibilia contemnendo, atque appetitum carnis refraenando redeamus. Per aliam ergo viam ad regionem nostram regredimur, quoniam qui a paradisi gaudiis per delectamenta discessimus, ad haec per lamenta revocamur. »

Duas quaestiones generales, in quibus facta quaedam similia indicantur, obiter ponimus.

* **Q. 98.** Quinam, 1° ex Judaeis, 2° ex gentilibus, Jesum ut Messiam, mundi Redemptorem, primi agnoverunt? 3° Eos vero ad fidem adductos fuisse per **gratiam** supernaturalem, non autem per rationem humanam, paucis ostende.

(1) Igitur ex verbo *responsum*, quod habet Vulg., non oportet concludere cum A Lap. Deum ab ipsis interrogatum fuisse, quamvis hoc aliunde probabile sit.

R. ad 1^m. Ex Judaeis, praeter B. Mariam et s. Josephum, de quibus nullum est dubium quin Jesum natum statim ut Salvatorem adoraverint, primi fuerunt pastores. Ad 2^m Magi. Ad 3^m Maria et Joseph per Angelum didicerunt Jesum esse Salvatorem; similiter pastores; Magi autem per stellam miraculosam, cujus significationem divino instinctu et afflatu didicerunt.

* **Q. 99.** Puer Jesus quibusnam divinitus innotuit?

R. 1° Pastoribus, qui ipsa nocte natali per Angelos moniti fuerant. 2° Magis in stabulo vel domo Bethlehem per stellam, probabiliter die 13^a postea. 3° Simeoni et Annae in Templo, per internum Spiritus sancti instinctum.

9° Epiphania.

Festus dies, quo celebratur adoratio Magorum, *Epiphania* (patefactio, *ἐπιείκαι φαινω*, appareo) Domini vocatur; tunc enim Christus se *gentilibus* primum notum fecit in persona Magorum; quemadmodum antea in persona pastorum *Judaeis* ortum suum manifestum fecerat. **Pulchre S. Aug. Sermo 2 de Epiph.**, ap. Migne s. 200: « Magi, ait, erant **primitiae Gentium**, nos populus Gentium. Nobis hoc lingua « nuntiavit Apostolorum, stella istis tamquam lingua coelorum, et nobis iidem « Apostoli, tamquam coeli, enarraverunt gloriam Dei [Ps. 18, 1]. »

Annotatio moralis.

* **Q. 100.** 1° **Tria** virtutum exempla in Magis, et 2° in Herode **triplex** peccatum indica.

R. ad 1^m. a/ Exemplum promptissimae et animosissimae **obedientiae** Deo praestitae, non obstantibus difficultatibus: etenim vixdum stellam viderunt, quum itineri longissimo se commiserunt; atque stella evanescente turbati non fuerunt, neque animo despondentes iter incoceptum tardarunt; fideliter etiam servarunt divinam monitionem per quietem acceptam, ad Herodem revertendum non esse; neque ullas istius praescriptionis rationes postularunt, sed in Dei voluntate candide et confidenter acquieverunt. Itaque docent quomodo et nos voci Dei obedire ejusque gratiae operam conferre mutuam debeamus.

b/ Exemplum **charitatis** et **liberalitatis**, quum Jesu obtulerint quidquid pretiosissimi haberent.

c/ Exemplum eximiae **fidei**, quae praesertim in hoc eluxit quod puerum pauperem crediderint esse Messiam, Salvatorem, regem coeli et terrae.

Antitheses s. Aug. praeclarae. Hanc Magorum agendi rationem Judaeorum caecitati opponit s. Aug. *Serm. de Ep.*, 200: « In terra eorum (Judaeorum) « isti (Magi) requirebant, quem illi in sua non agnoscebant. Apud eos isti infantem « invenerunt, quem illi apud se docentem negaverunt. In his terris de longinquo « isti peregrini puerum Christum nondum verba promentem adoraverunt, ubi « cives illi juvenem miracula facientem crucifixerunt. Isti in membris parvis « Deum agnoverunt: illi in factis magnis nec tamquam homini perpercerunt; « quasi plus fuerit videre novam stellam in ejus nativitate fulgentem, quam solem « in morte ejus lugentem! »

R. ad 2^m. a/ Peccatum **pravae mentis** seu *mali consilii*, cum supremum Judaeorum concilium congregavit eo tantum fine ut Christi nati locum sciret, et

puerum occidere posset. b) Peccatum **simulationis** et **mendacii**, v. 8; c) peccatum **crudelitatis** gravissimae, in caede puerorum, v. 16.

Puncta Homiliae.

S. Aug. *Serm. 1 de Epiph.* : « Magi, ait, quaerebant ut invenirent, Herodes quae-
rebat ut perderet, Judaei civitatem nascentis legebant, tempus venientis non
« intelligebant. » En **tria christianorum genera** : piorum, malorum et tepi-
dorum seu negligentium ; hi ultimi volunt quidem ad Jesum venire, sed oblatam
spernentes gratiam, conversionem semper differunt.

Quum **M. 2, 4** prima occurrat mentio de *Synedrio*, quaestiones
quasdam generales circa illud tribunal, cujus vis et impulsio in
historia Evangelica tam magnam occupat partem, per modum
excursus trademus ad calcem libri, in Append. IV, Excurs. 6, q.
1028.

Q. 101. Proba de **Synedrio magno** sermonem institui **M. 2, 4**,
quamvis nulla fiat mentio de *senioribus populi*.

R. Non semper plene et perfecte designatur Synedrium ; sic M.
20, 18 *Seniores* etiam omittuntur ; dum alibi, M. 26, 3 et 27, 1, *Scribae*
non nominantur. Sunt qui dicant (Fouard) non totum Synedrium
convocatum fuisse, sed eos tantum ad quos spectabat Scripturam
ex auctoritate interpretari ; adeoque *Seniores* non adfuisse, quippe
qui res civiles tantum administrarent. Quidquid sit de hac opinione,
dubium non est tot saltem Synedrii membra convocata fuisse, ut
responsum habendum fuerit tamquam authenticum Synedrii de-
cretum.

Prophetia de Messia Bethlehemi nascituro.

Q. 102. Ad v. 5 et 6. Per quam prophetiam demonstrarunt
Synedristae Messiam nasci debuisse Bethlehemi ? Eam explica, et
ostende verum oraculi sensum a M. tradi, quamvis aliis verbis.

R. Per prophetiam Mich. 5, 2, quae in Vulg. nostra ibi sequenti
modo recitatur : *Et tu, Bethlehem Ephrata*, tu qui olim vocabaris
Ephrata, *parvulus es in millibus Juda*, in hebr. *parvulus es ad esse in*
millibus Juda, i. e. nimis parvulus es ut sis, seu ut numerari possis,
inter *chiliades* Judae, i. e. inter civitates Judae quae habent mille
incolas, vel potius (Fouard) mille *familias*, quibus igitur praest
specialis aliquis praefectus seu *גִּבְרִיּוֹת* : attamen *ex te mihi egre-*
dictur qui sis dominator in Israel ; et egressus ejus ab initio, a diebus

aeternitatis, i. e. ex te quidem nascetur in tempore, sed existit ab aeterno, utpote Deus.

M. autem locum **libere et ad sensum** recitat, adeoque recedit a verbis hebraeis, atque etiam a 70: ait enim *Et tu, Bethlehem, terra Juda* (in tribu Judae), *nequaquam minima es in principibus Juda*, i. e. in urbibus quibus praeest princeps quidam specialis, quae sunt urbes chiliadis: *ex te enim exiet dux qui regat*, ποιησει, qui ducat tamquam pastor gregem (reges olim solebant dici *pastores populorum*), *populum meum Israel*.

Verba differunt, sed non sensus. Ex data interpretatione concludimus veram non esse repugnantiam inter M. et Michaeam: quum enim hic Bethlehem *parvulam* vocat, respicit ad numerum civium totamque ejus conditionem externam; ille vero eam dicit *nequaquam minimam*, sc. habita ratione Messiae qui in ea nasci debet. Pulchre Euthym. Zigab. in *Ev.* eam dicit parvam *το μικροῦ* specie tenus, non autem parvam *το μικροῦ*, quod attinet ad rem significatam.

Ex J. 7, 42 colligitur, apud Judaeos vulgo notum fuisse **Messiam** Bethlehemi nasci debere. Paraphr. Chald. locum Michaeae reddens: « Ex te, ait, egredietur *Messias* ut dominetur super « Israel etc. »

II. Fuga in Aegyptum: 2, 13-15.

Præced. vide p. 100.

M. 2, 13. Qui cum recessissent, ecce angelus Domini apparuit in somnis Joseph, dicens: Surge, et accipe puerum, et matrem ejus, et fuge in Aegyptum, et esto ibi usque dum dicam tibi. Futurum est enim ut Herodes quaerat puerum ad perdendum eum.

¹⁴ Qui consurgens, accepit puerum et matrem ejus nocte, et secessit in Aegyptum; ¹⁵ et erat ibi usque ad obitum Herodis: ut adimpleretur quod dictum est a Domino per Prophetam dicentem: Ex Aegypto vocavi Filium meum. ¹⁶ Tunc Herodes etc. *vide ante q. III.*

Consideratio praevia.

Q. 103. Ostende primam et ultimam inimicitiam contra Jesum natam esse ex **invidia**. 2° Proba Jesum fugisse in Aegyptum, non ex impotentia, sed ex prudenti oeconomia.

Resp. ad 1^m. Hic jam incipit pugna tenebrarum contra lucem (J. 1, 5): prima autem inimicitia contra Jesum ex invidia nata est, quemadmodum et ultima orietur ex invidia (q. 1190). Vixdum natus

Salvator ad necem quaeritur, propter hoc solum quod rex Judaeorum dicatur M. 2, 2; et in cruce morietur, quia Judaeorum regem se fecit J. 19, 12, 21.

R. ad 2^m. Quamdiu hora mortis ejus, a Deo Patre statuta, nondum advenit, periculum fugit; **non** certe **ex impotentia**, quasi adversarios suos cohibere et continere non posset, quippe quum vel uno verbo omnes prostraverit in horto J. 18,6; **sed ex** sapienti quadam humanae prudentiae **oeconomia**, quam quidem ad exemplum nostrum in universo vitae mortalis curriculo observare voluit. Postquam autem dies ejus fatalis semel oppropinquavit, tantum abest ut fugiat, ut potius periculo libens et conscius obviam festinat: ideo Hierosolimam petit (M. 20, 18 *Ecce ascendimus J.* etc.), ideo in hortum Olivarum se recipit, ideo turbae a Juda adductae occurrit etc. De cetero, persecutionem illam Herodianam permisit, ut ab ineunte vita nos doceret casus adversos pro fide tolerandos esse: s. Chrys.

Q. 104. Fugane illa statim excepit adorationem Magorum, ut M. significare videtur dicens: **13** *qui* (Magi) *cum recessissent*, **ECCE Angelus**, etc.?

R. Secundum sententiam communiorem (de qua supra q. 87 et 80) fuga in Aegyptum non *statim* post adorationem Magorum evenit, sed Maria et Joseph Bethlehemi manserunt usque ad 40^m diem ⁽¹⁾ post ortum pueri, quo die Hierosolimam sese contulerunt, ut purificatio B. Mariae V. per legem praescripta, Lev. 12, 2-8, in Templo perficeretur, ac simul Christus, tamquam filius *primogenitus*, Deo offerretur.

Attende ad monitum s. Aug. Quod autem attinet ad modum scribendi Matthaei, monet s. Aug. *De cons. Evang.* II, 5 « Sic « unumquemque Evangelistam contexere narrationem suam, ut « tamquam nihil praetermittentis series digesta videatur; tacitis « enim quae non vult dicere, sic ea quae vult dicere illis quae dice-

(1) Lev. 12, 2 sqq. *Mulier si pepererit masculum, immunda erit septem diebus... Ipsa vero 33 diebus* (praeter 7 illos) *domi manebit in sanguine purificationis suae.* Ergo Maria die 40^m Templum petiit ut se purgaret; eodem die filium suum primogenitum Deo simul obtulit (Ex. 13, 2, 12-15), eumque redemit siclis argenti quinque, ut jubetur Num. 18, 16 (cf. Ex. 13, 13). Dicitur quidem in Num. 1. c. primogenitum *post unum mensem* redimendum esse, sed hoc ita intelligendum est (ut colligitur ex Num. 3, 43 sqq. 1, ut si filius primogenitus non vixerit per unum mensem, nihil solvendum sit pro ejusdem redemptione. Sensus non est puerum offerendum et redimendum esse ipso die tricesimo.

« bat adjungit, ut ipsa continuo sequi videantur. » Merito autem notat Luc. Brug., Evangelistam non dicere *continuo* illa subsecuta esse, neque negare alia intercessisse. Vox illa *ecce* nihil aliud indicat, quam rem inopinato nec multo post gestam (v. gr. fere mensem postea).

Q. 105. Cur Herodes **tam diu** (per unum fere mensem) exspectavit, antequam pueros occidere jussit?

Respondetur cum s. Aug. *De cons. Evang.* 2, 11, Herodem initio credere potuisse puerum a Magis inventum non fuisse, ideoque istos ad se redire ausos non esse. Haud improbable est, ut notat Luc. Brug., rumorem quemdam de iis quae contigerunt, cum Christus in Templo oblatus est, ad regem pervenisse; ex quo hic noverit se a Magis deceptum fuisse; quare ira incensus, statim mandatum dederit pueros Bethlehemini et vicinia, quo conjiciebat rediisse parentes Jesu, occidendi.

Utcumque se habeant ista, ea ipsa nocte quae ritus in Templo absolutos secuta est, cum Maria et Joseph adhuc Jerosolymis versabantur, vel postquam Bethlehemum jam reduces erant (alii putant eos Nazarethum reversos esse, cf. supra q. 80), *Ecce angelus Domini apparuit Josepho*, eique fugam in Aegyptum praecepit; aliquam tamen addens consolationem: *usquedum dicam tibi*, ut ne putaret (ait Luc. Brug.) se in Aegypto perpetuo haesurum exulem. Circa fugam hanc inquiritur:

Q. 106. 1° Quare Christus *fugit*? 2° Cur in Aegyptum? 3° Quo duce et quo comite usus est in itinere? 4° Quamdiu et 5° quo in loco Aegypti mansit?

R. ad 1^m. Christus **fugit**, quia Herodes ipsum e medio auferre volebat: atqui decebat ut, **per** sapientem Providentiae **oeconomiam**, omnia ita essent ordinata in vita Jesu, ut praesidia humanae prudentiae sedulo adhiberentur, puta ad nostram doctrinam.

R. ad 2^m. **In Aegyptum** fugit, ob duplicem rationem: a/ quia terra ista ditioni Herodis non subjacebat, eratque simul regio vicina non nimis distans (8 vel 10 dierum itinere), sed tamen ultra solitudinem quamdam sita, in qua **tuto latere poterant** exules, et in qua multi commorabantur Judaei, apud quos, utpote contribules, facilius poterant laborem et victum sibi comparare. Jam antiquitus Judaei solebant eo confugere, ut periculo se subtrahe-

rent : sic fecit Jeroboam 3 Reg. 11, 40; sic multitudo ingens 4 Reg. 25, 26. b/ Quia quod **erat praedictum** a Deo, per Oseam prophetam, impleri debebat (q. 109).

Quorumdam **opinio** est, etiam huc spectare vaticinationem Is. 19, 1 (ut refert s. Hier. in *Comm.* ad h. l. Is.) : unde dicant isti ad ingressum Jesu idola Aegypti corruisse. At vero, locus Isaiae videtur intelligendus alia de re; et quod narratur de idolis prolapsis fabulosum habet Jansenius. S. Chrys. notat fructum postea ex illa Jesu commoratione in Aegypto accessisse, quando innumera ibi anachoretarum multitudo floruit.

R. ad 3^m. Dux itineris fuit s. Joseph, qui cum ab Angelo monitus fuisset, *consurgens* (statim) *accepit puerum et matrem ejus nocte eadem*, et secessit in Aegyptum; eum igitur comitata est B. Maria V. Mirare promptam s. Josephi obedientiam, de qua vide infra q. 1043.

R. ad 4^m. In Aegypto mansit usque ad obitum Herodis, i. e., secundum Patr., per unum aut alterum mensem supra biennium; alii vero tempus statuunt longius; sic s. Th. 7 annos, Luc. Brug. novem etc. Schuster *Bibl. Ges.*, ad summum 2 aut 3 annos, forsitan 2 aut 3 menses tantum.

R. ad 5^m. **Vetus traditio** fert ipsum habitasse eo in loco, qui primum vocatus fuit *On* (Gen. 41, 45 in hebraeo), deinde **Heliopolis** (Vulg. post 70 semper utitur hoc nomine), **haud procul a Cairo** (*à trois lieues N. E.*), ubi nunc est vicus *Matarieh*. Urbs illa Heliopolis (ut explicite ait Jos. *Ant.* 2, 7, 6) a rege Pharaone Israelitis concessa fuerat, certe cum ea regione adjacente quae inde se extendit orientem versus, quaeque olim vocabatur terra *Gessen*, hebr. *Goschen* (* Winer *Rwb.* a. *Gosen*). In tractu Heliopolitano templum, instar templi Jerosolymitani, sub Ptolemaco rege constructum fuerat ab Onia summo sacerdote, qui eo aufugerat propter persecutionem Antiochi, et coloniam Judaeorum secum duxerat : Jos. *Ant.* 12, 9, 7; 13, 3, 1. Templum illud sub Vespasiano adhuc superstes erat, Jos. *B.* 7, 10, 2. Ergo haud ignotus Judaeis fuerit locus ille, et aptum Jesu dedit refugium.

Primum narratur Jesum fugisse, et primum e Palaestina egressum fuisse. Hac occasione duplicem ponemus quaest. generalem, eo quidem fine ut *synthesis* seu conjunctio fiat factorum similium.

* **Q. 107. Quoties Jesus fugisse legitur et quare?**

R. 1° Infans fugit in Aegyptum, propter causam modo indicatam.

2° Diu postea, e Judaea in Galilaeam quondam abiit, ne sicut Joannes B. Herodi traderetur: M. 4, 12.

3° Iterum recessit M. 12, 15, quia Pharisei consilium fecerant adversus eum, quomodo eum perderent.

4° Postquam autem Joannem necatum fuisse audivit, in locum desertum seorsum se recepit: M. 14, 13.

5° M. 15, 21 in partes Tyri venit, probabilius in hunc finem ut Phariseorum, quos statim antea graviter offenderat, insidias vitaret.

6° Fugit Judaeos eum lapidaturos, J. 8, 59; 10, 31, 39.

7° Post Lazarum a mortuis revocatum, in regione juxta locum desertum sese occultavit, quia synedristae cogitabant ipsum interficere, J. 11, 53 sq. In omnibus autem istis rerum eventibus fugit, ut periculum vitae declinaret.

Addere oportet 8° exemplum alterius generis: cum Judaei venturi essent ut eum regem facerent, fugit in montem solus, J. 6, 15.

Sed quare ita se gerere, quasi impotentiae ratione, volebat? Resp. s. Chrys. in M. 14, 13: « Quia multa volebat humano more peragere, cum nondum tempus advenisset quo deitatem suam clarius revelaret. »

* **Q. 108. Quoties et quam ob causam Christus e Palaestina exivit?**

R. Bis: 1° quando puer fugit in Aegyptum, ut Herodis crudelitati sese subduceret. 2° Quando venit in fines Tyri, ubi filiam mulieris Chananaeae sanavit, et deinde per Sidonem transivit ut iret in Decapolim, Marc. 7, 31. Urbes enim Tyrum et Sidonem in Phoenicia, non in Palaestina, sitas fuisse nemo ignorat.

Redeamus ad **M. 2, 15**: ibi dicitur in Christo impletam fuisse vaticinationem Oseae; sed Oseas de Israelitis loquitur: inde difficultas, quam in seq. quaest. dissolvere conabimur.

Populus Israel fuit typus Christi.

Q. 109. Quomodo M. v. 15 intelligit de Christo verba *Ex Aegypto vocavi filium meum*, quae apud Oseam 11, 1 (1) dicta sunt de liberatione Israelitarum ex Aegypto, sub Moyse?

R. Evangelista verba adhibet in sensu **typico** vel mystico, qui latet in sensu literali, et quem Spiritus s. voluit etiam significare (2). S. Hier. in Os. 11, 1: « Ea, inquit, quae *τοπιζον* praecedunt in aliis, « juxta veritatem et adimpletionem referuntur ad Christum; quod

(1) Ita habetur in Scriptura Oseae hebraea: mendosa est in hoc loco versio 70 Interpretum (*τα τέκνα αυτου proles ejus*, loco *filium meum*), ut animadvertit s. Hier. in Os. 11 et M. 2. Verba hujus doctoris leguntur in Brev. Rom. in festo ss. Innoc.

(2) Jansenius Gandav., qui asserit mentem Oseae aut Spiritus s. non fuisse ut haec ad Christum referrentur, adeoque verba prophetae apud M. in sensu **mere accommodatio** citari, a multis merito reprehenditur. Oportet tamen addere sensum **typicum** etiam adduci a Jansenio.

« Apostolum (Gal. 4) in duobus montibus Sina et Sion, et in Sara
 « et Agar, fecisse cognovimus... Igitur hoc quod scriptum est *Ex*
 « *Aegypto vocavi filium meum*, dicitur quidem de populo Israel...,
 « sed perfecte refertur ad Christum. » Non obstat mentem
 prophetae inter scribendum non fuisse ut verba sua ad Christum
 referret; nam saepe accidit ut prophetae non plene intellexerint
 quid in vaticiniis suis contineretur: certe sufficit ut Deus hoc
 intenderit.

Populum autem **Israel** in illis rerum adjunctis **figuram**
gessisse Christi, duobus nititur argumentis: 1° in Scriptura
 populum Israel saepe conglobatim considerari tamquam unum
 hominem et vocari *filium Dei*, et *filium* quidem *primogenitum*, Ex.
 4, 22. 2° Inter Christum ex Aegypto vocatum, et populum Israel
 ex eadem regione liberatum, plurimas esse similitudines.

Etenim a/ sicut populus ille a Deo prae ceteris dilectus fuit, ita
 etiam Christus prae omnibus hominibus. b/ Uterque in Chanaan
 sive Iudaea natus est. c/ Infans uterque in Aegyptum venit ut
 mortem effugeret, nimirum mortem quam fames Israeli et Jesu
 Herodes minitabantur. d/ Puer uterque peregrinus ibi degit, et
 salvus inde egressus est.

Q. 110. 1° Quomodo populus Israel, in Aegyptum confugiens
 sub Jacob Patriarcha, et inde liberatus sub Moyse, figuram retulit
 Christi in Aegyptum fugientis? 2° Ostende huic non obstare
dissimilitudinem magnam, quae Christum inter et populum
 Israel aliunde existit.

R. ad 1^m. Vide statim dicta.

R. ad 2^m. Solet ita fieri in Scriptura, ut typus antitypo non
 conveniat in pluribus quae praecedant vel sequantur (sic in l. c.
 Oseae mox junguntur Israelitarum scelera); prophetae enim
 multa commiscent, adeo ut nunc typum et rem sub typo significa-
 tam eisdem verbis comprehendant, nunc vero a typo ad rem vel a
 re ad typum transeant. Igitur, cum in verbis sacris figura habetur
 de Christo, opus non est ut omnia, et antecedentia et consequentia,
 pariter Christo congruant (Luc. Brug.). Et s. Hier. in Os. 11 :
 « Qui, ait, ex parte typi fuerunt Domini Salvatoris, non omnia
 « quae fecisse narrantur in typo ejus credendi sunt. **Typus** enim
 « **partem indicat**; quod si totum praecedat in typo, jam non est
 « typus, sed historiae veritas appellanda est. »

III. Caedes puerorum : 2, 16-18.

Præced. vide p. 127.

M. 2, 16. Tunc Herodes videns quoniam illusus esset a Magis, iratus est valde, et mittens occidit omnes pueros, qui erant in Bethlehem, et in omnibus finibus ejus, a bimatu et infra, secundum tempus quod exquisierat a Magis.

¹⁷ Tunc adimpletum est quod dictum est per Jeremiam prophetam, dicentem : ¹⁸ Vox in Rama audita est, ploratus et ululatus multus : Rachel plorans filios suos, et noluit consolari, quia non sunt.

¹⁹ Defuncto autem Herode etc. *Vide ante q. 117.*

Q. III. Pro repetitione, et simul rerum connexionem, quaestio generalis praemittitur. Quid de Herode M., occasione adventus Magorum Hierosolimam in Evang. legitur ?

R. Ad quatuor capita omnia reduci possunt.

^{1o} Herodes audiens advenisse Magos, qui quaerebant ubi natus esset rex Judaeorum, quique dicebant se vidisse stellam ejus in oriente et venisse adorare eum, *turbatus est* ob regni amittendi timorem. ^{2o} Congregavit synedrium, ut definiretur ubi nascendus esset Christus. ^{3o} Responso accepto, clam vocavit Magos, et a/ab eis diligenter didicit tempus stellae quae apparuit eis; dein b/misit illos in Bethlehem dicens *Ite et interrogate diligenter de puero* etc. Dixit *de puero*, non de rege, propterea quod imperii nomen proferre non sustineret, ait s. Chrys. Tandem ^{4o} cum Magi per Jerusalem non rediissent atque ita Herodem fefellissent, hic iratus est valde; et *mittens* satellites, *occidit omnes pueros, qui erant in Bethlehem* etc.

Q. II2. ^{1o} Quinam pueri et ^{2o} quare occisi sunt ? ^{3o} Quot ? ^{4o} Sed ista occisio, de qua nullam facit mentionem Fl. Jos. crudelitas est incredibilis; ^{5o} eo vel magis quod finis quem iste sibi proponebat alio modo obtineri potuisset.

R. ad ^{1m}. Occisi sunt omnes *pueri* (igitur non puellae), qui erant in Bethlehem et *in omnibus finibus ejus*, i. e. in agro Bethlehemitico, *a bimatu et infra*, i. e. bimuli et natu minores.

R. ad ^{2m}. Quia Herodes rex putavit hac ratione certo auferendum esse Messiam recens natum, quem regni aemulum timebat. Hanc autem rei conficiendae viam tentavit, quia puerum Jesum ipsemet non cognoscebat, et Magi *illuserant* seu deceperant eum, quum voluntati ejus obsecuti non fuissent; etenim ad ipsum, pueri indices, non redierant.

R. ad ^{3m}. De **numero** nihil certi dici potest. Inepte (ut probat Patr.) censent aliqui fuisse 14,000 (ita in libris liturgicis Graecorum); multo ineptius putant alii fuisse 144,000, quia die festo ss. Innoc. legimus haec Apoc. 14, 1 *Agnus stabat supra montem, et*

cum eo centum quadraginta quatuor millia ⁽¹⁾. Multi recentiores (Bisping, Schegg, etc.) adeo contrahunt numerum, ut contendant in parvulo oppido, et in vicinia proxima, nonnisi 10 vel 12 pueros tunc periisse; Knab. 12 vel 15, ad summum 20 ⁽²⁾.

Quomodo autem occisi sint, M. non determinat: ἀποστειλὰς ἀνδρῶν, inquit; * Smith *Dict.*, a. *Herod.*, opinatur venenum adhibitum fuisse, ut res occulta maneret; antiqua vero traditio, quam Brev. Rom. die festo ss. Innoc. tenet, quaeque confirmatur ex vetustis sculpturis (Martigny, *Dict. des antiq. chrét.*, a. *Innoc.*), vim apertam adhibitam fuisse docet.

R. ad 4^m. Crudelitas ista haudquaquam incredibilis est, quum agatur de Herode, viro omnis humanitatis plane experte, qui alia dirae saevitiae scelera commisit innumera et longe majora. v. gr. qui Mariamnem uxorem ejusque duos filios interfecit; imo vero, qui morti jam proximus jussit ut die obitus sui ingens Judaeorum multitudo ex praecipuis familiis occideretur, eo fine ut in tam publico luctu nemo de morte ejus gauderet: Jos. *Antiq.* 17, 6, 5. De silentio Josephi cf. q. 16 sq., ubi testimoniū Macrobiani, qui ad illud factum respicere videtur, adduximus.

R. ad 5^m. Transeat: sed illam rei conficiendae rationem elegit quae ipsi visa est plane efficax, adeo **amplians tempus** ut puer Jesus elabi posse non videretur: s. Chrys. *H.* 7, 3: « Furor, ait, « et timor ad majorem securitatem plus temporis adjecit, ut nullus « effugeret. » Biennium enim statuit, *secundum tempus stellae quod exquisierat a Magis*: nimirum ab eis didicerat stellam aliquot diebus antea visam fuisse, et merito putabat eam puero nascente ortam fuisse; unde concludebat Jesum recentissime natum esse, ideoque omnes occidendo **usque ad bimatum**, certo sperabat istum in eorum numero futurum esse. Verba M. ita intellige, in sententia communiore, quae tenet stellam visam fuisse eo ipso momento quo Jesus in lucem editus fuerit, Magos vero die decimo tertio postea

¹ **Lex orandi est lex credendi**, sed tantum **in rebus fidel et morum**. Hac occasione monet Knab. in Liturgia similitudinem quandam sufficere adaccommodationem: hoc notent auctores illi qui ex textu in Liturgia usurpato volunt argumentum depromere.

(2) Schuster *Handb. der Bibl. Ges.* numerum ita computat: Bethlehem et in vicinia ponit 5,000 incolarum: singulis annis, ait, 150 proles nascuntur, ergo 300 in biennio: dimidia pars est puellarum, ergo manent 150 pueri, quorum multi moriantur haud diu post ortum: conclusit circiter 70 jussu Herodis occisos fuisse.

Bethlehemum advenisse, et puerorum caedem aliquantulum post abitum Magorum accidisse.

Jeremiae oraculum eventu confirmatur.

Q. 113. Ad v. 17 et 18. 1° Quanam praedictio per caedem puerorum Bethlehemiticorum eventu confirmata fuit? 2° Eam explicata in sensu literali, 3° et typico seu mystico.

R. ad 1^m. Praedictio Jer. 31, 15, quam M. non totidem verbis sed ad sensum tantum recitat, ideoque plus minusve discrepat ab hebraeo et etiam a 70: *Vox in Rama*, ait M., etc.: *in excelso*, ait Vulg. ap. Jer., quum s. Hier. vocem hebraeam רָמָה *Ramah*, sumpserit ut nomen appellativum, idem ac *excelsum*, a. radice רָם *alius fuit*.

R. ad 2^m. Sermo fit de Israelitis in exilium Babylonicum per regem Nabuchonosorem abductis. Rachel, Benjamini mater, fingitur plorare et ululare Ramae, in oppido tribus Benjamini, ad septentrionem Jerosolymae, duabus leucis inde distante, per quod oppidum transierunt Israelitae proficiscentes in Assyriam, Jer. 40, 1.

R. ad 3^m. Ploratus ille amarissimus praefiguravit dolorem ingentem matrum Bethlehemiticarum, quae filios amiserant. Rachel igitur quasi vices gerit plorantium illarum; e sepulcro, quod erat prope Bethlehem, Gen. 35, 19⁽¹⁾, caput videtur attollere et maximos edere ploratus, adeo ut vox ejus longe lateque personet; quemadmodum olim Jeremias finxit se audire clamores ejus in Rama, cum transirent captivi. Jans. et Mald. agnoscunt tantum sensum accommodatitium, et Lamy (Bern.) solam admittit allusionem; sed omnino obstant verba positiva M. *Tunc adimpletum est quod dictum est per prophetam*.

Q. 114. Sed quomodo vox Rachelis, caedem puerorum Bethlehemiticorum lugentis, dicitur audita in *Rama*, quod oppidum est Bethlehemo procul distans?

(1) Traditio localis sepulchrum Rachelis Hierosolymam inter et Bethlehemum ostendit, quod concordat cum Gen. 35, 19 (à une 1/2 lieue au N. de Bethléem; Voir la gr. carte de Palest. par Van de Velde; ita etiam Guérin *Descr. de la Pal., Judée*). Sed 1 Reg. 10, 2 sqq. sepulchrum illud ad septentrionem Hierosolymae collocari videtur, prope Ramam: idemque iannit Jer. 31, 15. Hujus loci non est diffillimam hanc tractare quaestionem: cf. W. Smith *Dict. a. Ramah*. Traditionem nimis oppugnat Schegg in *Kirch. Lex. von Wetz. u. Wette*, a. Rachel, ut ipsemet fatetur in *Comm. in M.*

R. S. Hier., ut modo diximus, vocem *Rama* sumit tamquam nomen appellativum : *Vox in excelso audita est*, vox longe lateque dispersa : sed obstat Jer. 40, 1. Beelen ex Eus. *Onom.* Ραμμαδα admittit fuisse aliquod oppidum Rama prope Bethlehem (pariter Van de Velde in maj. tabula ponit aliquod Rama ad sept. Hebronis); sed nusquam alibi de eo mentio fit, et Rama ad aquilonem Jerosolymae collocatur semper. Igitur dicendum est nomen *Rama* pertinere ad sensum literalem, et in eo quaerendum non esse typum; etenim, ut monuimus q. 110, non omnia et singula, quae in loco prophetico leguntur, rei praesignificatae accommodanda sunt. Itaque vaticinium sic intelligo: ploratus feminarum, qui auditus est iis in locis ubi transibant Israelitae abducti in exilium, v. gr. in tribu Benjamin, in vicinia Ramae (ideo nominatur Rachel mater Benjamitarum), fuit figura ploratus mulierum Bethlehemiticarum. Ista autem figura hoc nititur argumento, Rachelem, quae apud Jer. sistitur tamquam vices gerens feminarum plorantium propter filios in Babyloniam abductos, sepultam fuisse prope Bethlehem; ideo etiam personam induit mulierum Bethlehemiticarum plorantium propter filios ab Herode occisos.

Q. 115. An **pueri** isti sunt **vere martyres**, justificati per **Baptismum** sanguinis? R. Infantes illi, in odium Christi necati, vere *martyres* sunt, et tamquam tales ab Ecclesia coluntur: nolim tamen dicere eos a peccato originali justificatos fuisse per baptismum sanguinis ex opere operato, tum quia baptismus nondum erat institutus, tum etiam quia per circumcisionem sanctificati erant. Si unus alterve ex iis trucidatus fuerit ante 8^m ab ortu diem, et proinde nondum fuisset circumcisis, is sane per merita Christi jam nati justificatus fuit. Quum isti sint primi Christi martyres ⁽¹⁾, quaestionem ponimus generalem seq.

Martyres de quibus in N. T. mentio fit.

Q. 116. 1° Quinam sunt praecipui martyres de quorum morte in N. T. mentio fit? 2° A quibus fuerunt interempti, et quo supplicio?

(1) **Flores martyrum** eleganter nominantur apud ss. Patres. Prudentius canit: "Salvete, flores martyrum, — Quos lucis ipso in limine — Christi insecutor sustulit, — Ceu turbo nascentes rosas." Venuste etiam in Brev. Rom. (fest. Inn.) legitur (sub nomine s. Aug. *serm. 10 de Sanct.*, sed est suppos. in App. 220 ed M.): "Jure, ait, innocentes dicuntur *martyrum flores*, quos in "medio frigore infidelitatis exortos, velut primas erumpentes Ecclesiae gemmas, quaedam pruina "persecutionis decoxit."

R. ad 1^{am}. Pueri Bethlehemitici seu ss. Innocentes; Joannes Bapt.; ipsemet Christus Salvator, martyrum maximus; Stephanus, qui in Ecclesia vocatur *protomartyr*; Jacobus Major, Act. 12, 2 (1).

R. ad 2^{am}. Herodes Magnus occidit pueros Bethlehemiticos, et Herodes Antipas Joannem B. decollavit; Pilatus autem, motus a Judaeis, imprimis a sacerdotibus, Scribis et Phariseis, Christum cruci addixit. Stephanus lapidatus fuit a Judaeis, instigante Synedrio. Tandem Herodes Agrippa Jacobum gladio interfecit.

IV. Reditus ex Aegypto in Nazareth: 2, 19-23.

Præced. vide p. 127.

M. 2, 19. Defuncto autem Herode, ecce angelus Domini apparuit in somnis Joseph in Aegypto, ²⁰ dicens: Surge, et accipe puerum, et matrem ejus, et vade in terram Israel: defuncti sunt enim, qui quaerebant animam pueri. ²¹ Qui consurgens, accepit puerum, et matrem ejus, et venit in terram Israel. ²² Audiens

autem quod Archelaus regnaret in Judaea pro Herode patre suo, timuit illo ire: et admonitus in somnis, secessit in partes Galilaeae. ²³ Et veniens habitavit in civitate, quae vocatur Nazareth: ut adimpleretur quod dictum est per Prophetas: Quoniam Nazaraeus vocabitur. 3, 1 In diebus autem illis etc. *Vide post q. 129.*

Q. 117. Mors Herodis horrenda.

DEFUNCTO HERODE (quamdiu post fugam in Aegyptum, dixi supra q. 106). Horribili morbo, *Deo poenam scelerum illius exigente*, Jos. Ant. 17, 6, 5, mortuus est vir ille crudelis, quem historia *Magnum* cognominat (quantum famae ludibrium!). Inter alia refert Jos. l. c., inguina ejus et verenda putrefacta scatuisset vermiculis, accedente foeda nec minus molesta tentigine, non sine foetore gravissimo... Quamobrem constantem fuisse inter viros divinos et fatidicos opinionem, *regem laesae tot modis pietatis Deo poenas expendisse*. Evangelista tamen, admirabili usus simplicitate et magnanimitate, de viro qui tam perversus erat, cujusque filius et nepos Christum et Apostolos dire vexarunt, nihil aliud dicit quam *Defuncto Herode*: nonne sigillum hic veritatis et divini Spiritus videmus?

Q. 118. Quid narrat Evang. ex morte Herodis M. secutum esse?

R. 1° Sublatum est periculum quod puero Jesu ab Herode intendeatur: ideo Joseph, ab Angelo in somnis monitus, cum Maria ejusque filio ex Aegypto in terram Israel rediit. 2° Herodi successit in Judaea Archelaus, vir crudelis teste Jos. Ant. 17, 9, 3; B. J. 2, 1, 3; in Galilaea autem Antipas, vir minus timendus: quamobrem Josephus, rursum monitus in somnis, Bethlehemum, ubi, ut videtur, habitare statuerat, reversus non est, sed in Galilaeam secessit, sedemque Nazarethi fixit. Haec autem mox, q. 121, paululum exponemus.

(1) J. 21, 18 praedicatur Petri martyrium; cf. infra q. 982. In Apoc. 6, 9-11 mentio fit de animabus interfectorum *propter verbum Dei et propter testimonium quod habebant*, i. e. in quo perseverarunt, quod perseveranter reddiderunt.

Q. 119. Quomodo regnum Herodis Magni post mortem ejus divisum fuit?

R. Secundum Herodis testamentum, quod ab Augusto, Romanorum Imperatore, confirmatum fuit, regnum sequenti modo distributum fuit: Archelaus obtinuit dimidium regni, sc. Judaeam, Idumaeam et Samariam, cum titulo *ethnarchae*, fl. *natievorst*; alterum dimidium inter duos alios Herodis filios divisum fuit, sc. Herodes Antipas, Galilaeam et Peraeam, Philippus autem Batanaeam (Jos. *Ant.* 18, 4, 6), Gaulanitidem, Trachonitidem et Auranitidem (etiam Ituraeam secundum L. 3, 1), i. e. regionem *nord-est* Palaestinae, acceperunt, cum titulo *tetrarchae*: fl. *viciworst* (!) Jos. *Ant.* 17, 11, 4; B. *J.* 2, 6, 3. Praeterea, ut ait L. 3, 1, Abilene concessa fuit Lysaniae cuidam, de quo non loquitur Josephus.

Q. 120. Ad v. 19. Quomodo de uno Herode dicitur in plurali *defuncti sunt qui quaerebant animam pueri*?

R. Praenota haud probabilem esse sententiam s. Hier., qui non solum Herodem sed et Sacerdotes et Scribas intelligit: nam ipsemet Evangelista aperte dicit *defuncto Herode*. Sed si de uno Herode agitur, quomodo explicatur numerus ille pluralis *defuncti*?

Beelen docet esse pluralem **genericum** seu *categoricum* (vide ejus *Gramm. graec.* 27, 2); scriptor, ait, locutus est generatim, cogitans hoc genus, hanc categoriam hominum, potius quam hunc vel illum virum determinatum. Similis pluralis occurrit M. 9, 8 *dedit potestatem talem hominibus*, i. e. Jesu.

V. 21 sq. *Accepit puerum et matrem ejus*: non dixit *puerum suum* et *uxorem suam*, quia nutritius tantum erat pater. S. Hier. non prorsus accurate.

Q. 121. Joseph rediens ex Aegypto cum puero Jesu, quo tetendit? qua via et quare?

R. *Venit in terram Israel*, in partem Palaestinae australem, puta per viam quae ex Aegypto Gazam ducebat. Inde Judaeam, sc. Bethlehemum, petere cogitabat; sed *audiens Archelaum ibi regnare* (*βασιλευειν* hic improprie, pro *imperare*, *gubernare*; nam *rex* non erat ille), *timuit illo ire* ob crudelitatem istius viri: fortasse audierat s. Joseph tria hominum millia nuper ab isto principe fuisse occisa: hoc enim circa illud tempus factum fuisse novimus ex Jos. *Ant.* 17, 9, 3. Dum autem anceps haereret, *admonitus in somnis* fuit (*γορυπατισειν*, *divinitus monitus*), *in partes Galilaeae*, nempe inferioris (i. e. meridionalis, Samariam versus) recedendum

(1) *Tetrarcha* vocabatur proprie princeps qui 4^m partem regni cujusdam regebat; inde generatim qui partem quandam, etsi non esset stricte 4^a, regionis inter plures principes divisae obtinuerat.

esse; *et veniens habitavit in Nazareth*; certe non per Hierosolimam venit, sed per viam quae Gaza ducebat et hodieum ducit (vide tab. topogr. huic operi praefixam) Lyddam, et secus planitiem Saaronis tetendit Thaborem versus; inde perrexit Nazarethum, in oppidum in quo Christus conceptus et incarnatus fuerat.

De hac habitatione in quaest. 122 dicemus; sed, quum Galilaea primum apud M. nominetur, verbum adjiciendum esset de regione illa celeberrima, quae Salvatoris nostri patria fuit (natus quidem est extra Galilaeam, sed per vitam absconditam majoremque vitae publicae partem ibi habitavit), ex qua Apostolos omnes, praeter Judam proditorem, ut videtur, et plerosque discipulos elegit, quamque ut praecipuam operum sedem et theatrum adhibuit: unde *Galilaeus* dictus fuit, etiam a Jadaeis, M. 26, 69; L. 23, 6. Vide ad calcem libri Excurs. 7, q. 1035.

De habitatione Jesu Nazarethi.

Q. 122. Ad v. 23. 1° In quo oppido Christus per vitam mortalem diutius quam alibi habitavit? 2° Quare illud prae ceteris elegit? 3° Quamdiu ibi mansit? 4° Ubinam locus ille situs est?

R. Ad 1^m. In Nazareth, unde cognominatus est *Nazaraeus* vel *Jesus Nazarenus*.

Ad 2^m. Causa proprie dicta, vel saltem principalis fuit *Ut adimpleretur quod dictum est per prophetas: Quoniam Nazaraeus vocabitur* (vide q. 124). Causa autem adjuvans et secundaria, seu potius occasio, fuit quod Nazareth esset in Galilaea, ubi regnabat Herodes Antipas, vir mitioris ingenii quam Archelaus ethnarcha Judaeae.

Ad 3^m. Toto tempore vitae absconditae.

Ad 4^m. In Galilaea inferiore, de qua in q. 1035 diximus, in tribu Zabulon, haud procul a mari Galilaeae seu lacu Genesareth (6 *lieues*), adhuc vicinior monti Thabor (2 *lieues onest*); Hierosolymis autem distat itinere trium dierum (105 *k*.).

Quum primum nominetur illud oppidum, pauca de eo dicenda essent: vide ad calcem Append. IV, Excurs. 8, q. 1036.

Loca ubi Jesus habitavit.

***Q. 123.** Hac occasione petitur generatim ut enumerentur loca praecipua in quibus Christus per tempus plus minusve diuturnum manserit.

R. Bethlehem, Aegyptus, Nazareth, solitudo Quarantanae ad aquilonem Jerichuntis, ubi mansit per 40 dies; in decursu vero vitae publicae, postquam Joannes B. traditus esset, recessit in Capharnaum M. 4, 12, 13, quae ideo vocatur *civitas ejus propria*, M. 9, 1. Imo deinceps in illo oppido, ad littus lacus Genesareth, fere semper commoratus est, unde ad loca Galilaeae varia exibat. In postrema autem vitae aetate, ab ultimo Tabernaculorum seu Scenopegiae festo, usque ad Pascha illud in quo occisus fuit, ideoque per semiannum (nam prius festum medio mense septimo celebrabatur, Pascha autem medio mense primo, in Judaea, nempe Jerosolymis vel Bethaniae (apud Lazarum) vel aliis in locis vicinis, fere semper versatus est.

Praedictio eventu confirmata.

Q. 124. Ad v. 23. 1° Quanam praedictio impleta fuit per habitationem Jesu in Nazareth? 2° Ubinam legitur secundum varias auctorum sententias?

R. ad 1^m. Praedictio, qua olim jam nuntiatum fuerat fore ut Jesus *Nazaræus* vocaretur.

R. ad 2^m. Nusquam legitur uti jacet, et variae sunt auctorum sententiae.

Et 1° quidem, sunt qui putent Matthaeum animum intendisse ad vaticinationem aliquam, quae non sit scripta, sed ex traditione desumpta. Oraculum Henochi simili modo conservatum habetur in ep. Judae v. 14.

2^a **Sententia**, quae nobis videtur omnium probabilissima, quamque s. Hier. 2° loco proponit, censet respici ad Is. 11, 1, ubi Messias vocatur *netser*, i. e. surculus e radice Jesse (in Vulg. *Egredietur virga de radice Jesse, et flos*, hebr. נֶטֶר *netser* surculus, *de radice ejus ascendet*); atqui vox *Natsar-eth*, videtur habere eandem originem, et fortasse primitus etiam fuit *Netser*; quasi diceret M.: Jesus habitavit in *Netser*, adeo ut hac ratione ei conveniat nomen *Netser*, quod apud prophetam Is. ei tribuitur. Nihil autem repugnat, ab una parte, in hoc quod dicamus Spiritum s., quando Isaiae indidit verba *erit Messias netser* seu *surculus*, locum in quo hic habitaturus esset voluisse tacite significare; ab altera vero parte, Deus omnia sic ordinare potuit, ut Messias commoraretur in loco, cujus appellatio congrueret nomini quod ipsi datur apud Isaiam. Nomen omen saepe fuisse, ex Scriptura compertum est.

Duplici autem huic interpretationi objicitur numerus pluralis *per prophetas*: sed pluralis hujusmodi fortasse designat *librum pro-*

phetarum, et de uno propheta dicitur; sic etiam J. 6, 45; Act. 13, 40. Pluralis ille similitudinem habet cum plurali categorico, de quo vide supra ad q. 120.

Quidam 3^m proponunt **sententiam**: quum Nazareni Judaeis despectui essent (J. 1, 46 *A Nazareth potest aliquid boni esse?*), Jesus per hoc ipsum quod *Nazaraeus* vocabatur contemptui habebatur: plures autem prophetae (Is. 53, 3; Ps. 21, 7) contumelias injuriasque Messiae inferendas praedixerunt.

4° Tandem s. Hier. 1° l. vocem Nazaraeus refert ad radicem נָזַר *nazir*, i. e. separatus (a נָזַר *nazar*, cum *zain*), Deo consecratus, sanctus: atqui Messiam fore sanctum saepenumero praenuntiatum fuit. Hoc minus probabile est, siquidem oppidum *Nazareth* in hebr. scribebatur cum צ *tsade*, non cum ז *zain*.

Antequam ad vitam Christi publicam transeamus, juvat quaest. quasdam generales addere 1° circa vitam ejus privatam; et 2° circa s. Josephum, de quo Evang. deinceps nihil narrat.

Quaedam generalia de infantia et vita privata Jesu.

* Q. 125. 1° Ordine temporis enumerentur praecipua fata et facta infantiae Jesu, quorum mentio in Evang. fit, 2° nonnullis de vita ejus privata adjunctis.

R. ad 1^m. Secundum sententiam probabiliorē haec est factorum series: adoratio pastorum; circumcisio; Magorum adoratio; puer in Templo oblatu, qua occasione vaticinati sunt Simeon et Anna; fuga in Aegyptum; reditus in Nazareth et habitatio in illo oppido; anno aetatis 12° iter Jesu Hierosolymam ad solemne Pascha cum parentibus, inventio in Templo, et cetera quae tunc evenisse narrantur.

R. ad 2^m. Nazarethi mansit per totam vitam privatam; scholas vero Rabbinarum non frequentavit, quum dicatur nec *litteras didicisse*, J. 7, 15. Opinatur tamen Fouard ipsum a matre didicisse Scripturas legere: verba J. 7, 15 *Quomodo hic litteras scit, cum non didicerit?* interpretatur, non hoc sensu, *il n'a pas appris à lire*, sed de discenda Scriptura in scholis Rabbinarum, quasi dicerent isti: *Il ne connaît pas les s. Ecritures, car aucun Rabbīn ne l'a initié*. Eodem fere modo Bisp. intelligit verba Joannis: cui interpretationi favet contextus. — Quum apud Judaeos mos esset ut pueri quivis artem manualement addicerent, Jesus in officina patris sui nutritii operam fabrilem exercuit (cf. q. 427), atque adeo honestam vitae sustentationem sibi providebat: *il menait la vie dure et modeste d'un honnête artisan*. De cetero subditus erat parentibus, L. 2, 51; et crescente aetate, majora in dies sapientiae signa dabat, quibus gratiam hominum sibi magis magisque conciliabat, L. 2, 52.

Puer Jesus virtutum exemplar.

* **Q. 126.** *Pro usu homilitico.* Quarumnam praesertim virtutum legitur puer Jesus exemplum dedisse?

R. 1° *Docilitatis*, quando inventus est *sedens in medio doctorum, audiens illos et interrogans eos*.

2° *Obedientiae* erga parentes, cum dicitur : *Erat subditus illis*.

3° *Pietatis in Deum*, quum inventus est in Templo; etiam quando matri (et Josepho) respondit : *Quid est quod me quaerebatis? nesciebatis quia in his quae Patris mei sunt oportet me esse?* Significavit enim per verba illa rebus omnibus aliis praefenda esse negotia quae ad Deum spectent.

4° Jesum praeterea exempla praebuisse complura aliarum virtutum, innuitur verbis L. 2, 52 *Proiciebat sapientia et aetate et gratia apud Deum et homines*.

Obiter animadvertite locum, in quo legitur Jesus primum remansisse sua sponte, Templum Domini fuisse, et prima ejus verba, quae in Evang. referantur, fuisse vere pia et religiosa; ex his, quemadmodum ex multis aliis, pietas in Deum et precationum officia nobis commendantur: vide infra q. 445.

Consilium pro exercitatione Evangelica. Modo recitavimus prima Jesu verba quae in Evang. leguntur: liceat nobis hac opportunitate monere sacerdotes aliosque viros s. Scripturae studiosos, multiplices ac varias quaest., ad notitiam historiae Dominicae pleniorē haud supervacaneas, nullo negotio excogitari posse, si in memoriam revocentur et ad certa capita coagmententur omnia et singula verba Jesu ad quasdam personas insigniores, vel ab ipsis ad Jesum, quae in decursu Evang. prolata ac pietati nostrae servata reperiuntur.

Igitur optimam, ut nobis videtur, exercitationem Scripturasticam prae manibus habebit ille, qui sequentem vel similem questionum seriem ponere et solvere voluerit.

Quaenam in Evang. recitantur 1° verba Mariae ad Jesum (videsis supra ad M. 1, 16, ubi primum de Maria incidit mentio); 2° verba Jesu ad Mariam (ib.); 3° verba Petri ad Jesum; 4° et Jesu ad Petrum; 5° verba Joannis B. ad Jesum, 6° et Jesu ad ipsum; 7° verba Jesum inter et Judam proditorem habita; 8° verba Salvatoris ad praecipuos quosdam peccatores vel peccatrices etc.? — Vel, verba Jesu alia ratione si recogitemus, possumus inquirere, exempli causa, 1° quaenam fuerint prima et quaenam ultima verba Jesu in Evang. conservata, 2° Ad quos, et 3° qua occasione dicta fuerunt? 4° Quasnam virtutes nobis proponunt imitandas? Et ita porro.

Excursus de s. Josepho.

Quum Evangelistae de s. Josepho deinceps nihil narrent, unde colligendum videatur eum ante vitam Jesu publicam obiisse; quinque aliunde magna inter fideles nostra aetate vigeat et floreat devotio erga virum illum sanctum: utile duxi quaedam de vita et virtutibus ejus, ex variis Evang. locis collecta, tradere per modum excursus in Append. IV ad calcem libri, q. 1037.

Jam tempus est, ut historiam Domini N. J. C., cujus priorem partem adhuc exposuimus, prosequamur, vitamque Salvatoris publicam secundum narrationem s. Evang. pertractemus.

Transitio.

Q. 127. 1° Quare Jesus voluit vitam absconditam ducere usque ad 30^m aetatis annum? 2° Quanam est similitudo inter vitam Christi et vitam Ecclesiae?

R. ad 1^m Jesus vitam absconditam ⁽¹⁾ primum ducere sua maiestate indignum esse non reputavit, sed contra, illud opportunum habuit, ut consuetam humanae vitae rationem lentumque ejus incrementum, per sapientem oeconomiam in se transferret; utque adeo moribus Judaeorum, apud quos Rabbini 30° aetatis anno, quae est aetas perfecta, docendi munus inchoabant, sese accommodaret (id etiam observavit Joannes B.). Dein, ita exemplo suo demonstravit, neminem tuto posse in publicum prodire, et muneribus praesertim sacris fungi, aliisque praeesse, nisi antea se diu praeparaverit per obedientiam et vitae absconditae humilitatem. Necesse autem fuit, ut tandem aliquando Jesus palam se ostenderet populo ad munus Messiae obeundum. Tres rationes indicat s. Th. *Sum.* 3, 40, 1: debuit enim publice praedicare, oves deperditas ipsemet quaerere, et fiduciam accedendi ad se hominibus dare.

R. ad 2^m **Ecclesia similis Christo.** Notatu dignum est, Ecclesiam, quae corpus est Christi mysticum, similiter latuisse et in Catacumbis se abscondisse per primam vitae aetatem; deinde a temporibus Constantini M. in publicum prodiisse, totumque virtutis et sapientiae suae splendorem expandisse: quod facere perget, usquedum ultimis vitae terrenae diebus, sub Anti-Christo, supremos luctationis et persecutionis angores doloresque instar Jesu patiat, ac tandem absoluto vitae curriculo cum Jesu perpetuo jungatur in coelis. Inde verissimum dictum: *La vie de l'Église est un écho sublime de la vie de Jésus-Christ.*

(1, De qua vita in domo Nazarethana vide L. 2, 51 et 52.

SECUNDA EVANGELII PARS.

JESUS MESSIAE MUNERE FUNGITUR.

Cap. III-XXV.

In ordine naturae plantae ad lumen se convertunt; imo quaedam ex ipsis solem sequi videntur: in ordine gratiae Jesum, solem animarum, lumen cordium, quaeramus oportet. Ipse enim est *vita vitae nostrae*.

Argumentum et divisio hujus 2^{ae} partis.

Q. 128. Indica tria praecipua rerum capita ad quae revocari possunt quae Synoptici narrant de historia Jesu a Baptismo ad Passionem.

R. In hac 2^a Evang. sui parte, M. longe lateque narrat quid fecerit et docuerit Jesus, cum publico Messiae munere fungeretur, praesertim in Galilaea, a baptismo usque ad Passionem suam (quae autem in Judaea operatus sit, fere omnia ad Evang. J. spectant). Jam vero, historiam a M. traditam ad tria praecipua revocamus capita :

1° Jesus in baptismo inauguratur, atque tentatione probatur in deserto : haec autem ipsum ad Messiae munus proxime praeparaverunt.

2° Opera et sermones Salvatoris in Galilaea.

3° Postremum ejus iter Hierosolymam, ingressus ejus triumphalis etc., usque ad biduum ante Passionem. Tres igitur erunt sectiones.

SECTIO I^a.

JESUS INAUGURATUR ET TENTATUR: III-IV, II.

Argumentum et divisio 1^{ae} sectionis.

Q. 129. Quare Synoptici praedicationem Joan.-Bapt. describunt antequam Baptismum Jesu narrent?

R. Antequam Evangelista noster solemnem, et publicam Jesu ad munus Messianicum velut consecrationem, quæ facta est in baptismo a Joanne collato, narret et exponat, merito praemittit ea quæ ad praedicationem Joannis spectant; quippe quæ nobis ostendant quomodo praeo ille viam Messiae praeparaverit, baptismumque poenitentiae, quo Jesus ineunte vita publica tingi voluit, Judaeis et annuntiaverit et ministraverit. Ad pulchritudinem ordinis decet ut solem praecedat aurora. Igitur in hac 1^a sectione, quæ Jesum baptizatum et tentatum praesertim respicit, tres distinguendi sunt paragraphi:

- § 1 Joannes viam Messiae praeparat;
- § 2 Jesus baptizatur et inauguratur;
- § 3 Post jejunium tentatur in deserto.

§ 1. JOANNES VIAM MESSIAE PRAEPARAT: 3, 1-12.

a. Tempus.

Præced. vide p. 133.

M. 3, 1. In diebus autem illis, venit Joannes Baptista praedicans etc.

L. 3, 1. Anno autem quintodecimo imperii Tiberii Caesaris, procurante Pontio Pilato Judaeam, Tetrarcha autem Galilaeae Herode, Philippo autem fratre ejus Tetrarcha Ituraeae et Tractonitidis regionis, et Lysania Abilinae Tetrarcha, 2 sub principibus sacerdotum Anna et Caipha: factum est verbum Domini super Joannem, Zachariae filium, in deserto.

b. Locus. Praedictio.

...Praedicans in deserto Judaeae, 2 et dicens: Poenitentiam agite: appropinquavit enim regnum coelorum. 3 Hic est enim qui dictus est per Isaïam prophetam dicentem: Vox clamantis in deserto: Parate viam Domini: rectas facite semitas ejus. 4 Ipse autem etc.

MC. 1, 2. Sicut scriptum est in Isaïa propheta: Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui praeparabit viam tuam ante te. 3 Vox clamantis in deserto: Parate viam Domini, rectas facite semitas ejus. 4 Fuit Joannes in deserto baptizans, et praedicans baptismum poenitentiae in remissionem peccatorum.

L. 3, 3. Et venit in omnem regionem Jordanis, praedicans baptismum poenitentiae in remissionem peccatorum, 4 sicut scriptum est in libro sermonum Isaïae Prophetæ: Vox clamantis in deserto: Parate viam Domini: rectas facite semitas ejus: 5 omnis vallis implebitur: et omnis mons, et collis humiliabitur: et erunt prava in directa: et aspera in vias planas: 6 et videbit omnis caro salutare Dei.

c. Vestis et cibus. Auditores.

M. 3, 4. Ipse autem Joannes habebat vestimentum de pilis camelorum, et zonam pelliceam circa lumbos suos: esca autem ejus erat locustae, et mel silvestre. ⁵ Tunc exibat ad eum Jerosolyma, et omnis Judaea, et omnis regio circa Jordanem: ⁶ et baptizabantur ab eo in Jordane, confitentes peccata sua. ⁷ Videns autem etc.

Mc. 1, 5. Et egrediebatur ad eum omnis Judaeae regio, et Jerosolymitae universi, et baptizabantur ab illo in Jordanis flumine, confitentes peccata sua. ⁶ Et erat Joannes vestitus pilis cameli, et zona pellicea circa lumbos ejus, et locustas et mel silvestre edebat. Et praedicabat dicens:

d. Quosdam dure reprehendit.

M. 3, 7. Videns autem multos Pharisaeorum et Sadducaeorum, venientes ad baptismum suum, dixit eis: Progenies viperarum, quis demonstravit vobis fugere a ventura ira? ⁸ Facite ergo fructum dignum poenitentiae. ⁹ Et ne velitis dicere intravos: Patrem habemus Abraham. Dico enim vobis, quoniam potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahae. ¹⁰ Jam enim securis ad radicem arborum posita est. Omnis ergo arbor, quae non facit fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur. ¹¹ Ego quidem etc.

L. 3, 7. Dicebat ergo ad turbas quae exhibant ut baptizarentur ab ipso: Genimina viperarum, quis ostendit vobis fugere a ventura ira? ⁸ Facite ergo fructus dignos poenitentiae, et ne coeperitis dicere: Patrem habemus Abraham. Dico enim vobis, quia potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahae. ⁹ Jam enim securis ad radicem arborum posita est. Omnis ergo arbor non faciens fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur.

e. Monita varia.

L. 3, 10. Et interrogabant cum turbae, dicentes: Quid ergo faciemus? ¹¹ Respondens autem dicebat illis: Qui habet duas tunicas, det non habenti: et qui habet escas, similiter faciat.

¹² Venerunt autem et publicani ut baptizarentur, et dixerunt ad illum: Magister, quid faciemus?

¹³ At ille dixit ad eos: Nihil amplius, quam quod constitutum est vobis, faciatis.

¹⁴ Interrogabant autem eum et milites, dicentes: Quid faciemus et nos? Et ait illis: Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis: et contenti estote stipendiis vestris.

f. Messiam nuntiat.

M. 3, 11. Ego quidem baptizo vos in aqua in poenitentiam: qui autem post me venturus est, fortior me est, cujus non sum dignus calcementa portare: ipse vos baptizabit in Spiritu sancto, et igni. ¹² Cujus ventilabrum in manu sua: et permundabit aream suam: et congregabit triticum suum in horreum, paleas autem comburet igni inextinguibili. ¹³ Tunc venit Jesus etc. *vide ante q. 138.*

Mc. 1, 7. Venit fortior me post me: cujus non sum dignus procumbens solvere corrigiam calcementorum ejus.

⁸ Ego baptizavi vos aqua, ille vero baptizabit vos Spiritu sancto.

L. 3, 15. Existimante autem populo, et cogitantibus omnibus in cordibus suis de Joanne, ne forte ipse esset Christus: ¹⁶ respondit Joannes, dicens omnibus: Ego quidem aqua baptizo: ¹⁵ venit autem fortior me, cujus non sum dignus solvere corrigiam calcementorum ejus: ipse vos baptizabit in Spiritu sancto, et igni: ¹⁷ cujus ventilabrum in manu ejus, et purgabit aream suam, et congregabit triticum in horreum suum, paleas autem comburet igni inextinguibili. ¹⁸ Multa quidem et alia exhortans evangelizabat populo.

Praeter loca parallela Mc. et L. tradita, huc aliquatenus spectant J. 1, 6-8, 15 sqq. : sed haec recitare nolui, quia vere et stricte parallela dici nequeunt. Deinde notare oportet verba J. 1, 15 sq. post baptismum et tentationem Jesu, ergo post § 3 chronologice collocanda esse.

Series historica. Inter reditum Christi ex Aegypto in Nazareth et Joannis B. praedicationem, inserenda sunt 1° iter Jesu Hierosolymam ad solemne Paschatis, quando puer in Templo inventus est, L. 2, 41-50, et 2° vita ejus abscondita in domo Nazarethana, L. 2, 51, 52.

IN DIEBUS ILLIS, cum Jesus adhuc habitaret Nazarethi. Quod deinceps narratur, tringinta circiter annorum spatio a praecedentibus remotum fuit : hinc colligimus, formulam illam vel similes non semper indicare idem tempus, quo contigit res statim antea narrata : cf. q. 27. « Mos est Scripturae, ait s. Chrys., hoc uti modo, « non solum cum ea narrat quae insequenti tempore mox gesta « sunt, sed etiam cum illa dicit quae multis postea annis contingunt. » Tempus autem propius definitur apud L. 3, 1 : cf. infra, q. 1053.

VENIT, gr. *παρουσιάζει*, in publicum prodit : adhibetur praesens historicus loco praeteriti, ut narratio sit vividior. Haecenus Joannes latuerat in solitudine (cf. q. 1050), certe ut in silentio, per precationem sacram, meditationem et voluntariam corporis afflictationem, ad munus suum sese praepararet.

Hac occasione, antequam vitam ejus et munus fusius exponamus, juvat quaeest. quamdam generalem, qua facta similia in Scripturis relata *synthetice* conjunguntur, obiter inserere.

Solitudo apte praeparat ad munus divinum.

Q. 130. Quinam, secundum historiam ss. Librorum, in solitudine, et quo in loco, se praepararent ad munus divinitus acceptum recte et naviter perlicendum ?

R. 1° Moyses in solitudine Horeb, qui mons est peninsulae Sinaiticae, in Arabia Petraea. 2° S. Joannes B. in deserto (cf. q. 1050). 3° Christus in deserto loco, qui *Quarantana* vocatur, quique haud procul a Jerichante remotus erat, septentrionem versus. 4° S. Paulus Gal. 1, 17 dicit se recessisse in Arabiam, probabiliter eo fine ut in solitudine ad apostolatam se disponderet. — Ad illius obiter Itham prophetam per 40 dies mansisse in regione deserta peninsulae Sinaiticae, 3 Reg. 19 ; sed munus

propheticum antea jam susceperat⁽¹⁾. Apostoli autem in Coenaculo, tamquam in sacro quodam recessu, per decem dies se praeparaverunt ad Spiritum s. accipiendum, quo repleti et corroborati, magnum fundandae Ecclesiae munus et officium obire demum inceperunt.

Syntagma scripturisticum de S. Joanne-Baptista.

Praemonitum. Ut plenam accuratamque suppeditemus notitiam muneris excellentissimi Joanni-Baptistae, praecursori Domini, divinitus commissi, opportunum nobis visum est via et ratione (*methodice*) exponere omnia et singula quae apud quatuor Evangelistas multis in locis de hoc argumento referuntur: sed, ne series commentarii longius interrumpatur, ea trademus ad calcem libri in Append. IV, Excurs. 10, q. 1046.

2. *Poenitentiam agite; appropinquavit enim regnum coelorum:* cf. infra 4, 17, ubi dicitur Christum iisdem verbis praedicationem inchoasse.

Q. 131. Explica 1° vim verborum *poenitentiam agere*; 2° praeteritum *appropinquavit*; 3° ratiocinationem quae fit per *enim*; 4° varias significationes dictionis *regnum coelorum*.

R. ad 1^m. *Poenitentiam agere* *μετάνοια*, animum mutare, vitam emendare ex mutatione animi, ex detestatione praeteritae vitae, verbo ex dolore peccatorum. Igitur **poenitentia** non tantum est morum correctio et novae vitae inchoatio, ut volunt haeretici, sed et veteris malae per dolorem detestatio et castigatio. Ideo s. Aug. lib. *de poenit.*: « Novam vitam, ait, inchoare non potest, quem veteris non poenitet ». Et ut ostendat se vere poenitere, debet sensa detestationis ad opus externum deducere per castigationem corporalem merito susceptam in expiationem peccatorum. Igitur tria involvit vera *μετάνοια*: dolorem praeteriti, novam vitam, et

(1) Propter rerum similitudinem hic in memoriam revocamus populum Israel 40 annis in *desertis* locis mansisse, ut per vitae asperitatem, et per mirabilia Dei adjuvantis opera praepararetur ad ingressum in Terram Promissam, utque adeo ad theocratiam legis Mosaicae paulatim educaretur, partesque ipsi a divina Providentia in vetere mundo impositas melius perageret. — Porro, quando loquimur de **desertis** locis, non oportet cogitare planities arenosas absque arboribus et aquis, adeoque et herbis destitutas (qualis est solitudo Aegypti, ubi Pyramides eminent, vel instar regionis desertae *Sihara*). Loca enim ista in Palaestina fere semper sunt montana, herbis hic illicve, praesertim in vallibus, cooperta, saltem tempore verno: ideo multi greges ibi nutriuntur. 1 Mach. 2, 29 Judaei pii fugiunt in desertum *cum pecoribus suis*. Sic Israelitae, cum in terram desertam vagabantur, greges secum ducebant haud paucos: Ex. 10, 26; 12, 38; Num. 11, 22; 32, 1.

studium ulciscendi in semet ipsum delicta anteactae vitae, atque ita placandi iratum Deum (Luc. Brug.).

Ad 2^m. Praeteritum habet vim praesentis : *appropinquavit*, ergo *prope jam est*, seu adest.

Ad 3^m. Ut cives istius regni fieri possitis, praeparate vos poenitentiam agendo.

Ad 4^m. Vide *Comm. nostr. in Act. 1, 3*. Hic sign. regnum Christi seu Messiae, quod coeleste erit, non vero, ut Judaei somniabant, terrenum.

M. 3, 3. Vaticinium Isaiae *Vox clamantis* etc. exponetur q. 1054. Per modum repetitionis quaestio sequens additur.

Q. 132. Explica orationem translata *parate viam, rectas facite semitas*; et L. 3, 5 *omnis vallis implebitur, et omnis mons et collis humiliabitur*.

R. A regibus Orientis, qui iter facturi praemittebant apparitores ad vias asperas complanandas, obstruendo hiatus etc., imagines et similitudines desumptae sunt. Hoc sibi vult Isaías : homines praeparate ad doctrinam Christi; obstacula, quae eos ab Evang. recipiendo retardare possent, removete; excitate eos ad poenitentiam, ut peccata eorum deleantur; instruite eos notitia legis divinae, ut ignorantia eorum auferatur etc.

V. 4 explicatur q. 1063; pro v. 5 et 6 vide quaest. 1055 et 1051.

Quum in mentionem de JORDANE primum incidamus, juvat quaedam de eo notare: vid. ad calc. libri in Append. IV Excurs. 11, q. 1073.

M. 3, 7 notat, inter eos qui ad Joannem venirent multos fuisse *Pharisaeos* et *Sadducaeos*. Quid genus hominum essent isti, ad intelligentiam historiae Evangelicae scire omnino necesse est; praesertim ideo quod in Passione et morte Salvatori inferenda praecipuas habuerint partes. Hanc ob causam dissertationem quamdam scripturisticam, per modum *Excursus* tradere statuimus: eam reperies ad calcem libri in Append. IV, q. 1074.

Q. 133. V. 7. Qua intentione Pharisei et Sadducaei veniebant ad baptismum Joannis?

Resp. Ad Joannem cum ceteris accedebant, ne a populo, apud quem vir ille sanctus magna fruebatur existimatione (M. 21, 26 *omnes sicut prophetam habebant*), velut impii ac sacrorum hostes

haberentur; sed non sincero et poenitenti animo veniebant, nec baptismum revera suscipiebant, teste L. 7, 30 *Pharisaei et Legisperiti consilium Dei spreverunt in semetipsis, non baptizati ab eo.*

Q. 134. Quomodo Joannes Bapt. dure reprehendit Phariseos et Sadducaeos venientes ad baptismum suum, atque poenam vitae futurae denuntiât eis quamvis se jactent *filios Abrahae*?

Resp. PROGENIES VIPERARUM, ait. Sensus est: viperæ estis et a viperis geniti, seu viperæ estis sicut patres vestri. *Viperæ* autem sunt serpentes venenosi, qui clam et inopinate viatorem invadunt eique mortem inferunt (Act. 28, 4 de vipera manum Pauli mordente); itaque, quum Christus M. 12, 34; 23, 33 et Joannes B. ita vocabant Scribas et Phariseos, hoc sibi volebant: vos estis astutum et facinorosum nocentissimumque hominum genus.

QUIS DEMONSTRAVIT etc. Verba sunt admirantis, et simul suspicionem malam indicantis, quasi diceret: Persuadere mihi facile non possum, vos sincero animo huc advenisse, ut vitam emendetis, atque ita effugiatis *venturam iram*, i. e. supplicia aeterna quae Deus malis irrogabit post mortem; namque istas poenas vel non creditis, vel saltem ex nimia confidentia non timetis, tum quia vos justos habetis, tum etiam quia putatis filios Abrahae non perituros esse (cf. Rom. 2, 3 et comm. nostr.). Notatu dignum est, ait s. Chrys., gehennae supplicium statim ab initio denuntiari: « Non
« dixit, pergit doctor ille, ea quae dici consueverant: Quis ostendit vobis fugere bella..., fames, pestilentias? sed aliud quoddam
« supplicium ostendit, quod numquam ipsis manifestum fuerat,
« dicens: *Quis ostendit vobis fugere a ventura ira?* »

9. NE VELITIS DICERE INTRA VOS, hebraismus, ne velitis cogitare: respondet hebraeo אָמַר בְּלִבְּךָ dicere in corde suo, Ps. 4, 5.

PATREM HABEMUS ABRAHAM: istud erat *Schibboleth* Pharisaismi, ait lepide Schegg. Cf. J. 8, 37; Act. 13, 26; Rom. 9, 5 etc. Sensus est: Nolite putare vos certo salvandos esse, quia **filii estis Abrahae** ⁽¹⁾; quasi, vobis reprobatis, Abrahae defuturi sint filii et heredes divinarum promissionum illi factarum: etenim tam *potens est Deus*, ut, si velit, *de lapidibus istis* (puta Joannem digito demons-

¹ Quid Judaei sibi arrogant. In Talmude *Beresch. R.* 8, 17 legitur: « Tempore futuro Abraham sedet juxta portas Gehennae, et non permittit ullum circumcicum Israelitam descendere eo. »

trare lapides illos, qui, ut testantur viatores, in ripis Jordanis magno numero jacent) *suscitare filios Abrahæ* valeat; qui quidem erunt ejus filii, non per carnalem generationem, sed per Dei voluntatem, utpote Israelitæ *spirituales*, fidem Abrahæ imitantes (Rom. 4, 12); adeoque filii, non secundum leges naturæ, sed in ordine supernaturali, quasi per miraculum geniti. Et re quidem vera, id fecit Deus, quando, Judæis renuentibus fidem amplecti, gentiles in eorum locum elegit, eosque heredes constituit promissionum Messianicarum, adeoque filios Abrahæ spirituales.

IO. JAM ENIM SECURIS etc. Loco *enim* vera lectio est *de autem*. Sensus absque metaphora est: Jam imminet poena; mox dirissimo afficiemini supplicio; brevi peribitis, si poenitentiam non egeritis: *omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur et in ignem mittetur* (cf. 7, 19). Ergo res moram non patitur ullam.

Q. 135. Quomodo Joan. Bapt. nuntiat baptismum Christi suo baptismati praevalere, adeoque Christum se majorem esse?

II. EGO QUIDEM BAPTIZO VOS IN AQUA etc. A Lap. post Luc. Brug. censet hæc verba præcedentibus non esse connectenda, nec statim post ea dicta fuisse a Joanne, sed alia quadam occasione L. 3, 16 narrata: nempe, quando populus cogitabat Joannem forte esse Christum. Sunt autem qui nexum statuunt sequentem: poenam istam vobis non immittam ego, sed id faciet Messias mox adventurus: ipse potentiam suam, mea longe majorem, exeret et demonstrabit, cum baptismum instituet meo excellentiorem (hic v. 11), et præsertim cum supremam suam exercebit justitiam (v. 12).

Obiter animadvertite quomodo Joannes B. aperte distinguat suum baptismum a Christi baptismo: attamen Pseudo-Reformatores contendunt nullum esse discrimen. Et isti se jactant fideliores Scripturæ interpretes!

FORTIOR ME EST: non collega illius sum ego, sed præcursor; eum ut lucifer solem præcedo; sicut stella ista lumen a sole mutuatur (utpote planeta), mox obscuranda majore ejus lumine: sic *illum oportet crescere, me autem minui*, J. 3, 30. — **CUJUS NON SUM DIGNUS CALCEAMENTA PORTARE**: verborum translatio est. *Calceamenta portare*, vel *procumbens solvere corrigiam calceamentorum* Mc. 1, 7, apud Judæos, Græcos et Romanos ad infimorum

ministeria servorum pertinebat; igitur sign.: dignus non sum ut vel vilissimum illi praestem ministerium. *Calceamenta* *ἐπαδύματα* intelliguntur proprie soleae, quae *sub* plantis pedum *ligantur* per corrigias supra pedem ductas (*des sandales*).

BAPTIZABIT IN SPIRITU s., effundendo in vos, non aquam, sed Spiritum s. cum omnibus ejus donis; igitur lavabit vos intus, in anima, per Spiritus s. gratiam. Addit ET IGNI, ut sententiarum oppositionem comparate ad vocem *aqua* demonstret: aqua enim cutem tantum et rerum superficiem lavat, neque ad interiora penetrat; ignis autem res corporeas intime pervadit et omnino purgat. Pariter baptismus Joannis munditiam aliquam externam et legalem, sicut ceteri V. T. ritus, non autem interiorem renovationem et animae sanctificationem *ex opere operato* efficiebat. Praeterea **ignis metaphora** est, quae operationes Spiritus s. apte significat: namque 1° purgat, 2° illuminat, 3° inflamat, 4° sursum rapit, 5° vitam infundit et excitat, seu robur et incrementum confert (v. gr. cum plantae calore solis vigescunt), et 6° tandem rem accensam veluti in se immutat ac transformat (*ce que le feu brûle, devient feu lui-même*).

Q. 136. Metaphora v. 12 *Cujus ventilabrum in manu sua* etc. unde ducitur? et quisnam est sensus ejus?

R. Ducitur ab agricola qui, Hebraeorum more, frumentum purgat, postquam spicae in area sub dio triturae fuerunt. Eadem imago reperitur Jer. 15, 7 et L. 22, 31. Hoc sibi vult Joannes: Messias veniet cum suprema judicis potestate (*in manu ejus est ventilabrum*); veniet, inquam, homines ditioni suae subjectos judicare; bonos seu justos in regnum suum, primum in Ecclesiam et deinde in ipsum coelum admittet, malos vero e regno suo excludet ac tandem igni infernorum aeterno tradet.

Allegoria exponitur. Igitur *area* Messiae est universa terra; *triticum*, homines justī, qui fidem amplectuntur; *paleae*, mali quorum animus incredulus est et in malo obstinatus; *ventilabrum*, potentia Christi judicialis; *horreum*, coelum et Ecclesia; *ignis*, infernus. Quum autem M. ignem vocat *inextinguibilem*, a figura ad rem figuratam transit. In conc. Oecum. V damnatus est error Origenis, quem hodie dum passim renovant homines impii et increduli, poenas inferni non esse perpetuas: cf. q. 630.

* **Q. 137.** *Pro repetitione.* 1º Qua occasione Joannes B. primum Christo testimonium reddidit? 2º Ad quænam capita reducuntur ea quæ tunc dixit? 3º Quas adhibuit metaphoras?

R. ad 1^m. Occasione falsæ opinionis qua populus existimabat ipsum forsitan esse Christum, L. 3, 15.

Ad 2^m: a/ Semet ipse depressit: *Cujus non sum dignus* etc.; b/ Jesum autem laudibus extulit atque auxit (*fortior est me*), præstantiam baptismi ejus et potestatem judicalem simul prædicans.

Ad 3^m. Metaphoras a/ de vili servorum ministerio, qui calceamenta heri afferunt vel solvunt; b/ de actu immergendi in gratiam et ignem; c/ de purgatione frumenti.

§ 2. JESUS BAPTIZATUR ATQUE IN AUGURATUR.

Præced. vide p. 140.

M. 3, 13. Tunc venit Jesus a Galilæae in Jordanem ad Joannem, ut baptizaretur ab eo. 14 Joannes autem prohibebat eum, dicens: Ego a te debeo baptizari, et tu venis ad me? 15 Respondens autem Jesus, dixit ei: Sine modo: sic enim decet nos implere omnem justitiam. Tunc dimisit eum. 16 Baptizatus autem Jesus, contestim ascendit de aqua. Et ecce aperti sunt ei coeli: et vidit Spiritum Dei descendentem sicut columbam, et venientem super se. 17 Et ecce vox de coelis, dicens: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui. 4, 1. Tunc Jesus ductus est in desertum etc. *Vide ante q. 147.*

Mc. 1, 9. Et factum est: in diebus illis venit Jesus a Nazareth Galilæae: et baptizatus est a Joanne in Jordane. 10 Et statim ascendens de aqua, vidit coelos apertos, et Spiritum tamquam columbam descendentem, et manentem in ipso. 11 Et vox facta est de coelis: Tu es filius meus dilectus, in te complacui.

L. 3, 21. Factum est autem cum baptizaretur omnis populus, et Jesu baptizato, et orante, apertum est coelum: 22 et descendit Spiritus sanctus corporali specie sicut columba in ipsum: et vox de coelo facta est: Tu es Filius meus dilectus, in te complacui mihi. 23 Et ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta etc.

Consideratio prævia.

Q. 138. 1º Cur Jesus vitam publicam per baptismum inchoat? 2º Ostende in baptismo illo humiliationem et glorificationem simul reperiri.

R. ad 1^m Ecce, per ministerium Joannis B. parata jam est via Domini: accedit itaque Jesus, Joannis morte non expectata, sicut sol luciferi occasum non expectat ut oriatur; oportebat enim ut Præcursor non solum Christum propinquum nuntiaret, sed et præsentem populo monstraret et offerret. Jam vero, cum Jesus e latebris vitæ privatae in publicum progreditur, quisnam est, cedo, et esse debet primus ejus actus, quænam prima ejus patefactio? Cum Baptismus sit janua, qua christiani in vitam Christi intrant, ipse etiam Christus, qui exemplum dedit nobis, per baptismum

vitam inchoabit Messianicam. Verum nos in remissionem peccatorum sacro fonte abluimur: Jesus autem, cum nullum habeat peccatum, nonnisi baptismo Joannis tingitur, quod signum tantum est et figura nostri baptismi. Attamen baptismus Joannis significat poenitentiam vitaeque emendationem; quare ergo Jesu confertur? Quia peccatis hominum est onustus, eaque expiare venit: ipse igitur in prima vitae publicae hora semet ipse statuit ut peccatorem, ideoque in aquas immergitur et abluitur totus; quemadmodum in ultimo vitae momento peccata, quae in se suscepit, expiabit per poenam mortis, et deinde in sepulcrum descendet, ut vitam novam per baptismum praefiguratam suscipiat.

R. ad 2^m. At vero, dum ita profundissimae animi demissioni sponte se subjicit, ceteris peccatoribus sua se voluntate consocians, simul, ut solet ubique, gloriam ac honorem consequitur insignem; quum eo ipso tempore, quo in aquis Jordanis intingitur, solemnii pompa ad regnum inauguratur, Deo Patre vocem de coelis mittente, et Spiritu s. sub specie columbae in ipsum descendente. Atque adeo, coram ingenti populi coetu palam et quasi *authentice* declaratur Messias, mundi Salvator: quo munere deinceps, per reliquum vitae spatium, fungetur gloriosissime.

Utraque illa veritas ex dicendis manifestior fiet. Sed antequam varia rerum istarum adjuncta explicemus, haud inutile erit praenotare factum illud, a quo vita Christi publica initium ducit, saltem tres menses ante 1^m Pascha, de quo J. 2, 13 ⁽¹⁾, contigisse. Igitur vita Jesu publica saltem **trium annorum et trium mensium** complectitur spatium, secundum sententiam vulgarem, quae ultimum Christi Pascha habet ut 4^m vitae ejus publicae. Cf. infra q. 646.

13. TUNC, cum baptizaretur omnis populus L., VENIT JESUS A GALILAEA, sc. a Nazareth Mc., ubi hactenus privatam duxerat vitam, IN JORDANEM AD JOANNEM, UT BAPTIZARETUR AB EO. Non vacat sensu quod in *Jordane* administretur baptismus; per Jordanem populus olim ingresus est Terram Promissam, quare conveniens erat ut ibi quoque quasi aditus aperiretur ad regnum Dei, cujus

† (1) In q. seq. dicemus recedendum non esse a sententia communi, quae tenet Jesum die 6 Jan. fuisse baptizatum.

typus erat Terra Promissa. In quem Jordanis locum venerit, et quare aquis tingi voluerit, nunc inquirendum est, ceteraque rerum adjuncta quae huc spectant explicanda sunt.

Q. 139. 1° Ubinam, et 2° quandonam contigit baptismus Christi?

R. ad 1^m. Sunt qui ex J. 1, 28 colligant illum contigisse *Bethaniae ultra Jordanem*, in ripa Jordanis orientali ⁽¹⁾. Probabilius autem est, Jesum baptizatum fuisse cum Joannes in ripa *occidentali* prope Jericho adhuc versabatur, antequam Bethaniam illam petiit: cf. q. 1052 ⁽²⁾.

R. ad 2^m. Vetus est Ecclesiae traditio, ait Ben. XIV *De festis* 2, 33, Christum 6 Jan. baptismum acceperisse ⁽³⁾; nec quisquam est qui aliter senserit inter antiquos, uno s. Epiph. excepto. Nihil est, in universa Evang. historia, quod nos impellat ut ab illa sententia recedamus. Aliunde probabile est Joannem ministerium suum tempore autumnii inchoasse: jam vero, tres aut quatuor menses certe effluxerunt, antequam Jesus judicavit viam sibi satis praeparatam esse per praedicationem Joannis, et proinde antequam venit ab eo baptizari.

14. *Ego a te debeo baptizari*: hoc videtur pugnare cum J. 1, 33 *Ego nesciebam eum*. Ideo ponimus sequentem quaestionem.

Num repugnantia sit M. inter et J.

Q. 140. Apud M. 14 Joannes B. dicitur prohibuisse (δὲνυνεν *valde prohibebat*) Jesum venientem ad baptismum suum, quia se tanto

(1) Loco *Bethania* habetur *Bethabara* in textu Rec., sed lectio Vulgatae melior est. Ista *Bethania trans Jordanem* omnino distinguenda est a *Bethania* prope Jerusalem, de qua vide infra not. ad M. 21, 17.

(2) Les traditions de l'Eglise latine placent Béthanie, et l'endroit où Jésus fut baptisé, en face de Jéricho: les pèlerins de l'Eglise grecque cherchent ce lieu 3 ou 4 kilom. plus bas. A l'endroit où la tradition des Latins place le Baptême de N. S. (et où probablement s'opéra le passage miraculeux des Israélites sous Josué), le fleuve peut avoir 25 mètres de largeur au plus. Son courant y est très-rapide, comme du reste il l'est dans tout son cours: de là son nom, selon quelques auteurs: *Yarden, Le courant, Le rapide* (voir q. 1073). Depuis le pont, qui est à 3 lieues sud du lac de Tibériade, jusqu'à la Mer Morte (20 lieues à vol d'oiseau), il faut passer le Jourdain à gué, ce qui à l'époque des grandes eaux est souvent impraticable. Remarquez qu'il existe un gué à l'endroit où Jésus fut baptisé, ainsi qu'à *Aenon* où Jean baptisait aussi: ce gué d'Aenon est probablement le même qui est appelé *Succoth*, et que Jacob franchit en revenant de la Mésopotamie, Gen. 33, 17 col. 32, 22.

(3) In off. Brev. Rom. 6 Jan. Ecclesia tria haec facta, Epiphaniam, baptismum Jesu et conversionem aquae in vinum, conjungit. Omnino admittimus duo priora eodem die, sed multis annis interjectis, contigisse: verum historiae series non permittit ut idem credamus de tertio, quasi post annum revolutum eodem die quo baptismus miraculum illud factum fuerit. De hac quaestione, quam Suarez (cit. ap. Ben. XIV) audaci affirmatione solvit, videsis q. 170.

indignum honore judicabat: *Ego a te*, ait, *debeo* (χρειαζομαι, opus habeo) *baptizari*, et tu venis ad me! Sed ex J. 1, 31-33 colligitur Jesum ante baptismum a Joanne B. cognitum non fuisse. Ostende Evangelistas inter se non pugnare.

R. Multi ita explicant difficultatem. Joannes quidem sciebat Christum esse in mundo, nam cum adhuc in utero matris esset, ad praesentiam Christi exultavit, quo momento sanctitate condecorata fuit ejus anima, ac simul usus quidam rationis probabiliter ei infusus fuit: sed, ut videtur, usus ille rationis miraculosus nonnisi brevis et fugitivus fuit. Igitur Jesum non cognoscebat facie, utpote qui a pueritia versatus esset in tractu quodam deserto Judae, dum Jesus Nazarethi in Galilaea habitaret. Tantum locorum intervallum explicat, aiunt, quomodo Jesum, etsi cognatum suum, facie ignoraret; eo vel magis quod vitam solitariam et *anachoreticam* ibi duxisset, atque ideo cum parentibus ad sacra Jerosolymorum solemnia quotannis pro more sese non contulisset. Providentia autem rem ita disposuit, ut pactum et conventum secretum inter utrumque suspicari nemo posset ⁽¹⁾. Ideo Joannes: *Ego*, ait, *nesciebam eum*, sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: *Super quem videris Spiritum descendantem....., hic est qui baptizat in Spiritu sancto*, J. 1, 33. Simul autem atque Jesus ad baptismum accessit, Joannes agnovit ipsum per interiorum Dei instinctum. Proinde per descensum Spiritus s., et per vocem de coelo emissam, nihil quod antea nesciret didicit; sed cognitio privata et interior, quam modo divinitus acceperat, confirmata fuit, et facta est quasi *authentica* et publica (talís nempe quam nemo denegare posset). Igitur *nesciebam eum* intelligendum est de praeterito tempore, non de eo quod baptismo proximum erat (ita s. Chrys.).

Alii dicunt Jesum a Joanne antea quidem cognitum fuisse, sed plenam, perfectam ac supernaturalem certitudinem (talem cui error subesse nequeat, *une certitude infaillible*) hac de re Joanni datam fuisse tunc tantum, quando vidit Spiritum s. descendantem super eum sub specie columbae.

(1) Si haec sententia vera sit, pictores errant cum puerum Jesum cum Joanne puero ludentem effingunt.

15. SINE MODO : *permitte αφεῖς hac vice*, sc. ut ego a te baptizer. Recte dixisti te me inferiorem esse, adeoque te potius a me baptizandum esse; sed pro hac vice adest specialis ratio: nempe DECET (non oportet) NOS IMPLERE, decet ut ego impleam (*nos pro ego*) OMNEM JUSTITIAM, ut perficiam non solum quod Deus praecipit, sed quicquid ipsi gratum et acceptum est. TUNC DIMISIT EUM, *αφεῖς*, *permisit* seu concessit ei ut baptizaretur, ergo *admisit* eum ad baptismum. Sed jam petitur

Quare Jesus baptismo Joannis ablui voluit ?

Q. 141. Praecipuas rationes convenientiae indica.

R. 1^a Quia sciebat Dei voluntatem esse, ut, coram hominibus, ad baptismum illuc confluentibus, initio vitae publicae testimonium de coelo acciperet, quo solemniter et quasi *authentice* nuntiaretur tamquam Messias olim praedictus.

2^a In exemplum humilitatis, et in spiritualem aliorum utilitatem seu *aedificationem*: quod et ipsemet Christus declarat, cum v. 15 *Sic decet nos*, ait, *implere omnem iustitiam*; vis est in adj. *omnem*, et *iustitia* sumitur sensu lato; decet ut Dei voluntatem impleam etiam hac in re, i. e. in baptismo poenitentiae, quod peccatoribus praedicas, accipiendo. Et re quidem vera, cum peccata hominum expiaturus in mundum venisset, conveniens erat, sicut supra diximus, ut principio vitae publicae sese sisteret tamquam peccatorem, et habitum *virii poenitentis* seu emendantis vitam prae se ferret; quemadmodum in fine vitae *poenam* peccati per crucis supplicium sustinuit: duo enim ad peccatorum expiationem requiri, *poenitentiam* seu vitae emendationem et *poenam*, nullus ignorat.

3^a Ut baptismum Joannis commendaret et comprobaret (s. Hier.); igitur ut ostenderet bonam rectamque praeparationem ad suum baptismum in illo haberi.

4^a Ut mundaret aquas; utque aquae, per carnem Christi, qui peccatum non cognovit, purgatae et consecratae, fierent apta materia Sacramenti Baptismatis; aliis verbis, ut sanctificatas aquas relinqueret postmodum baptizandis: ita s. Th. 3, 39, 1, post s. Ambr. in L. 3, 21.

Porro, theologi plures arbitrantur Sacram. Baptismi tunc temporis institutum fuisse (1); et rationem 4^m, modo allatam, ita intelligunt ut dicant, aquas non solum fuisse consecratas et ordinatas ad regenerationem hominum, sed etiam vim et virtutem sanctificandi et regenerandi eisdem collatam fuisse. Secundum illorum sententiam, sequens ratio, quare Jesus baptizari voluerit, addenda esset:

(1) **Sacramentum Bapt. probabiliter tunc institutum.** Alii vero censent Sacramenti illius institutionem referri M. 28, 19, quando Christus haud diu ante Ascensionem Apostolis: *Euntes*, inquit, *docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti*. Priori autem sententiae admodum favet argumentum inde deductum, quod Christus statim ab initio praedicationis suae per discipulos baptizaret J. 3, 22; 4, 1; atqui verum Baptismum Sacramentalem administratum tunc jam fuisse, colligi posse videtur ex J. 3, 5 *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto* etc. Ergo Baptismus erat jam institutus. Deinde omnino probabile est Apostolos ante Christi Ascensionem fuisse baptizatos (Ben. XIV; *De festis*, c. 10, 35), et quidem priusquam s. Eucharistiam acceperint, imo vero antequam alios baptizarent.

5° Ut Sacram. Baptismi institueret, materiam designans, sc. aquam; formam determinans, sc. invocationem ss. Trinitatis, cujus singulae personae suas habuere partes in baptismo Christi; effectus autem seu efficacia Sacramenti significatur per hoc quod coelum aperiatur. Ita Billuart, post s. Thom. 3, 66, 2. Dicemus igitur cum s. Chrys. *Hom.* 12, Christum, sicut umbram et veritatem in eadem coena copulavit, cum comedit agnum paschalem et instituit ss. Eucharistiam, sic etiam figuram et rem figuratam, sc. baptismum Joannis et suum baptismum, in eodem flumine eademque abluendi ratione conjunxisse et consociasse.

16. ASCENDIT DE AQUA. Rem sic cogita: Jesus, sicut alii, in fluvium descendit crurum aut umbilici tenus, dein Joannes reliquum corpus immergebat, ut patet ex ipso verbo βαπτίζω: igitur non corpus aqua aspergebat dumtaxat, vel aquam in caput effundebat, ut imperite fingunt pictores et sculptores. CONFESTIM ASCENDIT, non sicut alii in aquis faciens peccatorum confessionem (Euthym.); vel *confestim* indicat singula facta sibi invicem velociter successisse. ET ECCE APERTI SUNT EI COELI: *ei* i. e. propter eum aperti sunt, ejus gratia (non quasi ipse solus viderit coelos apertos). Sensus est: statim ut ascendit de aqua, dum interea *orabat* L., in summo coelo claritas magna ad modum hiatus, ut micante fulgure fieri solet, subito effulsit omniumque oculos perstrinxit, adeo ut coelum videretur quasi dividi et aperiri ⁽¹⁾. Id autem eo fine factum est, ut omnes certo scirent et columbae speciem et vocem loquentis non aliunde quam e coelis venisse, adeoque Jesum verum esse Messiam.

Miracula in baptismo Jesu facta.

Q. 142. Quot et quaenam miracula tunc evenerunt?

R. Simul atque Jesus ascendit de aqua, dum preces Deo offerebat, **tria miracula** contigerunt: a/ coram oculis plebis adstantis aperti sunt coeli. b/ Spiritus Dei in corporali specie de coelis descendit sicut columba, et venit super Jesum, et mansit in ipso. c/ Vox de coelis facta est: *Tu es Filius meus dilectus, in te complacui*

(1) **Coelum apertum quoties in N. T.** Act. Ap. 7, 55 Stephanus vidit etiam coelos apertos. Act. Ap. 10, 11 Petrus vidit *coelum apertum et descendens vas* etc. Citatur etiam Apoc (4, 1; 11, 19; 19, 11), sed ibi hoc factum est in visione, non realiter. Tandem semel legitur in sensu valde obscuro, certe translato, J. 1, 5 *Videbitis coelum apertum et Angelos Dei ascendentes* etc.: quod sic intelligo: cognoscetis vim et efficaciam regni mei, scietis coelum jam reconciliari cum terra.

mihī, L. 3, 21, 22. Verba illa referuntur ad insignem de Messia praedictionem Is. 42, 1: *Ecce servus meus, suscipiam eum: electus meus, complacuit sibi in illo anima mea: dedi spiritum meum super eum*, etc. Addit s. Just. *Dial. cum Tryph.* 88, ex libro apocrypho *Praedictio Pauli* (ait Schegg), *ignem accensum fuisse in Jordane*, cum Christus esset in aqua; et secundum s. Epiph. *Haer.* 30, 13 ex Evang. Hebr., *in eo loco lux ingens affulsit*, certe de corpore Christi radios circumquaque spargens.

Q. 143. Plenius explica quid mirabile tunc *visum* fuerit, et a quibus.

R. Duplex prodigium *visum* fuit. Et 1° quidem, coeli *aperti* sunt, sc. eo sensu quem supra ad v. 16 explicavi. Sunt qui putent Christo soli apertos fuisse coelos (quia dicit Evang. *aperti sunt ei coeli*), adeo ut visio fuisset tantum imaginaria, vel intellectualis; sic s. Hier.: « Aperiuntur coeli, ait, non reseratione elementorum, sed spiritualibus oculis. » At vero, et Joannem et adstantes omnes vidisse coelos apertos, probabilius est, propter sequentes rationes.

Probatur adstantes fuisse testes prodigiorum. a/ Columbae species sub aspectum venit, ut certo colligitur ex L., qui dicit *eam in corporali specie* apparuisse.

b/ Vox etiam fuit externa, talis quae ab omnibus audiri et percipi potuerit; quum non Christum sed adstantes compellaret, dicens M. *Hic est Filius meus* etc. Verum quidem est, apud L. et Mc. legi *Tu es Filius meus*; sed ut nulla sit pugna inter eos et M., oportet admittere verba *Tu es* etc. ab omnibus audita fuisse; adeo ut, quod adstantes attinet, vere significarent *Hic est* etc.

c/ Praeterea, haec omnia facta sunt ut Jesus, ineunte vita publica, coram multitudine declararetur verus Messias et quasi inauguraretur: atqui, si ipse solus mirabilia ista vidisset et audisset, nullum testimonium adstantibus datum fuisset.

2° **Columba quid erat?** *Vidit*, et, ut diximus, etiam alii viderunt *Spiritum s. descendantem corporali specie sicut columbam: non fuit vera columba* (1), nam omnes Evangelistae dicunt *sicut*; non fuit

(1) **Contra s. Thom.** 3, 39, 7, qui videtur minus recte intellexisse s. Aug. quem citat: hic enim tantum docet fuisse verum corpus, non autem nudam speciem seu meram apparentiam et phantasma; sed inde non sequitur fuisse veram columbam. Imo s. Aug. *Ep. ad Evod.* 169, n. 8 disertis verbis negat fuisse columbam proprie dictam.

etiam phantasma aut columba imaginaria, sed, ut docet s. Aug. *De agon. Christ.* 22, verum et solidum aliquod corpus, columbae formam habens. Quod sic explicat Luc. Brug.: corpus, simile corpori columbae, ex elementari materia repente formatum fuit, et motum angelico ministerio aut divina virtute; illudque deinde in praejacentem materiam reversum est.

Nuda figura Spiritus s. Spiritus autem s. dicitur sub illa specie descendisse, hoc sensu, quod corpus illud columbae simile, cum ex alto delaberetur, figura et signum esset Spiritus s. descendentis. Cave autem ne sic intelligas, quasi corpus illud, quod columbae formam referebat, a Spiritu s. hypostatice seu in unitatem personae assumptum fuerit: hanc enim sententiam, de columba in unitatem personae assumpta (quam tenuit Tert., jam Montanista, in lib. *De Carne Chr.* 3), s. Chrys. *h.* 12, 3, et s. Thom. 1. c. rejiciunt, eandemque merito damnat Calmet in *Dis. de bapt.*, 3. Jam vero Spiritus s. non solum *descendit* in Jesum, sed *mansit in eo*: i. e. corpus illud, quod videbatur columba, aliquamdiu mansit super Jesum.

Noli cogitare Christum in anima humana internum quoddam gratiae incrementum accepisse: namque a primo momento incarnationis omnem in se habuit plenitudinem. Non aliquid accepit quod antea non haberet, sed hominibus manifestatum est Spiritum s. in eo habitare; quemadmodum voce Patris non est factus *filius*, verum tamquam talis palam declaratus.

Mysterium ss. Trinitatis adumbratur. S. Hier., alique Patres fere omnes, docent in baptismo Christi demonstrari mysterium ss. Trinitatis: *Pater* enim loquitur ad *Filium*, in quem descendit *Spiritus s.* Merito animadvertit A Lap., istud mysterium, quod Judaeis vix obscuro quodam modo indicatum fuerat, hic primum mortalibus declarari. Haec tamen prima patefactio adhuc valde imperfecta est, eaque postmodum renovata et magis magisque evoluta fuit, v. gr. his Christi verbis: *Baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus s.*

Quum primum narretur in Evang. Spiritum s. externa specie spectandum se obtulisse, juvat quaest. ponere generalem.

Figurae Spiritus s. de coelo descendentis.

* Q. 144. Sub quibus speciebus seu figuris Spiritus s. in N. T. legitur descendisse? Adde quare illas potius quam alias elegerit.

R. Sub duplici specie visus fuit: *columbae* et *ignis*, ut nunc exponemus.

1° Elegit formam seu figuram *columbae* in baptismo Jesu, quare? Variæ sunt sententiae, nempe

a Quia (1^a sent.) respicitur ad columbam quae Noe pacem et securitatem nuntiavit: ergo « Propter effectum Baptismi, ait s. Thom. 3, 39, 6, qui est remissio peccatorum et reconciliatio ad Deum. » Cui concinit s. Chrys., cum docet *Hom. 12* mansuetum et mundum esse hoc animal, et in diluvio visum fuisse cum ramo olivae in ore, ut communem orbis terrarum tranquillitatem nuntiaret: nunc autem apparere in Baptismo, ut malorum omnium liberatorem nobis ostendat, bonamque spem exhibeat. Christo nato Angeli *pacem* nuntiarunt, nunc cum Christus muneri suo initiat, *pacis* symbolum ostenditur.

b. Secundum aliorum sententiam, columba, quae est animal ad amorem proclive, aptam refert imaginem Spiritus s., qui in divinis est Amor, cujusque operationes per dotes seu indolem columbae facile designantur: v. gr. si reputetur eam mundam esse, mansuetam et simplicem (M. 10, 16 *simplices sicut columbae*), innocuam, jucundam, homini amicam, speciosam forma corporis, volatu leni et Augusto praeclaram etc.: cf. Cant. 1, 15; 2, 14; 5, 2; 6, 8; Ps. (in hebr.) 56, 1; 74, 19.

c. Sunt qui significationem *columbae* non ad Spiritum s., sed ad ipsum Christum referant, ejusque mansuetudinem demonstrari putent. Sic s. Greg. *Hom. 30 in Ev.* Pariter s. Bern. *Serm. 1 de Epiph. n. 7*: « Nec incongrue, ait, ad indicandum Agnum Dei venit columba, quia nihil melius agno convenit quam columba. Quod agnus in animalibus, hoc columba in avibus est. Summa utriusque innocentia, summa mansuetudo, summa simplicitas. Quid enim sic alienum ab omni malitia sicut agnus et columba? Nocere cuiquam nesciunt, laedere non noverunt. » Utraque sententia conjungi potest, quemadmodum species *ignis* in Pentecoste tum ad Spiritum s., quum ad Apostolos, pertinet.

2° Sub specie *ignis*, in multas linguas sese dividentis, die Pentecostes in Apostolos descendit: cf. *Comm. nostr. Act. 2, 3* (5^a ed.). *Ignis*, quia Spiritus s. purgat (peccatorum rubiginem consumens, s. Greg. *H. 30 in Ev.*), illuminat, calefacit et vitam excitat, sursum rapit etc., sicut *ignis* (cf. supra ad M. 3, 11). Ignis seu calor convenit processioni 3^{ae} Personae per voluntatem seu amorem (ideo ait Ecclesia *Ignis, charitas; et tui amoris in eis ignem accende*), sicut *lumen* convenit origini 2^{ae} Personae per intellectum seu cognitionem (*est lux vera quae illuminat omnem hominem*). *Linguae*, quia Apostoli efficiebantur insignes praedicatores, dono linguarum praediti. *Linguae igneae*, quia (s. Greg. *H. 30 in Ev.*) dum Deum amandum praedicant, corda audientium inflammant. Dein (ib.) *lingua* cognitionem maximam cum *verbo* habet, et ideo convenit Spiritui s., qui Filio coaeternus et consubstantialis est. Igitur, secundum s. Greg. *lingua* referri potest non solum ad Apostolos, sed etiam ad Spiritum s., quatenus de ipso dictum fuit *Docebit vos omnem veritatem*, seu quatenus operationes ad extra communes sunt tribus Personis.

Alibi pluries in N. T. Spiritus s. externa et aspectabili forma descendisse videtur in christianos: v. gr. Act. 10, 44: *Adhuc loquente Petro, cecidit Spiritus s. super omnes qui audiebant verbum; et obstupuerunt ex circumcissione fideles qui venerant cum Petro*: sed figura externa, qua videndum se praebuerit, non indicatur.

Redeamus autem ad **M. 3, 17**. ET ECCE VOX DE COELIS DICENS etc. Contendit Kuinöl fuisse **tonitruum**, quod saepe vox *Domini* vocatur (Ps. 17, 14; 28, 3 sq.): sed id merito negat ipsemet De Wette rationalista: sermo enim fit non de sono quodam confuso, sed de voce proprie dicta seu *articulata*, quae distincta verba eloquitur. Male Kuinöl ad suam sententiam confirmandam citat J. 12, 28, quum hic etiam vox articulata intelligenda sit. Deinde, quando ipse verbum *dicens λεγωντις* sic interpretatur: venit vox de coelis *significans* Jesum esse filium Dei dilectum, verba sacra misere contorquet, et primariam exegeseos regulam perfringit *).

Jam vero, quum in mentionem vocis coelestis et miraculosae primum incidamus, haud inutile erit alia indicasse N. T. loca, in quibus simile quid factum fuisse narratur.

(obiter) Vox de coelo.

* **Q. 145.** Quoties, in libris historicis N. T., narratur vocem distinctam ex alto per miraculum factam esse? In quibus rerum adjunctis? Quis loquebatur et ad quem? Quid dixit?

R. Ter facta est vox Dei Patris ad Christum, et bis vox Christi, prius ad Sautem et postea ad Petrum. Itaque:

a. Vox Dei Patris de coelo.

1° In baptismo Jesu, cum Spiritus s. sub specie columbae descendisset, vox Dei Patris de coelo facta est ad adstantes. *Hic*, aut. loquens de Jesu, ut *Filius meus dilectus in quo complacui* M.; vel, ut Mc. et L. habent, vox illa ipsum compellabat Jesum: *Tu es*, etc. — *Filius* = non adoptivus, sed proprius... de mea essentia mihi natus aequalis * aut s. Leo, *Serm. 51. De transig.* Hoc in se verum et verissimum est: opiner tamen in baptismo Jesu verba *Filius Dei* significare tantum *Messiam*, ut Ps. 2, 7: hic enim agitur de inauguratione Jesu tamquam Messiae, ut diximus q. 141.

Complacui vim habet praesentis temporis: quem singulari amoris affectu prosequor. Mald. minus recte: *in quo* i. e. per quem reconciliatus sum mundo, hoc est, placari et reconciliari decrevi. Quae explicatio plane coacta est, et nulla ratione nititur.

2° In transig. Christi, vox Dei Patris de nube, quae obumbravit Jesum, Moysen et Elham, audita est, dicens de Jesu, sicut in baptismo. *Hic est Filius meus dilectus in quo mihi bene complacui*; sed additum tunc fuit: *ipsum audite*.

3° Duobus diebus ante Passionem, cum Jesus ultimum ad populum loqueretur.

* Mirime placet hic Fouard: « L'apparition (de la colombe) ne semble pas avoir attiré sur Jésus l'attention des Juifs. Sans doute ils n'entendirent la voix de Dieu que comme un éclat de tonnerre. »

et praediceret mortem suam propinquam, anima ejus turbata fuit, et exclamavit : *Pater, clarifica nomen tuum.* clariſica temet ipsum per mortem meam, et per Redemptionem quae ita perficietur, quaeque te faciet cognosci et laudari inter homines (in hoc consistit clarificatio Dei). *Venit ergo vox de coelo : Et clarificavi et iterum clarificabo :* sicut hactenus nomen meum per te clarificavi, ita etiam illud nunc clarificabo per mortem et resurrectionem tuam.

Igitur Jesus per vocem miraculosam Dei Patris clarificatus fuit *ter :* 1º initio, 2º in medio, et 3º in fine vitae publicae. Per eam enim *in Baptismo* inauguratus fuit ad opus suum Messianicum; *in Transfiguratione* fuit confirmatus in eo, et per testimonium Moysis et Eliae agnitus tamquam novi Test. fundator; tandem *in ultimo* ejus *sermone* ad populum oblatio vitae, qua opus suum Messianicum consummabit, solemniter accepta fuit a Deo Patre.

b. Vox Christi de coelo.

1º In conversione Sauli, quando hic iter Damascus instituebat, et non jam procul ab ea civitate distabat, coelesti luce subito in terram prostratus, auditvit Christi vocem dicentem sibi lingua hebraica : *Saule, Saule, quid me persequeris ?* Deinde, cum Saulus respondisset *Quis es, Domine ?* vox illa pergens : *Ego sum,* ait, *Jesus, quem tu persequeris : durum est tibi contra stimulum calcitrare* etc. Act. 9, 4, coll. 22, 6 sq. et 26. 12 sq.

2º In visione, quam s. Petrus Joppae habuit, quaque didicit gentiles etiam ad fidem admittendos esse, vox *Domini*, certe Christi, eum distincte compellavit hisce verbis : *Surge, Petre, occide et manduca* etc. Act. 10, 13.

In Apoc. vocem de coelo auditam fuisse pluries legitur, verum ut illa loca excluderem, in quaest. addidi *in libris historicis*. Deinde, ibi agitur de visionibus, ergo non intelligitur vox externa.

Sed ad propositum revertamur, vitamque Servatoris ex ordine explicare pergamus.

§ 3. JESUS POST JEJUNIUM 40 DIERUM A DIABOLO TENTATUR : 4, I-II.

Præced. vide p. 147.

M. 4, 1. Tunc Jesus ductus est in desertum a Spiritu, ut tentaretur a diabolo.

2 Et cum jejunasset quadraginta diebus, et quadraginta noctibus, postea esuriit. 3 Et accedens tentator dixit ei : Si filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant. 4 Qui respondens dixit : Scriptum est : Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei.

5 Tunc assumpsit eum diabolus in sanctam civitatem, et statuit eum super pinnaculum templi, 6 et dixit ei : Si filius Dei es, mitte te deorsum. Scriptum est enim : Quia angelis suis mandavit de te, et in manibus tollent te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. 7 Ait illi Jesus : Rursum scriptum est : Non tentabis Dominum Deum tuum.

L. 4, 1. Jesus autem plenus Spiritu sancto regressus est a Jordane : et agebatur a Spiritu in desertum 2 diebus quadraginta, et tentabatur a diabolo. Et nihil manducavit in diebus illis : et consummatis illis esuriit. 3 Dixit autem illi diabolus : Si Filius Dei es, dic lapidi huic ut panis fiat. 4 Et respondit ad illum Jesus : Scriptum est : Quia non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo Dei.

5 Et duxit illum diabolus in montem excelsum, et ostendit illi omnia regna orbis terrae in momento temporis, 6 et ait illi : Tibi dabo potestatem hanc universam, et gloriam illorum : quia mihi tradita sunt : et cui volo do illa 7 Tu ergo si adoraveris coram me, erunt tua omnia. 8 Et respondens Jesus, dixit illi Scriptum est : Domi-

8 Iterum assumpsit eum diabolus in montem excelsum valde: et ostendit ei omnia regna mundi, et gloriam eorum. 9 et dixit ei: Haec omnia tibi dabo, si cadens adoraveris me. 10 Tunc dicit ei Jesus: Vade, Satana: Scriptum est enim: Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies.

11 Tunc reliquit eum diabolus: et ecce angeli accesserunt, et ministrabant ei. 12 Cum autem audisset Jesus etc. *Vide ante q. 175.*

num Deum tuum adorabis, et illi soli servies. 9 Et duxit illum in Jerusalem, et statuit eum super pinnam templi, et dixit illi: Si Filius Dei es, mitte te hinc deorsum. 10 Scriptum est enim quod Angelis suis mandavit de te, ut conservent te: 11 et quia in manibus tollent te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. 12 Et respondens Jesus ait illi: Dictum est: Non tentabis Dominum Deum tuum. 13 Et consummata omni tentatione, diabolus recessit ab illo, usque ad tempus.

S. Marcus summam.

Mc. 1, 12. Et statim Spiritus expulit eum in desertum. 13 Et erat in deserto quadraginta diebus et quadraginta noctibus: et tentabatur a Satana eratque cum bestiis, et angeli ministrabant illi.

Ordo rerum postulat ut primum quaedam dicamus de *Jejunio*, quo Christus sese praeparare voluit ad tentationem et ad missionem suam, simulque exemplo suo jejunium nobis commendavit. De excellentia jejunii ex professo tractabimus ad M. 9, 15 (vide Excurs. 31, ad calcem libri, q. 1130), propterea quod ibi Christus jejunium *verbis* primum commendavit, cum asseruit fore ut discipuli sui jejunarent postquam ipse ab eis ablatu fuisset per mortem. Hic tantum dicendum de temporis spatio, sc. 40 dierum, per quod Jesus jejunavit, quum in Scriptura habeantur plura exempla jejunii quadragesimalis.

Exempla jejunii quadragesimalis (1).

* **Q. 146.** (Obiter) Quadruplex exemplum jejunii quadragesimalis e Scriptura depromatur.

R. 1º Moyses, tabulas legis accepturus, in monte Sinai mansit *40 diebus et 40 noctibus* Ex. 24, 18, *panem non comedens et aquam non bibens* Deut. 9, 9.

2º Idem Moyses, postquam ob populi iniquitatem tabulas legis a Deo acceptas confregisset, iterum per totidem dies eodem modo jejunavit, certe ut divinum Numen placaret: Deut. 9, 18.

3º Elias propheta, cum panem subcinericium, ab angelo sibi allatum, in deserto

(1) Numerus 40 in operibus Dei et in fastis Israel celebris est: 40 dies pluit in diluvio, bis Moyses per 40 dies in monte fuit apud Deum, totidem dies exploratores circumierunt terram Chanaan, tot annis Israel mansit in deserto, tot diebus purificatur mulier post partum, tot diebus Ezechiel iniquitates Juda huius, tot dierum spatium assignatur Ninivitis, tot diebus Christus post resurrectionem mansit in terra etc.

manducasset, ambulavit in fortitudine cibi illius 40 diebus et 40 noctibus usque ad montem Horeb : 3 Reg. 19, 8.

4º Christus 40 dies et 40 noctes in solitudine mansit, et nihil manducavit in diebus illis L. 4, 2: quod certe vires hominis sani rectissimeque temperati omnino superat. Nota cum s. Chrys., Jesum jejunasse « Non quod jejunio opus haberet, sed ut nos « erudiret; » sc. ut jejunandi exemplum nobis praeberet. Inde nostrum quadragesimale jejunium. Addit Estius *Annot.* Christum hanc molestiam passum esse, sicut et omnes alios vitae labores, ut pro nobis satisfaceret : hoc enim non tantum in cruce, sed toto vitae decursu perfecit. Ista autem Estii sententia verbis *postea esurivit* (ergo antea famem non patiebatur) minus congruit (Schegg).

Nunc jam transimus ad tentationem Jesu.

Consideratio praevia.

Duplex Jesu luctatio contra diabolum.

Q. 147. Indica duas praecipuas luctationes quas Jesus a diabolo subiit.

R. Post inauguratum Messiam, primum factum, quod in Evang. refertur, est tentatio Jesu ejusque in diabolum plena (ideo *trina*) victoria. Diabolus est Christi adversarius *ἁντιχρίστος*, verus Anti-Christus : *Inimicus qui seminavit ea* (zizania) *est diabolum*, M. 13, 39. Atque ob hanc causam tota Jesu vita luctatio quaedam est contra diabolum : *In hoc apparuit Filius Dei ut dissolvat opera diaboli* 1 Joan. 3, 8. Jam vero, luctationis istius duo sunt praecipua momenta (*deux grandes phases*), quorum alterum ad vitam publicam ineuntem (de quo hic agitur), alterum vero ad finem vitae pertinet. Postquam enim daemon in deserto superatus fuit, *recessit a Jesu usque ad tempus* L. 4, 13 : tempus illud significatur J. 14, 30, cum Salvator ait : *Jam non multa loquar vobiscum : venit enim princeps mundi hujus*, sc. ut mihi supplicium inferat extremum ; *et in me non habet quidquam*, eum devincam (cf. infra q. 166). Satan igitur Jesum tentavit, **initio** per delectationem triplicem hujus mundi, **in fine** per terrorem hujus mundi maximum.

Ordo tractationis. Primum generalia quaedam de tentatione Jesu trademus, sc. quo sensu *tentatus* fuerit et quoties ; quare tentari voluerit, etc. Deinde de triplici ejus tentatione singillatim dicemus. Duplex igitur erit punctum ; cui addemus verbulum de eo quod finita tentatione contigerit.

I. Tentatio Jesu generatim spectata.

Antequam ipsum factum examinemus, utile erit sensum scripturist. voc. *tentatio* exponere.

Q. 148. *Tentare* quo sensu dicitur in Scriptura? Quinam tentant?

R. 1° Ad peccatum excitare, ut hic: diabolus et homines id faciunt, sed Deus *neminem tentat*, Jac. 1 13: ideo verba M. 6, 13 *Ne nos inducas in tentationem* significant: ne permittas ut nos ab aliis inducamur in eam; vel, si permittas, fac ut ei non consentiamus (vide infra annot. M. 6, 13).

2° Cognoscendi causa explorare: sensu proprio dicitur de daemone et homine, qui quod ignorant inquirunt; ad Deum autem refertur improprie et per accommodationem (per *anthropopateiam*), ut quod scit, scire etiam videatur; quasi ipse faceret quod solet homo, quando aliquid discere et detegere cupit. Hoc sensu Gen. 22, 1 Deus Abrahamum tentasse legitur.

3° Deum *tentare* pro potentiam ejus temerarie explorare, ut q. 163; inde eum ad iram provocare; sic Deum per iniquitates nostras *tentamus*, quia eum offendendo iram ejus movemus, i. e. eum excitamus ad poenam immittendam, quasi potentiam ejus explorare velimus.

4° Adde vocem *tentationes* quandoque sumi improprie de aerumnis hujus vitae, quia per eas *probatur* virtus nostra: Jac. 1, 2.

(Quaestio praevia) De veritate historica tentationis.

Q. 149. Demonstra, praesertim **contra rationalistas**, tentationem Jesu *veram* esse *historiam*, non *parabolam*, ut voluit *Schleiermacher in *L.*, nec *mythum* quemdam mere *idealem*, ut contendit *Strauss I, 472; nec *mythum historicum*, ut docuit *De Wette in *M.* 4° *auf.*; neque, ut excogitavit *Eichhorn *A. Bibl.* III, 283, *luctationem mere internam* contra malas cogitationes in mente Jesu exortas; imo vero, non *somnium* aut *visionem*, ut somniavit Jahn (cath. saepe audax), quod pro 2^a et 3^a tentatione Orig. *De princ.* I, 175, et auctor *Serm. De jej. et tent.* (in operib. s. Cypr.) admiserunt.

R. Sententiae seu hypotheses **rationalistarum** negatione ordinis supernaturalis nituntur omnes, et pugnant cum regula exegetica primaria, hac scil., verba sensu obvio et naturali intelligenda esse, nisi quid obstet in contrarium: nihil autem ob stare, ex explanatione quam dabimus de narratione Evangelica patebit. Unum hic attingam.

Vera tentatio, aiunt, non fuit, a/ quum diabolus, si ut talis loquitur et agnoscitur, nihil habeat quod allicere possit: quoties-

cumque tentare vult, se abscondit et in angelum lucis se immutat.
b/ Jesus optime noverat se non posse peccare.

R. a/ Diabolus allicit per delectabiles suasiones, quae mentem humanam mulcent. b/ Quamvis Jesus peccare non posset, a diabolo, qui hoc nesciebat, poterat vere ad peccandum incitari. Ergo, ex hac parte, nihil jubet a sensu obvio recedere.

Praeterea rationalistae se mutuo confutant validissime.

Quod somnium aut visionem attinet, etiam illud notandum est, nihil hujusmodi in vita Jesu reperiri; deinde finem moralem, hoc posito, jam nullum esse. Tandem, quis, quaeso, illam visionem immisisset? Diabolus in vires et potentias Christi interiores nihil efficere poterat.

His praemissis de veritate facti, deinceps illud explicare suscipimus, et primum agemus de tribus tentationibus simul consideratis in q. 149bis-156; deinde de tentationibus singillatim sumptis in q. 157 sq.

Tentationes gulae, superbiae et avaritiae.

Q. 149bis. 1° Quandonam accidit tentatio Jesu praecipua (dico *praecipua*, vide q. 166)? 2° Quotuplex fuit et ad quam speciem peccati unaquaeque referenda est? Adde quo in loco singulae factae sint.

R. ad 1^m. *Statim* Mc. post baptismum Christus **v. 1** *ductus est*, non invitus, sed voluntate pugnandi (s. Hier.), *in desertum a Spiritu M.*, utique a *Spiritu sancto*, quo *plenus erat L.*; et postquam jejunaasset 40 diebus et 40 noctibus, esuriit: qua occasione diabolus tentavit eum. Hunc in finem accessit ad eum, puta, aspectabili forma eaque humana, ut ex tota narrationis serie colligendum videtur: absque dubio tali forma usus est, qua latere vellet; secus vanum fuisset tentandi consilium. Id notent pictores.

R. ad 2^m. Triplex fuit tentatio: 1° **gulae**: *Dic ut lapides isti panes fiant*. Facta est in deserto, nempe, ut fert traditio, in solitudine *Quarantanae* (ita vocata propter *quadragesimale* Jesu jejunium), haud procul a Jericho, ad septentrionem hujus civitatis (proprie *au nord-ouest*), in montana regione quae aliquantulum distat a ripis Jordanis, quaeque tam horrida est ut in ea tunc solae ferae habitarent (*erat cum bestiis*, Mc.). In monte Quarantanae, qui abruptis-

simus est (altus 473 metr.) atque hodie dum accessu difficillimus, habentur multae speluncae, quarum unam certe habitavit Servator. Olim in istis cavernis multi degerunt anachoretæ in memoriam jejunii Christi : quod quidem traditionem de loco tentationis confirmat.

Sed quare locus *desertus* electus fuit? Fortasse quia ista loca malorum spirituum habitacula habebantur. Sic M. 12, 43 *Cum immundus spiritus exierit ab homine ambulat per loca arida* : vide ibi not. Forsitan latet quaedam ratio mystica et typica in eo quod populus Israel in solitudine per 40 annos tentatus fuit, Deut. 8, 2. Putat s. Chrys. solitudinem, ab hominum convictu remotam, tentationi fuisse⁽¹⁾ : « Tunc enim, ait, maxime diabolus ingruit, cum « solos videt et seorsum agentes... Ideo oportet hac maxime de « causa frequenter congregari [ecclesias adire et coetibus piorum « interesse], ne diabolo captu faciles simus. »

2^a Tentatio fuit **superbiae** : *Si Filius Dei es, mitte te deorsum* etc. Non intelligitur sola tentatio ad confidentiam nimiam et inanem (*présomption*), namque in urbe sancta, et in fastigio quidem Templi, facta est : quum certe praecipitia non deessent in Quarantana, si tantum ageretur de provocando saltu audaci. Vult igitur diabolus ut Jesus coram populo de alto descendens, quasi de coelo veniens, agnoscatur et honoretur tamquam Messias divinitus missus. Infra, q. 163, explicabimus quid per *pinnaculum* Templi, in quod transvectus fuit Jesus, intelligendum sit.

3^a **Avaritiae** : *Haec omnia* (regna mundi et gloriam eorum) *dabo tibi, si* etc. Ad hanc vero diabolus elegit montem valde excelsum, in quem eum iterum assumpsit : multi putant hic intelligendum esse ipsum montis *Quarantanae fastigium*.

Q. 150. Quem in finem Christus post baptismum abiit in locum desertum ?

R. M. 4, 1. Eo ductus seu impulsus fuit a Spiritu s., in hunc finem (quemadmodum Scripturae aperte declarant) *ut tentaretur*, i. e. ad peccatum incitaretur *a diabolo* : non sane quod Spiritus s. hoc directe vellet, nam ista incitatio *intrinsecus* mala est ; sed,

¹ (1) Sed potius dicitur solitudinem favere sanctis precationibus (vide not. M. 14, 23, et q. 708), et eum aptum esse viris sanctis (supra q. 130), ideoque a tot anachoretis petitum fuisse.

quum sciret diabolum ex suamet ipsius malitia semper ad id paratum esse, ipsi Jesum adversarium objecit, ideoque hunc in solitudinem impulit tamquam in locum certaminis, actionem malam daemonis permittens, seu, ut aiunt theologi, *permissive se habens* ad actum malum.

Forsitan et alterum finem sibi proposuit Jesus (de quo tamen nihil dicunt Evangelistae), nimirum ut per jejunium diu protractum, et per preces Deo assidue oblatas, in solitudine se praepararet ad munus Evangelicum, atque adeo nos doceret idem faciendum esse. Vide quae supra diximus de praeparatione ad munus in solitudine, et imprimis de commoratione Joannis B. in locis desertis, q. 130. Differentia tamen magna fuit hac in re Joannem inter et Christum, quum hic nulla indigeret praeparatione, eaque ad exemplum tantum aliorum uti voluerit.

Q. 151. Poteratne Christus *tentari*, i. e. ad malum incitari?

R. Per motionem *interiorem* seu per suggestionem tentari nullatenus poterat; namque omnes animi ejus vires recte ordinatae erant, adeo quidem ut in ipso non esset fomes peccati: igitur « Omnis diabolica illa tentatio, ait s. Greg. M. *Hom. 16 in Ev.*, foris, non intus, fuit. »

Quem in finem Jesus tentatus fuerit.

Q. 152. Quid voluit diabolus cum Christum tentavit?

R. Secundum communem ss. Patrum sententiam, diabolus Jesum tentavit ut exploraret utrum homo ille revera Deus esset (ideo duae tentationes incipiunt verbis *Si Filius Dei es*: cf. s. Hier.): ex una enim parte, daemon propter miracula in ortu ejus, in Magis, et in baptismo facta, illud suspicabatur; ab altera vero parte dubitabat, quoniam videbat eum ceteris similem hominibus, fami sitique obnoxium, pericula prudenter vitantem, ex. c. cum in Aegyptum fugit etc. Ut certior fieret de conditione ejus, eum in peccatum inducere conatus est; si enim peccasset, concludere potuisset ipsum non esse Deum.

Ita multi: Beel. autem sic: diabolus postulat miraculum (in 1^a et 2^a tent.) in confirmationem hujus quod Jesus sit Filius Dei. Si factum fuisset miraculum, diabolus scivisset quod scire cupiebat, nam Deus miraculum facere nequit in testimonium falsitatis.

Q. 153. Quare Christus tentari voluit ?

R. Varias possumus afferre rationes :

1° Ut, ait s. Thom. 3, q. 41, nobis contra tentationem auxilium ferret, sc. potestatem diaboli infringendo; aliis verbis, ut in deserto, et per voluntariam corporis afflictationem, illum vinceret qui in paradiso et per gulam Adamum vicerat. « Justum quippe erat, inquit s. Greg. M. *Hom. 16 in Ev.*, ut sic tentationes nostras « suis tentationibus vinceret, sicut mortem nostram venerat sua morte superare. » Igitur Christus tamquam anti-typus Adami hic sistitur.

2° Propter nostram prudentiam et animi provisionem, ut nullus, quantumcumque sanctus, securum et a tentatione immunem se reputaret; adeoque, ut quisque sibi caveret atque invigilaret, sui que ipsius diffidens, occasiones tentationum ex virili parte devitaret.

3° Propter exemplum, ut nobis ostenderet quomodo diabolum, hostem nostrum, ejusque tentationes superare debeamus (cf. q. 155): « Sic et athletae faciunt, ait « s. Chrys.; nam ut discipulos suos doceant quomodo vincere oporteat, ultro cum « aliis in palaestra se complicant, in adversariorum corporibus spectaculum « ipsis exhibentes, ut vincendi modum ediscant. »

4° Ut fiducia nostra in Christi misericordiam magis excitaretur: Hebr. 4. 15 *Non habemus pontificem qui non possit compati infirmitatibus nostris; tentatum autem per omnia pro similitudine absque peccato.*

5° Possumus addere: ut justi non indigne ferrent se tentari, neque umquam animo desponderent, aut nimia afficerentur tristitia.

Tentatio trina triplici respondet concupiscentiae, et triplici bonorum operum generi opponitur.

Q. 154. Quomodo trina Jesu tentatio triplici concupiscentiae, qua ad malum impellimur, respondet, quemadmodum et tribus illis hostibus spiritualibus, qui in Scriptura saluti animae nostrae adversari dicuntur? Ostende etiam tria bonorum operum genera, quae cetera complectantur, istis opponi.

R. Tentatio 1^a fuit gulae, quae respondet *concupiscentiae carnis*: 2^a, juxta M. (L. 2um et 3um inverso ordine tradit), fuit vanae gloriae, quae concupiscentia dicitur *superbia vitae*; 3^a, secundum M., fuit avaritiae, ad quam *concupiscentia oculorum* refertur. Notum est tres illas concupiscentias capitales esse, omnesque alias in se complecti; praeterea, ut Bisping animadvertit, singulae sibi invicem succedunt apud M. eodem ordine quo fieri solet in vita humana; juvenus enim exponitur praesertim concupiscentiae carnis, matura aetas superbiae, et senectus avaritiae. Jure itaque merito concludimus Christi tentationem esse epitomen omnium tentationum.

Porro tribus istis concupiscentiis respondent tres hostes spirituales quos oppugnare debemus: caro, diabolus et mundus. His vero opponuntur jejunium, piaec preces et eleemosyna, per quas virtutes Deo consecramus omnia quae possidemus, sc. bona corporis per jejunium et voluntariam carnis afflictationem, bona animi per humilem precationem et mentis ascensum in Deum, tandem bona externa seu opes et facultates per eleemosynas. Huc etiam reduci possunt tria vota, quibus natura et indoles *vitae religiosae* consistit tota, sc. votum *castitatis perpetuae*, quo Deo dicantur bona corporis; votum *obedientiae perfectae*, quo bona animi, et tandem votum *paupertatis voluntariae*, quo bona externa Deo offeruntur.

Conclusio moralis et homilitica.

* **Q. 155.** In quibus Christus tentatus nobis fuit exemplum ?

I. In eo quod non *uliro* venit ad locum tentationis, ut notat s. Chrys., sed eo adductus fuit secundum oeconomiae rationem; quo innuitur non insiliendum esse, sed si adducamur, fortiter esse standum.

II. In eo quod tentationem superavit

1° Per jejunium; quando enim reprimatur caro, spiritus promptior fit et validior:

2° Per solitudinem; namque in medio mundo perverso majora oriuntur pericula; deinde, locus ab oculis et hominum convictu remotus favet officiis sanctae precatationis, qua praesertim vincitur tentatio:

3° Per *gladium Spiritus quod est verbum Dei* Eph. 6, 17; etenim in singulis tentationibus daemones respondit, verba quaedam Scripturae s. recitando et ut tela acerrima in eum conjiciendo.

4° Deinde cum tentatione non ratiocinatur, neque inquit dubius de gradu malitiae, peccatumne sit grave an leve. Sufficit ipsi hoc unum, certo sibi compertum esse rem malam suaderi, ut consensum statim denegat, simulque exerceat actum pietatis in Deum; etenim in 1^a tentatione profitetur ipsum esse omnipotentem (vide q. 157); in 2^a vero tentatione, sapientem mundi moderatorem (quare leges naturae ab ipso statutae non sint contemnendae), et tandem in 3^a tentatione, solum adoratione cultuque supremo dignum. Hac autem agendi ratione docet nos non immorari in tentatione, cumque ea non disserere aut causari, sed eam illico repellere per actum fidei seu pietatis in Deum, i. e. mentem ad Deum erigendo per piam cogitationem et preces breves crebrasque ex imo corde emissas (*prières jaculatoires*).

Q. 156. Quo ordine factae sunt tres Christi tentationes ?

R. 1^a fuit tentatio gulae: *Dic ut lapides* etc. De 2^a et 3^a non certo constat, quum inter se non convenient Evangelistae; L. enim 2° loco refert tentationem avaritiae et 3° loco superbiae; M. vero tentationem superbiae praeponit. Sunt qui sequantur Lucam, quia a/ L. profitetur se *ex ordine* *αὐτῶν* scripturum, i. e. secundum temporis seriem; b/ deinde tentatio *superbiae*, quae spectat ad bona altiora quam *gulae* et *avaritiae*, gradationem pulchram refert. Nihilominus praefero M., quia verba *Vade Satana*, quae pertinent ad habendi cupiditatem, finem tentationum probabiliter indicant.

His generatim dictis de tribus tentationibus simul consideratis, quaedam nunc de singulis addemus.

II. Tres tentationes singillatim consideratae.

A. DE 1^a JESU TENTATIONE.

Q. 157. Ad v. 3. Quid diabolus in 1^a tentatione Jesu suasit? An et quare malum hoc erat? 2° Ostende Christum ita respondisse ut

consensum tentationi prorsus denegaverit, simulque diabolum summa cum prudentia eluserit.

R. ad 1^m. *Si Filius Dei es* : hoc posito, vel in confirmationem quod sis Filius Dei, fac miraculum, nempe *dic ut lapides isti panes fiant*, melius latine, jube hosce lapides panes fieri (cf. Beel. *Gramm.* p. 366), ut habeas unde famem saties. Sed numquid Christus, qui in gratiam aliorum panes multiplicavit, non potuisset sine peccato in utilitatem ac necessitatem suam lapides in panes convertere ? In illis rerum adjunctis non recte fecisset ; nam indebito modo fami consulisset, unde per inordinatum cibi appetitum peccasset. Morum legibus contrarium fuisset, quod, cum humana subsidia praesto essent, v. gr. cum victum in deserto sicut Joannes B. invenire posset, aut solitudinem relinquere, contra rationis ordinem voluisset per miraculum sibi providere. Igitur, si hoc attentasset, diabolus scivisset illum non esse Deum. Ita ad rem quod attinet s. Th. 3, 41, 4, ad 1^m.

R. ad 2^m. **V. 4.** Christus respondit *Scriptum est : Non in solo pane vivit homo* : vera lectio ζῆτετε *vivet*, est hebraismus, pro *vivere potest* (futurum pro modo potentiali : Beel., *Gram. graecit.* 43, 6). Sensus est (Beelen) : jubere nolo ut lapides isti panes fiant ; nam si deficit cibus ordinarius, potest Deus hominem nutrire alio modo, per cibum miraculosum : *non enim in solo pane vivit homo*, ut testatur s. Scriptura, i. e. non solo pane famem explere et vitam sustentare possumus ; sed omni alia re quam Deus jussu suo dare vellet (*in omni verbo quod procedit de ore Dei*), v. gr. manna de coelo cadente, sicut olim Israelitas in deserto diutissime nutriti. Hoc sibi vult : Deo confido, ejusque potentiae et benignitati (*in verbo oris ejus*) : ipsemet miraculum faciet pro me, si necesse sit (').

Christus autem hisce verbis egregie imposuit diabolo, quum hic discere inde non potuerit quod explorare cuperet ; et cum summa quidem solertia eum fefellit ; non enim respondit se esse

(1) Nos etiam, ad exemplum Christi, discamus Deo confidere quod res externas attinet : si panis deficiat, sciamus hominem vivere posse *verbo* et jussu *Dei* omnipotentis : potest nos per miraculum, si necesse sit, alere vitamque nostram victu coelesti propagare. Verbis illis *Non in solo pane* etc. saepe adscribitur **sensus accommodatilius** sequens, qui ope ratiocinationis ex vero Scripturae sensu aliquatenus deduci posse videtur : homo non solo pane, quo corpus nutritur, vivit ; sed vitam habet spiritalem et perfectiorem, nempe vitam animi, quam pane spirituali, i. e. verbo Dei, alere debet. Ita s. Hier. . « Si quis non vescitur verbo Dei, iste non vivit »

aut non esse Filium Dei, quia, quamvis diabolus id scire maxime averet, minime tamen interrogavit; igitur respondit non ad id quod mente cogitabat diabolus, sed ad id quod exterius proferebat: qui respondendi modus optimus est ad deludendos eos qui per fallaciam consulunt.

Q. 158. Unde desumpta sunt verba *Non in solo pane* etc.? Quo sensu illa a Christo adhibentur?

R. Ex Deut. 8, 3. Moyses Israelitis in memoriam revocat beneficia Dei, et imprimis manna de coelo datum: hoc autem, ait, Deus vobis largitus est, ut ostenderet *non in solo pane vivere hominem, sed in omni verbo* etc., i. e. ut demonstraret hominem nutriri posse non tantum victu naturali, qualis est panis ordinarius, sed etiam cibo miraculoso, qui Deo iubente producit. Christus autem hanc sententiam in se transfert, quasi dicat: pariter ego corpus alere possum, non tantum pane consueto, quem suades ut mihi indebito modo, sc. per miraculum inutile, procurem, sed etiam quovis alio cibo, v. gr. pane quodam coelesti, mannae simili, quem Deus omnipotenti verbo suo creare et largiri vellet. Ergo Christus utitur verbis illis in sensu literalis, quatenus ea per *rationem a pari* sibi accommodat.

Tentatio Christi cum Evae tentatione comparatur.

Ut tentationem Jesu plenius cognoscamus, haud supervacaneum mihi visum est eam comparare cum tentatione proto-parentum in paradiso; eo vel magis quod Christus alter Adam ejusque anti-typus in Scriptura dicatur. Igitur petimus:

* **Q. 159.** Ostende Christum, in hac prima tentatione, longe aliter se gessisse, quam primi parentes nostri, et specialiter Eva a serpente tentata, fecisse legantur Gen. 3.

R. Eva de ipso actu malo, qui sibi proponitur, cum diabolo ratiocinatur: novit quidem illum esse malum, utpote a Deo expressis verbis et dedita opera prohibitum: sed tentatori rationem reddere vult istius prohibitionis. *Cur praecepit Deus?* inquit serpens: Eva respondere debuisset: Non inquiri de causa et ratione; sufficit mihi novisse Dei praeceptum; credo ipsi, ejusque agnosco auctoritatem; dominus est cui obedire statui. Sed quid dixit? *Praecepit*, ait, *ne comederemus...*, *ne forte moriamur*. Statim invalescit tentatio, cum serpens rationem illam impugnat, dicens: *Nequaquam morte moriemini* etc. E contrario, Christus cum diabolo non disputat; non dicit: Sunt mihi certae rationes propter quas non liceat lapides in panes convertere; contra rectum morum ordinem istud fieret; etenim praesto sunt hic in deserto locustae et mel silvestre, quibus famem depellam, etc. Tentator obicere potuisset: Sed istiusmodi cibus non est te dignus: decet enim ut Deus tua causa miraculum faciat; imo vero, annon habes tutemet ipse potestatem operandi mira-

cula pro libitu? Num crimen esset adeo ingens, si quid insoliti nunc perficeres? etc. Tali modo ingravesceret tentatio: et facile tunc in mente oriretur aliqua dubitatio, quae jam esset peccati initium. Ideo Christus consilium pravam statim repellit, exercendo actum fidei et fiduciae in Deum, quem pie profitetur omnipotentem.

B. DE 2^a TENTATIONE.

Q. 160. Ad v. 5. An umquam permissum fuit diabolo ut quidpiam directe et per se in corpus Christi efficeret, v. gr. ipsum tangendo, attollendo, vulnerando vel quid simile?

R. In uno Evang. loco aliquid hujusmodi legitur: quando Christus fuit tentatus in deserto, diabolus eum bis *assumpsit*, primum in *sanctam civitatem* (sc. Hierosolymam, quae hodie adhuc vocatur *El-Kods, La Sainte*), et deinde in *montem excelsum valde*. Jam vero *assumptio* illa non fuit imaginaria (ut existimavit Ps.-Cyprian. *De jejuniis et tent.*, in append. operum s. Cypr.), sed vera et externa; secus enim diabolus vim excogitandi seu animum Christi in errorem duxisset, quod absonum plane est, quum iste in mentem Christi ejusque potentias interiores (*ses facultés*) nihil efficere posset.

Q. 160^{is}. **Jesus vere translatus per aerem.** Sed quaestio est utrum Jesus a daemone tentante vere translatus fuerit, puta per aerem, sicut angelus abripuit Habacuc, Dan. 14, 35. Mald. quidem, post Euthym. in L. 4, opinatus est Jesum a diabolo pedibus ductum fuisse in illa loca, et nititur verbis L. *duxit illum in Jerusalem...*, *ducit illum in montem*: citat M. 2, 14, 20, ubi *assumere*, *παραλαμβάνειν*, significat secum *ducere* in aliquem locum. Verum hoc ridiculum videtur, nam si Jesus cum diabolo iter fecisset Hierosolymam, ut alteri tentationi sese praepararet, quasi comoediam cum isto egisset (Schegg). Igitur oportet cum s. Hier. verbum *assumere* sensu proprio intelligere, de actu transvehendi per aerem; eo vel magis quod M. 2, 14, 20 non eodem modo adhibeatur *παραλαμβάνειν*, sed addatur *venit, secessit*.

Q. 161. Sententiae nostrae, de Jesu per aerem a diabolo transportato, objicitur 1° hoc non decuisse, 2° idque potuisse ab aliquibus videri.

R. ad 1^m. Nihil indecens est in eo quod Salvator illud diabolo permiserit, siquidem passus est se a membris illius crucifigi, ait s.

Greg., *Hom. 16 in Evang.* — Ad 2^m. Nihil prohibet quominus putemus Christum, inscio diabolo, effecisse ut a nemine videretur : ita s. Th. 3, 41, 4, ad 7^m, post auctor. *Operis imperf.*, sc pseudo-Chrys. Simile quid alias contigit L. 4, 30 (J. 8, 59?).

* **Q. 162.** (Obiter) Quinam leguntur corpore translati per aerem ?

R. 1° Habacuc, Dan. 14, 35. 2° Probabilius Christus, ut statim diximus. 3° Philippus Diaconus, Act. 8, 39. Raptus autem Henochi et Eliae non ejusdem generis fuit ; atque longe magis ab istis omnibus differt raptus Pauli in tertium coelum, 2 Cor. 12, 2.

Q. 163 1° Quid intelligis **v. 5** per **pinnaculum Templi**, in quod diabolus Christum statuit ? 2° Quid ibi diabolus ei proposuit ? 3° Quaenam Scripturae verba adduxit ? An recto sensu illa adhibuit ? 4° Quomodo Christus postulationem illam repulit ?

R. ad 1^m. **Pinnaculum** (latine potius *fastigium*) respondet graeco *πτερύγιον*, quod sign. proprie *parvam alam*, inde *extremitatem* quamlibet in acutum desinentem, *summitatem*, inde *fastigium* domus *pinnis terminatum*. Per *pinnaculum templi*, *τοῦ ἱεροῦ*, Luc. Brug. intelligit cacumen vestibuli aedis sacrae proprie dictae (sed M. ait *τοῦ ἱεροῦ*, non *τοῦ ναοῦ*), ex quo in atrium sacerdotum, inter vestibulum et altare, Jesus se projicere debuisset. Schegg autem censet eum se projicere debuisse coram Judaeis congregatis, ergo intelligit cacumen quoddam aedificiorum quae atrium Israelitarum circumdabant. Verum probabilius cogitamus fastigium exterius aedificiorum, seu potius porticum, quae atrium gentilium circumdabant (nota art. voci *πτερύγιον* additum) ; eo vel magis quod a latere occidentali, et australi (Jos. *Ant.* 15, 11, 5), et etiam orientali (Jos. *Ant.* 20, 9, 7), ad pedem Templi vallis esset profundissima, tamquam praecipitium, in quod diabolus Christo suasit ut se deorsum mitteret : q. 1094.

R. ad 2^m **v. 6**. Proposuit ei ut ab alto se praecipitaret, cum certa spe fore ut angelus eum manibus exciperet, ne casu isto gravi laederetur : Si, ait, *Filius Deus es, mitte te deorsum*, etc. Tentatio est *superbiae*, ut explicavi q. 149. — Ad verbum *deorsum*, per modum accommodationis, fundatae tantum in sensu quodam verbali, s. Hier. adjicit notationem quamdam moralem in se verissimam : « Vox, « ait, diaboli est, qui semper omnes cadere deorsum desiderat : « persuadere potest, praecipitare non potest. » Verba in se spec-

tata, a contextu Evangelico disjuncta, sunt praeclara, et altissimum involvunt sensum.

R. ad 3^m. Ps. 90, 11 *Angelis suis mandavit de te...: in manibus portabunt te, ne* etc. Quia Jesus e Scriptura responderat, diabolus eum armis Scripturae aggreditur, sed sensum pervertit. Imago desumpta est a parentibus, qui liberos adhuc teneros, cum per vias transeundum est asperas, in ulnas suscipere et gestare solent. Certe poterant verba sacra ad Christum referri, quia in illo Psalmo describitur providentia Dei erga homines pios, et, quod inde sequitur, erga Christum imprimis, omnium hominum piissimum. Sed diabolus a vero sensu aberravit duplici ratione, a/ quia verba *in manibus tollent* seu *portabunt te*, quae dicta sunt sensu figurato, sensu proprio sumpsit; b/ quia sententiam hic enuntiatam nimis extendit: custodia et providentia specialis promittuntur quidem viris piis, sed hanc promissionem coarctare oportet, adeo ut haec vel similia mente suppleantur: modo se in periculum non projiciant cum temeritate et inani fiducia.

R. ad 4^m. Respondit v. 7 *Scriptum est: Non tentabis Dominum Deum tuum* Deut. 6, 16, i. e. non licet Dei potentiam et providentiam temerario modo explorare, quemadmodum fecerunt Israelitae in deserto, quum aquam non haberent: etenim murmuraverunt, quasi Dei potentiae et benignitati diffiderent, easque explorare vellent, puta, miracula indebito modo postulando; pariter ego Deum tentarem, ait Christus, si, quum de hoc fastigio descendere possim, deorsum me projicerem, atque adeo Deum cogerem ut me salvaret per miraculum; quasi ipsi diffiderem, et dubitarem utrum possit vel utrum velit id efficere. Eleganter s. Hier: « Falsas de Scripturis sagittas veris Scripturarum frangit clypeis. »

* Q. 164. (Obiter). Quinam in N. T. verbis sacris male usi sunt?

R. Diabolus in tentatione Christi. Praeterea s. Petrus notat quosdam suo tempore fuisse qui epistolas Paulinas, sicut et ceteras Scripturas, depravarent ad suam ipsorum perditionem: 2 Petr. 3, 16.

Primum incidimus M. 4, 5 in mentionem de *Templo*, et utile foret tradere ejus descriptionem; sed quum longior esse debeat, eam rejicimus ad calcem in Append. IV, Excurs. 13, q. 1090.

C. DE 3^a TENTATIONE.

Q. 165. Ad v. 8. 1° Explica quid fecerit diabolus in monte in quem Christum assumpsit; 2° quid dixerit; et 3° quid Salvator ei responderit.

R. ad 1^m. Praenota. Quis fuerit ille mons (gr. absque art., *sur une montagne*), certo dici nequit. Traditio indicat fastigium montis excelsi in solitudine Quarantanae, de quo vide supra q. 149. Ibi vero diabolus *ostendit* Christo *omnia regna mundi et gloriam eorum*; L. autem addit *in momento temporis*. Quomodo ista omnia oculis Jesu spectanda obtulerit, non plane constat. Euthym. et s. Thom. l. c. ita: diabolus digito ostendit cujusque regni plagam, id quod facilius in edito loco quam in valle fieri poterat; *gloriam* vero regnorum, i. e. divitias, pompam etc., non manu indicavit, sed verbis praedicavit, atque adeo menti ejus ostendit. Verumtamen nihil impedit quominus sensu obvio et stricto verborum illud intelligamus, de spectaculo arte magica oblato (Schegg), cum diabolus species rerum remotissimarum coram oculis adduxerit. Potuit hoc efficere, ait Luc. Brug., partim prospectivæ sive opticæ artis vi, partim præstigio.

R. ad 2^m. **V. 9.** *Hæc omnia*, ait, *tibi dabo* (L. addit *quia mihi tradita sunt, et cui volo do illa*), *si cadens* ⁽¹⁾ *adoraveris me*, cultu sc. divino (*adoratio* proprie dicta). « Arrogans et superbus loquitur, » ait s. Hier., non quod in toto mundo habeat potestatem, aut « possit omnia regna dare. » Fingit se esse Filium Dei, adeoque adorandum; quare non addit *Si tu es Filius Dei*, quod in duabus aliis tentationibus dixerat. Inducit eum ut, ex cupiditate divitiarum ac bonorum terrestrium (tentatio *avaritiæ*, q. 149), rem positive et intrinsece malam faciat; unde concludere possit evidentissime illum non esse Dei Filium (q. 152). Igitur hæc tentatio omnium gravissima erat et diabolus seipsum prodit audacter.

R. ad 3^m. **V. 10.** *Vade, Satana*, etc. Multi codices ita: *Vade, Satana, post me*; sed multi alii omittunt verba *post me*. Sensus

(1) **Annotatio moralis.** Acute observat s. Hier. *eum qui adoraturus est diabolum antea corrumpere*: profundissima est sententia, populo christiano quandoque exponenda. In peccato nulla felicitas, aut vera gloria et animi libertas, sed nihil nisi servitus, dedecus et miseria. Quum peccatum quodvis ad superbiam revocetur, huc referri etiam potest illud: *Qui se exaltat, humiliabitur*; cf nostratum dictum: *Die klimt, die daalt*.

eodem recidit: vult dicere: Recede, ut non amplius te videam, e conspectu meo evanesce. Quum impium plane atque contumeliosum in Deum esset (*un vrai blasphème*), quod ultimum suaserat daemon, animus Christi sancta commovetur ira atque indignatione, jamque tentatorem proprio nomine compellat, *Satana*. Haec est vox hebraica *adversarius*, cum art. *adversarius* שָׂטָן שֶׂטָן, *diabolus*. Deinde Christus contra hanc ultimam et gravissimam tentationem adducit primum et altissimum mandatum, in quo cetera omnia comprehenduntur: *Scriptum est enim: Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies*, quae verba ex Deut. 6, 13 desumpta sunt.

Post tentationem solatium de coelo.

Q. 166. Ad v. 11. Quid statim post 3^m tentationem evenit?

R. Duo evenerunt: 1° *Diabolus recessit a Christo usque ad tempus L.*; i. e. usquedum alias contra ipsum excitavit tentationes. Lucas verisimiliter respicit ad luctationem Servatoris, tum a/ in horto Oliv., quando oravit *Pater mi, si possibile est, transeat a me calix iste*; tum b/ in cruce, cum exclamavit *Deus, Deus meus, quare me dereliquisti?* 2° Deinde *Angeli accesserunt* (sub forma humana?) *et ministrabant ei*, cibum deferentes, etc. S. Hier.: « Praecedit tentatio, « ut sequatur victoria: Angeli ministrant, ut victoris dignitas « comprobetur. »

Q. 167. (Obiter) Quoties Angeli Christo se adjutores praebuere?

R. Bis: primum ineunte et iterum ad finem vergente vita ejus publica; nimirum 1° post tentationem in deserto, et 2° in horto Oliv., ubi *apparuit ei Angelus de coelo confortans eum*.

EXCURSUS HOMILITICUS.

Pro concione de tentationibus.

NOTA. Vix reperitur argumentum, quod saepius et diligentius exponere debeat orator sacer, quam hoc ipsum *de tentationibus*: ideo juvat, data opportunitate, quaedam ex s. Scriptura colligere hac de re salutaria documenta, eaque ita ordinare ut parvulum in hanc materiam tractatum prae manibus habeamus. Illum autem ad calcem ponemus in Append. IV, Excurs. 14, q. 1099.

SECTIO 2^a.

FACTA ET SERMONES JESU IN GALILAEA : IV, 12-XVIII.

Ego sum lux mundi; qui sequitur me,
non ambulat in tenebris, sed habebit
lumen vitae. — Ego sum via, veritas et
vita. J. 8, 12. — 14, 6.

Nexus cum praecedentibus. Hactenus vidimus qua ratione Salvator solemni Dei Patris voce et descensu Spiritus s., in baptismo ut verus Messias inauguratus fuerit; deinde in deserto per jejunium et tentationem ad munus suum diligenter se praeparaverit. Nunc jam illud munus aggredietur publice, cum novam praedicabit doctrinam, multisque miraculis eam confirmabit. Eum fideliter sequamur, *quoniam apud ipsum est fons vitae, et in lumine ejus videbimus lumen* Ps. 35, 10.

Divisio. Hanc autem sectionem 2^m in tres partes subdividimus: quarum 1^a usque ad missionem Apostolorum M. 9, 34 pertinet; 2^a ab illa missione usque ad finem parabolarum de regno coelorum, M. 13, 53; tandem 3^a inde se extendet usque ad ultimum iter in Jerusalem, M. 18, 35.

Qua ratione nitatur haec divisio. Fundatur in eo quod singulis partibus sit distinctum quid: etenim in 1^a, post promulgatam legem novam, miracula praesertim narrantur; in 2^a doctrinae variae et institutiones referuntur (ad Apostolos, ad discipulos Joannis, contra Phariseos; tandem ad omnes, praecipue per parabolas); in 3^a ad tragicum historiae exitum (*la catastrophe finale*), ad Passionem et mortem Jesu, jam aliquatenus respicere videtur Evangelista, quasi iste eventus e longinquo praeparatur. Etenim majora narrantur miracula a Jesu peracta (bis multiplicati panes, ambulatio super mare, transfiguratio), primatus Petro promittitur, ut Jesus moriens habeat successorem; et, quod magis est, bis dedita opera Passio praenuntiatur.

Jam singula illa rerum capita in tribus punctis exponemus.

P. I. PRIMI ACTUS JESU IN GALILAEA. IV, 12 - IX, 34

Q. 168. *Conspectus generalis* eorum quae in illa pericopa s. Matthaei narrantur. Electis discipulis § 1, primum (ut ordo postulat) leges, quibus novum regnum tamquam fundamento nititur, traduntur in Concione Montana § 2. Facta miraculosa, quae doctrinam confirmant, merito sequuntur; imo M. in hac parte usque ad 9, 34, fere totus in narrandis miraculis versatur. Et re quidem vera, § 3 — § 8 varias sanationes et tempestatem sedatam refert. Matthaei vocatio, quae jam ante contigerat, obiter narratur § 9, eique annectitur disputatio quaedam de jejuniis § 10. Deinde continuatur miraculorum descriptio § 11 et 12.

His generatim dictis, oportet ut singulos aggrediamur paragraphos.

§ 1. JESUS IN GALILAEAM VENIT, ET PISCATORES QUOSDAM SIBI ADSCISCIT SECTATORES CONTINUOS. 4, 12-22.

Ut rerum series rite perspiciatur, quaedam praenotabimus de iis factis quae M. omittit; deinde distincte dicemus 1° de Jesu in Galilaeam secedente ibique praedicante, et 2° de piscatoribus vocatis.

Praenotanda circa concordiam historicam.

Multa hic praetermittunt Synoptici, quum narrationem eorum, quae fecit Jesus in munere sibi tamquam Messiae commisso, tantum inchoent postquam Joannes B. in vincula coniectus fuerat, quo tempore Christus in Galilaeam secessit. Sed antea contigerunt illa omnia quae Joannes 1, 19 - 3, 36 describit.

Q. 169. Multa hic apud M. supplenda ex J.

Igitur, Jesus e deserto, ubi tentatus fuerat, ad Joannem B., tunc Bethaniae baptizantem, rediit; et Joannes, qui paululum antea 2^m testimonium (1) nempe coram Judaeorum legatis Jesu reddiderat J. 1, 19-28, 3^m jam adjecit J. 1, 29-34, atque adeo ipsum verum Messiam declaravit.

(1) De variis testimoniis Joannis vide q. 1058.

Mox discipuli nonnulli Christo adhaerere inceperunt J. 1, 35-51, quem ad nuptias Canae in Galilaea, ubi primum contigit miraculum J. 2, 1-11, comitati sunt. Jesus inde in Capharnaum perrexit J. 2, 12; postea ascendit Hierosolymam ad Pascha celebrandum (1^m Pascha vitae publicae), et publicum suum ministerium inchoavit negotiatores e Templo ejeciendo J. 2, 13-17; deinde praedixit fore ut templum corporis sui solveretur J. 2, 18-25. In eadem urbe tunc colloquium habuit cum Nicodemo J. 3, 1-21.

Hic collocanda est 1^a Jesu praedicatio, ea nempe quae facta est in Judaea, et satis diu protracta fuit, sed circa quam fere nihil habetur in Evang.; certe ideo quod Christus tunc nondum manifestavit mysteria regni Dei, sed animos tantum praeparavit, praedicando poenitentiam sicut Joannes B. (ideo putant quidam baptismum tunc collatum non intelligi Sacramentum). Salvator novae suae doctrinae primitias reservavit Galilaeae, quae semper eum melius quam Judaea suscepit.

Igitur per 8 circiter menses (a Paschate usque Decembr.) *mansit in Judaea, et baptizabat* J. 3, 22, nempe non per se ipsum, sed *per discipulos* suos J. 4, 2. Non autem mansit in urbe, sed in locis vicinis, nam J. post colloquium Nicodemi in urbe ait: *Post haec venit Jesus... in Judaeam*, ergo in regionem distinctam ab ipsa urbe. Probabiliter percurrit praesertim Judaeam meridionalem. Supponit Fouard ipsum progressum fuisse ultra Hebronem; ibique secum assumpsisse Judam proditorem ex *Kerioth* seu *Carioth* vico ad meridiem Hebronis (*Iscariotes* i. e. vir יִשְׁכָּרְיָהוּ ex *Carioth*), imo abiisse usque in Idumaeam, in parte meridionali Palaestinae.

Interea temporis Joannes B., occasione disputationis, quae inter discipulos suos de baptismo Jesu orta erat, quartum de ipso testimonium protulit J. 3, 22-36. Postmodum in carcerem coniectus fuit (quod quidem factum L. 3, 19-20 anticipat, M. vero 14, 3-5 et Mc. 6, 17-20 neci praecursoris adjungunt).

Cum autem Servator audisset vim illatam fuisse Joanni, e Judaea in Galilaeam recessit J. 4, 1-3, quod nunc etiam tradunt Synoptici, M. 4, 12; Mc. 1, 14; L. 4, 14. In itinere autem, transiens per Samariam, sermonem contulit pulcherrimum cum muliere Samaritana J. 4, 4-42. Postquam autem Galilaeam ingressus fuerat,

relicta civitate Nazareth M. 4, 13a, Canam petiit, ibique 2^m miraculum fecit J. 4, 46-54, et inde venit et habitavit in Capharnaum: M. 4, 13b-16.

Haud inutile arbitror quasdam hic, opportunitate data, ponere quaestiones circa primordia vitae Jesu publicae.

* **Q. 170.** Ordine temporis enumera facta et fata Jesu ab ineunte vita publica usque ad 1^m Pascha.

R. Ut colligitur ex iis quae statim diximus, in exponenda concordia historica, facta praecipua sequenti modo ordinanda sunt. Jesus baptizatur; post jejunium 40 dierum tentatur; redit ad Joannem B.; Andream et alium quemdam, probabiliter Joannem Evangelistam, ad se vocat; deinde adsciscit Petrum et Philippum; laudat Nathanaelem eumque ad comitatum suum tacite invitat; adest nuptiis Canae (1); Capharnaum pergit, unde Hierosolymam ad Pascha sese confert.

Itinera a Jesu principio vitae publicae suscepta.

* **Q. 171.** Describe 1^m iter Jesu in vita publica.

R. Nazaretho ad litus Jordanis prope Jericho venit, ut baptizetur; inde secedit in locum desertum, qui vocatur *Quarantana*, etiam in Jerichuntis vicinia; Bethaniam ad Joannem redit; inde Canam Galilaeae, et tandem Capharnaum petit. Videsis tabulam geographicam huic operi praefixam.

* **Q. 172.** Describe 2^m iter.

R. Capharnaumo Hierosolymam ad Pascha; deinde quaedam Judaeae loca percurrit per plures menses; postea in Galilaeam revertitur recta via, ergo transit per Samariam, ubi mulierem Samaritanam ad fidem convertit; Canam veniens, 2^m miraculum facit, sanando filium *reguli* (ministri regii); unde Capharnaum iterum petit.

Primi Jesu discipuli.

* **Q. 173.** (Ex J.) 1° Quinam fuerunt primi Jesu discipuli? 2° Quid eos ad credendum movit?

R. ad 1^m. Andreas, et alius, qui non nominatur, quique omnino videtur fuisse Joannes Evangelista; Simon seu Petrus; Philippus; dein Nathanael (idem probabiliter ac Bartholomaeus); J. 1, 35-51.

R. ad 2^m. Duo priores propter testimonium Joannis B. secuti sunt Salvatorem; Simon ad eundem adductus fuit per Andream fratrem; a Jesu directe vocatus fuit Philippus, qui deinde Nathanaelem movit ut ad Jesum accederet. Fides autem discipulorum plenior firmiorque facta est per insigne miraculum quod in nuptiis Canae viderunt, J. 2, 11. Postea, Petrus et Andreas, Jacobus et Joannes iterum

(1) **Chronologica ratio non semper tenetur in festis Ecclesiae.** Ex illa factorum serie patet, miraculum Canae haud diu post Jesu baptismum contigisse (forte duobus mensibus postea, ideoque dici non posse illud in diem 6^m Jan., quo die Jesus baptizatus fuit, incidisse post annum revolutum), quamvis Ecclesia in Brev. Rom. eodem die (in Epiph., 6^a Jan.) de utroque facto mentionem faciat. Sic etiam dies festus Innocentium ante Epiph. celebratur, quum tamen post Magorum discessum pueri necati fuerint. Ita Ben. XIV, *De festis*, c. 2, n. 34, 35 et 37.

vocati fuerunt a Christo, nempe post primum piscatum miraculosum; et tunc demum, relictis omnibus (retibus et familia), immutabiliter et perpetuo secuti sunt eum: L. 5, 4-11. Cf. infra q. 182.

Prima Jesu miracula.

* **Q. 174.** (Ex J.). Quanam sunt duo prima Jesu miracula, quae distincte et dedita opera in Evang. narrantur?

R. 1^a. Aqua in vinum conversa in nuptiis Canae; 2^a iterum Canae, sanatio filii reguli qui Capharnaumi graviter infirmabatur. Ante alterum hoc miraculum Christus quaedam *signa* fecit Hierosolymis, J. 2, 23; sed haec distincte non expontur.

His autem praenotatis, M. 4, 12 sq. interpretari aggredimur.

I. Jesus in Galilaeam secedit ibique praedicat: 4, 12-17.

Praced. vide p. 158.

M. 4, 12. Cum autem audisset Jesus quod Joannes traditus esset, secessit in Galilaeam: 13 et, relicta civitate Nazareth, venit, et habitavit in Capharnaum maritima, in finibus Zabulon et Nephthalim: 14 ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam: 15 Terra Zabulon, et terra Nephthalim, via maris trans Jordanem, Galilaea gentium: 16 populus qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam: et sedentibus in regione umbrae mortis, lux orta est eis.

17 Exinde coepit Jesus praedicare, et dicere: Poenitentiam agite: appropinquavit enim regnum coelorum. 18 Ambulans autem Jesus etc. *Vide ante q. 181.*

L. 4, 14. Et regressus est Jesus in virtute Spiritus in Galilaeam, et fama exiit per universam regionem de illo.

15 Et ipse docebat in synagogis eorum, et magnificabatur ab omnibus.

Mc. 1, 14. Postquam autem traditus

est Joannes, venit Jesus in Galilaeam, praedicans evangelium regni Dei,

15 et dicens: Quoniam impletum est tempus, et appropinquavit regnum Dei:

poenitemini et credite Evangelio.

J. 4, 1. Ut ergo cognovit Jesus quia audierunt Pharisei quod Jesus plures discipulos facit et baptizat quam Joannes 2 (quamquam Jesus non baptizaret, sed discipuli ejus), 3 reliquit Judaeam, et abiit iterum in Galilaeam.

Q. 175. 1° Quare tunc secessit Jesus, et 2° quare in Galilaeam?

R. ad 1^m. Duae fuerunt secessus causae, quarum priorem dat M. hic, v. 12: sc. Jesu nuntiatum fuerat Joannem *fuisse traditum* sc. in carcerem (*tradere* absolute ponitur), nimirum ab Herode Antipa, tetrarcha Galilaeae, et simile quid sibi timebat: quum autem hora ejus nondum venisset, recessit e Judaea, ubi Joannes praedicaverat, et ubi Jesus facile potuisset haberi discipulus Joannis, et tamquam talis Herodi denuntiari. Altera autem causa refertur J. 4, 1: nempe Jesus timebat Phariseos, qui audierant ipsi jam plures esse discipulos quam Joanni, quique ideo ipsi

magis quam Joanni infensi erant. Metuebat igitur ne ab istis apud Herodem accusaretur.

R. ad 2^m. Duplex etiam fuit ratio propter quam Galilaeam, potius quam aliam Palaestinae partem, elegit.

Prior quidem, quia tutior ibi et securior esse poterat. Quomodo tutior ab Herode? Auctores vario modo id explicant. Aliqui putant Jesum e ditione Herodis, quem timebat, recedere voluisse, et ideo intelligunt hic Galilaeam *superiorem* seu *gentium* (M. 4, 15), ubi sita est Capharnaum; contendunt autem hanc non Herodi, sed fratri ejus Philippo, subditam fuisse. Hoc non admittimus, tum quia nulla pars Galilaeae ditioni Philippi suberat, tum etiam quia legitur Mc. 1, 39 Jesum *in omni Galilaea*, ergo certe in territorio Herodis, id temporis praedicasse. Ideo praefero dicere, ut statim indicabam, mentem ipsi fuisse, non tam ut e territorio Herodis fugeret, quam ut illam relinqueret regionem, in qua Joannes munere functus fuerat, et ubi facile notatus fuisset tamquam alter Joannes: unde periculum esset ne a Phariseis, adversariis suis, qui ibi (in Judaea) praesertim dominabantur, ad Herodem deferretur.

2° **Altera** vero ratio quare in Galilaeam, potius quam in aliam provinciam, recessit, fuit praedictio Isaiae 9, 1, de Galilaea per Messiae praedicationem illustranda.

Q. 176. Quandonam et quare Jesus noluit amplius Nazarethi habitare?

13. RELICTA CIVITATE NAZARETH, i. e. eam intravit, sed statim reliquit et petiit Canam ubi filium reguli sanavit (quod hic inserendum est, cf. q. 169), et inde perrexit Capharnaum. Alii *relicta sumunt* pro *neglecta, praetermissa* (gall. *laissant là Nazareth, il alla à Capharnaum*); vel relinquens eam quatenus suam, gall. *ne voulant plus l'avoir comme lieu de son séjour*: nimirum, deinceps per vitam publicam aliam quam Nazareth habitationem sibi elegit, quia J. 4, 44 nemo propheta est in patria. Et merito illud fecit, nam paulo post Nazarethani, apud quos venerat obiter praedicare, voluerunt eum praecipitare, L. 4, 16-30. Aliqui auctores ad hoc ultimum factum referunt verba M. hic *relicta civitate Nazareth*: sed hoc minus probabile est, propter L. 4, 14b et 15.

Q. 177. 1° Ubi sita erat **Capharnaum**? 2° Quare Jesus eam prae aliis Galilaeae locis in habitationem elegit?

R. ad 1^m. Ad mare Galilaeae, unde vocatur hic *Maritima*, sita erat, seu potius ad *lacum* Genesareth (*mare* stricte dictum non est, quum ejus aquae dulces sint; sed Hebraei solent illud nomen dare cuilibet magnae aquarum congregationi), nempe in litore septentrionali (proprie à *l'angle ouest du littoral septentrional*) istius stagni⁽¹⁾, ubi erant fines Zabulon et Nephthalim, nimirum terminus australis tribus Nephthalim, et borealis tribus Zabulon.

R. ad 2^m. Magnum ibi erat emporium, ad quod multi, non solum e Judaeis, sed etiam e gentilibus, negotiorum causa confluebant; civitas enim illa sita erat juxta viam quam sequebantur mercatores, qui Damasco ad mare Mediterraneum veniebant (*via maris* hic v. 15). Igitur ex eo loco fama de Jesu ejusque praedicatione in varias regiones facillime propagabatur.

Isaiae oraculum.

Q. 178. Ad v. 14-16. Explica vaticinationem Is. 9, 1, 2, quam Christus eventu confirmare voluit cum Capharnaumi et in locis vicinis frequens praedicavit.

R. Verba Isaiae ex hebraeo sic verti possunt, secundum rhythum poeticum (bene nota parallelismum) :

Sicut tempus prius vilem reddidit terram Zabulon et terram Naphtali,
ita *tempus* posterius gloriosam reddet viam maris trans Jordanem, Galilaeam gentium :
populus hic qui ambulabat in tenebris videbit lucem magnam,
habitantes in terra umbrae mortis — lux effulgebit super eos.

S. Hier. autem ita reddidit in Vulg. : *Primo tempore alleviata est, olim contempta erat (alleviata, ut levis habita) terra Zabulon et terra Nephthali : et novissimo, sed tempore novissimo, in adventu Messiae, aggravata est via maris, gloriosa facta est (gravis est antitheton levis), seu potius gloriosa fiet (nam praeteritum est propheticum pro futuro) ista regio, quae dici potest via maris seu tractus maritimus, mari Genezareth adjacens (vel potius, juxta alios, secus viam quae ducit ad mare, sc. a Damasco ad mare*

(1) Situs propius determinari non posse videtur : hodiedum nihil amplius de civitate remanet quam ruinae quaedam (q. 370¹), et disputatur utrum istae cogitandae sint quae prope *Chan Minyeh* ad septentrionem planitiei Genesareth, an vero quae prope *Tell Houm*, magis ad aquilonem, repertae fuerunt. Hoc ultimum probabilius esse demonstrat F. Liévin, *Guide*, cui consonat P. Didon in *Jés.-Christ*, Append. F.

Mediterraneum), *trans Jordanem* ⁽¹⁾, ad occidentem Jordanis, regio *Galilaeae gentium*. Sensus planior esset, si diceretur, ut apud M., *Galilaea* in nominativo.

Vocatur autem *Galilaea gentium*, quia ab antiquissimis temporibus multi gentiles partem ejus superiorem incolebant (1 Mach. 5, 15): et re quidem vera, Salomon viginti oppida illius regionis Hiram Tyrriorum regi cessit, 3 Reg. 9, 10 sq. Quia autem Galilaei gentiles secum admittebant, ceteris Judaeis contemptui erant; ideo dicebatur *A Galilaea propheta non surgit* J. 7, 52. Ideo etiam scribit Isaias terram istam *primo tempore*, ante Messiae adventum, fuisse *alleviatam* i. e. despectam; pergit dein *Populus, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam: habitantibus in regione umbrae mortis, lux orta est eis*.

Jam vero, si M. cum Isaia conferamus, videmus testimonium prophetae ab Evangelista libere et memoriter fuisse adductum. Quod attinet ad constructionem verborum apud M., nota nominativum *terra* esse subjectum verbi *vidit*, et voces *via*, *populus* in Vulg. esse appositum ad *terra*. Loco *via* in nominativo, graece est accusativus (*ὁδὸν viam*) adverbialiter sumptus, gall. *sur le chemin qui va à la mer*, fl. *zeewaarts*. Metaphora *sedere*, vel *habitare*, vel *ambulare in tenebris*, imo *in tenebris densissimis* (*in regione umbrae mortis*, in regione illa umbrosa et caliginosa, in qua mortui detinentur), sign. versari in maximis calamitatibus et miseriis: intelligitur hic status ignorantiae et corruptionis, in quo populus Judaeus, et praesertim regio illa (*Galilaea gentium*) torpebant quando Christus advenit. *Lux* autem illa *magna*, quae orta est ei, evangelicam veritatem, a Christo praedicatam, designat. In v. 16

(1) **Obscura verba.** Valde obscura est dictio **trans Jordanem**. Haec enim in sensu obvio et consueto significat regionem ad orientem Jordanis sitam, seu *Peraeam* (α περὰν *trans*). Verum contextus postulat ut, apud Is. et proinde apud M., per verba *viam maris trans Jordanem, Galilaeam gentium*, idem designetur ac in membro praecedente per *terram Zabulon et terram Nephthali*: nam parallelismus est evidens: eadem regio, quae prius vilis et contempta erat, dicitur facta gloriosa ex adventu Messiae: atque tribus Zabulon et Nephthali ad occidentalem Jordanis plagam habitabant. Praeterea *trans Jordanem* adjungitur verbis *viam maris* et *Galilaeam gentium*, quae etiam ad tractum fluvii occidentalem pertinent, adeoque de Peraea intelligi nequeunt. Ceterum locutio *trans Jordanem* alibi etiam adhibetur de terra ad occasum Jordanis, ut Deut. 3, 25; 1 Reg. 31, 7; Jos. 5, 1; 9, 1; 12, 7; 22, 7; 1 Par. 26, 30. Haec autem appellatio orta est, vel ex eo quod Judaei tunc essent in Peraea, v. gr. quando e solitudine, duce Moyse, ad Palaestinam pervenerunt; vel quod tunc in exilio Babylonico versarentur. Cf. Reinke, *Beiträge zur Erklär. des N. T.*, 3 B., ubi spec. diss. de hac quaest. habetur.

eadem sententia bis exprimitur, cum quadam tamen gradatione in altero membro; etiam in vers. praeced. apud Is. bina membra sunt synonyma, ut jam animadverti: haec autem scribendi ratio pertinet ad parallelismum poeticum, qualis saepe occurrit, non solum in Psalmis, sed etiam apud Prophetas V. T. In studio Scripturistico maximi momenti sunt ea quae de parallelismo scripsimus in nostro magno *Comm. in Ps.* 3^a edit. Brugis, 1886.

Quum primum fiat mentio de Capharnaum a Jesu electo in habitationem, obiter ponitur quaestio generalis, de praecipuis miraculis ibidem peractis.

* **Q. 179. Miracula quae Christus Capharnaumi fecit.**

In synagoga daemonicum liberavit, L. 4, 33. Statim postea, domum Simonis ingressus, socrum ejus febricitantem curavit, L. 4, 38 et M. 8, 14. Vespere ejusdem diei e multis aliis viris expulit daemones, M. 8, 16. Paralyticum, per tectum ante se demissum, incolumitati restituit, M. 9, 2. Hemorrhoeissae salutem reddidit, M. 9, 20; et paulo postea filiam Jairi ad vitam revocavit, M. 9, 18 sqq. Duos quoque caecos et daemonicum mutum sanavit, M. 9, 28 sqq. Aliquamdiu post haec, in platea ambulans, servum Centurionis a paralysi liberavit, M. 8, 5 sqq.

Q. 180. Praedicatio Jesu generatim spectata.

17. M. de *praedicatione* Jesu primum loquitur: antea tamen jam praedicaverat Salvator, nempe in Judaea, ut constat ex s. Joanne (vide q. 169); sed M. praeterit omnia quae ibi fecit Jesus, et tantum agit de ministerio ejus in Galilaea. Primum refert Jesum ibi (sicut probabiliter fecerat in Judaea, q. 169) coepisse praedicationem suam commendando poenitentiam, et nuntiando proximum adventum regni sui.

Hac occasione utile est quaedam praemittere generalia, circa docendi rationem a Christo adhibitam. Cf. s. Th. *Sum. th.* 3, 42, qui ostendit conveniens fuisse 1° ut praedicatio Christi principio apud solos Judaeos fieret; 2° ut in ea Judaeorum offensio et turbatio vitaretur; 3° ut omnia publice vulgarentur, saltem ut haec esset mens Jesu docentis (cf. infra q. 742); 4° tandem ut viva voce, non scripto, fieret. Praeclarissima habet ibi Doctor Angelicus: ea videat sedulus et studiosus lector.

Adde 5°: praedicationem apte inchoavit a *poenitentia*, sicut Joan. Bapt. praecursor ejus. Sic optime connectitur alter alteri. Itaque secundum M., Jesus non statim ab initio se Messiam profitetur; primum loquitur de *poenitentia*, per quam Judaei *ad regnum coelorum* sese praeparare debent, ut cives ejus fieri possint: ideo addit apud Mc. in loco parall. *Et credite Evangelio*.

6° Adjungi possunt quae in Append., q. 1013, dicam de singulari ejus ac propria docendi ratione.

II. Piscatores vocantur (occasione piscatus miraculosi, L.): 4, 18-22.

Præced. vide p. 177.

M. 4, 18. Ambulans autem Jesus juxta mare Galilaeae, vidit duos fratres, Simonem, qui vocatur Petrus, et Andream fratrem ejus, mittentes rete in mare, (erant enim piscatores) ¹⁹ et ait illis: Venite post me, et faciam vos fieri piscatores hominum. ²⁰ At illi continuo relictis retibus secuti sunt eum.

²¹ Et procedens inde, vidit alios duos fratres, Jacobum Zebedaei, et Joannem fratrem ejus, in navi cum Zebedaeo patre eorum, reficientes retia sua: et vocavit eos. ²² Illi autem statim relictis retibus et patre, secuti sunt eum. ²³ Et circuibat Jesus etc. *Vide post q. 186.*

Mc. 1, 16. Et praeteriens secus Mare Galilaeae, vidit Simonem, et Andream fratrem ejus, mittentes retia in mare, (erant enim piscatores)

¹⁷ et dixit eis Jesus: Venite post me, et faciam vos fieri piscatores hominum.

¹⁸ Et protinus relictis retibus, secuti sunt eum.

¹⁹ Et progressus inde pusillum, vidit Jacobum Zebedaei, et Joannem fratrem ejus, et ipsos componentes retia in navi: ²⁰ et statim vocavit illos. Et relicto patre suo Zebedaeo in navi cum mercenariis, secuti sunt eum.

L. 5, 1. Factum est autem, cum turbae irruerent in eum, ut audirent verbum Dei, et ipse stabat secus stagnum Genesareth. ² Et vidit duas naves stantes secus stagnum: piscatores autem descendebant, et lavabant retia. ³ Ascendens autem in unam navim, quae erat Simonis, rogavit eum a terra reducere pusillum. Et sedens docebat de navicula turbas.

⁴ Ut cessavit autem loqui, dixit ad Simonem: Duc in altum, et laxate retia vestra in capturam. ⁵ Et respondens Simon, dixit illi: Praeceptor, per totam noctem laborantes, nihil cepimus: in verbo autem tuo laxabo rete. ⁶ Et cum hoc fecissent, concluderunt piscium multitudinem copiosam, rumpebatur autem rete eorum. ⁷ Et annuerunt sociis, qui erant in alia navi, ut venirent, et adjuvarent eos. Et venerunt, et impleverunt ambas naviculas, ita ut pene mergerentur.

⁸ Quod cum videret Simon Petrus, procidit ad genua Jesu, dicens: Exi a me, quia homo peccator sum, Domine. ⁹ Stuporem enim circumdederat eum, et omnes qui cum illo erant, in captura piscium, quam ceperant: ¹⁰ similiter autem Jacobum et Joannem, filios Zebedaei, qui erant socii Simonis. Et ait ad Simonem Jesus: Noli timere: ex hoc jam homines eris capiens.

¹¹ Et subductis ad terram navibus, relictis omnibus secuti sunt eum.

Q. 181. *Consideratio generalis de vocatione discipulorum a Jesu facta.* Opportunum erat, ut Jesus discipulos quosdam sibi adscisceret, antequam praecipuas novae suae scholae doctrinas coram populo promulgaret: etenim utile erat, ut nonnullos haberet fideles auditores et ministros, priusquam novi regni leges traderet *constitutivas* (sit venia verbi). Ideo M. orationi Montanae praemittit vocationem quorundam discipulorum, qui, relictis omnibus, Jesu perpetuo adhaerebunt. Praeter quatuor illos, de quibus hic sermo fiet, octo alii electi fuerunt, et ex istis duodecim constitit *collegium*

Apostolorum : hoc etiam factum est ante concionem Montanam, ut ex L. colligitur. M. loquitur postea de duodecim, eorumque nomina tradit M. 10, 2; sed innuit aliunde notum esse eos jam in collegium apostolicum fuisse cooptatos. Ut distinctae illorum vocationes melius intelligantur, et Evangelistae inter se concilientur, seq. ponimus quaest. praeviam.

Q. 182. Quotuplex distinguenda est **Apostolorum vocatio** seu electio?

R. Triplex : 1^a praevia seu *praeparatoria*, J. 1, 35-43 : cf. q. 173.

Secunda vero est definitiva vocatio, sed quorundam tantum Apostolorum (non omnium) : hic narratur apud M., apud Mc. 1, 16-20 (Mc. idem fere dicit quod M.), apud L. 5, 1-11. Lucas prolixius et distinctius rem totam describit, et solus mentionem facit de sermone Christi e navicula, et de miraculosa piscium captura, quae occasio fuit quare piscatores secuti sint Jesum (¹). Petrus et Andreas (de Andrea non loquitur L.), Joannes et Jacobus, qui hic vocantur, jam antea (saltem tres priores) inter Christi discipulos admissi fuerant (cum Philippo et Nathanaele) J. 1, 35 sq., ipsumque ab aliquo tempore sequebantur in itineribus per Galilaeam, Judaeam et Samariam (J. 2, 2, 11, 12, 17; 3, 22; 4, 2, 8, 38), sed usque ad hoc tempus non constanter apud ipsum manserant (sic non certum est eos cum ipso fuisse Canae quando filium reguli sanavit, vel saltem tunc cum ipso sedem Capharnaumi non fixerunt), proinde sua negotia nondum definitive reliquerant, quum identidem ad piscatum redirent.

Nunc autem relinquunt omnia, retia et patrem, et fiunt Christi discipuli semel pro semper (gall. *définitivement*), adeo ut deinceps eum indivulse et quocumque secuti fuerint. « Facile obediunt, ait « s. Chrys., et omnia relinquunt : jam enim probe prius eruditi « fuerant. »

3^a Tandem est illustris et insignis vocatio *omnium* Apostolorum, seu constitutio stabilis collegii *duodecim* Apostolorum : hanc autem

(1) **Opinio minus probabilis.** Sunt qui vocationem quatuor piscatorum a M. et Mc. descriptam distinguant ab iis quae L. 5, 1-10 enarrat (ita s. Aug., *De cons. Evang.* 2, 17); adeo quidem ut piscatus miraculosus ibi a Luca relat us prius factus fuerit secundum s. Aug., tardius vero secundum s. Greg. *Hom. 5 in Ev.* « Ad unius vocis jussionem, ait, secuti sunt Redemptorem. Nulla vero hunc « facere adhuc miracula viderant etc. »

suo ordine chronologico narrat L. 6, 13; M. 10, 2 et Mc. 3, 13 eam obiter memorant et extra ordinem temporis ponunt.

Audiamus jam M., qui vocationem proprie dictam quorundam discipulorum narrat.

18. *Ambulans Jesus juxta mare Galilaeae.* Primum nominatur mare illud, seu potius lacus (*mare* per hebraismum), de quo in Evang. mentio fit admodum frequens. Haud inutile erit brevem istius lacus descriptionem tradere: vide ad calcem libri in Append. IV Excurs. 16, q. 1101.

*** Obiter de s. Petro inquitur.**

In Evang., post Jesum et Mariam matrem ejus, nemo occurrit qui majores nobilioresque rerum gestarum partes habuit, quam s. Petrus, Apostolorum princeps, Ecclesiae a Christo fundatae primas, imo ipsiusmet Christi vicarius in terris. Ob hanc rationem, specialem trademus dissertationem scripturisticam de s. Petro, et *synthetice*, secundum rectum rerum ordinem, praecipua ejus acta et fata in Evang. narrata componemus. Quum autem hic in nomen Petri primum incidamus, dissertatio illa huc spectat, sed eam rejicimus ad calcem libri, ut interruptionem vitemus. Videsis infra in Append. IV Excurs. 17, q. 1102.

Nomina graeca apud Judaeos. Occasione nominis *Andreas* (ανδρειος, virilis, ab ανηρ vir), animadvertere liceat alia quaedam nomina propria ex graeca origine, quae in usu erant apud Judaeos temporibus Christi, in N. T. occurrere: unde colligimus linguam illam (simul cum sermone patrio, Syro-Chaldaico) tunc viguisse in Palaestina: cf. q. 1015. V. gr. *Philippus*, a φιλεω et ιππος (Obiter nota inter primos christianos Palaestinenses duos nominari Philippos, alterum Apostolum, alterum vero Diaconum qui Eunuchum ad Christum convertit); *Stephanus*, a στεφανη corona; *Nicodemus*, a νικη victoria et δηνος populus; *Alexander*; *Didymus*; *Zelotes*; *Parasceve*; *Scenopogia* etc.

18. *Mittentes rete in mare*: αμαλινην est id genus retis, quod in latum expanditur et in formam dimidiati ovi incurvatur: αμαλινην utrimque et ἐξ ἄλλου injicere, mittere. Dum hoc facerent isti, quidam alii haud procul erant, in nave reficientes *retia sua* v. 21. Ut L. cum M. et Mc. concilietur, nota duas naves fuisse, *stantes secus stagnum* (fl. zij lagen aan boord); piscatores partim *descenderant et lavabant retia* in litore; partim ex litore mittebant rete in mare,

experti num quid capere possent; partim in navi remanentes, retia reficiebant: atque adeo, navibus subductis, alii aliis erant ministeriis distenti, ut fieri solet.

(Obiter) **Piscatus miraculosi.**

Praenotamus quaestionem de piscatibus miraculosis ad M. directe non pertinere, quippe quum hic Evangelista de illis nullam ingerat mentionem: utile tamen duximus facta illa obiter exponere, praesertim ideo quod ad plenam intelligentiam verborum M. 4, 19 *Faciam vos fieri piscatores hominum*, notitia eorum omnium quae tunc contigerunt requiratur, ut patebit ex responsione ad q. 185.

* **Q. 183.** Quot narrantur in Evang. piscatus miraculosi? 1º In quibus rerum capitibus inter se conveniunt, 3º in quibus autem differunt?

R. ad 1^m. Duo narrantur: quorum prior contigit principio praedicationis Christi, quando primos discipulos immutabiliter vocavit, L. 5, 4-11; posterior vero post resurrectionem ejus, cum nonnullis ex Apostolis spectandum se obtulit, J. 21, 1 sqq. Vide infra q. 978.

R. ad 2^m. Uterque in stagno Genesareth factus est. In utroque Petrus partes gerebat praecipui piscatoris, eumque comitabantur filii Zebedaei; ante miraculum per totam noctem laboraverant et nihil comprehenderant; rete laxatum fuit, eo modo quem Jesus jusserat, et magna piscium multitudo capta fuit. In utroque tandem Petrus singularem ceterisque majorem fidei vim et impetum ostendit, diversa tamen ratione.

R. ad 3^m. Differentiae: in priore Christus vitam ducebat mortalem, in altero vero jam a mortuis redierat. In 1º erat in navi, in 2º stabat in littore. Prior factus est in alto mari, posterior prope littus, mediocri cubitorum 200 spatio interjecto. Ibi rumpebatur rete, quod hic non accidit. In 1º socii, qui in alio erant navigio adjuvandi gratia advocati fuerunt; rete elatum fuit in ipsam navem, et duae naviculae impletae fuerunt piscibus; in 2º vero una tantum aderat navis, et rete tractum fuit in terram, plenum magnis piscibus 153. Finis etiam, quem Salvator sibi proposuit, diversus fuit: per priorem enim piscatores inducere voluit ut fierent discipuli conjunctissimi; per alterum vero resurrectionem suam magis certam reddidit, quare tunc cum piscatoribus manducavit. Diversa etiam fuerunt rerum adjuncta quae miraculum statim secuta sunt: ea autem vide in Evang.

Q. 184. *Venite post me*, ait Christus v. 19, et *illi continuo secuti sunt eum*: num isti temere et caeco impulsu egerunt? Nomina illos quatuor qui deinceps constanter adhaeserunt Jesu.

R. Neutiquam, quia 1º (secundum sententiam probabiliorem, de qua q. 182) statim viderant prodigium captorum piscium; 2º verisimiliter a multo jam tempore (saltem plerique ex eis) cum Jesu erant, nimirum per totum illud spatium quod complectitur s. Joannes a cap. 1, 35 usque 4, 54; adeoque adfuerant Canae quando Jesus aquam in vinum convertit, J. 2, 1 sqq.; viderant

signa quae fecerat Jerosolymis, J. 2, 23; astabant forte ipsi filium reguli sananti, J. 4, 46 sqq. 3° Aliqui audierant testimonium Joannis B., J. 1, 35-40. Sed, quod omnium praecipuum est, 4° gratia interior eos trahebat, dum 5° exterius eos alliceret fulgor quidam divinus in facie Christi relucens.

Igitur quator sequentes, *Simon et Andreas*, et duo filii Zebedaei, *Jacobus et Joannes*, constanter perfecteque adhaeserunt Jesu, adeo quidem ut deinceps eum quovis secuti fuerint sine intermissione, unde etiam primi ejus discipuli proprie et *stricte* dicti fuerint. S. Hier.: « Piscatores et illiterati mittuntur ad praedicandum, ne « fides credentium non virtute Dei, sed eloquentia et doctrina fieri « putaretur. » Viri simplices et laboribus dediti eliguntur, quia Christus delectatur humilibus, iique promptiores sunt ad accipiendum Evang.; deinde vult confundere sapientes hujus mundi, et vim supernaturalem doctrinae suae manifestare.

Relictis omnibus, ait L., *secuti sunt eum*. Sed pene nihil habebant.

Verum « hac in re, ut notat s. Greg. M. *Hom. 5 in Evang.*, « affectum debemus potius pensare quam censum. Multum reliquit, « qui sibi nihil retinuit; multum reliquit, qui quantumlibet parum, « totum deseruit... Imo vero qui etiam desideria habendi dereliquit. » Illud ad nos referamus cum eod. ib.: « Si necdum possumus relinquere propria, saltem non concupiscamus aliena », ut mens nostra, profectus sui passibus vegetata, quandoque ad propria contemnenda perducatur (vide ib.).

Piscatores hominum : 4, 19.

* **Q. 185.** Pro usu homilitico. Similitudinem, quae latet in verbis *piscatores hominum*, expone, eamque Ecclesiae accommoda (1).

R. Mare est mundus; pisces sunt homines; navis est Ecclesia, ideo L. 5, 3 dicitur *navis Simonis*, quia ei praest Petrus seu Romanus Pontifex; Christus tamen

(1) **S. Patres non sistunt in sensu mere literali.** Hujusmodi verbi divini usus, qualis saepe occurrit apud ss. Patres, non pertinet ad sensum *mere accommodatum*, neque dicendus est per solum humani ingenii acumen excogitatus, sed solidum veritatis fundamentum habet in re ipsa, quam Christus perfecit: « Miracula Domini, ait s. Greg. M. *Hom. 2 in Ev.*, sic accipienda sunt ut et « in veritate credantur facta, et tamen per significationem nobis aliquid innuant. Opera quippe ejus, « et per potentiam aliud ostendunt, et per mysterium aliud loquuntur. »

imperat omnibus, namque in priore piscatu *Duc in altum*, ait ad Petrum, *et laxate retia vestra*, inquit sociis Petri; pariter in altero miraculo J. 21, 6 *Mittite*, ait, *in dexteram navigii rete* etc. Piscatores sunt ministri Christi, ministri Ecclesiae; sc. Romanus Pontifex, episcopi, sacerdotes etc., verbo, Evangelii praecones. Quum piscatui seu praedicationi adest Jesus per gratiam suam, et, quod ex eo consequitur, quum operarii spirituales secundum normam et praeceptum Domini laxant retia suae doctrinae, abundantissimi colliguntur fructus animarum; quotiescumque vero Dominus non adstat adiutor et patronus, in vanum laborant piscatores, frustra opus protrahunt (*per totam noctem*), nihil comprehendunt. Post piscationem autem boni pisces *mittuntur in vasa*, mali vero abjiciuntur *foras*: ita in consummatione seculi, justi recipiuntur in coelum, mali autem in caminum ignis projiciuntur (cf. parabolam de sagena missa in mare, M. 13, 47).

§ 2. CONCIO CHRISTI IN MONTE: 4, 23-VII.

Q. 186. *Connexio cum praecedentibus* in qua ostenditur adesse **tempus opportunum**.

Jesus, postquam per vocem Dei Patris in baptismo, per testimonium Joannis B., et per miracula multa, veri Messiae auctoritate insignitus fuerat, *totam* regionem, quam sedem muneris praecipuam elegerat, sc. *Galilaeam*, percurrit, ut novam suam doctrinam praedicet ubique. Mox *turbae multae de Galilaea et Decapoli*, imo *de omni Judaea et Jerusalem*, et de *Syria* quidem (de vicinia *Tyri et Sidonis* L. 6, 17), ad ipsum confluunt, M. 4, 23-25. Deinde sequuntur omnia quae indicantur in tabula Synopt. q. 1029, usque dum Salvator, in Galilaeam reversus post 2^m Pascha, definitive constituit collegium 12 Apostolorum. Tunc judicat tempus adesse opportunum, ut corpus quoddam universum juris novi solemniter promulget. Hoc autem facit in celeberrima concione, quae *Montana* vocatur, quaeque in hoc paragr. explicanda est.

Illas autem doctrinas cum docilitate accipiamus, memores hujus venusti effati: « Christus est magister: cathedram in coelo
« habet, schola ipsius in terra est, ait s. Aug. *Sermo de disc. christ.*
« 14 »: quae schola sumus nos.

Consilium ad usum et actum utile. Hic primum fuse lateque referuntur sermones Christi; ideo praeclaram hanc s. Greg. M. *Hom. 15 in Ev.* monitionem praemitto: « Verba Domini, quae aure percipitis, mente retinete. Cibus enim mentis est
« sermo Dei: et quasi acceptus cibus stomacho languente rejicitur, quando audi-
« tus sermo in ventre memoriae non tenetur. Sed quisquis alimenta non retinet,
« hujus profecto vita desperatur. » Igitur sacerdotes adhortor ut sermones Christi, praesertim duas ejus orationes omnium praestantissimas, quarum altera in Monte, altera vero post Coenam habita fuit, **memoriter addiscant**.

Divisio hujus § 2ⁱ. Matthaeus quaedam praemittit verba, quasi per modum parvae introductionis, dein ipsammet Orationem Montanam longe lateque refert. Duo igitur sint puncta.

Punct. I. Introductio : 4, 23-5, 2.

Præced. vide p. 182.

M. 4, 23. Et circuibat Jesus totam Galilaeam, docens in synagis eorum, et praedicans evangelium regni: et sanans omnem languorem, et omnem infirmitatem in populo. 24 Et abiit opinio ejus in totam Syriam, et obtulerunt ei omnes male habentes, variis languoribus, et tormentis comprehensos, et qui daemonia habebant, et lunaticos, et paralyticos, et curavit eos. 25 Et secutae sunt eum turbae multae de Galilaea, et Decapoli, et de Jerosolymis, et de Judaea, et de trans Jordanem.

5, 1. Videns autem Jesus turbas, ascendit in montem, et cum sedisset, accesserunt ad eum discipuli ejus, 2 et aperiens os suum docebat eos, dicens:

3 Beati pauperes etc. *Vide ante q. 195.*

Mc. 1, 39. Et erat praedicans in synagis eorum, et in omni Galilaea, et daemonia ejiciens.

1, 27. Et mirati sunt omnes, ita ut conquirent inter se dicentes: Quidnam est hoc? quae-nam doctrina haec nova? quia in potestate etiam spiritibus immundis imperat, et obediunt ei. 18 Et processit rumor ejus statim in omnem regionem Galilaeae.

L. 4. 44. Et erat praedicans in synagis Galilaeae.

6, 17. Et descendens cum illis, stetit in loco campestri, et turba discipulorum ejus, et multitudo copiosa plebis ab omni Judaea, et Jerusalem, et maritima, et Tyri, et Sidonis, 18 qui venerant ut audirent eum, et sanarentur a languoribus suis. Et qui vexabantur a spiritibus immundis, curabantur. 19. Et omnis turba quaerebat eum tangere: quia virtus de illo exibat, et sanabat omnes.

M. v. 23-25, quid fecit JESUS in 1^a praedicatione per totam Galilaeam, generali modo describit. Refert turbam magnam ad eum undique confluisse. Idem contigit, ut constat ex L. 6, 17-19, quando, post Pascha Hierosolymis celebratum, Jesus rediit in Galilaeam pro 2^a sua praedicatione ibi peragenda, et quando concionem Montanam habuit. Ideo certe M. illa connectit cum concione Montana, tamquam aptam introductionem. Dein 5, 1 et 2 indicat externa rerum adjuncta in quibus JESUS loquebatur, scil. locum, oratoris habitum et auditores propinquiores.

23. *Docens in Synagis.* Primum apud M. de *Synagis* fit mentio: opportunum erit hac occasione quaedam dicere de locis Judaeorum sacris, et imprimis de *Synagis*: vide ad calcem in Append. IV Excurs. 18, q. 1107.

23. SANANS OMNEM LANGUOREM etc. Optime animadvertit s. Chrys. multa miracula a JESU ante Orationem Montanam facta fuisse: « Ubique, ait, si quando res insolita et inopinata accidat, « si novum inducatur vitae institutum, signa solet Deus facere, « potentiae suae pignora praebens eis qui leges suscepturi sunt...

« Ita et nunc excelsum quodpiam institutum inducturus, eaque
 « dicturus illis quae numquam audierant, mirabilium operatione
 « dicta sua confirmat. »

24. ABIIT OPINIO EJUS, fama de eo, IN TOTAM SYRIAM: in eam
 Provinciam quae a Romanis vocabatur *Syria*, et ad quam Palaestina
 quoque et Phoenicia pertinebant.

**Dissertatio Scripturistica de Miraculis Christi in
 Evang. narratis. (Ad M. 4, 23).**

Quum hic primum injiciatur mentio de miraculis a Christo
 factis, per modum excursus cujusdam Scripturistici satis amplam
 trademus dissertationem de Miraculis, quae passim in Evang. ipsi
 adscribuntur. Eam vid. in Append. IV, q. 1109.

M. 4, 24 inter miracula Salvatoris specialiter numeratur sanatio
 seu liberatio *daemoniacorum*. Quum prima nunc mentio de istis
 apud Evangelistam nostrum occurrat, utile erit generali modo
 exponere quaestionem **De daemoniacis**, eo vel magis quod
 Rationalistae, nostra aetate, daemonum et proinde daemonia-
 corum existentiam negent; atque ideo Christi miracula, quae huc
 spectant, falso intelligant, seu potius in pravum sensum per vim
 et nefas contorqueant. Quaestionem illam remittimus ad calcem
 in Append. IV, Excurs. 20, q. 1117.

Lunatici et Paralytici.

Q. 187. (Ad v. 24) Quid intelligis per *lunaticos et paralyticos*?

R. *Lunatici* sunt epileptici (ut colligitur ex M. 17, 14), quorum
 morbus vulgo adscribebatur *lunae*, et putabatur cum ea accrescere
 aut imminui: fl. *maanzielen*. S. Chrys. in M. 17, 17 opinatur fuisse
 daemoniacos, quos daemon secundum lunae cursum invadebat et
 dimittebat. — *Paralytici* autem (παροι et λω, prorsus solvo, dissolvo)
 ii sunt quorum nervi soluti seu laxati sunt, proinde qui corporis
 membris uti nequeunt (fl. *lammen*). Cf. * Winer, *Rwb.*, *Paral.* Vide
 M. 8, 6, ubi de paralyti crudelissima mentio fit.

Q. 188. (Ad v. 25) Quid est **Decapolis**?

R. Praenoto nomen illud ter tantum in Scriptura occurrere;
 M. hic 4, 25; Mc. 5, 20; 7, 31: verum Fl. Josephus alique veteres

saepius loquuntur de *Decapoli*. Intelligitur autem regio decem civitatum, quae sub Romanorum dominatu specialia quaedam privilegia obtinuerant, quaeque omnes praeter Scythopolim ad orientem Jordanis sitae erant (*à l'Est et au Sud-Est du lac de Galilée*). Nomina earum omnium non certo cognoscuntur, nec concordant auctores veteres: ad eas pertinent Scythopolis (quae earum omnium praecipua erat, teste Fl. Jos.), Gadara, Gerasa et Pella. Regio ista, id temporis frequenti populo florens, nunc fere tota est deserta.

Q. 189. M. 5, 1 *Ascendit in montem*, L. vero 6, 17 *descendens stetit in loco campestri*: eos concilia. Quis fuit ille mons? Affer exempla ex Evang. de factis quae in monte evenerunt.

R. Postquam Jesus descendisset de monte, in quo per totam noctem precibus vacaverat L. 6, 12, stetit in loco campestri, ad pedem montis, ibique duodecim elegit Apostolos L. 6, 13-17 ⁽¹⁾; interea temporis venit ad eum multitudo copiosa plebis, et ab eo sanati fuerunt quotquot erant infirmi et daemonesiaci L. 6, 18 et 19. Deinde, cum sermonem satis longum habere vellet, ut ab universa turba facilius audiretur, iterum *ascendit in montem* ⁽²⁾, si non in ipsum montis verticem (ubi forsitan pernoctaverat), saltem in aliquem locum elatum secus declivitatem montis: ibi sedit et celeberrimam protulit orationem, dictam *Montanam*.

(1) De istis duodecim vide infra ad M. 10, 2.

(2) **Quis fuerit ille mons**, non certo constat: alii designant montem prope hodiernum *Saphed*, haud procul ab antiquo Capharnaum: cui sententiae favere videtur quod M. 8, 5 Jesus post orationem Montanam dicitur *introisse Capharnaum*. Alii vero indicant montem prope hodiernum *Hattin*, alias *Hittin*, ad occidentem oppidi Tiberiadis. Ultimam opinionem amplectitur F. Liévin, *Guide*. Locum autem ita describit: « La montagne-des-Beautés ne s'élève guère à plus de 50 m. au-dessus de la plaine [in hac planitie quae ad septentrionem, *proprement nord-est*, montis protenditur, stabant turbae]. Son plateau peut avoir une 100' de m. de long. Les deux extrémités se terminent chacune par une petite éminence, et c'est ce qui lui a fait donner le nom (actuel) de *Korn*. *Hattine*, les cornes d'Hattine. »

Eventus N. T. praecipui in montibus. Haec occasione observatu dignum videtur in montibus contigisse duos eventus, omnium qui ad vitam Jesu pertinent splendidissimos, sc. Transfigurationem (vide q. 496, ad 3^m) et ascensionem. (Sunt qui addant *montem*, quam dicunt accidis in *monte Calvariae*; sed *Calvariae locus* non nisi parvulus erat collis: cf. q. 841). Praeterea Christus in regione montana Quarantanae jejunavit et tentatus fuit; in monte orationem solemnissimam et gravissimam habuit, qua leges Novi Test. promulgavit primarias; in tractu montano panes multiplicavit; in monte ascendit ut solus et seorsum preces Deo offerret M. 14, 23, quod et pluries fecisse legitur L. 6, 12 etc. In monte Oliveti flevit super Jerusalem; in ultima vitae hebdomade, singulis vespere ad eundem montem se recipere solebat, ut ibi Deum oraret. Ibidem etiam, sc. in horto Olivarum, ad pedem montis, Passionem inchoavit. In monte Sion, ubi coenaculum erat secundum traditionem, ss. Eucharistiam instituit, et Spiritum s. die Pentecostes in Apostolos misit. Porro Jerusalem, Bethlehem et Nazareth in montibus sita sunt. Etc.

Q. 190. Quid sign. v **2** *aperire os et loqui*? Alias locutiones similes in Scriptura usitatas indica.

R. Plerumque verborum est redundantia, qua simpliciter et nude significatur exordiri sermonem; confer *levare vocem et loqui* Act. 2, 14, *levare oculos et videre* J. 4, 35, *extendere manum et tangere* M. 8, 3. Hic tamen peculiarem quamdam vim habere videtur illa formula, propter singularem rerum magnitudinem.

PUNCT. II. ORATIO MONTANA: V, 3-VII.

NOTIONES QUAEDAM GENERALES.

Rerum ordo. Dicendum 1° de orationis hujus *excellencia*, atque adeo 2° de *argumento*, ex quo sermonis praestantia praesertim colligitur; dein 3° inquirendum de vi ejusdem, utrum nempe spectet ad solos Apostolos, an vero ad omnes Christi discipulos; 4° de forma ejus literaria, num simplex sit et una dumtaxat oratio. Tandem 5° analysis et divisio singularum partium tradenda est.

Praenota. Cf. L. 6, 20-49, ubi eadem oratio, quod rerum substantiam attinet, refertur. Putant aliqui eam bis habitam fuisse; et *per se* nihil prohibet quominus admittamus Jesum interdum repetiisse quae antea jam docuisset. Plerique tamen ss. Patrum tenent eandem esse orationem, quae a M. prolixius, brevius a L. recitetur; adeo ut alteruter eam extra ordinem temporis collocaverit. Mc. autem paucas habet sententias similes, non in uno loco traditas, quas data opportunitate infra indicabimus; J. vero nullos habet sermones parallelos.

Q. 191. Paucis indica ejus *excellenciam*, eamque ex ejus *argumento* praesertim demonstra.

R. Oratio est praeclarissima, tum 1° propter rationem *externam*, ex omnibus loci et temporis et auditorum adjunctis desumptam, quum 2° propter rationem *internam*, ex singulari excellencia argumenti petitam (*). Quod quidem breviter demonstrabimus.

1° *Loci rerumque adjuncta.* Oratio montana habita fuit a Christo

(*) In Evang. **duae** sunt **orationes Christi** omnium praeclarissimae, quarum prior in monte et altera post ultimam coenam habita fuit. Utramque egregie exposuit Bossuet in *Méditations sur l'Évangile*.

coram copiosissima multitudine undique congregata, nempe, praeter Galilaeam in qua tunc versabatur Jesus, ex *L. omni Judaea, et praesertim Jerusalem*, imo etiam ex *maritima* (conj. et quae legitur in Vulg. deleri deberet) *Tyri et Sidonis*, i. e. ex illa regione mari adjuncta quæ versatur circa Tyrum et Sidonem (*côte de Phénicie*): tunc primum se exhibuit solemniter ut novum legislatorem, novi regni conditorem, auctoremque religionis novae. Ideo spectaculum quoddam grandius describitur: Christus ascendit in montem, ut inde turbis immineat (locus ille excelsus auctoritatem loquentis ejusque dignitatem apte figurat), utque in ipsa promulgatione nova lex respondeat legi veteri, quae etiam in monte tradita fuit; sed dum in Sinai omnia terrorem injicerent, quia lex Mosaica timoris erat et servitutis, hic e contrario omnia tranquillitatem et benignitatem spirant: nihil enim aliud praecedit quam miraculorum beneficia. Praeterea *sedet* Christus, qui corporis habitus congruit magistro quiete docenti et persuasibilibus verbis auditorum animum dulciter commoventi.

2º Quod autem spectat ad **argumentum**, comprehendit, a s. Aug. *Serm. in monte* l. 1. in initio, quidquid ad perfectum christianam vitae modum pertinet, adeoque totius *Evangelii compendium* dici potest: quod et ex ipsis Christi verbis M. 7, 24 colligitur: *Omnis qui audit verba mea haec* etc. Sub forma simplici sublimem pladoctrinam continet: veritates enim *theoreticae* et praecepta moraliquae ibi traduntur, maximam in mundo induxerunt rerum omnium commutationem et conversionem. Antiquorum philosophia, quae^{um} admodum et doctrinae ejus, susdeque versae sunt per sapientiam^{ost} christianam ejusque dogmata.^{in, m.}

Singularem autem altitudinem et praestantiam novae hujus leg^{gen-} novaeque religionis non satis perspicimus, quia, in medio vivent^{se} christianae fidei ingenio, mirabilibus ejus doctrinis prorsus assu^{ti} sumus: ideo, si de eis recte sentire velimus, oportet ut ad statu^m mundi pagani mentem constanter referamus, atque errores grav^{s-}simos tunc grassantes, falsaue scriptorum moralium istius tē^{m-}poris praecepta, attente consideremus.

Praeterea, excellentia orationis Montanae praeclarissima ratio^{ne} resplendet, non solum si doctrinae in ea praedicatae cum etⁿⁱ⁻corum, etiam sapientissimorum, placitis comparentur, sed etiam

cum ad legem Mosaicam ejusque disciplinas et praescriptiones referantur: adeo quidem ut Christus merito dicatur legem veterem emendasse et meliorem fecisse.

Q. 192. Ad quosnam spectat haec oratio?

R. Vide infra q. 211, 1°.

Q. 193. An **unitas compositionis** datur in oratione Montana, qualis refertur a M.?

R. Aliqui auctores negantem tenent sententiam, et opinantur orationem illam ex variis Christi sermonibus conflata esse, eo vel magis quod apud L. multo brevior sit. Duas afferunt rationes: a) solet M. facta componere quae internam quamdam connexionem habent; b) tanta ibi est copia doctrinarum, ut turba illa rudis imperitaque mole rerum spiritualium onerata et quasi obruta fuisset. — Sed longe probabilior est altera sententia, sermonem a M. referri sicut a Christo uno tractu habitus fuit. Quod autem attinet ad 2^m rationem, notare oportet Jesum jam antea singula doctrinae capita hic illicque certe praedicasse, quando circuibat totam Galilaeam; nihilque impedire quominus supponamus nunc a omnia summatim collecta fuisse. Deinde, vera quaedam sententiarum unio et consensus, omniumque fere partium connexio continua, in illa oratione reperitur, ut statim ostendemus (1). Tandem, ex tota narrationis serie apud M. colligitur, eam uno eodemque tempore, eodem loco et ad eosdem auditores, a Christo habitam fuisse: L. vero, ut ex universa historiae ab ipso traditae consecutione constat, nonnisi compendium sermonis dedit.

Q. 194. De **analysim**, seu **divisionem**.

R. M. supra retulit a Jesu praedicatum fuisse adventum novi regni spiritualis, his verbis: *Appropinquavit*, i. e. jam adest *regnum aelorum*; nunc autem, in concione Montana, regnum illud notum cit, legesque, quibus tamquam fundamento innititur, proclamat; seu, ut dicimus, novam **Constitutionem** et **Chartam Magnam (codicem civilem)** regni tradit, eamque solemniter promulgans, publica fide instruit.

1° *Cives* novi regni imperio *subditos* indicat, quum conditiones

(1) Ecce iterum Renan audax affirmator: « Le discours sur la Montagne est évidemment composé de parties qui n'offrent entre elles aucun lien (*Les Evang.*, p. 177). »

requisitas ad hoc ut quis vere ad regnum illud pertineat, describat : conditiones autem istae octo Beatitudinibus continentur, v. 3-12. Christus, ut recte animadvertit s. Chrys., usus non est verbis admonitionis vel praecepti, v. gr. pauperes spiritu estote, si regnum coelorum obtinere cupiatis ; sed voluntatem suam sub forma promissae beatitudinis declarat, ut gratior fiat sermo et doctrinae stadium bene aperiatur.

2° Exponit quoniam sint regni *magistratus*, eorumque praecipua officia, seu quid imprimis ab eis requiratur, indicat : hac in re duplici figura utitur, cum dicit eos *sali terrae* et *luci mundi* similes esse debere : v. 13-16.

3° Generatim ostendit quomodo leges novi regni se habeant si cum legibus regni praecedentis comparentur : *Non, ait, veni solvere Legem sed adimplere* ; unde concludendum sit novum Dei regnum, universe spectatum, magnam esse amplificationem et perfectionem regni Mosaici : v. 17-48.

4° Deinde explicat in quo consistat *civium probitas* et vera iustitia, seu quomodo perfici debeant tria illa bonorum operum genera, eleemosyna, oratio et jejunium, quibus continetur omnis religiosae vitae excellentia, qualis a civibus requiratur : 6, 1-18.

5° Sequitur doctrina de *bonis* civium in novo regno a Christo fundato : nempe christiani thesauros in coelis coacervare, et, quod attinet ad bona terrena, Deo confidere, omnemque sollicitudinem vanam deponere debent : 6, 19-34.

6° Christus tradit *officia* et *jura* quae cives *inter se* conjungunt : docet non judicandum esse de proximo, margaritas tamen ante porcos non esse projiciendas, i. e. nefas esse res sacras indignis administrare ; regulamque generalem, de mutuis civium inter se officiis, statuit hanc : *Quaecumque vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis* : 7, 1-6 et 12.

7° Tandem precationis ad Deum efficacitatem praedicat, seu, ut dicimus, *jus petitionis* (gall. *droit de pétition*) agnoscit : 7, 7-11.

8° Concionis *conclusio* seu *peroratio*, in qua monita quaedam ultima per modum adhortationis traduntur : sc. angustam esse portam qua intratur in regnum Christi, cavendum esse a falsis doctoribus qui viam praecludunt, illuc vero perveniendum per opera sancta, non per solam doctrinam : 7, 13-23.

In fine addit *epilogum* quemdam, in quo sub forma parabolaë de aedificante super petram, docet verba sua non solum audienda sed et opere perficienda esse : 7, 24-27.

Antequam ad singula orationis capita veniamus, obiter in memoriam revocamus hanc pericopam praeclare tractatam fuisse a s. Aug. in libris *De serm. Dom. in monte*.

Hoc praemonito, inquiramus cum s. Chrys : « Unde ergo « incipit Jesus, et quae novi instituti fundamenta nobis ponit? « Audiamus diligenter quae dicuntur : illis namque dicta sunt, sed « scripta sunt pro omnibus post futuris. »

I. OCTO BEATITUDINES : 5, 3-12.

Praeced. vide p. 188.

M. 5, 3. Beati pauperes spiritu : quoniam ipsorum est regnum coelorum.

4 Beati mites : quoniam ipsi possidebunt terram.

5 Beati qui lugent : quoniam ipsi consolabuntur.

6 Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam : quoniam ipsi saturabuntur.

7 Beati misericordes : quoniam ipsi misericordiam consequentur.

8 Beati mundo corde : quoniam ipsi Deum videbunt.

9 Beati pacifici : quoniam filii Dei vocabuntur.

10 Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam : quoniam ipsorum est regnum coelorum.

11 Beati estis cum maledixerint vobis, et persecuti vos fuerint, et dixerint omne malum adversum vos mentientes, propter me : 12 gaudete et exultate, quoniam merces vestra copiosa est in coelis. Sic enim persecuti sunt prophetas qui fuerunt ante vos. 13 Vos estis sal etc. *Vide ante q. 211.*

L. 6, 20. Et ipse elevatis oculis in discipulos suos, dicebat :

Beati pauperes : quia vestrum est regnum Dei.

21 Beati, qui nunc esuritis : quia saturabimini.

Beati, qui nunc fletis : quia ridebitis.

22 Beati eritis cum vos oderint homines, et cum separaverint vos, et exprobraverint, et ejecerint nomen vestrum tamquam malum, propter Filium hominis. 23 Gaudete in illa die, et exultate : ecce enim merces vestra multa est in coelo : secundum haec enim faciebant Prophetis patres eorum.

24 Verumtamen vae vobis divitibus, quia habetis consolationem vestram.

25 Vae vobis, qui saturati estis : quia esurietis.

Vae vobis, qui ridetis nunc : quia lugebitis et flebitis.

26 Vae cum benedixerint vobis homines : secundum haec enim faciebant pseudo-prophetis patres eorum.

L. 6, 20-23 similes refert beatitudines, quibus dein v. 24-26 execrationes opponit.

Q. 195. Magna vis significationis in 1^a voce **Beati**.

Primum Jesu verbum merito attendendum est : *Beati*, inquit.

Natura inditum est ut omnes necessario quaerant beatitudinem: sed eam invenire nequeunt viribus humanis aut lumine rationis: « Vitae beatae via, ait s. Aug. (ed. M. V, 814), latuit philosophos; « lateret et nos, nisi ipsa ad nos venisset »: Jesus autem est illa via, utpote *veritas* quae ducit ad *vitam* beatam J. 14, 6.

S. Chrom. *Sermo de 8 Beat.*: « Mirum, ait, principium doctrinae « coelestis! Non a terrore incipit, sed a beatitudine... Praemium « grande proponit, ut... nec labores timeant, nec pericula per- « horrescant. »

Prima illa vox *Beati* nos vel invitos trahit: « Quis, ait s. Aug. « *Serm.* 53, ed. M., non alacriter currat, cum ei dicitur *Beatus* « *eris?* » Sed non omnes beati erunt: requiruntur conditiones, quas observare oportet. Ideo addit id. s. Aug.: « Libenter audiat « et cum dicitur *Si hoc feceris*. Non recusetur certamen, si diligatur « praemium. »

Omnes tamen invitantur: unde s. Chrys.: « Sive servus sis, « ait, sive mendicus, sive pauper, sive peregrinus, sive idiota, « nihil te impedit quin sis beatus, si hanc virtutem colueris. » **Unusquisque suae est beatitudinis artifex**, non solum in altera sed etiam in hac vita: quod intelligendum est de beatitudine vera et interna, quae in pace bonae conscientiae consistit tota. « Felicitas bonorum habere Deum in conscientia (s. Aug. ed. « M. III, 1605). » Ideo impii et peccatores vere beati esse nequeunt: « Mali, ait idem (*In Ps.* 91, v. 14-16), sunt ad tempus, in aeternum « miseri. Nec ista beatitudo, quae modo foris videtur, vera est; « nec in corde beati sunt, quia torquentur mala conscientia. » Imo « malus eo infelicior est, quo sibi videtur felicior (id. ed. « M. V, 1165). » — « Malus ideo felix putatur, quia quid sit « felicitas ignoratur (id. III, 1625). »

Quum autem bona vel mala conscientia a libera hominis voluntate oriatur, verissimum est illud dictum *Qui se ipse non laedit, nemo laedere potest*, quod s. Chrys. in libello sub hoc titulo demonstravit, in t. 3 edit. Migne.

Jam vero, ex ore Christi discamus quaenam sit verae beatitudinis nostrae lex et ratio. Hunc in finem octo beatitudines ab ipso praedicatas primum generali modo consideremus, deindeque singulas meditemur.

A. Sensus Beatitudinum generalis: in unum vergunt omnes.

Q. 196. Octo beatitudines, a Christo praedicatas, generali modo considera et breviter explica (*en donnant une idée générale*).

R. Breves sunt sententiae, quae, ad rem ipsam quod attinet, vix differunt; singulae bina membra habent, in quorum priore beati dicuntur qui christianam virtutem colunt seu sancte vivunt; sanctitas autem illa, seu christiana vita, exprimitur sub diversa ratione, per octo speciales virtutes, ut infra, q. 197, per partes demonstrare conabor. In posteriore autem membro additur causa quare beati sint, seu potius indicatur in quo promissa illa beatitudo consistat: rursum unum et idem, quod ipsammet sententiam seu doctrinam attinet, in octo membris dicitur; sed illud vario modo consideratur, et per varias describitur imagines: etenim in singulis promittitur coelestis gloria pro altera vita, ejusque semen seu initium per gratiam sanctificantem pro hac vita. ⁽¹⁾ Audi s. Chrys. *Hom.* 15, 5: « Etiam si, ait, Christus praemia diverso appellet « nomine, tamen omnes ad regnum introducit. » Pariter s. Aug. *Serm. in monte* 1, 12 monet omnibus beatitudinibus regnum coelorum promitti, sed illud varie nominatum esse.

Porro s. Th. 1^a 2^{ae}, 69, 4, ad 3^m, in praemii promissione gradationem continuam ingeniose (forte nimis artificiose) ostendit: 1° *habere* terram, 2° plus est *possidere* eam, 3° magis est *solatio frui*, 4° imo *saturari*, 5° *misericordia* excedit saturitatem; 6° adhuc excellentius est *videre Deum*; tandem 7° omnium summum est *filium Dei* fieri. Inique comparatum est quod progressio in 8^a beat. deficiat.

Praeterea notandum est, variam illam rationem qua beatitudo describitur, variasque imagines quibus depingitur, fere semper congruere imagini qua in priore membro justitia christiana designatur. Tandem membra bina tali modo sibi mutuo respondent, ut quamdam paradoxi formam induant, si humano sensu et crude seu *carналiter* intelligantur: vide q. sq.

Lucas Brug. sequenti modo ostendit beatitudinem unam unamque ad eam viam doceri: « Beati sunt, qui, spretis mundi divitiis,

(1) Nota beatitudinem hic promissam non ad solum praemium coelestis gloriae restringi posse (q. 200), ut facit Luc. Brug. statim citandus.

honoribus ac voluptatibus, justitiae, misericordiae et cordis munditiei dant operam, student ad mutuam pacem revocare qui eam ruperint, denique si quid horum causa injuriae ferendum sit, ita sunt animo comparati ut aequanimiter patiantur: beati, inquam, hi sunt; debetur enim eis consequenturque regnum coelorum; nec consequentur tantum, sed et hereditatis jure possidebunt, gaudio perfusi, bonis pleni, ab omni miseria liberi, beata Dei facie fruantes, donati honore filiorum Dei, una cum Patre Deo regnantium. »

Q. 197. Indica octuplicem diversam rationem, qua hinc virtus christiana, et illinc praemium hujus virtutis, in octo Beatitudinibus exprimuntur; simul ostendē in singulis oppositionem quamdam et paradoxī speciem esse.

1^a Beatitudo est paupertas spiritus, cui promittitur regnum coelorum, i. e. summa gloria, summaque dignitas: igitur *pauperes* fient *reges*!

2^a Est mansuetudo, cujus praemium erit terrae possessio: in mundo autem non *mites*, qui facile cedunt alteri, sed violenti solent obtinere bona terrena; ergo quod promittitur a communi hominum sensu atque usu plane recedit.

3^a Tristitia et moestitia christiana (*qui lugent* propter Deum, propter justitiam, vel ex contemptu mundi et deliciarum), cui dabitur *consolatio*.

4^a *Fames* et *sitis* justitiae i. e. sanctitatis, cui *expletio* et *saturitas* continget.

5^a Misericordia, cui reddetur misericordia: oppositio est in *dare* et *accipere*.

6^a Mundities cordis, i. e. sanctitas vera et interna, ducit ad Dei visionem. In Oriente reges sese raro videndos praebent; eos facie intueri nonnisi ministris primariis, et consiliariis intimis plerumque conceditur; proinde, iis tantum qui parati sunt se omni scelere inquinare, ut ambitionem satient atque expleant.

7^a Pacificus animus dignitatem filii Dei consequetur; contrarium fit in mundo, quum dignitates supremas, quales habent qui vocantur *filii regis*, a viris violentis obtineri soleant (cf. 2^m Beat.).

8^a Tandem est malorum injuriarumque perpessio, cui rursum adscribitur regnum coelorum, quod cogitandum hic est tamquam

gaudium perfectum et summa pax, adeo ut sit antitheton tristitiae, aerumnae et vexationis.

His autem notatis de octo Beatitudinibus simul sumptis, jam de singulis dicendum est.

B. Singulae explicantur Beatitudines.

BEATITUDO PRIMA.

Q. 198. Ad v. 3. Primam Beatitudinem explica duplici sententia; et adde quo jure sit *prima*.

R. BEATI PAUPERES SPIRITU (non, homines ingenio et eruditione carentes, *les faibles d'esprit*: absit!), i. e. pauperes secundum spiritum, in animo; illi qui, quod spectat ad sensa animi, pauperes sunt. Hoc autem duplici modo explicari potest:

1° Qui voluntate sunt pauperes (ita s. Hier., qui addit *per Spiritum* s., adeoque vocem *spiritu* intelligit de Spiritu s.), qui nullam habent divitiarum cupiditatem, v. gr. a/ egeni qui sua sunt sorte contenti; b/ etiam illi qui divitiis non adhaerent, divites qui facultatibus suis recte utuntur; proinde, qui in divitiis extrinsecus viventes, intrinsecus pauperes sunt; c/ multo magis, qui opibus seu bonis omnibus se abdicantes, pro Christo sponte fiunt pauperes, quod summum virtutis hujus culmen est. Animadvertite triplicem gradum esse in virtute illa paupertatis spiritualis seu christianae.

Ex dictis colligitur sensum verborum *pauperes spiritu* posse reddi: *die Armen im Geiste, ceux qui sont pauvres en esprit ou par l'esprit, les cœurs détachés des richesses, les pauvres de cœur et d'âme, pauvres volontaires*. Huic autem explicationi, quam tenent Tert. *Contra Marc.* 4, 14, Pseudo-Cypr. *De 12 abus.*, s. Chrom. *De 8 beat.*, s. Greg. Nyss. *De beat. or.* 1, libenter adstipulor, tum quia sensu obvio et naturali verba sumit, tum quia favet locus parallelus apud L., ubi habetur simpliciter *Beati pauperes*, et ubi opponitur execratio *Vae vobis divitibus*.

Jam vero, virtus illa primo loco ponitur, quatenus est *conditio* ad vitam evangelicam necessario requisita. Si Christum sequi velimus, oportet ut, sicut Petrus, Andreas etc., relinquamus omnia, retia et bona, saltem *spiritu*. « Qui, ait s. Ambr. *In L.* 6,

« 50, contempserit secularia, ipse merebitur sempiterna. » Cf. q. 53¹.

2° Alia explicatio, quae satis arete connectitur cum praecedente. Qui intus, quod attinet ad sensa et affectus animi, pauperes sunt, et pauperes quidem secundum omnem vim et significationem vocis, i. e. qui non solum bonis suis sed sibimet ipsi renuntiarunt; qui sibi conscii sunt paupertatis suae spiritualis: aliis verbis *humiles* (Beelen), qui nihil jam terreni sibi cupiunt, qui omnem amorem proprium exuerunt, qui demisse de semet ipsi sentiunt, qui in propriis oculis vilescent, ex eo nempe quod semet ipsi vere cognoscant (namque, ut ait s. Aug., ed. M. III, 1604, tota humilitas hominis ut cognoscat se) etc. Haec est sententia Tert. *De pat.* II: « *Beati pauperes spiritu...* Nullus profecto spiritu pauper, « nisi humilis. » Pariter ss. Hil., Aug. *De serm. in monte* 1, 3, Chrys. etc. Audi s. Hier.: « Ne quis putaret paupertatem, quae « nonnumquam necessitate portatur, a Domino praedicari, adjun- « xit *spiritu*, ut humilitatem intelligeres, non penuriam. » Ipse tamen 1^m sententiam huic conjungit.

Q. 199. Humilitas a ss. Patribus pulchre commendata.

Humilitas autem primum occupat locum, quia caput est virtutis, s. Chrys. in *M.* 13, 52. Sed quo sensu *caput* seu prima virtus est? Non certe dignitate (nam charitas major est omnium, 1 Cor. 13, 13), sed quatenus initium est, radix et fundamentum aliarum virtutum, sicut de ipsa fide idem dicendum est: haec enim sine humilitate existere nequit; namque fides requirit ut homo se demittat coram Deo, utque intellectum et voluntatem Deo loquenti subiciat, adeo quidem ut mysteria humanae menti plane impervia firmissimo assensu admittat. Quare s. Aug. (ap. Migne VI, 413) dicit humilitate et acquiri et custodiri *charitatem*; hanc autem esse virtutum omnium summam, atque in ea consistere hominis perfectionem, nemo ignorat. Et versa vice, « Nihil sic impedit perfectionem ac superbia (id. IV, 709). »

S. Chrys. autem hunc versiculum de *humilitate* explicans: « Hac posita, ait, tuto « cetera omnia superponit architectus. Hac vero sublata, si quis ex instituto vitae « vel ad cœlum pertingat, omnia facile ruunt et in pessimum finem desinunt. Etsi « jejunium, etsi orationem, etsi eleemosynam, etsi castitatem, etsi aliud quodvis « bonum collegeris, absque humilitate, difiluunt omnia et pereunt.... Quemad- « modum enim superbia fons omnis nequitiae est, sic humilitas philosophiae om- « nis principium. » S. Greg. II. 7 in *Ev.*: « Qui sine humilitate virtutes congregat, « in ventum pulverem portat; et unde aliquid ferre cernitur, inde deterius cac- « catur ». Idem *Moral.* in fine l. 34 docet humilitatem signum esse praedestina- tionis, et superbiam reprobationis. Iterum s. Aug. *Sermo 10 de verbis Domini* ed. M. *serm.* 69 pulcherrime exponit quo sensu humilitas sit aliarum virtutum fundamen-

tum : « Cogitas magnam fabricam construere celsitudinis? De fundamento prius « cogita humilitatis. Et quantam quisque vult et disponit superimponere molem « aedificii, quanto erit majus aedificium, tanto altius fodit fundamentum. Et « fabrica quidem cum construitur, in superna consurgit; qui autem fodit funda- « mentum, ad ima deprimitur. » Idem s. Doctor hoc ulterius explicat alibi, quando dicit : « Nisi humilitas praecesserit, et comitetur, et consecuta fuerit etc. » Vide hanc citat. in *Comm. nostr. Epist. Paul.*, ad Phil. 2, 3.

Q. 200. Ostende hic *Regnum coelorum* ad beatitudinem in terris etiam referri.

QUONIAM IPSORUM EST REGNUM COELORUM, i. e. jus habent ut fiant cives novi regni mei; sc. per fidem et gratiam sanctificantem in terris, atque in coelis per aeternam gloriam. Sensum non penitus et perfecte assequuntur, qui *regnum coelorum* de sola gloria coelesti intelligunt; eo vel magis quod Christus dicat *est*, non *erit*: significat enim eos jam pertinere ad regnum coelorum. Et re quidem vera, gratia gloriae semen est: justi enim in terris habent 1° initium quoddam vitae coelestis, et 2° jus ad coelum tamquam ad hereditatem. Species quaedam paradoxo est in *pauperes* et *regnum*; ut dixi q. 197.

Quando autem Christus tales et tales beatos proclamat, ad virtutem, qua isti dicuntur praediti, colendam indirecte nos adhortatur; et quando uni virtuti praemium promittit, alias virtutes haudquaquam excludit; namque Beatitudines omnes simul considerandae sunt, et sancta christianorum vita totidem diversis modis exprimitur: cf. q. 196 et 197.

Juvat etiam addere Christum jam prima sententia notionem regni temporalis convellere (Knab.).

Antequam ad 2^m Beat. transeamus, oportet explicare locum parall. L. qui pro *Beati pauperes spiritu* habet simpliciter *Beati pauperes*, et v. 24 opponit *Vae vobis divitibus*. Vox *pauperes* sumitur hic in sensu quodam speciali, qui saepe occurrit in Scriptura, et ad quem non satis attenditur.

Q. 200bis. Pauper in sensu speciali scripturistico.

In Psalmis praesertim, vox *pauper* a Vulgata adhibetur ubi in hebr. est דַּךְ *dach*, אֲבִיּוֹן *ebion*, אֲנִי *ani* et אָנָף *anaf*, quae vocabula sign. *contritum*, *afflictum*, *oppressum*, hominem pium immerita

patientem. Igitur *pauper* in Vulg. ibi sumitur sensu improprio de justo afflicto et humili, in antithesi ad impium superbum: cf. *Comm. nostr. in Ps.* (3^a ed. 1886, 3 vol.) ad Ps. 9, 10.

Sic etiam in Sermone Montano per *pauperes* qui *beati* dicuntur, et *quorum est regnum Dei*, non certe intelliguntur *pauperes proprie dicti* qua tales, sed homines qui injuste affliguntur, justi qui solent multa pati in hoc mundo, qui vexantur a malis, miseri, plebei, pauperes, qui solent contemni etc.; verbo 1 Cor. 1, 27 *stulta mundi, infirma mundi, ignobilia mundi, quae prae ceteris eligit Deus*. Eodem sensu M. 11, 25 mysteria regni Dei dicuntur abscondita *sapientibus et prudentibus*, sed revelata *parvulis*. M. 11, 5 *pauperes evangelizantur*, L. 4, 18. *Evangelizare pauperibus misit me*: et re quidem vera tales advocat: *Venite ad me omnes qui laboratis* etc. Isti proclives sunt ad humilitatem, facile anhelant ad desiderandam liberationem, et proinde per hoc ipsum aptiores sunt ad salutem Evangelicam amplectendam.

BEATITUDO 2^a.

BEATI MITES, v. 4: haec 2^a beatitudo fluit ex 1^a: qui a rebus terrenis soluti, humiles sunt relate ad Deum, erunt mites relate ad proximum. Per *mites* intelliguntur qui iracundiae aut ulciscendi studio non indulgent, praesertim cum infertur injuria; vel generalius, qui animo pio ac mansueto afflictiones et miserias sustinent, alieni ab ira, vindicta et murmuratione. Regnum Messiae vim et arma contra Romanos aut ethnicos quosvis non adhibebit; atque adeo terrenum et politicum, ut Judaei somniabant, haudquaquam erit.

Q. 201. Quid intelligis per *terram* quae mitibus promittitur?

R. Terra, quae possidetur a mitibus, seu potius obtinetur tamquam hereditas (*κληρονομειν*, a *κληρος*: *sors, hereditas*), intelligitur terra *χχτ' εζοχχ*: jam vero, in V. T. ita designatur terra Chanaan, quae etiam dicitur Terra Sancta et Terra Promissa; haec autem est figura regni Messianici, seu Ecclesiae, tum militantis in terris, quum triumphantis in coelis. Sensus igitur est: mites regnum Christi obtinebunt, i. e. fient cives illius regni; atque adeo bona hujus et futurae vitae adscribuntur eis. Quare notat s. Chrys.,

per *terram* significari non solum terram intelligibilem (coelum), sed etiam terram hanc praesentem.

BEATITUDO 3^a.

Q. 202. V. 5. BEATI QUI LUGENT, supple *propter causam virtutis*, propter fidem, justitiam etc.; etiam qui lugent propter peccata sua (ss. Hil. et Hier.) et infirmitates suas, seu potius generaliori modo qui lugent propter misérias hujus vitae (s. Greg. Nyss. *De beatit.*), quibus nempe homines pii speciali ratione sunt obnoxii; ergo qui lugent propter recordationem patriae suae coelestis, ad quam gementes et flentes in hac lacrymarum valle suspirant. Uno verbo, qui lugent propter regnum coelorum: id supplendum esse innuit contexta oratio. « Vapulant omnes homines, ait s. Aug. » (ed. M. IV, 1635); soli filii Dei sentiunt se vapulare: soli utilitatem inde hauriunt, quia soli immerito, propter causam sanctam, mala patiuntur; soli possunt ad se referre quod dicitur Tob. 12, 13 *Quia acceptus eras Deo, necesse fuit ut tentatio probaret te*; soli denique consociantur passioni Christi in quo sunt incorporati, eamque complent: Col. 1, 24 *Adimpleo ea quae desunt passionum Christi in carne mea*.

QUONIAM IPSI CONSOLABUNTUR, tum in terris per voluntatis humanae cum divina consensionem et pacem cordis, tum praesertim in coelis, ubi *absterget Deus omnem lacrymam* etc. Apoc. 21, 4.

Beati qui lugent! Beati pauperes! Hujusmodi verba, ut notat s. Chrys., totius orbis sententiam oppugnant. Mundus talia numquam antea audierat: vix quaedam similia sunt in V. T., cujus nutus generatim sunt magis terreni et carnales. **Mysterium novum** revelatur, sc. **grande mysterium crucis**, a nobis christianis constanter meditandum, saepiusque populo explicandum. Quod ut melius, pleniusque intelligatur, juvat quaestionem ponere generalem.

HOMILITICA.

Adversa pati quam utile sit.

* **Q. 203.** Indica, praesertim ex s. Scriptura, praecipuas patientiae christianae utilitates.

R. 1° Miseriarum et injuriarum perpressio nos Christo similes efficit, atque adeo

veros ejus discipulos : *Non est discipulus super magistrum... Si patrem familias Beelzebub vocaverunt, quanto magis vos domesticos ejus* : M. 10, 24. *Qui non accipit crucem suam et sequitur me, non est me dignus*, M. 10, 38. *Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, tollat crucem suam et sequatur me*, M. 16, 24. S. Aug. in Ps. 55, 2 : « Si putas, ait, te non « habere tribulationes, nondum coepisti esse christianus. »

2º Proinde spem adauget salutis aeternae : una enim et unica est via ad coelum, ea nempe qua Christus incessit, regia via crucis. *Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei*, Act. 14, 21 : sicut Israelitae in Terram Promissam pervenire non potuerunt, nisi post molestissimum diuturnumque iter per loca deserta (hanc similitudinem pulcherrime exponit s. Aug. *serm.* 363, ed. M.). *Si tamen compatimur (patimur cum Christo), ut et conglorificemur*, Rom. 8, 17. *Omnes qui pie volunt vivere in Christo Jesu, atque adeo aeternam consequi salutem, persecutionem patientur*, 2 Tim. 3, 12. *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur*, praesertim in altera vita, M. 5, 5. *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum coelorum*, M. 5, 10. Inde axioma s. Chrys. in M. 10, 17 : *Εν τῷ παθεῖν ἡ νίκη*, patiendo victoria reportatur. Ideo s. Aug. (ap. Migne IV, 1763) dicit : « Flere debes, sed recordando « *Sion.* »

3º Aerumnae et calamitates saepe efficacissimae sunt, tum ad praecavenda peccata, quum ad procurandam peccatorum conversionem. Filius prodigus de reditu cogitat quando miser factus est, L. 15, 17 sq. Deus percutit ut sauet (1 Cor. 11, 32 *A Domino corripiamur ut etc.*), sicut pater corripit filium. Hebr. 12, 5 sq. Igitur Ps. 118, 71 *Bonum mihi quia humiliasti me*. Lex humanae naturae est, ut ex vulneribus salus fiat, utque vexatio det intellectum. Ita Deus compellit intrare L. 14, 23, ut explicat s. Greg. H. 36 in Ev. Vere igitur dicit s. Aug. (ed. M., t. II, p. 957) : « Ad- « versitas donum est Dei admonentis. » Et alibi V. p. 935 : « Magna est ira Dei, « cum peccantibus parcat : parcendo saevit. »

4º Virtutem confirmant eamque probatam reddunt. *Beatus vir qui suffert tentationem : quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitae*, Jac. 1, 12. *Tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem* (virtutem probatam, adeoque veram et firmam), *probatio vero spem : spes autem non confundit*, Rom. 5, 3. *Omne gaudium existimate, cum in tentationes varias incideritis : scientes quod probatio fidei vestrae patientiam operatur : patientia autem opus perfectum habet* (vera lectio est *habeat* : et sensus est : patientia cum aliis virtutibus sit conjuncta), *ut sitis perfecti et integri*, Jac. 1, 2. Cf. 1 Petr. 1, 6, 7.

Venustae comparationes e. ss. Patribus. S. Bern. In Cant. 27, 8 : « Quo « modo, ait, stellae in nocte lucent, in die latent, sic vera virtus, quae saepe in « prosperis non apparet, eminet in adversis. » S. Aug. in Ps. 55, 1 : « Si uva pres- « suram non sentit, nihil inde manat. » Alibi (t. V, p. 1250) sanctorum virtutem comparat ampullis unguentorum, quae quo penitius franguntur, eo perfectius diffundunt odores. *Palme qui fert fructum purgatur*, ait Christus J. 15, 2, *ut fructum plus afferat*. « Sic, ait Greg. M. l. 7 Reg. 2, cp. 32, spicarum grana, tribulis attrita, « aristis et paleis mundantur : sic olivae, prelo pressae, in olei pinguedinem « defluunt. » Venuste addit In Ev. h. 15 : « Oliva, contusionibus expressa, amur- « cam suam deserit. » Herbae suave olentes cum premuntur, odorem fortius spirant. Cymbalum sonum non reddit, nisi percutiatur : sic anima nostra. Lapi- « des vivi (christiani) per tusionem plurimam fabri superni (Dei) poliuntur mal- « leo. Sic ferrum cudi debet, ut fortius fiat ; imo per ignem et aquam transit, ut temperetur. Sic in cote subigere oportet gladium, ut acuatur. Incensum non redo-

let, nisi comburatur. « Ballista quanto plus retrahitur, tanto fortius mittit (s. Hier. « *Adv. Jov.* 1, 3) », seu elegantius Cic. *Tusc.* 2, 24, 57 : « Ballistae lapidum et reliqua tormenta telorum eo graviore emissiones habent, quo sunt contenta atque adducta vehementius. »

5º Inde merita nostra pro coelesti gloria uberrime adaugent : certe mercedem colligimus haud exiguam *laborando* pro Deo, majorem pie *precando*, sed omnium maximam in Jesu et pro Jesu *patiēdo*. Si nihil difficilius sit quam pati, nihil a nobis majorem vim et virtutem requirit : et quo major virtus, eo amplius prae-mium. Imo prae-mium quod meritum infinite superet : Rom. 8, 18 *Non sunt condignae passionēs hujus temporis ad futuram gloriam quae revelabitur in nobis.* 2 Cor. 4, 17 *Id quod in praesenti est momentaneum et leve tribulationis nostrae, supra modum in sublimitate aeternum gloriae pondus operatur in nobis.*

6º Poenas alterius vitae vel avertunt, vel minuunt : unde et lacrymae nostrae ignem purgatorii extinguere dicuntur. « Ignis tribulationum, ait s. Greg. M. in *Ev. h.* 15, rubiginem nostram purgat. » Recte igitur s. Aug. (ed. M. II, 650) : Non « parvum beneficium est, inquit, quod peccata nostra hic puniantur. »

Conclusio practica. Quae quum ita sint, in rebus adversis oportet Dei voluntatem videre : « Quidquid, ait id. VII, 152, praeter suam voluntatem patitur homo, « voluntati Dei tantum tribuere debet : » et voluntati quidem benignae, vi cujus *Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum* Rom. 8, 28. S. Theresia dicere solebat : Aut pati, aut mori ! Et s. Maria de Pazzis : Pati, non mori (Brev. Rom. 27 Maii). S. Joan. a Cruce, interrogatus a Christo quid praemii pro suis laboribus posceret, respondit : Domine, pati et contemni pro te (Brev. Rom. 24 Nov.). S. Cath. Sen. coronam *spineam* prae corona *florea* elegit, q. 799.

Plurima in hanc materiam notavi in *Comm.* meis *Ep. Paul.*, et *Ep. Cath.*, ad loca modo citata. Imprimis cf. Rom. 8, in analysi.

BEATITUDO 4ª.

Q. 204. V. 6. BEATI QUI ESURIUNT ET SITIUNT JUSTITIAM. S. Chrys. « Jesus non dixit *Beati qui justitiam sectantur*, sed *qui esuriunt et sitiunt justitiam* ut majore cum vehementia rem exprimeret. » Non sufficit (ait s. Hier.) velle justitiam, sed debemus justitiae famem et sitim pati, i. e. eam *ardentissime velle* et desiderare. In justitia vero reperiuntur spirituales illae deliciae, de quibus s. Greg. in *Ev. h.* 36 ait : « Cum non habentur, in fastidio sunt ; « cum vero habentur, in desiderio ; tantoque a comedente amplius « esuriuntur, quanto et ab esuriēte amplius comeduntur. » Obiter animadvertimus prorsus contrarium esse de deliciis corporalibus, ut ibidem ostendit s. Greg. — *Justitia* autem hic sumitur sensu lato (contra s. Chrys.) pro vitae sanctitate et pietate, seu pro omnium virtutum complexu, cf. v. 10.

SATURABUNTUR : simili metaphora utitur Salvator, quando regnum coelorum cum laeto comparat convivio L. 13, 29 ; 14, 16 ;

cf. Apoc. 19, 9. Species paradoxi est in eo quod fames dicatur *causa* saturitatis.

Nulla ratione satis firma nititur explicatio quam Mald., ut M., cum L. 6, 2^a conciliaret, excogitavit, scil. : qui famem et sitim (corporalem) patiuntur, propter justitiam, seu quia jus illis suum non tribuitur.

BEATITUDO 5^a.

Q. 205. V. 7. BEATI MISERICORDES, QUONIAM IPSI MISERICORDIAM CONSEQUENTUR : tum in terris, ubi, secundum ordinem divinae Providentiae, eandem saepe mensuram, qua in alios usi fuerint, vicissim ab aliis accipiant ; vel potius, in terris consequentur salutem Messianicam, per Dei liberalitatem ipsis vicissim dono datam : tum praesertim in coelo, ad quod certo ducit eleemosyna et beneficentia christiana. Etenim, ut ait s. Petr. Chrys., « Est in coelis misericordia, ad quam per terrenas misericordias « pervenitur etc. » : vide infra ad M. 9, 13.

Lex quaedam **sanctae talionis** existit, ut misericordiam facienti vicissim tribuatur misericordia : imo vero, ista lex apud Deum multum ampliatur, quum non *par pari* reddatur, sed quadruplum, seu potius *centuplum* in terris et *vita aeterna* in coelis : possumus enim ad singula bona opera, modo fiant pro Christo et intuitu solius Christi, referre illud ipsum quod de mercede eorum qui Christum secuti fuerint dictum est M. 19, 29 : *Qui reliquerit domum* etc. Haec autem mercedis multiplicatio oritur ex eo, quod Christus sibi datum reputet quod pauperibus fuerit tributum. Donum igitur computatur, non ex conditione donantis aut ex pretio rei oblatae, sed ex dignitate accipientis, quae cum sit infinita, pretium inaeestimabile dono confert. Ideo etiam sententia extremi iudicii operibus misericordiae nititur : M. 25, 34 sqq.

Nota a pauperibus etiam tribuendas esse eleemosynas : namque, ut ait s. Aug. (ap. Migne t. 4, p. 371), « Habet semper unde det, « cui pectus plenum est charitate » : sufficit vel *calicem aquae frigidae* dare, M. 10, 42.

BEATITUDO 6^a.

Q. 206. V. 8. BEATI MUNDO CORDE : quorum cor est *purum ab omni iniquitate*, qui habent cor *rectum* (Ps. 50, 12 ubi cor *mundum*

idem est ac cor *rectum* in altero hemistichio), cor *simplex* (ut Job 33, 3) : i. e. secundum s. Chrys. « Qui universalem virtutem possident, nulliusque sibi mali conscii sunt ». Hic est sensus verus et directus: possumus tamen, cum eodem Doctore, hoc extendere per deductionem in specie ad eos qui in *continentia* vivunt, seu potius in *castitate*, in *pudicitia* (σωφροσύνη, ait s. Chrys.). Mundities enim cordis ad summam evehitur perfectionem in virginitate: unde dicere licet cum Schegg, praemium illud Apoc. 14, 4 *Sequuntur Agnum quocumque ierit*, idem esse quod sub alia imagine hic per *Deum videre* exprimatur. Hoc tamen addito: *Deum videre* non ad solum praemium coeleste spectare, sed involvere etiam praemium salutis Messianicae in terris. Sensus enim est: Deum videre in hac vita per *lumen fidei* (tamquam cives novi regni), in altera vero per *lumen gloriae*.

QUONIAM IPSI DEUM VIDEBUNT: respicit ad mores et usus Orientalium, ubi aulici tantum amicissimi regem e propinquo videre solent (cf. not. ad M. 18, 10). Notum est sacerdotibus Mosaicis continentiam praescriptam fuisse, quamdiu coram Deo stare ejusque ministerio in Templo vel Tabernaculo vacare debebant. Ideo etiam in Ecclesia Latina sacerdotes, qui quotidie ad Deum accedunt eique inserviunt in altari, perpetuam servant continentiam.

Deum videre quanta beatitudo! « Quid quærat, ait s. Aug. « Serm. 53, ed. M., cui adest Deus? aut quid sufficiat ei, cui non « sufficit Deus? » — S. Leo S. in festo omn. ss.: « Merito, ait, haec « beatitudo cordis promittitur puritati: splendorem enim veri « luminis sordens acies videre non poterit. » S. Hier.: « Mundus « mundo corde conspicitur: templum Dei non potest esse pollutum. »

BEATITUDO 7^a.

Q. 207. V. 9. BEATI PACIFICI: ειρηνοποιοι, proprie *pacem facientes*, pacificatores, qui dissidentes ad concordiam revocare student (s. Chrys.). Per extensionem potest etiam sumi pro ειρηνικοι, *pacifici*, qui ipsimet in sua agendi ratione dissensiones et inimicitias vitant. Minus literalis est sensus s. Chromatii, qui intelligit etiam eos qui peccatores et haereticos cum Deo reconciliant: iste sensus tamen

per ratiocinationem deduci potest ex sensu literali, hoc modo: qui recte agit cum homines inter se pacificat, adhuc perfectius aget cum homines cum Deo reconciliare conatur.

QUONIAM FILII DEI VOCABUNTUR. Quum agatur hic de titulo honorifico, *vocabuntur* non sign. simpliciter *erunt* (ut saepe fit per hebraismum, v. gr. M. 21, 13 *Domus mea domus orationis vocabitur*), sed vim habet majorem, nempe: tamquam **Filii Dei** agnoscentur, nomen illud gloriosum merito dabitur ipsis. *Filii Dei*, quasi de *familia* Dei, ab ipso peculiariter electi et dilecti, jam in terris, perfecte autem in coelis. Igitur tales qui in regno Dei speciali honore et dignitate sunt ornati, quemadmodum in vet. Test. בְּנֵי הָאֱלֹהִים *filii Dei* vocantur tum Angeli, utpote summi Dei ministri Job. 1, 6 etc. Ps. 88, 7, quum iudices populi Israel, utpote vices gerentes et ministri Dei (qui proprie erat *rex* in theocratia), Ps. 81, 6 *Dii estis et filii Excelsi omnes*. Cf. Ex. 21, 6. Idem titulus tribuitur etiam viris primoribus, magnatibus, principibus, Gen. 6, 2.

Nota cives novi regni esse *filios*, non *servos* sicut in vetere lege. *Filiatio* porro adscribitur pacificis, quatenus hi similes sunt Deo qui *omnia pacificat*, Col. 1, 20, quique vocatur *Deus pacis* 1 Cor. 14, 33.

BEATITUDO 8^a.

Q. 208. V. 10. BEATI QUI PERSECUTIONEM PATIUNTUR PROPTER JUSTITIAM. S. Chrys. « Virtutis causa...: *justitiam* enim semper « solet vocare totam animae philosophiam » i. e. sapientiam (hunc verum esse Chrys. sensum, patet ex coll. *Hom.* 16. 4). Aliis verbis, nomine *justitiae* intelligitur, sicut v. 6, conjunctio omnium virtutum. In hoc loco, ait s. Chrom., martyres maxime declarantur: quoniam illi propter Christum, qui est *justitia* per eminentiam, aut propter Ecclesiam quae est continuatio Christi, *persecutionem* in summo gradu, usque ad vitae sacrificium, *patiuntur*. Ulterius explicatur haec beatitudo v. 11 et 12: *Beati estis cum maledixerint vobis* etc. S. Hier.: « Ubi Christus in causa est, ibi et optanda « maledictio est. »

V. 12. GAUDETE etc.: hoc ad solos christianos pertinet ut

gaudium in adversitate et laetitiam in lacrymis inveniant, exclamantes cum s. Paulo 2 Cor. 7, 4 *Superabundo gaudio in omni tribulatione*. Ipsi enim soli patiuntur cum Christo, in quo vivunt, et proinde cum Christo quondam glorificabuntur, ut hic promittitur *Mercēs vestra copiosa est in coelis*. Obiter nota in his ultimis verbis stabiliri doctrinam de *merito* contra Protestantes. — Additur *Sic enim persecuti sunt Prophetas*: « Illis consolationem praebebat, ait « s. Chrys., ex societate nimirum eorum qui ante ipsos mala passi « fuerant. » Cf. 1 Thess. 2, 14, ubi s. Paulus simili modo christianos consolatur adhortaturque.

Octava Beatitudo vix differt a secunda: Christus hanc veritatem repetit, ut eam, utpote naturae humanae admodum repugnantem, auditorum animis magis inculcet. Occasione istius similitudinis inter 2^m et 8^m Beatit., quaestionem generalem ponimus seq.

Q. 209. Quanam ex 8 Beatit. vix differunt inter se?

R. Praemoneo omnes, quod rem ipsam attinet, eodem recidere, ut dixi q. 196 et 197: differentia solummodo est in varia ratione qua consideratur hinc quidem virtus, illinc vero praemium. Jam vero, in 1° membro seu virtute, similes sunt 3^a et 8^a, *Beati qui lugent* et *Beati qui persecutionem patiuntur*; et propter hanc similitudinem Tostatus 7 tantum numerat beatitudines: verumtamen recedere nolim a communi sententia, eo vel magis quod doctrina generalis tertiae beatitudinis in 8^a specialiter applicetur ad tolerantiam *persecutionis*, quae certe peculiarem habet difficultatem. Porro etiam similes sunt 2^a et 7^a, *Beati mites* et *Beati pacifici*. In altero membro, quo praemium statuitur, ultima Beatitudo totidem verbis repetit quod 1^a dixerat: *Quoniam ipsorum est regnum coelorum*.

Q. 210. Quare M. octo Beatitudines, L. vero quatuor tantum tradit?

Ad hanc quaestionem s. AMBROSIIUS in L. 6, 20 respondet: quum autem verba ejus saepe occurrant in Officio, nempe in communi plurim. mart., quumque pauci sint inter sacerdotes qui ea probe intelligant, utile duxi explicationem eorum per modum excursus tradere in Appendice IV, ad finem hujus operis, q. 1119. Idque eo libentius feci quod plura Scripturae s. loca obiter elucidentur.

2. QUALES DEBEANT ESSE MAGISTRATUS NOVI REGNI: 5, 13-16.

Præced. vide p. 195.

M. 5, 13. Vos estis sal terrae. Quod si sal evanuerit, in quo salietur? ad nihilum valet ultra nisi ut mittatur foras, et conculcetur ab hominibus. ¹⁴ Vos estis lux mundi. Non potest civitas abscondi supra montem posita; ¹⁵ neque accendunt lucernam, et ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus, qui in domo sunt. ¹⁶ Sic luceat lux vestra coram hominibus: ut videant opera vestra bona, et glorificent patrem vestrum, qui in coelis est. ¹⁷ Nolite putare etc. *Vide ante q. 215.*

Mc. 4, 21... Numquid venit lucerna ut sub modio ponatur, aut sub lecto? nonne ut super candelabrum ponatur?

L. 14, 34. Bonum est sal. Si autem sal evanuerit, in quo condietur? ³⁵ Neque in terram, neque in sterquilinum utile est, sed foras mittetur. Qui habet aures audiendi, audiat.

L. 11, 33. Nemo lucernam accendit, et in abscondito ponit, neque sub modio: sed supra candelabrum, ut qui ingrediuntur, lumen videant.

L. 8, 17. Nemo autem lucernam accendens, operit eam vase, aut subtus lectum ponit: sed super candelabrum ponit, ut intrantes videant lumen.

Sal terrae. Lux mundi.

Q. 211. *Vos estis sal terrae:* 1° ad quos dictum fuit? 2° Quid significat? 3° Quid docet Christus cum addit *sal infatuatum ad nihilum valere?*

R. ad 1^m. Dictum fuit proprie ad Apostolos, seu ad eos qui futuri erant novi regni magistratus et superiores: ad eos enim directe spectat tota pericopa v. 13-16, et aliquatenus etiam v. 17-20. Animadvertendum enim est, in oratione Montana quaedam (sed pauca) ad Apostolos specialiter spectare, reliqua vero omnia ad alios Jesu discipulos, imo vero ad universam multitudinem ibi congregatam (¹), referenda esse. Quaecumque autem peculiari modo ad apostolos seu Ecclesiae superiores dicta sunt, possunt

(1) **Sermo montanus non ad solos Apostolos spectat.** Innuit quidem M. 5, 1 Jesum ad discipulos verba fecisse, verum hoc non impedit quominus admittamus plurima etiam ad eos spectare qui Jesu nondum adhaerebant (qui nondum erant ejus *discipuli* proprie dicti), nempe ad universam turbam; eo vel magis quod M. 7, 28 narret turbam admiratam fuisse super doctrina ejus; imo vero, L. 7, 1 affirmat omnia verba illa impleta fuisse in aures *plebis*. Igitur plane improbanda est sententia Mald. qui dicit: Non videtur haec concio ad omnem, quae Christum sequebatur, turbam, sed ad solos Apostolos habita esse.

aliquo sensu ad omnes christianos extendi; sic omnes debent esse *sal terrae* et *lux mundi*, quatenus unicuique mandatum est de proximo suo, ut nempe verbis et exemplis alios ad sanctam vitam excitet et in virtute confirmet.

R. ad 2^m. Sali duae sunt proprietates seu virtutes : et saporem dat, et servat a corruptione. Quod autem in cibis est sapor, hoc est in hominibus *sapientia*, a *sapore* sic vocata ; quod in rebus aliis est conservatio, hoc in hominibus est perseverantia et confirmatio in bonis moribus, seu sancta *aedificatio*, ut loquitur Scriptura. Igitur Apostoli, et, pro suo modulo, etiam simplices fideles, homines sua doctrina ad sapientiam instituere, suisque exemplis ad morum sanctitatem promovere debent : secus vero inutiles prorsus fiunt et suo muneri inepti, ut docet Salvator per comparisonem cum sale infatuato.

R. Ad 3^m. Si *sal evanuerit, propter se, si infatuatum*, insipidum factum fuerit ⁽¹⁾, *ad nihilum valet ultra, nisi ut mittatur foras*, in plateas projiciatur, *et conculcetur ab hominibus*, a quocumque praetereunte. Hoc sibi vult Servator : tota salis utilitas et destinatio unica est ut saliat ; si non saliat, ad nihilum jam valet ⁽²⁾. Sic Apostoli aliique Ecclesiae ministri, quorum munus est homines corrigere et in bono confirmare, si sapientiam et sanctitatem nullam habeant, ad illud officium perficiendum minime valent.

Nec dicendum est, eos suam posse sapientiam et sanctitatem ab aliis recuperare ; namque **sal salis nullum** est ; igitur *si sal infatuatum fuerit, a quo salietur?* i. e. si illi, per quos condiendi sunt quodammodo populi, corrupti fuerint, qui erunt homines per quos ab illis error et peccatum auferantur, cum illos elegerit Deus ut

(1) Sunt qui affirmant (* WINER, *Realwöb.*, *Salz*) per vim aeris, caloris etc. salis saporem dissolvi atque amitti posse ; ideoque Plinium loqui de *sale inerte* aut *sale tubescente* : sed plerique hoc negant, Ceterum nihil interest, nam comparatio manet etiamsi antecedens sit impossibile, hoc modo : suppose sal infatuari, in quo salietur ? In nullo certe, *non enim est sal salis*.

(2) Ne *terram* quidem, *sicut stercus, fecundare potest*, ut ait L. : namque sal illud, quo nostris diebus agricolae quandoque utuntur (moderata sane et parva mensura) ut solum reddant pinguius, non potest esse insipidum seu fatuum. Obiter nota in s. Scriptura dici, agros sale conspersos steriles esse, quia de magna salis copia ibi agitur. Sic : « Legimus in Scripturis (ut notat s. Hier.), nempe Jud. 9, 45, urbes quasdam ira victorum sale seminat, ut nullum in ipsis germen oriretur. » Quare canit Virgilius *Georg.* II, 238 :

Salsa autem tellus et quae perhibetur amara,

Frugibus infelix, ea nec mansuescit arando.

Cf. Ps. 106, 34 *Terram fructiferam in salsuginem* convertit Deus. Cf. Deut. 29, 23.

per eos errorem et peccatum tollat ceterorum? (cf. s. Aug. l. 1 *de Serm. Dom. in monte*). Vel, ut dicit s. Hier., « Si doctor erraverit, « a quo alio doctore emendabitur?... Caveant ergo doctores et « Episcopi... Nihil est remedii, sed majorum ruinae ad tartarum « ducunt (Sap. 6, 7). » Rursum s. Isid. Lib. 2 *Offic.* c. 5: « Qui « alium de peccatis arguit, ipse a peccato debet esse alienus. Nam « qua fronte subjectos arguere poterit, cum illi statim possit « correctus ingerere: Ante doce te quae recta sunt? » Quare s. Greg. M. *Hom. 17 in Ev.*: « Nullum puto, ait, ab aliis majus « praejudicium quam a sacerdotibus tolerat Deus, quando eos, « quos ad aliorum correctionem posuit, dare de se exempla pravi- « tatis cernit. » Corruptio optimi pessima. Idem s. Doctor ib. publicas calamitates sacerdotum peccatis praecipue adscribit.

Conculcetur ab hominibus: ita sacerdotes mali apud omnes homines, etiam pravy, in extremum veniunt contemptum.

Prima hic, et apud M. unica, mentio fit de *sale*: quaedam hac occasione interpono de significatione *salis* in Scriptura: idque haud inutile erit, quum verba quaedam Evangelica, sc. Mc., et plurimi quoque textus V. T. inde explicentur.

Q. 212. Sal in oblationibus et in pactis.

Mc. 9, 48 *Omnis victima sale salietur*, imo etiam omnis oblatio Deo facta, ut ait Lev. 2, 13 *In omni oblatione tua offeres sal*. Hoc autem praescriptum fuit, non solum quia sal dat saporem cibo (quod Deo offertur, debet esse in genere suo optimum), et quia res servat a corruptione; sed ut significet *foedus* cum Deo contractum: namque in loco cit. Lev. additur: *Quidquid obtuleris sacrificii sale condies, nec auferes SAL FOEDERIS Dei tui de sacrificio tuo*.

Quod ut melius intelligatur notandum est in *foederibus* apud Orientales (olim et hodie) *sal* gustari ad indicandam firmitudinem pacti (sal impedit corruptionem): Num. 18, 19 *Pactum salis est semperiternum coram Domino tibi et filiis tuis*; 2 Par. 13, 5 *Deus dedit regnum David super Israel in semperiternum ipsi et filiis eius in pactum salis*. Apud Arabes sal panemque edere cum aliquo vim habet ut inducat amicitiam perpetuo servandam.

V. 14. *Vos estis lux mundi*: eatenus Apostoli alique Christi ministri vices gerunt divini Salvatoris, qui solus est *lux mundi* toto et proprio jure: ut ipse ait J. 8, 12; 1, 4 etc.

Q. 213. Explica verba Christi ad Apostolos: *Non potest civitas abscondi supra montem posita*.

R. Vos similes estis civitati supra montem positae, quia supra

alios positi estis (in dignitate et honore), utpote aliis praefecti (in munere et officio): atqui *civitas supra montem posita non potest latere*, sed necessario videtur, et procul quidem; ita etiam vos ab omnibus videri debetis, per hoc nempe quod sana doctrina et bono exemplo omnibus praeluceatis; aliis verbis, oportet *ut homines videant opera vestra bona et glorificent* etc. Nota in eo sistendum non esse, ut *homines videant opera vestra bona*, sed ut ea videntes *glorificent*, non vos ipsos, sed *Deum* eumque per imitationem vestrae sanctitatis *sanctificent* et colant.

15. *Lucerna* in Oriente hodiedum, v. gr. in Ægypto, tota nocte solet ardere, atque *candelabro* ad parietem saepe defixo imponitur. Quando lumen volunt imminuere, absque eo quod extinguatur lucerna, hanc in terram collocant, et vase quodam magno, v. gr. *modio*, tegunt.

Quo altior dignitas, eo major debet esse scientia et sanctitas.

* Q. 214. Pro repetitione quorundam. Quibus similitudinibus Christus in conc. Mont. Apostolis (et omnibus sacerdotibus) injungit, ut, quo majore insigniti sint dignitate, eo diligentius et efficacius, tum verbo quum exemplo, alios veritatem et sanctitatem doceant?

R. Quatuor utitur sequentibus: 1º sicut sal inutile fit, si non saliat, sic vos etc. 2º Sicut lux, ab alto spargens radios, res infra se positas illuminat; 3º sicut civitas supra montem aedificata latere nequit, sed procul conspicitur; 4º sicut lucerna ponitur super candelabrum, ut domum collustret universam: sic vos ad locum excelsum evecti fuistis, ut *coram hominibus* luceatis, i. e. *ut videant opera vestra bona*; aliis verbis, ut luce boni exempli et rectae doctrinae eis praefulgeatis qui vobis commissi fuerint.

Ignitur, quo altius quis in dignitate constitutus sit, eo splendidius aliis praelucere debet, tum doctrina, quum vitae sanctitate. Quare s. Petrus 1 ep. 5, 3 pastoribus Ecclesiae praescripsit ut forma gregis fierent (*Forma facti gregis ex animo*); ideo etiam Christus Apostolis dixit J. 13, 15: *Exemplum dedit vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita et vos faciatis*: loquebatur quidem de exemplo humilitatis, quod Apostolorum pedes lavando dederat; sed de ceteris virtutibus illud ipsum eodem jure dicendum est. Sicut vis lapidis cadentis tanto major est, quanto altior sit locus unde dejiciatur: sic exemplum eo efficacius est, quo dignior et eminentior sit ille qui exemplum praebeat. Inde proverbium:

Regis ad exemplum totus componitur orbis.

3. REGNUM NOVUM CUM VETERE COMPARATUR: 5, 17-48.

Olim jam praedictum fuerat novum foedus, rescisso vetere seu Mosaico, a Messia feriendum esse, Jer. 31, 31; atque inter Judaeos

vulgo notum erat Messiam fore *legislatorem*. Quidam ex ipsis, ut videtur, putabant legem Mosaicam penitus abolendam esse; alii vero, qui Jesu adversabantur, hanc esse ejus mentem contendebant, et illud ipsum ei crimini vertebant. Ideo Salvator hic declarat A/ sibi consilium esse legem perficiendi, non vero prorsus dissolvendi 5, 17-20; deinde B/, v. 21-48, hanc sententiam exponit, ostendens plurima legis Mosaicæ praecepta perfectiore modo a se quam a Phariseis intelligi et proponi. Igitur, in hac parte, comparisonem instituit suam inter et veterem legem, proinde inter regnum Dei novum et antiquum.

A. Christus non venit solvere sed perficere Legem: 5, 17-20.

Praeced. vide p. 210.

M. 5, 17. Nolite putare quoniam veni solvere legem, aut prophetas: non veni solvere, sed adimplere. ¹⁸ Amen quippe dico vobis, donec transeat coelum et terra, iota unum, aut unus apex non praeteribit a lege, donec omnia fiant. ¹⁹ Qui ergo solverit unum de mandatis istis minimis, et docuerit

sic homines, minimus vocabitur in regno coelorum: qui autem fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur in regno coelorum. ²⁰ Dico enim vobis, quia nisi abundaverit justitia vestra plus quam Scribarum et Phariseorum, non intrabitis in regnum coelorum. ²¹ Audistis quia etc. *Vide ante q. 219.*

17. Nolite putare: innuit hujusmodi opinionem jam apud multos existere, forte inde exortam quod Christus ad scholam Rabbiorum non pertineret, vel quod in praedicationibus antea factis novum regnum novamque doctrinam proposuisset, vel quod in 8 beatit. novam justitiae formam dedisset. — *Adimplere.* Christus Legem Mosaicam implevit, non solum per doctrinam quam in lege nova tradidit (ut statim ostendemus), sed etiam per suammetipsius vivendi rationem. Voluit autem secundum Legem conversari, propter 4 rationes, quas videsis apud s. Th. *Sum. th.* 3, 40, 4.

Vetus Test. tripartitum divisum. *Lex et Prophetæ* per synecdochen sign. totum Vetus Test.: ita etiam M. 7, 12; 11, 13; 22, 40. Pro plena indicatione oportet 3 partes distinguere: 1° *Legem* seu Pentateuchum; 2° *Prophetas*, i. e. Jos., Jud., Reg., omn. Proph. excepto Dan.; 3° *Hagiographa*, quae ceteros libros sacros complectuntur: ita L. 24, 44 *quae scripta sunt in Lege, et Prophetis, et Psalmis*; per *Psalmos* designantur *Hagiographa*, inter quae Psalmi praecipuum locum occupant.

Lex nova veteris perfectio et amplificatio.

Q. 215. Quo sensu Christus, cum legem novam traderet, veterem non abrogavit, sed meliorem et perfectiorem fecit?

R. Hoc sensu, quod in lege nova, si haec universe spectetur, evolvatur atque emendetur lex vetus generatim sumpta. Sicut pictor, ait Mald. post Theophyl., inchoatae et extremis tantum lineamentis adumbratae imagini, dum extremam apponit manum et colores adhibet, priorem imaginem aliquo sensu abolet, et quasi novam inducit. Vel, ut dicit Schegg, sicut corpus humanum, cum e sepulcro ad vitam beatam revocatur, in melius transformatur totum, manens tamen idem quoad substantiam. Et re quidem vera:

1° In Test. novo impletur quod **praedictum** et promissum fuit in vetere.

2° Atque ideo in N. T. habetur **res ipsa**, cujus in V. T. sunt **figurae**: jam vero, ubi illucescit veritas, umbra evanescat oportet. Aliis verbis, Lex erat via ad Christum, Evang. autem est meta et terminus ultimus (*Finis legis Christus*, Rom. 10, 4). Synagoga vestibulum fuit Ecclesiae, in qua consistendum est et requiescendum. Igitur lex vetus temporaria erat (ad tempus statuta), nova vero erit aeterna. Ideo etiam haec omnibus data est gentibus, dum lex Mosaica solis Judaeis imposita fuit.

Utrumque illud, quod modo diximus, sc. vetus Test. esse et *praedictionem* quamdam magnam et *figuram* quasi continuam novi Test., praeclare docuit s. Aug. *De cat. rudib.* 4: « Omnis Scriptura
« divina, ait, quae ante Christum scripta est, ad praenuntiandum
« adventum Domini scripta est; et quidquid postea mandatum est
« literis et divina auctoritate firmatum, Christum narrat... Qua-
« propter in V. T. est occultatio novi, in N. T. est manifestatio
« veteris. »

3° In N. T. **doctrinae** leguntur luculentiores et profundiores quam in vetere: v. gr. notitia de Deo uno et trino in N. T. longe perfectior quam in V. traditur.

4° **Praecepta moralia** V. T. attolluntur in N. T., adeo ut fiant sanctiora et excellentiora; v. gr. praeceptum charitatis, de quo Servator J. 13, 34: *Mandatum novum*, ait, *do vobis: Ut diligatis invicem sicut dilexi vos*; lex antiqua tantum jubebat ut quisque

diligeret proximum *sicut seipsum*, quod sane multo minus perfectum erat. Deinde, praeter praecepta Christus *consilia* dedit *Evangelica*, in quorum observantia summus perfectionis moralis gradus reperitur; v. gr. commendavit virginitatem, cujus pretium in V. T. non cognoscitur. Porro, in V. T. homines ad sanctitatem saepe excitantur spe mercedis terrenae, in novo autem T. proponuntur praemia magis spiritualia. Praeterea, in N. T. actus mali mere interni cum maiore severitate damnantur. Rursum in N. T. non permittitur divortium per libellum repudii etc. Hoc autem argumentum 4^m exponit ipse Christus v. 21-48.

5° Tandem lex vetus praecepta dat, sed **gratiam** seu vim ad ea observanda non confert: etenim sacrificia et instituta legis Mosaicae munditiem externam et legalem efficiunt dumtaxat, sacrificium autem Christi in N. T. et Sacramenta ab ipso instituta hominem intus vereque expiant et sanctificant. Quamobrem sacerdotium novae legis longe superat sacerdotium Aaronicum; atque adeo cultus christianus universus cultum Mosaicum. Imo vero dicendum est generatim, legem novam gratiae esse et amoris, dum lex vetus terret et occidit: unde fit ut christiani vocentur *filiī liberi*, Judaci autem *servi* Dei. Merito itaque Salvator: *Jugum meum*, ait, *suave est et onus meum leve*: lex autem Mosaica gravissimum erat onus duraque servitus.

Excellentiam novae legis, veteri comparatae, fuse et dedita opera docet ep. ad Hebr.: videsis *Comm. nostr. in Ep. Paul.*, 6^a ed. 1899. Lege s. Thom. 1^a 2^{ae}, 107, 2.

18. *Amen quippe* (γαρ, enim, reddit rationem praecedentis sententiae) *dico vobis*. Vox **Amen**, quum primum occurrat apud M., paucis explicanda est.

Q. 216. Sensus vocis Amen in Scriptura.

Vocabulum est hebraeum אָמֵן, quod interpretum fere nulli vertunt, neque ipsi quidem Evangelistae aut Apostoli graece scribentes: « Ob sanctiorem enim auctoritatem, ait s. Aug. *De doctr. christ.* 11, servata est antiquitas. » Etymologice est adjectivum, quod sign. *verum, certum, ratum*; igitur confirmandi particula est, quae, pro loco, vario sensu sumitur.

1° Initio propositionis, ut hic ap. M., adhibetur adverbialiter pro *certo, certissime, verissime*, gall. *en vérité*, fl. *voorzwaar*. Christus hujus generis asseveratione obtestationeque saepe utitur (*Amen, dico vobis*), quae plurimum ponderis addit orationi,

« multumque commendat quod ita pronuntiat (Ven. Beda, in c. 12 L.). » Vult igitur ut res dicta singulari diligentia audiatur.

²⁹ In fine sententiae affirmationem per modum *voti* plerumque exprimit : *ita sit, fiat!* Hic est sensus vocis ad calcem Orationis Dominicae adjectae (per glossemam tamen ibi apud M. 6, 13 additum fuisse videtur) : ideo s. Hier. eam *signaculum* istius precatationis vocat. Aliqui putant nonnumquam fieri, ut *Amen* in fine eodem sensu atque in principio usurpetur, pro *ita est, certissime* : v. gr. Apoc. 1, 7 ; 22, 20.

³⁰ Utcumque res se habeat, *Amen* semel ponitur tamquam substantivum, de Messia seu de Filio Dei, qui est Veritas absoluta, scil. Apoc. 3, 14 *Haec dicit Amen* (ὁ Ἀμην), *testis fidelis et verus*.

Q. 217. Quid significat Christus, et de qua lege loquitur in his *Donec transeat etc.*?

Christus asseverat legem veterem, si perfectius et altius intelligatur, admoto lumine novi Test., numquam posse solvi aut abrogari, ne in minima quidem ejus parte. *Prius*, ait, *transibit coelum et terra*, i. e. citius deficiet tota mundi machina, potius omnia fient quae fieri non aut vix possunt, quam ut lex divina Veteris Test. pereat ; aliis verbis, quamdiu stabit coelum et terra, tamdiu vigebit lex omnesque ejus partes, etiam minimae. *Iota unum aut unus apex non praeteribit a lege*. *Iota*, seu potius ut vulgo *Iod*, inter omnes Hebraeorum literas minima est : *apex* vero intelligitur pars literae exigua. Locutio proverbialis, cujus sensus est : *donec pereant coelum et terra*, quae numquam peribunt (puta, in praesenti rerum ordine), quae semper stant, dum interea omnia alia quae videmus transeunt et mutantur, i. e. numquam, vim habere desinet lex vetus aut minima ejus praescriptio. Cf. L. 16, 17. *Facilius est coelum et terram praeterire, quam de lege unum apicem cadere*. Cum autem Christus ita loquitur, legem veterem altissima ratione considerat, quatenus involvit Evang., adeoque in quantum per legem novam ampliata, perfecta et impleta fuit.

Q. 218. Explica M. 5, 19 *Qui solverit etc.*

R. Nexus cum praecedentibus. Non veni solvere Legem v. 17 ; Lex enim perpetuo vigere debet, etiam in rebus minimis v. 18 : ergo a regno meo repello illos qui, verbis aut factis, vel minimum Legis mandatum perfregerint v. 19^a ; quemadmodum e contrario mei sunt, et ad regnum meum pertinent, illi qui Legem et verbis et factis in omnibus retinent v. 19^b. His praenotatis de sententiarum connexione, jam ipsamet verba explicamus.

Qui solverit, qui irritum et abrogatum habuerit, qui perfregerit *unum de mandatis istis minimis*, i. e. (secundum ss. Aug. et Hier., favente toto contextu) de mandatis istis quae statim désignabam per *iota unum aut unum apicem* Legis, igitur unum de mandatis revera per legem statutis, ad legem vere pertinentibus (quamvis in rebus minus gravibus) ⁽¹⁾, *et docuerit sic homines*, qui non solum ea rejecerit ipse, sed et alios docuerit ea repellere aut contemnere (hoc ultimum addit, quia a v. 13 perpetuo loquitur de doctoribus et superioribus): iste *minimus vocabitur* (erit) *in regno coelorum*. *Minimus* pro *minime* (sic latine *nullus dixeris*, pro *nequaquam dixeris*), hoc sensu: nullus erit, nullo erit loco in regno meo, in illud non admittetur: ita s. Chrys., Luc. Brug., Mald., Jans., Beel. Hunc autem esse verum sensum colligitur ex fine v. 20 *Non intrabitis in regnum coelorum*. In voce *minimus* agnominatio est ad verba *mandatis istis minimis*; inde explicatur quare Christus sententiam suam tali modo (*minimus erit pro non admittetur*) enuntiaverit.

Alii (Bisp., Klof.) vocem *minimus* sensu consueto sumunt, *unus e minimis*, ergo inferioris conditionis *erit* in regno Messiae: non enim, aiunt, ab hoc regno excluditur qui contra praecepta *leviter* obligantia committit. Sed dubitem num Christus, loquens de eo qui *mandatum minimum* solvat, eum designare voluerit qui praeceptum tantum *leve* violet: potius videtur respicere eos qui graviter peccant contra legem universam, dum partem ejus quamlibet solvunt, quia auctoritatem totius legis negant vel contemnunt.

Qui autem fecerit et docuerit Legem universam ⁽²⁾, etiam mandata ejus minima, *hic admittetur in regnum coelorum*, imo *magnus erit* in

(1) *Qui solvit* vel unum mandatum quaecumque, i. e. qui docet esse nullum et sperni posse, modo hoc ad legem vere pertineat, auctoritatem totius legis negat et contemnit *qui offendit in uno factus est omnium reus*, Jac. 2, 10), atque adeo graviter peccat et a regno Dei excluditur. Respicit certe Scribas et Phariseos, qui sibi jus arrogabant introducendi arbitrarias distinctiones inter mandata legis, et pro libitu dicendi haec vel illa praecepta esse *minima*, adeoque non observanda. Christus non videtur loqui de omnibus et singulis praeceptis ritualibus aut judicialibus, sed de lege Decalogi, quae tota observanda est usque ad ultimum iota. Omnia et singula Decalogi mandata sunt in se magna et gravia (inter ea non dantur quae sperni possint tamquam *minima*); quamvis culpa quae contra ea committantur non sint semper graves. Sic *non furtum facies* est certe mandatum in se grave, sed rem valde parvam furari non potest esse peccatum mortale.

(2) **Prius est facere et deinde docere**: fortior etiam est vox operis quam oris; si enim verba movent, exempla trahunt. Ideo Act. 1. 1 *Quae Christus coepit facere et docere*. S. Greg. Naz. Orat. 20 de s. Basilio scribit *Sermonem ejus fuisse tonitru, quia villa ejus erat fulgur*. Caveat igitur minister Evang. ne in ipsum cadant haec verba s. Pauli indignantis Rom. 2, 21: *Qui alium doces, teipsum non doces! Qui praedicas non furandum, furaris!*

illo regno, vere dignus qui aliis praeficiatur, aut omnibus prae-
luceat.

Immerito sententiam coarctant, totumque orationis contextum minus recte intelligunt, qui cum s. Chrys. per *regnum coelorum* solam coelestem beatitudinem designari opinantur : melius autem interpretamur Ecclesiam, cujus quidem regnum inchoatur in terra, sed in coelo perficietur.

20. Confirmat (*enim*) quod dixit de necessitate admittendi et observandi Legem *totam*, omnesque ejus partes : nam, ait, rejiciendi sunt etiam ii qui, sicut Pharisei, exterius tantum eam perficiunt (cf. 6, 1) : actus interni, ac recta mens etiam pertinent ad Legem. Igitur sensus verborum Christi est : Si exterius tantum vel secundum solam literam Legi pareatis, sicut Scribae et Pharisei ; aliis verbis, si contemnatis mandata Legis circa actus interiores, vel si Legem non interpretemini secundum spiritum, per hoc ipsum legem solvitis, et *non intrabitis in regnum coelorum*, mei non eritis.

B. Varia Legis praecepta emendantur et perficiuntur. 5, 21-48.

Transitio et nexus cum praecedentibus. Sequuntur nunc, usque ad finem capitis, varia exempla quae Christus adducit, ut ostendat quomodo Legem veterem implere et perficere venerit : nempe recensentur plurima Legis praecepta, quae Scribae et Pharisei nimis ad literam explicabant, quaeque Christus a falsa eorum interpretatione defendit, atque in vera et perfecta significatione, seu in omni verborum amplitudine exponit et inculcat : verbo, varia Legis mandata perficit et complet, ut ostendat re ipsa se venisse non ut *solvat* sed ut *adimpleat* Legem, v. 17.

Secundum Bisp., Klof. etc., Jesus in hac pericopa 5, 21-48 tantum corrigit Synedristarum interpretationes ; sed communis est ss. Patrum sententia, eaque probabilior, etiam ipsam legem Mosaicam simul ad majorem perfectionem attolli per legem novam Evang. : quod diserte demonstravit Mald. hic ad v. 21.

Ordo rei tractandae. Salvator primum loquitur de quibusdam Decalogi mandatis singillatim sumptis, nempe de tribus sequentibus : de 5° *Non occides*, de 6° *Non adulterabis* et de 2° *Non perjurabis* ;

deinde interpretatur alias duas Legis Mosaicae praescriptiones, contra quas Pharisei per falsas suas explicationes praesertim peccabant : sc. *Dentem pro dente* (de jure talionis) et *Diliges amicum tuum*. Quum autem binos ponat casus circa 6^m decalogi praeceptum, in summa habentur sex exempla Legis Mosaicae a Christo perfectae et in melius evolutae.

Ea jam vicissim explicare conabimur.

EXEMPLUM 1^m : ODIUM IN PROXIMUM.

Docet 1° ab omni inimicitia, etiam mere interna, cavendum esse. Unde concludit 2° reconciliationem cum inimico statim ineundam esse ; imo 3° per sermonem parabolicum ostendit imprudenteragere illum qui reconciliationem differat. Jam de singulis.

a. INIMICITIA QVAEVIS, ETIAM MERE INTERNA, DAMNATUR.

Præced. vide p. 214.

M. 5, 21. Audistis quia dictum est antiquis : Non occides : qui autem occiderit, reus erit iudicio. ²² Ego autem dico vobis : quia, omnis qui irascitur

fratri suo, reus erit iudicio. Qui autem dixerit fratri suo, *raca* : reus erit concilio. Qui autem dixerit, *fatue* : reus erit gehennae ignis. ²³ Si ergo offers etc. *Vide ante q. 223.*

21. *Audistis*, ait, non *legistis*, quia turbae loquitur, et haec legem Mosaicam singulis sabbatis in synagogis praelegi et explicari audiebat. *Antiquis*, patribus vestris. *Non occides*, est 5^m decalogi praeceptum, Ex. 20, 13. *Qui autem occiderit, reus erit iudicio* : haec in decalogo non sunt, sed, ad substantiam quod attinet, alibi reperiuntur, v. gr. Lev. 24, 17 *Qui... occiderit hominem, morte moriatur* ; Num. 35, 16.

22. *Ego autem dico* : non se opponit Legi, sed eam evolvit et perficit, cum explicate declaret quid ista lege, si plene et stricte intelligatur, prohibitum sit. Verba Christi ejusque mentem jam declarabimus in q. seq.

Q. 219. Quomodo Christus in orat. Mont. legem veterem *Non occides* exponit et perficit ? Explicando verba ejus.

R. 1° Nam tantum caedem damnat, sed etiam **iram**, eamque poenae gravi obnoxiam declarat (quod Lex non faciebat) : « Atqui, « ait s. Chrys., radix caedis, ira : qui ergo radicem exscindit, « multo magis ramos auferet ; imo vero, neque nasci sinet. »

Igitur Jesus sic docet : illo Decalogi praecepto *Non occides* vetatur et damnatur, non solum actus externus homicidii, sed etiam actus internus odii capitalis, quo quis *irascitur fratri suo* i. e. cuilibet homini (textus rec. addit *εὐχὴ temere, sine justa causa*, sed vox illa non est ad rem, et in plerisque codd. abest), sc. tali ira quae odium grave et infensissimum involvat, quaeque proinde voluntatem fratrem occidendi contineat (1 Joan. 3, 15 *Omnis qui odit* sc. perfecte *fratrem suum, homicida est*, saltem corde et animo). Aliis verbis, damnatur etiam ille qui odio gravi proximum aversatur ; ipse poena capitis dignus est coram Deo, aequae ac homicida ; uterque, ait Jesus, *reus est iudicio*, i. e. obnoxius iudicio ejusque poenis.

(Obiter) **Duo tribunalia apud Judaeos.**

* **Q. 219bis.** *Judicium* intelligitur tribunal quod ad coercenda crimina in singulis civitatibus erectum erat Deut. 16, 18, quodque compositum erat ex septem viris (Jos. Ant. 4, 8, 14 ; ex 23 secundum Rabbinos) seu *senioribus* civitatis (hi *seniores* erant simul magistratus civiles), Deut. 21, 19 ; 22, 15 ; 25, 7. Ibi iudicium fiebat de causis obviis, etiam gravibus, ut homicidiis etc., et poenae etiam capitales, ut gladii et lapidationis, decernebantur. Distinguitur ab alio tribunali summo, quod in sola urbe Jerusalem institutum erat, quodque vocabatur *συνεδριον*, alias *Sanhedrin* (vide q. 1028 sq. : Vulgata autem, v. 22, nomine *concilii* illud designat. Ad hoc tribunal spectabant causae gravissimae, v. gr. crimina Laesae-Majestatis ; poenae autem eadem ac in tribunalibus aliis statuebantur pro majore vel minore culpa. Utrumque tribunal intelligitur M. 10, 17 *Tradent vos in conciliis, eis συνεδρια*.

2º Multo magis per legem istam prohibetur, ex ira infensissima vel ex odio capitali *dicere fratri suo* : **Raca !** Vox est Chaldaica רַקָּא, significans *vacuum*, puta cerebro, ut ait s. Hier. (non *Taugenichts* Allioli ; nec *vacuum* opibus, ut ait Jansenius), germ. *Schwachkopf*, fl. *ijdelhoofd* : intelligitur contumelia quaedam verbis illata (fl. *een schimpwoord*). Igitur ille, qui praeter odium hostile verba contumeliosa profert contra proximum, *reus erit concilio*, τῷ συνεδρίῳ i. e. *synedrio magno* : ipse gravioris criminis reus erit, ideoque ad tribunal majus cogetur. Quum autem major sit ejus culpa (ut patet ex eo quod dicatur *reus synedrio magno*), poenam majorem, qualis est si cadaver comburatur vel suspendatur, meretur.

Nota verba Christi non ita intelligenda esse, quasi in Synedrio decernerentur supplicia graviora, quam quae in iudiciis singu-

larum civitatum irrogari possent. Gradatio cadit in hoc quod ducendus ad Synedrium cogitari debeat graviori culpae obnoxius, unde sequatur eum severius puniendum esse.

3° Tandem eadem lex maxime et strictissime vetat ex odio omnium acerbissimo *dicere fratri suo* : **Fatue**, *Μωψ*, i. e. eum contumelia longe graviore afficere, summumque opprobrium verbis ei inferre ⁽¹⁾. *Fatuus* enim, seu *insipiens*, in vet. Test. **נָפֵל** saepe significat *Dei contemptorem, impium, atheum* Ps. 13, 1 : ergo haec est contumelia omnium pessima. Qui hujus criminis reus fuerit, obnoxius erit poenae omnium gravissimae, sc. *gehennae ignis*, i. e. dignus est qui vivus comburatur.

Q. 220. Gehenna.

Gehenna, cujus nomen hic primum occurrit in Scriptura (namque in V. T. non invenitur, sed primum a Salvatore ponitur, s. Hier.), est vox hebraica **גֵּיהֶנּוֹם** *ge Hinnom*, significans proprie *vallem Hinnomi*: vallis illa. a domino ita vocata (saepe **גֵּיהֶנּוֹם בְּנֵי הִנּוֹם** *ge ben Hinnom*, vallis filii Hinnom), sita est ad meridiem Hierosolymae, et orientem versus se extendit. In ea olim Israelitae pueros in honorem idoli Molochi comburebant Jer. 7, 31, atque in monte vicino Salomon templum Molochi aedificavit, 3 Reg. 11, 7. Postquam autem rex Josias hos ritus pessimos abrogaverat 4 Reg. 23, 10, ibi cadavera animalium et maleficorum, quemadmodum etiam omnis generis sordes, cremabantur; et, cum ad haec consumenda perpetuo igne opus esset, locus ille appellabatur *Gehenna ignis*. Hinc factum est, ut locus aeternae damnationis diceretur *Gehenna*, i. e. locus ignis perpetui: ita infra v. 29; M. 18, 9 collato v. 8; 10, 28; 23, 15, 33 etc.

Hic tamen M. 5, 22 ultimum sensum directe non habet vox *Gehenna* secundum quorundam sententiam; nam, aiunt, Christus, ut varios culpae gradus indicet, imagines ab iis quae fiunt in terris desumit, quasi diceret: omnes qui peccant contra charitatem fraternam, etiamsi actu mere interno vel verbis tantum, poenam merentur, minorem vel majorem pro gradu culpae: v. gr. qui irascuntur, poenam luent suam; qui autem addunt contumeliam, majora sustinebunt tormenta; qui vero contumeliae adjiciunt detractionem gravem seu calumniam, acerbissimo supplicio erunt obnoxii, quasi non solum mortem subire, sed vivi ardere ⁽²⁾ deberent.

Knab. autem per *Gehennam* intelligit directe locum aeternae damnationis, hoc modo: tantum est crimen ut poena ab humano iudice irrogata non sit sufficiens,

(1) Prohibitio autem illa Christi, de verbis contra charitatem fraternam, non est crude et serviliter, seu nimis presse accipienda, ut patet ex M. 23, 17, ubi ipsemet Salvator auditoribus dicit *Stulti* (μῦποι) *et caeci*. Cf. L. 24, 25 *O stulti etardi corde*.

2, Poena *ignis* alibi diversa ratione exprimitur, nempe per dictionem **caminus ignis**, quo casu respicitur ad fornaces aeternas, in quibus metalla ex mineralibus (*du mineral*) excoquantur et liquescant: cf. ann. M. 13, 42.

sed puniendum sit per damnationem ad infernum. Quae quidem sententia magnam vim inde accipit quod *Gehenna* in N. T. semper dicatur de inferno.

Q. 221. (Repetendi gratia). 1° Quinam sunt tres culpae gradus, quos indicat Christus per *irasci fratri suo, ei dicere Raca, et ei dicere Fatue*? 2° Quinam sunt tres gradus poenae, quos designat per *reum esse iudicio, concilio, et gehenna ignis*? — Resp. collige ex q. praeced.

Q. 222. Quo sensu Dominus apud M. 5, 22 contra eos, qui odio gravi in proximum feruntur, poenam capitis decernit, sicut contra homicidas?

R. Novam legem in re civili et poenali, vi cujus peccata cordis et oris extremo supplicio, sicut actus consummatus homicidii, reipsa afficienda sint, condere nequaquam vult; sed significat non solum actiones externas consummatas, ut homicidium, verum etiam actus internos graviter malos, et verba graviter mala, coram Deo et secundum spiritum Legis sub poena gravi prohibita esse. Quasi diceret: In regno meo jam ipsamet ira interna culpam mortiferam inducere potest.

b. RECONCILIATIO STATIM INEUNDA.

Praeced. vide p. 220.

M. 5, 23. Si ergo offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversum te:

²⁴ relinque ibi munus tuum ante altare, et vade prius reconciliari fratri tuo: et tunc veniens offeres munus tuum. ²⁵ Esto consentiens etc. *Vide ante q. 224.*

Ergo: concludit ex praecedentibus ab odio et ab omni injuria contra proximum serio cavendum esse; et, si quae forte jam existat inimicitia, aut damnum fuerit illatum, statim ineundam esse reconciliationem. Hoc sibi vult: quum tantis poenis dignus sit qui contra charitatem fraternam peccet, cave ne vel minimum temporis spatium in odio persistas.

Q. 223. Quomodo 1° Christus in orat. Montana, et 2° s. Paulus ad Eph., docent odium et inimicitiam *statim* deponenda esse, et *absque mora* in amicitiam concordiamque redeundum esse?

R. ad 1^m. Si, ait Christus, recorderis fratrem tuum habere *aliquid adversum te*, i. e. aliquam injuriam, v. gr. verba contumeliosa vel calumniam, ipsi a te illatam fuisse, statim, absque ulla mora, reconcilia te cum ipso: « Non permittit tantillum differre, » ait s. Chrys.,... novit enim hunc animi morbum multa egere « celeritate. » Tam urget illa res, ut, etiamsi fueris occupatus negotio dignissimo, qualis est actus religionis, v. gr. cum munus

pro sacrificio offertur, etiamsi in loco sanctissimo, sc. in ipso Dei Templo, haud procul ab altare (*ad altare*, non *super altare*, nam soli sacerdotes sacrificia altari imponebant) verseris, quando recordaris te peccasse contra aliquem, debeas illico relinquere munus ante altare et e loco sacro exire, ad reconciliationem cum proximo illo ineundam. Etenim opus pium et religiosum, quantumvis optimum, Deo placere nequit, si fiat cum odio vel inimicitia et discordia in proximum.

Merito haec s. Eucharistiae accommodat s. Chrys. : « Declarat, « ait, hanc mensam non admittere eos qui inimicitias mutuo exercent : audiant initiati ! »

Idem s. Chrys. hic exclamat : « O bonitatem, o benignitatem « (Dei), quae omnem sermonem superat ! Honorem suum despicit « pro caritate erga proximum... Interrumpatur, inquit, cultus « meus, ut caritas tua maneat. Nam vere *sacrificium* est reconciliatio cum fratre. » Imo, paulo post idem s. Doctor dicit caritatem fraternam ut *maximum* omnium *sacrificium* a Deo reputari.

V. 25 additur ratio ob quam praeceptum istud adeo urgeat. Non est procrastinandum, ne forte mors irruat ; tunc enim tardius esset, et poena gravissima foret luenda. Hoc autem ultimum sub forma allegorica exprimitur, quasi per parvam parabolam : vide q. seq.

R. ad 2^m. Jam vero s. Paulus Eph. 4, 26 etiam docet iram mox deponendam esse, sed verbis ejus non tanta vis est quam verbis Christi : *Sol*, inquit, *non occidat super iracundiam vestram*, i. e. antequam dies fuerit transactus, sedanda est ira.

C. VALDE IMPRUDENS EST QUI RECONCILIATIONEM DIFFERT.

Praeced. vide p. praecedente.

M. 5, 25. Esto consentiens adversario tuo cito dum es in via cum eo : ne forte tradat te adversarius judici, et judex tradat te ministro : et in carcerem mittaris. ²⁶ Amen dico tibi, non exies inde, donec reddas novissimum quadrantem. ²⁷ Audistis etc. *Vide ante q. 225.*

L. 12, 58. Cum autem vadis cum adversario tuo ad principem, in via da operam liberari ab illo, ne forte trahat te ad judicem, et judex tradat te exactori, et exactor mittat te in carcerem. ⁵⁹ Dico tibi, non exies inde, donec etiam novissimum minutum reddas.

Q. 224. Explica sermonem parabolicum, quo Christus ostendit imprudenter agere illum qui differat reconciliari cum fratre, et generatim peccatorem qui vitae emendationem procrastinet.

R. Si offenderis aliquem, ait, ipse te statim (ut tunc mos erat Deut. 21, 19) trahet vel adducet ad tribunal: *dum adhuc es in via cum ipso*, antequam sis coram iudice, *esto consentiens*, εὐνοῦ benevolus, pronus ad reconciliationem, i. e. redi in amicitiam *cum adversario tuo*; nam cum res ad iudicem semel delata fuerit, jam tardius erit; tunc enim in ferenda sententia strictum jus solum spectabitur, neque amplius dabitur locus gratiae aut remissioni. Etenim, secundum literam Legis condemnaberis, et poena decreta subeunda erit absque ulla remissione: igitur *iudex tradet te ministro et in carcerem mitteris*. In vinculis autem manebis per totum tempus a lege statutum, quin ullum tibi condonetur momentum; mulcta etiam, quae tibi irrogabitur, solvenda erit usque ad ultimum assem; non enim e custodia exies, donec tota pecuniae summa fuerit soluta, usque ad *novissimum quadrantem*, gall. *jusqu'à la dernière obole* (*quadrans* est 4^a pars assis, vel duo minuta, Mc. 12, 42). Universus parabolae contextus innuit eum fore impotentem ad mulctam exsolvendam, ideoque eum numquam e carcere egresurum (Mald.): cf. M. 18, 34.

Accommodatio homilitica. Possumus haec referre ad peccatores, qui cum Deo se reconciliare debent per poenitentiam, hoc modo:

Via est vita praesens, qua persistente reconciliatio cum Deo semper iniri potest; *iudex* est Deus; *ministri* ejus sunt angeli; momentum, quo pervenitur ad iudicem, est mors, post quam alea jacta erit; *carcer* est infernus, si admittamus, quod contexta oratio innuit, sermonem institui de carcere ex quo miser ille numquam sit exiturus.

Sunt qui supponant agi de carcere ex quo damnatus mulcta soluta egrediatur, adeoque intelligant *purgatorium*. Sed eis non assentior, et nolim ex hoc loco argumentum depromere pro *purgatorio*, quia ratiocinatio Christi eo tendit utreusae carceris non sit liberandus, sicut M. 18, 34 debitor decem millium talentorum; eo vel magis quod Christus loqui videatur de gravi delicto quod infernum mereatur.

2^m EXEMPLUM: CONTRA IMPUDICITIAM: 5, 27-30.

Praeced. vide p. praec.

M. 5, 27. Audistis quia dictum est antiquis: Non moechaberis. ²⁸ Ego autem dico vobis: quia omnis, qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam moechatus est eam in corde suo. ²⁹ Quod si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, et projice abs te: expedit enim tibi ut pereat unum mem-

brorum tuorum, quam totum corpus tuum mittatur in gehennam. ³⁰ Et si dextra manus tua scandalizat te, abscide eam, et projice abs te: expedit enim tibi ut pereat unum membrorum tuorum, quam totum corpus tuum eat in gehennam. ³¹ Dictum est etc. *Vide ante q. 228.*

27. Christus primum interpretatus est 5^m decalogi praeceptum, nunc vero 6^m exponit.

Q. 225. Quomodo Christus 6^m Decalogi praeceptum perficit ?

R. In duobus illud perficit, saltem quatenus illud intelligebant Scribae et Pharisei (q. 307). Nimirum impudicitias internas (v. 27-30), et alteras nuptias post divortium seu dissolutionem per libellum repudii (v. 31 et 32), prohibitas docens.

Dictum est Ex. 20 14 *Non moechaberis*, i. e. adulterium non committes ; igitur vel *mulier* v. 28 intelligitur uxor alterius, vel *qui viderit* cogitari debet vir matrimonio junctus. Ex una tamen hac specie ad totum genus pravae libidinis recte concluditur.

28. Damnatur non solum actus impudicitiae consummatus, sed etiam omnis actus internus seu omnis libido pravae voluptatis. *Qui viderit mulierem*, qui eam aspexerit hoc fine, hoc animo *ut concupiscat eam*, ut turpi ejus amore intus fruatur, eo ipso momento (*jam*) coram Deo et revera reus est peccati gravis contra castitatem. *Qui viderit*, ait, ad *concupiscendum*, quia saepius ex visu libido nascitur : *ἐκ τοῦ ὁρᾶν τὸ ἐρᾶν*, dicunt Graeci (cf. nostrum *geern zien* pro *beminnen*). Obiter nota, Christum loqui de delectatione venerea, quae circa actum graviter malum versetur, et morosa seu plene voluntaria sit. Sed objicitur

Q. 226. Lex vetus, in 9° decalogi praecepto *Non concupisces uxorem proximi tui*, actus impudicitiae internos etiam damnat : quomodo Christus *Dictum est*, inquit, *antiquis... ego autem dico vobis* ?

R. Sunt qui respondeant, in lege veteri minus expresse id vetitum fuisse, quum non adderetur eum qui mulierem impudice *aspiceret* peccare. Sed parva datur differentia inter *Non concupisces*, et *Non aspicias eo fine ut concupiscas*. Ideo praefero dicere Scribas et Phariseos, cum legem castitatis explicarent, nonnisi de peccatis externis, actu consummatis, v. gr. de adulterio, contra quod per legem poena statuta erat, locutos fuisse ; proinde 9^m praeceptum ab eis fuisse praetermissum et contemptum. Quasi Christus diceret : Secundum doctores vestros, lex vetus condemnat solummodo adulterium consummatum : ego autem declaro etiam abstinendum esse ab actibus impudicitiae mere interioribus.

Cavendum a scandalis.

29. Nexus. Siquidem legi contrarii sunt quilibet actus libidinosi, etiam interiores, omnes eorum causas vel occasiones efficienter praevenire vel avertere oportet, etiam cum magno detrimento corporali seu terreno, si opus sit.

Q. 227. 1° Qua occasione Salvator, in concione Montana, praescribit *oculum eruendum manumque abscindendam* esse? 2° Quid sibi vult? 3° Quamnam addit rationem, explicando verba?

R. ad 1^m. Occasione eorum quae dixit de castitate diligenter custodienda, cum docet illicitos esse et lege damnatos, etiam sub poena gravi, actus interiores; ideoque moechari eum qui mulierem aspiciat eo fine ut eam prave concupiscat. Sententiam illam repetit alio tempore et in aliis rerum adjunctis, M. 18, 8, 9; cf. Mc. 9, 44 et 46.

R. ad 2^m. Per sermonem illum translatus vult dicere, a nobis removendum esse omne quod *scandalizet*, i. e. inducat in peccatum, etiamsi res sit praestantissima maximeque necessaria, qualis est oculus dexter et manus dextra. Ita s. Aug. in l. 1 *De serm. Dom. in monte*.

R. ad 3^m. *Expedit tibi* etc., melius est ut pereat unum membrum quam totum corpus; respicit ad artem chirurgicam, quae aliquando jubet membrum abscindere putridum et gangraena corrosum, ad vitam universi corporis servandam. Sensus est absque figura: melius est damnum quodvis corporale et terrestre pati, quam animam per peccatum mortale in perpetuum perdere.

3^m EXEMPLUM: VINCULUM MATRIMONII SOLVI NEQUIT: 5, 31 et 32.

Præced. vide p. 225.

M. 5, 31. Dictum est autem: Quicumque dimiserit uxorem suam, det ei libellum repudii. 32 Ego autem dico vobis: Quia omnis, qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam moechari: et qui dimissam duxerit, adulterat. 33 Iterum audistis etc. *Vide ante q. 232.*

L. 16, 18. Omnis qui dimittit uxorem suam, et alteram ducit, moechatur: et qui dimissam a viro ducit moechatur.

Cf. M. 19, 9; Mc. 10, 11 sqq.

Q. 228. Christus legem veterem corrigit quod spectat ad uxorem dimittendam, et non permittit vinculum solvere propter adulterium.

31. DICTUM EST : QUICUMQUE DIMISERIT etc. Matthaeus sententiam tantum, non vero ipsa verba V.T.refert. Respicit Deut. 24, 1-4, ubi praescribitur ut maritus, qui dimittit uxorem, det ei *libellum* (i. e. per hebraismum *schedulam, scriptum*, gall. *un acte officiel* : Hebraei סֵפֶר *sepher* i. e. *librum* vocant scriptum quodvis) *repudii*, quo repudiatae authentice, scil. scripto et coram testibus, concedat jus alteras nuptias ineundi. Simul prohibet lex illa ne postea vir uxorem repudiatam, si haec alteri nupserit, rursus accipiat, etiamsi ab hoc altero viro dimissa fuerit, vel ipse obierit. Utrumque illud sapienter statutum erat : primum nempe, ne vir subito furoris motu abreptus uxorem statim ejiceret, atque adeo divortia nimis facilia et frequentiora essent ; alterum vero, ne perturbatio in familiis fieret, si vir uxorem dimissam et alii jam nuptam revocaret.

Causa repudii apud Judaeos. Ibidem etiam indicatur causa ob quam marito facultas datur conjugem dimittendi, sc. *si ipsa non inveniat gratiam ante oculos ejus propter aliquam foeditatem*. Quanam autem intelligitur *foeditas* ? Secundum vim verborum in loco citato Deut. significatur *aliquid foedi, turpis, de quo pudendum sit*, i. e. probabiliter aliqua impudicitia seu libido, et minor quidem quam adulterium, nam contra hoc flagitium aliunde statuta erat poena capitis, Lev. 20, 10 ; Deut. 22, 22 ; J. 8, 5. Temporibus Christi, ex quorundam sententia (nixa historia mulieris adulterae (¹) J. 8, 2-21), mos amplius non erat adulteras extremo afficere supplicio ; quare aliqui dicebant, viro non licere uxorem repudiare, nisi quando ipsa commiserat adulterium ; alii vero id permittebant *quacumque ex causa* : unde duplex schola apud Judaeos, cf. q. 229 et 526.

(1) **Obiter de historia mulieris adulterae.** Auctores illi quaestionem captiosam quam Scribae et Pharisei moverunt ita intelligunt : si Jesus respondisset mulierem lapidandam esse, cum nimiae severitatis accusassent et plebi in visum reddidissent ; sin autem dixisset eam dimittendam esse, cum legis Mosaicae violatorem habuissent. Obiter addo, *lapidationis* poenam in lege decerni contra sponsam peccantem cum alio et contra violatorem sponsae, Deut. 22, 21 et 24 ; contra adulteram vero et adulterum statuatur poena capitis in genere, Deut. 22, 22 ; atqui Rabbinii contendunt intelligendam esse strangulationem, quotiescumque genus mortis non exprimitur. Quum ergo J. 8, 5 loquatur de *lapidatione*, ponere oportet mulierem de qua scribit fuisse *sponsam* ; vel potius rejicienda est illa Rabbinorum opinio, et dicendum poenam adulterii, de qua Deut. 22, 22, fuisse etiam lapidationem, sicut in versu praecedenti et in sequentibus.

Christus damnat omnem vinculi dissolutionem.

32. Christus ultimos primum oppugnat, dicens eos omnes qui dimiserint uxorem, excepta *fornicationis* i. e. adulterii causa, male agere et facere eam moechari; hoc nempe sensu, quod faciant ut mulier ista alteri nubat, quum tamen prius matrimonium non sit solutum. Deinde interpretationem priorum, quae recta erat secundum legem veterem, corrigit, novam statuens legem, vi cujus vinculum matrimonii numquam dissolvitur, ne per adulterium quidem mulieris, sicut antea mos erat. Igitur matrimonium ad primam primigeniamque institutionem, secundum quam quod Deus conjunxit homo separare nequit, omnino revocat; aliis verbis, ejus indissolubilitatem docet, et tollit dispensationem, quae sub lege Mosaica Judaeis, *propter duritiam cordis eorum* (M. 19, 8), ad vitanda majora mala (ait s. Chrys.), concessa fuerat. Etenim: *Qui dimissam*, ait, *duxerit, moechatur*; non addit *excepto adulterii casu*, quasi vero liceret ducere uxorem ob adulterium dimissam; nihil subjungit quo sententiam coarctet, sed absolute dicit: *Qui dimissam duxerit, adulterium committit*.

Neque objici potest verba illa *excepto adulterii casu* ex membro praecedente supplenda esse: nam leges syntaxeos hoc non requirunt, et hoc esset in contradictione cum doctrina Christi alibi tradita: etenim in alio loco M. 19, 3-9, ubi eadem sententia recurrit, Christus antiquissimam connubii legem, qua homo vetatur separare quod Deus conjunxit, iterum inducit; ideoque certissime constat mentem ipsi fuisse ut indissolubilitatem vinculi statueret. Quod quidem confirmatur ex stupore quem Christus per doctrinam illam discipulis iniecit: nam, si ipse in casu adulterii divortium novasque nuptias concessisset, non severior quam Schammai fuisset, neque eos adeo attonitos reddidisset. De cetero mens Salvatoris pariter colligitur c. Mc. 10, 2 sqq. et L. 16, 18, ubi nulla additur exceptio, ut statim dicemus q. 230.

Bisping autem ait istud *excepta fornicationis* (adulterii) *causa* in altero membro suppleri non posse, quia sensus haberetur incongruus, scil. meliorem esse sortem adulterae, quippe quae possit admitti ad alteras nuptias, quam sortem illius quae demissa fuit propter levem culpam (non propter adulterium), siquidem haec

matrimonio duci non posset. Verum haec ratiocinatio Bispingi non valet : nam dici posset mulierem minoris culpa^{re} ream ad alteras nuptias admittendam non esse, quia jus habet manendi apud virum suum : hic enim non potuit eam repudiare, siquidem adultera non est, et si repudiavit, debet agnoscere se illegitime egisse et uxorem suam resumere. — Vera ratio quare istud suppleri non possit, ea est quam supra dedi.

Nunc autem, si absolute verum sit, eum qui mulierem dimissam duxerit, adulterium committere, sequitur per dimissionem non solvi vinculum : ergo dimissio, quam Christus *ob fornicationis causam* concedit, nihil aliud in mente ejus est quam conjugum disjunctio quod attinet ad habitationem et torum, seu divortium late et improprie dictum.

Christus paulatim evolvit legem. Fateor ipsum potuisse mentem suam majore cum perspicuitate declarare, ut alias revera fecit (cf. Mc. et L. l. c.), et Judaeos quidem verba ejus probabiliter non penitus intellexisse ; nam de divortio imperfecto, seu separatione domus et tori, isti nihil sciebant, nihilque audierant umquam. Sed Christus ita saepe se gerit ex prudentia quadam, ut errores vulgi per partes corrigat, auditoresque ad perfectionem legis Evangelicae paulatim attollat. Hoc certe intelligebant Judaei, nequaquam licere uxorem repudiare *quacumque de causa*, ut multi contendebant. Huic autem aliquid addidit Salvator quod Judaei tantum postea intellecturi erant, nempe, si uxor repudietur propter causam quae justa erat secundum legem Mosaicam, sc: propter adulterium, vinculum tamen matrimoniale non solvi, ideoque ipsam non posse alteri nubere, sed debere continentiam servare in poenam adulterii, vel a viro condonationem obtinere et iterum cum eo versari ; pariter, non licere ut vir, qui dimittit uxorem, aliud ineat matrimonium.

Ut dicta recolam et contraham, pro alumnorum exercitatione, quasdam addo quaestiones.

Q. 229. 1° Ante Christum an matrimonium erat indissolubile? 2° Quid hac de re statuit lex Mosaica? 3° Quomodo lex illa Christi aetate intelligebatur in duplici schola? 4° Quomodo Salvator eam immutavit?

R. ad 1^m. Principio utique indissolubile erat matrimonium, sed non sub lege Mosaica.

R. ad 2^m. Quatuor praesertim rerum capita statuit Lex: a/ uxorem a marito dimitti posse, non autem maritum ab uxore; b/ causam solutionis esse aliquam mulieris foeditatem; c/ libellum repudii uxori dandum esse; d/ istam mulierem, si alteri nubat, a priore viro iterum accipi non posse.

R. ad 3^m. Alii (discipuli Hillel) dicebant uxorem posse dimitti quacumque de causa, quales erant v. gr. exire detecto capite, in platea suere vel nere, cibos igne vitare etc.; alii (schola Schammai) ob solum adulterium.

R. ad 4^m. Christus in lege Mosaica tria immutavit: a/ repudium seu divortium completum abrogavit; b/ unam statuit causam divortii imperfecti, sc. adulterium; c/ non iussit ut uxor adultera occideretur.

Permittit tantum separationem.

Q. 230. Demonstra Christum, cum excipit casum *fornicationis* (adulterii), et tacite seu implicite dicit viro licitum esse dimittere uxorem fornicationis (adulterii) ream, loqui voluisse de separatione a domo et toro, non autem de vinculi solutione.

R. 1° Addit absolute *Qui dimissam duxerit, adulterat*; ergo hic in omni casu adulterat; et quare est adulter? Utique quia vinculum non est solutum, ne in casu quidem fornicationis.

2° Mc. 10, 2 sq. et L. 16, 18, in loco parallelo, verba illa *excepta fornicationis causa*, quibus sententia coarctatur, non adjiciunt, et docent generatim neque uxorem posse dimitti a viro, nec virum ab uxore. Pariter s. Paulus 1 Cor. 7, 10 sq., et Rom. 7, 1-3, nullam facit exceptionem. Igitur, quod apud M. ambiguo modo dictum est, hoc a tribus aliis aperte explicatur. Bene attende ad sententiam s. Pauli, qui doctrinam Christi optime cognoscere debebat, quique eamdem sua auctoritate confirmat plenissime.

3° Alibi (M. 19, 9), cum rursum excipitur causa fornicationis, Christus satis indicat se non permittere dissolutionem vinculi; namque ibi in memoriam revocat, matrimonium secundum primigeniam institutionem indissolubile fuisse; unde concludit: *Quod Deus conjunxit, homo non separet*, suamque sententiam hisce verbis

manifesto declarat. Et, quando Pharisei objiciunt ei, Moysen permisisse ut solveretur vinculum, respondet: *Moyses ad duritiam* (secundum duritiam, propter duritiam) *cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras : ab initio autem non fuit sic*. Dubium non est quin Jesus, qui legem Mosaicam et emendare et perficere venit, licentiam illam abstulerit.

Excepta fornicationis causa.

Q. 231. Varias verborum illorum *Excepta fornicationis causa* interpretationes indica.

R. 1^a, a viro catholico certo rejicienda, ea est quam tenent Graeci schismatici, Lutherani aliique novatores: propter adulterium alterutrius conjugis matrimonii vinculum dissolvi posse. Haec sententia, si non sit stricte *haeretica*, tamen sapit haeresim, propterea quod Trid. XXIV, can. 7, anathemate plectat eum qui *dicit Ecclesiam errare cum docet propter adulterium vinculum non posse dissolvi*.

2^a. Inter omnes interpretationes catholicas, ea quae supra, ad v. 31, exponitur, nobis magis arridet.

3^a **Schegg**: excipit Christus fornicationis causam, quia vult ut poena capitis, quae lege Mosaica statuitur, mulieri adulterae inferatur; proinde tunc, ait auctor ille, vinculum solvitur per mortem. Sed obstat historia mulieris adulterae, J. 8, 3 seq.; praeterea haec agitur quaestio, utrum possit vir aliquando uxorem dimittere *per libellum repudii*.

4^a **Patrizi**, *De interpr. Script.* 1, 7, 281: excepto casu quo matrimonium non sit validum, v. gr. ob consanguinitatem; igitur *fornicatio* hic sign. concubinatum, matrimonium mere existimatum, in se nullum et irritum. Explicatio ista, pro libitu excogitata, nulla nititur ratione, eamque fuse et erudite confutat Perr. *De matr. christ.*, ubi de indiss. matr. in casu adult., § 5: « *Evidens est, ait, eam nullo modo probari et admitti posse.* »

5^a **Döllinger** (olim catholicus) in opere *Christenthum und Kirche*: excepto casu quo mulier ante matrimonium fornicationem commiserit, adeo ut virum deceperit quando ei nupsit, fingens se esse virginem, quum reipsa non esset. Tunc, ait Döll., uxor dimitti potest, quia matrimonium, quod vir iniit solummodo sub hac

conditione *Si sis virgo*, ab initio invalidum fuit. Interpretatio illa nova, si admittenda esset, matrimonia perpetuo turbaret; deinde falso nititur fundamento, vocem πορνειαν, quae hic redditur *fornicatio*, numquam significare *adulterium*, sed semper concubitum inter personas matrimonio non junctas. Hanc vero affirmationem parum accuratam esse ex hoc solo demonstratur, quod idololatria apud 70 dicatur πορνειαν Os. 2, 4; 3, 3; 4, 14, quia est infidelitas Israelis in Deum: quae quidem infidelitas habenda erat ut *adulterium* (atque ita vocatur, sensu verborum translato; cf. M. 12, 39 *generatio adultera*), propter pactum quod Israelitas Deo adstringebat. De cetero *Schleusner *Lex.*, *Bretschn. *Lex.*, et *De Wette ad h. l., aperte testantur vocem πορνειαν de adulterio dici. Vide Jer. 3, 9; 13, 27; Ezech. 23, 43 sq.

6^a **Stolberg**: infra, q. 526, opinionem singularem istius scriptoris tradam.

4^m EXEMPLUM: DE JUREJURANDO, AUT TEMERE, AUT PER RES
CREATAS, DATO: 5, 33-37:

Præced. vide p. 227.

M. 5, 33. Iterum audistis quia dictum est antiquis: Non perjurabis: reddes autem Domino juramenta tua. ³⁴ Ego autem dico vobis non jurare omnino, neque per coelum, quia thronus Dei est: ³⁵ neque per terram, quia scabellum est pedum ejus: neque

per Jerosolymam, quia civitas est magni regis: ³⁶ neque per caput tuum juraveris, quia non potes unum capillum album facere, aut nigrum. ³⁷ Sit autem sermo vester, est, est: non, non: quod autem his abundantius est, a malo est. ³⁸ Audistis etc. *Vide ante q. 235.*

Locus parall. habetur Jac. 5, 12. Quaedam etiam de vi et sanctitate jurisjurandi, quod rebus creatis interpositis fit, contra Phariseos dicuntur infra, M. 23, 16-22.

Ordo rerum. In praecedentibus Christus locutus est de duobus praeceptis tabulae posterioris, sc. de 5° et de 6°; nunc ad mandatum quoddam prioris tabulae venit, nempe ad 2^m. Certe ordinem Legis servare noluit, sed res dixit ut menti occurebant. Ad duo autem capita revocari debet sermo Jesu: 1° passim et temere jurare prohibet, 2° docet validum etiam esse jusjurandum per res creatas factum.

Q. 232. Quomodo Christus 2^m Decalogi praeceptum de jura-

mento perficit, simulque, ut videtur, Scribarum Pharisaeorumque doctrinas corrigit?

R. Praeceptum 2^m apud M. sic exprimitur: *Non perjurabis* (¹), *οὐκ ἐπιορκήσεις*, quod duo sign.: non jurabis falsum, et non infringes jusjurandum, illud nempe quo promissionem quamdam firmasti (*juramentum promissorium*, ut aiunt theologi morales). Quum autem ex Talmude constet consuetudinem fuisse jurandi etiam in rebus minimi momenti, et nullam vim tributam fuisse juramentis in quibus nomen Dei non erat expressum, probabile est jam tempore Christi Scribas et Pharisaeos duplici ratione praeceptum illud male intelligexisse; nempe

a/ Damnabant tantum *perjurium*, i. e. cum juratur falsitas, aut fides jurisjurandi violatur; adeoque semper licitum habebant jusjurandum, modo esset de re vera et promissis fides servaretur: ergo morem passim jurandi non improbabant.

b/ Contendebant juramentis promissoriis, quae per res creatas fierent, nullam esse vim obligandi: v. gr. per *coelum, terram, Hierosolymam, caput suum*, i. e. per vitam suam (hic ap. M.); similiter per *Templum, altare* M. 23, 16, 18. Sic Maimonides Schevnoth, c. 12: « Si quis jurat per coelum, per terram, per solem..., non est juramentum. » Pauca tamen excipiebant, sc. per *aurum Templi* (puta, per ornamenta et utensilia aurea Templi, qualia saepe dono offerebantur; vel per pecuniam in Templi gazophylacio reconditam, ex eleemosynis populi collectam), et per *domum quod est super altare*: M. 23, 16, 18.

Certe exceptiones illae mirae videntur, et de iis nusquam alibi mentio fit apud Rabbinos. Vere ridiculae dicendae sunt, et probabiliter ex avaritia, ut ait s. Hier. in M. 23, 16, a Pharisaeis, quorum plerique sacerdotes erant aut ministri templi, excogitatae fuerunt, ut rebus istis maxima tribueretur aestimatio, utque

(¹) Verba *Non perjurabis* desumpta sunt ex Ex. 20, 7 *Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum*; et ex Lev. 19, 12 *Non perjurabis in nomine meo*, proprie in hebraeo *Non jurabitis in nomine meo ad mendacium*. Additur apud M. *Reddes autem Domino juramenta tua*, i. e. per metonymiam, res jurejurando promissas: respicitur ad Num. 30, 3, et Deut. 23, 21-23. Nota hic non esse citationem ad verba, sed ad sententiam tantum. Rabbini, quos Christus arguit, legem contra perjurium latam coarctabant, paucis exceptis, ad casum quo nomen ipsius Dei interpositum fuisset, aut quo Deo aliquid solemniter promissum esset: atque ideo legi *Non perjurabis* annectebant haec: *Reddes autem Domino juramenta tua* (tonus in voce *Domino*). Et, quod attinet ad vim et solutionem hujusmodi votorum, valde severi erant: cf. annot. infra M. 15, 5.

Judaei, qui donum templo offerre promittebant, severissime se adstrictos haberent ad promissa ista exsolvenda. S. Thom.: « Isti totam religionem trahebant ad quaestum, ut traherent homines ad offerendum. » Beel. opinatur istas distinctiones ridiculas introductas fuisse eo fine ut extranei et homines simplices, qui illas ignorarent, deciperentur.

Non temere jurandum.

34. Christus autem a/ huic *Non jurabis falsum* substituit *Ne verum quidem jurabis* (*Non jurare omnino*), puta, sine necessitate seu justa causa: respicit ad alteram significationem vocabuli *in vanum*. Huic enim *Non assumes nomen Dei in vanum* sensus est in Lege: *Non assumes ad falsum, ad mendacium*: Christus autem per *in vanum* hic intelligere videtur frustra, inutiliter, sine causa. Addit postea, v. 37, eodem sensu *Sit sermo vester: Est, est; non, non*: haec vocum repetitio vim auget (ut Jac. 5, 12, non autem 2 Cor. 1, 17, 18), adeo ut significet: sit nuda affirmatio vel nuda negatio (nisi, quod semper mente supplendum est, gravis adsit causa addendi jusjurandum). Verbo, vetat temere jurare, sicut tunc multi faciebant, conniventibus Scribis.

Obiter notamus, ideo requiri gravem justamque rationem, quod maxima sit jurisjurandi religio et sanctitas: hanc indicat s. Paulus Hebr. 6, 16. Cum Christi doctrina hac de re similitudinem habent haec Eccli. 23, 9 *Jurationi non assuescat os tuum; multi enim casus in illa*, et v. 12 *Vir multum jurans implebitur iniquitate, et non discedet a domo illius plaga*.

Juramentum per creaturas.

b/ Docet vera juramenta esse etiam illa quae per res creatas fiant, quatenus illae a Deo sint, adeo ut hujusmodi testandi formulae ad ipsum Creatorem indirecte referantur: *Coelum*, ait, *thronus Dei est* (pariter M. 23, 22), *terra scabellum pedum ejus* (pulchra imago ex Is. 66, 1), *Jerosolyma civitas magni Regis i. e. Dei* (civitas Deo specialiter dicata, urbs sancta); *caput autem nostrum* Dei imperio prorsus subjectum est, in tantum quidem ut nihil possimus in illud, ne *unum quidem capillum ejus album facere aut nigrum*. Sensus ultimi hujus dicti est: non possumus facere ut

in capite nostro unus capillus crescat niger vel albus : id enim a legibus naturae, quas statuit Deus, quasque homo immutare nequit, prorsus pendet. Proinde formula *per caput meum*, ad Deum etiam refertur qui ut testis invocari censetur, atque ideo veram habet vim obligandi.

Pariter jurijurando *per Templum* eadem est sanctitas ac si fiat *per aurum Templi*; imo et major, nam *Templum, quod sanctificat aurum, majus est quam aurum* M. 23, 17. Denique juramentum *per altare* aeque religiosum est ac *per donum altari impositum*; imo potiore jure valet, nam *altare, quod sanctificat donum* et omnia quae in altari sunt, *majus est quam donum* altari impositum : M. 23, 19. Igitur donum pertinet ad altare; altare vero et Templum pertinent ad Deum, qui ibi habitat : proinde jusjurandum per altare et Templum indirecte fit per ipsum Deum : M. 23, 20, 21.

Jurare quando licitum sit.

Q. 233. Numquid Christus omne jusjurandum damnat hisce verbis : *Ego dico vobis non jurare omnino?*

R. 1° Id affirmarunt olim Pelagiani (cf. s. Aug. *Ep.* 157, n. 20, ed. M.), Waldenses et Wiclefistae (cf. Conc. Constant.); et hodie dum Anabaptistae, Quakeriani, et plures Rationalistae (v. gr. De Wette, 4° *Unfl.* 1857). Imo vero, similiter sentire videntur multi Patres (quos citat A Lap. ad h. l.), praesertim s. Chrys. hic *in M.* aliisque multis in locis.

2° Sed istis Patribus praeferendi sunt alii, ut s. Aug., vel priores benigne sunt intelligendi, hoc sensu quod jusjurandum, quale passim fiebat absque necessitate, improbent, quodque christianis suadeant ut, si fieri possit, numquam jurent, propter perjurii periculum. Audi s. Aug. *De serm. in monte*, I, n. 51 : « Refraenat se (vir probus), ait, in quantum potest, ut juratione non utatur, nisi necessitas cogat. » Idem *Ep.* 157, n. 40 : « Multo tutius, ait, quantum ad nos attinet, numquam juramus... Non quia peccatum est verum jurare, sed quia gravissimum peccatum est falsum jurare, quo citius cadit qui consuevit jurare. » Cf. s. Th. 1^a 2^{ae}, 89, ubi dedita opera hanc materiam tractat; A Lap. hic; Bergier *Dict.*, art. *Jurem.*; Billuart etc.

Fidei dogma. His praenotatis, dico : de fide est Christum non

damnassee omne jusjurandum. Etenim 1° ex aliis Scripturae locis, v. gr. Rom. 1, 9; 2 Cor. 1, 23; 11, 31; Gal. 1, 20; Phil. 1, 8; 1 Thess. 2, 5, 10, ubi s. Paulus jurat (cf. Heb. 6, 16-18); imo vero ex M. 26, 63, 64, ubi ipsemet Jesus Caiphae iurijurando acquiescit, illudque suo responso participat, colligitur, et 2° ex perpetuo Ecclesiae sensu et usu constat, verba Jesu catenus coarctanda esse, ut tantum significant passim et temere jurandum non esse, quemadmodum tunc erat consuetudo apud Judaeos.

Igitur prohibet jurare etiam id quod verum est, aut (si agatur de juramento promissorio) quod fit cum sincera mente ei satisfaciendi, nisi sit justa et rationabilis causa. Sic praeceptum absolutum et generale *Non occides*, certis circumscribere limitibus oportet, quum in bello justo et in criminum poenis mors legitime inferatur. Praeterea, docet illis verbis non licere iurijurandi fidem dare absque sincera reddendi voluntate, etiamsi res creatae tantum in formula interponantur.

3° Sunt qui, cum s. Hier., Bisp. etc., sensum verborum *Non jurare omnino* conentur restringere, ex ipsamet contexta oratione, dicentes verba illa non separatim et absolute sumenda esse, sed jungenda cum sequentibus, nempe: dico non jurare omnino neque per coelum, neque per terram etc., dico non jurare omnino per res creatas: graece est *μητε* (non *μηδε*), quae particula negationem unam in suas partes distribuit (Beel. *Gram.* p. 496). Christus autem, aiunt, prohibet jurare per res creatas, quia hoc temere fieri solebat apud Judaeos, quippe qui falso putarent id verum jusjurandum non esse: *falso*, namque ut Christus docet, qui res creatas tamquam testes invocant, reipsa Deum interponunt; indirecte nempe, quum res creatae eatenus tantum testari possint, quatenus in eis eluceat veritas divina, quatenus *coelum thronus sit Dei* etc. Forsitan etiam Jesu prohibitio hac nititur ratione, in lege praeceptum esse ut non nisi per Dominum Deum juremus.

Ita isti cum s. Hier. Sed eorum interpretatio difficultatem non aufert, quum prohibitio absoluta innuatur, saltem v. 37, et s. Jacobus 5, 12 non solum jusjurandum per creaturas factum, sed aliud quodcumque damnet.

Q. 234. Ad v. 37. *Quod abundantius est* nuda affirmatione aut negatione, ait Christus, *a malo est*: quid hoc significat?

R. Loquitur Salvator de jurejurando quod non recte et rite datum sit, puta, absque judicio, justitia et veritate (haec tria requirit Jer. 4, 2 : *Jurabis.... in veritate, et in judicio, et in justitia*). Docet autem sermonem ejus, qui tali modo jurat, *ex malo* esse, *ἐκ τοῦ πονηροῦ, ex maligno* (in masc.), i. e. ex diabolo, ideoque peccatum in eo esse. Porro diabolus dicitur auctor hujusmodi sermonis, quemadmodum auctor habetur omnis peccati, quia per ipsum peccatum intravit in mundum, et hominem in peccatum inducere semper conatur. Pariter 1 Joan. 3, 12 *Cain ex maligno erat*. Eodem sensu, secundum plures interpretes, adhibetur *malus*, ὁ πονηρὸς, in formula precandi quam Christus instituit, cum dicitur : *Libera nos a malo*. Knab. tamen sumit *malo* in neutro genere, hic et in oratione Dominica : juramentum, ait, non est *malum*, sed *ex malo*, necessitas ejus oritur ex aliquo fonte malo, ex diffidentia vel ex defectu veracitatis apud homines.

Invite et raro jurandum. Ex universa Domini doctrina, de jurejurando passim et temere non faciendo, concludimus per se melius esse ut jurare non debeamus. S. Aug. *De mend.* 15: « *Quantum in te est, ait, non affectes, non ames, non quasi pro bono appetas jusjurandum.* » Hoc adeo verum est, ut si omnes homines essent perfecti, jusjurandum non requireretur; namque: « *Omnis sermo fidelis, ait s. Hier., pro jurejurando sit.* » Aliis verbis, si mendacium inter homines non inveniretur, sacramenti religione opus non esset: atqui diabolus *pater est mendacii* (J. 8, 44); adeoque, quod simplici affirmatione abundantius est, *ex diabolo est*. Cat. Trid. (ubi de 2º decal. praec.): « *Propter humanam imbecillitatem, ait, jusjurandum institutum est, et re vera a malo provenit.* »

Hoc non obstat quominus jusjurandum, si necessarium sit (sed non ex te, verum ex alio reddatur necessarium), et si recte fiat, ut actus meritorius virtutis religionis habendum sit. Unde Ps. 62, 12 *Laudabuntur omnes qui jurant in eo* (Deo). Erit tamen aliquo sensu *ex malo*, non quatenus refertur ad jurantem, sed habitata ratione humanae imperfectionis, quae in praesenti mundi conditione cogit nos ut nonnumquam Deum tamquam testem invoceamus. Ideo etiam primi christiani inter se non jurabant, neque (ut refert Jos. B. 7, 2, 8, 6) Esseni.

EXEMPLUM 5^m: JUS TALIONIS. 5, 38-42.

Præced. vide p. 233.

M. 5, 38. Audistis quia dictum est: Oculum pro oculo, et dentem pro dente.

³⁹ Ego autem dico vobis, non resistere malo: sed si quis te percusserit in dextram maxillam tuam, praebe illi et alteram: ⁴⁰ et ei, qui vult tecum iudicio contendere, et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium: ⁴¹ et quicumque te angariaverit mille passus, vade cum illo et alia duo. ⁴² Qui petit a te, da ei: et volenti mutuari a te, ne avertaris.

⁴³ Audistis etc. *Vide ante q. 238.*

L. 6, 29. Et qui te percutit in maxillam, praebe et alteram. Et ab eo, qui aufert tibi vestimentum, etiam tunicam noli prohibere. ³⁰ Omni autem petenti te, tribue: et qui aufert quae tua sunt, ne repetas. ³¹ Et prout vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis similiter.

Hactenus Jesus quaedam veteris Test. praecepta, singillatim sumpta, contra falsam Pharisaeorum interpretationem emendavit: nunc vero universam legis indolem, quae severam anhelabat iustitiam, corrigit, eique studium charitatis Evangelicae opponit. Atque ita redit ad ea quae supra jam 5, 21-26 tractare inceperat.

Q. 235. 1° Quid intelligitur per **jus talionis**? 2° Durumne et crudele est? 3° Num Christus illud admittit? An vult ut injuriae semper condonentur?

R. ad 1^m. Intelligitur jus lege Mosaica (Ex. 21, 23-25; Lev. 24, 19 s.) statutum, quo *tale* (unde vox *talio*) a nocente exigebatur, quale ipse nocendo fecerat, sc. contra Israelitam liberum (*oculum pro oculo et dentem pro dente* etc. dabis), vel quale facere voluerat per falsam accusationem coram iudice (Deut. 19, 18 s.).

R. ad 2^m. **Non tam crudele erat**, quam prima specie videri poterat: ut demonstratur per 6 rationes sequentes.

a/ Istiusmodi praescriptio primum et praecipuum fundamentum in ipso jure naturae habet, quum aequa et justa merces aut poena in aequali compensatione constistat et jubeat *par pari* reddere, pecuniam pro pecunia, si agatur de furto, membrum pro membro (*oculum pro oculo, dentem pro dente*), si vulneratio corporis facta fuerit; proinde etiam sanguinem pro sanguine, seu vitam pro vita, in casu homicidii: adeo quidem ut summa talionis vis et ratio ad poenam capitalem referenda sit: cf. Gen. 9, 6 *Quicumque effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius*.

b/ Verumtamen, quum lex illa strictae aequitatis gravissimis malis ansam praebere posset, atque in ultionem injustam ea facile abuterentur homines, non privata auctoritate, sed iudicis sententia jus talionis exercebatur: cf. Lev. 24, 20 coll. Deut. 19, 21.

c/ Deinde, laesus poterat pro summa pecuniae jus suum relaxare, Jos. *Ant.* 4, 8, 35; et *Lightfoot *Hor. hebr.* p. 282 affirmat plerumque istud factum fuisse. Praeterea, probabile est talionem exstitisse tantum pro iis casibus, in quibus simplex vulneratio, non in rixa Ex. 21, 18, sed ex proposito aut ex gravi imprudentia, illata fuerat (*Michael. *Mos. R.*, V, 55). Qui servum suum vulneraverat aut mutilaverat, talioni non subiacebat, sed eum manumittere debebat, Ex. 21, 26.

d/ Ultionis cupiditatem, quae poenas injuria graviore postulare solet, intra limites quosdam legitimos coercerebat: igitur lex illa ulciscendi studium nec fovebat nec permittebat, sed aequam decernebat injuriae reparationem; quare Lev. 19, 18 dicitur *Non quaeras ultionem, nec memor eris injuriae civium tuorum.*

e/ Per salutarem terrorem injurias et scelera praecavebat: « Namque, ait s. Chrys., rependendae vicis comminatio impetum « inferendae injuriae coercerebat. »

f/ Tandem, idem jus vigeat apud Graecos (Diod. Sic. 12, 17), et apud Romanos (in lege 12 tabul. « Si membrum rupit, ni cum eo pacit, talio esto »; cf. Gell. 20, 1). Videsis *Winer, *Rwb.*, *Beschädigung*.

R. ad 3^m. Christus non admittit jus talionis hoc sensu, quod liceat illud ex ulciscendi libidine prosequi, ut Pharisei permisisse videntur (gratuito asserit *Kuinöl istos etiam hominibus privatis reliquisse jus metiendi talionem); deinde docet, etiamsi excludatur ultionis cupiditas, perfectius et melius esse justam legitimamque poenam non requirere, sed de jure suo sponte et ex charitate cedere, injuriasque et damna generoso animo condonare.

Lex talionis corrigitur. Obiter nota consilium Christi fuisse, non solum ut falsas circa legem Mosaicam Phariseorum interpretationes damnaret et corrigeret, sed etiam ut ipsam legem attolleret et perficeret: ideoque talionis legi legem patientiae christianae, quae injuriarum suadet tolerantiam, opponit. « In « lege, ait s. Hier., retributio est, in Evang. gratia; ibi culpa « emendatur, hic peccatorum auferuntur exordia. » Ideo Christus: *Ego dico vobis, inquit, non resistere malo*, τὸ πονεῖν, hic viro malo, ei qui tibi injuriam infert (quod patet ex verbis seq. *Si quis te percusserit*), non, ut s. Chrys. vult, *diabolo*: haec certe s. Chrys. sententia

valde mira est, nam *diabolo* resistere debemus omni ratione. Christus vult dicere: Noli ex ulciscendi studio poenam talionis a viro malo, i. e. ab adversario tuo, repetere. S. Aug. (ed. M., IV, 638): « Passus es malum? ignosce, ne duo mali sis. » Alibi (VI, « 266): « Inimicis parcere, eleemosynae genus maximum. » Rursum (II, 528): « Caesarem nihil oblivisci solere nisi injurias, » Cicero dixit. « Imo vero, Jesus suadet ut potius te iterum exponas injuriae: *Si quis te percusserit* etc.

Exemplum Christi. Hujus autem patientiae admirabile dedit ipse exemplum, v. gr. quando Samaritanos eum male suscipientes ulcisci noluit L. 9, 53-56; quando e contrario bonum pro malo reddebat, et imprimis cum preces Deo obtulit pro carnificibus suis L. 23, 34; quando fecit quod praedixerat Is. 50, 6: *Corpus meum dedi percutientibus et genas meas vellentibus; faciem meam non averti ab increpantibus et conspuentibus* etc. Recogita alapam in Synedrio acceptam, q. 742; contumelias Jesu illatas in domo Caiphae, q. 752, et in spinea coronatione q. 798.

Jam vero, quod Christus docet in Evang., de poena talionis non repetenda, sed de injuria aequo animo ferenda, similitudinem habet cum 1 Cor. 6, 6-9.

Ista autem eximia et nobilissima agendi ratio optima est ad lucrandum fratrem nostrum: « Qui injuriam infert, ait s. Chrys., « pudore confusus, non secundum colaphum impinget, etiamsi fera « quavis ferocior sit, imo etiam de priore sese damnabit. Nihil « enim ita laedentes cohibet, ut cum laesi injuriam modeste ferunt; « neque modo retinet impetum, ne ulterius procedatur, sed etiam « id efficit ut de facto se poeniteat. » Unde proverbium *Durum patientia frangi*.

Verba Christi restringenda. Duo hic restrictionis argumenta notanda sunt, ut Christi doctrina rite intelligatur.

1° Animadvertendum est, verba illa non referri ad magistratus, sed ad homines privatos, proinde perditis viris haudquaquam dari peccandi impunitatem, ut olim ethnici calumniabantur (Marcellin. ad s. Aug. *ep.* 136, ed. M.).

2° Imo vero, quod ad homines privatos attinet, Salvator non vult ut isti *semper* injuriam patienter sufferant, et ut *in quolibet casu* percutientibus alteram praebeant maxillam. Hoc enim pendet ab

omnibus rei gestae adjunctis: ideo neque ipsemet hoc fecit, quando coram Caipha alapam accepit, J. 18, 22, 23: « Non ait, inquit « s. Aug. *De mend.* 15, Ecce alteram maxillam, sed *Si male locutus sum* etc.; ubi ostendit illam praeparationem alterius maxillae in « corde faciendam. Paratus enim fuit Dominus, non solum in « alteram maxillam caedi pro salute omnium, sed in toto corpore « crucifigi. » Pariter s. Paulus, cum jussu principis sacerdotum os ejus percussus fuerat, exclamavit Act. 23, 3 *Percutiet te Deus, paries dealbate.*

Christus igitur non prohibet *cum moderamine inculpatae tutelae* vim illatam repellere, aut servatis servandis coram tribunali injuriae acceptae satisfactionem persequi; sed duo docet: abstinendum esse a cupidine ultionis, ab inimicitia et odio (cf. Rom. 12, 19-21); praeterea per se melius esse injuriam patienter sufferre, praesertim si detur spes fore ut ita *malum in bono vincatur* (Rom. 12, 21), i. e. ut homo malus ad meliorem frugem redeat.

Itaque versus 39-42 non ad literam intelligendi sunt; imo vero, secundum plures auctores, partim tantum ad praeceptum spectant, sc. ulciscendi voluntati non indulgendum esse, partim vero ad consilium, quatenus nempe suadetur ut ne justam quidem injuriae satisfactionem quaeramus, v. gr. potius jus nostrum deseramus, quam litem intentemus.

De cetero, ne quis putet nimis dura et ardua a Christo hic praecipi, s. Bas. *Hom. de legendis libris gentil.* ostendit Philosophos similia docuisse et fecisse. Sed longe praestantior est Evang. doctrina, christianorumque exempla longe praeclariora.

Q. 236. Quasnam injuriarum species adducit Christus ut loco *talionis* patientiam et condonationem suadeat?

R. Tres injuriarum species exempli causa adducit :

a/ Prima petitur ab actione ignominiosa et maxime contumeliosa: **v. 39.** *Si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam.* Quare *dexteram*: nonne *sinistra* percuti solet? Christus, ait Mald., non *caedendi* sed *loquendi* usum sequitur: obvium enim est de *dextera* priore loco mentionem facere.

b/ Altera vero ab actione damnificativa desumitur, et postquam locutus erat de injuriis ipsimet personae illatis, transit ad damna quibus bona fortunae laeduntur: **40** *Qui vult tecum* *ἀποδρῆναι*, i. e.

(Vulg.) *judicio contendere* coram tribunali, ut 1 Cor. 6, 1-6 (non privatim, ut vult *De Wette), et *tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium*. Tunica erat vestis oblonga quae sub pallio gestabatur (q. 865), et minus pretiosa erat quam pallium. Hoc autem adeo necessarium erat cuilibet, ut, si in pignus acceptum fuisset, ante solis occasum reddendum esset, juxta legem Ex. 22, 26: cf. q. 553 in nota. Lucas autem in loco parall. 6, 29, primum nominat pallium et deinde tunicam, quia vestes indicat secundum ordinem quo a corpore cujusdam auferuntur. Quod si ita agendum est in re adeo necessaria, qualis est vestis qua corpus tegimus, quanto magis in ceteris rebus corporeis et supervacaneis. Hinc L. generaliter *Qui aufert quae tua sunt, ne repetas*. Et 1 Cor. 6, 7 *Fam quidem omnino delictum est in vobis quod judicia habetis inter vos. Quare non magis injuriam accipitis? Quare non magis fraudem patimini?*

c/ Tertia injuriae species actionem opprimentem ac vexantem spectat, quando ad laborem aut ministerium praestandum injuste cogimur: **41** *Quicumque te angariaverit mille passus*, i. e. si quis te injuste coegerit ad milliarium (3^m partem leucaе gallicae) faciendum, *vade cum illo et alia duo*: in graecis exemplaribus vera lectio non habet *et alia*; itaque Jesus dixit: *vade cum illo duo*. Istud *alia* non quadrat: Christus vult dicere duplicem accipiendam esse injuriam, ut, si quis te percusserit in unam maxillam, praebeas et alteram.

Q. 237. Quid est **angariare** aliquem?

R. Eum cogere (hic, injuste) ut nos in aliqua re peragenda, praesertim in itinere faciendo, adjuvet. Vox illa etymologice deducitur a publicis cursoribus seu tabellariis seu nuntiis regiis, qui dicebantur *Angari* (Jos. Ant. 11, 62) voce Persica (Herod. 8, 98; Xenoph. *Cyrop.* 8, 6, 17), quibus jus erat ut pro itinere citius et expeditius instituendo cujusvis equos, currus et naves, imo vel ipsos homines ad cursum raperent. Milites etiam quandoque currus et viros pro sarcinis transvehendis angariabant; cf. germ. *requiriren*. Videsis Jos. Ant. 13, 2, 3. Sic Simon Cyrenaeus *angariatus* fuit ad ferendam crucem Christi, M. 27, 32.

Regulae negativae positiva additur, et doctrina attollitur.

42. Doctrina jam fit magis generalis, et sensim ad 6^m exemplum transitur. Forsitan huic ansam dedit Ex. 22, 25. Non solum pro-

hibet malum reddere pro malo (1 Thess. 5, 15), sed bonum pro malo tribuere suadet; imo, generali modo docet benefaciendum esse proximo, secundum hanc regulam quam in loco parall. addit L. 6, 31: *Prout vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis similiter*. Duos autem actus beneficentiae per modum exempli exprimit: dare simpliciter, v. gr. eleemosynas, et dare mutuo, nempe (quod mente supplendum est) absque usura aut quovis rei incremento, quippe quod lege vetitum esset inter Judaeos: Ex. 22, 25; Lev. 25, 37; Deut. 23, 20. Dein v. 43 ulterius explicat nomine *proximi* etiam intelligendum esse inimicum, ideoque etiam huic benefaciendum esse. Sic tota Christi vita uno describitur verbo: pertransiit *benefaciendo* Act. 10, 38.

Praeclare s. Aug. *Ep. 138 ad Marc.* docet illam Christi doctrinam bono publico haudquaquam adversari, sicut gentiles contendebant. Etenim 1° ipsi gentiles laudabant eos qui injurias ignoscebant, v. gr. Caesarem laudat Cicero quod nihil oblivisceretur nisi injurias. 2° Si fieret quod ait Christus, respublica miro modo firmaretur. 3° Saepe emendatur reus benevolentia victus. 4° Tandem, vindicta, quae ad correctionem fit, non prohibetur, quia haec ad misericordiam pertinet. Ita s. Aug.

6^m EXEMPLUM: INIMICORUM DILECTIO: 5, 43-48.

Praeced. vide p. 239.

M. 5, 43. Audistis quia dictum est: Diliges proximum tuum, et odio habebis inimicum tuum. ⁴⁴ Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros, benefacite his, qui oderunt vos: et orate pro persequentibus, et calumniantibus vos: ⁴⁵ ut sitis filii Patris vestri, qui in coelis est, qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos. ⁴⁶ Si enim diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? nonne et publicani hoc faciunt? ⁴⁷ Et si salutaveritis fratres vestros tantum, quid amplius facitis? nonne et ethnici hoc faciunt?

⁴⁸ Estote ergo vos perfecti, sicut et Pater vester coelestis perfectus est. 6, 1 Attendite etc. *Vide ante q. 239.*

L. 6, 27. Sed vobis dico qui auditis: Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos. ²⁸ Benedicite maledicentibus vobis, et orate pro calumniantibus vos.....

^{32.} Et si diligitis eos, qui vos diligunt, quae vobis est gratia? nam et peccatores diligentes se diligunt. ³³ Et si benefeceritis his, qui vobis benefaciunt: quae vobis est gratia? siquidem et peccatores hoc faciunt. ³⁴ Et si mutuum dederitis his, a quibus speratis recipere, quae gratia est vobis? nam et peccatores peccatoribus foenerantur, ut recipiant aequalia. ³⁵ Verumtamen diligit inimicos vestros; benefacite, et mutuum date, nihil inde sperantes: et erit merces vestra multa, et eritis filii Altissimi, quia ipse benignus est super ingratos et malos.

^{36.} Estote ergo misericordes, sicut et Pater vester misericors est.

Haec cum praecedentibus intime connectuntur: noli ulcisci inimicum, imo vero eum dilige. Ac per hanc doctrinam admirabilissimam, in qua suprema legis Evangelicae perfectio consistit, Christus suas veteris legis interpretationes et emendationes concludit omnes: cf. s. Thom. 2^a 2^{ae}, q. 25, a. 8, 9.

Q. 238. Circa dilectionem inimicorum, 1° quid lex Mosaica praescribit? 2° Quid docebant Scribae et Pharisei? 3° Quid docet Christus? 4° Quibus rationibus suam doctrinam suadet? et 5° quibus exemplis? 6° Indica alia Novi Test. exempla.

R. ad 1^m. Lev. 19, 18 *Diliges amicum tuum sicut teipsum*. Pro verbo *amicum* in hebr. est רֵעָה *reah*, proprie socius, is quo utimur, et saepe in sensu generali *proximus noster*, gall. *notre prochain*, accuratius fl. *evenmensch*, quivis alius. Hic autem lex intelligebat civem, popularem, Israelitam; paulo inferius Lev. 19, 34 additur eodem modo diligendum esse etiam *advenam qui habitaverit inter Israelitas*. Praeterea Ex. 23, 4 praescribitur ut dilectio quaedam etiam *inimicis* exhibeatur (*si occurreris bovi inimici tui,.... reduc ad eum*): sed semper agitur de cive seu populari (cf. Deut. 22, 1 *Non videbis bovem fratris tui... errantem et praeteribis, sed reduces*); ergo hoc etiam revocatur ad legem: *Diliges amicum tuum*.

Lex igitur vetus amorem erga extraneos non praescribebat; imo, quum isti falsorum cultores numinum essent, secundum indolem et vim Legis Judaei amicitiam vitaeque commercium cum eis habere non poterant, propter periculum perversionis, ne et ipsi ad idololatriam, ad quam prони saepe erant, deflecterent. Igitur eos ut inimicos Dei, atque adeo ut impios, aversari debebant (¹). Inde tot Psalmi, qui odium et ultionem in eos spirant: Ps. 5, 11; 9, 20; 27, 4; 34, 24-26; 58, 14 s.; 108, 29; 118, 21. Inde etiam plura mandata satis dura in extraneos, quae sunt Deut. 15, 3, ubi dicitur in anno remissionis debita exigi posse a peregrinis, non ab Israelitis; et Deut. 23, 20 usuram licitam esse quod attinet ad alienos tantum. In specie, inimicitia perpetua contra Ammonitas et Moabitas servanda jubetur, Deut. 23, 6. Nota tamen non odium

(1) « Apud ipsos (Judaeos) fides obstinata, misericordia in promptu, sed adversus omnes alios hostile odium, » Tac. *Hist.* 5, 5.

in homines qua tales permitti, sed in homines qua Dei inimicos et impios.

R. ad 2^m. Scribae et Pharisei docebant odio habendum esse inimicum: idque per falsam interpretationem ex lege statim allata deducebant; cum vocem *amicum*, quae, ut diximus, hic sign. popularem quemvis, stricte sumerent, et inde a contrario seu per antitheton concluderent *inimicum* odio habendum esse.

R. ad 3^m. Christus contra Phariseos primum docet neminem, ne inimicum quidem, odio haberi posse; dein legem Mosaicam perficit, hoc sensu, quod non loquatur de solis civibus, sicut lex, sed de omnibus hominibus cujusvis gentis: etenim generaliter dicit *Diligite inimicos vestros*, et v. 47 vult ut alii quam *fratres* (i. e. cives, populares) salutentur, puta cum osculo verae dilectionis (ασπάζεσθαι). Praeterea, ex aliis locis colligimus discrimen gentium, quod attinet ad dilectionem proximi, a Christo sublatum fuisse: v. gr. ex parabola de bono Samaritano, L. 10, 30 sq.

Sed jam audiamus verba Christi: 44 *Diligite inimicos vestros et orate pro persequentibus vos*. Haec est vera lectio secundum *Tischend., qui opinatur cetera, quae in Vulg. aut in textu recepto hic leguntur, ex L. 6, 27 seq. desumpta esse. Nota tamen illa in pluribus codicibus reperiri, atque ideo certum non esse quod tenet auctor ille. Igitur, secundum Vulg. et textum receptum, Dominus jubet ut diligamus *inimicos* nostros, qualescumque sint, sive simpliciter *odientes*, sive *maledicentes* (hoc ultimum ex textu recepto), sive *persequentes*, sive *calumniantes* (nota quadruplicem gradationem), et dilectione quidem actuosa seu efficaci (*benefaciendo*, *bene precando*, et praesertim *orando*, in quo ultimo s. Chrys. ponit supremum cacumen). Cf. Rom. 12, 14, 17, 20.

Quare inimici diligendi.

R. ad 4^m. Tres affert rationes, quarum prima talis est, ut in rebus moralibus major firmiorque adduci nequeat, nempe;

a/ *Diligite inimicos...*, 45 *ut sitis filii Patris vestri coelestis*, i. e. ut ipsi similes sitis, nam proprium est filii patri assimilari. Igitur docet per inimicorum dilectionem nos imitatores effici Patris coelestis, ejusque dignos filios. Ipse enim *solem suum oriri facit*

super malos aequae ac super bonos, et pluit super justos et injustos ⁽¹⁾; atqui, si velimus esse veri filii ejus, ipsum imitari debemus: Eph. 5, 1 *Estote imitatores Dei, sicut filii charissimi*; quod praeclare exponit s. Leo, cum dicit *Serm. 1 de jej. 10 mens.*: « Hominem ideo « ad imaginem Dei conditum, ut imitator sui esset Auctoris; et « hanc esse naturalem nostri generis dignitatem, si in nobis, quasi « in quodam speculo, divinae benignitatis forma resplendeat. » Et s. Chrys. dicit omnium maxime mirabile esse, ut homines fiant Deo similes, quantum possunt homines ipsi similes esse.

Deum imitari. Regula primaria ethices christianae praedicat summam hominis *perfectionem* esse, mente et corde, ore et opere Deo quam simillimum esse (cf. Ps.-Bern., *S. ad frat. de Monte Dei*): ad hanc autem tendimus in vita mortali, ad eandem demum pervenimus in coelesti gloria. Ideo statim, v. 48, Christus subjungit: *Estote ergo vos* (vos notat oppositionem ad ethnicos et publicanos, Scribas et Phariseos) *perfecti, sicut et Pater vester coelestis perfectus est*: ergo **perfectio** in Dei imitatione consistit tota. Olim quidem, Lev. 11, 44, jam dictum fuerat *Sancti estote, quia ego sanctus sum*; sed Judaei de munditie legali, theocratica et externa illud intelligebant. In lumine tantum Novi Test. perspicitur significatio vera et plena hujus sententiae.

Dei imitatio et proinde hominis *perfectio* hic referuntur ad dilectionem inimicorum, quia, teste s. Aug., *perfectio* ultra dilectionem inimicorum porrigi nequit: ideo haec instructio sic concluditur *Estote ergo perfecti*.

b/ Merces specialis obtinetur illa dilectione: **46** *Quam mercedem habebitis?* M.; *Erit merces vestra multa*, L. in l. parall. 6, 35.

c/ Vera virtus non in dilectione amicorum sed inimicorum consistit: nam *publicani* (de his vide q. 1122), *peccatores* (L.) et *ethnici* diligentes se diligunt ⁽²⁾. Imo vero, quatenus dilectio amicorum ex

(1) *Solem facere oriri et pluvie*: haec duo nominat, quia reliquorum beneficiorum temporalium causae sunt: solis calore et pluviae irrigatione omnia creat Deus (Jans. Gand.)

(2) *Si salutaveritis* (σπλαγισθε, quod sign. salutare, sive voce, sive manu, sive amplexu: inde generatim se comem praestare et affabilem) *fratres vestros tantum*, ait Christus v. 47, *quid amplius* (τι περισσόν, quid eximii) *facitis?* *Nonne et ethnici hoc faciunt?* Per fratres probabiliter intelliguntur populares, homines ejusdem gentis. Inde colligimus morem fuisse ut Judaei gentiles (et publicanos) non salutarent. Cf. M. 18, 17 *Sit tibi sicut ethnicus et publicanus*.

solo amore sui ipsius seu ex *egoismo* oritur, quatenus innititur emolumento quod ab amicis expectatur, nihil virtutis habet, ideoque nihil meriti. « Charitas vera est, ait s. Greg. *In Ev.* « h. 38, cum et in Deo diligitur amicus, et propter Deum diligitur « inimicus. »

Exempla. R. ad 5^m. Christus in cruce Dei iram deprecatur pro carnificibus suis (1); in horto Oliv. Judam proditorem ab osculo non repellit, eumque ad sceleris conscientiam revocare conatur, cum ait *Amice, ad quid venisti?* Petro trinam condonat negationem; tacet quando falso accusatur M. 26, 63; discipulos ultionem suadentes severe objurgat, nimirum L. 9, 54 quando Samaritani ipsum non receperant, quia *facies ejus erat euntis in Jerusalem*; et ideo duo ex Apostolis, Jacobus et Joannes, rogaverant *Domine, vis dicimus ut ignis descendat de coelo et consumat illos?*

R. ad 6^m. Stephanus veniam petit pro eis qui ipsum lapidant, Act. 7, 59. S. Paulus pro Judaeis precatur Rom. 10, 1, imo optat *anathema esse* pro eis Rom. 9, 3: attamen non paucas ab eis passus fuerat injurias.

Homilitica. Cum materia haec ad actum et usum adeo salutaris sit, imo ad vitae christianae institutionem singulis tere diebus necessaria, verba s. Hier. adjicimus: « Multi, ait, praecepta Dei imbecillitate sua, non sanctorum viribus « aestimantes, putant esse impossibilia quae praecepta sunt; et dicunt sufficere « virtutibus non odisse inimicos: ceterum diligere plus praecipi quam humana « natura patiatur. Sciendum est ergo Christum non impossibilia praecipere, sed « perfecta: quae fecit David in Saül et Absalom. Stephanus quoque etc. » Vide exempla statim tradita.

S. Chrys. **novem gradus**, quibus ad ipsum charitatis fraternae apicem perducimur, enumerat: « Primus est, ait, non injuriam inferre; secundus, ubi incepta « est ab alio injuria, non illam pari vice ulcisci; tertius, non inferre in laedentem « idipsum quod passus es, sed quiescere; quartus, seipsum offerre ad malum « patiendum; quintus, plura illi praebere quam ipse velit qui malum intulit; « sextus, non odio habere illum qui talia egerit; septimus, ipsum etiam diligere; « octavus, ipsi benefacere; nonus, Deum etiam pro ipso precari. » Magna certe, et maxima quidem, in his invenitur difficultas; ideoque merces adjungitur talis, qualis nulli aliorum praeceptorum promittitur, ut ait idem s. Doctor: nempe homines fieri Deo similes, quod omnium maximum est: *Ut sitis similes Patri vestro qui in coelis est.*

(1) Iis qui contendunt nimis difficilem esse inimicorum dilectionem, cum s. Chrys. dicimus: « Cum « Deum videas hominem factum tantum descendisse, et tanta pro te passum esse, interrogas adhuc et « ambigis quomodo possumus injurias conservis remittere? Non audis illum in cruce dicentem: « *Dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt?* » Adde ex Boss. *Médit. sur l'Evang.*, sur M. 5, 48: « Dieu, qui vous appelle si haut, vous tend la main: son Fils, qui lui est égal, descend à vous pour vous porter. »

Quum primum ap. M. 5, 48 Jesus nos ad *perfectionem* spiritualem adhortetur, juvabit de ea pauca dixisse: vide infra, in Append. IV Excurs. 22, q. 1121.

De Publicanis.

Primum hic M. 5, 46 in mentionem de *Publicanis* incidentes, decet ut notitiam quamdam de istis suppeditemus: eam vero amandamus ad calcem in Append. IV, Excurs. 23, q. 1122.

4. CAVENDUM AB INANI GLORIA IN ELEEMOSYNA, ORATIONE ET JEJUNIO. 6, 1-18.

Nexus. In praecedentibus, 5, 21-48, Servator veram Legis intelligentiam contra pravas Pharisaeorum doctrinas et interpretationes exposuit et defendit; simul etiam legem veterem meliorem et perfectiorem reddidit: nunc autem veram vitae justitiam et sanctitatem declarat, eamque fucatae justitiae et vitae pravae Pharisaeorum opponit.

Q. 239. Tres virtutes in sanctitate. Ut autem solebant facere Judaei (Tob. 12, 8; 14, 11; Judith 4, 11 coll. Eccli. 12, 3; 29, 11 sqq.), et merito quidem (cf. supra q. 154), ad *tres* virtutes praecipuas revocat omnia quae ad justitiam seu morum sanctitatem requiruntur, sc. ad eleemosynam, precationem et jejunium.

Divisio. Primum enuntiat sententiam generalem v. 1; quam deinde eleemosynae 2-4, precationi 5-15 et jejunio 16-18 accommodat.

Sententia generalis.

Praeced. vide p. 244.

M. 6. 1. Attendite ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis: alioquin mercedem

non habebitis apud Patrem vestrum

qui in coelis est. ² Cum ergo facis etc.

Vide ante q. 241.

Q. 239bis. *Quam timenda sit inanis gloria.* Effatum illud, de vitanda inani gloria, et, quod inde consequitur, de recto mentis fine et consilio (*une intention pure*) adhibendo, primum locum merito occupat, quia finis intentus primum et praecipue movet volun-

tatem eamque impellit ad actum; praeterea, nihil est quod opera etiam optima saepius et facilius inficiat, quam cupido vanae gloriae, et venenum amoris proprii. Imo vero, dicere possumus maximum sanctitatis et perfectionis impedimentum inde oriri: hic est hostis noster infensissimus, eo magis timendus quo minus timeri solet: blande enim intrat, sed crudeliter mordet et vehementer laedit. Ideo **s. Bas. Constit. Monast.** 10, Migne III, 1374, vanam gloriam **venuste** vocat « Dulcem spiritualium divitiarum « praedonem, jucundum animarum nostrarum hostem, virtutum « tineam, non injucunde bona nostra diripientem: quae fraudis « suae venenum melle illinit etc. »

His praemonitis, ad ipsa Matthaei verba accedimus.

Q. 240. 1° Quid intelligis hic per *justitiam*? 2° Explica rationem quam Christus dat suae prohibitionis. 3° An verba ejus non pugnant cum his M. 5, 16 *Videant* (homines) *opera vestra bona*?

R. ad 1^m. Vox **justitia** (quae est vera lectio, non, ut habent plures cod. et textus receptus, ἐλεημοσύνη) hic non significat eleemosynam aut beneficentiam in specie (cf. *Comm. nostr. in ep. Paul.* 6^a ed., ad 2 Cor. 9, 10), sicut multi volunt, sed generatim omnia bona opera: *justitia* pro vitae sanctitate, germ. *Frömmigkeit*, fl. *dengdzaamheid*. Jesus enim primum tradit sententiam generalem, quam deinde per partes exponit, dum eam accommodat tribus praecipuis virtutibus in specie, iis nempe quibus omnes aliae continentur. Apud M. 5, 20 *Nisi abundaverit justitia vestra plus quam* etc., *justitia* habet significationem similem, non tamen plane eandem: ibi enim designat rectam intelligentiam Legis secundum veram ejus vim et indolem, hic vero (M. 6, 1) notat modum quo vera Legis ratio et mens in bonis operibus exterius se prodere debeat.

R. ad 2^m. *Alioquin mercedem non habebitis*: qui enim actiones pietatis faciunt ut laudem humanam obtineant, *receperunt mercedem suam* v. 2 et 5, nempe ab hominibus, *vani vanam*, addit s. Aug. in *Ps. 118 serm.* 12, n. 2; neque a Deo quidquam recipient. « Quod foris ostenditur, intus a mercede vacuatur (s. Greg., *Hom. 12 in Evang.*). » Non enim remuneratur Deus nisi quod fit *pro ipso*: imo finem operantis magis quam ipsum opus respicit: unde proverbium *L'intention fait l'œuvre*. Bonum est ex integra

causa, malum vero ex singulis vitiis ⁽¹⁾. « Si, ait s. Hier., a recta « via paululum declinaveris, non interest utrum ad dextram « vadas, an ad sinistram, cum verum iter amiseris. »

R. ad 3^m. Nulla est repugnantia : opera enim virtutis christianae possunt fieri publice, quando lux boni exempli fulgere debet, seu, ut ait Christus, quando decet ut homines *opera nostra bona videant*, non ut nobismetipsis laudem tribuant, sed *ut glorificent Patrem nostrum qui est in coelis*. « Sic autem, ait s. Greg. M. *Hom. II in « Evang.*, sit opus in publico, quatenus *intentio* maneat in occulto : « ut et de bono opere proximis praebeamus exemplum, et tamen « per intentionem, qua Deo soli placere quaerimus, semper opte- « mus secretum. » Certe non possumus facere sicut simulatores, qui externum virtutis habitum prae se ferunt, ut tamquam pii et justi laudentur : isti sunt lupi, qui ovinam pellem usurpant immerito, ut notat s. Aug. *De serm. in monte* 2, 12 : « Sed, addit, « oves non debent pelles suas deponere, quia lupi se eis aliquando « contegunt. »

I. De eleemosyna.

Præced. vide p. 249.

M. 6, 2. Cum ergo facis eleemosynam, noli tuba canere ante te, sicut hypocritae faciunt in synagogis, et in vicis, ut honorificentur ab hominibus : Amen dico vobis, receperunt merce-

dem suam. ³ Te autem faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua : ⁴ ut sit eleemosyna tua in abscondito : et Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi. ⁵ Et cum oratis etc. *Vide ante q. 242.*

Q. 241. Quid Christus prohibet, quid praecipit in eleemosynis faciendis, et ob quam rationem ? Explicando.

R. *Noli*, ait, *tuba canere*. Sunt qui haec sensu proprio intelligant, et putent Pharisaeos id revera fecisse, specie quidem et nomine ut pauperes advocarent, sed re vera ad ostentationem et vanam gloriam (ita A Lap.) : verum, cum nusquam alibi in scriptis Rabbinorum ullum istius moris vestigium reperiatur, verba *tuba canere*

(1) **Circulus et globus.** S. Aug. *De quant. an.* 16 venuste hoc explicat per similitudinem : « Circulus inter omnes figuras planas maxime virtutem refert. Hinc Horat. (*Serm. l. 2, sat. 7,* « v. 60) de sapiente ait :

Fortis, et in se ipso totus teres atque rotundus.

« Et recte (pergit s. Aug.) : nam in animi bonis, quidquam invenis quod magis sibi ex omni parte consentiat quam virtutem ? » — Si les Pythagoriciens désignent la *justice* par le *cube* ou le nombre 8 (cf. ad calc. q. 1119), on peut aussi la symboliser, et avec plus de profondeur d'idées par le *cercle* ou le *globe* : c'est un point lumineux, qui rayonne dans tous les sens avec une égale force.

per translationem et figuram exponenda sunt (cum s. Chrys.), tamquam proverbium, hoc sensu: aliquid facere cum ostentatione et strepitu, ut multi id videant laudibusque celebrent. Cf. germ. *ausposaunen*, fl. *uitbellen*; pariter Cic. in *ep. ad div.* 16, 21 de *bucinato*re existimationis suae loquitur. — *Ante te* refertur ad sonitum qui bucinatorem praecedat, non autem ad tubam quae ante os tenetur.

Hypocrita (ὑποκρίτης et κρυπτός): proprie qui partes et personas agit alienas, ut non sit is qui esse videatur; inde qui ficta persona apud populum in theatro fabulam agit; inde simulator, et speciatim (ut hic) simulator virtutis et pietatis. Hypocrisis autem semper invisibilis omnibus fuit: gall. dicam: si elle est un hommage rendu à la vertu, elle est aussi l'injure la plus odieuse que l'on puisse faire à Dieu, à sa sainteté et à son omniscience.

In synagogis, puta, cum ostentatione eleemosynam tribuentes: apud Iudaeos mos fuisse videtur singulis sabbatis eleemosynas colligere. Alii putant indicari nummorum distributiones quae ante portam synagogae, quando populus exhibat, fiebant.

Ut honorificentur ab hominibus, clarius exprimit quod primum dixit v. 1. coram hominibus, deinde ut videamini ab eis. — Receperunt: ἀπεχέουσι, jam tenent quod ipsis debetur: germ. *weg-*, *dahinhaben*; fl. *Zij zijn er al mede door, al mede weg*. Innuitur mercedem esse brevi duraturam, neque aliam ab ipsis expectandam esse.

3. *Nesciat sinistra tua etc.*: proverbialis locutio, in qua latet hyperbole: i. e. tam secreto fac eleemosynam, ut quasi teipsum lateat, multoque magis lateat alios omnes; verbo, sit omnis prorsus ostentationis expertus. Ita s. Chrys.: « Si fieri posset, » inquit, ut tu ipse ignorares, illud etiam curandum esset; etiam, « si fieri posset, ipsas manus ministrantis latere deberet. Non, ut » quidam dicunt, id pravis occultandum oportere hominibus « (*sinistra*): cunctis enim jussit abscondi. »

Praeceptum illud ad intentionem refertur: eleemosyna enim non semper debet esse secreta, sed semper facienda est absque studio laudis, propter Dei gloriam et proximi adjumentum. « Vera » eleemosyna, ait paulo ante idem s. Chrys., non est largiri « tantum, sed ut oportet dare, et propter inopiam dare. »

Eleemosyna hic primum ap. M. nominatur, saepissime vero in

Evang. aliisque Scripturae libris commendatur. Opportunum duxi quaedam in hoc argumentum gravissimum colligere ex variis locis sacris et ex ss. Patribus, eaque secundum rectum sententiarum ordinem disponere, in gratiam concionatorum: videsis ad calcem in Append. IV, Excurs. 24, q. 1123.

II. De precatione ad Deum: 6, 15-15. (1)

Analysis. Christus, quod attinet ad precationis officia, 1° declarat duo esse vitanda: vanam gloriam (loca publica quaerere pro precibus) et diffidentiam (multiloquium seu βαττολογειν): v. 5-8. Deinde 2°, post ista negata, affirmative addit aliud, sc. indicat quid praesertim 9-13 et quo animo 14 et 15 a Deo in precibus petendum sit.

A. QUID IN ORATIONE VITANDUM: 6, 5-8.

Præced. vide p. 251.

M. 6, 5. Et cum oratis, non eritis sicut hypocritae, qui amant in synagogis, et in angulis platearum stantes orare, ut videantur ab hominibus: amen dico vobis, receperunt mercedem suam.⁶ Tu autem, cum oraveris, intra in cubiculum tuum, et clauso ostio, ora Patrem tuum in abscondito: et Pater tuus qui

videt in abscondito, reddet tibi: 7 Orantes autem, nolite multum loqui, sicut ethnici: putant enim quod in multiloquio suo exaudiantur. 8 Nolite ergo assimilari eis: scit enim Pater vester quid opus sit vobis, antequam petatis eum.⁹ Sic ergo vos orabitis etc. *Vide ante q. 243.*

Christus prohibet orare *in synagogis, et in angulis platearum* (2), ubi diversae concurrunt viae, i. e. in biviis, triviis, quadriviis, aut compitis (ergo plane differt a sensu quem vox *angulus* habet Act. 26, 26, ubi notat locum secretum), verbo, in locis in quibus multi homines solent adesse (vel casu *in angulis* illis, vel ex convento *in synagogis*).

Occasione illius quod dicitur hic de Judaeis qui *stantes* orabant,

(1) Hic primum apud M. agitur de precatione ad Deum: sedulum lectorem remittimus ad M. 7, 7, ubi hoc praestantissimum christianorum officium modo directo et explicito primum commendatur, et ad quem locum M. spectat proinde quaestio generalis quam hac de re per modum Excursus tractabimus ad calcem libri, in Append. IV, q. 1126.

(2) *In angulis platearum* orabant Judaei, quando certa precationis hora eos ibi deprehendebat (hora 3, 6 et 9, Act. 3, 1; 10, 9, mane meridie et vespere Ps. 54, 18; Dan. 6, 10): sed Pharisei ex inani gloria studebant ut saepe ita fieret, atque adeo occasionem quaerebant devotionem publice ostentandi: volebant enim haberi ut viri eximiae pietatis. O insensatos! esse nolebant quod apparere cupiebant!

haud inutile forte erit quaestionem generalem de precantium gestibus apud Judaeos ex universa Scriptura solvendam exposuisse. Vid. infra ad calc. libri Excurs. 25, q. 1124.

Q. 242. Duae objectiones. Christus vetat loca publica quaerere pro oratione. Ergo 1° publicum cultum, qualis fit in ecclesiis nostris, improbat. 2° Vetat etiam v. 7 in oratione *multum loqui*, ergo videtur non amare longas preces (ideo etiam infra 23, 14 Pharisaeos ea de re reprehendit), et studio sanctae pietatis repugnare. Utramque dilue objectionem.

R. ad 1^m. Cultus publicus non reprehenditur, quippe qui respondeat naturae humanae et aliorum fervorem excitet, sed improbatur studium captandi inanem gloriam ex tali precatione; ideo addit *sicut hypocritae, ut videantur ab hominibus*. S. Chrys.: « Quid igitur? in Ecclesia non orandum? Sane quidem orandum, sed cum voluntate tali [quasi esses in loco secreto]. » Concludit idem s. Doctor, non sufficere ut claudatur ostium cubiculi, sed mentis januam claudendam esse ad distractiones vitandas: hoc in se verum est, sed hoc non intendit hic Christus. Ergo cum dicitur *in synagogis*, non damnatur locus, sed *modus et finis*, ut ait Theoph.: « In ecclesia non orabo? Omnino, sed recto animo et citra ostentationem: locus enim non nocet, sed modus et intentio. » Quamobrem usus publice orandi tum Judaeorum quum christianorum exemplis in Scriptura commendatur: 3 Reg. 8, 29; Act. 1, 14, 24; 3, 1; 2, 42; 4, 24; 6, 6; 12, 12 etc. Et s. Paulus 1 Tim. 2, 8, loquens de precibus publicis, *Volo*, ait, *viros orare in omni loco*, etc. Ipsemet Jesus palam et coram omnibus precabatur, J. 11, 41. Inde patet verum 6^m figurate sumendum esse, hoc sensu: in precibus soli Deo placere stude, inanem gloriam et ostentationem sedulo devita.

R. ad 2^m. **V. 7. Multum loqui:** βαττολογειν, proprie *balbutire*, inde garrire, seu verbosum esse, eadem saepius repetere (ταυτολογειν): vox onomatopoietica, sicut germ. *plappern*, fl. *babbelen*, lat. *blaterare*. Significat hic futili verborum profusione loqui; et additur *sicut ethnici*, i. e. cum diffidentia in Deum, quasi Deus non audiat, aut non intelligat, aut ratas habere nolit orationes nostras, nisi eas saepius repetamus; quemadmodum legimus 3 Reg. 18, 26 sacerdotes Baal per totum diem ad idolum clamasse, eosque sine inter-

missione vocem intendisse. Sic Graeci et Romani putabant res suas diis fuse enarrandas et saepe repetendas esse, deosque ipsos multis nominibus (Cf. hymn. Orph.) et gratulationibus invocandos, et placandos, aut persuadendos esse. Terent. *Heauton*. V, 1, 6: « Ohe, ait, jam desine deos gratulando obtundere; illos tuo ex ingenio judicas, ut nihil credas intelligere, nisi *idem dictum est centies*. » Jesus autem non vult ut nos ita agamus, et hanc subdit rationem: Deum nostrum longe alium esse a falsis diis: omniscentia quum polleat, *scit quid opus sit nobis, antequam petamus* ⁽¹⁾ *eum* v. 8.

Multum orare. Ergo magna datur differentia inter *multum loqui* seu *βαστολογεω*, et *multum orare*: « Absit ab oratione, ait s. Aug. « *ep.* 130, ad *Proban*, de orat., n. 20, ed. M., *multa locutio*, sed non « desit *multa precatio*, si fervens perseveret intentio. » Et: « *Multum loqui* in precando, est rem necessariam superfluis agere verbis; « *multum* autem *precari*, est ad eum quem precamur, diuturna et « pia cordis excitatione pulsare. » S. Cypr. *De orat. Dom.* ait non oportere « Petitionem... tumultuosa loquacitate jactare, quia Deus « non vocis sed cordis auditor est. » Igitur cor nostrum potest dici cubiculum illud clausum et silens, in quo vult Deus ut oremus. Lepide dixit s. Franciscus (ap. A Lap.): « Corpus est cella, et anima est eremita, quae moratur in cella ubicumque sit, etiam inter homines, ad orandum Dominum. »

Diu orare precesque iterare. Christi autem consilium et mentem non esse ut preces diu protractas et saepe repetitas improbet (modo non fiant sicut Pharisei eas faciebant, animo lucri et per virtutis ostentationem), patet imprimis ex hoc quod ipse interdum noctes integras Deum precans transegerit, quodque in horto Olivarum ter oravit *eundem sermonem dicens*, M. 26, 44.

(1) **Objectio diluitur.** Sed, aiunt, si Deus illud *novit antequam petamus*, quid precatione opus est? Respondet s. Hier. « Nos non narratores sumus, sed rogatores: aliud est enim narrare ignoranti, « aliud scientem petere: in illo indicium est, hic obsequium. » Igitur **Deus vult ut oremus**, non propter semetipsum, sed propter nos, quoniam hac agendi ratione sentimus et testamur hinc quidem nostram infirmitatem et indigentiam (unde agnoscimus auxilium Dei omnipotentis nobis necessarium esse), illinc vero fiduciam nostram et devotionem erga Deum (atque adeo tres virtutes theologicae excitantur). Itaque rogandum est, ut nos ad accipiendum disponamus: s. Aug. *Ep. ad Proban* 130, n. 17 ed. M.: « Deus vult ut in orationibus exerceatur desiderium nostrum, quo possimus capere « quod praeparat dare... Tanto capacius id sumemus, quanto et fidelius *credimus*, et *speramus* « firmitus, et *desideramus* ardentius. » **Pulcherrima sane verba!**

Colligitur etiam, ut notat s. Chrys., ex exemplo quod nobis proposuit L. 11, 5, cum parabolam narravit illius, qui intempesta nocte ad amicum venit, et eum dormientem suscitavit a lecto, petitumque obtinuit, non tam ex amicitia quam ex perseverantia. Similiter L. 18, 1 iudex viduam tandem audit, quia haec per multum temporis eum implorat. Ps. 135 repetitur per singulos 26 vers. *Quoniam in aeternum misericordia ejus*. Ps. 117 quinquies repetitur *Quoniam in seculum misericordia ejus*. Adde verba s. Pauli Rom. 12, 12 *Orationi instantes*; Col. 4, 2; et alibi a bona vidua exigitur ut *instet obsecrationibus et orationibus nocte ac die*, 1 Tim. 5, 5. Imo vero ipse Christus L., 18 1, et s. Paulus 1 Thess. 5, 17, jubent ut *semper* oremus. De *perseverantia* in oratione cf. q. 263 et praesertim 264.

NOTA. Nonnihil a causa digreditur Christus, quando loquens de vitiis Pharisaeorum et Scribarum, inanem gloriam in orando persequentium, ethnicos ob multiloquium seu *battologiam* obiter reprehendit.

Postquam adeo indicavit quid in precibus sit vitandum, nunc docet quomodo orandum sit.

B. QUID PETENDUM SIT,

SEU

De Oratione Dominica.

Praeced. vide p. 253.

M. 6, 9. Sic ergo vos orabitis: Pater noster, qui es in coelis: sanctificetur nomen tuum.¹⁰ Adveniat regnum tuum. Fiat voluntas tua, sicut in coelo, et in terra.¹¹ Panem nostrum supersubstantialem da nobis hodie.¹² Et dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.¹³ Et ne nos inducas in tentationem. Sed libera nos a malo. Amen.¹⁴ Si enim dimiseritis etc. *Vide q. 25r.*

L. 11, 1. Et factum est: cum esset in quodam loco crans, ut cessavit, dixit unus ex discipulisejus ad eum: Domine, doce nos orare, sicut docuit et Joannes discipulos suos.² Et ait illis: Cum oratis, dicite: Pater, sanctificetur nomen tuum. Adveniat regnum tuum.³ Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.⁴ Et dimitte nobis peccata nostra, siquidem et ipsi dimittimus omni debenti nobis. Et ne nos inducas in tentationem.

Prius generalia quaedam trademus, deinde singula interpretabimur verba. Haec omnia **concionatori sacro** commendantur.

Q. 243. Quaeritur 1° quomodo haec cum praecedentibus connexa sint; 2° quodnam fuerit consilium Jesu, quando hanc precandi formulam tradidit; 3° qua occasione eam composuerit; 4° quanta sit ejus excellentia; 5° quomodo dividatur; 6° da analysim; 7° quodnam est ejusdem summarium? tandem 8° in quibusnam differt apud L?

R. 1° **Connexio.** Conclusio fit (*ergo*) ex v. 7 et 8. Quum ethnici, qui *putant quod in multiloquio suo exaudiantur*, male orent: *vos*, qui vultis esse discipuli mei, *sic orabitur*: in hunc modum (brevem et simplicem), eo animo (ut magis de Deo quam de vobis ipsi cogitetis), ea fiducia (ut absque multis verbis rem assequi speretis), iis desideriiis (nihil nisi vera et sancta vobis optantes), quae in sequenti oratione exprimuntur. Igitur *vos* est antitheton ad *ethnicos*, et *sic* opponitur *battologiae*.

2° **Finis et consilium** Jesu. Vult exemplum dare seu specimen precationis, ut doceat quomodo christiani, longe diversi ab ethnicis, orare debeant, qua fiducia animari, quo amore erga Deum moveri, et proinde quid imprimis petere teneantur. Igitur mens Jesu vere fuit *formulam* quamdam precum tradere (non simul symbolum fidei, ut quidam putavit); sed praescribere noluit ut eadem semper formula iisdemque verbis utantur christiani; quod eruitur ex L., ubi jam quaedam est discrepantia, et ex variis Scripturae locis, ubi Apostoli alias fundunt preces, Act. I, 24; 4, 24. Merito tamen Ecclesia usurpat ipsamet verba Christi ap. M., et nos cum illa facimus, propter singularem illius orationis excellentiam (vide infra, 4°).

3° **Occasio.** Secundum M. composita fuit occasione eorum quae Jesus docuit de oratione in concione Montana, quando vitium arguit ethnicorum qui in *multiloquio* confidebant; secundum L. autem, quando discipulus aliquis dixit: *Domine doce nos orare* (¹), *sicut docuit*

¹ **Ars sancta quam discere debemus.** Possumus et debemus ad nosmetipsos referre id quod dixit discipulus ille: orare enim negotium est quod addiscendum est: a quo? Ab ipso Christo (*Domine, doce nos orare*). Atqui id docet nos a/ *verbis*, b/ *exemplis* et c/ *auxilio gratiae*. Precari sicut oportet, est quidem donum Dei, seu gratia (cf. s. Aug. *Ep.* 194, 10 sq. ed. M.): verum mutua opera nostra gratiae addenda est; igitur, est etiam *ars* quaedam sancta *quam discere debemus*, et ab aliis, praesertim a Christo, et a nobis ipsis, nempe per exercitationem frequentem atque diligentem

et Joannes discipulos suos. Potuit fieri ut M. sermoni Montano inseruerit quaedam doctrinae capita alio tempore tradita. Si autem haec precandi formula in sermone illo reipsa fuerit prolata, dicendum est Salvatorem eam postea repetiisse in gratiam alicujus discipuli, qui praedicationem in Monte habitam non audierat.

Homilitica.

4° **Excellentia.** Omnium precationum praestantissima est. Excellentia autem rei cujusvis ex triplici praesertim capite eruitur: ex origine, ex ipsa rei natura et ex fine seu utilitate ejus. Jam vero, Oratio Dominica A dignissima est propter auctorem, B perfectissima seu pulcherrima in seipsa, et C utilissima seu efficacissima, quod ad finem attinet quem in orando persequimur. Triplex haec eademque excellentia reperitur in Scriptura s., et praecipue in Evang., quod universae Scripturae medullam refert: atqui, teste Tert. *De orat.* 1, Oratio Dominica *totius Evangelii breviarium* est, et teste s. Cypr. (*De or. Dom.*) *praeceptorum Domini grande compendium*; adeoque triplicem illam excellentiam egregie possidet.

A. **Dignissima.** Etenim precum omnium dignissimae et sanctissimae sunt quae auctorem habent Jesum-Christum, precatorem *αὐτὸς ἑξῆς*, mediatorem Deum inter et homines, de quo Apostolus: *Semper vivens*, ait, *ad interpellandum* seu orandum *pro nobis* Hebr. 7, 25, utpote homo-Deus.

B. **Pulcherrima ex 4 capitibus.** In se ipsa omnium perfectissima seu pulcherrima est, adeo ut vere et proprie omnis orationis exemplar et norma habenda sit. Hoc jam ex dictis (sub A) concludi potest: nam Christi consilium erat ut specimen et regulam quamdam orandi daret: atqui fieri prorsus nequit, ut opus menti et proposito ejus non respondeat plenissime. Et re quidem vera, precem illam in se consideratam admirabili planeque divina perfectione splendescere, ex quadruplici capite demonstratur.

a. Quod attinet ad res petendas: omnia complectitur quae vere bona sunt, nempe quae referuntur ad Dei gloriam, et ad salutem nostram. S. Cypr. exclamat *De or. Dom.*: « Qualia sunt orationis « Dominicae sacramenta! quam multa, quam magna! breviter in « sermone collecta, sed in virtute spiritualiter copiosa, ut nihil

« omnino praetermissum sit etc. » S. Aug. *ad Probam ep.* 130, n. 22, « ed. M.: « Si, ait, per omnia precationum sanctarum verba « discurras, quantum existimo, nihil invenies quod in ista Dominica « non contineatur et concludatur oratione. »

b. Quod spectat ordinem petendi: quae ad Deum referuntur recte praemittuntur eis quae nosmetipsos tangunt.

c. In modo petendi, seu in dotibus ad precationem sanctam requisitis. Etenim verba *Pater noster qui es in coelis* orantis fiduciam indicant; illa autem *Dimitte nobis debita nostra...* et *Ne nos inducas in tentationem* veram notant humilitatem. Consensio nostrae voluntatis cum Dei voluntate significatur per *Fiat voluntas tua sicut in coelo et in terra*. Assiduitas et perseverantia insinuat per *quotidianum et hodie*.

d. Tandem habita ratione brevitatis et facilitatis seu simplicitatis. Brevitas autem praesertim elucet, si attendamus ad ea quae dicantur: nam, ait Tert. *De orat.* 1: « Brevitas ista magnae ac beatae « interpretationis substantia fulta est; quantumque substringitur « verbis, tantum diffunditur sensibus. » Ex dictis concludimus, orationem illam forma simplicem et humilem esse, sed in rerum summa et argumento profundam planeque sublimem dicendam esse.

C. Efficacissima. Tandem omnium efficacissima est, adeoque ratione *finis* praestantissima. Praenotamus finem orationis ultimum esse, mentem in Deum ferre et erigere: unde precatio pia comparetur cum *catena aurea* e coelo emissa qua ad sidera trahamur, seu cum *scala Jacob* quae terram coelo jungat. Atqui, in Oratione Dominica constanter ad Deum, qui in coelis est, ascendimus, seu potius efficaciter trahimur. Summa autem ejus vis et efficientia ex praecedenti consideratione (sub B) jam fluit, et insuper confirmatur ex eo quod fieri nequeat ut Deus non annuat, et libentissime quidem, petitionibus quas ipsemet suggesserit et docuerit: hac enim dici possunt libelli supplices ad regem ab ipso regis filio dictati. « Amica, ait s. Cypr. *De or.*, et familiaris oratio est Deum « de suo rogare, ad aures ejus ascendere Christi oratione. Agnoscat « Pater Filii sui verba, cum precem facimus. Qui habitat intus in « pectore, ipse sit et in voce. » Aliunde etiam singularis illius orationis utilitas agnoscitur in eo quod ubique, et semper, et omnibus (v. gr. in doctis) opportuna sit. Tandem, secundum s. Aug.

(passim, v. gr. t. VI, p. 265; t. X, p. 200, ed. M.) delet minima et quotidiana peccata, unde ab eodem Doctore vocetur *medicina quotidiana* (t. V, p. 127), quasi quotidianus baptismus (t. V, p. 1064).

Quomodo recitanda. *Corollarium.* Ex dictis in hoc 4° puncto de excellentia concludere, orationem Dominicam recitandam esse 1° cum *reverentia* propter *dignitatem* ejus, 2° cum *attentione* propter magnam *perfectionem* quam in omnibus partibus prae se fert, et 3° cum *fiducia* propter summam ejusdem *efficaciam*.

5° **Divisio.** Post breve exordium, in quo honorifice nominatur ille ad quem sermo habetur (*Pater noster, qui es in coelis*), septem petitiones (nota numerum sacrum seu mysticum, et simul symbolum plenitudinis seu perfectionis, q. 1132) sequuntur, ut ait s. Aug. *De serm. in monte*. Aliqui sex tantum numerant (s. Chrys.), quia duas ultimas in unam contrahunt: sed prior sententia tenenda est.

6° **Analysis.** Petitiones autem illae ad duo capita revocandae sunt, adeo ut in orat. Dom. distinguatur duplex pars: quarum prior refertur, ut par est, ad Deum, qui, cum primus sit in rerum causis, primus esse debet in mentis nostrae consilio. Haec autem pars complectitur tres petitiones, quae ad rem ipsam quod attinet, vix differunt inter se: etenim ter exprimitur votum ut Deus ab hominibus perfecte colatur. Pars autem posterior nosmetipsos respicit et ex priore fluit: ea enim rogamus, quae nobis necessaria sunt ut Deum colamus et honoremus. Jam vero, quatuor petimus in hunc finem: primum bona inferiora, sc. ea quae corpori sunt necessaria (4^a petitio); dein bona ordinis superioris, quae animae prosunt, nempe condonationem peccatorum jam commissorum (5^a p.), praesidium et tuitionem contra peccata futura (6^a p.); tandem generatim precamur liberari *a malo* (7^a p.), i. e. probabiliter, a diabolo, magno nostro adversario, proinde ab omni noxa, et per antitheton cupimus obtinere omne bonum. Atqui, bonum perfectum nonnisi in altera vita invenitur: ergo, tacite rogamus coelestem beatitudinem. In hoc autem voto sistimus, quia nihil remanet quod ultra desiderari debeat.

Igitur 4 priores petitiones in affirmando versantur: postulamus ut aliquid fiat; tres autem ultimae in negando: cupimus ut aliquid auferatur, vel non sit. Aliis verbis, per priores *bona* precamur, per reliquas deprecamur *mala*: quod recto sententiarum ordini con-

cinit. Pro conclusione in multis codicibus et in Vulg. adjicitur *Amen*, i. e. *fiat!* quod *virtualiter* renovat et confirmat omnia et singula orationis argumenta.

7° **Summarium et unitas.** Ad duas sententias, quae in unam coalescunt, omnia revocari possunt: Deus sanctificetur seu honoretur per homines (pars prior), et vicissim (quod inde consequitur) homines sanctificentur per Deum, ut quondam cum Deo in coelis honorem et gloriam accipiant. Igitur unitas quaedam mirabilis in illa formula reperitur.

8° **Differentia apud L.** Hic duas omittit petitiones *Fiat voluntas tua sicut in coelo et in terra*, et *Sed libera nos a malo*: verum hae alii continentur, ut vidimus. Apud ipsum desunt etiam voces *noster qui es in coelis* et *Amen*. Deinde in Vulg. nostra apud M. est adj. *supersubstantialem*, apud L. *quotidianum*: sed in graeco apud utrumque est *ἐπιούσιον*, de cujus significatione mox dicemus.

Pro repetitione quadam sequentem ponimus quaestionem.

Q. 244. Demonstra precandi formulam, a Christo institutam, omni ratione perfectissimum esse orandi exemplar. — Responsum ex dictis collige, praesertim ex 4°, verbum addendo ex 5°, 6° et 7°.

ANNOTATIONES IN SINGULA VERBA, SEU ORATIONIS DOMINICAE EXPLICATIO PER PARTES.

Q. 245. Exordium.

In *exordio*, ut solet, benevolentia captatur, et simul praeparantur ea quae dicenda sunt.

PATER sumitur, non *notionaliter* de prima ss. Trinitatis Persona, neque ita sumunt ss. Cypr. et Chrys. (contra Mald.); sed, cum addatur *noster*, intelligitur *essentialiter*, de natura divina: Deus, qui es pater noster. Prima vox *pater* « Appellatio pietatis et potestatis » est (Tert., *De or.* 2), » quatenus ad Deum refertur; et ad nos ipsos quod attinet, verbum est amoris et fiduciae ⁽¹⁾. Igitur, ab

(1) **Charitas et fiducia** in voce *Pater*. M. 7, 11 *Si vos, cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, quanto magis Pater vester, qui in coelis est, dabit bona petentibus se.* « Patris » nomine, ait s. Aug. *Serm. in m.* II, n. 16, *charitas excitatur* (quid enim charius filiis quam pater?) « et supplex affectus, et quaedam impetrandi praesumptio: quid enim non det filiis, qui dedit ut filii » essent? » Notat s. Chrys. per verba *Pater noster qui es in coelis*, duplici ratione *fiduciam* nostram excitari: ex dignitate ejus quem *patrem* vocamus, et ex magnitudine beneficiorum, quae ab eo jam accepimus, quaeque hoc solo comprehenduntur quod Deus sit *pater* noster, et nos *filius* ejus.

una parte Deo grata est, eumque nobis benevolum reddit; et ab altera parte nos per charitatem et fiduciam nostram ad sancte precandum praeparat.

Porro **Deus est pater noster** propter 5 rationes praecipuas. 1° Jure quidem creationis et conservationis, quae conservatio fit per Providentiam seu sapientem benignamque mundi gubernationem; 2° sed praesertim et proprie jure Redemptionis (qua a morte peccati liberamur). Haec autem involvit 3° regenerationem (qua novam *vitam* gratiae accipimus), 4° et proinde adoptionem in *filios*, vere ita vocatos (quamvis non naturales): *Ut filii Dei nominemur et simus* 1 Joan. 3, 1, utpote *fratres* J. C. *Filii* Dei Unigeniti. Tandem, ex ista adoptione in filios Dei, sequitur 5° nobis jus esse ad bona *paterna*, seu nos esse, nunc quidem jure, postea vero re ipsa, heredes coelestis gloriae.

Novi Test. melior conditio. Haec est specialis et eximia conditio novi T., quod Deum habeamus et vocemus *Patrem*, dum in V. T. Deus *Dominus* dicatur: pauca ibi sunt loca in quibus vocetur *pater*, sc. Deut. 32, 6; Eccli. 23, 1; Sap. 2, 16; 14, 3: adde Is. 63, 16 et 64, 8, sed forte apud Isaiam ad N. T. respicitur. Hanc specialem Novi T. conditionem nervose indicat s. Paulus Rom. 8, 15 *Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum Dei, in quo clamamus Abba, Pater.* Cf. Gal. 4, 6. Jam vero « Meminisse debemus, ait s. Cyr. « *De or. Dom.*, quia quando *patrem* Deum dicimus, quasi *filii* Dei « agere debemus. » Sane, qui ita est animo affectus, ad bene orandum sese accinget.

Noster, non *meus*, quia fratres sumus omnes, utpote filii ejusdem patris. Igitur simul cum aliis et pro aliis orare debemus: « Quia singuli orant pro omnibus, omnes etiam orant pro singulis (s. Ambr., *De Cain et Abel* 1, 9). » Hoc autem reipsa facimus, quando dicimus: *Da nobis, Dimitte nobis, Ne nos inducas, Libera nos*; imo vero, etiam pro aliis et cum aliis precamur in illis: *Sanctificetur nomen tuum, adveniat regnum tuum*, etc. S. Cyr. *De or. Dom.*: « Quando oramus, non pro uno, sed pro toto populo oramus, « quia totus populus unum sumus: Deus..., qui docuit unitatem, « sic orare unum pro omnibus voluit, quomodo in uno omnes ipse « portavit. » Praeterea, viribus conjunctis si quid fiat, efficacitas

adest major (*l'union fait la force, même pour les choses spirituelles*): vae soli, etiam coram Deo et in rebus spiritualibus. Pulchre s. Chrys.: « Hoc verbo, ait, inimicitias de medio tollit et arrogantiam reprimit, invidiamque eliminat; matrem vero omnium bonorum caritatem inducit; humanarum rerum inaequalitatem expellit, et multam regis cum paupere honoris aequalitatem ostendit. » Mox addit, secundum supernam cognationem nobis omnibus esse unam eandemque nobilitatem, quum unus idemque sit omnium nostrum *pater*.

Est oratio Ecclesiae. Certe vera sunt ista pro omnibus hominibus; sed multo veriora quod attinet ad christianos, qui peculiari jure sunt filii Dei: *Dedit enim potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus* (Christi), J. 1, 12. Igitur Oratio Dom. est publica totius Ecclesiae supplicatio: sic loquimur tamquam cives Ecclesiae; filii unius *familiae*, cujus Deus *pater* est et progenitor; membra unius *corporis*, quod Deus per Filium suum formavit. Oportet ergo ut supernaturali cordis affectu, et gratiae divinae motu excitetur ille qui hanc formulam debito modo recitare velit: si enim loquitur tamquam membrum vivum Ecclesiae, quae est corpus Christi, necesse est ut per gratiam sanctificantem Jesu sit junctus, cum ad preces se convertit. Ideo etiam sacerdos in praef. Missae, personam Christi gerens eique intime inhaerens, non suo tantum, sed omnium fidelium nomine, exorditur verbis illis sensu plenis: « Praeceptis salutaribus moniti, et divina institutione formati, *audemus dicere: Pater noster etc.* »

Fides. QUI ES IN COELIS. *Amor et spes* in voce *Pater* imprimis latent, *fides* vero in verbis *qui es in coelis*. Profitemur ipsum, quem cum dilectione et fiducia vocavimus *patrem*, esse simul Deum, regem supremum: nam *in coelis habitare* tamquam Deo proprium quid et singulare habetur ubique in Scriptura; imo vero illud apud omnes gentes, quasi hoc natura insitum sit, ut ait Aristoteles *De coelo* 1, 3, semper habitum fuit.

Quod ut melius intelligatur, nota Deum quidem esse ubique, totum et individuum, per immensitatem, seu, ut aiunt, *enter, praesenter, potenter*; sed eum in coelis esse speciali modo, quum *coeli* sint nobilissima mundi pars, ibique Dei attributa gloriosa, praesertim potentia et bonitas, magis quam alibi splendeant. Duobus

autem illis Dei attributis nituntur hinc fiducia nostra et illinc dilectio: atque ideo, si, ut diximus, praecipue fides in verbis *qui es in coelis* se prodit et increscit, spes etiam et charitas in eis simul continentur.

Inde liquet in exordio **tres virtutes theologales**, et excitari ab una parte, et jam demonstrari ab altera parte. Quod etiam comprobari potest hac ratione: verba *qui es in coelis* significant 1° Dei potentiam et supremum dominium, unde firmatur *fides*; 2° indigitant hereditatem quam a patre accipiemus, unde *spes* excitatur; 3° monent nos ut coelestia appetamus et terrena contemnamus, in quo vera *charitas* consistit (¹). Atqui *fides*, *spes* et *charitas* unicum sanctae et rectae precationis fundamentum constituunt. Quam praeclarum igitur, quam solers, quam aptum exordium!

Q. 246. 1^a Pars, seu tres petitiones priores.

Petitio 1^a. SANCTIFICETUR etc.: « Digna precatio ejus qui Deum « vocat *patrem*, ut nihil petat ante patris gloriam (s. Chrys.) »; praesertim quum gloria quam petimus tanta sit, ut *finis absolute ultimus* rerum creaturarum omnium in ea consistat. Sensus enim verborum est: optamus ut tu, o Deus (*nomen* Dei pro ipso Deo), *sanctificeris*, sc. ab hominibus, i. e. ut lauderis et colaris in terris. « Non sic petitur, ait s. Aug. (*Serm. in m.* 2, 9), *sanctificetur nomen tuum*, quasi non sit sanctum nomen Dei, sed ut sanctum habeatur « ab hominibus, i. e., ita illis innotescat Deus, ut non existiment « aliquid sanctius, quod magis offendere timeant. »

Igitur Deus *sanctificandus* seu honorandus est per adventum regni ejus, quamobrem

2^a Petitio est **v. 10** ADVENIAT REGNUM TUUM, i. e. cupimus ut in homines perfecte regnes et domineris, ut omnes te cognoscant et ament, tibi que fideliter serviant: *Est enim regnum Dei... justitia et pax et gaudium in Spiritu s.*, Rom. 14, 17. Illud autem regnum per Christum, qui veram et plenam Dei notitiam perfectumque ejus cultum docuit, institutum est; ideo *regnum Dei* adhibetur in N. T. eodem sensu ac *regnum coelorum*, *regnum Christi* etc. Sic

[1. Horum omnium signum seu indicium est, quod inter orandum manus ad *coelum* attollamus.

M. 12, 28 *pervenit in vos regnum Dei*, sc. per Christi adventum. Sensus igitur 2^a petitionis est: Deus perfecte regnet per Christum, fides christiana ubique admittatur, Ecclesia per totum dominetur mundum etc.

Concludimus hanc petitionem directe ad Deum referri, et minus recte verti flandr. *Ons toekome uw rijk*, vel gall. *Que votre règne nous arrive*; pronomen istud *ons*, *nous* (*nobis*) non habetur hic in Evang. et immerito adjicitur, quum in altera tantum parte pro nobis ipsi directe precemur. *Indirecte* tamen sensus ille eodem recidit, quatenus petimus ut in nos (et certe in omnes homines) adveniat regnum Dei, ut Deus regnet in nos omnes, tum in terris per fidem et gratiam (ut nos omnes eum cognoscamus et diligamus), quum praesertim in coelis per gloriam. Ergo in hac petitione *implicite* continetur etiam votum ac desiderium beatitudinis nostrae in coelo (quam quidem beatitudinem hic intelligunt ss. Cypr. et Chrom.), propterea quod in beatis tantum advenit plenum perfectumque Dei regnum: Deus enim, qui in terra regnat per fidem et gratiam, per gloriam longe verius et excellentius regnat in coelo: cf. Cat. Trid. ad h. 1.

Jam vero, Deus regnum in homines exercet, cum isti ad imperium ejus omnia perficiunt; ideo

3^a Petitio. Desideramus ut FIAT VOLUNTAS *Dei* SICUT etc., ut semper et ubique homines Deo obediant fidelissime, sicut angeli jussa ejus in omnibus perfecte exequentur: Ps. 102, 20 (*Angeli facientes verbum illius... Ministri ejus, qui facitis voluntatem ejus*). Ex hac explicatione patet intelligendam non esse Dei voluntatem absolutam seu *beneplaciti*, quae semper efficitur, sed voluntatem *signi* quae divinis praeceptis declaratur: 1 Thess. 4, 3 *Haec est voluntas Dei, sanctificatio vestra*. Hanc ut faciamus petimus, quia auxilio gratiae indigemus: « Quid enim stultius, ait s. Aug. *De nat. et gr.* 18, quam orare ut facias quod in potestate habeas? » Pariter Sap. 8, 21 *Ut scivi quoniam aliter non possem esse continens*, sc. sapientiae, i. e. mox ut intellexi aliter fieri non posse ut sapientia praeditus sim Deique mandata observem,... *adii Dominum et deprecatus sum illum*.

Summa perfectio. Obiter nota veram hominis sanctitatem, sicut et quietem, in eo consistere ut suam abneget voluntatem:

« Cesset voluntas propria, exclamat s. Bern. *Serm. 3 de Resur.*, et « infernus non erit. » Imo perfecta cumulataque virtus, omnibus numeris absoluta et expleta, ab hoc uno pendet, ut homo in rebus omnibus, tam adversis quam prosperis, suam voluntatem *voluntati divinae* subjiciat et ad eam sese prorsus conformet: ita enim inchoatur in terris vita quae ducitur in coelis, ubi Deus est *omnia in omnibus* 1 Cor. 15, 28. Nervose s. Chrys.: « Ex terra coelum nos « facere jubet. » Cf. q. 1121, de perfectione spirituali.

Tres in unam. Ex dictis liquet tres illas petitiones partis prioris arctissime inter se connexas esse: Deo apprecamur gloriam; gloria autem Dei fulgebit, si ipse perfecte regnet in homines; jam vero regnat Deus, cum voluntas ejus in omnibus perficitur. Igitur tria optantur: *le but, sa réalisation et le moyen par lequel il se réalise.*

Pars altera, seu quatuor ultimae petitiones.

Haec autem pars altera ex priore fluit: petimus ut obstacula, quae adventum regni Dei impedire possent, removeantur. Igitur ante singulas petitiones supple quaedam: sc. *ut sanctificetur nomen tuum, ut adveniat regnum tuum, ut fiat voluntas tua*: da nobis panem quo indigemus, dimitte nobis etc.

Q. 247. Petitio 4^a, v. 11. PANEM NOSTRUM SUPERSUBSTANTIALEM DA NOBIS HODIE.

Nexus. Cum iis quae statim praecedunt ita nectit s. Chrys.: Jussi petere ut fiat voluntas Dei a vobis, sicut fit ab Angelis: non tamen vos Angelis aequo; vos enim pane indigetis, illi vero non. Hic autem nexus longius quaesitus videtur: praefero dicere obvium esse ut post ea quae referantur ad Deum, transeamus ad nostras necessitates; et, cum gratia supponat naturam, primum ea petamus quae vitae corporali necessaria sint.

Panis in Scriptura saepe sign. victum omnem (L. 14, 1 Jesus dicitur domum intrasse ut *manducaret panem*); hic vero per synecdochen ponitur pro omnibus quae ad vitam corporalem honeste sustentandam requiruntur.

Panis spiritualis. Certe in sensu obvio et naturali intelligitur vita corporalis: sed possumus cum ss. Patribus haec *accommodare* ad vitam spiritualem, eo vel magis quod vita corporalis unice sustentanda sit ut vita animae spiritualis promoveatur. Ideo *per*

deductionem quamdam legitimam verba illa extendimus ad ea quae vitae animae necessaria sunt, sc. ad ss. **Eucharistiam**, ad divinam **gratiam**, et ad **verbum Dei**. Pulchre s. Aug. *Serm.* 83, n. 2 ed. M.: « Petit te mendicus, ait, et tu es Dei mendicus. Omnes « enim, quando oramus, mendici Dei sumus, ante januam magni « Patrisfamilias stamus, imo etiam prosternimur, supplices inge- « miscimus, aliquid volentes accipere, et ipsum aliquid est ipse « Deus. Quid a te petit mendicus? Panem. Et tu quid petis a Deo, « nisi Christum qui dicit: *Ego sum panis vivus, qui de coelo descendi?* » Ita etiam s. Chromat., qui notat panem quotidie postulari debere: « Ut quotidie panem accipere corporis Domini mereamur. » S. Ambr. *De sacram.* 5, 25 de ss. Euch. loquens: « Si quotidianus « est panis, ait, cur post annum illum sumis, quemadmodum Graeci « in Oriente facere consueverunt? Accipe quotidie, quod quotidie « tibi prosit; sic vive, ut quotidie merearis accipere. » De Euch. et pane corporis simul intelligunt s. Cypr. *De or. Dom.*, s. Hier. *Adv. Pelag.* 3, etc.

Sensus per ratiocinium deductus. Attamen observa sensum illum, quo vocem *panem* interpretamur *corpus Christi*, non esse literalem et directum; namque a/ obstat propria vocabuli significatio, et b/ contextus, sc. quotidie panem illum petimus (*da nobis hodie*), atqui quotidie corpus Christi sumere, etsi utile, non tamen necessarium est. Igitur sensus ille de pane spirituali nonnisi per ratiocinationem *a pari*, vel *a fortiori*, ex alio sensu deduci potest: rogamus quae vitae corporali prosunt, certe in hunc finem ut vita illa sancte utamur, ad salutem nostram, ad veram et sanctam animae vitam; proinde sub bonis corporalibus, si vera intelligamus bona, animae bona includimus, adeoque haec simul cum illis precamur. Jam vero, inter bona animae praecipuum locum tenent tria illa quae supra enumeravi, nempe a/ *Gratia*, et proinde b/ ss. *Eucharistia*, ubi fons est omnis gratiae; tandem c/ *Verbum Dei*, quo mens nutritur et cor ad sanctitatem movetur.

Supersubstantialem, *επισσιον* (1). Haec vox graeca, qua aucto-

(1) S. Hier. verbum *επισσιος* varie interpretatur. In *Com. ad Tit.* 3, 12 omnino negat sermonem esse de pane corporali: intelligit panem *egregium* seu *peculiarem*, sc. spiritualem. Igitur *επισσιος* non distinguit a *περισσιος*, qua voce 70 Interpretes solent reddere hebr. סְגוּלָה *segolla*, i. e. *peculiaris*, *egregius*, *electus*.

res profani usi non sunt (teste Orig., *De orat.* 16), quaeque in Scriptura alibi non reperitur quam hic et apud L. in 1. parall., potest deduci 1° ab *ἐπι* et *ωσις* (ab *ἔσθι*, *esse*), hoc sensu: quod ad *esse* pertinet et ad substantiam; Syrus *panem necessitatis nostrae*, i. e. qui ad vitam necessarius est. Idem significat Vulg. per *super-substantialem* (olim legebatur *quotidianum*, ut nunc adhuc apud L.; sed vocem correxit s. Hier.); quod diserte docet s. Ambr., *De sacram.*, 5, 24.

Alii (2^a **sent.**) *ἐπιωσις* interpretantur *ad sequentem diem pertinens*; ita versio coptica *panem crastinum*; ita etiam, teste s. Hier., *Evang. sec. Hebraeos*. Graece enim *ἡ ἐπιωσις*, ab *ἐπι* et *ἔσθι* *ad-venire*, sign. *crastinum diem*. Tunc sensus est: da nobis hodie victum in crastinum diem. Sed huic explicationi obstat, tum adverbium *hodie*, tum etiam v. 34 ubi Christus sollicitudinem de crastino die vetat.

Ideo sunt (3^a **sent.**) qui intelligant *panem de die in diem* (ita s. Chrys. qui reddit per *ἐφ' ἡμέραν*), panem quo de die in diem indigemus, panem **quotidianum**. Vult autem Christus ut panem *quotidianum* (1) petamus, quia de crastino die solliciti esse non possumus: quod ut magis inculcet, addit *hodie*. « Merito, ait s. Cyr. *De orat. Dom.*, Christi discipulus victum sibi in diem « postulat, qui de crastino cogitare prohibetur. » Igitur petimus ea quae quotidie necessaria et sufficientia sunt, non vero super-vacanea quae ad divitias spectant: unde s. Cyr. Alex. *in L.* per *ἐπιωσις* intelligit *sufficientem*. S. Chrom.: « Non aliud quam quoti-
« dianum victum postulamus... Habentes victum et tegumentum,
« his contenti simus (1 Tim. 6, 8). » Sollicitudo et inopia rerum corporalium nos pariter impediunt a regno Dei; ideo postulamus quae ad vitam corporis spectant: verum nimia rerum copia etiam esset obstaculum; ideo necessaria rogamus, non quae redundant.

Q. 248. 5^a Petitio, seu 2^a earum quae ad nosmetipsos directe referuntur, v. 12: DIMITTE NOBIS DEBITA (*peccata*, ut habet L.) etc. Christus autem, quum hoc quod spirituale est, solummodo 2° loco, post rem corporalem (*panem*), ponat, non ordinem dignitatis, sed

(1) Vox *quotidianum* forsitan tacite refertur ad consuetudinem, in Oriente vigentem, coquendi panes singulis diebus (cf. Gen. 18, 6): hoc autem ideo magis necessarium erat, quod panes essent valde tenues, per modum placentarum (vide infra, M. 26, 26, ad vocem *fregit*), adeoque sicci et duri facile fierent.

naturae et infirmitatis nostrae sequi voluit. Natura enim prius vult vivere, deinde beate vivere. Jam vero, ut beate vivat, necesse est imprimis ut mala, infirmitates, vulnera et pericula auferantur. Haec est enim conditio vitae nostrae in terris, « Ut solatium « miseriae sit potius, ait s. Aug. *De civ. Dei* 19, 27, quam beatitudo « dinis gaudium. Ipsa quoque nostra justitia... in hac vita potius « peccatorum remissione constat, quam perfectione virtutum. « Testis est oratio... *Dimitte nobis* etc. » Praeterea, tanta est Dei benignitas erga nos, ut bona quaevis, conditioni nostrae congruentia, daturus sit nobis, modo tollantur mala et impedimenta. Porro malum stricte dictum unum est, sc. peccatum. Ideo omne peccatum, praeteritum (5^a p.), et futurum (6^a p.), et praesens (7^a p.) deprecamur.

SICUT ET NOS DIMITTIMUS. Alia lectio satis probabilis habet *dimisimus*, adeo ut significetur condonandum esse antequam fiat precatio. *Sicut* non normam, aut mensuram, aut gradum, sed similitudinem in modo agendi indicat; quae quidem similitudo est causa quae Deum movet ut remissionem nobis concedat, seu potius est *conditio sine-qua-non*, quemadmodum ipsemet Christus statim explicat v. 14 et 15. Hanc autem vim esse particulae *sicut*, patet ex L. 11, 4 *Dimitte nobis peccata nostra, siquidem et ipsi dimittimus omni debenti nobis*. Dein, quod attinet normam aut gradum, Deus multo largius et liberalius nobis remittit, quam nos facere possimus.

Injuriae condonandae. In illa petitione docemur oportere ut nos proximo condonemus omnem injuriam, si velimus ut Deus ignoscat nobis: cf. Eccli. 28, 2-5 et infra q. 523. Eadem enim *mensura*, qua erga alios usi fuerimus, Deus utetur erga nos, M. 7, 2. Eadem nempe, si proportionem, majore vero si rem datam consideremus. Hoc ultimum clare significat L. 6, 38 *Mensuram bonam et confertam* etc. Audi s. Chrys.: « Non gratia solum, sed etiam operibus filios Dei esse oportet. Nihil autem sic Deo similem efficit, « ut malignis atque laedentibus esse placabilem, quemadmodum et « ante docuit Christus ipsum *solem* suum oriri facere *super malos* « *et bonos.* »

Igitur certissimum est peccata nostra a Deo remittenda non esse, si nos debitoribus veniam non tribuamus; sed, ut notat Mald.,

praeter hanc conditionem aliae sane requiruntur, et plures quidem: scil. ut nos peccati poeniteat, ut fixum nobis destinatumque in animo sit non iterum peccare etc. Conditiones enim affirmantes, qualis habetur in Orat. Dom., non solent absolute intelligi, sicut conditiones negantes: sic Mc. 16, 16 *Qui non crediderit condemnabitur*, absolute verum est; sed verba ib. *Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit*, multas alias involvunt conditiones.

Debitorum, lato sensu, qui nos quovis modo offenderunt; gall. *ceux qui nous ont offensés*, quod est magis perspicuum quam flandr. *onze schuldenaren*. Non certe jubetur ut omne debitum, v. gr. pecuniae et famae, condonetur, sed ut, venia injuriae data, nullo odio animus afficiatur: *damnum* enim repeti posse explicant theologi.

In hac 5^a petitione, et in sequenti, ostenditur **orantis humilitas**, quum se peccatorem esse fateatur. « Ne quis, ait s. Cypr. *De orat.* « Dom., sibi quasi innocens placeat, et se extollendo plus pereat, « instruitur et docetur peccare se quotidie, dum quotidie pro « peccatis jubetur orare. » Conc. Milevit. II, c. 2 damnat eos qui volunt illud *Dimitte nobis debita* a sanctis dici ex sola humilitate, non ex veracitate. Cf. 1 Joan. 1, 8 *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus* etc.

Tandem animadvertite eos, qui cum inimicitia in corde haec recitant verba, et mentiri Deo, et in semetipsos sententiam ferre, precesque reddere irritas. « Virtus verae orationis est celsitudo « charitatis (s. Greg., *Hom. 27 in Ev.*). »

Q. 249. Petitio 6^a, v. 13. NE NOS INDUCAS IN TENTATIONEM, puta, ne forte in peccatum labamur. In praecedenti petitione remissionem peccatorum jam commissorum rogamus; recogitatio autem peccatorum sensus infirmitatis sanctique timoris in nobis excitat: ideo nunc postulamus ut a peccatis futuris immunes servemur. Hic est enim rectus rerum ordo, eo vel magis quod prius affirmetur quid (peccata jam admissa velle condonari) et deinde aliquid negetur (ut ulterius non peccemus).

Nunc imprimis explicandum est quid sit *inducere in tentationem* (de vario sensu vocis *tentatio* cf. q. 148): hunc in finem conciliatio facienda est cum alio Scripturae loco. Ideo seq. ponimus quaest.

Q. 249bis. NE NOS INDUCAS IN TENTATIONEM concilia cum Jac. 1, 13 *Deus neminem tentat*.

R. Nulla est repugnantia, nam sensus non est: *ne nos impellas in peccata*; s. Jacobus enim recte dicit a Deo neminem tentari i. e. in peccatum induci; hoc enim Dei sanctitati, propter quam nullum peccatum in ipsum cadere potest, repugnaret, et haeresim Calvinianam plane saperet. Sed, si Deus nequit *positive* inducere in peccatum, id *negativo* modo interdum efficit: nempe a/ permittendo ut alii, v. gr. diabolus, mundus et caro, nos ad peccatum excitent; b/ retrahendo, vel non largiendo gratiam specialem per quam *tentationem* vinceremus.

Igitur **Christus duo sibi vult:**

a/ Ne permittas ut tentationes, quibus ad malum impellamur, nos invadant; scil. tentationes *vehementes*; namque obtinere certe non volumus, ut omnis tentatio seu peccatorum occasio a nobis abigatur; hoc enim praesenti hominum conditioni minime congruens est, atque aliunde novimus tentationes utiles saepe esse. Audi s. Aug. *De serm. in monte* 2, 34: « Non id nobis orandum est, » ait, ut non tentemur, sed ne in tentationem inducamur: induci-
« mur enim, si tales acciderint quas ferre non possumus. »

b/ Si autem tentationes nos adorianur, ne permittas ut eis succumbamus; verum gratiam, qua eas superemus, concede nobis ⁽¹⁾. Ultimum tantummodo sensum, de tentatione vincenda, reddit versio gallica *Ne nous laissez point succomber à la tentation*; melior mihi videtur sequens *Ne nous induisez point en tentation*, cui concinit versio germ. *Führe uns nicht in Versuchung*.

Ut autem non inducamur in tentationem Christus alibi praecipit nobis vigilantiam et orationem (M. 26, 41: *Vigilate et orate ut non intretis in tentationem*), simulque addit praecipuam causam propter quam timendae sunt tentationes, nempe infirmitatem humanam: *Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma*.

Q. 250. 7^a Petitio, quae 4^a est posterioris partis: **SED LIBERA NOS A MALO**. Haec autem praecedenti opposita est (*sed*); non tamen ex omni parte adaequatum est antitheton, sed latior est propositio posterior. Igitur 7^a illa petitio non refertur ad *tentationem*, quasi sensus esset (ut ait s. Aug., l. 2 *De serm. in monte*) *libera nos ab illa*: nam, in tali casu, nonnisi 6 essent petitiones (*sed*

(1) De tentationibus fuse dicemus q. 2099.

ipsemet s. Aug. admittit 7, cf. supra q. 243, 5°. Melius s. Cypr. generaliter intelligit omne malum, sive peccatum, sive aliam quamlibet noxam. In hac sententia *malo* sumitur in neutro genere.

Alii cum Tert. *De orat.* et s. Chrys. genus masculinum ponunt: *a diabolo ἀπο τοῦ πονηροῦ*, qui tentationum et peccatorum et omnis mali spiritualis praecipuus est auctor et *praeses et artifex* (Tert.). Huic autem interpretationi obstat (Knab.) in V. T. ὁ πονηρὸς numquam de diabolo dici, et in N. T. semel tantum diabolus a Christo vocari simpliciter τοῦ πονηροῦ, sc. M. 13, 19 *venit malus et rapit* etc., sed hic designationem ex contextu satis claram esse: alibi semper diabolus vocibus propriis et minus dubiis nominari (M. 5, 37 *a malo est* potest in neutro gen. sumi). Ergo discipuli intelligere debebant *ab omni malo*.

Utraque sententia probabilis est, et sensus eodem recidit: Galli tenent neutrum *délivrez-nous du mal*; Flandri vero masculinum *van den kwade*.

Aptus rerum ordo. Primum petimus remissionem peccatorum praeteritorum (5^a pet.), futura dein avertimus (6^a pet.), et nunc tandem praesens intuemur eique providemus per hoc quod omne malum ab eo removeamus. Praeterea, si in 6^a petitione pro tempore futuro optamus liberari a peccatis, nunc quodcumque malum a nobis deprecamur; atque in hac ultima precatione recte sistimus, quum liberatio ab omni malo largitionem et possessionem omnis boni involvat, nihilque ultra sit quod cupiamus et postulemus.

Nihil ultra petendum. S. Cypr. (l. c.): « Quando dicimus « *Libera nos a malo*, nihil remanet quod ultra adhuc debeat postulari... Contra omnia, quae diabolus et mundus operantur, securi « stamus et tuti. » Ut autem hoc plenius animo percipiamus, notemus perfectam liberationem ab omni malo nonnisi in coelesti gloria inveniri. « Dicendo *Libera nos a malo*, ait s. Aug. *De pecc. mer.* 2, 4, addimus quod perficietur in fine, cum absorbebitur « mortale a vita. Tunc enim nulla erit talis concupiscentia, cum qua « certare, et cui non consentire jubeamur. » Ergo summum bonum, videlicet vitam aeternam, in qua Deo fruemur, tacite imploramus.

Amen. In fine orat. Dom. Vulg. addit *Amen* (sensum hujus vocis explicavimus ad M. 5, 18); verum ut glossema habetur a *Tisch. 7^a ed. Utcumque res se habeat, multi e ss. Patribus istud

Amen addiderunt: quod et Ecclesia in precibus liturgicis constanter facit. Merito s. Hier. id *signaculum* orat. Dom. vocat.

Pro exercitatione memoriae hanc adjicimus quaestionem.

***Q. 250.** Habet, ait Mald., oratio Dominica rhetoricam suam. Hoc verissimum esse demonstra; atque ideo exordium, et singulas partes expende, in hunc praesertim finem ut ostendatur petitiones omnes, miro quodam et recto ordine dispositas, apte inter se connexas esse. — R. ex dictis collige.

Scriptores consulendi. Qui Orat. Dom. populo exponere volunt, utiliter consulent sequentes auctores: *Orig.* in lib. de orat., cujus 2^a pars agit de orat. Domin.; *Tertull.* in lib. de orat.; s. *Cypr.*, libro de or. Dom.; s. *Cyr. Hier.*, catech. 5 Mystag.; s. *Chrys.* hom. in hunc loc. M.; s. *Hier.* in M. 6; s. *Aug.* ep. 130 ed. M., ad Probam; idem De serm. Domini in monte 2, 5; s. *Thom.*, in opusc., et in Summa theol. 2^a 2^{ae}, 83, 9, ubi de virt. religionis et proinde de orat.; *Cat. conc. Trid.* p. 4, ubi or. Dom. longè lateque exponitur; *A. Lap.* in h. l., *Bourdaloue*, *Bossuet*, *Segneri* (La Manna dell' anima, 16 Ott. e giorni seguenti) etc.

Nota. Quantumvis praeclara sint, quae a viris etiam doctissimis et sanctissimis de Orat. Dom. scripta fuerint, fateri tamen oportet ipsammet verborum simplicitatem et sublimitatem omni humanae explicationi longe praestare; adeo quidem ut in iisdem agnoscenda sit copia doctrinae inexhausta, quin imo sententiarum altitudo summa, et tanta quidem ut eam transcendere aut attingere numquam possimus.

Lectio Vulgatae melior. Ad finem Or. Dom., post vocem *malo*, in edit. Complut. additur (gr.) *quoniam tibi est regnum, potestas et gloria in secula seculorum: Amen*. Haec habent multi codices, nonnullae vers. antiquae, et pauci Patres graeci. Sed lectio Vulg., quae ista (excepta voce *Amen*) omittit, longe melior est: additamentum illud est glossema, quod ex vetusta consuetudine dicendi doxologiam post Or. Dom. ortum est ⁽¹⁾. *Tisch. in 7^a ed. facit cum Vulg. (praeter vocem *Amen* quam expungit), ibique indicat auctoritates quibus lectio Vulg. nititur.

Hic v. 5-13 primum apud M. narratur Christum de sancta precatione locutum fuisse: quaestio generalis de hac materia posset hic tractari; sed melius referetur ad M. 7, 7-11 ubi prima vice oratio *directe* et *explicite* commendatur. Quod autem Salvator verbis docuit, illud ipsemet factis seu exemplo suo saepissime confirmavit: vide infra ad M. 14, 23.

(1) In fine precationum et concionum addebatur quaedam doxologia, qualis in hom. ss. Patrum, et apud s. Paulum occurrit.

Q. 251. Quare proximo condonandum sit, v. 14 et 15.*Præced. vide p. 256.*

M. 6, 14. Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum: dimittet et vobis Pater vester coelestis delicta vestra.

¹⁵ Si autem non dimiseritis hominibus: nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra. ¹⁶ Cum autem etc.

Mc. 11, 25. Et cum stabitis ad orandum, dimitte si quid habetis adversus aliquem: ut et Pater vester qui in coelis est, dimittat vobis peccata vestra.

²⁶ Quod si vos non dimiseritis: nec Pater vester, qui in coelis est, dimittet vobis peccata vestra.

14 sq. ENIM: reddit rationem ^{5^{ae}} petitionis *Dimitte nobis* etc., et fortiter inculcat (*positive* v. 14, *negative* v. 15) legem illam sanctae talionis: cf. M. 18, 21-35. Notatu dignum est Christum nihil aliud ex orat. Dom. concludere et repetere nisi conditionem illam v. 12 *sicut nos dimittimus*, « ut ostendat, ait s. Chrys., se injuriarum recordationem maxime omnium aversari et odio habere. » Ceterum, quum res sit difficilis, pluries injungitur M. 5, 24; 18, 35; L. 6, 37. Verba autem, quae ex Mc. 11, 25 et 26 in columna dextra recitavimus, plane parallela sunt, sed alio tempore a Christo dicta fuerunt: cf. *Tabul. Synopt.* in fine hujus comm.

Jam vero, quod attinet ad doctrinam Christi hic enuntiatam, facile intelligimus eum qui proximo injurias condonare nolit, puta, in re gravi, quique adeo corde gerat odium capitale, vere poenitentem non esse, proindeque remissionem peccatorum obtinere non posse.

Q. 252.**III. Jejunium foris non appareat: 6, 16-18.**

M. 6, 16. Cum autem jejunatis, nolite fieri sicut hypocritae tristes: exterminant enim facies suas, ut appareant hominibus jejunantes. Amen dico vobis, quia receperunt mercedem suam.

¹⁷ Tu autem, cum jejunas, unge caput tuum. et faciem tuam lava, ¹⁸ ne videaris hominibus jejunans, sed Patri tuo, qui est in abscondito: et Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi. ¹⁹ Nolite thesaurizare etc. *Vide anteq. 253.*

Sententiam generalem v. 1 *Attendite ne justitiam vestram* etc., quam 1° ad eleemosynas et 2° ad orationem retulit, nunc 3° accomodat jejunio: atque ita singillatim respicit tria praecipua bonorum operum genera, quae, ut dixi q. 154, tribus concupiscentiis malis respondent. Docet igitur cavendum esse ne jejunia cum externa et affectata tristitia fiant, ut ab hominibus videantur, et laudem seu gloriam humanam attrahant.

Primum apud M. mentio fit de *jejunio*: posset nunc exponi quaestio generalis de jejunio ex Scriptura: sed potius eam amandamus ad M. 9, 15 ubi prima vice jejunium *directe* commendatur.

Verba autem Christi de jejuniis privatis, quae sponte fiebant (L. 18, 12 *Jejuno bis in sabbato*), imprimis intelligi videntur, ut infra M. 9, 14 sq. Apud Judaeos erat etiam jejunium publicum, lege praescriptum omnibus Lev. 16, 29; 23, 27, sed unum tantum in toto anno, sc. die Magnae Expiationis observandum.

16. TRISTES facie, quod ulterius explicatur in seq. EXTERMINANT. Erudite s. Hier.: « Verbum *exterminant*, quod in Ecclesiasticis Scripturis vitio interpretum tritum est, aliud multo significat quam vulgo intelligitur. *Exterminantur* quippe exules, qui mittuntur extra terminos. Pro hoc ergo sermone, *demoliuntur* semper accipere debemus, quod graece dicitur *αφαιζουσι*. » Verbum hoc graecum proprie significat *e conspectu removeo* (α priv. et *φαίνω* appareo, ostendo), inde *perdo*, *fulgore privo*, *deformo*, *deturpo*. Sensus est: deturpant FACIES SUAS, i. e. totum corporis habitum squalidum reddunt, poenitentiam mentisque tristitiam simulantes. Solebant Judaei, quando jejunabant et in luctu erant, cinerem capiti aspergere, sedere in pulvere, sacco indui, abstinere a lavando corpore etc. Is. 58, 5; 61, 3.

17. TU AUTEM CUM JEJUNAS, UNGE CAPUT TUUM: « Christus, ait s. Chrys., non omnino praecipit ut nos inungamus; nam omnes hanc transgredi legem deprehenderemur, maxime ii imprimis qui jejunium servare student, monachorum populi qui montes occupant. Non itaque hoc praecipit. Verum, quia apud veteres mos fuit, ut se ungerent cum in gaudio et laetitia versarentur⁽¹⁾,... ungere se oportere dixit, ut cum omni studio atque diligentia hoc bonum servemus. » Igitur *unge caput* et *faciem lava* sign.: opera poenitentiae, quibus corpus sponte castigatur, absconde; atque ideo hilarem exhibe vultum (oleo illitum, ut solet fieri in laetitia); corpus manusque lava et munda, ut mos est;

(1) Olim in conviviis festivis **unguentorum usus frequens** admodum fuit, tam apud Graecos (Hom., *Odys.* 1), quam apud Romanos (Catul. *Epigr.* 13; Mart. l. 3 *Epigr.* 12), et praesertim apud Hebraeos: 2 Reg. 12, 20; Ps. 22, 5; Eccl. 9, 8; Cant. 1, 12; Amos. 6, 6; Ezech. 23, 41; L. 7, 46; M. 26, 7 etc. *Caput* recumbentium imprimis ungebatur; quandoque etiam *pedes* J. 12, 3: vide ante ad M. 26, 7.

verbo, noli, ut moestitiam ostentes, cultum corporis solitum negligere.

5. DE BONIS CIVIUM IN NOVO CHRISTI REGNO :

Divitiae coelestes, non terrenae quaerantur : 6, 19-34.

Hactenus satis arcte connexa fuerunt quae Christus dixit : sequitur nunc pericopa, in qua sententiae videntur laxiore modo conjunctae ; et in iis, secundum Mald. ad M. 7, 1, non anxie quaerenda est connexio ; neque oportet necessario supponere omnia et singula, quae tunc dixerit Jesus, verbotenus eodem ordine referri ab Evangelista (certe non aderant tachygraphi) : scriptor praecipua doctrinae capita commemorat prout memoriae ejus (adjutae tamen divina inspiratione) occurrunt. Eaedem vero sententiae apud L. pluribus in locis sparsae reperiuntur, ut infra indicabimus ad singula puncta : sed ibi aliud quandoque est sententiarum vinculum et alia verborum consecutio.

A. Thesaurus in coelo : 6, 19-21.

Praeced. vide p. 274.

M. 6, 19. Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra : ubi aerugo et tinea demolitur : et ubi fures effodiunt et furantur. ²⁰ Thesaurizate autem vobis thesauros in coelo : ubi neque aerugo, neque tinea demolitur, et ubi fures non effodiunt, nec furantur.

²¹ Ubi enim est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum. ²² Lucerna etc. *Vide ante q. 254.*

L. 12, 33. Vendite quae possidetis, et date eleemosynam. Facite vobis sacculos, qui non veterascunt, thesaurum non deficientem in coelis : quo fur non appropriat : neque tinea corrumpit.

³⁴ Ubi enim thesaurus vester est, ibi et cor vestrum erit.

Connexio cum iis quae statim praecedunt, haec est, secundum s. Chrys. : « Quia vanae gloriae morbum expulit, opportune jam « de divitiarum contemptu sermonem inducit. Nihil enim ita ad « divitiarum amorem concitat, ut vanae gloriae cupiditas. »

Q. 253. Quales divitiae quaerendae sunt, et quare ? Vel quaenam sunt **falsae**, quaenam **verae divitiae** ?

R. Non terrenae sed coelestes appetendae sunt, propter plures rationes, quarum duas Christus hic affert.

Prima ratio : divitiae hujus mundi caducae sunt et fluxae ; vel enim sua sponte pereunt, ut metalla per aeruginem et vestes per

tineas corroduntur, vel a furibus vi rapiuntur (*fures effodiunt eas*, διερυσσονται: alii vertunt *fures perfodiunt* sc. parietes, angl. *break through*, fl. *zij breken in*). Cf. Jac. 5, 2, 3 *Divitiae vestrae putrefactae sunt* etc. Divitiae autem coelestes solae stabiles sunt et aeternae.

Nolite, ait Salvator, *thesaurizare* etc. « Quoniam ibi (in coelo) « domus nostra est, ait s. Chrys. in *M. h.* 12, illic omnia deponamus, et nihil hic relinquamus, ne illa perdamus..... Annon « extremae dementiae est, ibi omnia accumulare, ubi deposita « pereunt et corrumpuntur; ubi vero intacta manent et augentur, « ibi ne minimam eorum partem deponere, cum maxime ibi sine « fine victuri simus? » S. Aug. (ed. M. V, 114): « Dives, ait, sciat « se esse viatorem, et in divitias tamquam in stabulum [deversorium] intrasse: non secum tollit quod in stabulo invenerit. » — « Quae stultitia, ait rursum s. Chrys. (cit. apud A Lap.), illic « relinquere (thesauros) unde exiturus es, et non illuc praemittere « quo iturus es? Thesauriza ubi patriam habes. »

Thesauri autem *in coelo* intelliguntur generatim merita bonorum operum quorumvis (de quibus in praecedentibus 6, 1-8, ubi omnia ad tria genera fuerunt revocata), sed praesertim cogitanda est eleemosyna (de qua supra 6, 2-4), ut patet ex loco parall. L. in columna dextra recitato.

Altera ratio v. 21 adjungitur, ad perficiendum id quod priori deesse poterat: etenim opes seculares non semper, neque omnibus et singulis pereunt. Si, inquit Jesus, non pereant, saltem nocet earum possessio: *Ubi est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum*. Namque, ut ait acute s. Aug. *Conf.* 13, 9: « Pondus meum amor meus: « eo feror quocumque feror. » Inde sententia Latinis usurpata: Cujusque animum illic magis esse ubi amet, quam ubi animet. S. Fulg. *Sermo de conf.*: « Vis nosse ubi thesaurizas? attende quid « amas. Vis nosse quid amas? attende quid cogitas. » Igitur si bona quaeramus terrena, cor nostrum terrenis rebus addictum erit, affectus nostri et studia omnia impendentur rebus hujusmodi vilibus et caducis, quae nostro amore prorsus indignae sunt, imo quae mentem nostram excaecant omnesque actiones inficiunt (v. 22 et 23 *si oculus fuerit nequam* etc.), atque adeo nos impediunt servire Deo (v. 24 *nemo potest* etc.). « Terrena substantia... pondus « est », ait s. Greg. *In Ev.* hom. 37: pondus autem constanter

trahitur in terram. Aptā comparatione ista miseria describitur a s. Chrys. : « Quemadmodum canis in fossa ligatus, pecuniarum « tyrannide gravius quam catena quāpiam constrictus, contra « adeuntes te omnes oblatrabis, hoc unum perpetuo opus exse- « quens, ut deposita conserves aliis : quo quid unquam miserius « fuerit? » E contrario, si copias coelestes, i. e. merita bonorum operum, cupiamus et persequamur, cor nostrum erit in coelis, rebus supernis addictum, Deo per amorem adstrictum ; aliis verbis, mens nostra, si non sit in aere, erit in aethere, atque adeo *conversatio nostra erit in coelis*, ut jubet Apostolus Phil. 3, 20. Cf. Col. 3, 1 *Quae sursum sunt quaerite* etc.

Thesaurus sensu lato. Ex dictis patet *thesaurum* intelligi, non de auro et argento tantum, sed de rebus quibuscumque pretiosis, quae recondi solent, ut de frumenti acervis, de vestibus etc. Ideo non tantum *aerugo*, sed etiam *tinea* nominatur. Apud Orientales, magis quam apud nos, vestes quamdam constituunt fortunae partem : unde divites soleant habere magnam vestimentorum copiam : cf. Job. 27, 16 *Si... sicut lutum praeparaverit vestimenta...*, i. e. cum tanta copia, quanta est copia luti in viis. Jac. 5, 2 *Divitiae vestrae putrescentiae sunt, et vestimenta vestra a tineis comesta sunt*. Is. 3, 6 *Vestimentum tibi est, dives es ; princeps esto noster*.

Animadvertendum etiam est, non ipsas divitias a Christo damnari, sed affectum inordinatum ad eas, per quem nempe cor eis apponatur (v. 21 *ibi est et cor tuum*) : cf. Ps. 61, 11 *Divitiae si affluant, nolite cor apponere* ; adeo ut ipsis non *serviatur* (v. 24 *Mammonae servire*). Cf. q. 534.

Homilia in falsas et veras divitias.

Ut autem completam hac de re notitiam habeamus, duplici rationi, hic a Christo allatae, alias duas addere possumus, nempe divitias terrenas incertas esse, neque eisdem cor nostrum satiari. Igitur quatuor sunt causae praecipuae, quae nos impellunt ut, opibus hujus mundi spretis, earum loco bona spiritualia et coelestia appetamus : eas singillatim, secundum rectum earum ordinem, exponemus, in gratiam concionatoris sacri. Vide ad calcem in Append. IV Excurs. 26, q. 1125.

B. Oculus simplex: 6, 22 et 23.

Præced. vide p. 276.

M. 6, 22. Lucerna corporis tui est oculus tuus. Si oculus tuus fuerit simplex: totum corpus tuum lucidum erit. ²³ Si autem oculus tuus fuerit nequam: totum corpus tuum tenebrosum erit. Si ergo lumen, quod in te est, tenebrae sunt: ipsae tenebrae quantae erunt! ²⁴ Nemo potest etc. *Vide ante q. 255.*

L. II, 34. Lucerna corporis tui, est oculus tuus. Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit: si autem nequam fuerit, etiam corpus tuum tenebrosum erit. ³⁵ Vide ergo ne lumen, quod in te est, tenebrae sint. ³⁶ Si ergo corpus tuum totum lucidum fuerit, non habens aliquam partem tenebrarum, erit lucidum totum, et sicut lucerna fulgoris illuminabit te.

Q. 254. Expone sermonem figuratum de *oculo simplice* et de *oculo nequam*, connexionem cum praecedentibus indicando.

R. Statim dixit Christus quaerendas esse opes coelestes, quia secus cor non esset in coelis, sed in terra, i. e. affectibus terrenis depravatum foret: nunc autem docet, si *cor* malum sit, *opera* nostra veneno infici omnia; e contrario, si cor sanctum purumque fuerit, fore ut omnes actiones bonae honestaeque sint. S. Aug. (ed. M. I, 781): « In corde, ait, homo est, quicumque est. » Et alibi (IV, 1938): « In corde hominis sedet imperator: si bonus bona jubet, bona fiunt; si malus mala jubet, mala fiunt. » Ratio, qua theologi hanc fulciunt doctrinam, haec est: actus externos ex internis oriri atque ab eis vim moralem (gall. *leur moralité*) desumere.

Illud autem docet et inculcat Dominus per duplicem comparisonem, sc. oculi cum lucerna, et animi cum oculo.

I^a Comparatio. V. 22. *Lucerna corporis est oculus* (tui et tuus ad primigeniam M. scripturam non pertinent). Haec est Christi ratiocinatio: pone domum illuminari per lucernam: quod est lucerna in domo illa, id est oculus in corpore: si lucerna extinguitur, domus tota versatur in tenebris; pariter si oculus sit vitiosus et ad videndum ineptus, totum corpus obscurum est. Contra, si lucerna fulgeat, domus collustratur universa; pariter, si oculus bene valeat et vigeat, omnia et singula corporis membra lucida sunt. Hoc deinde ad animum et actus externos, qui ex eo profluunt, refertur, sequenti ratione.

2^a Comparatio. Quemadmodum oculi, si *simplices* i. e. puri et sani sint, lumen dant universo corpori nostro, et permittunt ut singula membra officio suo recte fungantur: ita etiam, si animus

noster (*cor* pro mente seu animo) purus et sanctus sit (si sit *lucidus* sensu figurato); in specie, si a/ *intellectus* sit rectus, adeo ut videat res uti sunt vera, ac proinde sane iudicet de bona et mala ratione rerum agendarum; praeterea b/ si *voluntas* et mentis finis recta et honesta sint: opera omnia erunt *lucida* i. e. honesta. Contra, v. 23 *si oculi sint nequam*, i. e. vitio quodam affecti et caligantes, *totum corpus erit tenebrosus*; quia aliud lumen quam oculorum non est in corpore: similiter, si cor corruptum fuerit, i. e. si iudicium morale fuerit pravum, si finis mentis fuerit malus, actiones inde promanantes malae erunt. « Non ergo *quid* quisque faciat, sed *quo* » *animo* faciat, considerandum est (s. Aug. *De serm. in monte* 2, 46). » Et s. Greg. *In Ev.* h. 5: « Deus, ait, non perpendit *quantum* in » ejus sacrificio, sed *ex quanto* (quo animo) proferatur. » Addit: « Nihil offertur Deo ditius voluntate bona. »

Si lumen quod est in te tenebrae sunt, i. e. si oculi, qui lumen ceteris affundunt membris, sint corrosi et obscurati, *ipsae tenebrae quantae erunt!* i. e. multo magis caligine obducta erunt cetera membra, quae per se nulla fruuntur luce: idem est in iis quae ad mores spectant; nihil boni efficere possumus, si et mentis cogitationes et cordis cupiditates malae et perversae sint omnes; verbo, si nihil nisi terrenum sapiamus, nihil nisi pravam perficiemus.

Verba L. 11, 36, ut leguntur in Vulg., vere *παρασχημα* sunt: melius ita habetur in scriptura L. primigenia: *Si etc.: erit lucidum totum, sicut quando lucerna fulgore suo illuminat te*. Gall. *Si votre corps est tout entier dans la lumière, c'est que la lampe vous entoure entièrement de ses rayons: c'est-à-dire, si toutes vos actions sont bonnes, c'est que votre esprit est bon et que votre intention est droite*.

C. Duobus dominis servire nemo potest, v. 24.

Praeced. vide p. praec.

M. 6, 24. Nemo potest duobus dominis servire: aut enim unum odio habebit, et alterum diliget: aut unum sustinebit, et alterum contemnet. Non potestis Deo servire et Mammonae.
²⁵ Ideo dico vobis etc.

L. 16, 13. Nemo servus potest duobus dominis servire: aut enim unum odiet, et alterum diliget, aut uni adhaerebit, et alterum contemnet: non potestis Deo servire et Mammonae.

SUSTINEBIT videtur referre lectionem *αυξεται*, sed vera lectio est *αυξησεται*, *adhaerebit*, ut bene vertitur in loco parall. L. (*αυτεχορησι* *τινος*, *firmiter tenere, adhaerere*). Igitur sensus non est *unum patietur*,

quasi velit dicere: si autem neutrum diligit, imperium unius sustinebit, alterius vero contemnet. Binae enim propositiones disjunctivae plane parallelae sunt: aut hunc odio habebit et illum diliget, aut vice versa hunc diliget (ei adhaerebit, eum *sustinebit*) et alterum odio habebit (*contemnet*).

Q. 255. Quid Christus sibi vult, cum: *Nemo potest*, ait, *duobus dominis servire?* Ostende quomodo hoc monitum cum doctrina praecedente de *oculo simplice et nequam* connectatur.

R. Docet fieri non posse ut simul serviamus *Deo et Mammonae*, i. e. ut rebus coelestibus et terrenis simul studeamus, ut opes spirituales et mundanas simul quaeramus; proinde oportet ut cor nostrum sit purum a prava divitiarum cupiditate, si velimus opera sancta perficere et merita acquirere pro coelo: nam, ut Christus monuit in brevi illa parabola de oculo, si cor sit pravam, actiones nostrae externae malae erunt. Igitur *duo domini* intelliguntur sibi invicem oppositi, qui contraria praecipunt (s. Chrys.), quales sunt *Deus* et *Mammon*, Deus verus, qui vult ut opes coelestes appetamus, et deus falsus, qui res terrenas jubet persequi. **Mammon**, מַמּוֹן vox Aramaica, seu Syro-Chaldaica (unde s. Aug. refert lucrum dici *mammon* in lingua *punica*, i. e. in lingua Carthageniensium qui e Phoenicia oriebantur), nomen est idoli quod divitiis praeesse putabatur, sicut *Plutus* apud Graecos et Romanos.

NON POTESTIS DEO SERVIRE ET MAMMONAE: « Audiat hoc avarus, « exclamat s. Hier., audiat qui censetur vocabulo christiano, non « posse se simul divitiis Christoque servire. » Dicit autem Jesus *servire divitiis*, non *habere divitias*: nam, ut observat idem s. Hier., avarus eas custodit ut *servus*, beneficus autem eas distribuit ut dominus. S. Chrys. « Job dives erat, sed non serviebat Mammonae... « Dominus, non servus, erat. Cf. illud dictum Lafontaine de avaro: « *Il ne possédait pas l'or, mais l'or le possédait.* » S. Aug. (ed. M. V, 955): « Si, ait, dominus auri es, facis de illo quod bonum est; si « servus, facit de te quod malum est. » Et alibi (V, 961): « Si ser- « vaveris, tua non erunt (bona terrena); si erogaveris, tua erunt. » Divitiae per se malae non sunt (loquimur contra Socialistas, quorum effatum est *La propriété c'est le vol*), sed vitio hominum malae fiunt. .

D. Nimia sollicitudo rerum temporalium : 6, 25-34.

Præced. vide p. 280.

M. 6, 25. Ideo dico vobis, ne solliciti sitis animae vestrae quid manducetis, neque corpori vestro quid induamini. Nonne anima plus est quam esca: et corpus plus quam vestimentum?

²⁶ Respicite volatilia coeli, quoniam non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea: et Pater vester coelestis pascit illa. Nonne vos magis pluris estis illis?

²⁷ Quis autem vestrum cogitans potest adjicere ad staturam suam cubitum unum?

²⁸ Et de vestimento quid solliciti estis? Considerate lilia agri quomodo crescunt: non laborant, neque nent. ²⁹ Dico autem vobis, quoniam nec Salomon in omni gloria sua coopertus est sicut unum ex istis. ³⁰ Si autem fenum agri, quod hodie est, et cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit: quanto magis vos, modicae fidei?

³¹ Nolite ergo solliciti esse, dicentes: Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? ³² Haec enim omnia gentes inquirunt. Scit enim Pater vester, quia his omnibus indigetis.

³³ Quaerite ergo primum regnum Dei et justitiam ejus: et haec omnia adjicientur vobis.

³⁴ Nolite ergo solliciti esse in crastinum. Crastinus enim dies sollicitus erit sibi ipsi: sufficit diei malitia sua. 7, 1. Nolite judicare etc. *Vide ante q. 261.*

L. 12, 22. Dixitque ad discipulos suos: Ideo dico vobis: Nolite solliciti esse animae vestrae quid manducetis: neque corpori quid induamini. ²³ Anima plus est quam esca, et corpus plus quam vestimentum.

²⁴ Considerate corvos, quia non seminant, neque metunt, quibus non est cellarium, neque horreum, et Deus pascit illos. Quanto magis vos pluris estis illis?

²⁵ Quis autem vestrum cogitando potest adjicere ad staturam suam cubitum unum? ²⁶ Si ergo neque quod minimum est potestis, quid de caeteris solliciti estis?

²⁷ Considerate lilia quomodo crescunt: non laborant, neque nent: dico autem vobis, nec Salomon in omni gloria sua vestiebatur sicut unum ex istis. ²⁸ Si autem fenum, quod hodie est in agro, et cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit: quanto magis vos pusillae fidei?

²⁹ Et vos nolite quaerere quid manducetis, aut quid bibatis: et nolite in sublime tolli: ³⁰ haec enim omnia gentes mundi quaerunt. Pater autem vester scit quoniam his indigetis.

³¹ Verumtamen quaerite primum regnum Dei, et justitiam ejus: et haec omnia adjicientur vobis.

Q. 256. 1° Christi doctrinam de vana sollicitudine expone, dicendo quomodo praecedentibus annectatur per *ideo*. 2° Indica tres comparationes, quibus doctrina illa illustratur et confirmatur.

R. ad 1^m. Nexus: ut Mammonae non serviatis, nimiam sollicitudinem rerum terrenarum devitate. Tacitam objectionem praevenit, ut notat s. Chrys.: « Ne enim dicerent (avari): « Quid ergo? Si omnia projiciamus, quomodo vivere poterimus? Huic

« objectioni opportune occurrit. » Igitur v. 25 *ne solliciti sitis* (1) (*in crastinum* addit v. 34, i. e. in futurum : *cras* non stricte intelligi debet) *animae vestrae*, de anima vestra, de vita vestra, quomodo hanc cibo sustentetis (*quid manducetis*), nec de corpore vestro, quomodo illud vestimentis foveatis : verbo, ne solliciti sitis de cibus aut de vestibus. Addit L. : *Et nolite in sublime tolli*, i. e. desideria nimia in te excitare, nimio ardore in res terrenas ferri. Vult dicere : rebus necessariis estote contenti ; cohibete cupiditates vestras, ne ultra modum excrescant per nimiam sollicitudinem.

Deo fidere etiam in rebus temporalibus. Ratio est v. 32, Patrem vestrum coelestem, qui novit omnes indigentias vestras, vobis providere. Ipse enim dedit vobis *animam*, i. e. halitum vitalem, seu vitam corporalem quae cibos appetit, dedit quoque corpus quod eget indumentis ; atqui v. 25 *anima* (vita) *plus est quam esca*, et *corpus plus quam vestimentum* ; ergo Deus, qui majora concessit, etiam minora largietur, ut animadvertunt s. Hier. et s. Chrys. V. 33 Igitur ipsi confidere fideliterque servire oportet : *quaerere primum regnum Dei et justitiam ejus* ; tunc enim *omnia*, quae ad vitam et corpus spectant, ab ipso provide tribuentur, imo vero *adjicientur vobis*. Nempe *adjicere* solemus quaedam minora et viliora, praeter res pretio emptas : cf. flandr. *als toemaat schenken*. « Non dixit, ait s. Chrys., *dabuntur*, sed *adjicientur*, ut discas... » praesentia nihil esse, si cum magnitudine futurorum comparentur. »

Doctrina hic tradita **ex aliis Scripturae locis** confirmari et

(1. **Sollicitudo quaedam bona.** *Ne solliciti sitis*, puta *nimum*, nam ordinata sollicitudo non est servitus Mammonae. Ideo secundum quosdam dicit Christus v. 33 *Quaerite primum regnum Dei* : putant his verbis declarari terrena etiam quaeri posse, sed tantum *secundo loco*, nempe propter regnum Dei, et absque nimia sollicitudine, praesertim ea quae nascitur ex dissidentia in Deum. Nolim hanc interpretationem admittere, quum addatur *haec enim omnia adjicientur vobis* : verus sensus est *Quaerite ante omnia regnum Dei*. Aliunde tamen novimus, non omnem rerum terrenarum curam improbari, modo sit moderata et recte ordinata. Hac in re errabant olim *Euchitae* seu *Messaliani*, qui volebant semper orare et numquam laborare. Providam diligentiam, in acquirendis et dispensandis iis quae ad victum cultumque spectant, servandam esse, jam innuitur, cum in oratione Dominica *panem nostrum quotidianum* petimus. Dein Christus ipsemet loculos habuit (J. 12, 6 ; 13, 29), atque adeo sollicitus erat, non solum in crastinum, sed in plures certe dies. Cf. Act. 11, 29, ubi narratur christianos subsidia ministrasse pro fame quae praedicebatur. Similiter Joseph in Aegypto providet pro 7 annis, et Prov. 6, 6 et 30, 25 exemplo formicae discimus laborare pro futuro. « In sudore vultus, » ait s. Hier., praeparamus nobis panem (respicit Gen. 3, 19) : labor exercendus est, sollicitudo « tollenda. » Utique sollicitudo nimia de *corporalibus* ; nam, ut addit idem s. Hier., de spiritualibus cibis et vestimentis semper debemus esse solliciti.

elucidari potest. Ps. 54, 23 *Facta super Dominum curam tuam* (hebr. *onus tuum*, gall. *tout ce qui pèse sur vous, toutes vos inquiétudes ou préoccupations*), et *ipse te emutriet* (sustentabit et tuebitur). Cf. Ps. 36, 25. 1 Petr. 5, 7 *Omnem sollicitudinem vestram projicientes in eum* (Deum), *quoniam ipsi cura est de vobis*. Phil. 4, 5b *Dominus prope est tamquam adjutor*. *Nihil ergo solliciti sitis : sed in omni re, oratione et obsecratione, cum gratiarum actione, petitiones vestrae innotescant apud Deum*, i. e. in omni necessitate recurrite ad Deum ; et *pax Dei, quae exsuperat omnem sensum, custodiat* (potius *custodiet* in gr.) *corda vestra et intelligentias vestras in Christo Jesu* : i. e. recurrite ad Deum, et, ab omni sollicitudine liberati, vera perfectaue pace fruamini.

Igitur cognitio et cultus veri Dei inanem nimiamque curam de rebus terrenis sedare atque abigere debent. Mirum sane non est *gentiles* ea vexari, quippe qui verum Deum non colant, nec rectam Providentiae notitiam habeant (v. 32), « Quorumque omnis labor et studium circa praesentem vitam versatur (s. Chrys.) ; » sed nos christiani eos imitari haudquaquam possumus.

R. Ad 2^m. **Comparatio** 1^a v. 26 desumitur ab avibus, et sollicitudinem de escis respicit. **Aves coeli** (quae sub coelo vagantur, neque ab hominibus, ut aves domesticae, nutriuntur), v. gr. *corvi* L., *non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea* ; destitutae sunt omnibus subsidiis et facultatibus quibus se alere possent ; sed Deus providet earum nutrimento (Ps. 144, 16 *Aperis tu manum tuam, et imples omne animal benedictione* ; Ps. 146, 9 *Qui dat jumentis escam ipsorum* etc.) : multo magis vobis largietur cibum, vos enim *magis pluris estis illis* (infra M. 10, 31 *Multis passeribus meliores estis vos*). Vis dictionis augetur interrogatione : *Nonne vos tamquam homines, et tamquam filii Patris coelestis, magis pluris estis illis, quae sunt animalia, creata tantum propter vos homines, quorum Deus est Dominus quidem, non vero pater ?*

Certe, ut notat s. Chrys., mens Christi non est ut affirmet homines non debere serere et metere, sed docet nimiam sollicitudinem vitandam et Deo fidendum esse, quippe qui neque avibus providere recuset.

2^a **Comparatio** (haec in Evang. tertio loco ponitur, sed eam primae adjungo propter connexionem doctrinae) a liliis herbisque

agri deducitur v. 28, et apte refertur ad vestimenta. **Lilia** ⁽¹⁾ **agri**, agrestia, sponte nata, non opera hortulani excolta, *non laborant*, sicut viri, *neque nent*, sicut mulieres, et per Dei providentiam splendidius vestiuntur *quam Salomon in omni gloria sua* (nominatur Salomon, quia divitiis et magnificentia omnibus regibus antecelluit, 3 Reg. 3, 13); imo vero, quod magis est, rex ille splendidissimus non coopertus fuit *sicut unum ex istis* ⁽²⁾: attamen plantae sunt vilissimae seu herbae fugaces, quae mox marcescunt, et ad nihil aliud valent quam ut comburantur. Igitur vocat eas *fenum agri*, i. e. herbam agrestem, ad exaggerandam rei vilitatem, ut Dei benignitas tanto major videatur, nostraque fiducia vehementius erigatur. Addit *quod hodie est*, sed cras amplius non erit, seu potius *in clibanum mittetur* ⁽³⁾, quod contemptibilis est. *Quanto magis vos, modicae fidei*, i. e. modicae fiduciae! Nota magnam in verbis Christi esse vim atque impetum ratiocinationis vehementem.

Binae illae comparationes, quae simul sumendae sunt, probant Deo fidendum esse quod attinet ad res corporales: ex quo praecipua eruitur ratio ob quam deponenda sit sollicitudo immodica. Tertia vero similitudo, quam statim exponemus, demonstrat humanam sollicitudinem saepe *inane* esse et inutilem, quum nihil efficere possit homo in multis quae ad corpus pertineant. Igitur, nimia sollicitudo primum oritur ex defectu fiduciae in Deum, unde gentilibus, qui Deum verum, benignum et potentem, ideoque hominibus providentem, non agnoscunt, v. 32, relinquenda sit; deinde, saepe vana et inutilis est, ut nunc dicemus.

(1) Fouard non intelligit *lilia* proprie dicta, quorum genus commune est candidum, sed flores similes (*anémones* et *tulipes*) quorum color ruber et auratus aptius pingit splendorem vestimentorum. Non placet: *lilia* sunt *lilia*!

(2) **Natura splendor Dei.** S. Hier.: « Revera, inquit, quod sericum, quae regum purpura, quae pictura textricum potest floribus comparari? Quid ita rubet ut rosa? Quid ita candet ut lilium? » Violae vero purpuram nullo superari murice, oculorum magis quam sermonis indicium est. » Ars quidem imitatur naturam, sed non adaequat: quasi simia est naturae, ait A. Lapidus, sed simia est simia, licet aurea gestet insignia. Vetus est dictum: Pulchros esse foetus artis, aureos naturae. Pulchritudo naturae hoc nititur fundamento: mundum visibilem esse percreatum quemdam Dei cuius opus est (*un reflet de la beauté divine*). Qui oculos habent lucidos, ubique in natura creata *nomen Dei* legunt scriptum literis splendidissimis et indelebilibus. Un brin d'herbe qui pousse proclame la *toute-puissance* de Dieu seul maître de la vie, et l'étude des lois qui président à la germination de la graine nous révèle les combinaisons admirables d'une *intelligence* infinie.

(3) Per **clibanum** intelligitur fornax, in qua coquebantur panes, quaeque calefieri solebat comburendo lignum (3 Reg. 17, 12; Is. 44, 15; Jerem. 7, 18; vel herbas siccatas seu fenum. Singulis familiis suus erat clibanus, Levit. 26, 26. Plerumque erat et nunc est in Oriente vasculum aeneum vel figulinum, sub quo ignis accendebatur. Cf. *Smith, *Dict. a. Bread*; *Winer, *Rwb. a. Backen*.

Etenim **3^a comparatio** v. 27 petitur a vitae spatio, quod nemo protrahere potest, ne per unam quidem horam, etiamsi omnem operam huic impenderit negotio. *Quis vestrum cogitans*, quantumcumque hac de re cogitet et inquirat, etsi summo studio in ea laboret, *potest adjicere ad staturam suam*, i. e. secundum plures auctores (vide statim dicenda in q. 259), ad vitae spatium (vita hic exhibetur sub imagine alicujus longitudinis), *cubitus unum*, i. e. vel minimum temporis punctum? germ. *Wer von euch kann durch Sorgen zu seinem Lebensfaden eine Elle hinzusetzen?* (Bisp.). *A fortiori* non possumus, sine Deo, per nostram sollicitudinem consequi quae necessaria sunt ad vitam per annos plurimos conservandam.

Ut verba Jesu melius intelligantur, juvat quaestionem alia ratione ponere pro usu **homilitico**.

Q. 257. Indica quatuor ratiocinationes *a fortiori*, quas adhibet Christus, cum nimiam de rebus terrenis sollicitudinem habere vetat.

R. 1° Deus vitam et corpus dedit, *a fortiori* ea largietur quae vitam et corpus conservant. 2° Deus avibus cibum praestat, multo magis victum tribuet nobis. 3° Splendide vestit lilia, quanto magis nos! 4° Nemo vitae suae vel minimum temporis spatium addere valet, nedum eam per multos annos protendere possit, se nutriendo, vestiendo etc., puta, si nolit Deus.

Q. 258. Omnia argumenta, a Christo hic tradita, in tabellam synopticam, secundum rectum sententiarum ordinem, redigantur.

Nimia sollicitudo de rebus terrenis est abigenda : quia	1 ^o Fidendum est Deo qui providebit nobis : namque	a/ Vitam corporalem dedit : multo magis quae vitae necessaria sunt. b/ Nutrit aves : multo magis nutriet nos. c/ Vestit lilia : multo magis vestiet nos.
	2 ^o Decet tantum gentiles, qui Providentiam ignorant; igitur paganum hoc est, non christianum.	
	3 ^o Saepe inutilis est, quia vita hominis prorsus pendet a Deo, adeo quidem ut una hora ei adjici non possit etc.	
	4 ^o Molestias nostras frustra adauget, v. 34.	

Q. 259. Ad pleniorē hujus loci explicationem, petitur ut versus **27** speciali commentario illustretur: *Quis vestrum cogitans* etc.

R. Docet Christus immoderatam sollicitudinem de rebus corporalibus deponendam esse; et inter alias rationes hanc profert, hominem in vita servanda atque proroganda penitus a Deo pendere, ideoque sollicitudinem illam saepe inutilem esse: *Nemo*, ait, *cogitans* etc. Dico *nemo*, nam interrogatio vim habet negationis. *COGITANS*, μεριμνων, *sollicite cogitans*; sensus est: nemo, quantumvis studiose de hoc cogitet et inquirat.

AD STATURAM SUAM: ἡλικίαν, quae vox potest sign. aetatem, vitae decursum seu spatium (cf. J. 9, 21, 23; L. 2, 52), germ. *Lebenslänge*, *Lebensdauer*: hunc sensum multi recentiores tenent (Beel., Bisp., Schegg, Klof., Knab., Fouard) eumque significationi Vulgatae *statura* praeferunt, quia sermo est de cura vitae et corporis; ad vitae vero sustentationem nihil confert staturae incrementum. Quum autem vitae spatium imagine rei longae denotetur, parvulum temporis intervallum designatur per *cubitus unum*, quae est exigua longitudinis mensura, quando v. gr. itineris cujusdam spatium definiendum est (¹).

Mald. tamen ἡλικίαν intelligit sicut Vulg. de *statura*, gall. *taille* (ita etiam s. Chrys., Euth., Luc. Brug.); et sensum ita explicat: anima plus est quam esca, et corpus plus quam vestimentum; sed animam et corpus Deus facit, non autem vos (non potestis cubitus unum addere corpori vestro, ergo multo minus totum formare); ergo potiore jure escam et vestimentum concedet, adeo ut vos de eis solliciti esse non debeatis.

Sed priorem praefero explicationem, praesertim quia in altera sententia loco *cubiti* dictum fuisset quid minus; v. gr. nemo potest pollicem vel capillum unum suae adjicere staturae. Eo vel magis quod L. addat *Si ergo neque quod minimum est potestis* etc. Hanc objectionem praevenire conatur Euthym., quando dicit *cubitus* nominari, quia is propria est mensura staturae humanae: sic homo bene formatus, ait A Lap., habet quatuor cubitos (sc. cubi-

(¹) Ps. 39, 6 in hebr. totius vitae tempus *palmae* comparatur. Latini loquuntur de *spatio* temporis, Germani *eine Spanne Zeit*.

tos corporis sui), tum in altitudine, quum in latitudine brachii utriusque extensi. Non tamen objectionem tollit haec animadversio in se vera.

Q. 260. 1° Da sensum verborum v. 34 *Sufficit diei malitia sua.*
2° Quem in finem a Christo fuerunt prolata?

R. ad 1^m. Quisque dies suam affert molestiam (*malitia*, *xxxix*, i. e. molestia, aerumna), et haec jam sufficit: « Sufficit tibi, ait « s. Chrys., in sudore vultus tui comedere panem tuum »; non igitur oportet eidem addere molestiam crastini diei, puta, nunc jam anxiam sollicitudinem de illo in nobis excitando. De cetero *cras* generatim sign. tempus futurum (s. Hier.).

R. ad 2^m. In hunc finem id dixit Christus, ut a nimia rerum terrenarum sollicitudine nos averteret, et doceret Deo fidendum esse quod ad tempus futurum attinet. Ergo toto coelo differt ejus sententia ab Epicureistica inconsiderantia et levitate quam prodit Horatius in his: « Carpe diem, quam minime credulus postero ».

Panchrestum spirituale.

Quicumque practice intellexerit illa Christi verba *Sufficit diei malitia sua*, eaque ad actum deduxerit in vita quotidiana, haud parum moeroris et gemitus a se removebit, et pacem cordis miram facile inveniet. Suasim ego ut ii praesertim, qui miseriis et adversitatibus premuntur, singulis diebus mane verba illa sibi ipsi repetant; erit oleum pro omni vulnere, erit *panchrestum* contra nimiam afflictionem.

6. MUTUA CIVIUM INTER SE OFFICIA.

7, 1-6 (coll. v. 12).

Causa et origo, ex qua officia illa profluunt omnia, infra, v. 12, ponitur: sc. quod tibi vis fieri, alteri fac. Inde sequitur, A/ severe et injuste de proximo judicandum non esse, v. 1-5; B/ non tamen ideo licet sanctum dare hominibus indignis, v. 6.

A. CONTRA JUDICIA ACERBA, 7, 1-5.

Praeced. vide p. 282.

M. 7, 1. Nolite judicare, ut non judicemini. ² In quo enim iudicio judicaveritis, judicabimini; et in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis.

³ Quid autem vides festucam in oculo

L. 6, 37. Nolite judicare, et non judicabimini: nolite condemnare, et non condemnabimini. Dimittite, et dimittemini. 38 Date, et dabitur vobis: mensuram bonam, et conferatam, et coagitatam, et superfluentem dabunt in sinum vestrum. Eadem quippe dabunt in sinum fueritis, remetietur vobis.

³⁹ Dicebat autem illis et similitudinem: Numquid potest caecus caecum ducere? nonne ambo

fratris tui : et trabem in oculo tuo non vides? ⁴ Aut quomodo dicis fratri tuo : Sine ejiciam festucam de oculo tuo : et ecce trabs est in oculo tuo? ⁵ Hypocrita, ejice primum trabem de oculo tuo, et tunc videbis ejicere festucam de oculo fratris tui. ⁶ Nolite dare sanctum etc. *Vide ante q. 262.*

in foveam cadunt? ⁴⁰ Non est discipulus super magistrum : perfectus autem omnis erit, si sit sicut magister ejus.

⁴¹ Quid autem vides festucam in oculo fratris tui, trabem autem, quae in oculo tuo est, non consideras? ⁴² Aut quomodo potes dicere fratri tuo : Prater, sine ejiciam festucam de oculo tuo : ipse in oculo tuo trabem non videns? Hypocrita, ejice primum trabem de oculo tuo : et tunc perspicies ut educaas festucam de oculo fratris tui.

Nolite judicare etc. Connexio cum iis quae *statim* praecedunt quaerenda non est (ita Mald. contra s. Aug.). Nexus *generalis* est : vera justitia cavet 1° a vana gloria, 2° ab avaritia et a nimia rerum terrenarum sollicitudine, nunc 3° ab alio vitio periculoso et frequenti, sc. a judicio temerario et nimis severo. Hoc 3^m etiam requiritur a christianis ut eorum justitia *abundet plus quam Scribarum et Pharisaeorum*, quippe qui severissimi essent erga alios, dum ipsimet vitiis indulgerent secreto.

Q. 261. 1° Quid Christus fieri vetat cum dicit *nolite judicare*? 2° Quas prohibitionis rationes dat, triplici usus proverbio, nimirum a/ de *eadem mensura*, b/ de *festuca aut trabe in oculo*, et c/ de *caeco caecum ducente*?

R. ad 1^m. Verbum *judicare* in malam partem adhibetur, ut patet e contextu. Non tamen stricte intelligendum est pro *condemnare*, sed in sensu suo proprio et generali sumitur, adeo ut reprehendatur judicium temerarium et injustum seu nimis severum contra proximum. Hoc autem fit a/ quando actus, de quorum malitia non constat, tamquam mali damnantur; qua in re teneatur regula s. Aug. *De Serm. in monte* « Quae dubium est quo animo fiant, in « meliorem partem interpretemur. » b/ Quando vitia, seu actiones certo malae, durius et acerbius arguuntur : s. Bern. *Serm. 40 in Cant.* : « Excusa intentionem, inquit, si non potes opus, puta ignorantiam, puta subreptionem, puta casum. » Praesertim reprobantur isti temerarie vel severius judicantes, si sint ipsimet rei eorundem delictorum, et forte majorum (v. 3) : ideo ait s. Chrys. : « Non vetat arguere et emendare, sed propria mala negligere et « alienis insultare. »

Quamvis *judicare* non praecise idem sit ac *condemnare*, hoc ultimum tamen in priore involvitur : namque in quovis judicio charitati fraternae opposito latet per se *condemnatio*. Licet igitur huc conferre Rom. 2, 1; 14, 3 et 4; Jac. 4, 13, ubi *judicare* dicitur

pro *condemnare*. Animadvertite etiam Lucam in loco parall. post verba *Nolite iudicare et non iudicabimini* addidisse per modum gradationis *Nolite condemnare et non condemnabimini*.

R. ad 2^m. Tres dat rationes:

a/ V. 2 **eadem mensura**, quam aliis tribuerimus, vicissim nobis conferetur: ergo etiam nos severe a Deo iudicabimur. Bene animadvertit s. Chrys. simile quid esse in his Orat. Domin. *Dimitte nobis, sicut et nos dimittimus*. Haec est lex quaedam justae *talionis* a Deo exercendae, saepe in hac vita, vel saltem post mortem: Jac. 2, 13 *iudicium sine misericordia illi qui non facit misericordiam*. Mensura Dei *eadem* est, non re sed proportionem, et in bonum (nam misericordia ejus infinite major est nostra), et in malum (poenam quam inferet, post mortem, in se gravior erit malo quod nos proximo intulerimus).

Apud L. 6, 38 proverbium *de eadem mensura* non sola iudicia de proximo spectat, sed sensu magis generali adhibetur, de mercede aequali et consentanea quae operibus misericordiae tribuetur: *Date*, ait Christus, *et dabitur vobis: mensuram bonam, et* (nempe) *conferetam* (compressam, gall. *entassée*, et *coagitatam* (gall. *secouée*, ut fit v. gr. quando frumenta metimur), *et supereffluentem* (refertur ad mensuram liquidorum) *dabunt in sinum vestrum, in gremium vestrum* (1).

Hoc ultimum plenius intelligetur, si notetur tunicas Judaeorum fuisse laxiores et latiores antrorsum, adeo ut, quum cingulo constringerentur, plicatura magna esset super sinum, quae rebus excipiendis et portandis apta esset, quaeque saepe pro marsupio erat (2): Ps. 78, 12; Prov. 17, 23. In illo sinu otiosus manum dexteram recondebat: Prov. 19, 24; Ps. 73, 11 coll. hebr.

b/ v. 3 Nosmetipsi saepe cadimus in vitia majora istis quae in aliis reprehendimus: invenimus et perspicimus **festucam in oculis fratris nostri, et trabem in oculo nostro non videmus** (3). Atqui ridicu-

(1) Proverbium *de eadem mensura* occurrit etiam Mc. 4, 24; sed ibi ad aliud pertinet argumentum, hoc sensu: si large et copiose doctrinam Evangelicam hominibus distribuatis et praedicetis, mercedem etiam abundantem a Deo accipietis.

(2) Ad usum similem adhibebatur *cingulum* M. 10, 9 (viue q. 335), et etiam *pallium* Ruth 3, 15; 4 Reg. 4, 39; Agg. 2, 12.

(3) Per **festucam** intelligimus stipulam, gall. *un brin de paille*, angl. *mole*, fl. *een strooiken*. Beelen vertit fl. *splinter* et Bisp. *Splitter*, i. e. particulam aliquam minimam ligni aridi (ita etiam Luc. Brug., et hoc melius quadrat cum verborum oppositione quae habetur in voce *trabs*; sed *festuca* latine dicitur de minuta palea; haec est etiam significatio consueta vocis *καρφος*.

lum est et inutile alios de delictis minoribus velle corrigere (*ejicere festucam*), et non seipsum emendare de majoribus (*trabem ejicere*). Cf. pulcherrimam fabulam La Fontaine: *La besace*.

c/ Apud L. in loco parall., in quo connexio sententiarum satis obscura est (cujus hic probabiliorem trado explicationem), additur: **Caecus non potest caecum ducere**, i. e. qui ipsemet peccator est, aliorum peccata per reprehensiones suas corrigere nequit. Proximus enim fortasse dicet: Agam sicut ille qui judicat me; et, si hoc faciat, *ambo in foveam cadent*. Jure autem ac merito ita loquetur: nam fas est certe discipulo ut magistrum imitetur; imo, quatenus discipulus, *perfectus erit si sit sicut magister ejus*. Hoc sibi vult Servator: qui judicatur et arguitur ab aliquo, tamquam a magistro et superiore, jus habet agendi sicut ille: ergo, si ille qui judicat, ipse malus est (habens *trabem in oculo suo*), non tantum non poterit alios emendare, sed contra, eos pejores quam antea reddet; faciet enim ut *cadant* in eandem *foveam* peccatorum, in eandem malitiam in qua ipse jam versatur.

Recapitulatio. Igitur 1^a ratio, quare dure judicandum non sit, haec est: illud a Deo severe puniendum esse, 2^a plerumque fieri ut mali inde non emendentur, quum ii qui severe judicent, pejores istis quos reprehendant soleant esse; adeo quidem ut reus dicturus sit *Ejice primum trabem de oculo tuo*, vel *Medice cura teipsum*. Imo vero 3° haud raro in detrimentum verget reprehensio ab hujusmodi facta; nam qui arguitur, judicem suum sequi fortasse statuet, et cum ipso cadet in foveam, i. e. vitia ejus graviora imitabitur.

B. NOLITE DARE SANCTUM CANIBUS: 7, 6.

Praced. vide p. 289.

M. 7, 6. Nolite dare sanctum canibus: porcos, ne forte conculcent eas pedibus suis, et conversi dirumpant vos. ⁷ Petite neque mittatis margaritas vestras ante et etc. *Vide ante q. 263.*

Q. 262. 1° Quomodo hoc *Nolite dare sanctum* etc. annectitur iis quae dixit Christus de non judicando? 2° Quid significat duplex proverbium ibi adhibitum? 3° Quare non licet *sanctum dare canibus*? 4° In qua materia theologi dictum illud usurpare solent?

R. ad 1^m. Si non est temere et severe judicandum, non tamen oportet modum excedere atque in contrariam partem progredi,

v. gr. viros manifesto pravos habere ut honestos; igitur (ad 2^m) res sacra, v. g. doctrina evangelica, tradenda non est iis qui tanto beneficio indignos se ostendunt. « Porcus, ait s. Hier., non recipit « ornatum, qui versatur in volutabris luti. »

R. ad 3^m. Quia periculum est ne 1° spernant eam (*ne forte porci margaritas ante se projectas in luto, quo delectantur, pedibus conculcent*), imo vero ne 2° contra vos insurgant et vos divexent: *ne conversi dirumpant vos*, scil. *porci* (ad quos refertur *conculcent*): *dirumpere* sensu lato, ne vos impetant et vulnerent. Alii ad *canes*, qui *dirumpunt* et dilacerant sensu proprio, referunt: sed hoc est minus obvium.

Ex illo effato s. Chrys. concludit: « Ideo, ait, mysteria januis « clausis celebramus, et non initiatos abigimus. » Igitur, ex illa Domini sententia nata est in Ecclesia priorum seculorum **disciplina arcani** (de qua cf. Klee, *Hist. des dogm.*, 2° vol., ubi de Euchar., ad finem; *Dict. encyclop. de Wetz. et Welte*, sub voce *discipline du secret*). Pergit s. Chrys. « Ideo Jesus multa in parabolis « loquebatur Judaeis. »

R. ad 4^m. Quum inter res sacras imprimis veniant Sacramenta a Christo instituta, Theologi istud merito adhibent quando volunt probare ea hominibus tanto beneficio indignis non esse conferenda, v. gr. Eucharistiam publicis peccatoribus dandam non esse.

7. JUS PETITIONIS; SEU DE EFFICACIA SANCTAE PRECATIONIS : 7, 7-II.

Praeced. vide p. praec.

M. 7, 7. Petite, et dabitur vobis: quaerite, et invenietis: pulsate, et aperiatur vobis. ⁸ Omnis enim qui petit, accipit: et qui quaerit, invenit: et pulsanti aperiatur.

⁹ Aut quis est ex vobis homo, quem si petierit filius suus panem, numquid lapidem porriget ei? ¹⁰ Aut si piscem petierit, numquid serpentem porriget ei? ¹¹ Si ergo vos cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris: quanto magis Pater vester, qui in coelis est, dabit bona petentibus se? ¹² Omnia ergo etc. *Vide ante q. 265.*

L. II, 9. Et ego dico vobis: Petite, et dabitur vobis: quaerite, et invenietis: pulsate, et aperiatur vobis. ¹⁰ Omnis enim, qui petit, accipit: et qui quaerit, invenit: et pulsanti aperiatur.

¹¹ Quis autem ex vobis patrem petit panem, numquid lapidem dabit illi? Aut piscem: numquid pro pisce serpentem dabit illi? ¹² Aut si petierit ovum: numquid porriget illi scorpionem? ¹³ Si ergo vos cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris: quanto magis Pater vester de coelo dabit spiritum bonum petentibus se?

Cf. etiam M. 21, 21 et 22; Mc. 11, 12 sqq.; J. 14, 13-14.

7. *Petite* etc. Nulla datur connexio cum *proxime* praecedentibus (contra s. Aug.). Connexio *generalis* ex s. Thom. « Dedit suam « doctrinam, quae est completa et perfecta: hic docet qualiter « possit impleri [ad effectum adduci], sc. per vim orationis. »

Q. 263. 1° Quid docet Christus cum dicit *Petite et dabitur vobis, quaerite* etc? 2° Qua ratiocinatione doctrinam demonstrat?

R. ad 1^m. Docet precationem a Deo certo admittendam esse, 1° si assidua, ardens et perseverans sit: **petite, quaerite, pulsate** (1); 2° modo bonum sit quod petatur: *Pater coelestis dabit bona petentibus se.* « Igitur, inquit s. Chrys., ne absistas donec « acceperis (*dabitur vobis*), ne recedas donec *inveneris*, ne studium « remittas donec *aperiatur* janua. Si enim hoc animo accesseris, « dixerisque: Nisi recipiam non abeo, prorsus accipies, si tamen « illa petas quae et ei a quo petis et tibi expedit ut dentur. » Si res petita non expediat, Deus, ait s. Aug. *In J. 14, 13* (ad sensum), misericorditer non audit, sicut medicus negat infirmo id quod ipsi noceret. Etenim, idem *Serm. 354, 7*, ed. M., docet Deum saepe negare quod volumus, ut tribuat quod malleamus. Igitur « Qui vult « audiri a Deo, prius audiat Deum (s. Aug. *Serm. 17* ed. M.). »

R. ad 2^m. Illa duo probat per duo argumenta *a minori ad majus*, quae e consuetudine humana desumit.

1^m **Argumentum** v. 9-11 demonstrat nonnisi res bonas per preces a Deo obtineri. Si quis *panem* petat a patre, numquid accipiet *lapidem* (2)? et si postulet *piscem*, numquid *serpentem* recipiet?

(1) Tria haec quamdam involvunt **gradationem**, quam s. Aug. *De Serm. in monte 2, 72* belle explicat: *petite*, ut vires adsint vobis spirituales, ut viriliter et indefesse incedere in stadio salutis valeatis; *quaerite*, ut viam rectam, quae ducit ad locum ad quem contenditis, inveniatis; nihil enim prodest ambulare vel etiam currere posse, si per devia itinera erraveritis. Sed cum perveneritis ad eum ipsum locum ubi habitare cupitis, *pulsate* ut vobis aperiatur; secus neque ambulasse nec pervenisse juvaret.

(2) Panes apud Hebraeos erant tenues, sicut placentae (cf. ann. infra 26, 26), adeoque similes lapidibus istis rotundis et planis (*pierres plates et unies*) quae in alveis torrentium praesertim reperiuntur. Etiam quaedam habetur similitudo inter *piscem* et *serpentem*: verum **scorpioni** nihil commune esse videtur cum *ovo*; probabiliter verba L. *Si petierit ovum* etc. per modum proverbi dicebantur, in quo quid valde nocivum rei in qua plurimum alimenti est opponitur (simile est proverbium *αντι περκης σκορπιον*: cf. *Winer, *Rwb.*, a. *Skorpion*, et *Smith, *Dict. a. Scorpion*). Le scorpion est un insecte des pays chauds, qui ressemble pour la forme à nos écrevisses de fleuves, mais il est plus petit; car en Europe sa taille n'est que de 3 centim.; ceux d'Asie, p. e. en Palestine, dans les Indes etc., ont jusqu'à 5 centim. Leur queue se termine par un dard, dont la pique, surtout chez les derniers, est fort dangereuse: cf. Eccli. 26, 10; Ezech. 2, 6; Deut. 8, 15; L. 10, 19; Apoc. 9, 3, 5, 10.

et si *ovum* roget (L. 11, 12), numquid ei tribuetur *scorpio*? Atqui, si homines, qui sunt *mali*, bona dant filiis suis, quanto magis Deus? Homines autem dicuntur *mali*, in comparatione cum Deo qui est summe bonus: ergo multo minus boni quam Deus. Secundum hanc interpretationem positivus *mali* pro comparativo *minus boni* ponitur. Ita ss. Chrys. et Hier. Beelen autem cum s. Aug. intelligit *mali* etiam hoc sensu quod ad malum sint inclinati ex peccato originali, imo quod omnes sint peccatores, 1 Jo. 1, 8 *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus*. Ideo omnes debent orare *Dimitte nobis debita nostra*.

2^m **Argumentum** probat perseverandum esse in prece: id additur apud L. 11, 5-8, cujus verba (seu potius parabolam) recitabo, propterea quod Matthaeus inde completur.

(Ex Luca) **Parabola de amico importuno.**

L. 11, 5. Et ait ad illos: Quis vestrum habebit amicum, et ibit ad illum media nocte, et dicet illi: Amice, commoda mihi tres panes, 6 quoniam amicus meus venit de via ad me, et non habeo quod ponam ante illum, 7 et ille deintus respondens dicat: Noli mihi molestus esse, jam ostium

clausum est, et pueri mei mecum sunt in cubili, non possum surgere, et dare tibi. 8 Et si ille perseveraverit pulsans: dico vobis, etsi non dabit illi surgens eo quod amicus ejus sit, propter improbitatem tamen ejus surget, et dabit illi quotquot habet necessarios.

Q. 264. 1° Parabolam de amico importuno narra. 2° Quid significat? 3° Alia indica ex Evang. quae idem significant. 4° Quare Deus non semper cito dat quod petitur?

R. ad 1^m: vide supra.

R. ad 2^m. Christus ostendit **perseverantiam** in precando requiri. Si quis media nocte *tres* panes (1) pro hospite ex improvise adveniente ab amico obtinere velit, eumque in finem perseveret pulsans, quid, quaeso, fiet? Si amicus ille nolit a lecto surgere panesque largiri propter benevolentiam et caritatem, eos tamen dabit propter *improbitatem* (*αυαρία*, *impudentiam*) postulantis. Multo magis Deus, amicus omnium optimus, petitionibus nostris, si in eis cum sancta quadam impudentia perseveremus, benigne annuet.

R. ad 3^m. Illud ipsum Servator alibi docuit per parabolam de

(1) Cum panes apud Judaeos nostris longe minores essent, *tres* videntur fuisse necessarii ut hospes ene satiaretur.

vidua importuna, quae, dum iudicem iniquum impense et iterato efflagitat, quod desiderat tandem consequitur: L. 18, 1-7. Possumus etiam huc referre historiam Chananaeae, cujus votis saepe repetitis Jesus tandem satisfacit: cf. q. 469.

R. ad 4^m. Ratio autem praecipua, quare perseverandum sit in petendo, inde oritur quod Deus interdum tardius det, ut hinc quidem sua commendet dona, illinc vero augeat desideria nostra. S. Aug. *Serm.* 61, 6, ed. M.: « Diu desiderata, inquit, dulcius « obtinentur, cito autem data vilescent. Pete, quaere, insta: « petendo et quaerendo crescis ut capias. Servat tibi Deus quod « non vult cito dare, ut et tu discas magna magne desiderare. » S. Greg. *H.* 25 in *Ev.*: « Sancta desideria, ait, dilatione crescunt; « si autem dilatione deficiunt, desideria non fuerunt. » Igitur, in negotio sanctae preactionis perseverantia coronat opus.

Supra explicavi, ad M. 6, 7 *Orantes nolite multum loqui*, perseverantiam in oratione et repetitionem ejusdem precis non improbari a Christo.

*EXCURSUS.

In usum asceticum et homiliticum, ex s. Scriptura et ss. Patribus de preactione ad Deum disseritur.

Quum hic apud M. orandi et stricta necessitas et summa utilitas a Jesu primum directe et explicite doceantur, decet ut, secundum operis hujusce nostri institutum, e s. Scriptura et praesertim ex Evang., generale quoddam asceticae doctrinae syntagma *De sancta oratione* colligamus. Illud autem trademus ad calcem in Append. IV, Excurs. 27, q. 1126.

Regula aurea, totius legis summa: 7, 12.

Praeced. vide p. 292.

M. 7, 12. Omnia ergo quaecumque vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis. Haec est enim lex, et Prophetarum. ¹³ Intrate per angustam etc.

L. 6, 31. Et prout vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis similiter.

Secundum rectum sententiarum ordinem, versus hic 12 versus 5 supra sequi deberet: quia dat causam et originem, ex qua profluunt officia omnia v. 1-5 indicata.

Q. 265. *Haec est lex et Prophetarum, vel universa lex et Prophetarum pendunt in hoc* : 1º quid sign.? 2º De quo hoc dicit Christus?

R. ad 1^m. Haec est summa universae Scripturae sacrae. Per *Legem* Pentateuchus, et per *Prophetas* ceteri libri sacri designantur. Proprie tres erant partes Scripturae apud Hebraeos : *Lex, Prophetarum et Hagiographa* ; sed hic nonnisi duae nominantur, per synecdochen. Cf. M. 5, 17.

R. ad 2^m. Bis usus est hac dictione : 1º hic apud M. docet oportere ut *alteri faciamus quod nobis fieri velimus* : quae est regula vere aurea, ad cuius normam ordinanda sunt mutua hominum inter se officia ⁽¹⁾ ; igitur hoc est summarium praeceptorum, quae in altera Decalogi tabula descripta erant. Cf. Rom. 13, 9 et Gal. 5, 14 : videsis *Comm. nostr. in Epist. Paul.* 6^a ed.

2º M. 22, 40 docet universam legem et Prophetas binis hisce mandatis comprehendere : *Diligere Deum ex toto corde et proximum sicut seipsum* : quibus verbis legem decalogi, utraque tabula inscriptam, paucis contrahit.

8. CONCLUSIO SEU PERORATIO : MONITA QUAEDAM POSTREMA. 7, 13-23.

Jam ad finem vergit oratio : atque ideo loquitur Jesus per modum adhortationis et *monitionis*. Ex dictis de regno Dei sponte sequitur non adeo facile esse illud intrare : ideo 1º auditores *monet* portam esse angustam, et paucos esse qui per eam ingreditur, v. 13 et 14. *Monet* 2º viam rectam ad introitum illum non posse inveniri, nisi caveatur a falsis doctoribus : hi autem ex operibus dignoscentur, v. 15-20. Inde eruit 3^m *monitum*, non solum in doctoribus, sed generatim in omnibus civibus novi regni, praecipue respici ad eorum vitam seu ad eorum opera, v. 21-23.

Tria illa monita jam singulatim explicabimus.

(1) **Regula adhuc perfectior.** Regulam illam auream Christus perfectiore modo intellexit, quam in Lege et Prophetis praescripta fuerat : etenim in vetere Test. hoc solum statutum fuerat, ut proximum sicut nos ipsos diligeremus ; verum in novo Test. Christus dixit J. 13, 34 *Mandatum novum do vobis ut diligatis invicem sicut dilexi vos* ; ergo jubet ut proximum diligamus magis quam nos ipsos, adeo quidem ut, si necesse sit, parati simus Jesum imitari, qui *tradidit semetipsum pro nobis* Eph. 5, 2, atque ita ad summum charitatis gradum ascendit : nam J. 15, 13 *Majorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis*, seu potius pro inimicis suis, etenim tum *cum peccatores essemus, pro nobis mortuus est*, Rom. 5, 8.

I. De angusta porta, et de parvo electorum numero: 7, 13, 14.

Præced. vide p. 295.

M. 7, 13. Intrate per angustam portam: quia lata porta, et spatiosa via est, quae ducit ad perditionem, et multi sunt qui intrant per eam. ¹⁴ Quam angusta porta, et arcta via est, quae ducit ad vitam: et pauci sunt, qui inveniunt eam! ¹⁵ Attendite a falsis prophetis etc. *Vide ante q. 268.*

L. 13, 23. Ait autem illi quidam: Domine, si pauci sunt qui salvantur? Ipse autem dixit ad illos: ²¹ Contendite intrare per angustam portam: quia multi, dico vobis, quaerent intrare et non poterunt. ²⁵ Cum autem intraverit etc. p. 301.

Q. 266. 1° Quid Christus per imaginem de *angusta porta et arcta via* docet? 2° Quomodo hoc conciliatur cum iis quae dicit **M. 11, 30** *Jugum meum suave est et onus meum leve*? 3° Potestne inde certo erui parvum esse numerum eorum qui ad gloriam coelestem praedestinati sint?

R. ad 1^m. Verbis illis valde tremendis docet portam et viam quae ducunt *ad vitam*, i. e. ad vitam gratiae per conversionem et justificationem, angustas esse. Proprie et directe intelligit ingressum in regnum Dei, in Ecclesiam; sed simul agit de obtinenda vita aeterna in coelis, quae est vita perfecta, cui *perditio* stricte dicta opponitur. Imago deducitur a civitate seu arce quadam, in monte praecipiti sita, ad quam per semitam arctam submissamque portam sit intrandum.

Secundum communem sententiam, hoc sibi vult: hominum naturam per se propensam esse ad malum, quamobrem oporteat ipsi vim quamdam inferre ad fidem et salutem Evangelicam amplectendam, seu ad vitam sanctam instituendam, et, quod inde consequitur, ad praemium gloriae coelestis obtinendum. Quum autem soleant homines persequi id quod facilius est, quodque sua sponte appetit natura depravata, consuetam plerorumque hominum agendi rationem imitari non licet; igitur *a via lata, per quam multi intrant*, recedendum est, et oportet sequi *viam arctam*, quam *pauci inveniunt* ⁽¹⁾ et tenent; verbo, viris probis et sanctis oportet se adjungere, quamvis pauciores sint.

Sed interpretatio illa, quam relinquere non vellem, propter

(1) *Inveniunt* vox est apte selecta, ubi agitur de via arcta; nam, ut notat s. Hier., non oportet *quaerere* aut *invenire* viam latam, quum sponte se offerat.

unanimem ss. Patrum consensum ⁽¹⁾, difficultatem quamdam Scripturisticam habet, de qua statim dicemus ad 3^m.

R. ad 2^m. Via sanctitatis, quae molesta est humanae naturae, amoena fit et facilis per auxilium Divinae Gratiae : etenim, ut ait s. Aug. *De bono vid.* c. 21 : « In eo quod amatur [et amor seu « charitas nobis infunditur per gratiam justificantem], aut non « laboratur, aut et labor amatur. » Attamen fieri potest ut major hominum pars gratiae mutuam operam conferre nolit, sed iter pergat in via lata perversitatis : et certe Christi temporibus res ita se habebat apud Judaeos ; multi erant qui pravam sequebantur viam, pauci vero qui Evang. amplectebantur et intrabant per portam sanctitatis. Utrum, secundum mentem Salvatoris, idem dicendum sit de tota Christianae religionis aetate, vel saltem de universa generis humani existentia, adeo ut verba Jesu sensum habeant generalem, et ad omnes christianos omnium temporum, vel saltem ad omnium gentium homines referantur, modo inquiramus.

R. ad 3^m. Interpr. cath. plerique, post ss. Patres, merito docent id dictum fuisse, non solum de Jesu aequalibus, sed de universo hominum genere per omnia mundi secula : unde legitime concludunt parvum esse numerum eorum qui coelos intrant, si comparetur cum eorum multitudine qui damnantur ad infernum : cf. s. Chrys. *in M.*, hom. 65 ⁽²⁾. Sic v. gr. s. Aug. *Op. imp. contra Jul.* l. 2, 142 : « In comparatione, ait, pereuntium, pauci sunt qui salvantur ; sine « comparatione autem pereuntium, et ipsi multi sunt. » Cf. id. *Contra Cresc. Donat.* 3, 66 ; s. Greg. *h.* 19 et 38 *in Ev.*

(1) **Quaestio non omnino libere disputata.** Quum agatur de quaestione plus minusve connexa cum fide et moribus, puto hic aliquatenus applicandum esse decretum Tridentinum, in Professione fidei insertum, quo jubemur Scripturam s. *juxta unanimem consensum Patrum* interpretari. Si vero ageretur de quaestione quae *de recte* spectat ad fidem et mores, omnino damnandum et haeticum foret recedere ab unanimi SS. Patrum sententia.

(2) **Verba immodica neque approbanda.** S. Chrys., *In Act.* hom. 24, valde terribilis est : « Quot putatis, ait, in urbe nostra esse qui salutem consequuntur ? Molestum quidem est quod dictum est ; dicam tamen. In tot millibus non sunt centum, qui salutem consequuntur ; sed de illis « etiam dubito. » Loquebatur s. ille Doctor de urbe Constantinopolitana (circa a. 400), in qua tunc erant, praeter Judaeos et gentiles, centum millia christianorum, ut ait ipsemet Chrys. *In Act.* h. 11. « Sunt qui homilias *in Act.* ut dubias habeant, propter parvam styli elegantiam, sed eas ut genuinas agnoscant edit. Benedictini. Video tamen difficultatem in eo quod h. 11, 3 orator admittat fore ut mox introducat inter christianos istius urbis sancta bonorum communitas, dum contra, h. 24 christianos istos ut vere pessimos describat.

Objicitur apud L. 13, 23-30, ubi rursum sermo fit de *angusta porta per quam multi quaerunt intrare et non possunt*, haec intelligi de Judaeis, Christi popularibus, quorum multi fidem repulerunt, et ideo a regno coelorum exclusi sunt; in eorum vero locum assumptos fuisse gentiles, de quibus ibi dicitur: *Venient ab oriente et occidente, et aquilone et austro, et accumbent in regno Dei*. Igitur, cum quidam a Domino rogat *Si pauci sunt qui salvantur?* Christus, ut prima specie videtur, responsum non tradit generale, sed ad solos auditores suos, Judaeos, verba refert, satisque significat majorem partem populi Judaei reprobendam fore, verum gentiles in eorum locum admittendos esse.

Ad hanc difficultatem respondetur, sententiam generalem de paucitate salvandorum ibi primum poni, sicut apud M.; deinde eam singulatim ad Judaeos, Jesu aequales, transferri.

Igitur, ex verbis Jesu hic ap. M., et ex loco parall. L., concludi posse videtur cum omnibus ss. Patribus, in fine seculorum turbam reproborum felici electorum grege frequentiore fore. « Haec est communis et vera sententia, » ait Suarez, tr. 2, l. 6, c. 3, ubi dedita opera inquit « Sitne major numerus praedestinatorum, an reproborum? » Idem docet s. Th. 1, q. 23, a. 7.

Quaestio Scripturistica de electorum numero.

*Q. 267. Hac occasione instituitur quaestio generalis. Quid in s. Scriptura, et praesertim in Evang. docetur de parvo aut de minore electorum numero?

Responsum trademus ad calcem libri, in Excursu 28, q. 1127, ne series commentarii interrumpatur.

II. Cavendum a falsis prophetis: 7, 15-20.

Præced. vide p. 297.

M. 7, 15. Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces: ¹⁶ a fructibus eorum cognoscetis eos. Numquid colligunt de spinis uvas, aut de tribulis ficus? ¹⁷ Sic omnis arbor bona fructus bonos facit: mala

autem arbor malos fructus facit. ¹⁸ Non potest arbor bona malos fructus facere: neque arbor mala bonos fructus facere. ¹⁹ Omnis arbor, quae non facit fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur. ²⁰ Igitur ex fructibus eorum cognoscetis eos. ²¹ Non omnis etc. *Vide ante q. 269.*

Haec M. 7, 16-21 compara cum L. 6, 43-46.

Nexus. Ut intretis *per angustam portam et arctam viam* quae ducit ad vitam, *attendite a falsis prophetis*: isti enim vos a recta via abducerent, quum sint ex multis illis qui incedunt *per viam latam*. Ita fere s. Chrys.

Q. 268. 1° Quinam hic intelliguntur *falsi prophetae*? 2° Quare *ab eis attendere* seu ab eis cavere debemus? 3° Quomodo dignoscuntur? 4° Quid fiet de istis?

R. ad 1^m. Non intelligendi sunt stricto sensu ii soli qui falsas *praedictiones* faciunt; sed vox *prophetae* sensu lato sumitur, pro *falsis doctoribus*, qui Christi doctrinam impugnant vel errore inficiunt; tales erant Scribae, Pharisei et Sadducae (de quibus M. 16, 6 dicitur *Cavete a fermento Phariseorum et Sadducaeorum*: tales etiam sunt viri vita moribusque corrupti, qui alios in vitium impellunt; tales demum haeretici omnes: « Quadam pietatis veste » se circumdant, intrinsecus vero habent animum venenatum (s. Hier.). »

R. ad 2^m. Ab eis cavendum, quia **lupi** sunt **rapaces**, quamvis exterius videantur oves, utpote *vestimentis ovium induti* ⁽¹⁾, adeoque nos devorarent, i. e. nos depravarent et in perniciem protruderent; aliis verbis, impedirent ne intrarem per viam illam arctam quae ducit ad vitam. « Haereses, ait s. Aug. (ed. M. IV, « 685), sunt quasi torrentes, qui ad tempus perstrepunt »: incautos ad exitium rapiunt, sed mox exsiccati evanescent. — *Attendite*, magis est quam *fugite*, *declinate*: difficile est ad primum illos congressum explorare; pejores sunt *canibus* et *porcis*, de quibus supra v. 6, quia hi sunt manifesti et palam aggrediuntur, illi vero occulti: « Ideo dixit *Attendite*, ait s. Chrys., ut ad illos internos » *cendos redderet diligentiores.* »

R. ad 3^m. V. 16. Ex operibus discernuntur, sicut arbor bona a mala ex fructibus dignoscitur (cf. M. 12, 33); v. gr. quae uvas fert, scitur esse vitis, non certe spina, nam *de spinis non colliguntur uvae*. Christus non vult dicere omnia mali doctoris opera mala esse, neque omnia boni doctoris opera bona esse; sed talia sunt

(1) *Vestimentis ovium*: respicit ad morem ascetarum, qui, ut exemplum veterum Prophetarum (cf. q. 1063, ad 3^m) imitarentur, melotis seu pellibus ovinis, lana sua adhuc obtectis, vestiebantur. Cf. Hebr. 11, 37.

in quantum ex doctrina fluunt, et de facto solent ex doctrina fluere et talia esse. — A FRUCTIBUS COGNOSCETIS EOS, et, quod attinet ad eorum *doctrinam*, ex iudicio Ecclesiae praecipue cognoscetis eos.

R. ad 4^m. V. 19. Obiter dicit Christus malos istos doctores poenis afficiendos esse severis : *Omnis arbor, quae non facit fructum bonum, excidetur et in ignem mittetur* (idem jam dictum fuerat a Joanne B., supra M. 3, 10); fiet de ipsis, sicut de *arборе mala*, quae *exciditur et in ignem mittitur* : et arbor *mala* intelligitur non tantum ea quae *malos* fructus fert (noxios vel nullius utilitatis), sed etiam illa quae *nullos* fructus facit. Ita redit ad v. 13, *via quae ducit ad perditionem*.

S. Fulgent. *Sermo de Dispens.* : « Arbores sumus, ait, in agro « dominico constitutae : Deus autem noster est agricola. Ille « compluit, ille colit, ipse fecunditatem donat, ipse fructificandi « gratiam subministrat... Si non possunt omnes arbores aequales « fructus afferre, nulla tamen debet in agro dominico sterilis « permanere. »

III. Fides sola non sufficit : 7, 21-23.

Præced. vide p. 299.

M. 7, 21. Non omnis, qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum coelorum : sed qui facit voluntatem Patris mei, qui in coelis est, ipse intrabit in regnum coelorum. ²² Multi dicent mihi in illa die : Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, et in nomine tuo daemonia eiecimus, et in nomine tuo virtutes multas fecimus? ²³ Et tunc confitebor illis : Quia numquam novi vos : discedite a me, qui operamini iniquitatem. ²⁴ Omnis ergo etc. *Ante q. 271.*

L. 13, 25. Cum autem intraverit paterfamilias, et clauserit ostium, incipietis foris stare, et pulsare ostium, dicentes : Domine, aperi nobis, et respondens dicet vobis : Nescio vos unde sitis : ²⁶ tunc incipietis dicere : Manducavimus coram te, et bibimus, et in plateis nostris docuisti. ²⁷ Et dicet vobis : Nescio vos unde sitis : discedite a me omnes operarii iniquitatis. ²⁸ Ibi erit fletus et stridor dentium, cum videritis Abraham, et Isaac, et Jacob, et omnes prophetas in regno Dei, vos autem expelli foras. ²⁹ Et venient ab oriente, et occidente, et aquilone, et austro, et accumbent in regno Dei. ³⁰ Et ecce sunt novissimi qui erunt primi, et sunt primi qui erunt novissimi. ³¹ In ipsa die accesserunt etc.

L. hic recitatus fere parallelus est : attamen aliquantulum differt, et alio tendit. Adde L. 6, 46 *Quid autem vocatis me Domine, Domine : et non facitis quae dico ?*

21. Nexus cum praecedentibus est : Omnis, qui non facit opera bona, excidetur ; ergo, non solum falsi doctores, sed etiam praedicatores veritatis peribunt, si vitam agant pravam.

Q. 269. Christi verbis demonstra ad salutem non sufficere fidem ejusque professionem externam, proinde nec rectam fidei praedicationem aut ejusdem confirmationem per miracula; sed vitam sanctam moresque fidei consentaneos requiri.

R. *Non omnis qui dicit mihi: Domine, Domine*, i. e. qui me ut Dominum et Messiam agnoscit, qui credit in me fidemque exterius profitetur, *intrabit in regnum coelorum, sed qui facit voluntatem Patris mei*. Praeterea, in extremo judicio (*in illa die*: indicatur dies magna, quasi dies *αατ' εζογγ*; in Scriptura dies judicii ita vocatur, etiam ubi in praecedentibus nihil de illa dictum est: sic 2 Tim. 1, 12), Christus a se repellet (dicens *Numquam novi vos*, i. e. vos semper reprobavi et nunc reprobo; *Discedite a me, omnes qui operamini iniquitatem* Ps. 6, 9) eos qui *in nomine ejus*, per nomen ejus, per invocationem nominis ejus, per potentiam ejus (locutio *in nomine* hoc sensu occurrit Act. 3, 6; 4, 7) *prophetarunt*, i. e. non solum futura, sed secreta quaevis, v. gr. fidei mysteria, praedixerunt ⁽¹⁾, et *daemonia ejecerunt*, aliave fecerunt miracula, si nempe operati fuerint iniquitatem.

Q. 270. V. 22. An falsi doctores miracula facere, atque ita homines in errorem inducere possunt?

R. Permittit aliquando Deus ut etiam mali miracula aut praedictiones faciant: etenim, ut docet s. Hier. (ad sensum), miraculum non est ejus meriti qui operatur, sed ejus qui invocatur, quemadmodum vaticinatio non pendet a scientia et intellectu ejus qui loquitur, sed Dei qui futurum patefacit. Sic Balaam (Num. 22-24) et Caiphas (Joan. 11, 51) prophetarunt. Attamen pravi doctores praedictiones aut miracula edere ad confirmandum errorem minime valent: Deus enim, qui miracula tamquam certum veritatis signum elegit, permittere nequit ut religio falsa per illa comprobetur, utque adeo homo necessario et quasi vi ineluctabili decipiatur.

(1) *Prophetare* sensu lato sumitur: *de rebus sanctis, quae ad fidem spectant, loqui afflante Deo, seu impellente Spiritu sancto*: cf. *Comm. nostr. in Act. 2, 17, et in Epist. Paul. ad 1 Cor. 14, 1.*

EPILOGUS.

Parabola de aedificante super petram : 7, 24-27.

Præced. vide ante q. 269.

M. 7, 24. Omnis ergo, qui audit verba mea haec, et facit ea, assimilabitur viro sapienti, qui aedificavit domum suam supra petram : ²⁵ et descendit pluvia, et venerunt flumina, et flaverunt venti, et irruerunt in domum illam, et non cecidit : fundata enim erat super petram. ²⁶ Et omnis, qui audit verba mea haec, et non facit ea, similis erit viro stulto, qui aedificavit domum suam super arenam : ²⁷ et descendit pluvia, et venerunt flumina, et flaverunt venti, et irruerunt in domum illam, et cecidit, et fuit ruina illius magna. ²⁸ Et factum est etc.

L. 6, 47. Omnis, qui venit ad me, et audit sermones meos, et facit eos : ostendam vobis cui similis sit : ⁴⁸ similis est homini aedificanti domum, qui fodit in altum, et posuit fundamentum super petram : inundatione autem facta, illius est flumen domui illi, et non potuit eam movere : fundata enim erat super petram. ⁴⁹ Qui autem audit, et non facit : similis est homini aedificanti domum suam super terram sine fundamento : in quam illis est fluvius, et continuo cecidit : et facta est ruina domus illius magna.

Q. 271. 1° Quænam est peroratio seu potius *epilogus* (nam *peroratio* jam incepta fuit v. 13) concionis Montanae? 2° Eam explica.

R. ad 1^m. Brevi sed pulcherrima parabola describitur sors plane diversa illius qui *super petram*, et alterius qui *super arenam*, aedificat. Simile quid est Ezech. 13, 11 sq.

Ad 2^m. Prior figura est viri, qui non solum audit, sed et facit verba Christi ; opus ejus firmum persistet in die probationis, i. e. tum in tentationibus aut rebus adversis hujus vitae, quum etiam in die judicii post mortem subeundi : sicut domus fundata super petram (cujusque fundamentum est *altum* seu profundum, addit L., i. e. penetrans usque ad solum petrosum) non cadit sub impetu pluviae, fluminum et ventorum ; homo ille perseverabit in fide et gratia, ac tandem in aeternum salvus erit. Alter audit quidem, sed non facit, ideo per vim et impetum tentationis et persecutionis a fide deficient et misere peribit : sicut domus super arenam aedificata (*super terram sine fundamento* L.) *continuo* cadit, cum in eam irruunt pluvia, flumina et venti ; fitque ruina (in graeco *lapsus* M., *ruptura* L.) ejus magna (1).

(1) Quicumque in Palaestina iter fecit, novit aptam accuratamque esse hanc annotationem Fouard : « Le lit des ravins est couvert de sable et de débris : c'est facile d'y construire une maison, on n'a qu'à ramasser les pierres qui s'y trouvent. Mais quand l'orage vient, le lit des ravins est transformé en un torrent qui emporte tout. »

Igitur *domus* est animae salus, in qua unusquisque elaborare debet. *Petra* est fides operibus viva; *arena* fides sine operibus mortua. *Impetus aquarum et ventorum*, quo domus firmitudo probatur, designat tum tentationes quibus homo probatur in hac vita, tum etiam Dei iudicium post mortem, quo ultima fiet virtutis probatio, et quo tandem decerneretur utrum bonum solidumque sit opus salutis. Mald. minus recte ista explicat de solo iudicio extremo, eo vel magis quod iudicium illud nusquam per verba *pluvia, flumina et venti* describatur.

Concionis efficientia.

Præced. vide ante q. 271.

M. 7, 28. Et factum est: cum consummasset Jesus verba haec, admirabantur turbae super doctrina ejus.

²⁹ Erat enim docens eos sicut potestatem habens, et non sicut Scribae eorum et Pharisei. S, 1 Cum autem etc. *Ante q. 272.*

Ad finem capitis hujus M. notat quem effectum in turbas habuit oratio Montana, v. 28; simulque praecipuam indicat causam quare animos magnopere affecit, v. 29. S. Chrys., in M. h. 15: « Audientes illa onerosa, molesta, vulgari consuetudini contraria, *stupebant turbae*: tanta erat dicentis virtus. » Loco *admirabantur* in graeco est *obstupebant*.

29. DOCENS SICUT POTESTATEM HABENS: propria auctoritate docebat, loquens tamquam legislator; NON SICUT SCRIBAE ET PHARISAEI (vox *Pharisei* dubiae est fidei, et a Tischend. omittitur), qui legem ab alio conditam, sc. Mosaicam, interpretabantur. Evangelista respicit ad verba Christi supra relata: *Dictum est antiquis...: ego autem dico vobis*, ex quibus consequitur ipsum sua auctoritate, et potestate nativa, legem novam praedicasse tamquam suam.

Ac de oratione quidem Montana diximus.

Sermones et acta Jesu in Galilaea, usque ad finem orationis Montanae, hactenus exposuimus: per reliquam vero partem hujusce puncti I, quod a 4, 12, ubi Jesus munus suum inchoat, usque ad 9, 35, ubi Apostolos ad praedicandum mittit, pertingit, videbimus multa miracula (praesertim sanationes) a Jesu in Galilaea patrata, quibus divina doctrinae in Monte traditae auctoritas conciliatur. Primum est de leproso: sed, ut statim dicemus, hoc forsitan antea factum fuerat.

3. SANATIO LEPROSI: 8, 1-4.

Praeced. vide post q. 271.

M. 8, 1. Cum autem descendisset de monte, secutae sunt eum turbae multae: ² et ecce leprosus veniens, adorabat eum, dicens: Domine, si vis, potes me mundare. ³ Et extendens Jesus manum, tetigit eum, dicens: Volo: Mundare. Et confestim mundata est lepra ejus. ⁴ Et ait illi Jesus: Vide, nemini dixeris: sed vade, ostende te sacerdoti, et offer munus, quod praecepit Moyses, in testimonium illis. ⁵ Cum autem introisset etc. *Ante q. 278.*

Mc. 1, 40. Et venit ad eum leprosus deprecans eum: et genu flexo dixit ei: Si vis potes me mundare. ⁴¹ Jesus autem misertus ejus, extendit manum suam: et tangens eum, ait illi: Volo: Mundare. ⁴² Et cum dixisset, statim discessit ab eo lepra, et mundatus est. ⁴³ Et comminatus est ei, statimque ejecit illum: ⁴⁴ et dicit ei: Vide nemini dixeris: sed vade, ostende te principi sacerdotum, et offer pro emundatione tua, quae praecepit Moyses in testimonium illis. ⁴⁵ At ille egressus coepit praedicare, et diffamare sermonem, ita ut jam non posset manifeste introire in civitatem, sed foris in desertis locis esset, et conveniebant ad eum undique.

L. 5, 12. Et factum est, cum esset in una civitatum, et ecce vir plenus lepra, et videns Jesum, et procidens in faciem, rogavit eum, dicens: Domine, si vis, potes me mundare. ¹³ Et extendens manum, tetigit eum, dicens: Volo: Mundare. Et confestim lepra discessit ab illo. ¹⁴ Et ipse praecepit illi ut nemini diceret: sed, Vade, ostende te sacerdoti, et offer pro emundatione tua, sicut praecepit Moyses, in testimonium illis. ¹⁵ Perambulabat autem magis sermo de illo: et conveniebant turbae multae ut audirent, et curarentur ab infirmitatibus suis.

Q. 272. Concordia historica. An sanatio unius leprosi semel vel bis facta legitur? Num ante vel post Orationem Montanam?

R. Omnino persuasum nobis est, unum idemque factum exponi apud tres Synopticos hic recitados: nimia enim similitudo inter tres illas narrationes existit, quam ut eis qui censent sanationem leprosi bis factam fuisse, semel post orationem Montanam (M.), et semel aliquamdiu antea (de qua L. et Mc.), adstipulari possimus.

Nunc autem, si admittatur unum et idem miraculum a tribus referri, quaeritur quandonam factum sit, num ante an vero post concionem in Monte habitam; aliis verbis, quis ex Evangelistis rectum temporis ordinem servaverit.

Res valde dubia est; namque ab una parte M. significare videtur miraculum statim post orationem Montanam contigisse (*cum descendisset de monte... ecce leprosus*, etc.), et id tenet s. Aug. *De cons. Ev.* II, 20: ab altera parte L., qui factum ponit aliquamdiu antea, rationi chronologicae strictius inhaerere solet; praeterea, aperte dicit *in una civitatum* (ergo non ad montis pedem). Deinde quomodo Jesus ait v. 4 *Nemini dixeris*, si miraculum fecit inter turbas quae eum sequebantur quando de monte descendit? Ideo non pauci ordinem Lucae tenent, et dicunt verba M. *et ecce*, non indicare tempus proxime secutum, sed formulam esse qua scriptor ad aliud transeat argumentum: eodem modo intelligi debet *ecce* cap. 2, 1;

2, 13. Secundum hanc sententiam, sanatio leprosi post M. 4, 23-25, cui respondent Mc. 1, 35-39 et L. 4, 42-44, collocanda est, ut fecimus in *Tabula synoptica* ad calcem hujus operis.

Utut haec sunt, « Recte, ait s. Hier., post praedicationem « atque doctrinam signi offertur occasio [saltem ita habetur apud « M.], ut per virtutem miraculi praeteritis apud audientes sermo « firmetur. »

Lepa paucis describitur.

Q. 273. Lepa est horribilis quidam morbus, qui se in cute exteriore exserit, sed etiam telam cellulosa, imo ipsa ossa et medullam, ossiumque articulos inficit; adeo ut extremi membrorum articuli seorsum emoriantur, dissolvantur et decidant, unde corpus miserimum in modum mutiletur. Plerumque incipit lepra a maculis aliquibus exiguis, instar puncturae acus; istae sensim dilatantur, donec totum occupent corpus.

Variae sunt leprarum species, inter quas imprimis nominanda est *lepra alba*, quae et *Mosaica* dicitur, quia Moyses Lev. 13 et 14 eam describit, signa, quibus dignosci potest, praesertim initio morbi, fusius tradens. De ea mentio fit Ex. 4, 6, ubi Moyses manum e sinu retrahit leprosam *instar nivis*: Num. 12, 10 *Maria apparuit candens lepra quasi nix*; et 4 Reg. 5, 27 servus Elisei etiam factus est leprosus *quasi nix*.

Non quaevis lepra ejusdem est malignitatis: gravior omnem medicorum artem fallit; levior principio sanari potest; si vero malum jam latius serpsit, remedium nullum est quo aeger sanetur. (1) Praeterea, lepra per contactum facile contrahitur, ut in omnibus fere cutis morbis fieri solet: ideo leprosi extra civitates et oppida morabantur, eisque per legem Moysis vetitum erat solitum vitae commercium cum aliis hominibus agere: cf. Lev. 13; videsis infra, q. 275.

Lepra erat unus e terribilissimis morbis, qui Judaeorum regionem frequenter inficiebant, Deut. 24, 8; adeo quidem ut nonnisi inimicis infensissimis exoptaretur, 2 Reg. 3, 29; et inter gravissimas poenas divinitus immissas recenseatur, Num. 12, 9 et 10; 2 Par. 26, 19.

Cf. Winer, *Reb.*, a. *Aussatz*; Smith, *Dict.*, a. *Leper*; Kaposi in opere *Traité des mal. de la peau par Hebra*, gall. reddito a Doyon, II, 497. Paris 1875. Nostis diebus lepra variis in locis grassari incepit, et multa scripta fuerunt de hoc morbo occasione admirabilis exempli quod dedit P. Damianus, cum horrendae morti sponte se devovit pro salute leprosorum. — Si quis cupiat sibi animo effingere quid in intimis sensibus patiatur leprosus, legat opusc. Xaverii de Maistre *Le lépreux d'Aoste*.

(1) Hoc verum manet usque hodie: jam pluries mentio facta est de remediis nuper inventis, sed hactenus nihil vere efficax repertum fuit.

Quaestio generalis.

Q. 274. 1° Quoties Jesus leprosos sanasse legitur? 2° Ostende sanationes illas vere miraculosas fuisse, seu lepram intelligi graviorem et desperatam.

R. ad 1^{am}. M. 11, 5 generatim dicitur *leprosi mundantur*: distincta autem et expressa sanatio bis tantum narratur in Evang. (haec est sententia longe verisimilior): 1° curatio unius leprosi, de quo in hoc § 3. Deinde 2° L. 17, 11 sqq., cum Jesus Hierosolymam iret, decem leprosos mundavit, quorum unus tantum, et Samariitanus quidem, ei gratias egit.

R. ad 2^{am}. a Si lepra fuisset innocua, quae per naturam ipsam sanari potuisset, leprosi isti non ita ad Jesum accurrissent, ejus misericordiam implorantes; imo vero, b leprosus hic ap. M., cum dicit *Si vis, potes me mundare*, aperte fatetur morbum a Christo solo depelli potuisse. c/ Etiam si morbus medicabilis fuisset, non certe solo verbo vis ejus levata fuisset: ergo saltem in *modo* miraculum est. d Christus, cum miracula enumerat, quibus se Messiam demonstravit, inter alia dicit *leprosos mundatos fuisse*, M. 11, 5.

Q. 275. Collatis tribus Evangelistis, sanationem leprosi de quo M. 8, 1 distincte enarra.

R. Jesus, cum Galilaeam peragraret, quodam die venit in *unam civitatum* L., i. e. in civitatem quamdam istius regionis, probabiliter in Capharnaum. Secundum sententiam eorum qui ordinem chronologicum M. tenent, Servator eo se contulit post orat. Mont., statim ac de monte descendisset. Vel ipsam civitatem ingressus est, vel venit ad ejus territorium, ad locum suburbanum. Hoc ultimum probabilius est, quum narretur leprosum ad eum accessisse; et aliunde novimus leprosis non licuisse ut urbes aut vicos intrarent, quod constat ex Lev. 13, 46, coll. Num. 5, 2 sq.; 12, 10 sq.; 4 Reg. 7, 3; 15, 5; Jos. *Contra Apion.* 1, 31; *Ant.* 3, 11, 3; *B. J.* 5, 5, 6.

2. Ibi leprosus quidam *procidens in faciem* L., *adoravit eum* M., προσεκύνη, summa cum reverentia supplex se prostravit, cultu non mere civili (quo sensu formula illa sumitur M. 18, 26 in graeco), sed religioso eum veneratus est. Utrum intelligendus sit cultus *latriae* (quo sensu dictio illa occurrit M. 4, 9; Act. 10, 25), adeo ut Jesum tamquam Deum agnosceret, incertum plane est. Saltem eum ut divina instructum potentia habuit, cum deprecaretur eum dicens: *Domine, si vis* etc. — *Potes me mundare*, pro *sanare*, quia leprosi erant *immundi* vi legis Mosaicae.

V. 3. Jesus *tetigit eum*, quamvis lex id facere prohiberet; ipse enim legi adstrictus non erat, eo vel magis quod, cum nullum ipsi

esset periculum, finis istius praecepti cessaret. Tangens igitur leprosum: *Volo*, ait, *mundare* (imperativus verbi passivi *mundor*: esto mundatus). Et confestim mundatus est leprosus.

Quod autem attinet ad ea, quae statim post miraculum eveniunt, juvat quaest. specialem de illis ponere.

Q. 276. Quid post curatum leprosum factum est, tum 1° a Jesu, quum 2° ab ipso leproso?

R. ad 1^m. V. 4. a/ Jesus leprosum increpavit, et vivide quidem (*comminatus est* Mc. ἐπιβριμνάζων), certe ideo quod contra legem domum ingressus fuerat, *statimque ejecit illum* e domo.

b/ Deinde ei prohibuit miraculum divulgare; aliqui addunt: nisi antea se principi sacerdotum ostendisset: sed putem mentem Jesu fuisse, ut simpliciter et absolute vetaret factum illud publice nuntiare, quemadmodum saepius dedit talem prohibitionem: cf. q. 320. Quare autem id fieri noluit? Rationes quasdam generales tradam q. 320. In praesenti vero casu, quaedam specialis causa forsitan erat quod timeret nimiam ad se trahere turbam, ut reipsa accidit cum leprosus ille neglecta prohibitione miraculum divulgasset: nam Mc. v. 45 refert tot homines ad Jesum accurrisse ut hic coactus fuerit quaerere loca solitaria. Fortasse etiam suspicabatur fore ut sacerdos, audita fama de sanatione miraculosa, declararet hominem a morbo vere liberatum non esse. Objicitur miraculum, quod coram turba multa (v. 1) peractum fuerat, latere non potuisse. Responderi posset paucos tantum, nempe circumstantes, miraculum vidisse, illosque etiam audisse Jesum prohibentem; deinde Servatoris mentem praesertim fuisse ne Jerosolymis, quo iturus erat leprosus, nuntiaretur prodigium. Sed potius dicemus factum illud non contigisse eo tempore quo Jesus cum turba multa descendit de monte, sed aliquamdiu antea: cf. q. 272.

c/ Practerea leproso injunxit ut, Legis praecepto Lev. 14, 2-32 obsecutus, ostenderet se principi sacerdotum, et munus l. c. statutum offerret. Additur IN TESTIMONIUM ILLIS, i. e. secundum plerosque, *illis* sc. *sacerdotibus*, ut scirent isti Jesum non esse Legis Mosaicae contemptorem (s. Chrys.), vel ut certo constaret illis de miraculo, quum ipsimet declaravissent leprosum vere esse mundatum. S. Hier.: « Ut sacerdotibus deferre honorem videatur. « Erat enim Lege praeceptum, ut qui mundati fuerant a lepra,

« offerrent munera sacerdotibus. » Praeterea, ad sacerdotem spectabat *authentice* et publica fide pronuntiare leprosum esse mundatum, eique licere cum omnibus deinceps vitae commercium habere. Pergit s. Hier.: « Ut mundatum videntes leprosum, aut « crederent Salvatori, aut non crederent. Si crederent, salvarentur: si non crederent, inexcusabiles forent... Et simul ne, quod « in eo saepissime criminabantur, Legem videretur infringere. » Alii vero (Calm.) *illis* referunt ad turbam, hoc sensu: *in testimonium hominibus*, ut morbum prorsus repressum esse certo scirent.

R. ad 2^m. Leprosus Mc. *egressus coepit praedicare et diffamare* i. e. divulgare (*diffamare* sumitur in bonam partem) *sermonem*, i. e. rem, per hebraismum: cf. Gesen. *Lex.* ad voc. דבר. De hujusmodi hebraismis plurima notavi in *Comm. Act. Ap.*; in diss. speciali ad calcem 5^{ae} edit., *De verbis mentalibus pro realibus*.

Usus homiliticus.

*Q. 277. Indica quaedam homiliae capita in historiam sanati leprosi.

R. In 1^a parte concionis exponatur 1° leprosi reverentia et humilitas: *procidens* etc.; 2° ejus fides et supplicatio: *Deprecabatur dicens: Domine, si vis* etc. 3° Christi benignitas: *colo* etc., et 4° potentia: *statim mundatus est*. 5° Leprosus, post recuperatam salutem, debet Templum adire et munus offerre: tunc demum licebit ei inter populum iterum vivere, et cum omnibus familiariter conversari.

In 2^a parte concionis ista 5 puncta accommoda leprosis spiritualibus, i. e. peccatoribus: lepra enim, quae morbus est gravissimus, et simul noxia contagione periculosissimus, necnon foedissimus, peccatum mortiferum ejusque effectus apte denotat. Jam vero, peccatores, ad exemplum istius leprosi, Jesum adire eumque cum reverentia et fiducia implorare debent. Jesus autem eos benignissime excipiet, et vi gratiae suae (puta in Sacramento Poenitentiae) sanabit. Isti deinde in Templis nostris, ad sacram mensam accedentes, munera Eucharistica Deo offerent, atque in posterum communionem sanctorum perfecta rursus fruentur.

§ 4. SERVUS CENTURIONIS SANATUR: 8, 5-13.

Praeced. vide ante q. 272.

M. 8, 5. Cum autem introisset Capharnaum, accessit ad eum Centurio, rogans eum, ⁶ et dicens: Domine, puer meus jacet in domo paralyticus, et male torquetur. ⁷ Et ait illi Jesus: Ego veniam, et curabo eum. ⁸ Et respondens Centurio, ait: Domine, non sum dignus ut intres sub tectum meum: sed tantum dic verbo, et sanabitur puer meus.

L. 7, 1. Cum autem implesset omnia verba sua in aures plebis, intravit Capharnaum. ² Centurionis autem cujusdam servus male habens, erat moriturus: qui illi erat pretiosus. ³ Et cum audisset de Jesu, misit ad eum seniores Judaeorum, rogans eum ut veniret, et salvaret servum ejus. ⁴ At illi cum venissent ad Jesum, rogabant eum sollicitate, dicentes ei: Quia dignus est ut hoc illi praestes.

⁹ Nam et ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites, et dico huic: Vade, et vadit: et alii: Veni, et venit: et servo meo: Fac hoc, et facit.

¹⁰ Audiens autem Jesus miratus est, et sequentibus se dixit: Amen dico vobis, non inveni tantam fidem in Israel.

¹¹ Dico autem vobis, quod multi ab Oriente et Occidente venient, et recumbent cum Abraham, et Isaac, et Jacob in regno coelorum: ¹² filii autem regni ejicientur in tenebras exteriores: ibi erit fletus, et stridor dentium. ¹³ Et dixit Jesus Centurioni: Vade, et sicut credidisti, fiat tibi. Et sanatus est puer in illa hora. ¹⁴ Et cum venisset etc. *Ante q. 284.*

⁵ Diligit enim gentem nostram: et synagogam ipse aedificavit nobis. ⁶ Jesus autem ibat cum illis. Et cum jam non longe esset a domo, misit ad eum Centurio amicos, dicens: Domine, noli vexari: Non enim sum dignus ut sub tectum meum intres: ⁷ propter quod et meipsum non sum dignum arbitratum ut venirem ad te, sed dic verbo, et sanabitur puer meus. ⁸ Nam et ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites: et dico huic Vade, et vadit: et alii Veni et venit: et servo meo, Fac hoc, et facit. ⁹ Quo audito Jesus miratus est: et conversus sequentibus se turbis, dixit: Amen dico vobis, nec in Israel tantam fidem inveni. ¹⁰ Et reversi, qui missi fuerant domum, invenerunt servum, qui languerat, sanum.

Haec historia, ut ex verbis recitatis patet, apud L. plenius quam apud M. narratur. Eam probe discerne a sanatione filii reguli, quae legitur J. 4, 46-53, quaeque multum antea contigit, ut videre est in *Tabula synoptica* ad calcem hujus commentarii.

Quaestio praevia. Ter in N. T. narratur historia de centurione aliquo pio et religioso: ut singula ista facta facilius memoriae mandare discamus, juvat obiter seq. inserere quaest.

***Q. 278.** Tres illas indica narrationes.

R. Prima hic occurrit, et respicit centurionem Capharnaumi, cujus servus infirmabatur ad mortem, qui mira cum humilitate et fide maxima dixit (per amicos quos miserat): *Domine, non sum dignus* etc. ^{2a} Vero est historia centurionis, qui cruci Christi adstans: *Vere hic homo*, ait, *justus erat, et Filius Dei*. Tandem ^{3a} refertur ad Cornelium centurionem, quem s. Petrus Caesareae ad fidem convertit, Act. 10.

Primum occurrit ap. M. miraculum viro **extraneo** (non Israelitae M. 8, 10), in Palaestina tamen commoranti, a Domino concessum; postea M. 15, 21 sq., videbimus exemplum de muliere peregrina, in alia regione, sc. in Phoenicia, habitante: ibi vero omnia et singula indicabimus beneficia, quae Jesus viris *non Judaeis* tribuisse legitur in toto Evang.

Primum etiam habemus miraculum in homines **procul distantes** patratum: alia exempla sunt M. 15, 21 sq.; J. 4, 50.

Q. 279. 1° Quis erat ille centurio cujus servus miraculose sanatus fuit? 2° Quo morbo laborabat servus? 3° Quis rogavit ejus sanationem? 4° Quamnam laudem centurioni tribuerunt tum

Seniores Judaeorum, quum ipsemet Christus? 5° Quomodo praeconium illud a Jesu recipere meruerat centurio? 6° Inde collige quarum virtutum vir iste nobis exemplum dederit.

R. ad 1^m. **Centurio** (quae vox primum occurrit in N. T.) dicitur ille qui *centuriae* militari praeerat. In legione autem Romana 60 erant centuriae (gall. *compagnies*): quando legio erat completa, 6000 militum numerabat, et singulae centuriae centum viros. Quandoque minor erat legio, unde et centuriae minus quam centum milites haberent. Ideo *centurio* verti potest germ. *Hauptmann*, cui respondet gall. *capitaine*. De cetero melius est gall. *centenier* quam fl. *honderdste man*. Ex verbis autem Christi v. 10, constat centurionem de quo hic agitur gentilem fuisse, non Judaeum: atque ideo s. Aug. *Serm.* 62, c. 2, ed. M., merito docet in illo gentes fuisse figuratas. Non tamen videtur fuisse miles *Romanus*, quia Romanorum exercitus id temporis in Galilaea non erat; igitur, ut censet s. Chrys., militabat Herodi Antipae, qui multos habebat e gentilibus milites. Ex L. v. 4 et 5 videtur colligi posse ipsum fuisse *proselytum portae*, i. e. talem qui falsorum numinum cultum jam abjecerat, et praecepta Noachica servabat: cf. *Comm.* nostr. in *Act.* 5^a edit., in *Append.*, Diss. 6^a.

Ejus agendi ratio erga servum non videtur adscribenda soli timori amittendi famulum ipsi pretiosum (vir enim erat largus et munificus, quum Synagogam aedificasset), sed innuit ipsi fuisse animum nobilem et misericordem, vulgari usui praestantiorum: servi enim solebant haberi tamquam jumenta sarcinaria.

R. ad 2^m. *Puer* ille, i. e. *servus* L., *jacebat paralyticus*, *δεινῶς βασανιζόμενος*, *terribiliter cruciatus*, adeo ut jam *moriturus* L. esset. Subita, ait Luc. Brug., erat paralysis, quia lentae paralyses tormento carent. Hanc affirmationem sic corrige ex Ackermann: in paralysi subita, cujus causa est apoplexia, infirmus videtur tormenta gravissima pati: ergo servus ille dicitur *βασανιζόμενος*, quia adstantes rem ita deprehendebant: cf. *Winer, *Rwb.*, *Paralyt.* Potest etiam intelligi paralysis, quae cum gravissima podagra conjuncta erat, quaeque valde cruciat. Alii cogitant paralysim *agitantem* (*choream* s. *Viti*): *Smith, *Dict.*, a. *Medecine*. Obiter animadverto ex L. servum illum domino fuisse *pretiosum*, ejusque curationem optatissimam fuisse.

R. ad 3^m. Secundum M. v. 5 videtur ipse centurio ad Jesum accessisse, eique pro servo preces obtulisse; verum ex pleniore L. narratione novimus Seniores ab ipso primum missos fuisse ut peterent; et deinde, cum Servator jam ad domum ipsius appropinquaret, amicos centurionis venisse, qui ejus nomine dicerent ipsum se indignum reputare qui Jesum sub tectum reciperet. M. brevitati studens, centurioni tribuit quod ejus mandato et nomine alii fecerunt et dixerunt.

R. ad 4^m. Seniores dixerunt eum dignum esse qui gratiam consequeretur, utpote virum qui a/ gentem Judaicam diligeret, et b/ synagogam (gr. cum art. *la synagogue de notre ville*) ⁽¹⁾ aedificasset. Jesus autem testimonium longe praeclarius ipsi dedit, hisce verbis: *Amen dico vobis, non inveni tantam fidem in Israel.*

R. ad 5^m. Hanc autem laudem a Jesu obtinere meruerat, quia dixerat, nempe per interpositos amicos: *Domine, noli vexari* L.; *non sum dignus* v. 8 *ut intres sub tectum meum, sed tantum dic verbo*, vel unico jube verbo (nota abl. *verbo* esse veram lectionem, non acc. *verbum* ut habet textus gr. receptus), *et sanabitur puer meus*; tibi obediet morbus, sicut milites meo subjecti imperio et servus meus mihi obediunt ad primum verbum; imo vero potiore jure (*a fortiori*), v. 9 *nam et ego sum vir sub aliorum potestate*, sc. ducis et tribuni, constitutus (gall. *je suis un subalterne, un subordonné*), tu autem sub nullius es potestate: ergo tibi facilius est quam mihi praestare quod velis, quum jussa tua magis quam mea constanter perfici oporteat omnia.

R. ad 6^m. Igitur, centurio duas praesertim virtutes, quibus Salvatoris admirationem excitavit, nobis in exemplum protulit: magnam **humilitatem**, cum dixit *Non sum dignus ut etc.*, et **fidem** eximiam, cum addidit *sed tantum dic verbo*, etc. Ad primam quod attinet, venuste s. Aug. S. 77, ed. M.: « Tecto non recipiebat, « ait, corde receperat. Quanto humilior, tanto capacior, tanto « plenior. Colles enim aquam repellunt, valles implentur. » Relate ad alteram virtutem (*fidem*), gentilis ille certe audierat filium

(1) In illa synagoga saepe docuit Jesus, Mc. 1, 21; L. 4, 33, 38; imprimis ibi arcana verba de carne sua danda in cibum locutus est, J. 6, praes. v. 48-60. Exstant adhuc in *Tell-houm* (Capharnaum) ruinae synagogae satis magnificae, quae censentur pertinuisse ad synagogam quam centurio Judaeis aedificavit: cf. Guérin, *Galilée*.

reguli uno verbo sanatum fuisse J. 4, 50, daemonem expulsum L. 4, 33, socrum Petri sanatum, aliasque sanationes eodem die factas L. 4, 39 : quae quidem miracula omnia Capharnaumi contingant. Adde animum ejus pium (L. 7, 5) divina gratia adjutum fuisse.

Obiter animadvertite centurionis preces adeo efficaces fuisse, propterea quod cum *humilitate* et *fide*, quae duae sunt praecipuae precationis dotes, factae fuissent. Idem videbimus infra, q. 470, de muliere Chananaea.

Q. 280. Ad v. 10. **Christus miratus est M.** : objicitur Christo, etiam ut homini, nihil ignotum fuisse, ergo ipsum *mirari* non potuisse de re quavis.

R. Christus anthropopatie dicitur *miratus*; non enim reipsa mirabatur, sed exterius se gerebat instar hominis mirantis : et hoc propter nos, « Ut nobis mirandum esse significaret, ait « s. Aug. *De Gen. ad lit.* 1, 8 : omnes tales motus ejus non perturbati animi sunt, sed docentis magistri. » Eodem fere modo dicitur Deus *irasci*, *ipsum poenitere*, etc. Alii cum s. Thom. *Sum.* 3, 15, 18 admittunt in Christo admirationem veram et internam, ex scientia experimentalī ortam.

Q. 281. De quo, et quo sensu, Christus : *Non inveni*, ait, *tantam fidem in Israel* ?

R. De centurione qui, etc. Non hoc sensu, quod nemo e Judaeis, ne Maria Virgo quidem, tantam aut majorem fidem habuerit ; sed loquitur generatim de natione Judaeorum universa, cujus fidem vir ille alienigena superabat.

Vocati gentiles et Judaei reprobati.

Q. 282. Ad v. 11 et 12. Occasione fidei eximiae quam ostendit centurio, quid praedixit Christus ? Explica verba ejus.

R. Quum ille extraneus esset, ejusque fides fidei a gentilibus postea imitandae proluderet, Christus praedixit ethnicos ad fidem vocandos et convertendos esse, Judaeos autem reprobandos : (cf. L. 13, 28 et 29) *Multi ab oriente et occidente venient*, ab omni terrarum regione, *et recumbent cum Abraham... in regno coelorum* : beatitudo coelestis cum laetitia convivii saepe comparatur (ut

L. 22, 30 ; Is. 25, 6 ; Apoc. 19, 9 ; L. 14, 15) ; in conviviis autem festivis Judaei aliaeque gentes, praesertim in Oriente, mensae *accumbabant*, non sedebant ad mensam.

Abraham, Isaac et Jacob tres sunt praecipui parentes et conditores populi Judaei, iisque primis facta est promissio regni coelorum, sub typo Terrae Sanctae (Hebr. 11, 9 et 10) ; sensus est : coelesti gaudio fruuntur cum Israelitis sanctis.

Filii regni est hebraismus, qui in Evangelio antea non occurrit. *Filii* alicujus rei dicuntur ii ad quos res aliquo modo pertinet (Gesen. *Lex* ad voc. בֶּן) : sic M. 9, 15 *Filii sponsi*, pro paranymphis ; *filii tonitrui* Mc. 3, 17, qui tonant, qui tonitruo sunt similes ; L. 16, 8 *filii lucis*, qui lucem sequuntur, vel lucis participes sunt ; L. 10, 6 *filius pacis*, pace dignus, qui benedictionem admittit ; L. 20, 36 *filii resurrectionis*, qui ejus erunt participes ; M. 23, 15 *filius gehennae*, dignus gehenna ; 1 Reg. 20, 31 *filius mortis*, morti destinatus ; Deut. 25, 2 in hebr. *filius plagarum*, quod Vulg. vertit *dignus plagis* ; Lam. 3, 12 sagittae vocantur *filiae pharetrae* etc. Pariter hic *filii regni*, ii sunt ad quos regnum pertinet, Judaei, quibus primum et proxime promissum erat regnum Dei, ad quos ante omnes alios missus erat Messias.

Ejicientur in tenebras exteriores : persistit in metaphora de conviviis ; haec enim vespertino tempore celebrari solebant, et conclave multis illustrabatur lampadibus ; igitur illi, qui non erant admissi, in tenebris exterioribus i. e. extra cubiculum manebant, et ibi *plorabant* ex tristitia vel indignatione, aut ira commoti *dentibus fredebant* (M. 22, 13 eadem est comparatio). Remota figura sensus est : Judaei propter contumaciam et fidei contemptum non admittentur in gloriam coelestem, sed contra, ad tormenta inferni damnabuntur.

Cum Deus sit *lux*, ejusque apparitiones luce splendeant, cum generatim *lux* symbolum sit felicitatis, *ejectio in tenebras* apte significat *poenam damni*, seu exclusionem a visione Dei, quae poena omnium maxima est (*caligo densissima*). *Fletus autem et stridor dentium* notat *poenam sensus*, seu tormenta gravissima in corpore.

PRO USU HOMILITICO.

Fides quorundam a Christo laudata.

***Q. 283.** Christus centurionis fidem aperte laudavit: hac occasione petitur: Quorumnam fidem laudasse legitur Christus in Evang.? — Obiter nota istorum exemplum in concione de fide apte et utiliter narrari posse.

R. 1° Centurionis in Capharnaum, cujus servus infirmabatur ad mortem, M. 8, 10 *Amen dico vobis, non inveni tantam fidem in Israel.*

2° Hemorrhossae, cui dixit Salvator M. 9, 22 *Confide, filia, fides tua te salvam fecit.*

3° Mulieris Chananaeae, cui Jesus M. 15, 28: *O mulier, ait, magna est fides tua!*

4° S. Petri, qui post fidei celeberrimam professionem ex ore magistri audire meruit: *Beatus es, Simon Bar-Jona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui in coelis est:* M. 16, 17.

5° Caeci prope Jericho, quem Dominus sanavit, dicens Mc. 10, 52 *Vade, fides tua te salvum fecit.*

6° Leprosi Samaritani, ad quem Christus L. 17, 19: *Surge, inquit, vade, quia fides tua te salvum fecit.*

§ 5. SOCRUS PETRI ALIIQUE MULTI SANANTUR: 8, 14-17.

Præced. ante q. 278.

M. 8, 14. Et cum venisset Jesus in domum Petri, vidit socrum ejus jacentem, et febricitantem: ¹⁵ et tetigit manum ejus, et dimisit eam febris, et surrexit, et ministrabat eis.

¹⁶ Vespere autem facto, obtulerunt ei multos daemonia habentes: et ejiciebat spiritus verbo: et omnes male habentes curavit: ¹⁷ ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam, dicentem: Ipse infirmitates nostras accepit: et aegrotationes nostras portavit. ¹⁸ Videns autem etc. *Post q. 286.*

Mc. 1, 29. Et protinus egredientes de synagoga, venerunt in domum Simonis et Andraeae, cum Jacobo et Joanne. ³⁰ Decumbebat autem socrus Simonis febricitans: et statim dicunt ei de illa. ³¹ Et accedens elevavit eam, apprehensa manu ejus: et continuo dimisit eam febris, et ministrabat eis.

³² Vespere autem facto, cum occidisset sol, afferebant ad eum omnes male habentes, et daemonia habentes: ³³ et erat omnis civitas congregata ad januam. ³⁴ Et curavit multos, qui vexabantur variis languoribus, et daemonia multa ejiciebat, et non sinebat ea loqui, quoniam sciebant eum.

L. 4, 38. Surgens autem Jesus de synagoga, introivit in domum Simonis. Socrus autem Simonis tenebatur magnis febribus: et rogaverunt illum pro ea. ³⁹ Et stans super illam, imperavit febri: et dimisit illam. Et continuo surgens, ministrabat illis.

⁴⁰ Cum autem sol occidisset, omnes, qui habebant infirmos variis languoribus, ducebant illos ad eum. At ille singulis manus imponens, curabat eos. ⁴¹ Exibant autem daemonia a multis, clamantia et dicentia: Quia tu es Filius Dei: et increpans non sinebat ea loqui: quia sciebant ipsum esse Christum.

Ex Mc. et L. colligimus socrum Petri ante orationem Montanam, statim posteaquam Jesus Nazaretho Capharnaum venerat, fuisse sanatam; igitur refertur ad M. 4, 23. Videsis *Tab. synopt.* ad calc. hujus op.

Q. 284. Jesus venit in domum Petri: sed Petro domus non erat amplius, quum suam reliquisset: solve hanc objectionem.

R. Forsitan vocatur *domus Petri*, quia aliquando ejus fuerat;

credibile autem est eandem uxori et socru, utpote pauperibus, ab ipso fuisse relictam. Forsitan *Petri* dicitur,^f quia, quoties hic Capharnaum sese conferebat, in ea habitabat; vel propterea quod erat domus parentum ejus, unde apud Mc. dicitur *domus Simonis et Andreae*: solet enim domus parentum etiam dici filiorum. Huic tamen ultimae conjecturae opponi potest Petrum Bethsaida ortum fuisse, J. 1, 44.

***Q. 285. Schema homiliae in sanatam febricitantem.**

Febris denotat concupiscentiam, sc. triplicem illam, ex qua peccata profluunt omnia: nam, ut ait s. Ambr. in *Luc.* 4, 38, « Febris nostra avaritia est, ... febris « nostra luxuria est, febris nostra ambitio est, febris nostra iracundia est. » Socrus febricitans *jacet* in lecto viribus prostratis, et imaginem refert animae languentis sub tyrannide pravae cupiditatis. Quemadmodum febris, corpus tangente Christo, sanatur, ita per gratiam Salvatoris vincitur mala animi cupiditas, praesertim in Sacramentis Poenitentiae et Eucharistiae. Socrus, mox ut e morbo evasit, surrexit et *ministravit Jesu* ejusque discipulis: pariter peccator statim post conversionem virtutum officia, quibus veritatem sanationis suae demonstret, perficere studebit.

16. Vespere autem facto: ut patet ex Mc. et L. *cum occidisset sol*, intelligitur posterior vespere, qui apud Hebraeos ab occasu solis usque ad ingruentem noctem computabatur (prior vero a meridie juxta quosdam, vel juxta plerosque ab hora 3^a post meridiem usque ad solis occasum extendebatur): (1) cf. q. 649. Solis autem occasum exspectaverant illi qui aegrotos deferebant, quia *sabbatum* erat L. 4, 31, quo die opus illud secundum Pharisaeorum placita licitum non erat.

17. Ut adimpleretur etc.: Difficultas quaedam hic oritur, quum Isaiae vaticinatio non ad *morbos* sed ad *peccata* referatur. Ideo seq. ponimus quaest.

Q. 286. Quo sensu a M. 8, 17 citatur Is. 53, 4 *Ipse infirmitates nostras accepit*?

R. Non sensu literali, quem verba apud Isaiam in contexta oratione directe et proxime habent, citatur; namque, ut docet s. Chrys., Isaias proprie loquitur de iis quae Christus pateretur ut expiaret et *aufferret peccata*; sed Evangelista utitur sensu quo-

(1) Noli istas duas vespere, quae ad tempus pomeridianum ejusdem diei pertinent, confundere cum prima et secunda vespere *duae festae* apud Judaeos: sic 1^a vespere Paschatis seu 15 Nisan incipiebat ab occasu solis diei 14ⁱ, et 2^a vespere Paschatis terminabatur ad occasum solis diei 15°.

dam per ratiocinationem deducto ex literali: etenim, quum infirmitates corporales saepe sint peccatorum poenae, vel saltem ex peccato originali oriantur, id quod dicitur de *peccatis*, aequali ratione ad *morbos* referri potest: Christus eos etiam *abstulit* (PORTAVIT, fland. *wegdragen*). « Si mors, inquit s. Chrys., quae caput
« est omnium (morborum), ex peccato originem occasionemque
« habuit, multo magis aegritudines hinc ortae sunt. » Ergo, non est sensus accommodatitius nec mysticus, sed literalis, secundarius tamen et remotus, involutus in sensu primario; et ideo non dici potest haberi duplicem sensum literalem: talem nullibi admittimus.

§ 6. CONDITIONES DISCIPULATUS: 8, 18-22.

Praeced. vide ante q. 284.

M. 8, 18. Videns autem Jesus turbas multas circum se, jussit ire trans fretum.

¹⁹ Et accedens unus scriba, ait illi:

Magister, sequar te, quocumque ieris.

²⁰ Et dicit ei Jesus: Vulpes foveas habent, et volucres coeli nidos: Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet.

²¹ Alius autem de discipulis ejus ait illi: Domine, permitte me primum ire, et sepelire patrem meum. ²² Jesus autem ait illi: Sequere me, et dimitte mortuos sepelire mortuos suos. ²³ Et ascendente etc. *Ante q. 297.*

L. 9, 57. Factum est autem: ambulantis illis in via, dixit quidam ad illum: Sequar te quocumque ieris.

⁵⁸ Dixit illi Jesus: Vulpes foveas habent, et volucres coeli nidos: Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet.

⁵⁹ Ait autem ad alterum: Sequere me.

Ille autem dixit: Domine, permitte mihi primum ire, et sepelire patrem meum.

⁶⁰ Dixitque ei Jesus: Sine ut mortui sepeliant mortuos suos: tu autem vade, et annuntia regnum Dei.

⁶¹ Et ait alter: Sequar te, Domine, sed permitte mihi primum renuntiare his, quae domi sunt. ⁶² Ait ad illum Jesus: Nemo mittens manum suam ad aratrum, et respiciens retro, aptus est regno Dei.

Haec colloquia docent qua ratione Jesum sequi oporteat: prius enim ex binis illis quae narrat M. monet Jesu adhaerendum esse recto fine, non pro emolumento quovis terreno; alterum vero, sicut et 3^m a L. additum, demonstrat necessitatem sequendi Jesum prompto animo, omnibus absque mora derelictis.

18. Jesus a turbis illis declinat, vel quia curiositate tantum accesserant, easque sua indignas praesentia reputabat; vel potius quia timebat ne inter eas motus quidam vehementiores propter spem Messiae, regis potentissimi, excitarentur, unde adversarii ejus ansam arripere possent, eum calumniandi quasi populum cogere frequentem et ad tumultum sollicitare vellet (Klofutar).

I. Jesum absque lucro sequi oportet.

19. ACCEDENS UNUS SCRIBA etc. *Unus loco aliquis*, per hebrais-
mum: vide exempla apud Gesen. *Lex.* ad voc. וְיֵשׁוּעַ . Inseritur hic
breve colloquium Jesu cum duobus discipulis ignavis: id vero a
L. refertur multo tardius, nempe paulo post iter Jesu ad dies
festos Tabernaculorum. Difficile est tempus certo determinare:
L. ordinem chronologicum magis observare solet.

Knab. autem censet primum colloquium bis habitum fuisse, hic
et apud L., propter hanc rationem. Apud M. colloquium ponitur
inter duo facta (v. 18 Jesus jubet ire trans fretum, et v. 23 ascendit
in naviculam), certe quia tunc reipsa habitum fuit. Secundum
autem colloquium de patre sepeliendo probabiliter priori annexuit
M. propter similitudinem quamdam, et possumus supponere id
tunc non contigisse, sed postea tantum, eo tempore quo refert L.
Mirum esset bis a Christo vocatum fuisse juvenem quemdam cujus
pater modo mortuus fuisset: sed facile evenire potuit ut plures
voluerint Christo adhaerere lucri causa et spe temporalis emolu-
menti.

Q. 287. Quid ait Jesus quando docuit oportere ut ipsum se-
quamur absque spe lucri?

R. *Vulpes foveas* etc. v. 20. Confer etiam q. 334. *Gratis accepistis,
gratis date.*

De Jesu paupertate.

Q. 288. Quibus verbis, et qua occasione, Christus suam testatus
est paupertatem?

R. Cum aliquis scriba, miracula videns et ex istis lucra quaerens
(s. Hier.), dixisset Jesu *Magister, sequar te, quocumque ieris*: Christus
respondit *Vulpes foveas* ($\varphi\omega\lambda\epsilon\omega\upsilon\varsigma$, melius *latibula*, *lustra*; gall. *tanières*)
habent etc., i. e. « Quid me propter divitias et saeculi lucra cupis
« sequi, quum tantae sim paupertatis, ut ne hospitium quidem
« habeam, et non meo utar tecto (s. Hier.)? » Aliis verbis: Ego
non habeo domum quae mea sit, ubi possim tuto quiescere (*caput
reclinare*) et refugium quaerere, sicut *fovea vulpibus*, et *nidus volucri-
bus coeli* refugium sunt.

Christi autem paupertas etiam colligitur ex eo quod miraculum facere debuerit ut haberet vel unum siclum ad tributum solvendum, M. 17, 26. Idem testatur quod legitur L. 8, 3, mulieres quasdam, *quae ministrabant ei de facultatibus suis*, eum in itineribus comitatas fuisse (Mc. 15, 41); atque etiam dona pecuniaria ab eo accepta fuisse J. 12, 6; 13, 29. Adde 2 Cor. 8, 9 *Propter vos* (Christus) *egenus factus est, cum esset dives, ut illius inopia vos divites essetis*. De cetero parentes ejus etiam pauperes fuisse concluditur ex L. 2, 24 coll. Lev. 12, 8.

S. Th. de Christi paupertate disputat in *Sum. th.* 3, 40, 3, ubi tres affert rationes ob quas decuit ipsum in hoc mundo pauperem ducere vitam.

Q. 289. Quo sensu denominatio **Filius hominis** (quae hic v. 20 primum occurrit) in Scriptura adhibetur?

R. In V. T. אֲדָמָה בֶּן (cf. Gesen. *Lex.* ad voc. אָדָמָה) sign. simpliciter *hominem*, v. gr. Ps. 8, 5 *Quid est homo quod memor es ejus, aut filius hominis* etc.? ubi parallelismus est synonymicus; pariter Job 25, 6; praeterea Spiritus s. ita vocat Ezechielem: cf. Ezech. passim. (1) Sed hoc sensu semper dicitur de 3^a persona vel 3^{ae} personae. In novo autem Test. solus Christus hoc nomen sibi met ipse vindicat (et quinquagies quidem, Knab.). Aliqui putant hoc etiam poni tantummodo loco pronominis *ego*; verum tenenda est sententia communis inter recentiores, quae vim et significationem specialem vocabulo isti tribuit, et docet id ortum esse e Dan. 7, 13, ubi Messias dicitur venire cum nubibus coeli, *quasi filius hominis*, indutus forma humana; adeo ut Jesus, cum se vocet *filium hominis*, respiciat ad illud oraculum, et *indirecte* (nam M. 16, 13 obstat quominus dicamus *directe*) significet se esse Messiam. Aliis verbis, vult dicere se illum esse *filium hominis* de quo Daniel loquitur, qui formam quidem hominis mortalis et infirmi gerit, sed qui simul divina pollet dignitate et potentia. Haec autem sententia demonstratur ex M. 26, 64 ubi ipsemet Jesus dictionem *filius hominis* ad verba illa Danielis diserte refert.

Nomen *Messias* pariter desumptum fuit ex loco prophetico, nimirum e Dan. 9, 25, et Ps. 2, 2: cf. supra q. 46.

(1) Nota *filios hominum* in plur. dici simpliciter pro *homines* apud Mc. 3, 28 et in Epist. a Eph. 3, 5; Ps. 10, 5 etc.

II. Absque mora Jesum sequi oportet.

Q. 290. Aliquis dixit Christo M. 8, 21 : *Permitte me primum ire, et sepelire patrem meum.* 1° Quid sign. *primum* ? 2° Quid *sepelire* ? 3° Quid respondit Christus ? Addendo sensum verborum ejus. 4° Ostende sapientiam istius responsi.

R. ad 1^m. *Primum*, i. e. antequam te sequar, tibi que perpetuo adhaeream. Iste erat quidem *de discipulis* Jesu M., i. e. de auditoribus et sectatoribus ejus (in sensu lato), sed nondum eum sine intermissione comitabatur, sicut Apostoli. Merito censet s. Chrys. juvenem illum bono ac laudabili animo petitionem suam fecisse, et facile admittimus ipsum invitationi Jesu obsecutum fuisse, et factum fuisse discipulum fidelem.

R. ad 2^m. Theophylactus in L. 9 ita explicat : *permitte mihi ut patrem meum jam senem curem, eique opem praestem donec moriatur ; postquam autem eum sepeliero, te sequar.* Sed interpretatio illa, quam adoptat Luc. Brug., vim verbis infert et Christi responso non convenit, doctrinamque hic traditam valde debilitat ; sensus obvius et verus est, patrem jam mortuum fuisse, et peti licentiam abeundi ad paucum tempus, illumque sepeliendi (s. Chrys.). Sepultura apud Judaeos non solebat differri, imo eodem die fiebat.

R. ad 3^m. V. 22. *Sequere me*, ait, nunc, absque ulla dilatione, *et dimitte mortuos sepelire mortuos suos*, sine homines mundanos, qui a me non vocantur, qui sunt *mortui* spiritualiter (1), sepelire mortuos suos (corporaliter mortuos, sibi similes, *suos*), i. e. sine ut isti se occupent rebus hujusmodi humanis et terrestribus, quae ipsis apte conveniunt, quibus ipsi digni sunt : verbo, mundani mundana sua faciant negotia. Christus ludit in voce *mortuos* quam duplici sensu sumit : pariter s. Hier. : « Non simus, ait, solliciti de *mortuis*, ne nos quoque *mortui* appellemur. »

R. ad 4^m. Mens Salvatoris nostri non est prohibere quominus filii illud pietatis officium parentibus exhibeant, quando hoc non obstat propriae salutis ; sed vult docere, cum ab eo vocemur, ne

(1. Quicumque vitam animae spirituales per fidem et gratiam haud adepti sunt, versantur in statu peccati mortalis, et *mortui* coram Deo dici possunt : tales sunt qui Christo credere eique adhaerere nolunt.

unius quidem diei aut horae moram interponendam esse, etiam ad opus pietatis filialis perficiendum, v. gr. ad sepeliendum patrem mortuum. Alii sunt, ait s. Chrys., qui illud munus impleant, neque ille insepultus manebit. Optime idem s. Chrys. : « Ostendit » nihil nobis aeque necessarium esse atque res coelestes, iisque « summa cum diligentia esse incumbendum, nec vel tantillum » differendum, etiamsi admodum urgentia videantur esse ea quae « alio trahunt. » Et s. Aug. *Serm.* 100 ed. M. : « Christus, ait, » quando parat homines Evangelio, nullam excusationem vult « interponi carnalis hujus temporalisque pietatis... Amandus est » generator, sed praeponendus est Creator. »

Igitur, quando pietas in Deum, et animae salus aeterna aguntur, terrena omnia, etiam quae per se bona et optima sunt, seponere et relinquere oportet, si haec illis sint impedimentum. Simile quid docet M. 19, 29 : *Omnis qui reliquerit domum, vel fratres aut sorores, aut patrem aut matrem, aut uxorem aut filios, aut agros, propter nomen meum, centuplum accipiet et vitam aeternam possidebit.* Cf. etiam M. 10, 37 *Qui amat patrem aut matrem plus quam me* etc.

§ 6bis. TEMPESTAS SEDATA : 8, 23-27.

Praeced. vide post q. 286.

M. 8, 23. Et ascendente eo in naviculam, secuti sunt eum discipuli ejus : ²⁴ et ecce motus magnus factus est in mari, ita ut navicula operiretur fluctibus, ipse vero dormiebat. ²⁵ Et accesserunt ad eum discipuli ejus, et suscitaverunt eum, dicentes : Domine, salva nos, perimus. ²⁶ Et dicit eis Jesus : Quid timidi estis, modicae fidei ? Tunc surgens, imperavit ventis et mari, et facta est tranquillitas magna. ²⁷ Porro homines mirati sunt, dicentes : Qualis est hic, quia venti et mare obediunt ei ? ²⁸ Et cum venisset etc. *Post q. 293.*

Mc. 4, 35. Et ait illis in illa die, cum sero esset factum : Transeamus contra. ³⁶ Et dimittentes turbam, assumunt eum ita ut erat in navi : et aliae naves erant cum illo. ³⁷ Et facta est procella magna venti, et fluctus mittebat in navim, ita ut impleretur navis. ³⁸ Et erat ipse in puppi super cervical dormiens : et excitant eum, et dicunt illi : Magister, non ad te pertinet, quia perimus ? ³⁹ Et exsurgens comminatus est vento, et dixit mari : Tace, obmutesce. Et cessavit ventus : et facta est tranquillitas magna. ⁴⁰ Et ait illis : Quid timidi estis ? necdum habetis fidem ? Et timuerunt timore magno, et dicebant ad alterutrum : Quis, putas, est iste, quia et ventus et mare obediunt ei ?

L. 8, 23. Factum est autem in una dierum, et ipse ascendit in naviculam, et discipuli ejus, et ait ad illos : Transfretemus trans stagnum. Et ascenderunt. ²⁴ Et navigantibus illis, obdormivit, et descendit procella venti in stagnum, et complebantur, et periclitabantur. ²⁵ Accedentes autem suscitaverunt eum, dicentes : Praeceptor, perimus. At ille surgens, increpavit ventum, et tempestatem aquae, et cessavit : et facta est tranquillitas. ²⁶ Dixit autem illis : Ubi est fides vestra ? Qui timentes, mirati sunt ad invicem, dicentes : Quis putas hic est, quia et ventis et mari imperat, et obediunt ei ?

Christi miracula in naturam inanimatam. Hic incidit primum miraculum, a M. narratum, quod in naturam inanimatam solo

omnipotentiae jussu a Jesu fuit peractum. Secundum ordinem temporis praecessit aliud ejusdem generis, quod refert J., sc. conversio aquae in vinum. Postmodum plura sequentur similia, scil. panes bis multiplicati, mare pedibus calcatum et ficulnea arefacta.

Q. 291. Evangelistis collatis, miraculum sedatae tempestatis distincte narra.

R. Ubi? in mari Galilaeae. Quando Dominus quodam die cum discipulis transfretavit in regionem Gadarenorum (Vulg. *Gerasenorum*), cum sero jam esset. Periculum: subito oritur procella magna, ita ut navicula operiatur fluctibus et nautae periclitentur. Obiter nota subitas tempestates in isto lacu saepe oriri: cf. q. 1101. Quid Jesus, quid discipuli? Jesus dormit in puppi super cervical; *dormit* autem, ait s. Chrys., ut Apostolis det timendi et precandi occasionem, utque validius sentiantur quae fiant. Discipuli accedunt ad eum et suscitant eum, dicentes: *Magister, non ad te pertinet quia perimus? Domine, salva nos, perimus.* Igitur non petunt tantum, sed quasi expostulant. Respondet Jesus: *Quid timidi estis, modicae fidei?* Quomodo sedat tempestatem? Surgit, increpat ventum, et dicit mari *Tace*; illico sedatur procella et fit tranquillitas magna. Itaque, quae apud nos insensibilia, ait s. Hier., illi sensibilia sunt.

Quid post factum? Jesus fidei infirmitatem iterum exprobrat: *Ubi est fides vestra? Nondum fidem habetis?* nempe, postquam tot vidistis miracula a me facta. *Homines* autem, i. e. non solum discipuli, sed etiam alii qui in eadem erant navi, et in aliis istis navibus de quibus loquitur Mc., attoniti exclamant: *Qualis est hic, quia non solum morbi et daemones, sed venti et mare obediunt ei?* Longe major et potentior quam opinaremur ipse dicatur oportet.

*Q. 292. Usus homiliticus et moralis.

Frequens est et obvia applicatio 1° ad Ecclesiam universam, et 2° ad singulos christianos.

1° « Navicula illa, ait Tert. *De bapt.* 1, 12, **figuram Ecclesiae** praeferebat, « quod in mari, id est saeculo, fluctibus, id est persecutionibus et tentationibus « inquietatur, Domino per patientiam velut dormiente. » Deinde extra Ecclesiam, sicut extra navem illam, non datur salus. « Opus est, ait s. Aug. *Serm.* 75, ed. M.,

« ut in navi simus: nam si in navi pericula sunt, sine navi certus interitus. » Unde Ven. Beda in *Mc.* 6, 48: « Labor discipulorum, ait, in remigando, et contrarius iis « ventus, labores sanctae Ecclesiae varios designat: quae inter undas saeculi « adversantis, et immundorum flatus spirituum, ad quietem patriae coelestis, « quasi ad fidam littoris stationem, pervenire conatur. » Dominus autem permittit tempestatem, a' tum ut christiani ad Deum enixis precibus recurrant; quum b/ ut divina potentia in gubernatione Ecclesiae demonstretur, atque ita fiducia nostra accrescat. Jesus interea dormit, suorum videtur oblivisci, per aliquod tempus differt opem: tunc precantur fideles, clamant, instant, quasi expostulant, donec tandem surgat Deus et periculum dispellat; quod facillime facit, quasi uno verbo *Tace!* Nam omnia obediunt ei, res irrationales, haud secus ac Angeli hominesque; quaecumque vult facit in mundo, dat victoriâ cui vult etc.

2° Historiam illam etiam accommodare possumus **singulis justis**, qui, quum Ecclesiae arctissime jungantur, tamquam membra viva unius ejusdemque corporis, eadem subeunt pericula, quando tentationibus rebusque adversis jactantur: ipsi etiam ad Christum fervida prece recurrere debent; quod si faciant, surget Deus potentissimumque gratiae auxilium, quo omne dispelletur periculum, largietur. S. Chrys.: « Exercitationis causa, ait, haec permittebantur, « et figurae erant *tentationum* quae ipsos erant invasurae. » Confer etiam s. Aug., qui *Serm.* 63, ed. M. ista in specie ad tentationem iracundiae apte refert: « Audisti « convicium? inquit, ventus est; iratus es? fluctus est. Vento igitur flante, « fluctu surgente, periclitatur navis, periclitatur cor tuum, fluctuat cor tuum. « Audito convicio vindicari desideras: et ecce vindicatus es, et malo alieno « cedens, fecisti naufragium. Et quare hoc? Quia dormit in te Christus. Quid est, « dormit in te Christus? Oblitus es Christum. Excita ergo Christum, recordare « Christum, evigilet in te Christus: considera illum. Quid volebas? Vindicari. « Excidit tibi quia ipse cum crucifigeretur dixit: *Pater, ignosce illis, quia nesciunt « quid faciunt.* » Addit s. Aug. exemplum illud imitandum esse; compescatur iracundia, et fiet in corde tranquillitas magna: ad vocem Christi cessabit tentatio. « Quod autem dixi, pergit s. Aug., ad iracundiam, hoc tenete regulariter in omni- « bus tentationibus vestris. »

Miracula in mari Galilaeae.

Miraculum illud sedatae tempestatis primum est quod M. in lacu Galilaeae patratum fuisse narrat. Hac occasione quaestio generalis, exercitationis gratia, obiter inseritur.

***Q. 293.** Enumera omnia Jesu miracula, quae in mari Galilaeae facta fuisse leguntur.

R. 1° Prior piscatus miraculosus, q. 183. 2° Tempestas sedata, hic. 3° Jesus et Petrus super aquas ambulant, q. 448. 4° Piscis capitur qui staterem in ore habet, q. 507. 5° Posterior piscatus miraculosus, cum Christus jam ad vitam redierat, q. 978. Nolim addere gregem porcorum, permittente Jesu a daemonibus possessum, in idem stagnum praecipitem abiisse, quia istud non factum fuit a Jesu, nec verum miraculum dici debet: q. 299.

§ 7. EXPELLUNTUR DAEMONES ET IN PORCOS
MITTUNTUR: 8, 28-34.

Praeced. vide ante q. 291.

M. 8, 28. Et cum venisset trans fretum in regionem Gerasenorum, occurrerunt ei duo habentes daemonia, de monumentis exeuntes, saevimimis, ita ut nemo posset transire per viam illam.

²⁹ Et ecce clamaverunt, dicentes: Quid nobis et tibi, Jesu fili Dei? Venisti huc ante tempus torquere nos?

³⁰ Erat autem non longe ab illis grex multorum porcorumpascens.³¹ Daemones autem rogabant eum, dicentes: Si ejicis nos hinc, mitte nos in gregem porcorum. ³² Et ait illis: Ite. Ait illi exeuntes abierunt in porcos: et ecce impetu abiit totus grex per praeceps in mare: et mortui sunt in aquis.

³³ Pastores autem fugerunt: et venientes in civitatem, nuntiaverunt omnia, et de eis qui daemonia habuerant. ³⁴ Et ecce tota civitas exiit obviam Jesu: et viso eo, rogabant ut transiret a finibus eorum. ^{9, 1} Et ascendens etc. *Post q. 302.*

Mc. 5, 1. Et venerunt trans fretum maris in regionem Gerasenorum. ² Et exeunti ei de navis, statim occurrit de monumentis homo in spiritu immundo. ³ Qui domicilium habebat in monumentis, et neque catenis jam quisquam poterat eum ligare: ⁴ quoniam saepe compedibus et catenis vinctus, dirupisset catenas, et compedes comminisset, et nemo poterat eum domare. ⁵ Et semper die ac nocte in monumentis et in montibus erat, clamans, et concidens se lapidibus.

⁶ Videns autem Jesum a longe, cucurrit, et adoravit eum: ⁷ et clamans voce magna, dixit: Quid mihi, et tibi, Jesu fili Dei altissimi? adjuro te per Deum, ne me torqueas. ⁸ Dicebat enim illi: Exi spiritus immunde ab homine.

⁹ Et interrogabat eum: Quod tibi nomen est? Et dicit ei: Legio mihi nomen est, quia multi sumus. ¹⁰ Et deprecabatur eum multum, ne se expelleret extra regionem. ¹¹ Erat autem ibi circa montem grex porcorum magnus, pascens. ¹² Et deprecabantur eum spiritus, dicentes: Mitte nos in porcos ut in eos introeamus. ¹³ Et concessit eis statim Jesus. Et exeuntes spiritus immundi introierunt in porcos: et magno impetu grex praecipitatus est in mare ad duo millia, et suffocati sunt in mari.

¹⁴ Qui autem pascabant eos, fugerunt, et nuntiaverunt in civitatem, et in agros. Et egressi sunt videre quid esset factum: ¹⁵ et veniunt ad Jesum: et vident illum, qui a daemonio vexabatur, sedentem, vestitum, et sana: mentis, et timuerunt. ¹⁶ Et narraverunt illis, qui viderant, qualiter factum esset ei qui daemonium habuerat, et de porcis. ¹⁷ Et rogare coeperunt eum ut discederet de finibus eorum.

¹⁸ Cumque ascenderet navim, coepit illum deprecari, qui a daemonio vexatus fuerat, ut esset cum illo: ¹⁹ et non admisit eum, sed ait illi: Vade in domum tuam ad tuos, et annuntia illis quanta tibi Dominus fecerit, et misertus sit tui. ²⁰ Et abiit, et coepit praedicare in Decapoli, quanta sibi fecisset Jesus: omnes mirabantur.

L. 8, 26 Et navigaverunt ad regionem Gerasenorum, quae est contra Galilaeam. ²⁷ Et cum egressus esset ad terram, occurrat illi vir quidam, qui habebat daemonium jam temporibus multis, et vestimento non induebatur, sed in monumentis. ²⁸ Is, ut vidit Jesum, procidit ante illum: et exclamans voce magna, dixit: Quid mihi et tibi est, Jesu fili Dei altissimi? obsecro te, ne me torqueas. ²⁹ Praecipiebat enim spiritui immundo ut exiret ab homine. Multis enim temporibus arripiebat illum, et vincebatur catenis et compedibus custoditus: et ruptis vinculis agebatur a daemonio in deserta. ³⁰ Interrogavit autem illum Jesus, dicens: Quod tibi nomen est? At ille dixit: Légio: quia intraverant daemonia multa in eum. ³¹ Et rogabant illum ne imperaret illis ut in abyssum irent. ³² Erat autem ibi grex porcorum multorum pascentium in monte: et rogabant eum, ut permitteret eis in illos ingredi. Et permisit illis. ³³ Exierunt ergo daemonia ab homine, et intraverunt in porcos: et impetu abiit grex per praeceps in stagnum, et suffocatus est.

³⁴ Quod ut viderunt factum qui pascabant, fugerunt et nuntiaverunt in civitatem et in villas. ³⁵ Exierunt autem videre quod factum est, et venerunt ad Jesum: et invenerunt hominem sedentem, a quo daemonia exierant, vestitum, ac sana mente, ad pedes ejus, et timuerunt. ³⁶ Nuntiaverunt autem illis et qui viderant, quomodo sanus factus esset a legione. ³⁷ Et rogaverunt illum omnis multitudo regionis Gerasenorum ut discederet ab ipsis: quia magno timore tenebantur. Ipse autem ascendens navim, reversus est.

³⁸ Et rogabat illum vir, a quo daemonia exierant, ut cum eo esset. Dimisit autem eum Jesus, dicens: ³⁹ Redi in domum tuam, et nara quanta tibi fecit Deus. Et abiit per universam civitatem, praedicans quanta illi fecisset Jesus.

Observatio praevia in singulare illud miraculum.

Q. 294. Jesu **semel** in tota vita damnum temporale intulit: narra factum illud, idque contra Rationalistas justifica.

Factum quoddam insolitum, quod semel tantum in vita Jesu universa occurrit, in hac pericopa reperimus: nempe Jesum permisisse, et aliquo modo effecisse, ut damnum temporale inferretur, cum licentiam daemonibus dedit ut porcos invaderent, eosque in fluctus maris suffocarent. Absit tamen ut veritatem historicam, aut moralem facti probitatem, ideo in dubium vocemus (quod impie fecerunt Rationalistae, etiam *De Wette). Agendi rationem Salvatoris nostri, variis adductis considerationibus, defendemus infra, q. 301. Verum quidem est, alibi semper potestatem Jesu miraculosam, quemadmodum ceteras ejus actiones et operationes, in beneficium, et in utilitatem etiam temporalem, adhiberi (ficulnea arefacta vix exceptio est; ejectio negotiatorum e templo non videtur huc spectare, quum lucrum eorum illicitum esset): sed nihil obstat quominus, propter gravissimas causas, in hoc casu diverso modo se gerat.

Q. 295. Mc. et L., qui de uno tantum daemoniaco loquuntur, concilia cum M. qui duos commemorat.

R. Mc. et L. de uno tantum mentionem fecerunt, quamvis reipsa duo sanati fuerint; vel quia, ut ait s. Aug. *De cons. Ev.* 2, 24, alter e duobus erat insignior et clarior; vel, ut s. Chrys. censet, quia saevior erat, utpote a legione daemonum obsessus. Propter utramque, vel alterutram rationem, factum est ut ille magis notus fuerit, atque ideo Mc. et L. de eo solo scribant. Alii putant duas historias distinctas in una narratione apud M. conjunctas fuisse.

Q. 296. Ubinam factum est istud miraculum? R. In regione *Gerasenorum*, secundum lectionem Vulg. apud M. Mc. et L.; verum urbs illa *Gerasa* a lacu Tiberiadis nimium distabat (*du côté sud-est*, prope limites Arabiae), quam ut possit hic nominari. Quaedam mss. graeca habent *Gergesenorum*; sed *Gergesa* ea tempestate non supererat amplius; saltem Christi aetate nulla alibi occurrit mentio istius Gergesae prope lacum Tiberiadis (*Winer, *Rwb.*, a. *Gadara*). In graeco autem lectio probabilior, quae apud M. Mc. et L. auctoritate testium alias superat (vide *Tischend. 7^a ed.), est

Gadarenorum: *Gadara* autem caput erat *Peraeae* (Jos. B. J. 4, 7, 3), haud procul a mari *Galilaeae* situm (*au sud-est*), 60 stadiis a *Tiberiade* (Jos. Vita 65). Sedes *Gadarae* reponitur in hodierno *Oum Keis* vel *Mkès*, prope ripam meridionalem rivi *Scheriat-el-Mandhur* (olim *Hieromax*), in cujus vicinia multae reperiuntur cavernae. Quamvis autem ipsa *Gadara* in litore stagni non esset (distabat tribus horis), regio tamen *Gadarenorum* usque ad illud facile pertingere poterat.

Speluncae pro sepulcris adhibitae apud Judaeos.

Q. 297. Quid intelligitur per *monumenta* in quibus isti daemoniaci habitabant?

R. Erant speluncae satis amplae ⁽¹⁾, natura vel manu hominum in rupibus excavatae. His utebantur Hebraei divites ad sepulturam: in lateribus circum excidebantur cellae recipiendis mortuorum corporibus aptatae. Sic Christi sepulcrum dicitur incisum in petra M. 27, 60, et satis amplum erat ut tres mulieres portantes aromata illud ingredi potuerint (q. 956), sicut deinde Joan. et Petrus (q. 957). Tale etiam erat Lazari sepulcrum: J. 11, 38 *Erat spelunca et lapis superpositus erat ei*, seu potius ex graeco, *et lapis adiacebat illi*, i. e. erat applicatus seu acclinatus aditui ipsius speluncae, vel cellae interioris quae in spelunca erat. Caverna autem ita erat excavata, ut horizonti ad libellam responderet: atque adeo lapis a latere advolutus ostium ocludebat. Sunt qui putent nonnumquam factum fuisse ut spelunca sepulcri directe et fere ad perpendicularum in terram descenderet, et per scalam in eam ingressus daretur, sicut

(1) Secundum Rabinorum descriptionem, speluncae ad sepulturam destinatae erant quadratae, et habebant saltem 6 cubitos in singulis lateribus: tria latera interiora paululum excavata erant in modum fornices seu testudinis ad recipienda cadavera. A parte antica erat ostium satis magnum ut latores feretri intrare possent. Cf. infra q. 912. — Quam hic primum de **speluncis** mentio fiat, haud supervacuum erit quaedam de istis notare. Frequentissimae sunt in Palaestina, cujus rupes generatim cretaceae et calcariae sunt. Saepe magnae sunt: v. gr. ea quae memoratur Jud. 20, 47 capiebat 600 viros; vide etiam quae in libris Regum de spelunca Odollam narrantur. Olim habitabantur (unde denominatio *Trogodytae*): Job 30, 6 dicitur patres in cavernis terrae habitasse. Saepe refugium praebebant fugientibus in bellis: Jos. 10, 21 sq. quinque reges in spelunca Macedae se absconderant; 1 Reg. 22, 1 David quoque in speluncam Odollam fugit. Viri sancti quandoque in cavernis vitam ducebant solitariam, Hebr. 11, 38. Cum religionis causa Judaei divexabantur, in speluncis cultui divino operam dabant, 2 Mach. 10, 6. Itinerantes ibi noctem transigebant, et pastores iis utebantur tamquam stabulis L. 4, 7; latrones ibi latebant, M. 21, 13 *Fecistis eam* (domum Dei) *speluncam latronum*. Quandoque pro cisternis et carceribus adhibebantur: Is. 24, 22; Ezech. 32, 23; Zach. 9, 11. Cf. Winer, *Rehb.*, *Wöhlen*; *Smith, *Dict.*, *Cave*.

hodie dum est sepulcrum B. M. V. prope Gethsemane (per multos gradus in illud descenditur), et huc referunt etiam L. 11, 44, ubi mentio fit de monumentis super quae homines ambulant nescientes. Sed notat Mislin sepulcrum Mariae infra solum descendisse per rudera huc congesta, idque olim fuisse in plano. Quae dicit L. facile possunt intelligi de sepulcris in rupibus, quae a latere tantum antico videntur. Cf. *Winer, *Rwb.*, *Grüder*; *Smith, *Dict.*, *Tomb*.

Q. 298. Indica quaedam rerum adjuncta a Mc. et L. addita.

R. 1° Nonnulla dicunt de miserrima conditione unius ex illis daemoniacis: nimirum a multo jam tempore diabolica vexabatur possessione; semper, dies noctesque, in monumentis et montibus vagabatur; nemo enim eum domare poterat, sed catenis compedibusque diruptis, nudus currebat in loca deserta, actus a daemone, clamans et concidens se lapidibus. Inde explicatur quod dicit M.: *saevi nimis, ita ut nemo posset transire per viam illam*.

2° Statim ut Jesum procul vidit, cucurrit et procidens ante eum, adoravit eum, voce magna clamans: *Quid mihi et tibi* etc., vel ut apud M. *Quid nobis et tibi*, i. e. sine nos tranquillos.

3° Quin imo, cum jurejurando eum obsecravit: *Adjuro te per Deum ne me torqueas*.

4° Deinde Salvator nomen daemonis, qui per os istius viri loquebatur, petiit, cui quidem interrogationi respondit ille: *Legio mihi nomen, quia multi sumus*.

5° Antequam daemones rogarunt ut in porcos ingredi possent, postulaverunt ne *e regione* sc. Gadarenorum *expellerentur*, neve juberentur *in abyssum* inferni *ire*, i. e. ne potestate nocendi privarentur.

6° Quando Gadareni advenerunt, hominem, quem daemones reliquerant, invenerunt vestitum sanaque mente ad pedes Salvatoris sedentem; et nihilominus voluerunt ut Jesus discederet.

7° Tandem ille qui liberatus fuerat poposcit licentiam Christum sequendi: sed hic judicavit magis opportunum esse ut vir ille rediret ad suos et miraculum nuntiaret, idque ut perficeret jussit ei. Huic autem praecepto obsecutus est ille.

Verum, ad pleniorē horum intelligentiam, quaedam addenda sunt 1° de rogatione satis obscura a daemonibus facta, et 2° de eventu valde miro, sc. de porcis a daemonibus possessis.

Q. 299. Daemones petunt ne ante tempus torquantur.

Daemones primum rogaverunt Jesum (quem vocant *Filium Dei* i. e. Messiam), loquentes per os daemoniaci (v. 19), ut non *torquerentur ante tempus*, i. e. ut non deberent *in abyssum* inferni ire L., proinde ut potestate nocendi hominibus non spoliarentur hic et nunc, ante tempus iudicii extremi, in quo sciebant istud futurum esse. Ut hoc melius intelligamus, notanda sunt sequentia.

Verum quidem est daemones ab eo temporis momento, quo lapsi fuerint de coelo, tormentis inferni torqueri: attamen post decretorium illum diem generis humani, quo Christus ad iudicia exercenda descendet, major aliquatenus erit eorum poena, propterea quod in mundum vagari et hominibus nocere, atque adeo invidiam qua in eos feruntur satiare, amplius non poterunt (Luc. Brug.). Eodem sensu dicit s. Petrus 2 Ep. 2, 4 *Angelos peccantes in tartarum traditos fuisse cruciandos, eosque in iudicium reservari*, nempe in iudicium extremum, quo absoluto, tandem summa erit eorum poena atque omnibus numeris completa. Pariter s. Judas, in epist. v. 6, asserit eos *in iudicium magni diei vinculis aeternis sub caligine reservari*. Tunc cessabit eorum dominatio in naturam mundi inferiorem, quam per peccatum hominis originale acquisiverant, et deinceps in inferno reclusi prae furore suae impotentiae Deum blasphemabunt perpetuo.

Q. 300. Porci a daemonibus possessi.

Praeter illam licentiam pergendi in nocendo hominibus, daemones 2º petierunt v. 31 ut intrare possent in gregem porcorum ⁽¹⁾ qui pascebat *ibi in monte* L., Mc., seu *non longe ab illis*, ut ait Vulg. apud M. Sed vera lectio non habet negationem, igitur erat *longe* seu *procul*, *μακρὰν*, i. e. ad distantiam quamdam, gall. *dans le lointain*, quod sane idem non est ac *loin de là*. Itaque sensus eodem recidit: erat longe, habita ratione eorum qui Christo proximi

(1) Id petierant daemones non eo fine ut porcos occiderent, et incolas excitarent ad repellendum Jesum, namque tali consilio non annuisset Salvator, et non concessisset eis ut bonum spirituale impedirent; sed optabant animalia saltem vexare, si homines cruciari non poterant. Igitur ipsi daemones non directe et sua voluntate occiderunt porcos, sed porci agitati a spiritibus immundis et ac tu ferventes sese sponte projecerunt in aquas: certe contra intentionem daemonum, qui cupiebant in porcis manere, ut in abyssum reverti non deberent. Ita Knab.

erant; sed non erat longe, si cogitemus loca vicina, quum in conspectu esset. Factum est autem quod daemones postulaverant, *et magno impetu grex praecipitatus est in mare ad duo millia* (i. e. erant fere duo millia porcorum), *et suffocati sunt in mari* Mc. Matthaeus dicit gregem abiisse *per praeceps* in mare, e praecipitio, puta ex alta rupe (ex monte illo in quo pascebat), se in mare dejecit.

*Winer *Rwb.*, *Besessene*, contendit duos istos daemoniacos fuisse viros amentes, furore actos, qui magno impetu in gregem irruerunt et porcos in mare fugarunt, putantes se a daemonibus suis liberari non posse nisi haec in alia corpora intrassent (*certes, une idée fixe de leur part!*). Numquid, cedo, hoc est interpretari Scripturam? Ubinam dicitur porcos a viris istis, aut a quovis alio, in mare fugatos fuisse?

Q. 301. Quare Christus daemonibus **permisit** v. 32 ut in porcos illos intrarent?

R. Praemoneo nullam hac in re fuisse injustitiam, quum *Domini sit terra et plenitudo ejus*. Homo enim in usum, non in dominium stricte dictum, possidet res terrenas: Deus vero, qui eas dat in usum, potest, absque ulla injustitia, eas auferre, quando vult. Attamen eas abripere non solet, nisi ob causas aequas gravesque. Inquiramus itaque quare in praesenti casu illud fecerit vel permiserit.

Id permisit 1° ut certum daret divinitatis suae testimonium (s. Chrys.); 2° ut evidentius constaret daemones ex hominibus esse egressos (id.); 3° ut ii, qui liberati fuerant, beneficii accepti magnitudinem melius intelligerent (id.); 4° ut vel ipsimet Gadareni, postea recogitantes ab una parte beneficium misero illi daemoniaci a Jesu concessum, et ab altera parte interventum infelicem daemonum qui gregis destructionem causarant, ad fidem in Jesum tamquam Messiam adducerentur; 5° ut fama miraculi longius spargeretur, in Christi gloriam; 6° ut convincerentur Sadducaeï, qui negabant esse spiritus (s. Hil.); 7° ut notum esset omnibus, daemones in eos dominari qui vitam ducunt impuram: « Homines, porcorum instar viventes, daemonibus sunt capti faciles (s. Chrys.). »

Aliqui addunt 8°, ut Judaei poena afficerentur, propterea quod porcos alerent: sed haec ratio non tam certa quam praecedentes

est, quum fieri potuerit ut gregis illius domini fuerint gentiles; nam plerique incolae Gadarae erant ethnici (Jos. *Ant.* 17, 11, 4 dicit fuisse civitatem *graecam*). Praeterea, Lex quidem carnem porcinam *edere* prohibebat, sed stricte loquendo non vetabat alere porcos gentilibus vendendos; attamen, ex communi Judaeorum traditione et opinione hoc etiam nefas habebatur.

Q. 302. Ad v. 34. 1° Gadareni (Vulg. *Geraseni*) quid petierunt et quare? 2° Quid docet nos Christus cum illorum acquiescat postulationi?

R. ad 1^m. Petierunt ut Jesus *transiret a finibus eorum*, quia L. *magno timore* afficiebantur: ideo non dure repellunt Jesum, sed rogant ut abscedat: certe timebant damnum temporale, quale jam passi fuerant in grege porcorum. Tristissimum sane atque insipiens fuit votum huiusmodi, quod saepe renovant homines mundani, rebus terrenis nimis addicti: cupiunt, miseri, ut Christus discedat, divinus ille Salvator, in quo fons est omnis veri boni; idque postulare haud dubitant, propter timorem rei caducae amittendae.

Mirum mihi videtur petitionem illorum in bonam partem sumptam fuisse a s. Hier., cum scripserit eos ita locutos fuisse « de humilitate qua se praesentia Domini indignos judicabant. » Melior hic, ut saepius, interpret est s. Chrys., qui in malam partem istorum verba intelligit.

R. ad 2^m. Jesus docet nos Evang. non esse praedicandum invitis; seu, ut supra dixit, *margaritas ante porcos non esse projiciendas*. Non legimus Jesum iterum ad eos venisse: inde discimus quam periculosum sit gratiam oblatam repudiare.

§ 8. SANATIO PARALYTICI: 9, 1-8.

Praeced. vide ante q. 294.

M. 9, 1. Et ascendens in naviculam, transiretavit, et venit in civitatem suam. 2 Et ecce offerebant ei paralyticum jacentem in lecto. Et videns Jesus fidem illorum, dixit paralytico: Confide, fili, remittuntur tibi peccata tua. 3 Et ecce quidam de

Mc. 2, 1. Et iterum intrauit Capharnaum post dies, 2 et auditum est quod in domo esset, et convenerunt multi, ita ut non caperet neque ad januam, et loquebatur eis verbum. 3 Et venerunt ad eum ferentes paralyticum, qui a quatuor portabatur. 4 Et cum non possent offerre eum illi prae turba, nudaverunt tectum ubi erat: et patefacientes, submiserunt grabatum, in quo paralyticus jacebat. 5 Cum autem vidisset

L. 5, 17. Et factum est in una dierum, et ipse sedebat docens. Et erant Pharisei sedentes, et legis doctores, qui venerant ex omni castello Galilaeae, et Judaeae, et Jerusalem: et virtus Domini erat ad sanandum eos. 18 Et ecce viri portantes in lecto hominem, qui erat paralyticus: et quaerebant eum inferre, et ponere ante eum. 19 Et non inveniētes qua parte illum inferrent prae turba, ascenderunt

Scribis dixerunt intra se : Hic blasphematur. ⁴ Et cum vidisset Jesus cogitationes eorum, dixit : Ut quid cogitatis mala in cordibus vestris? ⁵ Quid est facilius dicere : Dimittuntur tibi peccata tua : an dicere : Surge, et ambula? ⁶ Ut autem sciatis, quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, tunc ait paralytico : Surge, tolle lectum tuum, et vade in domum tuam. ⁷ Et surrexit, et abiit in domum suam. ⁸ Videntes autem turbae timuerunt, et glorificaverunt Deum, qui dedit potestatem talem hominibus. ⁹ Et cum transiret etc. *Ante q. 306.*

Jesus fidem illorum, ait paralytico : Fili, dimittuntur tibi peccata tua. ⁶ Erant autem illic quidam de Scribis sedentes et cogitantes in cordibus suis : ⁷ Quid hic sic loquitur? blasphematur. Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus? ⁸ Quo statim cognito Jesus spiritu suo, quia sic cogitarent intra se, dicit illis : Quid ista cogitatis in cordibus vestris? ⁹ Quid est facilius dicere paralytico : Dimittuntur tibi peccata : an dicere : Surge, tolle grabatum tuum et ambula? ¹⁰ Ut autem sciatis quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata (ait paralytico) : ¹¹ Tibi dico : Surge, tolle grabatum tuum, et vade in domum tuam. ¹² Et statim surrexit ille : et, sublato grabato, abiit coram omnibus, ita ut mirarentur omnes, et honorificarent Deum, dicentes : Quia nunquam sic vidimus.

supra tectum, et per tegulas summiserunt eum cum lecto in medium ante Jesum. ²⁰ Quorum fidem ut vidit, dixit : Homo, remittuntur tibi peccata tua. ²¹ Et coeperunt cogitare Scribae et Pharisei, dicentes : Quis est hic, qui loquitur blasphemias? Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus? ²² Ut cognovit autem Jesus cogitationes eorum, respondens, dixit ad illos : Quid cogitatis in cordibus vestris? ²³ Quid est facilius dicere : Dimittuntur tibi peccata : an dicere : Surge et ambula? ²⁴ Ut autem sciatis, quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, (ait paralytico) : Tibi dico, surge, tolle lectum tuum, et vade in domum tuam. ²⁵ Et confestim consurgens coram illis, tulit lectum, in quo jacebat : et abiit in domum suam, magnificans Deum. ²⁶ Et stupor apprehendit omnes, et magnificabant Deum. Et repleti sunt timore, dicentes : Quia vidimus mirabilia hodie.

Concordia historica. Mc. et L. illud miraculum maturius referunt in vita Christi (vide *Tabul. synopt.* ad calcem huj. op.) : possumus dicere ordinem temporis a M. hic non servari, sed rationem topographicam teneri.

In synopticis duae narrantur historiae de *paralytico* sanato, altera de serve centurionis (q. 279), altera de paralytico qui a viris quatuor portabatur et de quo hic sermo fit. Tertium exemplum vide J. 5, 2 sq. : certe *aegrotus* ille, qui prope piscinam *Bethesda* (Vulg. *Bethsaida*) sanatus fuit, erat *paralyticus*, quamvis non explicite dicatur talis.

Q. 303. ^{1°} In qua civitate contigit miraculum? ^{2°} Quid praesertim movit Salvatorem ad illud perficiendum? simulque expone quomodo nudato tecto paralyticus ante Jesum fuerit depositus. ^{3°} Quid Christus, antequam eum sanavit, dixit ei de peccatis remittendis? ^{4°} Quinam fuerunt scandalizati per verba illa, et quare? ^{5°} Quomodo Dominus eos confutavit? ^{6°} Cur peccata paralytico remisit, cum iste non peccatorum condonationem, sed corporis curationem quaereret? ^{7°} Quatenus verba protulit Jesus, quando ipsum sanavit? Tandem ^{8°}, quomodo Christi divinitas ex historia illa demonstrari potest?

Obiter animadvertite in his haberi **analysim** accuratam historiae illius.

R. ad 1^m. *In civitate Jesu* M., i. e. in ea civitate in qua tempore vitae publicae sedem fixerat, nempe in *Capharnaum*, ut dixit Mc., non in *Nazareth*, ut censet s. Hier., qui, ut ipsemet fatetur in praefat., in conscribendo Commentario nimia festinatione uti coactus fuit. Nota cum s. Chrys. triplicem fuisse Christi civitatem: ratione ortus, Bethlehem; ratione educationis, Nazareth; ratione frequentioris habitationis tempore vitae publicae, Capharnaum. Per hanc autem ultimam aetatem nonnisi bis (ni fallar) Nazarethum visitasse legitur, L. 4, 16, et M. 13, 54.

R. ad 2^m. V. 1. Magna fides illorum, qui aegrotum portabant, Jesum excitavit ad miraculum faciendum, ut aperte significant tres Evangelistae, qui singuli testantur Jesum videntem fidem *illorum* paralytico dixisse etc.

Interventus aliorum apud Deum. Nota *illorum*, i. e. eorum qui virum ferebant: de iis proprie loquuntur Evangelistae; attamen supponere possumus cum s. Chrys. sub pron. *illorum* includi etiam paralyticum, qui voluerat ita portari, et qui per hoc ipsum eadem fide erat certe animatus. Nolim igitur cum s. Hier. *solos* portantes intelligere, eo vel magis quod Christus statim paralyticum alloquatur eique peccata remittat; unde concludendum videtur ipsum participasse fidem portitorum. Horum tamen extraordinaria diligentia haud parum contulit ad promptius faciliusque impetrandum miraculum. Saepe enim contingit ut Deus propter fidem et preces aliorum alicui beneficium largiatur, sive agatur de sanatione morbi, sive etiam de peccatorum remissione. Hoc autem sic intelligendum est: per aliorum deprecationem gratiam concedi, qua peccator adjuvetur ut sese plene perfecteque praeparet ad delictorum veniam accipiendam, vel qua aegrotus melius et promptius perveniat ad illum animi affectum (sc. fidem sufficientem), quem Jesus ante miracula requirere solebat (vide infra ad M. 9, 28).

Jam vero, magnam fuisse fidem illorum qui paralyticum, utpote membrorum usu impeditum, in lecto jacentem portabant, patet ex iis quae fecerunt ut ad Jesum cum aegroto accederent: vide Mc. et L. Etenim isti viri, cum, prae nimia turba, domum in qua Christus erat ingredi non possent, per gradus exterius domui adjunctos, ut videtur hic supponi, supra tectum planum ascenderunt. Quum autem porta, per quam de tecto in interiorem domum

descendebatur, nimis angusta esset, tegulas amoverunt quantum necesse erat, atque ita foramen satis amplum in tecto fecerunt, per quod lectum paralytici summiserunt, atque in medium ante Jesum deposuerunt.

R. ad 3^m. *Confide fili*, τὸν υἱόν, blanda voce utitur ut spem augeat: *confide* in Dei misericordia, i. e. spem habe fore ut peccata tua remittantur (hoc certe ante omnia nunc optat homo ille qui gratia Dei et praesentia Jesu movetur), atque adeo morbus, qui effectus et poena peccatorum est, depellatur. Et cum sciret Christus spem illam eodem temporis momento in eo excitatam esse, ceteraque adesse animi sensa ad justificationem requisita, statim addidit *Remittuntur tibi peccata tua*: graeca lectio melior remissa sunt, cum vi majore. Bene nota neminem Prophetarum umquam ita locutum fuisse: jam ostendit se vere esse *Agnum Dei qui tollit peccata mundi*, J. 1, 29.

R. ad 4^m. V. 3. Scribae (*quidam de scribis*, M. et Mc.) et Pharisei L. qui adstabant, offensi fuerunt, quia putabant eum *blasphemare*, propterea quod sibi tribueret quod soli Deo proprium est, nempe dimittere peccata: dicebant enim *intra se* M., i. e. Mc. *cogitabant in cordibus suis*: *Quid hic sic loquitur* (*hic cum contemptu*)? *Blasphemat. Quis potest dimittere peccata nisi solus Deus?* Adeoque, secundum pravam istorum opinionem, Jesus contumeliam Deo inferebat, seu verba dicebat contumeliosa in Deum, quod est *Deum blasphemare*.

R. ad 5^m. Triplici ratione eos confutavit:

1° V. 4. Ostendendo intimas eorum cogitationes sibi cognitae esse; namque ad eas respondit, quamquam nullo modo eas patefecerant: atqui solus Deus talia cognoscit; igitur se Deum esse, et proinde ita loqui potuisse, rite comprobavit. Ita ratiocinatur s. Chrys.

2° V. 5. *Quid est facilius*, ait istis, *dicere*: *Dimittuntur tibi peccata tua*, an *dicere* sc. cum effectu *Surge et ambula*? i. e. non est facilius hominem per miraculum sanare, quam ejus peccata remittere; nam ad utrumque requiritur potestas divina. Jam vero, paralyticum mea potentia statim sanabo: ergo Deus sum, hominumque peccata dimittere possum.

3° V. 6. Tandem ipso facto eos confutavit, paralytici morbum

per sola verba, nullis adhibitis remediis aut artibus humanis, subito depellendo.

R. ad 6^m, cum s. Hier., Christum morbi originem prius indicasse et abstulisse. Atque ita plus quam peteretur concessit. Forsitan demonstrare etiam voluit quid primum rogandum fuisset: M. 6, 33 *Quaerite primum regnum Dei* etc. S. Chrys. autem opinatur Jesum calumniae Scribarum occasionem dedisse, ut eam confutando, divinitatem suam comprobaret.

R. ad 7^m. *Tibi dico: Surge* (quod primum est), *tolle grabatum tuum* (quod magis est), *et tertio vade in domum tuam* (quod signum erat perfectae sanationis). *Grabatum* illud erat *matta* (Fouard), quae certe erat posita super feretrum.

R. ad 8^m. Ex hoc loco ineluctabile desumitur argumentum ad demonstrandam **Jesu divinitatem**. Quod ut melius intelligatur, notandum est Judaeos ex verbis Christi conclusisse ipsum se Deum facere. Jam vero, ait s. Chrys., « Num opinionem illam » rejecit? Atqui, si non aequalis Deo erat, dicere debuit: Quid de « me non consentaneam opinionem habetis? Procul absum a tanta » potestate. Verum nihil simile dixit; imo illam opinionem con- « firmavit et asseruit tam voce quam miraculo. »

V. 8. TURBAE TIMUERUNT, timore religioso, qualis facile excitatur per opera miraculosa et supernaturalia.

† Q. 304. Quando s. Hier. hanc exponit historiam, scribit: « Fit carnale signum, ut probetur spirituale; quamquam ejusdem » virtutis sit et corporis et animae vitia dimittere. » Explica illa verba.

R. Signum carnale est paralytici sanatio corporalis, per quam probatur spiritualis Christi potestas, ea nempe qua peccata dimittuntur: sed sanare corpus facilius non est quam peccata condonare; ad utrumque enim eadem requiritur potestas, sc. divina.

Q. 305. Annotatio homilitica.

Paralysis figurat pigritiam ac negligentiam, seu *teporem spirituales*, quo homo minus validus redditur ad quaevis pietatis officia, et paulatim, ut accedit in paralyti ingravescente, ad mortem deducitur, nempe ad mortem animae per peccatum grave: *Quia tepidus es.... incipiam te vomere* (melius ex gr. *in eo sum ut te vomam*, vel simpliciter *te vomam*) *ex ore meo*, Apoc. 3, 16. *Qui spernit modica, paulatim decidet*, Eccli. 19, 1. Jam vero, vir tepidus remissionem peccatorum venialium, ex

quibus tepor oritur, primum obtinere debet; deinde surgens, tollet grabatum et domum redibit, i. e. iterum assumet pristinam vivendi rationem, priorem nempe fervorem atque praeterita precationum officia.

Duae hocce loco sese offerunt quaestiones generales, obiter, per modum Excursus Scripturistici, exponendae: quarum prior circa *divinitatem Christi*, posterior vero circa varias *accusationes contra Jesum latas*, versatur. Prima enim mentio de utroque illo argumento hic ap. M. occurrit.

Et re quidem vera, quod ad divinam Jesu naturam attinet, primum Jesus clare et directe sibi adscribit id quod soli Deo proprium est, unde indirecte se Deum profitetur: quod et ipsi inimici ex verbis ejus colligebant; et merito quidem eam conclusionem positam fuisse, patet ex iis quae statim adjecit Servator. Hic etiam primum apud M. legitur Jesum animo hostili fuisse reprehensum. Excursum illum duplicem ad calcem trademus in Append. IV, q. 1128 et 1129.

§ 9. VOCATUR MATTHAEUS ET PHARISAEI REFUTANTUR: 9, 9-13.

Præced. vide ante q. 303.

M. 9, 9. Et, cum transiret inde Jesus, vidit hominem sedentem in telonio, Matthaeum nomine. Et ait illi: Sequere me. Et surgens, secutus est eum.¹⁰ Et factum est, discumbente eo in domo, ecce multi publicani et peccatores venientes discumbabant cum Jesu, et discipulis ejus.¹¹ Et videntes Pharisei, dicebant discipulis ejus: Quare cum publicanis et peccatoribus manducat magister vester?¹² At Jesus audiens, ait: Non est opus valentibus medicus, sed male habentibus.¹³ Euntes autem discite quid est: Misericordiam volo, et non sacrificium. Non enim veni vocare justos, sed peccatores.¹⁴ Tunc accesserunt etc. *Post q. 308.*

Mc. 2, 13. Et egressus est rursus ad mare: omnisque turba veniebat ad eum, et docebat eos.¹⁴ Et cum praeteriret, vidit Levi Alphaei sedentem ad telonium, et ait illi: Sequere me. Et surgens secutus est eum.¹⁵ Et factum est, cum accumberet in domo illius, multi publicani et peccatores simul discumbabant cum Jesu, et discipulis ejus: erant enim multi, qui et sequebantur eum.¹⁶ Et Scribae et Pharisei videntes quia manducaret cum publicanis et peccatoribus, dicebant discipulis ejus: Quare cum publicanis et peccatoribus manducat et bibit magister vester?¹⁷ Hoc audito Jesus ait illis: Non necesse habent sani medico, sed qui male habent: non enim veni vocare justos, sed peccatores.

L. 5, 27. Et post haec exiit, et vidit publicanum nomine Levi, sedentem ad telonium, et ait illi: Sequere me.²⁸ Et relictis omnibus, surgens secutus est eum.²⁹ Et fecit ei convivium magnum Levi in domo sua: et erat turba multa publicanorum, et aliorum, qui cum illis erant discumbentes.³⁰ Et murmurabant Pharisei et Scribae eorum, dicentes ad discipulos ejus: Quare cum publicanis et peccatoribus manducatis et bibitis?³¹ Et respondens Jesus, dixit ad illos: Non egent qui sani sunt medico, sed qui male habent.³² Non veni vocare justos, sed peccatores ad poenitentiam.

Ordo temporis. Matthaeus statim post sanatum paralyticum (ut ex tribus Synopticis patet) vocatus est. Igitur, quemadmodum

Evangelista noster historiam paralytici extra temporis ordinem posuit, idem fecit quod attinet ad suam vocationem. Et re quidem vera, priusquam Apostolorum collegium constitutum fuit, jam vocatus erat Matthaeus : atqui collegium illud ante orationem Montanam conditum fuit, ut ex L. colligitur. Ergo haec M. 9 ea omnia quae M. 5 leguntur chronologice praecedere deberent. Vide ad calcem hujus operis nostram *Tabul. synopt.*

Q. 306. 1° Collatis Evangelistis vocati Matthaei historiam narra. 2° Ostende conversionem ejus magna laude dignam esse.

R. ad 1^m. Postquam Jesus paralyticum sanasset, egressus est e civitate Capharnaum ut lacum peteret; et transiens ante telonium (*bureau des douanes*), quod ibi erat ⁽¹⁾, vidit hominem in eo sedentem, igitur *publicanum* (cf. q. 1122), nomine Levi, qui postea dictus fuit Matthaeus, et ait illi *Sequere me*. Ad hoc solum verbum Matthaeus, qui forsitan jam viderat Christi miracula, vel, ut ait s. Chrys., miraculorum ejus fama perdomitus erat, et sane in vultu vocantis certum divinitatis fulgorem animadvertibat ⁽²⁾, qui saltem gratia trahebatur interiore, illico surgit, relinquit omnia et Jesum sequitur. Ut vero laetitiam animumque gratum demonstraret, eum perducit in *domum suam* (puta, intra moenia Capharnaum sitam), magnumque convivium ei facit, et deinceps ei perpetuo adhaeret. Obiter animadvertite, Matthaeum pietatis actionibus statim declarasse suae veritatem conversionis : qua in re ipsum imitari debent peccatores.

Septimus est et ultimus inter illos Apostolos, quos Evangelistae expresse et distincte narrant a Jesu vocatos fuisse (cf. q. 173) : non enim referunt quandonam quinque reliqui ad contubernium Domini invitati fuerint.

R. ad 2^m. Magna sane fuit Matthaei fides, et insignis obedien-

(1) Utpote in loco apto, per quem transibant merces Phoeniciam inter et Arabiam ex una parte, atque ex altera parte inter Aramaeam orientalem et mare Mediterraneum, nempe secus viam magnam quae Damasco Ptolemaidem et inde in Aegyptum ducebat.

(2) Cf. s. Hier. « Certe fulgor ipse et majestas divinitatis occultae, quae etiam in humana facie relucebat, ex primo ad se videntes trahere poterat aspectu. Si enim in magnete lapide et succinis haec esse vis dicitur, ut annulos et stipulam et festucas sibi copulent : quanto magis Dominus omnium creaturarum ad se trahere poterat quos volebat ! » De cetero ipse erat *speciosus forma prae filiis hominum*, Ps. 44, 3 : cf. s. Hier. *Ep.* 65 *ad Princip.*, n. 8. Fulgor iste vultus non semper aequaliter resplendebat : sed identidem, cum Jesus vellet homines ad se allicere, vel terrere, vel in Dei admirationem rapere, peculiari modo relucebat : cf. q. 996.

tia, quum negotium, cui operam dabat, et quo victum sibi commode comparabat, tam prompte dimisit, quamvis sciret asperam pauperrimamque esse discipulorum Jesu conditionem: qui nummos attractant, eos repudiare vix posse notum est omnibus. Atque adeo majus quid et difficilius, ut notat Schegg, perfecit ipse, cum suam reliquit mensam pecuniarum, quam ceteri Apostoli qui navigium retiaque, laboriosum certe vivendi genus, ad vocem Salvatoris deseruerunt.

9. MATTHAEUM NOMINE. Evangelista de se ipse loquitur in 3^a persona: unde objectionem contra authenticam hujusce Evang. sumpsit Faustus Manichaeus: quem egregie confutat s. Aug. *Contra Faust.* 17, 4, plurimis exemplis ex usu loquendi Moysis, Joannis et ipsius Christi adductis. Igitur, s. Matthaeus se vocat nomine apostolico, sicut Paulus in epistolis semper se *Paulum* dixit, quamvis et nomen *Sauli* ipsi esset. Marcus et L., cum eadem narrant historiam, publicanum illum appellant *Levi*, illo usurpato nomine quod id temporis habebat, sc. antequam factus est Apostolus. Putat s. Hier. eos noluisse ipsum nomine designare vulgato, propter verecundiam et honorem Matthaei. Eundem autem esse virum, cui duplex fuerit nomen, supra q. 7, demonstravimus.

10. DISCUMBENTE EO IN DOMO, ἐν τῇ οἰκίᾳ (nota art.), in domo ipsius Matthaei seu Levi, ut novimus ex Mc. et L. Matthaeus autem nomen hospitis ex modestia reticuit.

Primum fit mentio de praesentia Jesu in convivio.

*Q. 307. Quoties adfuit **convivio**, et quid speciale narratur?

R. Quater: 1° in nuptiis Canae aquam convertit in vinum; 2° apud Matthaeum in societate publicanorum: quod Pharisaos scandalizavit, ut mox explicabimus; 3° apud Simonem Pharisaeum unctus fuit a peccatrice, L. 7; 4° apud Simonem Leprosum unctus fuit a Maria Lazari, M. 26, 6.

Christus venit vocare peccatores.

Q. 308. Ad v. 11. 1° Quinam scandalizati sunt ex eo quod Christus convivio Matthaei adfuerit, et quare? 2° Quomodo Christus eos confutavit?

R. ad 1^m. Scribae et Pharisei *videntes*, seu potius ὄντες: cum *vidissent* (1) Jesum manducare cum *publicanis et peccatoribus*, offen-

(1) Ex aoristo illo colligitur istos convivio non adfuisse; igitur postea (certe postridie, cum vespere haberentur convivia) occasionem nacti, scandalizatos se esse dic ebant.

duntur et petunt a discipulis ejus quare id faciat. Obiter nota *publicanos* habitos fuisse ut *peccatores*, propter rationem q. 1122 explicatam.

R. ad 2^m. Christus respondet se id facere in hunc finem, ut eos a peccatis ad probitatem convertat; quod sane nemo reprehendere possit : nam 1° peccatores indigent doctore et liberatore ; 2° Scriptura s. commendat actiones charitatis, atqui insigne charitatis indicium est peccatorum saluti operam dare; 3° hac in re consistit praecipuum Messiae munus. Igitur eos confutat tribus argumentis quae nunc fusius exponemus.

1^m Argumentum a ratione et communi hominum sensu desumitur. V. 12. *Non est opus valentibus medicus, sed* etc. : pariter Messias, qui medicus est spiritualis, peccatores spiritualiter infirmos adire debet, ut eos convertat, atque adeo animae vitam sanitatemque tribuat; non autem justos, spiritualiter *valentes*, quaerere debet, qui, quatenus justus sunt, opus non habent Salvatore.

Quo sensu justis etiam opus est Salvator? Christus non hoc sibi vult, homines justos divina gratia non indigere, vel se non esse eis necessarium; sed respondet Scribis et Phariseis, qui contendebant peccatores a Salvatore invisendos non esse. Certe justus, qua ex parte justus est, Christo non indiget; sed a/ inter homines nemo re ipsa justus est sine Christo : *omnes peccaverunt et egent gloria Dei*, Rom. 3, 23; b/ praeterea nemo justus manere potest sine ipso; nam ita constituitur homo in justitia, ut, si gratia sanctificans eum relinqueret, statim cessaret esse justus, vitamque animae supernaturalem amitteret (quemadmodum in ordine naturali sic in Deo vivimus, movemur et sumus ut si Deus nos desereret, statim in mortem, imo et in nihilum recideremus). Igitur justis Christus necessarius est, tum ut in sanctitate perseverent, tum ut a quotidianis languoribus sanentur. Jam vero, qui esset tali modo sanus, ut sine medicina in morbum mox relaberetur, iste profecto auxilio medici semper egeret.

2^m Argumentum v. 13, quod cum asseveratione traditur (*euntes discite*, i. e. agite, discite), ex s. Scriptura deducitur, sc. ex Os. 6, 6 secundum 70 : *Misericordiam volo*, ait Deus, *et non sacrificium*, i. e. misericordiam praefero sacrificio (cf. q. 583 ad 4^m),

charitatis fraternae opera operibus cultus exterioris antepono (¹): hebraismus, quo unum affirmatur et alterum negatur, ut, comparatione inter utrumque facta, alterum altero melius et dignius dicatur.

3^m Argumentum petitur ex ipso Messiae munere et officio: *Non veni, ait, vocare justos, sed peccatores*, sc. ad poenitentiam, ut addit L. Igitur veritatem generalem, quam primum enuntiaverat, sc. aegrotos, non autem sanos, egere medico, sibi nunc accomodat: Ego, ait, sum medicus, proinde missus sum ad aegrotos, i. e. ad peccatores. Quum autem Pharisei se justos et sanos haberent, tacite quaedam reprehensio, leviter mordax, verbis Jesu continetur.

§ 10. RESPONSIO JESU DE JEJUNIO INTEMPESTIVO :

9, 14-17.

Præced. vide ante q. 306.

M. 9, 14. Tunc accesserunt ad eum discipuli Joannis, dicentes: Quare nos, et Pharisei jejunamus frequenter: discipuli autem tui non jejunant? ¹⁵ Et ait illis Jesus: Numquid possunt filii sponsi lugere quamdiu cum illis est sponsus? venient autem dies cum auferetur ab eis sponsus: et tunc jejunabunt. ¹⁶ Nemo autem immittit commissuram panni rudis in vestimentum vetus: tollit enim plenitudinem ejus a vestimento, et pejor scissura fit. ¹⁷ Nequemittunt vinum novum in utres veteres, alioquin rumpuntur utres, et vinum effunditur, et utres pereunt. Sed vinum novum in utres novos mittunt, et ambo conservantur. ¹⁸ Haec illo loquente etc. *Post q. 310.*

Mc. 2, 18. Eterant discipuli Joannis, et Pharisei jejunantes: et veniunt, et dicunt illi: Quare discipuli Joannis, et Phariseorum jejunant, tui autem discipuli non jejunant? ¹⁹ Et ait illis Jesus: Numquid possunt filii nuptiarum, quamdiu sponsus cum illis est, jejunare? Quanto tempore habent secum sponsum, non possunt jejunare. ²⁰ Venient autem dies cum auferetur ab eis sponsus: et tunc jejunabunt in illis diebus. ²¹ Nemo assummentum panni rudis assuit vestimento veteri: alioquin aufert supplementum novum a veteri, et major scissura fit. ²² Et nemo mittit vinum novum in utres veteres: alioquin dirumpet vinum utres, et vinum effundetur, et utres peribunt: sed vinum novum in utres novos mittidebet.

L. 5, 33. At illi dixerunt ad eum: Quare discipuli Joannis jejunant frequenter, et obsecrationes faciunt, similiter et Phariseorum: tui autem edunt, et bibunt? ³⁴ Quibus ipse ait: Numquid potestis filios sponsi, dum cum illis est sponsus, facere jejunare? ³⁵ Venient autem dies cum ablati fuerit ab illis sponsus, tunc jejunabunt in illis diebus. ³⁶ Dicebat autem et similitudinem ad illos: Quia nemo commissuram a novo vestimento immittit in vestimentum vetus: alioquin et novum rumpit, et veteri non convenit commissuram a novo. ³⁷ Et nemo mittit vinum novum in utres veteres: alioquin rumpet vinum novum utres, et ipsum effundetur, et utres peribunt. ³⁸ Sed vinum novum in utres novos mittendum est, et utraque conservantur. ³⁹ Et nemo bibens vetus, statim vult novum, dicit enim: Vetus melius est.

(1, Obiter nota ex hoc loco desumi posse validissimam rationem qua **eleemosyna** commendetur. S. Petr. Chrysol. *Serm. 3 de elem.*: « Clamat Deus: *Misericordiam volo*. Qui quod vult Deus, Deo « negat, a Deo sibi quod desiderat vult negari. Homo petit Deus, sed tibi, non sibi: humanam « misericordiam petit, ut largiatur divinam. Est in coelis misericordia, ad quam per terrenas misere « ricordias pervenitur. Dicturus causam in judicio Dei, patronam tibi misericordiam assume..., et « de venia eris securus. »

Proenotanda pro rerum connexione et Evangelistarum concordia. Haec praecedentibus arcte nectuntur. TUNC M., quando *Pharisaei et scribae eorum* L., qui Jesum arguebant quod cum Publicanis convivium ageret, confutati et ad silentium redacti fuerant, accedunt aliqui DISCIPULI JOANNIS M.; puta eos audisse sermonem haberi de cibo sumendo, et voluisse hac occasione a Jesu rogare quare ipse jejunium non commendet, sicut Joannes fecit. Igitur ex turba processerunt, adeo ut cum Pharisaeis prope Jesum starent. Certe illorum quaestio, quum reprehensionem involveret, Pharisaeis placere debuit, et ab iis nutu gestuque confirmata fuit. Ideo Mc. quaestionem Pharisaeis aequae ac discipulis Joannis adscribit, imo vero L. eam Pharisaeis et Scribis solis tribuit. Ita conciliantur Evangelistae. Responsum tamen, quum satis lene sit et amicum, videtur potius discipulis Joannis quam Pharisaeis convenire, adeoque favet Matthaeo qui discipulos illos ut interrogantes sistit.

Q. 309. 1° Quinam Jesum consuluerunt de jejuniis? Quid rogabant, et de quibus jejuniis loquebantur? 2° Quid respondit Christus?

R. ad 1^m. V. 14. Discipuli Joannis et Mc. Pharisaei petierunt : *Quare nos jejunamus frequenter, discipuli autem tui non jejunant?* Loquebantur de jejuniis privatis, quae sponte suscipiebantur, non vero de jejuniis lege praescriptis. Sic Pharisaei *bis in Sabbato* (L. 18, 12), i. e. bis singulis hebdomadibus jejunare solebant, die Jovis quo die Moyses in Sinai ascendisse, et die lunae quo descendisse credebatur.

R. ad 2^m. V. 15. *Filii sponsi* (ἱ υἱοὶ τοῦ νυμφίου, proprie *thalami nuptialis*), i. e. illi qui in celebratione nuptiarum ad domum sponsae sponsum comitantur, ut simul cum eo sponsam inde in domum nuptialem deducant (talís erat mos apud Judaeos), jejunare et lugere non possunt, quamdiu cum illis est sponsus, seu quamdiu festi dies connubii persistunt (laetitia per septem dies solebat protrahi); sed quando aufertur ab eis sponsus, tunc merito contristantur et jejunant. Sic (1) discipuli mei, qui paranymphe mei spirituales sunt, i. e. quorum officium est homines ad me adducere,

(1) Similitudo nititur hac sententia vere scriptaristica. **Christum esse sponsum et Ecclesiam sponsam** ejus. Obiter nota ex hac veritate pendere intelligentiam *Cantici Cantecorum*, quippe quod dici possit epithalamium spirituale Christi et Ecclesiae (in V. T. Jehovah et Gentis Judaicae).

luctui et jejuniis se tradere non possunt, quamdiu cum ipsis in terris permaneo; sed posteaquam ego ab eis per mortem ablatu fuero, tunc utique lugebunt et jejunabunt.

Respicit ad morem Judaeorum qui mortuos lugebant, adhibito jejunio: sic casum Saulis deplorarunt jejunando 7 dies, 1 Reg. 31, 13; similiter unum diem jejunarunt, flentes propter viros multos caesos in praelio, Jud. 20, 26; confer etiam 2 Reg. 1, 12 ubi de mortuis Saul et Jonathan, et 1 Mach. 3, 47 ubi de clade ab Antiocho illata.

Christus hoc sibi vult: homines cum afficiuntur animi laetitia, jejunare non debent; neque exterius luctum fingere, quando interiori tristes non sunt: ut facitis, vos Pharisei, qui ex virtutis ostentatione et inani gloria, sine vero cordis dolore, jejunia observatis. Etenim verum, laudabile et meritorium jejunium, illud est quod ex tristitia interiore et sincero poenitentiae studio oritur; et tale jejunium suo tempore, sc. post mortem meam, suscipient discipuli mei; nolo autem ut moestitiam fingant, et jejunia vestra, quae ex virtutis simulatione tantum servantur, imitentur.

Igitur Christus respondit 1º, nondum advenisse tempus luctus et proinde jejunii, quum jejunium debeat esse signum verae animi tristitiae. Deinde 2º, v. 16 et 17 alteram addit rationem quare discipuli sui non jejunent: sc. opportunum non esse in praesenti eis imponere jejunia, aut aliud durum vivendi genus; nondum enim ferre posse; imo vero hoc plane noxium fore, quum a doctrina Evangelica per tantam severitatem retraherentur: expectandum esse usquedum, post mortem magistri, Spiritus s. eos renovasset et confirmasset (¹).

Haec autem altera ratio duplici similitudine, sc. de commissura nova in vestimento vetere, et de vino novo in utre vetere, exponitur et illustratur: de quibus in seq. q. dicemus.

Antea animadvertit *jejunium* hic primum a Christo directe et dedita opera commendari: ideo utile esset pro studio Scripturae s. disserere per modum quaestionis generalis de **jejunio** tum sub Vet. quum sub Novo Test. Melius erit hanc quaestionem rejicere ad calcem: vide in Append. IV Excurs. 31, q. 1130.

(¹ Similis erat, ut notat s. Chrys., agendi ratio Christi, quando non statim ab initio dogmatis sublimia discipulis tradere voluit: J. 16, 12 *Multa habeo vobis dicere, sed non polestis portare modo.*

Q. 310. Ad v. 16 et 17. Explica duas similitudines, quas Christus adhibet ad probandum jejunia intempestive imponenda non esse iis qui nondum ea ferre possent.

R. 1^a Similitudo. Imprudentiae reus esset qui commissuram novam vestimento veteri adsueret. Loco *commissuram novam* in graeco est *commissuram* i. e. assummentum (επιβλημα, proprie *additamentum*) panni rudis, αργαρου, *imperi*, fullonem nondum experti, i. e. novi, qui nondum fuit adhibitus, quique sordes, propter quas requiritur opera fullonis (gall. *du dégraisseur*), contrahere nondum potuit. Imprudentia illa in eo fundatur, quod hujusmodi commissura TOLLIT A VESTIMENTO PLENITUDINEM seu integritatem EJUS⁽¹⁾, i. e. causa est quare vestis iterum scindatur, et magis quidem quam antea: igitur PEJOR SCISSURA FIT; etenim, quando pannus novus aqua est madefactus, contrahit se, veteremque pannum, qui resistere nequit, certo lacerabit. Pariter imprudens essem, ait Christus, si discipulis adhuc imperfectis (*vetustis* in sensu spirituali, nondum renovatis per Spiritum s.) imponerem praecepta sanctiora, perfectiora, et severiora, v. gr. si ad jejunia privata, lege non statuta, eos modo adstringerem.

L. paulo aliter refert similitudinem. Stultum est, ait, a novo vestimento abscindere commissuram ad resarciendum vestimentum vetus; hinc enim, novum rumpitur et violatur, illinc vero, commissura panni novi veteri non convenit vestimento, sed contra, illud dilacerabit: pariter dementiae obnoxius forem, si praecepta novae legis sanctiora, v. gr. de jejuniis privatis quae sponte suscipiuntur, imponerem discipulis adhuc imperfectis et vetustis; duplex enim incommodum inde sequeretur, cum *perderetur* i. e. invis et odiosa redderetur nova lex, deinde discipuli a me recederent, adeoque pejores, quam nunc sint, evaderent.

2^a Similitudo. Quemadmodum imprudentia, imo stultitia est, vinum novum in veteres utres mittere; nam vi et interiore aestu vini novi rumpentur utres et vinum effundetur, ideoque et utres et vinum pariter peribunt: sic etiam praecepta vitae sanctioris discipulis meis non oportet nunc imponere; nam et praecepta illa

(1) Graece *αιρει γαρ το πληρωμα αυτου απο του ιματιου*. Vulgata sumit *πληρωμα* ut accusativum, sed multi id habent ut nominativum, et sic explicant: *complementum* (quod adsutum fuit, fl. de lap) tollit supple τι *aliquid de vestimento*.

invisa forent, et discipuli me relinquerent. Sic etiam nobis agendum est, ait s. Chrys., cum magno peccatore quem velimus ad sanctam perducere vitam: prudenter et per partes vitia resecare oportet, « Non omnia simul praecipiendo, sed leviora primum... » Nam si totum a principio emendare festines, totum perdis. » Pariter *non uno ductu, sed iterato, angui pellem detrahimus*, lepide dicere solebat celeberrimus Missionarius P. Vandekerckhove, S. J., qui innumeros convertit peccatores.

Quod autem dicitur de vino *in utres* mittendo, respicit ad consuetudinem Orientalium, qui vinum conservant et transportant, non sicut nos in doliis ligneis vel lagenis vitreis, sed plerumque in utribus, ex pelle caprina confectis: cf. Jos. 9, 13 *utres vini novos implevimus*. Job. 32, 19 *quasi mustum absque spiraculo, quod lagunculas novas dirumpit*: pro lagunculas est, hebr. אֹבֹת plur. אֹבֹת סֵסֶר quod Gesenius in *Lex.* vertit *utres*; alii tamen retinent sensum Vulgatae, et intelligunt vasa testacea, lagenas seu *lagunculas* figulinas: et certe hujusmodi vasa (v. gr. amphorae etc.) ad vinum conservandum, praeter utres, in usu fuerunt olim, sicut nunc sunt in Oriente.

§ II. FILIA JAIRI POST SANATAM HEMORRHOISSAM AD VITAM REVOCATUR: 9, 18-26.

Distinctionis gratia narrationem Evangelistarum, qui utrumque conjungunt miraculum, in tres dividimus pericopas.

A. JESUS ANNUIT JAIRO PETENTI.

Præced. vide ante q. 309.

M. 9, 18. Haec illo loquente ad eos, ecce princeps unus accessit, et adorabat eum, dicens: Domine, filia mea modo defuncta est: sed veni, impone manum tuam super eam, et vivet. ¹⁹ Et surgens Jesus sequebatur eum, et discipuli ejus.

Mc. 5, 21. Et cum transcendisset Jesus in navi rursus trans fretum, convenit turba multa ad eum, et erat circa mare. ²² Et venit quidam de archisynagogis nomine Jairus: et videns eum procidit ad pedes ejus, ²³ et deprecabatur eum multum, dicens: Quoniam filia mea in extremis est. Veni, impone manum super eam, ut salva sit, et vivat. ²⁴ Et abiit cum illo, et sequebatur eum turba multa, et comprimebant eum.

L. 8, 40. Factum est autem cum rediisset Jesus, excepit illum turba: erant enim omnes expectantes eum.

⁴¹ Et ecce venit vir, cui nomen Jairus, et ipse princeps synagogae erat: et cecidit ad pedes Jesu, rogans eum ut intraret in domum ejus, ⁴² quia unica filia erat ei fere annorum duodecim, et haec moriebatur. Et contigit, dum iret, a turbis comprimebatur.

B. HEMORRHOISSA SANATUR.

²⁰ Et ecce mulier, quae sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, accessit retro, et tetigit fimbriam vestimenti ejus.

²¹ Dicebat enim intra se: Si tetigero tantum vestimentum ejus, salva ero.

²² At Jesus conversus, et videns eam, dixit: Confide, filia, fides tua te salvam fecit. Et salva facta est mulier ex illa hora.

²⁵ Et mulier, quae erat in proflavio sanguinis annis duodecim, ²⁶ et fuerat multa perpessa a compluribus medicis: et erogaverat omnia sua, nec quidquam profecerat, sed magis deterius habebat: ²⁷ cum audisset de Jesu, venit in turba retro, et tetigit vestimentum ejus: ²⁸ dicebat enim: Quia si vel vestimentum ejus tetigero, salva ero. ²⁹ Et confestim siccatus est fons sanguinis ejus: et sensit corpore quia sanata esset a plaga. ³⁰ Et statim Jesus in semetipso cognoscens virtutem, quae exierat de illo, conversus ad turbam, aiebat: Quis tetigit vestimenta mea? ³¹ Et dicebant ei discipuli sui: Vides turbam comprimentem te, et dicis: Quis me tetigit? ³² Et circumspiciebat videre eam, quae hoc fecerat. ³³ Mulier vero timens et tremens, sciens quod factum esset in se, venit et prociudit ante eum, et dixit ei omnem veritatem. ³⁴ Ille autem dixit ei: Filia, fides tua te salvam fecit: vade in pace, et esto sana a plaga tua.

⁴³ Et mulier quaedam erat in fluxu sanguinis ab annis duodecim, quae in medicos erogaverat omnem substantiam suam, nec ab ullo potuit curari: ⁴⁴ accessit retro, et tetigit fimbriam vestimenti ejus: et confestim stetit fluxus sanguinis ejus. ⁴⁵ Et ait Jesus: Quis est, qui me tetigit? Negantibus autem omnibus, dixit Petrus, et qui cum illo erant: Praeceptor, turbae te comprimunt, et affligunt, et dicis: Quis me tetigit? ⁴⁶ Et dixit Jesus: Tetigit me aliquis. Nam ego novi virtutem de me exiisse. ⁴⁷ Videns autem mulier, quia non latuit, tremens venit, et prociudit ante pedes ejus: et ob quam causam tetigerit eum, indicavit coram omni populo: et quemadmodum confestim sanata sit. ⁴⁸ At ipse dixit ei: Filia, fides tua te salvam fecit: vade in pace.

C. JAIRI FILIA AD VITAM REVOCATUR.

²³ Et cum venisset Jesus in domum principis, et vidisset tibicines et turbam tumultuantem, dicebat: ²⁴ Recedite, non est enim mortua puella, sed dormit. Et deridebant eum. ²⁵ Et cum ejecta esset turba, intravit: et tenuit manum ejus. Et surrexit puella. ²⁶ Et exiit fama haec in universam terram illam. ²⁷ Et trans-eunte etc. *Post q. 37.*

³⁵ Adhuc eo loquente, veniunt ab archisynagogo, dicentes: Quia filia tua mortua est: quid ultra vexas magistrum? ³⁶ Jesus autem audito verbo, quod dicebatur, ait archisynagogo: Noli timere: tantummodo crede. ³⁷ Et non admisit quemquam se sequi, nisi Petrum, et Jacobum, et Joannem fratrem Jacobi. ³⁸ Et veniunt in domum archisynagogi, et videt tumultum, et flentes, et ejulantes multum. ³⁹ Et ingressus, ait illis: Quid turbamini, et ploratis? puella non est mortua, sed dormit. ⁴⁰ Et irridebant eum. Ipse vero, ejectis omnibus, assumit patrem et matrem puellae, et qui secum erant, et ingreditur ubi puella erat jacens. ⁴¹ Et tenens manum puellae, ait illi: Talitha cumi, quod est interpretatum: Puella (tibi dico) surge. ⁴² Et confestim surrexit puella, et ambulabat: erat autem annorum duodecim: et obstupuerunt stupore magno. ⁴³ Et praecepit illis vehementer ut nemo id sciret: et dixit dari illi manducare.

⁴⁹ Adhuc illo loquente, venit quidam ad principem synagogae, dicens ei: Quia mortua est filia tua, noli vexare illum. ⁵⁰ Jesus autem audito hoc verbo, respondit patri puellae: Noli timere: crede tantum, et salva erit. ⁵¹ Et cum venisset domum, non permisit intrare secum quemquam, nisi Petrum, et Jacobum, et Joannem, et patrem et matrem puellae. ⁵² Elebant autem omnes, et plangebant illam. At ille dixit: Nolite flere, non est mortua puella, sed dormit. ⁵³ Et deridebant eum, scientes quod mortuum esset. ⁵⁴ Ipse autem tenens manum ejus clamavit, dicens: Puella, surge. ⁵⁵ Et reversus est spiritus ejus, et surrexit continuo. Et jussit illi dari manducare. ⁵⁶ Et stupuerunt parentes ejus, quibus praecepit ne alicui dicerent quod factum erat.

Conc. hist. Post expulsos daemones apud Gadarenos (Vulg. *Gerascenos*), de quo facto diximus § 7, Jesus lacum trajicit (M. 9, 1; Mc. 5, 21; L. 8, 40), et Capharnaum ingressus (M. 9, 1; Mc. 2, 1), paralyticum, qui in domum in quam Jesus se receperat per tectum introductus fuerat, sanat (de quo § 8). Inde venit ad mare, ubi Matthaeum de *telonio* vocat, atque ab ipso excipitur convivio, qua occasione (probabiliter postridie, cum rursus esset circa mare) a Phariseis reprehenditur (§ 9). His confutatis, circa jejunium interrogatur a discipulis Joannis (§ 10). *Haec illo loquente* M. 9, 18, et versante *circa mare* Mc. 5, 21b, ut statim diximus, accedit Jairus, de quo in hoc § 11 sermo fit. Mc. autem et L. ejectioni daemonum apud Gadarenos Jairi adventum statim subjiciunt (utrumque etiam factum tardius ponunt), sed probabilius ab ordine temporum recedunt (ita s. Aug. *De cons. Ev.* II, 28) : etenim verba M. *haec illo loquente* postulant ut accessum Jairi cum sermone de jejunio, qui proxime praecedit, connectamus : Evangelista illa narrat quae coram oculis suis contigerunt, paulo postquam a Jesu vocatus fuerat, atque ideo ordo ejus praeferendus est. Fateor tamen hac in re haberi magnam difficultatem, quum ordinem Marci et praesertim Lucae (qui rationem chronologicam accuratius tenere solet) perturbare debeamus.

Utut ista sunt, primum apud M., imo unicum apud ipsum, hic occurrit miraculum mortui a Jesu resuscitati. Ideo generalem praemittimus quaest., ut alia facta similia *synthetice* apponamus.

Mortui ad vitam revocati.

***Q. 311.** Quinam in N. T. leguntur ad vitam revocati, et ubi, 1° a Christo, 2° ab aliis; 3° quinam autem in V. T. ?

R. ad 1^{am}. Tres a Christo ad vitam revocati fuerunt : nempe filia Jairi in Capharnaum, cujus historia hic narratur ; filius unicus viduae in Naim, L. 7, 15 ; et Lazarus Bethaniae, in castello Mariae et Marthae sororum ejus, J. 11, 44 (1). Possumus addere 4° Christum seipsum resuscitasse ad vitam corporis gloriosi. 5° Multi post resurrectionem Christi e sepulcro egressi sunt, M. 27, 52 ; sed isti, ut videtur, non redierunt ad vitam terrestrem ordinariam : q. 909.

(1) **Homilitica.** S. Aug. S. 128, ed. M., docet in tribus illis mortuis **tres peccatorum gradus** figurari : in filia Jairi, quae domi erat, nondum elata foras, videt imaginem illius qui peccatum decrevit in corde ; si autem flagitium perfecit, seu peccatum internum ad actum externum deduxerit, similis est filio viduae Naim, qui jam efferebatur ; tandem, si in mala consuetudine vivat, sicut Lazarus in sepulcro jacet et foetet. De nullo autem desperandum est, cum Christus adsit qui vitam restituat.

R. ad 2^m. Tabitha in Joppe a s. Petro, Act. 9, 40; Eutyclus Troade a s. Paulo, Act. 20, 12.

R. ad 3^m. Ab Elia filius viduae in oppido Sarephta Sidoniorum, 3 Reg. 17, 22; ab Eliseo filius mulieris Sunamitidis, 4 Reg. 4, 35; tandem vir quidam, cujus cadaver in sepulcrum ejusdem Prophetae, in civitate Samaria, projectum fuerat, simul ac ossa ista sancta tetigit, subito revixit: 4 Reg. 13, 21.

His generatim in memoriam revocatis, narrationem Evangelicam hoc § 11 recitatam per partes elucidare jam aggredimur. Duo facta miraculosa in ea permiscuntur: quae quidem, pro faciliore intelligentia, distincte tractabimus. Atque adeo dicemus I de filia Jairi ad vitam revocata, et II de sanata hemorrhoissa.

I. Jairi filia ad vitam redit.

Q. 312. Jairus quis? Quid petiit a Jesu? Quomodo id consecutus est?

R. Erat *princeps* seu *praeses synagogae* in Capharnaum. Secundum Mc. et L., primum petiit ut Jesus in domum suam veniret, et manibus impositis sanaret filiam suam unicam, *fere 12 annorum* L., quae in extremis erat: et Jesus *surgens abiit* (statim abiit) cum eo. Deinde allato nuntio de morte filiae suae, rogavit (vide M.) ut ei vitam redderet; Salvator autem respondit: *Noli timere, crede tantum et salva erit*. Et cum venisset ad domum ejus, *vidit flentes et ejulantes multum* Mc., inter quos erant M. *tibicines*, viri mercede conducti, qui carmina lugubria tibiis canebant, et *turba tumultuans*, tum cognatorum et vicinorum, qui in tali occasione convenire solebant ad plangendum, tum mulierum praeficarum, mercede conductarum, quae naeniarum cantum ad tibicines prosequiebantur (de moribus Judaeorum in luctu cf. *Winer, *Rwb.*, a. *Trauer*).

Jesus autem 1° praecepit ut recederent omnes lamentantes et plorantes, dicens puellam non mortuam esse sed dormire; 2° non permisit secum intrare quemquam, nisi Petrum, Jacobum, Joannem, cum patre et matre puellae. Ejecit turbam, ideo forsitan quod praevideret in ea per tantum miraculum tumultum excitandum esse, quum Judaei Messiam ut regem terrenum haberent: ideo certe prohibuit parentibus miraculum vulgare, Mc. et L. 3° Ingressus, tenuit manum puellae et clamavit **טַלִּיּתָה קוּמִי** *Talitha cumi*, i. e. puella surge! 4° Haec autem confestim surrexit;

et Christus jussit ut cibus illi daretur, « Ne videretur res esse
« phantasma (s. Chrys.). »

Q. 313. Quid fecit Jesus in domo Jairi ? — Vide statim dicta.

Q. 314. Secundum M. Jairus dixit Jesu *Filia mea modo defuncta est*; sed secundum Mc. ait *In extremis est* (cui concinit L. *haec moriebatur*), et postea, quando Jesus jam ibat, allatus est nuntius de morte; eos concilia.

R. M. contrahit narrationem, quam Mc. et L. cum omnibus rerum adjunctis exponunt: recale q. 312.

Q. 315. Quo sensu ait Jesus de puella ista v. 24: *Non est mortua sed dormit*?

R. Non quod puella deliquium tantum passa erat (ut volunt rationalistae, Kuin., Schleierm. etc., quibus merito se opponit *De Wette); sed vere mortua erat; ideo etiam adstantes deridebant eum, scientes eam certissime obiisse. Ita autem loquitur Jesus, quia in eo est ut eam ad vitam revocet; idque tam facile perficiet, quam si eam a somno excitaret: « Postquam enim ipse « advenerat, ait s. Chrys., mors jam nonnisi somnus erat. » Eodem sensu J. 11, 11 de Lazaro mortuo dicit Salvator: *Amicus noster dormit; sed vado ut a somno excitem eum*. Evangelista addit ibi: hoc dixerat Jesus de morte ejus.

II. Hemorrhoea sanatur.

Q. 316. Ad v. 20-22. 1º Hemorrhoeissae infirmitas quatenus et quanta erat? 2º Quid fecit illa ut sanaretur? 3º quid vero statim post curationem?

R. ad 1^m. Fluxu sanguinis laborabat (*αἱμορροῖσα*, ab *αἷμα* sanguis, et *ρροῖ* fluo), nempe in partibus naturalibus, et a duodecim quidem annis; multos consuluerat medicos, imo multa ab eis *perpessa fuerat* Mc. (puta, per remedia quae medici adhibuerant, omnemque substantiam eis erogaverat, et a nullo potuit curari, sed deterius sese habebat: verbo, infirmitas ejus inveterata erat et desperata.

R. ad 2^m. Mulier ista, turbae, quae multa sequebatur Mc. et *comprimebat Jesum* Mc., L., commixta, ad Dominum accessit retro, ob pudorem, quia, cum esset immunda (Lev. 15, 25), timebat ne morbus suus notus fieret. Accessit autem et tetigit *fimbriam*

vestimenti ejus, το χρασπεδον, *cirrum* pallii ejus, unum ex quatuor istis filamentis laneis contortis, quae in pallio extremo pendebant : vide ann. ad M. 23, 5 : germ. *die Quaste*, fl. *den kwispel* ; non, ut Beel., *den zoom*. Tetigit, inquam, pallium cum plena fiducia, utpote *dicens intra se : Si* etc.

Ad 3^m. Servator sciens virtutem de se exiisse, dixit *Quis tetigit vestimenta mea?* Nemo respondit, et Petrus monuit eum media in turba a multis fuisse tactum ; sed Jesus loquebatur de contrectatione quae consulto facta fuerat, et circumspiciebat ut eam discerneret quae hoc egisset. Tunc mulier, videns *quia non latuit*, i. e. animadvertens rem Jesu cognitam esse, *timens et tremens*, quia putabat se illicitum quid fecisse, venit et procidit ante pedes ejus, et coram omnibus indicavit quare tetigisset eum, et quomodo confestim sanata fuisset.

Eus. *H. E.* 7, 17 refert mulierem illam fuisse e Caesarea Philippi, domumque ejus ibi conspici, et juxta januam stare statuam aeneam mulieris genuflexae, et ex adverso statuam viri quae dicebatur effingere Jesum. Addit statuam hanc a se visam fuisse.

Sed obiter quaeritur quare Jesus interrogaverit a quo tactus fuisset, quum illud probe sciret. Id fecit ut et fides eximia illius mulieris, et miraculum ei concessum, omnibus adstantibus manifesta essent.

Pro cultu ss. Reliquiarum.

Q. 317. Occasione miraculi, quod per tactum vestimenti hic patratum legitur, quaestio ponitur generalis. Ex Scriptura tum N. tum V. T. quaedam recole facta, quibus cultus ss. Reliquiarum comprobetur.

R. 1° Miracula plura facta sunt per tactum rerum quae ad viros sanctos pertinebant : a/ hemorrhoissa, cum simbriam vestimenti Jesu tetigisset, curata fuit ; alibi dicitur omnes qui id fecissent, saluti restitutos fuisse, M. 14, 36 ; b/ sudaria et semicinctia s. Pauli languidos et daemoniacos sanaverunt, Act. 19, 12 ; c/ umbra s. Petri morbos pellebat, Act. 5, 15 ; d/ ossa Elisei hominem mortuum ad vitam revocarunt, 4 Reg. 13, 21 ; e/ pallium Eliae Jordanem per miraculum bis divisit, primum sub Elia 4 Reg. 2, 8, deinde sub Eliseo ib. 14. Mirabile quid etiam multi vident in eo quod 3 Reg. 19, 19 et 20 refertur, de Elia pallium Eliseo imponente ut eum ad munus propheticum naviter suscipiendum moveret. f/ Per virgam Moysis (quae eadem non est ac virga illa Aaronis cujus miraculosa germinatio narratur Num. 17) multa facta sunt portenta, quae in Ex. et Num. recensentur.

2° Veneratio exhibita fuit reliquiis : v. gr. Moyses ossa patriarchae Joseph reverenter tulit, ut ea in Terram Promissam secum portaret, Ex. 13, 19.

§ 12. DUO CAECI ET DAEMONIACUS MUTUS SANANTUR.

9, 27-34.

Praeced. vide ante q. 311.

M. 9, 27. Et transeunte inde Jesu, secuti sunt eum duo caeci, clamantes, et dicentes: Miserere nostri, Fili David. ²⁸ Cum autem venisset domum, accesserunt ad eum caeci. Et dicit eis Jesus: Creditis quia hoc possum facere vobis? Dicunt ei: Utique, Domine. ²⁹ Tunc tetigit oculos eorum, dicens: Secundum fidem vestram fiat vobis. ³⁰ Et aperti sunt oculi eorum: et compingatus est

illis Jesus, dicens: Videte ne quis sciat.

³¹ Illi autem exeuntes, diffamaverunt eum in tota terra illa.

³² Egressis autem illis, ecce obtulerunt ei hominem mutum, daemonium habentem. ³³ Et ejecto daemonio, locutus est mutus, et miratae sunt turbae, dicentes: Numquam apparuit sic in Israel.

³⁴ Pharisei autem dicebant: In principe daemoniorum ejicit daemones.

³⁵ Et circuibat etc. *Post q. 321.*

De duobus istis factis, quae statim post praecedentia contigerunt, solus M. loquitur. Quod attinet ad daemoniacum mutum, hoc miraculum probe discernendum est a 2^a sanatione daemoniaci muti et caeci, quae narratur M. 12, 22 sqq., atque a 3^a sanatione daemoniaci muti (qui simul erat lunaticus) M. 17, 14 sqq.

Facta similia. Sanatio 1^a et 2^a valde similes sunt: attamen tamquam distinctae habendae sunt, siquidem idem Evangelista utramque separatim tradit. Inde discimus, ut notat s. Aug. *De cons. Ev.* 2, 29, admittendum esse duplex factum simile, quando unus Evangelista refert talia quae conciliari non possint cum iis quae dicit alius Evangelista in narratione eventus similis.

Quaestio generalis praemittitur.

De variis caecis a Jesu sanatis.

***Q. 318.** Quos caecos, ubi et quomodo Christus sanavit?

R. Duos in Capharnaum, de quibus hic, tangendo oculos eorum. Caecum et mutum a daemone possessum, M. 12, 22: non autem dicitur quomodo. Caecum, Bethsaidae, per sputum et manuum impositionem, Mc. 8, 22. Caecum natum, ad portam templi Jerosolymitani, super oculos ejus liniendo lutum quod fecerat expuens in terram, et jubendo ei ut in piscina Siloe se lavaret: J. 9, 6. Duos prope Jerichuntem, unum Bartimaeum (i. e. filium Timaei), et alterum qui non nominatur: visum eis restituit, tangendo oculos eorum: collatis M. 20, 34, Mc. 10, 52, et L. 18, 42. Praeterea multos curavit coram legatis Joannis-B., M. 11, 5. Item multos secus mare Galilaeae, M. 15, 30. Tandem quosdam in Templo, postquam negotiatores iterum ejecisset, M. 21, 14.

Multi caeci. Obiter notamus caecitatem frequentiore esse in Oriente quam apud nos, propter triplicem praesertim causam:

sc. propter lumen solis nimis vividum, propter arenae pulverem aestu solis ardentem et in tenuissimos atomos resolutum, praesertim vero propter dormitionem sub dio quae oculos rori nocturno, semper frigido, exponit.

27. FILI DAVID: supra q. 47 animadvertimus Messiam hoc nomine apud Iudaeos communiter designatum fuisse.

Q. 319. Ante miraculum solet fides requiri a Jesu.

28. Non statim annuit petitioni, ut eorum fidem exploraret, et doceret perseverare in oratione. CREDITIS QUIA HOC POSSUM FACERE VOBIS? Interrogat, non ut discat, sed ut augeat fidem eorum, simulque declaret fidem praerequiri. Solet Christus fidem seu fiduciam expresse requirere, antequam petentibus sanationem aut miraculum quodvis concedat. Sic Mc. 9, 22 patri alicujus daemoniaci: *Si potes credere*, ait, *omnia possibilia sunt credenti*. Hemorrhoeissae dicit M. 9, 22 *Confide, filia, fides tua te salvam fecit*. Chananaeae pariter M. 15, 28 *O mulier, inquit, magna est fides tua: fiat tibi sicut vis*. Rursum M. 8, 13 centurionem solatur his verbis *Sicut credidisti fiat tibi*. Et cum Marthae nuntiat fratrem ad vitam revocandum esse, J. 11, 40 (coll. 11, 25): *Si credideris*, ait, *videbis gloriam Dei*. Imo vero, etiam adstantium fidem quandoque exigit: M. 9, 2 *videns fidem illorum*, non solum paralytici sed etiam illorum qui paralyticum portabant. Volebat enim ut beneficia sua precum fructus essent: atqui *fides* ante omnia alia vim confert precationi: cf. q. 567. Ideo etiam miraculum negabat, quando fides deficiebat: M. 13, 58 *Non fecit ibi (Nazarethi) virtutes multas propter incredulitatem illorum*: imo Mc. 6, 5 in loco parall. dicitur *Non poterat facere*, puta, quia conditio requisita desiderabatur.

30. *Aperti sunt oculi eorum*: est hebraismus, quo nihil aliud significatur quam *visum receperunt*: cf. 4 Reg. 6, 17; Is. 35, 5. — *Videte ne quis sciat*: occasione hujus prohibitionis satis mirae, seq. ponimus quaest.

Jesus aliquando prohibet, aliquando jubet divulgare miracula sua.

Q. 320. Quare Christus aliquando prohibuit divulgare miracula quae faciebat, ut M. 8, 4; hic 9, 30; 12, 16; 17, 9; Mc. 5, 43;

7, 36; 8, 26; dum plerumque nihil dicebat, imo nonnumquam, ut Mc. 5, 19 et L. 8, 39, injunxit ut illa nuntiarentur?

R. Variæ sunt auctorum sententiæ, quarum probabilior est Jesum prohibitionem hanc interdum dedisse, ne turbam nimiam ad se traheret ⁽¹⁾, atque in ea spem regni politici a Messia condendi excitaret (J. 6, 14, 15), unde inimicorum invidiam incendere (Mald. ad M. 9, 25) mortisque tempus praevenire potuisset; vel etiam timebat ne populus supplicium crucis, cum subeundum esset, impedire conaretur etc. S. Hier. autem et s. Greg. *Mor.* 19, 23, ed. Bened., dicunt Jesum ex modestia et humilitate id fecisse. Secundum hanc ultimam sententiam, non peccabant qui miracula in vulgus spargebant, imo laudabilem gratumque animum prae se ferebant. S. Hil. vero censet id prohibitum fuisse, propterea quod Apostolorum officium esset ista nuntiare: haec conjectura verisimilis non est.

Quoquo modo ista se habeant, Jesus simili ratione egit cum Apostolis, quando praecepit ut nemini dicerent ipsum Messiam esse: M. 16, 20.

In aliis autem casibus, quos Servator sapienter discernebat, miracula sua nota facere non vetabat, quum per eadem divinam muneris sui auctoritatem comprobaret, hominesque ad fidem amplectendam commoveret, vel discipulos in fide accepta confirmaret. Attamen, quotiescumque injunxit ut aegroti palam declararent se per miraculum sanatos fuisse (quod bis tantum, ni fallar, legitur expressis verbis jussisse, loc. supra ind.), rogavit tantum ut *suis, in domo sua*, igitur privatim, hoc narrarent.

33. NUMQUAM APPARUIT SIC, nemo umquam ante ipsum tot tantaque miracula, tam celeriter tamque faciliter, nec tactu solum sed et verbo, atque in omni morborum genere, perfecit, ne Moyses quidem ipse.

34. IN PRINCIPE etc. Haec accusatio, seu potius impudens calumnia, gravissima erat, multumque Christo, cujus munus funditus evertēbat, nocere poterat. Quum Jesus eam in praesenti non refutet, probabile est nonnisi post abitum ejus eandem pro-

(1) Hanc rationem colligimus ex Mc. 1, 45, ubi Jesus cogitur sese abscondere in locis desertis, propterea quod leprosus quidam contra vetitum miraculum divulgasset.

latam fuisse : infra, M. 12, 24, quum renovatur adstante illo, quamvis non audiente, longe lateque cum omni diligentia dissolvitur.

P. II. DOCTRINAE VARIAE ET PARABOLAE DE REGNO COELORUM. 9,35-13,52.

Argumenti divisio. In p. I, post promulgationem novae legis, narrata fuerunt multa miracula : nunc in p. II referuntur praesertim doctrinae et praecepta (*des instructions sur différents sujets*). Et primo quidem, monita ad Apostolos cum ad praedicandum mittuntur (§ 13), deinde testimonium Jesu de Joanne B. (§ 14), minae contra civitates Galilaeae (§ 15), invitatio ad omnes (§ 16), doctrina Pharisaica de requie sabbati mitigatur (§ 17), vera cognatio Christi quaenam sit (§ 18), tandem (§ 19) 7 parabolae de regno coelorum.

§ 13. APOSTOLORUM MISSIO, ET MONITA IPSIS TRADITA : 9,35-10,42.

Q. 321. Apostoli nunc satis praeparati. Per tot tantaque miracula, quae in praecedentibus referuntur, Apostoli satis praeparati erant ad hoc ut opus evangelicum nunc inchoarent ; saltem ut, sub ductu et quasi sub oculis magistri, tirocinium ministerii sacri, post mortem Christi ubique perficiendi, exercerent. « Non
« a principio misit illos, ait s. Chrys., sed cum jam ipsum idoneo
« tempore secuti essent, ac vidissent mortuum suscitatum, mare
« increpatum, pulsos daemones etc., ac sufficientia potestatis illius
« argumenta et per verba et per opera accepissent, tunc illos
« mittit. » Hunc in finem dat eis potestatem miracula faciendi, et specialia addit monita ad usum et actum utilissima (*des conseils pratiques*).

Ordo rerum. Evangelista missionis illius occasionem primum indicat ; deinde, postquam obiter dixit miraculorum potestatem praedicatoribus a Jesu traditam esse, nomina 12 Apostolorum recenset ; tandem varias doctrinas et monitiones, quibus Servator eos ad munus rite obeundum praeparavit, longe lateque describit. Tria igitur erunt rerum capita.

I. OCCASIO MISSIONIS ILLIUS. 9, 35-38.

Præced. vide ante q. 318.

M. 9, 35. Et circuibat Jesus omnes civitates, et castella, docens in synagogis eorum, et praedicans evangelium regni, et curans omnem languorem, et omnem infirmitatem. ³⁶ Videns autem turbas, misertus est eis: quia erant

vexati, et jacentes sicut oves non habentes pastorem. ³⁷ Tunc dicit discipulis suis: Messis quidem multa, operarii autem pauci. ³⁸ Rogate ergo Dominum messis, ut mittat operarios in messem suam. 10, 1. Et convocatis etc.

Q. 322. 1° Qua occasione Apostoli primum missi fuerunt ad praedicandum? 2° Ostende eos antea debito modo ad hoc praeparatos fuisse.

R. ad 1^m. Jesus, cum Galilaeam peragraret (*civitates et castella*, nempe Galilaeae, non Judaeae, Mc. 6, 6b), *videns turbas*, i. e. multitudinem eorum qui eum undique sequebantur, *misertus est eis* (*επιλεησεν* intima misericordia commotus fuit, *viscera* ejus dolore affecta fuerunt), *quia erant vexati* (*επικλινεσθαι*, dilacerati, a *επικλινω* cutem detraho), et jam prostrati (*jacentes*), sicut oves non habentes pastorem (simile dicitur apud Mc. 6, 34, sed in aliis temporis adjunctis), quae duce et defensore destitutae, necessario vexantur fame et siti, aeris intemperie bellisque, et tandem misere pereunt (*jacent*). Imago gregis pastore destituti, qua populus ducibus orbatus intelligitur, frequens est in V. T.: Is. 53, 6; Jer. 50, 6.

Igitur Servator adhortatur suos ad precandum *Dominum messis*, i. e. Deum Patrem suum, ut det pastores qui salvent oves: *Messis*, ait, *multa* etc. (idem dixit L. 10, 2 quando 72 discipulos ad praedicandum misit). Praeterea consilium init mittendi pastores, nimirum Apostolos suos (10, 5), quibus jam tradit potestatem faciendi miracula, 10, 1 sq.

R. ad 2^m. Vide dicta in q. praec.

II. POTESTAS FACIENDI MIRACULA. NOMINA APOSTOLORUM: 10, 1-4.

Præced. vide ante q. 322.

M. 10, 1. Et convocatis duodecim discipulis suis, dedit illis potestatem spirituum immundorum, ut ejicerent eos, et curarent omnem languorem, et omnem infirmitatem.

Mc. 3, 14. Et fecit ut essent duodecim cum illo: et ut mitteret eos praedicare. ¹⁵ Et dedit illis potestatem curandi infirmitates et ejiciendi daemonia. ¹⁶ Et imposuit Simoni nomen Petrus: ¹⁷ et Jaco-

L. 6, 12. Factum est autem in illis diebus, exiit in montem orare, et erat pernoctans in oratione Dei. ¹³ Et cum dies factus esset, vocavit discipulos suos: et elegit duodecim ex ipsis (quos et Apostolos

² Duodecim autem Apostolorum nomina sunt haec. Primus: Simon, qui dicitur Petrus, et Andreas frater ejus, ³ Jacobus Zebedaei, et Joannes frater ejus, Philippus, et Bartholomaeus, Thomas, et Matthaeus publicanus, Jacobus Alphaei, et Thaddaeus, ⁴ Simon Cananaeus, et Judas Iscariotes, qui et tradidit eum. ⁵ Hos duodecim etc. *Ante q. 331.*

bum Zebedaei, et Joannem fratrem Jacobi, et imposuit eis nomina Boanerges, quod est, Filii tonitru: ¹⁸ et Andream, et Philippum, et Bartholomaeum, et Matthaeum, et Thomam, et Jacobum Alphaei, et Thaddaeum, et Simonem Cananaeum, ¹⁹ et Judam Iscariotem, qui et tradidit illum.

nominavit) ¹⁴ Simonem, quem cognominavit Petrum, et Andream fratrem ejus, Jacobum, et Joannem, Philippum, et Bartholomaeum, ¹⁵ Matthaeum, et Thomam, Jacobum Alphaei, et Simonem, qui vocatur Zelotes, ¹⁶ et Judam Jacobi, et Judam Iscariotem, qui fuit proditor.

Nomina Apostolorum citantur etiam Act. 1, 13.

Concord. hist. M., qui supra 4, 18 narraverat quosdam ex Apostolis a Jesu vocatos fuisse, nunc ponit collegium duodecim Apostolorum jam conditum. Et re quidem vera, omnes isti antea electi fuerant, ut ex Mc. et L., qui rem plenius narrant, colligitur. Nempe Christus, cum aliquando in precatione pernoctasset, mane ad se vocavit totam discipulorum multitudinem, et ex eis duodecim elegit qui semper secum manerent. Hoc autem statim ante orationem Montanam fecit: cf. supra q. 189.

1. *Dedit illis potestatem* etc.: quod magis explicite refertur v. 8, ubi ipsa Jesu verba citantur. Sicut principes legatis suis ea dare solent quae auctoritatem concilient apud eos ad quos mittuntur, sic Salvator facit, suisque Apostolis talia tribuit quae missioni eorum Evangelicae perfecte congruunt. Haec autem humanam potestatem superant, et a Deo solo conferri possunt: inde probatur Christi divinitas; inde etiam concludimus Jesum, cum miracula patraret, suo nomine et sua potestate ea fecisse. Cf. q. 1128.

Salvator dedit eis primum potestatem miraculorum *corporaliu*, et postea die Pentecostes potestatem miraculorum *spiritualiu*, quemadmodum ipse solebat prius sanare corpora, ut deinde ipsam animam curaret per fidem.

Hodie non tot fiunt miracula quot primitus, propterea quod nos habemus **miraculum omnium maximum**, sc. Ecclesiam celerime propagatam et per novemdecim secula conservatam, non obstantibus oppugnationibus omnis generis.

Q. 323. Apostolorum praestantia et auctoritas.

2. De duodecim Apostolis hic prima habetur mentio, et uno hoc loco M. adhibet nomen *Apostoli*, alibi semper *discipuli* (semel quoque Mc. et Jo., pluries L.). *Apostolus*, vox graeca (απο et στέλλω mitto, germ. *Abgesandte*), sign. *missum*, *legatum* sc. Christi, et designat ἀποστόλοι illos duodecim quos Jesus ex omnibus discipulis speciali modo elegit, ut sibi constanter adhaererent quamdiu vitam duceret mortalem; utque postmodum munus peculiare, cujus gratia debitam eis dedit potestatem, perficerent: nimirum eos, tamquam *legatos* suos *a latere*, misit in orbem terrarum ad novam religionem praedicandam et instituendam, eisque ipsemet nomen illud dedit, L. 6, 13.

Christus autem Apostolis commisit universum Redemptionis opus, adeo ut ipsius mediatores essent in hoc opere: quamobrem Ecclesia merito vocatur *Apostolica*, fundata super Apostolos (Eph. 2, 20), quemadmodum oeconomia V. T. vocatur *Mosaica*, quia super Moysen fundata erat, tamquam Jehovahae mediatorem relate ad populum Israel.

In totam Ecclesiam summa pollebant auctoritate, adeo quidem ut possent 1° praedicare ubique, miraculis verba sua confirmare, et Deo afflante doctrinam sacram conscribere; 2° fundare ecclesias, easque regere, ubivis gentium; 3° consecrare et instituere episcopos et sacerdotes, totumque ordinem hierarchicum, necnon caeremonias sacrificii Eucharistici et Sacramentorum omnium, legitime ordinare. In his juribus omnes erant aequales inter se: Petro tamen, tamquam superiori et omnium principi, suberant (A Lap.).

Q. 324. Significatio mystica in numero Apostolorum. Electi fuerunt **duodecim**, certe secundum numerum tribuum Israelis, M. 19, 28 (secundum 12 gemmas in tunica sacerdotali Aaronis, ait Tert. *Contra Marc.* 4, 13, sed gemmae istae 12 tribus significabant; adeo ut referrent (*personificarent*) totum populum (12 tribus) Israelis, i. e. veri Israelis, seu *Israelis secundum spiritum* Gal. 4, 29. SS. Patres dicunt per 4 orbis plagas fidem ss. Trinitatis praedicandam esse (3 × 4). Recentiores quidam (Bisp. etc.) notant numerum 12. aliquid mystici habere: coalescit ex 3 × 4; ex

3 *numero divinitatis* et 4 *numero creaturae*; ergo indicat actionem Dei in creaturam, quasi sit signatura Dei-hominis et testetur Redemptionem humani generis factam per Deum incarnatum. Haec subtiliora sunt.

2. *Nomina sunt haec*: quater in N. T. (in trib. Synopt. et in Act. 1. c.) recensentur illa nomina. Si eorum ordinem in singulis indicibus attente inspiciamus, quaedam animadvertemus scitu utilia, de quibus dicemus in duabus quaest. seq.

Quo ordine Apostoli singuli recensentur?

Q. 325. Quis primus et quis ultimus semper nominatur? Licetne quidquam inde concludere?

R. **Semper primus est Petrus**, et Judas Iscariotes ultimus. Certe consulto factum est ut hic semper ultimus nominetur, unde concludimus etiam Petrum non casu sed de industria primum recenseri. Eo vel magis quod M. addat *primus*, absque mentione *secundi*, *terti*i etc.: *primus* igitur valet hic *primarius*, *πρωτος*; ut ait s. Chrys. Nullum ergo dubium quin locus primus Petro constanter tribuatur propter primatum a Christo ei collatum, sicut Judas ubique nominatur ultimus (in Act. omittitur necessario) propter proditionis scelus a viro illo misero commissum.

Verum non est, quod aliqui contendunt, Petrum aliis praeponi quod primus a Christo vocatus fuisset (namque, ut ex J. I, 41 patet, duo alii ipsum praecesserant); neque etiam quod magis diligeretur a Jesu (nam Joannes erat prae ceteris dilectus); neque quod senior esset (hoc enim non novimus: imo s. Epiph. *Haer.* 51, quem citat Brev. Rom. in festo s. Andreae, putat Andream fuisse fratrem aetate majorem). Ipsemet *De Wette rationalista fatetur vocem *primus* multum favere doctrinae de primatu Petro collato.

Q. 326. Quomodo dividuntur Apostoli, quod attinet ad ordinem quem in quatuor indicibus occupant?

R. In tres series, quarum singulae quatuor complectuntur nomina, commode dividuntur.

Ad 1^m seriem semper pertinent *Petrus*, *Jacobus*, *Joannes* et *Andreas*. Quatuor illi separatim ab aliis, tamquam magis familiares, Jesum interrogant de excidio Jerusalem, Mc. 13, 3. Tres

autem priores in Evangelio ⁽¹⁾ **omnium praecipui** ubique cernuntur; v. gr. cum filia Jairi ad vitam revocatur, in Transfiguratione, et in horto Olivarum. Ideo, apud Mc. 3, 16, et in Act. 1, 14, Andreas nonnisi quartum obtinet locum. Per exceptionem secundus est M. 10, 2 et L. 6, 14, quia Petro tamquam frater adjungitur. Jacobus praeponitur Joanni, certe ob aetatem.

In 2^a serie semper nominantur *Philippus* ex Bethsaïda, patria Petri et Andreae (non idem ac *Philippus diaconus*, de quo Act. 6, 5, quique etiam *Evangelista* vocatur Act. 21, 8), *Bartholomaeus* (בֶּרְתוֹלִמְאֵי i. e. filius Tholmai, cujus nomen proprium videtur fuisse *Nathanael*, J. 1, 45 ⁽²⁾), *Matthaeus*, ⁽³⁾ et *Thomas* (תּוֹמָא vel תָּאֵמָא, chald. תְּאֵמָא i. e. *גִּמְלָא*, gemellus, fl. *een tweeling*).

3^a Series etiam eadem nomina habet apud M., Mc., L. et Act.: *Jacobus Alphaei*, *Judas Jacobi* (idem ac *Lebbaeus* seu *Thaddaeus*), *Simon Cananaeus* (de his tribus vide q. 329) et *Judas Iscariotes*: huic ultimo nomini Matthaeus historice addit *qui et tradidit eum*, absque ullo irae verbo, absque ullo judicio lato contra infandam illam actionem.

Ordo 12 Apostolorum.

MATTHAEUS. | MARCUS. | LUCAS. | ACT. APOST.

1^a Series.

1. <i>Petrus.</i>	<i>Petrus.</i>	<i>Petrus.</i>	<i>Petrus.</i>
2. <i>Andreas,</i> frat. ejus.	<i>Jac. Maj.</i>	<i>Andr.</i>	<i>Joan.</i>
3. <i>Jacob. Maj.</i>	<i>Joan.</i>	<i>Jac. Maj.</i>	<i>Jac. Maj.</i>
4. <i>Joan. frat.</i> ejus.	<i>Andr.</i>	<i>Joan.</i>	<i>Andr.</i>

(1) Etiam Gal. 2, 9 dicuntur *columnae*, i. e. Apostoli primarii qui Ecclesiam sua auctoritate et doctrina sustentant.

(2) Id probat Estius in J. 21. Si Nathanael a Bartholomaeo diversus esset, tredecim haberemus Apostolos, quum J. 21, 2 Nathanael inter Apostolos numerari videatur. Argumenta in utramque partem tradit Ben. XIV, *De festis*, c. 10, 9.

(3) Marcus et L. (in Evang.) Matthaeum Thomae praemittunt, nec *publicani* nomen addunt: s. vero Matthaeus hanc assumit appellationem, ex animi modestia ut videtur, et Thomam sibi praepo- nit (quod ultimum etiam facit L. in Act.).

2^a Series.

5. <i>Philip.</i>	<i>Philip.</i>	<i>Philip.</i>	<i>Philip.</i>
6. <i>Barthol.</i>	<i>Barthol.</i>	<i>Barthol.</i>	<i>Thomas.</i>
7. <i>Thomas.</i>	<i>Matth.</i>	<i>Matth.</i>	<i>Barthol.</i>
8. <i>Matth.</i>	<i>Thomas.</i>	<i>Thomas.</i>	<i>Matth.</i>

3^a Series.

9. <i>Jacob. Min.</i> fil. <i>Alphæi.</i>	<i>Jacob. Min.</i>	<i>Jacob. Min.</i>	<i>Jacob. Min.</i>
10. <i>Thaddæus</i> (alia lect. <i>Lebbæus</i>).	<i>Thaddæus</i> (seu <i>Lebbæus</i>).	<i>Simon Zelot.</i> (seu <i>Canan.</i>).	<i>Simon Zelot.</i> (seu <i>Canan.</i>).
Idem ac <i>Judas</i> <i>Jacobi</i> , frater <i>Jac. Min.</i>			
11. <i>Simon Can.</i> (seu <i>Zelotes</i>)	<i>Simon Canan.</i>	<i>Judas Jacobi</i> , id. ac <i>Thaddæus</i> .	<i>Judas Jacobi</i> .
12. <i>Judas Isc.</i>	<i>Judas Isc.</i>	<i>Judas Isc.</i>	Vacat.

Recapitulatio. Ergo Petrus semper primus in 1^a serie, et Judas Iscar. semper ultimus in ultima serie.

Philippus semper primus in 2^a serie.

Jacobus Minor semper primus in 3^a serie.

Idem nominantur in unaquaque serie apud M., Mc., L. et Act.

Judas proditor quare admissus inter Apostolos.

Nihil indicat Judam jam malum fuisse cum eligeretur: imo s. Cyr. in *J.* 6, 71, et s. Hier. *Contra Pel.* 3, 6 censent eum tunc bonum fuisse. Sed Jesus praesciebat eum proditorem fore: petitur ergo

Q. 327. Quare Jesus eum tamen elegit?

R. Eadem ratione peti posset cur Deus fecerit Angelos quos sciebat futuros daemones, cur creaverit Adam quem sciebat peccaturum, cur homines quos damnandos praenovit. Deus causa non fuit quare committeretur peccatum: tota culpa fuit in malo usu doni in se pretiosissimi, sc. liberi arbitrii. Deus tamen bonum ex

malo elicit: permisit Judae prodicionem Judaeorumque iniquitatem, ut morte Jesu mundum liberaret. Adde et alias rationes:

1° Quia Jesus summam ostendere volebat benignitatem, cum Judae potestatem conversionis et poenitentiae traderet (s. Hier. *Adv. Pelag.* 3). 2° Suo nos docuit exemplo etiam malis benefacere (s. Ambr. in *L. l.* 5). 3° Ut plenissima esset Passio ejus, cum etiam a discipulis suis male haberetur. 4° Ut doctrinae ejus firmitas ostenderetur, quae per defectionem istius Apostoli non debilitata fuit (s. Ambr. *l. c.*). 5° Ut Christus doceret in Ecclesia malos tolerandos esse (s. Aug. *Civ. Dei* 18, 49), 6° et dignitatem status non sanctificare hominem (s. Thom.). 7° Ut nemo de se securus esset, quamvis in sanctorum societate viveret etc.

Juvat hic adjicere quæst. quasdam de Apostolis universe sumptis.

Apostoli nonnulli erant Jesu cognati.

*Q. 328. Quinam ex Apostolis erant cognati Jesu?

R. Omnino nobis persuasum est id constare de duobus, Jacobo Minore et Juda Thaddæo, qui inter *fratres Domini* recensentur: vide ad M. 12, 46. Aliqui putant Jacobum Majorem et Joannem etiam Jesu consanguineos fuisse, nempe opinantur matrem eorum, nomine Salomen, fuisse sororem matris Jesu; sed haec sententia minus probabilis est: vide infra q. 880, not. in margine.

Homonymi inter Apostolos.

*Q. 329. Quum utile sit, ad pleniorē Evangelicae historiae notitiam, ut Apostoli singuli inter se recte distinguantur: petitur quinam ex ipsis vocentur 1° *Jacobus*, 2° *Judas*, 3° *Simon*.

R. ad 1^m. Duo sunt Jacobi: 1° *Jacobus Major*, frater (major natu?) Joannis Evangelistae, filius Zebedaei, et 2° *Jacobus Alphaei* sc. filius. *Alphaeus* ille probabiliter est idem ac *Clophas* seu *Cleophas*, (יְהוֹלֵפִי, יְהוֹלֵפִי, יְהוֹלֵפִי), cujus uxor erat Maria quaedam, quae J. 19, 25 vocatur *soror* matris Dei: igitur Jacobus ille erat consobrinus Christi, ideoque inter *fratres Domini* M. 13, 55 recensetur. Apud Mc. autem 15, 40 dicitur *Minor*, atque ita solet Ecclesia eum distinguere a Jacobo Majore, fratre Joannis.

R. ad 2^m. Duo etiam sunt Judae: prior *Judas Jacobi* L., i. e. probabiliter *frater* (secundum s. Chrys. *filius*) Jacobi Minoris, consobrinus Christi, idem qui apud M. et Mc. vocatur *Lebbaeus* seu *Thaddæus* (1); auctor est unius ex epistolis cano-

(1) Vulg. habet tantum *Thaddæus*, sed alia lectio codicum habet *Lebbaeus*. Duo sunt cognomina quae fere idem significant, sc. *condatum*: Thaddæus a תָּדַד vel שָׂדֶד *pectus*, Lebbaeus לֵב *cor*.

Si non admittamus hunc *Lebbaeum* seu *Thaddaeum* eundem virum esse ac *Judam Jacobi* apud L. et in Act., tredecim rursus habebimus Apostolos.

niciis (1). Alter est *Judas Iscariotes* (hebr. **יֵשׁוּעַ קַרְיֹת** *isch, yir* oppidi *Carioth* seu *Karioth*, in tribu Juda (Jos. 15, 25), proditor Christi. Hic solus e Judaea erat, ex illa regione quae Christo magis obstitit; alii omnes Apostoli e Galilaea orti esse videntur, quum Act. 2, 7 Judaei dicant: *Nonne ecce omnes isti Galilaei sunt?*

R. ad 3^m. Duo rursum sunt Simones: Simon Barjona, qui cognominatus fuit *Petrus*, et Simon *Cananaeus*, non *Cana* oriundus, sed ex hebr. **קָנָא** *Kana* zelotypus

fuit, i. e. *ζηλότης*, *aemulator*, *zelo incensus*, *fervidus*. Ita cognominabatur certe quia non verbis tantum sicut prophetae, sed et actu observantiam legis prosequabatur, ad exemplum Phineae Num. 25, 9, et Sauli Act. 9, 1; 7, 57. Idem nomen occurrit Gal. 1, 14 *aemulator ζηλότης paternarum traditionum*; Act. 21, 20 refertur millia fuisse inter Judaeos qui crediderunt, *et omnes aemulatores ζήλορας esse legis*. Ergo cognomen illud Simonis nihil dedecoris sed quid laudis potius habebat, atque ideo istud ei fere constanter tribuitur: Mc. 3, 18; L. 6, 15; Act. 1, 13.

Minus probabile est cognomen illud referri ad indolem ejus, quasi fuisset vir *fervidus* et *iracundus*. Opinio autem quorundam ipsum ante conversionem adhaesisse factioni illi furiosae *Zelotarum*, qui in bello Judaico magnam habuerunt partem, prorsus rejicienda est; eo vel magis quod factio ista tunc temporis nondum exstaret.

Ceterum Simon Apostolus videtur diversus a *Simone* seu *Simeone* qui inter *fratres Domini* recensetur M. 13, 55, et quem Hegesippus dicit filium Clopae: q. 1134.

Tandem quaedam de Apostolorum conditione addimus.

*Q. 330. Apostoli non erant omnes pauperes.

Certe facti sunt pauperes propter Christum; omnia enim reliquerunt ut eum sequerentur. Sed quaestio est utrum antea ad ordinem seu conditionem pauperum pertinerent. Videtur respondendum eos nec pauperes stricte dictos nec divites fuisse, sed tales qui manu et arte honestam vitae sustentationem sibi compararent; imo vero Jacobus Major et frater ejus Joannes probabiliter erant ex familia aliquantulum honestiore: etenim pater eorum Zebedaeus piscator erat non vulgaris, quippe qui mercenarios adhiberet, Mc. 1, 20: mater vero Salome inter mulieres, quae Jesum facultatibus adjuvabant, recensetur: M. 27, 55; L. 8, 3. Joannes domum habebat propriam, in quam B. M. Virginem recepit, J. 19, 27 (*eis τα ἰδία*); praeterea notus erat pontifici, J. 18, 15. S. Chrys. asserit Jacobum fuisse publicanum, sicut Matthaeum: sed quo fundamento hoc dicat, non liquet. Petrus autem et frater ejus Andreas ejusdem fere conditionis ac Jacobus et Joannes fuerunt, L. 5, 10. Porro Matthaeus, utpote publicanus, altioris certe status dicendus est: cf. q. 8 et 1122.

III. DOCTRINAE ET MONITA CHRISTI APOSTOLOS AD PRAEDICANDUM MITTENTIS: 10, 5-42.

Intelligitur hic missio quaedam *praeparatoria*, qua Apostoli, sub oculis magistri, quasi per tirocinium (gall. *un noviciat*), ad munus

(1) Ergo inter Apostolos trinum erat par fratrum: sc. Petrus et Andreas, Jacobus Major et Joannes, Jacobus Minor et Judas seu Thaddaeus: de duobus ultimis tamen non est omnino certum eos fratres fuisse, sed valde probabile videtur.

Evangelicum, post descensum Spiritus s. inchoandum, se disponunt. « Ipsos quasi teneras aviculas ad volatum exercet, » ait eleganter s. Chrys.

Loca parallela. Sermo ille M. 10, 5-42, sicut supra sermo Montanus, apud L. diversis in locis refertur, tum cap. 9 ubi Christus ad duodecim, tum c. 10 ubi ad septuaginta discipulos loquitur ⁽¹⁾, tum passim c. 12. Igitur L. nonnisi compendium dedit eorum quae Christus dixit quando Apostolos misit; deinde haud improbabile est Jesum quasdam renovasse doctrinas cum septuaginta discipulos ad praedicandum ablegavit, et in aliis rerum adjunctis. Pauca habet Mc. 6, 8-11.

Divisio. Monita, doctrinae et adhortationes Christi duplicem complectuntur partem, quarum prior 10, 5-15 directe refertur ad missionem actuaalem seu praeparatoriam, altera vero 10, 16-42 proprie spectat missionem universalem, quam post mortem Christi Apostoli apud omnes gentes instituent. In priore *octo* numeramus mandata, quae in sequentibus indicabimus.

Non praedicandum gentilibus et Samaritanis :

1^m Praecept. 10, 5 et 6.

Praced. vide ante q. 323.

M. 10, 5. Hos duodecim misit Jesus, praeciens eis, dicens : In viam gentium ne abieritis, et in civitates

Samaritanorum ne intraveritis : ⁶ sed potius ite ad oves quae perierunt domus Israel. ⁷ Euntes autem etc. *Ante q. 322.*

Q. 331. 1° Proba Evang. prius Judaeis ac deinde gentilibus praedicandum fuisse. 2° Quare hoc ita ordinavit Jesus ?

R. ad 1^m. Hoc ex variis novi T. locis colligitur :

1° Quando Christus primum misit Apostolos, dixit eis : *In viam gentium* ⁽²⁾ *ne abieritis* hic (v. 5); imo vero ipsemet de se M. 15, 24 : *Non sum missus*, ait, *nisi ad oves quae perierunt domus Israel.* Sed postea, cum ad vitam rediisset, pariete intermedio, quo populus

(1) Ex iis quae L. ibi tradit quaedam colligere oportet ad complenda monita quae Christus apud M. legitur dedisse. Inter alia *misit binos ante faciem suam in omnem civitatem et locum quo erat ipse venturus* L. 10, 1, nempe **binos**, ut se mutuo adjuvarent et bono exemplo invicem excitarent; secundum illud Eccl. 4, 10 : *Vae soli; quia cum ceciderit, non habet sublevantem se*, etc. Addit *ante faciem suam... quo erat ipse venturus* : « Praedicatores enim suos, ait s. Greg. M. *Hom. 17 in Ev.*, Dominus sequitur, et tunc ad mentis nostrae habitaculum Dominus venit, quando verba « praedicationis praecurrunt. »

(2) Eo tempore multi erant gentiles in Palaestina, praesertim in civitatibus maritimis, in Decapoli, in Gahlaea Superiore, Tiberiade etc.

duplex, Judaeorum ac gentilium separabatur, destructo (Eph. 2, 14), praeceptum dedit ut irent *in mundum universum et Evang. praedicarent omni creaturae* Mc. 16, 15, i. e. ut *euntes docerent omnes gentes* M. 28, 19. Attamen ex Act. 10 colligitur peculiarem Dei declarationem fuisse necessariam, ut Apostoli scirent quo demum tempore fidei praedicatio apud *gentiles* inchoanda esset, adeoque quandonam efficiendum esset praeceptum illud quod Christus post vitam recuperatam dederat.

2° Act. 13, 46 Paulus et Barnabas dixerunt: *Vobis, o Judaei, oportebat primum loqui verbum Dei: sed quoniam repellitis illud...*, *ecce convertimur ad gentes*. Igitur « Apostolorum praedicatio, ait « s. Greg. M. *Hom. 29 in Evang.*, tunc nobis (gentilibus) in adjutorium facta est, cum hanc Judaea ad damnationis suae testimonium superba repulisset. »

3° Rom. 11, 16, populus Judaeus dicitur arbor in quam postea inserti fuerunt gentiles.

4° Rom. 1, 16 *Evang... omni credenti, Judaeo primum et Graeco*. R. ad 2^m. Hoc autem praecepit Jesus: « Ne, ait s. Hier., Judaei « justam haberent excusationem, dicentes ideo se Dominum « rejecisse, quia ad gentes et ad Samaritanos Apostolos miserit. » Vel, secundum s. Thom., quod justitia exigit praecedere debet id quod ex misericordia provenit: atqui Judaeis promissio data fuerat, Rom. 15, 8. Ideo sunt *oliva*, cui inserendi sunt rami *oleastri*.

Loco *in civitates Sam.*, gr. est *αἱ πόλεις Σαμ.*, *in civitatem aliquam* (deest art.), *in eine Samariterstadt* (Bisp.), adeo ut sensus sit: in nullam Samaritanorum urbem intrate: ergo concinit cum Vulg.

Samaritani primum nominantur: v. ad calcem q. 1131.

Quid praedicandum. Miracula faciant, sed gratis.

2^m, 3^m et 4^m praecept. 10, 7 et 8.

Praeced. vide ante q. 331.
Mc. 10, 7. Euntes autem praedicate, dicentes: Quia appropinquavit regnum coelorum.⁸ Infirmos curate, mortuos suscite, leprosos mundate, daemones ejicite; gratis accepistis, gratis date.⁹ Nolite possidere etc.
Ante q. 335.

Mc. 6, 7. Et vocavit duodecim: et coepit eos mittere binos, et dabat illis potestatem spirituum immundorum.

L. 9, 1. Convocatis autem duodecim Apostolis, dedit illis virtutem et potestatem super omnia daemonia, et ut languores curarent.² Et misit illos praedicare regnum Dei, et sanare infirmos.

2^m Christi mandatum. Argumentum praedicationis eis assignat, et eos muneri Messianico aperte consociat. Idem autem proponitur quod Joannes B. praedicaverat: qua de re quaestio seq.

Q. 332. Quid primum praedicavit Joannes B.? Quid Christus et Apostoli?

Resp. *Appropinquavit*, i. e. prope est seu jam adest *regnum coelorum*. Igitur eodem modo inchoaverunt praedicationem Joannes B. M. 3, 2, et Christus M. 4, 17, et Apostoli hic: cf. L. 9, 2; 10, 9b. Docere volebant necesse esse ut Judaei ad regnum Messiae se praepararent, et per *poenitentiam* quidem, ut supplet Mc. 6, 12.

3^m Christi mandatum. Qua ratione homines sibi conciliare, et doctrinam suam sigillo divino firmare debeant, v. 8.

Petitur igitur

Q. 333. Quandonam et quibus Jesus dedit potestatem faciendi miracula?

Resp. Postquam Christus dixerat quibus (v. 5 et 6) et quid (v. 7) praedicare debeant, tradit eis (v. 8) potestatem faciendi miracula (quod jam proleptice dixerat M. v. 1 hujus cap.), per quae nempe doctrinam suam confirmet: *Infirmos curate, mortuos suscite, leprosos mundate, daemonia ejicite*. Verba illa mortuos suscite desunt in multis testibus, neque ea admittit *Tischend.: eorum vero praetermissio forsitan inde orta est, quod apud Mc. 6, 13 et L. 9, 6, ubi narratur quomodo Apostoli secundum Jesu praecepta Evang. praedicaverint, de mortuis ab ipsis excitatis nulla fiat mentio.

Eandem potestatem, de qua v. 8, iterum promisit Salvator, quando ante Ascensum discipulos misit in universum mundum: *Signa autem, inquit, eos qui crediderint haec sequentur: in nomine meo daemonia ejicient; linguis loquentur novis; serpentes tollent* etc. Mc. 16, 17. « Haec autem signa, ut notat s. Greg. M. *Hom. 29 in Evang.*, « necessaria in exordio Ecclesiae fuerunt [magis quam nunc]. Ut « enim fides cresceret, miraculis fuerat nutrienda: quia et nos, « cum arbusta plantamus, tamdiu eis aquam infundimus, quousque « ea in terra jam convaluisse videamus; et si semel radicem fixerint, in rigando cessamus. »

GRATIS DATE, *miracula* edite (de *doctrina* gratis praedicanda hic *directe* non agitur). Est jam **4^m Christi praeceptum.**

Gratis praedicandum, cibo excepto.

Q. 334. Expone hanc Christi doctrinam: 1° gratis quidem praedicandum, sed 2° jus haberi ad vitae necessaria.

R. ad 1^m. Christus: *Gratis*, ait, *accepistis, gratis date*. Loquitur proprie, ut modo notavi, de miraculorum dono, quod colligitur ex iis quae statim praecedunt, sc. *infirmos curate* etc.; sed per sententiarum connexionem haec verba ad universum ministerium apostolicum extendi possunt. Igitur Jesus condemnat Simoniam, de qua cf. Act. 8, 19, 20 (vide *Comm. nostr.*, 5^a edit.), ubi dicitur donum Dei propter pecuniam nec dari neque accipi posse. Condemnat etiam affectum ad lucrum per spiritualem laborem acqui- rendum; quod s. Paulus toties inculcat in Epist. suis, praesertim cum ostendit sese ab omni pecuniae amore alienum esse: vide Indicem general. in Append. ad *Comm. nostr. Epist. Paul.* 6^a ed. 1899, sub voc. *Paulus*.

R. ad 2^m. Idem Christus paulo infra, v. 10, aperte dicit: *Dignus est operarius cibo suo*, vel ut L. *mercede sua*; et s. Paulus 1 Cor. 9 fuse probat ministris sacris jus esse ad honestam vitae sustentationem: vide Ind. cit., sub voc. *Minister*.

Non curent viae subsidia; hospites eligant dignos, eisque pacem dent; indignos deserant. 5^m, 6^m, 7^m et 8^m praecept.

10, 9-15.

Praeced. vide ante q. 332.

M. 10, 9. Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris: 10 non peram in via, neque calceamenta, neque virgam: dignus enim est operarius cibo suo.

11 In quacumque autem civitatem aut castellum intraveritis, interrogate quis in ea dignus sit: et ibi manete donec exeatis. 12 Intrantes autem in domum, salutate eam, dicentes: Pax huic domui. 13 Et si quidem fuerit domus illa digna, veniet pax vestra super eam: si autem non fuerit digna, pax

Mc. 6, 8. Et praecepit

eis ne quid tollerent in via, nisi virgam tantum: non peram, non panem, neque in zona aes, 9 sed calceatos sandaliis, et ne indueretur duabus tunicis.

10 Et dicebat eis: Quocumque introieritis in domum: illic manete

L. 9, 3. Et ait ad illos: Nihil tuleritis in via, neque virgam, neque peram, neque panem, neque pecuniam, neque duas tunicas habeatis. 4 Et in quacumque domum intraveritis, ibi manete, et inde ne exeatis. 5 Et quicumque non receperint vos: exeuntes de civitate illa, etiam pulverem pedum vestrorum excutite in testimonium supra illos.

10, 4. Nolite portare sacculum, neque peram, neque calceamenta, et neminem per viam salutaveritis. 5 In quacumque domum intraveritis, primam dicite: Pax huic domui: 6 et si ibi fuerit filius pacis, requiescet super illum pax vestra: sin autem, ad vos revertetur. 7 In eadem autem domo manete, edentes et bibentes quae apud illos sunt: dignus est enim operarius mercede sua. Nolite transire de domo in domum. 8 Et in

vestra revertetur ad vos. 14 Et quicumque non receperit vos, neque audierit sermones vestros, exeuntes foras de domo, vel civitate, excutite pulverem de pedibus vestris. 15 Amen dico vobis: Tolerabilius erit terrae Sodomorum et Gomorrhaeorum in die iudicii, quam illi civitati. 16 Ecce ego mitto vos etc.
Ante q. 340.

donec exeatis inde: 11 et quicumque non receperint vos, nec audierint vos, exeuntes inde, excutite pulverem de pedibus vestris in testimonium illis.

quamcumque civitatem intraveritis, et susceperint vos, manducate quae apponuntur vobis: 9 et curate infirmos, qui in illa sunt, et dicite illis: Appropinquavit in vos regnum Dei. 10 In quamcumque autem civitatem intraveritis, et non susceperint vos, exeuntes in plateas ejus, dicite: 11 Etiam pulverem, qui adhaesit nobis de civitate vestra, extergimus in vos: tamen hoc scitote, quia appropinquavit regnum Dei. 12 Dico vobis, quia Sodomis in die illa remissius erit, quam illi civitati.

Nexus. Dixerat *gratis date*: addit nunc in 5° *praecepto* eos posse et debere Deo confidere quod attinet ad res temporales: non sint nimis solliciti de adminiculis necessariis ad iter faciendum, nam etsi gratis dent ministerium suum, erunt semper qui eos sustentaturi sint.

Q. 335. Quando Christus Apostolos mittit ad praedicandum, 1° quid fieri vetat quod attinet ad subsidia corporalia quae a viatoribus comparari solent? 2° Quid sibi vult per illam prohibitionem?

R. ad 1^m. Quatuor prohibet:

1° *Possidere pecuniam in zonis*, *μη ζωνησθε, ne acquiratis pecuniam εις τας ζωνας*, pecuniam *pro zonis vestris*, ut eam in cingula vestra (acc.) mittatis seu injiciatis. Cingula duplicata, margine consuta, saepe oculorum usum praestabant; et commodius quidem, praesertim ad iter faciendum, erant adhibita, cum multi nummi portandi erant. Neque *aurum*, ait, afferatis, imo vero, neque *argentum*, ne *pecuniam* quidem, puta, *aeneam*; nam loco *pecuniam*, gr. est *χλην* quod *aes* significat. Nota gradationem in illis tribus.

2° Vetat habere *peram viaticam*, puta, ad cibos (ideo addit L. in loco parall. 9, 3 *neque panem*), vestes aliasque hujusmodi res viaticas includendas. Istud 2^m magis videbatur necessarium, eo quod deficeret primum, sc. pecunia. Loco PERAM IN VIA, in textu originali est *περαν εις οδον*, *peram pro itinere*, *peram viaticam*: Vulg. debuisset adhibere accusativum *in viam*, *ad viam*. Intelligitur mantica coriacea viatorum: flandr. *ransel*, *reiszak*; gall. *sac de voyage*.

3° NEQUE DUAS TUNICAS, ut una detrita altera possit ei substitui, gall. *ni une robe de rechange*: ita s. Hier., Allioli; pariter Beelen, *Behalve het kleed dat zij aanhadden, nog een ander kleed in voorraad*.

Vult igitur ut nihil praeter res stricte necessarias sit illis, ut nulla sit eis supellex hominis abundantis, sed vere pauperes sint, toti quanti Deo confidentes, persuasi fore ut semper reperiantur qui eos benigne excipiant dignamque mercedem tribuant. « Christus, « ait s. Chrys., volebat illos splendidos esse, ex virtute magis quam « ex signis: nihil enim ita philosophiam [sapientiam, virtutem] « exprimit, ut si nihil superfluum habeas, et si quoad liceat nulla « re indigeas. » Sensus non est: nolite afferre duas tunicas, alteram pretiosiore pro certis diebus, alteram vero quotidianam ac viliorrem, gall. *une robe de fête et une robe de tous les jours*; sed generatim duas tunicas quasvis.

Sunt qui, propter Mc. 6, 9 *Ne induerentur duabus tunicis*, verba M. intelligant sic: Nolite duas tunicas simul, alteram alteri superpositam, gestare (hic est sensus obvius Marci: contra Mald.). Verum in regione ista calida, sufficebat certe tunica una cum pallio (et forte cum interula), neque adeo necessarium videtur ut improbetur usus duplicis tunicae. Marcus autem rem paulo aliter cogitat: Non estote sicut divites, qui quandoque duplici tunica vestiuntur; sed estote sicut pauperes, qui unam tantum tunicam gestant. *Il exprime la même idée sous une autre nuance.*

Nota de *pallio* mentionem non fieri: certe eo uti conceditur, quia et pauperes illud habebant, et ipsemet Christus. Dein pallio solebant nocte se cooperire: Ex. 22, 27; Deut. 24, 13; Ruth 3, 9.

4º NEQUE CALCEAMENTA: ὑποδηματά, *subligacula* i. e. sandalia seu soleas, ligneas vel coriaceas, quae corrigiis ad pedem firman-
tur, et plantam pedes a viae incommodis defendunt, superiorem autem pedis partem relinquunt nudam. Omnino differunt a calceis quae totum pedem tegunt. Multi censent calceamenta gestare non absolute et simpliciter reprobari; nam apud Mc. 6, 9 jubetur ut sint *calceati sandaliis*: igitur hic apud M. mente supplent *pro futuro* (Allioli, Beelen *in voorraad*), ut detritis alteris altera praesto sint: quemadmodum non licebat afferre tunicam pro futuro: ergo gall. *ni des sandales de rechange*. Sed haec interpretatio non quadrat cum verbis seq. *neque virgam*. Vide statim dicenda in q. seq.

R. ad 2^m. Verba Christi ad litteram sumenda non sunt: quidam enim loquendi modus per figuram et superlationem (*hyperbolique*) in

eis habetur ⁽¹⁾, quo tantum significatur, Apostolos non debere nimium sollicitos esse de comparandis iis quae ad iter requirantur. Igitur monentur ut viatoribus pauperrimis similes sint, destituti omni hominis abundantis suppellectili, imo adiumento itineris consueto (qualis est *virga*); igitur oportet ut Deo perfecte confidant, et vitae necessaria ab iis quibus praedicaturi sint exspectent.

M. et Mc. inter se non pugnant.

Q. 336. *Neque calceamenta, neque virgam* ⁽²⁾, ait M.; sed Mc. concedit virgam et calceamenta: qua ratione inter se conciliantur?

R. Quod attinet ad verbum *calceamenta*, aliqui, ut in quaest. praec. dicebam, supplent *pro tempore futuro, ad mutationem*, et contendunt calceamentorum usum non omnino rejici: secundum hanc interpretationem, M. facile conciliatur cum Mc. circa primum verbum; sed manet difficultas in altera voce *virga*.

Non possumus dicere, apud M. alterum intelligi baculum, qui servetur pro casu quo prior perdatur (*bâton de rechange ou de réserve*); non enim solent viatores duos afferre baculos. Sunt qui cum s. Aug. *De cons. Ev.* 2, 30, *virgam* apud alterutrum Evangelistam sumant sensu translato: vel a/ apud Mc. in bonam partem, pro potestate faciendi miracula (quasi respiciatur ad virgam Moysis), aut pro signo juris quod habent Apostoli accipiendi vitae necessaria (s. Aug.); vel b/ apud M. in malam partem, de virga ad vim faciendam, ad pugnandum et verberandum. Sed obstat alia vocabula *aurum, argentum, aes, zonam, calceos* hic proprie dici: igitur pro mero libitu, absque ulla ratione, una vox *virga* in translata significatione sumeretur. « Perire enim mihi, ait Mald., non solum vis elegantiaeque sententiae, sed sententia ipsa videtur, nisi apud utrumque Evangelistam et proprie et eodem modo *virga* sumatur. »

Ideo praefero hanc Mald. et Bisp. solutionem: M., cum calceamenta et virgam adhibere vetat, nihil aliud sibi vult quam praescribere ut Apostoli in paupertate officium perficiant: atqui

(1) Ven. Beda *In Luc.* 12, 23: « Non, ait, hoc praeceptum esse putandum est, ut nil pecuniae « reservetur a sanctis, vel suis scilicet, vel pauperum usibus suggerendae; cum et ipse Dominus, cui « ministrabant Angeli, tamen ad informandam Ecclesiam suam loculos habuisse legatur (J. 12, 6), et « a fidelibus oblata conservans, et suorum necessitatibus aliisque indigentibus (J. 13, 20) tribuens. »

(2) Loco *neque virgam*, alia lectio habet *neque virgas* in plur., sed haec videtur correctio exegetica. Si quis velit eam sequi, dicet pluralem adhiberi quia ad plures sermo fit.

Mc., quando ait: *Nisi virgam tantum... et calceatos sandaliis*, illud ipsum significat; etenim vere pauperes sunt, qui pro itinere faciendo nonnisi virgam in manu et soleas in pedibus habent. Uterque igitur Evangelista, non verba Christi sed sensum exponens, contrariis verbis profert eandem sententiam. ⁽¹⁾

Q. 337. Quomodo Christus praedicatores suos securos reddit, quamvis jubeat ut in paupertate, et sine consueto itineris subsidio, missionem suam perficiant?

Christus aurum tollit, aes e cingulo excutit: dura sane, ait s. Hier. hic et 10, 40, Evangelistarum conditio! Unde ergo sumptus, unde victus necessarius? Hoc jam explicat in v. 11 et seq., ut austerum mandatum spe temperet promissorum. « Omnium domos, » ait s. Chrys., ipsis aperuit, et honestam ingressui eorum formam « apposuit, jubens ut ingrederentur, non tamquam erronei et mendaci, sed tamquam longe praestantiores suscipientibus. » Etenim, jus habetis, ait, ad recipienda vitae subsidia (*dignus est operarius cibo suo*), et semper erunt qui ea vobis dabunt: namque animi pacem v. 13, imo eandem mercedem ac si mihimet ipsi eleemosynam tribuissent, eis afferetis v. 40: contra, male mulctabuntur qui vos repellent v. 14 et 15.

Cibus ille, quo dignus dicitur operarius spiritualis, apud L. vocatur *merces*, sed nonnisi improprie merces est, quatenus nos adjuvat ut ad veram mercedem (coelestem) robustius tendamus. Ideo minister Evang. non praedicare debet, ait s. Greg. *H. 17 in Ev.*, ut in hoc tempore mercedem recipiat, sed recipere ut praedicare subsistat.

Q. 338. An praecepta illa hanc solam spectant missionem, an vero sunt generalia pro omni missione postea facienda?

R. Directe spectant hanc missionem, quae fit ad populares jam bene dispositos, apud quos subsidia facile invenirentur: certe alia erit conditio, quando in regionem longinquam, ad gentiles hostili animo in Judaeos affectos, proficiscentur. Igitur praecepta illa hoc tantum sensu generalia habenda sunt, quatenus absque avaritia et cum fiducia in Deum praedicandum sit.

Sequitur jam v. 11 **sextum Christi praeceptum**, de eligendo

(1. Hoc exemplum clare demonstrat Marcum non esse simplicem breviatorem Matthaei (vide q. 6).

et retinendo hospitio. V. 12 et 13 *intrantes* etc. **praeceptum est** 7^m: quid sit faciendum cum ingrediuntur domum. V. 14 **octavum**, quid si alicubi non recipiantur: *exeuntes* etc. Ista autem tria ad unum rerum caput referri possunt, de quo seq. quaestio.

Quid faciendum, si in civitate quis sit dignus; quid si nemo dignus.

Q. 339. Quid facere debebant Apostoli, quod attinet ad vitae sustentationem, quando in aliquam civitatem aut castellum (*village*) intrabant? V. 11-14.

R. 1° Inquirere debebant quis in ea *dignus* esset. Obiter animadvertit s. Hier., ex verbis Christi *quis dignus sit* colligi posse, ab iis qui praedicatoribus fidei hospitium offerant majus accipi beneficium quam quod ipsimet perficiant: οὔτοι πολλοὺ εἰσιν οἱ κερδαινόντες, *ipsi potius lucrum faciunt*, inquit s. Chrys.

2° Christus praecepit ut domum illius qui dignus haberetur intrarent, ei *pacem* i. e. omne bonum salutare (*pax* ad latitudinem vocis hebraeae) exoptando (verba Vulg. in M. *dicentes Pax huic domui* ⁽¹⁾ sunt glossema ex L.); et non tantum exoptando, sed reipsa conferendo; nam apprecatio pacis non est nuda, talis quae solo verbo fiat, verum efficiens illud quod enuntiat: *veniet pax vestra super eam*. Dein mandavit ut ibi manerent, si quis talem mereretur honorem. « Vetat, ait s. Chrys., ne de domo in domum transeant (L. 10, 7), ne « se excipientem offendant, neve ipsi leves et ventri dediti habeantur. » Secundum s. Ambr. in L. 7, 64, vult « Ut servemus etiam « hospitali in amore constantiam, nec coalitam amicitiae necessitudinem facile resolvamus. »

3° Si vero dignus inventus non fuisset, Apostolis jussit ut inde exirent: tunc, ait, *pax vestra revertetur ad vos*, i. e. suo frustrabitur effectu, ad vos redibit ut eam alii hospiti digniori concedatis.

4° Imo, pergit Salvator v. 14, si nemo vos recipiat in aliqua civitate, exite et excutite pulverem de pedibus vestris, in testimonium illis Mc. vel supra illos L., i. e. contra illos. Cf. Act. 13, 51, ubi Paulus et Barnabas pulverem pedum in quosdam excutunt: simile quod legitur Act. 18, 6 de excussis vestimentis. *Pulverem*

(1) *Pax huic domui*: respondet consuetae salutationi Judaeorum שָׁלוֹם לְךָ chalom lecha, *pax tibi*.

pedum excutere actus est quo significant se nihil commune velle habere cum illis, eos esse viros pessimos et immundos, quibuscum vitae commercium agere non liceat (¹). Ideo etiam Christus addit v. 15 istos severius puniendos esse quam Sodomam et Gomorrhā, quia majores spreverunt gratias: cf. infra 11, 24.

Quod autem attinet ad poenam Sodomitarum, Gen. 19 narratam, quam Christus semel et iterum commemorat, tamquam terribilissimum divinae ultionis opus, obiter animadvertite illud ipsum exemplum saepissime adduci in Scriptura: Is. 1, 9; 13, 19; Jer. 49, 18; 50, 40; Amos. 4, 11; Rom. 9, 29; 2 Petr. 2, 6; ep. Jud. 7.

Multa pati, etiam mortem, sed forti animo oportet: 10, 16-39.

Connexio et transitio. A missione actuali ad missionem universalem post Pentecosten inchoandam jam transit, ut concluditur ex eo quod nunc sermo fiat de persecutionibus et odiis, qualia certe in prima missione non acciderunt. « Postquam, ait s. Chrys., « Jesus Apostolos potestate faciendi miracula armaverat, eosque « quasi ferreos et adamantinos reddiderat, secularibus omnibus « superiores, et ab omni temporanea sollicitudine liberatos: « demum illa praedicat mala, quae ipsos invasura erant..., diu « ante illos ad bellum praeparans. » Duo praesertim nocent praedicatori: lucri cupiditas et malorum formido: adversus 1^m eos armavit, nunc munit adversus alterum.

Tota haec pericopa praeclaram fortemque continet exhortationem ad martyrium seu malorum mortisque perpersionem pro fide: huic autem exhortationi incredibilis vis accessit per exemplum Christi: namque « Parum erat Domino hortari martyres « verbo, nisi firmaret exemplo (s. Aug. in Ps. 63, 1). » Durum quidem et molestum valde est quod exigit, sed nihil a nobis petit quod non ipse primus fecerit: ideo v. 38 ait *Sequitur me*.

Cf. Mc. 13, 9-13; L. 21, 12-19; 12, 4-12; 12, 49-53; 14, 26 et 27.

a. OVES INTER LUPOS. SERPENTES ET COLUMBAE.

Præced. vide ante q. 335.

M. 10, 16. Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum. Estote ergo prudentes sicut serpentes et simplices sicut columbae. ¹⁷ Cavete etc. *Post q. 340.*

L. 10, 3. Ite: ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos.

¹ Judaei, quum gentiles imundos eorumque terram impuram reputarent, quando ab itinere per regionem ethnicorum instituto revertebantur, vestes calceosque a pulvere illic collecto purgabant.

9^m *Christi praeceptum ad Apostolos. V. 16.* EGO MITTO VOS : considerate meam potestatem, et nolite timere : *nomine meo* agetis, *ego* vos roborare debeo. SICUT OVES IN MEDIO LUPORUM : non ait *sicut oves lupis expositos*, sed *in medio luporum*, vel L. *sicut agnos* (adhuc infirmiores ovibus) *inter lupos*. « Quamdiu *oves* sumus, ait « s. Chrys., vincimus, etiamsi mille circumstent lupi ; quod si « *lupi* efficiamur, vincimur : tunc enim a nobis pastoris auxilium « recedit. » Quam pulchre, quam vere !

Q. 340. *Estote prudentes sicut serpentes et simplices sicut columbae.*
1° Quibus et qua occasione hoc dixit Christus? 2° Explica.

R. ad 1^m. Dixit illud Apostolis, quando eos ad praedicandum misit, monens fore ut multos et acerrimos invenirent adversarios (*mitto vos sicut oves in medio luporum*), contra quos deberent uti prudentia serpentium, quin tamen simplicitatem exuerent columbarum.

R. ad 2^m. **Serpens** Gen. 3, 1 vocatur *callidior cunctis animalibus terrae*, forsitan ideo quod leniter serpat, et absque strepitu appropinquet, etiam quod in pulvere, vel in herba, vel sub foliis astute se abscondat, unde sine periculo possit animalium praetereuntium calces morsu appetere; vel secundum s. Hier., quod toto corpore occultet caput (*quand il se roule en spirale*), et illud in quo vita est protegat. Pariter s. Chrys.: « Quemadmodum serpens omnia tradit: « etiamsi corpus incidi oporteat, non admodum repugnat, dum « caput servetur. » In hoc autem debent Apostoli imitari prudentiam serpentis, quod periculis temere se non exponant; sed, ubi opus est, caute se occultent, imo vero cum moderata ac sancta quadam astutia contra adversarios et christiani nominis hostes sese defendant.

Dico *cum sancta astutia*, quia Christus statim addit *simplices sicut columbae*, i. e. omnis malitiae, odii aut ultionis, doli fraudisque expertes (*αμεχαρι*, proprie *non mixti*): si tales non essent, vere *oves* dici non possent. S. Greg. l. 4, ep. 31: « Serpentis astutia, « inquit, columbae simplicitatem acuat, et columbae simplicitas « serpentis astutiam temperet. » Notum est columbas esse natura innoxias et mansuetas : *felle* carent, ait Luc. Brug. (quod in sensu etiam proprio verissimum esse testantur coqui et coquae).

b. PERSECUTIONES PROPTER CHRISTUM.

Praeced. vide ante q. 340.

M. 10, 17. Cavete autem ab hominibus. Tradent enim vos in conciliis, et in synagogis suis flagellabunt vos: ¹⁸ et ad praesides, et ad reges ducemini propter me in testimonium illis, et gentibus. ¹⁹ Cum autem tradent vos, nolite cogitare quomodo, aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. ²⁰ Non enim vos estis qui

loquimini; sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis. ²¹ Tradet autem frater fratrem in mortem, et pater filium: et insurgent filii in parentes, et morte eos afficient: ²² et eritis odio omnibus propter nomen meum: qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. ²³ Cum autem persequantur etc. *Post q. 343.*

Sermo jam progreditur de ad particularia quaedam, in quibus tum prudentia serpentina quam simplicitas columbina maxime requiruntur.

« Papae, exclamat s. Chrys., quanta loquentis vis!... Certe « valde mirandum est illos talia audientes non statim aufugisse... « Quomodo non cogitarunt nec intra se dixerunt: Quo tandem « fugiemus? »

17. CAVE TE AB HOMINIBUS, iis sc. qui inimici sunt regni Dei; caute videte quibus vos credatis, caute devitate eorum insidias et persecutiones. **TRADENT ENIM VOS IN CONCILIIS**, εἰς συνέδρια, in concilia, ad tribunalia. Praeter synedrium magnum Jerosolymis, in singulis civitatibus erant synedria minora seu tribunalia inferiora: q. 219. In specie *flagellabunt vos in synagogis*: in eis erat tribunal quoddam pro delictis mere ecclesiasticis, et virgarum poena saepe decernebatur: cf. M. 23, 34; Mc. 13, 9; L. 12, 11 (21, 12); Act. 22, 19; 26, 11; 2 Cor. 11, 24. Ibi etiam reo irrogabatur poena excommunicationis, quam Christus pariter praedixit Apostolis inferendam esse: J. 16, 2 *Absque synagogis vos facient*, e synagoga vos ejicient, et ab omni communione Judaeorum vos excludent. De hac poena cf. etiam J. 9, 22; 12, 42.

18. In v. 17 dixit de tribunalibus Judaeis, nunc de aliis. **PRAESIDES**: intellige magistratus ethnicos, proconsules, procuratores, qualis fuit Pontius Pilatus. **REGES**, v. gr. Herodem. **IN TESTIMONIUM ILLIS ET GENTIBUS**: ut coram Judaeis et coram gentilibus pro tribunali testimonium mihi reddatis, fidem vestram publice et legitime profitendo. Hoc est **10^m** Jesu **praeceptum**.

19 et 20. Docet sublime et divinum fore illud testimonium, et

simul novam tradit consolationis rationem. Hos versus mox explicabimus in q. 342.

21 et **22**. Ne magna persecutionum vis eos perturbet, in antecessum exponit quantae inimicitiae et odia intestina excitanda sint. Igitur **undecimo** loco praecipit ut persecutiones etiam a cognatis propinquioribus inferendas constanter patiantur, imo vero (quod omnia superat) ut odio universali se offerant. **TRADET FRATER** etc.: sic s. Barbara occisa fuit a patre, s. Lucia tradita a sponso suo etc. *Eritis odio omnibus*: audi Tac. *Ann.* 15, 44 de christianis sub Nerone: « Eorum multitudo ingens, haud perinde in crimine incendii, quam odio humani generis convicti sunt. » Dicuntur ergo odisse humanum genus, non certe ob aliam causam quam quod omnes eos odio haberent. Refert Tert. *Apol.* 2 in solo nomine *Christiani* satis fuisse causae quare quis odio haberetur et condemnaretur.

Qui perseveraverit etc., cf. q. 343. *Salvus erit*: haec est ratio praecipua quare mala hujus vitae timenda non sint: « Delectet » mentem, ait s. Greg. *In Ev.* h. 37, magnitudo praemiorum, sed « non deterreat certamen laborum. »

Q. 341. Quare Christus Apostolis **praedixit** persecutiones quae contra ipsos oriturae erant (1)?

R. S. Chrys. « 1° Ut ipsius praescientiae vim agnoscerent; « 2° ut nemo suspicari posset haec mala ob doctoris imbecillitatem evenire; 3° ne ii, qui haec passuri erant, percellerentur, si « haec inexpectata et praeter spem accidissent [tela praevisa « minus feriunt]; 4° ne haec crucis tempore audientes turbarentur. »

Q. 342. Quare Apostoli, et aequali ratione christiani omnes, persecutorum tribunalia timere non debent?

R. Propter tres praesertim rationes:

1° Quia Christus dixit eis v. **19** necesse non esse ut *cogitarent* (*μερμηρίζειν*, anxie cogitare: certe prudens responsi praemeditatio vitari non debet, sed nimia sollicitudo) *quomodo aut quid* (duo. modum et rem ipsam dicendam) *loquerentur* ad sui defensionem: *Dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini.* **20** Non enim vos estis

(1) Obiter animadvertit sat cito Apostolos ea de re monitos fuisse, et pluries deinceps monitum illud repetitum fuisse: cf. M. 24, 9.

etc; causa Dei agitur, ideo ipse Deus aderit. *Sed Spiritus Patris vestri*: non ait *Spiritus s.*, ut doceat eos plenius confidere in ope *paterna*. Cf. L. 21, 15 *Ego dabo vobis os et sapientiam, cui non poterunt resistere et contradicere omnes adversarii vestri*. Pariter L. 12, 11 et 12. Haec autem promissa exsoluta videmus in Act. Apost. 4, 8; 6, 10.

2° Quia, si capitis damnentur, ipsummet supplicium convertetur in salutem: *qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit*.

3° Infra, v. 28, Christus observat eos non timendos esse, qui nonnisi corpus occidere possint, qui proinde contra animum nihil efficere valeant. — Nota cum s. Chrys., animorum immortalitatem obiter doceri: haec autem veritas maximum patientiae robur contra mala hujus vitae nobis praebere debet.

Perseverantia finalis.

Q. 343. Ad v. 22. *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit*: an per haec verba merito probatur perseverantiam finalem in vitae sanctitate ad salutem requiri?

R. Hic non est sensus literalis et directus, qualis et ex contextu et ex ipsis verbis eruitur: nam Christus de persecutionibus sufferendis loquitur, cum dicit *Qui perseveraverit*, ὑπομεινεν, i. e. qui constanter sustinuerit, supple *persecutiones*, etc. Attamen ope ratiocinationis ex illo sensu alium magis generalem deducere possumus, scil.: qui aerumnas et miseras pietati et vitae vere christianae annexas (nam *omnes qui pie volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur*, 2 Tim. 3, 12) usque ad finem vitae constanter sustinent, igitur qui in via pietatis et virtutis perseverant, salvi erunt. Hoc sensu notat hic s. Hier.: « Non coepisse, sed perfecisse virtutis est. »

Magis directe de perseverantia in vitae sanctitate loquitur Jesus infra 24, 13 *Qui perseveraverit* sc. in fide, in fideli christianae religionis professione, *hic salvus erit*. Apoc. 2, 10 *Esto fidelis usque ad mortem, et dabo tibi coronam vitae* (1). De necessitate perseverandi cf.

(1) Non possum quin verba quaedam s. Bern. Ep. ad Gualt. ep. 254. de perseverantia finali recitem: « Quid prodest, ait, Christum sequi, si non contingat consequi? Ideo Paulus aiebat « *Sic currite, ut comprehendatis*. Ibi tu, christiane, fige tui cursus profectusque metam, ubi Christus posuit suam: *Factus est obediens usque ad mortem*. Quantumlibet ergo cucurreris, si usque ad mortem non perveneris, bravium non apprehendes. » *Finis coronat opus*, est tritum sermone proverbium. S. Greg. H. 25 in Ev. lepide: « Virtus, ait, boni operis perseverantia est... Praecepto Legis (Lev. 3, 9) cauda hostiae in sacrificio jubetur offerri. »

Hebr. 3, 14; 1 Cor. 16, 13 (comm. nostr.). Sed ad perseverandum requiritur *domum speciale* (Trid. 6, 13) de quo *nemo certus est*: 1 Cor. 1, 8; Phil. 1, 6 (comm. nostr.).

C. FUGA PERSECUTIONIS.

Praeced. vide post q. 340.

M. 10, 23. Cum autem persequerentur vos in civitate ista, fugite in aliam. Amen dico vobis, non consummabitis

civitates Israel, donec veniat Filius hominis. ²⁴ Non est discipulus etc. *Post q. 345.*

Transitio. « Cum illa terribilia et horrenda dixisset, ait s. Chrys., « quae possent adamantem frangere [sc. de persecutionibus sub-eundis], ... sermonem ducit ad mitiora, dans athletic suis « respirandi locum. » — Jam 12^m Apostolis traditur **praeceptum**.

(Quaestio generalis) Quando fugiendum, quando non.

***Q. 344.** Ex verbis et exemplis, in N. T. relatis. collige quandonam liceat et quandonam nefas sit fugere persecutiones.

R. Per se fugere **licet**, imo nonnumquam consultum est, quando nempe prudentiae et sapientiae ratio illud omnibus perpensis jubet: v. gr. cum vita servatur ut et aliis Evang. praedicari possit; vel cum grave periculum est ne quis fidem perdat si maneat: ideo *Fugite*, ait hic Christus, *in aliam civitatem*; pariter M. 24, 16 *Qui in Judaea sunt fugiant ad montes*, et ceterime fugiant, v. 17. Idipsum suo docuit exemplo, cum in Aegyptum fugit, secessit e Judaea in Galilaeam, etc.: vide q. 107. Sic etiam s. Petrus, ab Angelo e carcere eductus Act. 12, 17, et s. Paulus, in sporta demissus 2 Cor. 11, 33 (vide annot. nostr.), fugerunt; christiani quoque Jerosolymitani, post necem s. Stephani Act. 8, 1, per fugam sibi consuluisse leguntur: « Dispersi sunt, ait s. Hier., in universam Judaeam, ut tribulationis occasio fieret « Evangelii seminarium. » Sic in Act. saepe legitur s. Paulum in itineribus suis Apostolicis persecutionem fugisse, ut alibi praedicaret. Imo vero, in nimiam Montanistarum severitatem laberetur qui diceret fugam numquam licitam esse (1).

Non licet. Sed manere et persecutionem sustinere oportet, quotiescumque Dei honor et salus proximi id requirunt: v. gr. quum quis scandalizaret infirmos; quando ille, qui curam animarum habet, fideles sibi commissos in gravi necessitate relinqueret; quando fuga signum esset apostasiae: tunc enim opere perficiendum est quod dixit Christus alibi: *Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor et ego etc.*; et *Bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis, mercenarius autem... fugit*, J. 10, 11. Quod et suo rursus confirmavit exemplo, quum cruciatus et mortem intrepide toleraverit, et, quod magis est, sponte quaesierit, statim ut Dei voluntas et humani generis redemptio id postulaverunt (vide q. 103). Ideo etiam

(1) Possemus addere exempla Sanctorum, imprimis s. Athanasii (cf. ejus *Apol. pro fuga sua*) et s. Cypriani. Hac de re pulcherrimum dictum habet s. Greg. Naz. *Or.* 28, 34 quum, loquens de exilio et significans nullo se timore teneri, exclamat: « Est-ne mihi circumscripta patria, cui et **omnis terra et nulla terra patria est?** » Ipse igitur in regionem etiam remotissimam iugere non timuisset, modo a via patriae coelestis seu a tramite salutis non aberrasset.

Apostoli, in persecutione, quae post martyrium s. Stephani Jerosolymis saeviit, fuga salutem haud petierunt, sicut simplices fideles: Act. 8, 1.

Quaestionem de fuga persecutionum tractat s. Thom. 2^a 2^{ae}, q. 155, a. 5. Cf. etiam s. Aug., *ep.* 180 *ad Honor.* — Supra, q. 107, ex universo historiae Evangelicae campo inquisivimus quoties et quare Christus fugerit.

Q. 345. Explica v. 23b: *Non consummabitis civitates Israel donec veniat Filius hominis*, et dic de quo adventu sermo habeatur.

Alter Christi adventus in duplici sensu.

R. Non perambulaveritis *civitates Israel*, puta fugientes de una ad aliam, *donec veniat Filius hominis*: quo sensu? Varii varie explicant.

1^a Sententia: (Calm., Fillion) donec ego veniam vobis auxilium afferre, vel donec veniam adversarios vestros punire et cohibere, iudicium severissimum in Judaeos contumaces exercendo: intellige terribilissimam cladem, quae Tito duce a. 70 Hierosolymis et universae Palaestinae illata fuit.

2^a Sent. *Non consummabitis*, vos et successores vestri usque ad finem mundi, *civitates Israel* (populum Judaeum universum), non eas ad *perfectionem adducetis* (τῶν τελειῶν), non eas ad fidem convertetis, *donec veniat Filius hominis* ad iudicium extremum: tunc tantum in fine seculorum, populus Judaeus universus fidem Christi suscipiet, ut dicitur Rom. 11, 25 et 26.

Prior sententia est magis obvia et literalis: altera vero, quam tenet Knab., hac, inquit, nititur ratione: locutionem *donec veniat Filius hominis* apud Synopticos de 2° Christi adventu semper intelligendam esse, sc. M. 24, 30, 44; 25, 31; Mc. 13, 26; L. 12, 40; 18, 8; 21, 27.

3^a Sent. Bisping utrumque conjungit sensum, dicens cladem Jerosolymitanam figuram esse ultimi iudicii; atque huic opinioni favet pericopa M. 24 et 25, in qua duo illi eventus connectuntur.

d. TIMENDAE NON SUNT PERSECUTIONES.

Præced. vide ante q. 344.

M. 10, 24. Non est discipulus super magistrum, nec servus super dominum suum. 25 Sufficit discipulo, ut sit sicut magister ejus: et servo, sicut dominus ejus. Si Patrem familias Beelzebub vocaverunt: quanto magis domesticos ejus? 26 Ne ergo timueritis eos. Nihil enim est opertum, quod non revelabitur: et occultum, quod non sciatur. 27 Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine: et quod in aere auditis,

praedicate super tecta. 28 Et nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere: sed potius timete eum, qui potest et animam et corpus perdere in gehennam. 29 Nonne duo passeresset assere vaeneunt: et unus ex illis non cadet super terram sine Patre vestro? 30 Vestri autem capilli capitis omnes numerati sunt. 31 Nolite ergo timere: multis passeribus meliores estis vos. 32 Omnis ergo etc. *Post q. 349.*

Transitio. Hactenus praecepta a Christo Apostolis data (12 enumeravimus): sequuntur nunc stimuli quibus eos animat ad vexationes fortiter superandas: vide q. 347.

24 et 25a. Nexus: mirum vobis videri non debet, tot et tanta vobis inferenda esse mala, namque etiam me, vestrum *magistrum* et *dominum* et *patrem familias* (nota tria nomina), calumniati sunt (*me Beelzebub vocaverunt*): multo magis vobis, *discipulis* meis, *servis* et *domesticis*, adversabuntur. *Discipulus* enim *non est super magistrum* ⁽¹⁾, sed contra, ipsi est inferior.

Q. 346. Ad v. **25b.** Quomodo apud Judaeos vocabatur princeps daemoniorum, nomen explicando?

R. In N. T. secundum Vulg. et syr. vocatur **Beelzebub**; sed vera lectio ubique est **Beelzebul**: in vetere autem Test. idolum primum Philistinorum, quod praesertim in Accaron colebatur, vocabatur *Beelzebub*, ut 4 Reg. 1, 2, 3, 16. Non tamen certo constat utrum nomen verum apud Philistinos esset *Beelzebub*, an *Beelzebul*: forte idem est nomen quod diverse pronuntiabatur per mutationem ultimae literae. Quod porro attinet ad sensum vocis, *Beelzebub* etymologice secundum *Kuin., et Reischl sign. *Dominum stercoris* (*Beel* chald. בעל idem ac hebr. בעל *Baal, Bel, Belus*, significat *dominum*, et *zebel*, זבל in Talm. *stercus*); Jahn autem et Bisp. interpretantur זבול *zeboul* per *habitationem*, et in specie *habitationem Dei* seu *coelum*; igitur *Beelzebul* sign. *dominum coeli*, germ. *Himmelsherr*. Sunt qui putent Judaeos ex contemptu vocem paulisper immutasse, et dixisse *Beelzebub*, i. e. dominus muscarum (זבוב *zebub*, i. e. *musca*): *musca* vero vocatur idolum, « Propter « immunditiam, ait s. Hier., quae exterminat suavitatem olei « (Eccl. 10, 1). »

Q. 347. Varias indica rationes quas Christus, Apostolos ad praedicandum mittens, adducit ut **constantiam in persecutionibus** suadeat.

(1) Sententia haec **Discipulus non est super magistrum**, rursum occurrit J. 13, 10, eaque ibi utitur Christus ut Apostolos ad humilitatis suae imitationem excitet. Cf. effatum simile J. 15, 20 *Non est servus major domino suo. Si me persecuti sunt, et vos persequentur*. Tertio legitur L. 6, 40, ubi significare videtur discipulum cum magistro, si hic caecus fuerit, peritum esse, quum exigi nequeat ut discipulus magistro melior et oculatior sit.

R. 1° Persecutiones, ait, vos magistro similes reddent: atqui Christo capiti suo conformari prima est obligatio, et summa perfectio; sed hac ipsa in re consistit etiam maximum solatium, nam qui Christo sunt conjuncti, erunt socii victoriae ejus et gloriae. Ideo addit: *Ne ergo timueritis*, v. 24-26a.

2° v. 26b. *Nihil est opertum* etc. Cf. Mc. 4, 22; L. 8, 18. Est proverbium quod triplici modo intelligitur. a/ S. Chrys., Mald., Beel. ita explicant: post aliquod tempus adversariorum calumnia detegetur, et virtus vestra innotescet. Verum, b/ propter verba quae sequuntur v. 27, cum Calm. malim referre ad doctrinam Evangelii, potius quam ad innocentiam Apostolorum, hoc sensu: causa, propter quam patiemini, aliquando triumphabit; fides, quam praedicabitis, propagabitur in universum mundum, omnibus *revelabitur*, i. e. tamquam manifesto vera agnoscetur: intrepide ergo et animose eam nuntiate. Duplex autem ille sensus facile conjungitur: quando Evang. triumphabit, Apostoli per hoc ipsum glorificabuntur. c/ S. Hier. explicat de iis quae fient in extremo judicio, quando *illuminabuntur abscondita tenebrarum* 1 Cor. 4, 5: « Nolite, ait, timere persecutorum saevitiam et blasphemantium « rabiem: quia veniet dies judicii, in quo et vestra virtus et eorum « nequitia demonstrabitur. » Tunc certe illud fiet, sed profecto non tamdiu differetur: totus enim contextus suadet ut verba sumamus de eo quod fiet in terris.

3° Corpus quidem occidi potest, non vero anima; atqui animae damnum solum timendum est, v. 28. Acute notat s. Chrys.: « Jesus in contrarium vertit sermonem, ut semper facit. Quid « enim sibi vult? Timetis mortem, ideoque ad praedicandum « segniores estis? Sed hac de causa potius praedicate, quia mortem « timetis. Illud enim vere vos a morte eripiet. » Addit dein: « Brevi sermone doctrinam de immortalitate animae in illis « inserit. »

4° Deus vobis invigilabit, ne quid noxii vobis accadat: omnia enim ab ipso pendent, adeo quidem ut, nisi permittat id fieri, ne capillus capitis auferri possit, v. 29-31. *Capillum de capite non cadere* est proverbialis locutio pro *ne minimo damno affici*: 1 Reg. 14, 45; 2 Reg. 14, 11; 3 Reg. 1, 52; Act. 27, 34.

5° Hinc quidem merces aeterna promittitur eis qui mediis in

periculis Christum profitentur v. 32, illinc vero, aeterna damnatio eos manet qui prae timore fidem negant, v. 33. Ergo « Timore « timorem pellit, ait s. Chrys., nec timore modo, sed magnorum « spe praemiorum. » S. Aug. in Ps. 63, 1 : « Non potuerunt, « inquit, esse fortes martyres, nisi intuerentur eum qui primus « passus est [pertinet ad 1^m rationem] ; nec talia sustinerent in « passione, qualia ille, nisi talia sperarent in resurrectione, qualia « ipse de se demonstravit. »

Forsitan latet 6^a ratio in v. 40 *Qui recipit vos, me recipit* : nempe maxima est dignitas muneris, quod vobis committo, et propter quod inferentur tot mala : etenim vos Apostoli et praedicatores vices geritis meas.

Possumus etiam 7^m eruere argumentum ex v. 19 et 20 supra : nimirum, in persecutionibus aderit vobis singulare Dei auxilium, seu specialis gratia Spiritus sancti.

Q. 348. Ad v. 27. Quid sibi vult Christus, quando Apostolis dicit *Praedicate super tecta*?

R. Palam, publice, coram omnibus praedicate, absque ullo hominum timore. Mentio illa de tectis mira nobis videri non debet, namque apud Judaeos tecta domuum erant plana, parvoque circumdata muro (*parapet*), sicut hodie solent esse in Oriente. Nota antitheton : *Quod in aure auditis, praedicate super tecta*, aliis verbis *quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine*. Utraque locutio proverbialis est, et significat : palam nuntiate doctrinam, quam ego hactenus nonnisi privatim et coram paucis auditoribus, in hac regione Galilaeae fere ignota, tradidi (s. Hier. et s. Chrys., ad ment.).

Q. 349. Ad v. 29-31. Quomodo Christus, per ratiocinationem ex *passeribus* deductam, fiduciam in divinam Providentiam suadet?

R. Passeres animalia sunt minimi pretii (*duo passeress asse* ⁽¹⁾ *vaeneunt*) ; attamen Deus eis invigilat : *unus ex illis non cadet super terram* (non peribit, non morietur) *sine Patre vestro* ; multo magis invigilabit vobis, qui *multis passeribus meliores estis* (supra 6, 26c). Id autem facile perficiet, quia omnia et novit et regit : *numerat*

(1, Graece duo passeruli (diminut.) veneunt *ασσαριων* *assarion* : alii dicunt esse dimidiam assis partem (3 1/2 centimes), alii idem ac assem ipsum (decimam partem denarii seu drachmae, 7 cent.). Cum M. concinit L. *Quinque passeress vaeniunt dipondio, ασσαριων δυο*.

capillos capitis etc. Figurata dicitur Deus *numerare capillos*, hoc sensu quod omnia, etiam minima, ipsi perfecte cognita sint (s. Hier.). Igitur Christus eos animat hac ratione : Divina Providentia vobis invigilat, non tantum quod attinet ad vitam vestram, sed etiam ad omnia vestra minima.

e. OPORTET PATI ET MORI PRO CHRISTO.

Præced. vide ante q. 346.

M. 10, 32. Omnis ergo, qui confitebitur me coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo, qui in coelis est : ³³ qui autem negaverit me coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo, qui in coelis est.

³⁴ Nolite arbitrari quia pacem venerim mittere in terram : non veni pacem mittere, sed gladium. ³⁵ Veni enim separare hominem adversus patrem suum, et filiam adversus matrem suam,

et nurum adversus socrum suam : ³⁶ et inimici hominis, domestici ejus. ³⁷ Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus : et qui amat filium aut filiam super me, non est me dignus. ³⁸ Et qui non accipit crucem suam, et sequitur me, non est me dignus. ³⁹ Qui invenit animam suam, perdet illam : et qui perdiderit animam suam propter me, inveniet eam. ⁴⁰ Qui recipit vos etc. *Post. q. 352.*

32. Jam transit (v. 32 usq. ad fin. serm. v. 42) ad ea quae ex prædicatione Apostolorum sequuntur : et primo mercedem ab una parte, et ab altera parte poenam denuntiat, v. 32 et 33. Ad omnes dirigitur sermo : *Omnis ergo* etc. — QUI CONFITEBITUR ME : *ἐν ἑμοί, in me*, mecum conjunctus, in me vivens, vel (s. Chrys.) a me adjutus. CONFITEBOR ET EGO EUM : *ἐν μοί, ego in eo* vivens et operans. CORAM PATRE MEO, nam Patris est largiri praemium. NEGABO EUM, tamquam meum non agnoscam, mecum non erit in gloria. Cf. quae statim dixi in q. 347, 5°.

Nulla repugnantia.

Q. 350. V. 34 Christus asserit se non venisse *pacem mittere* (cf. L. 12, 51) ; attamen in ortu ejus Angeli cantabant *Pax hominibus bonae voluntatis*, et ipsemet Apostolis dixit J. 14, 27 *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis*.

R. Bethlehemem nascens genusque humanum cum Deo reconcilians, pacem mundo attulit veram ; et de hac loquebatur, quando discipulis pacem dabat : intelligebat pacem spiritualem et interiorum, seu pacem cordis, qua mediis in rebus adversis viri sancti frui possunt : eos tamen monet fore ut vexationes patiantur ; atque eatenus pax non datur in hac vita, sed pro altera reservatur.

Propter odium christianae religionis *filius separabitur a patre et filia a matre*, i. e. homines, arctissimis conjuncti vinculis, sibi invicem infensi et adversarii erunt. Id jam supra v. 21 et 22 dixerat. Igitur quando Christus dicit *non veni pacem mittere*, certe non vult asserere talem fuisse mentem ejus directam, sed in antecessum monet talem fore sequelam adventus sui.

V. 35 et 36. In his verbis habetur recordatio Michaeae 7, 6 : quae dicit propheta de paucitate justorum, haec Christus argumento suo accommodat.

Q. 351. V. 37 quid docet Christus de amore erga parentes ?

R. Duo vere diversa, etsi non contraria, docet : hinc quidem parentes sincero corde, et non tantum verbo sed opere, secundum decalogum diligendos esse, M. 15, 3-6 ; illinc vero, charitatem filialem cum amore Dei pugnare numquam posse : *Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus* (cf. L. 14, 26). Vide supra q. 290. Oportet Deo obedire magis quam hominibus : et hoc quidem ad nostrum bonum : nam amici recedunt, parentes deficiunt, solus autem Christus numquam deficiet a nobis, si nos non recedamus ab ipso.

V. 38. *Qui non accipit crucem suam* etc. : cf. infra 16, 24. Sensus est, ut ex v. seq. colligitur : qui non vult ad exemplum meum et pro me vitam tradere, imo et mortem crudelissimam (*crucem*) subire etc. Non oportet cogitare Jesum hic voluisse *directe* et *distincte* praedicere se cruci affigendum esse : dictio enim hujusmodi *crucem ferre, crucem accipere* etc., per modum proverbii et sensu translatο usurpabatur, etiam apud Judaeos : vide not. marginalem ad q. 847. Allusio tamen quaedam habetur ad illud (imo *indirecte* illud significatur, Beel.), eo vel magis quod addatur *sequitur me*. In verbis *accipit crucem* respicitur ad morem quo damnati crucem suam portare debebant.

Q. 352. Ad v. 39 (cf. L. 17, 33). Explica **Qui invenit animam suam, perdet eam**.

R. Sententia haec paradoxon est seu oxymorum elegans, magnam habens emphasisim, hoc sensu : qui Christum negavit, vel aliud peccatum grave commisit, ut *animam suam inveniret*, ut vitam corporalem conservaret (*invenit* in praet., εὑρεῖν aor.), aeternam perdet vitam : contra, *qui perdidit animam* seu vitam suam *propter*

Christum, v. gr. per martyrium, *inveniet eam*, vitam aeternam in coelis obtinebit. « Sic dicitur fideli, ait s. Greg. M. *Hom. 32 in Ev.*, ac si agricolae dicatur: Frumentum si servas, perdis; si « seminas, renovas. Quis enim nesciat quod frumentum, quum in « semine mittitur, perit ab oculis, in terra deficit? Sed unde « putrescit in pulvere, inde virescit in renovatione. » Eodem sensu scribit J. 12, 25 *Qui amat animam suam* (supple *in hoc mundo*, ut patet ex membro sequente), qui vitam corporis male amat, qui eam praefert Deo, *perdet eam* (in altera vita, in aeternitate, ut patet ex altero membro): *et qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam aeternam custodit eam*. « Sapientes animae, ait s. Leo *De Pass. 19*, « voluntatem Dei etiam sibi praeferunt; et tanto amplius se « amant, quanto amplius pro Dei amore se non amant. » Ergo maxima fortitudine opus est: inde confirmatur illud M. 7, 14 de *angusta porta*, et explicatur quomodo pauci sint electi.

Docet itaque Christus vitam omnesque terrae opes dimittere pro salute aeterna obtinenda. Audi s. Greg. M. *Hom. 37 in Evang.*: « Terrena substantia, supernae felicitati comparata, pondus est, « non subsidium. Temporalis vita, aeternae vitae comparata, mors « est potius dicenda, quam vita. Ipse enim quotidianus defectus « corruptionis, quid est aliud quam quaedam prolixitas mortis? » Unde et Salvator, *Quid*, ait, *prodest homini, si mundum universum lucretur, animae vero suae detrimentum patiatur?* M. 16, 26: vide ibi notata.

Praemium eorum qui Christi ministros suscipiunt, 10, 40-42.

Præced. vide ante q. 350.

M. 10, 40. Qui recipit vos, me recipit: et qui me recipit, recipit eum qui me misit. ⁴¹ Qui recipit prophetam in nomine prophetæ, mercedem prophetæ accipiet: et qui recipit justum

in nomine justi, mercedem justi accipiet. ⁴² Et quicumque potum dederit uni ex minimis istis calicem aquae frigidae tantum in nomine discipuli: amen dico vobis, non perdet mercedem suam. 11, 1. Et factum est etc. *Ante q. 356.*

Cf. L. 10, 16 *Qui vos audit me audit, et qui vos spernit* etc.; J. 13, 20.

40. *Qui recipit vos, me recipit* etc. Redit ad ea quae supra dixerat v. 8b-15, nempe oportere ut ministri Evangelii gratis dent quod gratis acceperint, imo vero iis non licere subsidia corporalia secum afferre: jus tamen eis esse ut de liberalitate eorum quibus praedicant vivant. Deinde fideles ad istam liberalitatem excitavit,

cum mercedem ejus indicavit (*pacem eis afferent Apostoli*, v. 12); nunc autem complet et perficit quod ibi dixit de praemio accipiendo: istud tanto majus erit, quanto major est Apostolorum, aliorumque Christi ministrorum, dignitas. *Recipit vos... me... eum qui me misit*: ordo pulcherrimus.

Quantum solatium pro Apostolis! quantum incitamentum pro fidelibus! Merito s. Chrys. affirmat in universo orbe domos christianorum eis aperiri. Et non tantum Apostolis, sed eorum sociis et adjutoribus, v. seq.

41. *Qui recipit prophetam in nomine prophetarum, sicut το ουρα, quia propheta est* (s. Chrys.), *mercedem prophetarum accipiet*, utpote particeps meritorum ejus, quia fuit socius laborum ejus. *Propheta* in sensu lato, qui Dei impulsu loquitur, qui Dei nuntium fert ad homines, verbum Dei praedicat etc.

Conclusiones morales et homilicae.

Q. 353. Ex verbis Christi ad Apostolos *Qui vos recipit, me recipit*, quid colligi potest pro institutione morali 1º sacerdotum et 2º fidelium?

R. ad 1^m. Colligitur ex illis verbis maximam esse sacerdotum dignitatem, quippe qui ipsius Christi et Dei Patris personam gerant. Dico *et Dei Patris*, namque addit Salvator *Et qui me recipit, recipit eum qui misit me*; et alibi, sc. L. 10, 16 *Qui vos audit, ait, me audit... qui autem me spernit, spernit eum qui misit me*. S. Paulus 2 Cor. 5, 20 *Pro Christo, ait, legatione fungimur, tamquam Deo exhortante per nos*. Sed oportet ut eorum vita excellenti huic conditioni plene perfecteque respondeat; igitur in omnibus se gerere debent sicut Christus, adeo quidem ut eorum cogitationes, sermones et opera, operibus, sermonibus et cogitationibus Christi, quantum fieri possit, semper consentiant. Igitur etiam (ut eruitur ex iis quae praecedunt apud M.) absque ullo persecutionum timore fidem praedicare tenentur, imo vero mortem subire, si necesse sit.

R. ad 2^m. Fideles autem 1º excitantur ad hoc ut ministris Evangelii subsidia praebeant terrena, v. gr. ut eos qui fidem in remotissimis regionibus praedicant (gall. *les missionnaires*) per eleemosynas adjuvent; nam a/ quod Christi ministris qua talibus tribuunt, id Christo cedunt (*me recipit*). Dico *qua talibus*, secundum vim verborum *in nomine Prophetarum* (jam notavi *prophetam* dici lato sensu de praedicatore sacro), *in nomine justis, in nomine discipulis*, quia minister meus est; ergo, non propter rationem mere naturalem, aut propter aliquod emolumentum humanum et terrenum. Inde discimus Deum magis respicere ad mentem operantis quam ad actum externum. b/ Praeterea, qui Evangelii praedicatores sustentant, etiam minimo subsidio, mercedem accipient (hic v. 42: cf. Mc. 9, 40), imo vero, ipsorummet merita participabunt (*mercedem prophetarum, seu justis, seu discipulis* recipient).

2º Ad fideles etiam extendi possunt verba Christi quae proprie spectant Apostolos seu praedicatores Evangelii, quia omnes Christiani aliquo sensu personam Christi gerunt, quinimo justis viva Christi membra sunt omnes: **christianus**

alter Christus, ait Tert.; quare Salvator, loquens de bello discipulis suis illato, dicere haud dubitat Act. 22, 7: *Quid ME persequeris?* pariter in sententia extremi iudicii: *Esurivi*, ait, *sitivi*, *nudus fui* etc. Atque ideo in Evang. docemur omnes justos manere in Christo, et Christum in eis (*Manete in me, et ego in vobis*, J. 5, 41), sicut palmites in vite (*Ego sum vitis, vos palmites* etc. J. 15, 5). Cf. Gal. 2, 20 *Vitō autem, jam non ego: vivit vero in me Christus* (cf. Comm. nostr.). Igitur in loco nostro M. habetur etiam adhortatio tacita, per ratiocinationem deducta, ad eleemosynas non solum ministris sacris, sed quibusvis christianis pauperibus tribuendas.

Homiliae puncta ex s. Chrys.

Q. 354. Quasnam rationes affert Christus, ut fideles inducat ad ministros Evangelii benigne excipiendos et sustentandos?

R. S. Chrys. « 1° *Dignus est operarius mercede sua* ergo jus habent ministri sacri; « 2° Christus eos nihil habentes et vacuos mittit ergo indigent subsidio; 3° ad « bella et pugnas pro suscipientibus mittit eos ergo ex motivo gratitudinis; 4° signa « operandi dat eis potestatem; 5° pacem, bonorum omnium causam, per os eorum « in domos suscipientium inducit; 6° graviora Sodomiticis interminatur eis qui « non ipsos susceperint; 7° qui ipsos suscipiunt, se et Patrem suscipiunt; 8° pro- « phetae et justī mercedem promittit; 9° calici aquae frigidae magnam assignat « mercedem. » Ergo, ex 4° usq. ad 9° sequitur utilissimum esse eos adjuvare.

Q. 355. Quinam intelliguntur **minimi** in his **M. 10, 42**, *Qui dederit uni ex minimis istis calicem aquae frigidae etc.*?

R. Proprie intelliguntur Apostoli, qui vocantur *minimi* (vel Mc. 9, 41 *pusilli*), quia contemptibiles erant coram hominibus; hanc autem denominationem elegit Salvator, ut sententiae suae vim daret majorem: qui *minimum* quid (*calicem aquae frigidae*) dederit iis qui in mundo habentur *minimi* seu vilissimi, mercedem accipiet. Menochius a recto sensu plane recedit, quando ad verba *uni ex minimis istis* notat: Non prophetae aut justo, sed alicui ex minimis, vilissimis et abjectissimis. Nam contextus aperte ostendit Christum loqui de Apostolis, et nonnisi per ratiocinationem verba ejus ad simplices fideles extendi posse: cf. q. 353.

Qui dederit calicem aquae etc. Sunt qui dicant cum s. Hier. Christum loqui de aqua *frigida*, ut diluat excusationem, quae e paupertate et tenuitate desumi poterat: pro *calida*, aiunt, necessariae essent expensae lignorum. Haec explicatio non placet, quia homini sitiēti prae aestu, ut in regione meridionali, aqua *calida* non esset amoena. Notat etiam Knab. *aquam frigidam* ibi non tam facile neque adeo abundanter haberi quam apud nos; ergo rem non admodum vilipendendam esse, ut quidam opinantur, quasi agatur de re *nihili* aestimanda.

§ 14. JOANNES B. DISCIPULOS AD CHRISTUM MITTIT; AB
IPSO LAUDATUR, JUDAEI ARGUUNTUR: 11, 1-20.

Tria huc spectant puncta: I Jesus discipulis Joannis demonstrat se Messiam esse; II hac occasione Joanni praeconium tribuit (ita plerique: quidam aliter, ut infra dicemus), et III Judaeos arguit quod Joannem repulerint ob severitatem, et se (Filiū hominis) impugnent ob nimiam vitae facilitatem.

I. Christi responsum ad discipulos Joannis.

Præced. vide post q. 352.

M. 11, 1. Et factum est, cum con-summasset Jesus, praeci- piens duodecim discipulis suis, transiit inde ut doceret et praedicaret in civitatibus eorum.

² Joannes autem, cum audisset in v- culis opera Christi, mittens duos de discipulis suis, ³ ait illi: Tu es qui ven- turus es, an alium expectamus? ⁴ Et respondens Jesus ait illis: Euntes re- nuntiate Joanni quae audistis et vidistis. ⁵ Caeci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui re- surgunt, pauperes evangelizantur: ⁶ et beatus est, qui non fuerit scandalizatus in me. ⁷ Illis autem abeuntibus etc.

L. 7, 18. Et nuntiaverunt Joanni discipuli ejus de omnibus his. ¹⁹ Et convocavit duos de discipulis suis Joannes, et misit ad Jesum, dicens: Tu es qui venturus es, an alium expec- tamus? ²⁰ Cum autem venissent ad eum viri dixerunt: Joannes Baptista misit nos ad te dicens: Tu es qui venturus es, an alium expec- tamus? ²¹ (in ipsa autem hora multos curavit a languoribus, et plagis, et spiritibus malis, et caecis multis donavit visum.) ²² Et respondens, dixit illis: Euntes renuntiate Joanni quae audistis, et vidistis: Quia caeci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes evangelizantur: ²³ et beatus est quicumque non fuerit scandali- zatus in me.

1. *Et factum est* respondet hebraeo יִיָּרֵי et fuit tam frequenti in V. T. Praeci- piens, graecismus cum praeci- piendi finem fecisset. Non omnia quae in cap. praeced. dixit habenda sunt ut praec- epta stricte dicta: nam διὰ τὰς αἰῶνας sign. generatim ordinare, disponere: illa igitur proposuit ut cuncta ordine fierent. Civitatibus eorum, i. e. Judaeo- rum vel Galilaeorum: pronomen saepe ita ponitur ut non refera- tur ad nomen quoddam praecedens, sed ad nomen subauditum.

2. *Opera* i. e. miracula, ut constat ex L. de omnibus his, sc. de resurrectione filii viduae Naim et de sanatione servi centurionis, quae statim antea narravit Lucas. — *Duos de discipulis.* Lectio probabilior, utpote difficilior, est διὰ τὸν μαθητὴν, per discipulos suos: δύο videtur e L. depromptum.

Joannes B. numquam nutans in fide.

Q. 356. Ad v. 3. Numquid Joannes vere dubius inquit *Tu es qui venturus es*, ⁽¹⁾ *an alium expectamus?*

R. « Palam est, ait s. Chrys., eum non dubitantem misisse, « neque ignorantem interrogasse »; sed, ut ostendit idem s. Chrys., discipulorum causa id quaerit, nihil aliud spectans, quam ut omne invidiae et dissensionis semen, quod in eorum animo adhuc latet (cf. J. 3, 26 de eorum invidia *Ecce hic baptizat, et omnes veniunt ad eum*; M. 9, 14 de diversa agendi ratione *Quare nos et Pharisei jejunamus frequenter* etc.), ante mortem jam propinquam auferat, eosque ad fidem in Christum efficienter adducat: bene enim praevidet fore ut responsum, quod accepturi sint, omne eorum dubium tollat. « Eos misit ad Christum, ait s. Hier., ut per hanc occasio-
« nem videntes signa atque virtutes, crederent in eum. » Forte etiam voluit a Jesu elicere apertam declarationem quod esset Messias, ut non solum discipulos suos, sed omnem populum, ad Christum adduceret.

Minime autem probabile est quod recentiores quidam, post Tert. *Adv. Marc.* 4, 18, opinati sunt, sc. Joannem per vincula fuisse emollitum, et de Jesu dignitate aliquantulum dubitasse: nimiam enim hac de re certitudinem acceperat, cum ipso baptizato vox de coelo audita fuerat miraculosa, nimis etiam apertum erat testimonium quod antea eidem reddiderat, tandem ipsemet Jesus hoc ipso tempore (v. 7 sq.) nimiis eum exornat laudibus, quam ut tale quid suspicemur. Porro s. Chrys. ad h. l. sententiam istam jam refutavit, et dedita quidem opera.

Q. 357. Ad v. 4 et 5. Quomodo Jesus legatos Joannis certiores reddidit se esse Messiam?

R. 1º Multa miracula coram eis faciendo L. 7, 21 ⁽²⁾; 2º affirmando plura et majora continenter ab eo fieri: *Caeci vident...*,

(1) Messias vocatur ὁ ἐρχόμενος hic et J. 6, 14, quia avide et unanimiter expectabatur a Judaeis propter vaticinia Messianica.

(2) Christus, ut notat s. Chrys., non directe respondet ad quaestionem *Tu es qui venturus es?* idque enim discipulos illos, qui praepudicata opinione et diffidentia quadam tenebantur, forte offensus; sed statim aegros multos per miraculum curat: in rebus enim ipsis testimonium credibilius minusque suspicioni obnoxium putabat esse quam in verbis.

mortui resurgunt ⁽¹⁾; 3° observando « quod his non minus est » (s. Hier.) », imo quod his majus est (ait idem s. Hier. in *Ep. ad Algas.*, ep. 121, c. 1), *Evang. praedicari pauperibus*, i. e. generatim hominibus abjectae conditionis, in specie iis qui pauperes spiritu atque humiles sunt (de significatione Scripturistica voc. *pauperes* vide q. 200bis). Nota hoc esse veri Messiae signum, quod etiam in cantico *Magnificat* indicatur, L. 1, 52 *Exaltavit humiles* etc.; confer Is. 61, 1 citatum in margine, cujus oraculum refertur apud L. 4, 18 *Evangelizare pauperibus misit me*. Vide BOSSUET, le magnifique sermon sur l'éminente dignité des pauvres dans l'Église.

Q. 358. Da sensum v. 6 *Beatus qui non fuerit scandalizatus in me*.

R. Beatus ille qui, ex doctrina mea simplici et pauperibus praedicata, vel ex conditione mea humili et abjecta, vel etiam ex mea agendi ratione, quae saepe videtur humanae prudentiae opposita, non sumpserit causam aut occasionem denegandi mihi fidem; aliis verbis, beatus qui ideo non recusat me ut Messiam agnoscere. S. Chrys. censet Christum hisce verbis ad discipulos istos Joannis tacite respexisse: eorum enim dubium forsitan inde oriebatur, quod Judaei vulgo exspectarent Messiam regia potestate et dignitate indutum, omni gloria et honore circumdatum. Beelen cum s. Chrys. concinit, saltem ex parte, quatenus in verbis illis Christi videt indirectam quamdam monitionem pro nonnullis discipulis Joannis B.

Sequens pericopa, v. 7-15, diverso modo explicatur. Primum referam interpretationem quam nuper proposuit Knabenb.; deinde exponam sententiam aliorum satis communem.

Q. 359. Secundum Knab. pericopa sic analytice inscribitur :

II. Talis et tantus est Joannes B. ut Judaei ipsi melius obedire debuissent.

Praeced. vide ante q. 356.

M. 11, 7. Illis autem abeuntibus, coepit Jesus dicere ad turbas de Joanne: Quid existis in desertum videre?

L. 7, 24. Et cum discessissent nuntii

Joannis, coepit de Joanne dicere ad turbas: Quid existis in desertum videre?

(1) In verbis Christi *Caeci vident... resurgunt* habetur recordatio loci Messianici Is. 35, 5, 6. Pariter, quando dicit *Pauperes evangelizantur*, respicit ad aliam prophetiam de Christo, sc. Is. 61, 1 *Ad annuntiandum mansuetis* (מְשֻׁעָתִים) *afflictis*, adjuncta notione animi demissi et pii :

arundinem vento agitatam? ⁸ Sed quid existis videre? hominem mollibus vestitum? Ecce qui mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt. ⁹ Sed quid existis videre? prophetam? Etiam dico vobis, et plus quam Prophetam. ¹⁰ Hic est enim, de quo scriptum est: Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui praeparabit viam tuam ante te. ¹¹ Amen dico vobis, non surrexit inter natos mulierum major Joanne Baptista: qui autem minor est in regno coelorum, major est illo. ¹² A diebus autem Joannis Baptistae usque nunc, regnum coelorum vim patitur, et violenti rapiunt illud. ¹³ Omnes enim prophetae et lex usque ad Joannem prophetaverunt: ¹⁴ et si vultis recipere, ipse est Elias, qui venturus est. ¹⁵ Qui habet aures audiendi, audiat. ¹⁶ Cui autem similem etc. *Post q. 364.*

arundinem vento agitatam? ⁸ Sed quid existis videre? hominem mollibus vestimentis indutum? Ecce qui in veste pretiosa sunt et deliciis, in domibus regum sunt. ⁹ Sed quid existis videre? prophetam? Utique dico vobis, et plus quam Prophetam. ¹⁰ Hic est, de quo scriptum est: Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam, qui praeparabit viam tuam ante te. ¹¹ Dico enim vobis: Major inter natos mulierum propheta Joanne Baptista nemo est: qui autem minor est in regno Dei, major est illo.

Christus, ait Knab., non corrigit falsam adstantium opinionem de dubitatione Joannis, nec proprie et primarie intendit laudem praecursoris sui texere, sed vult reprehendere Judaeos propterea quod testimoniis, monitis et exemplis tanti viri non satis obsecuti fuerint, et ex eis nullam ceperint utilitatem.

7. *Quid existis in desertum videre?* θεωρεῖσθαι, spectare cum admiratione? Num *arundinem vento agitatam?* ait sarcastice: an huc recessit omne vestrum consilium? An tantum iter suscepistis ut arundines in ripa Jordanis frequentes contemplaremini? Quam stultum, quam ridiculum hoc esset! Reprehensio acerba, eo fine lata ut animos pungat et moveat.

8. *Sed, si ideo non existis, quid existis videre?* *Hominem mollibus vestitum*, luxu diffluentem, a quo nihil pro emendatione vitae exspectandum esset? Utique non: hoc etiam absonum fuisset, sciebatis enim hujusmodi homines alio quaerendos esse.

9. *Sed, si talis certe non fuit mens vestra, quid tandem existis videre?* *Prophetam?* Ita sane, et merito fecistis, nam vere propheta est, *et plus quam propheta* in sensu consueto, propheta cui specialis et extraordinaria missio a Deo collata fuit (**IO** *hic est enim* etc.), proinde propheta omnium maximus (**II** *non surrexit major*). Si autem prophetam talem et tantum videre et audire voluistis, valde culpandi estis quod doctrinis ejus non obediatis fidelius, et mihi ut Messiae non adhaereatis.

Eo vel magis quod in regno meo summa inveniatur excellentia (*qui minor est in regno etc.*). **12** Sed me repulistis, nam regnum meum a diebus Joannis B. opprimitur (*vim patitur*), et oppressores conantur illud auferre et destruere (*violenti rapiunt illud*).

13. Dico a diebus Joannis, nam cum ipso incepit regnum meum : ipse adesse nuntiavit quod hactenus praedictum fuerat tamquam futurum (*omnes prophetae usque ad Joannem prophetaverunt*) ; **14** ipse enim est praecursor meus et nuntius (*Elias in spiritu*) : **15** quod bene attendere deberetis (*qui habet aures audiat*).

Alia explicatio pericopae illius.

Hactenus exposui interpretationem Knab., eamque valde probabilem duco. Oportet ut nunc aliam referam explicationem, inter auctores communem. Secundum hanc pericopa inscribenda est hoc titulo analytico

Joannes B. a Christo laudatus.

Connexio. S. Chrys. : « Quae ad discipulos Joannis spectabant
« recte ordinata sunt, illique discesserunt, a signis quae statim
« facta sunt, confirmati. Restabat caeterum ut quae ad populi
« opinionem pertinebant curarentur..., ; hic enim absurda multa
« suspicatus est, quod nesciret qua mente Joannes discipulos
« misisset... Has autem amovet suspensiones; » nempe Joannem
eximia laude exornando. Concinit s. Hier., qui dicit Jesum de Joanne ita locutum fuisse, quia turba circumstans interrogationis (supra v. 3) mysterium nesciebat, et putabat Joannem dubitare de Christo..., ut intelligeret Joannem non sibi interrogasse, sed discipulis suis.

His praenotatis, verba Jesu jam explicanda sunt secundum sententiam communem, quae, ut supra dixi, pericopam de laude Joannis interpretatur. Sed, quum alibi iterum Salvator Joanni praeconium tribuerit, seq. ponimus quaest.

Q. 360. Quoties et de quibus Christus laudavit Joannem B.?

R. Bis legitur eum laudasse :

1° J. 5, 35 in sermone quem habuit ad Scribas et Phariseos, post miraculum ad Probaticam piscinam factum ; quando dixit

Joannes erat lucerna ardens et lucens, quibus verbis eum ob veritatem doctrinae et vitae sanctitatem commendavit.

2° Sed praecipuum ei tribuit praeconium, cum legati, quos Joannes miserat, recessissent, hic apud M. II, 7 sqq. Obiter nota Christum laudem ejus praedicasse *postquam abierant* legati, non vero coram ipsis, ne forte magistro suo nimium adhaerent; vel, ut ait s. Chrys., ne Joannem adulari videretur.

Jam vero triplici ex capite ipsum celebravit :

a/ **Ob animi constantiam**, v. 7: *Quid*, ait, *existis in desertum videre*, quando ad Joannem accessistis? *Arundinem vento agitatam*, hominem levem, inconstantem, talem qui nunc ambigat de eo quem antea praedicavit (s. Hier.), vel qui invidia contra me afficiatur vanamque gloriam per praedicationem suam quaerat (s. Hier.); verbo, hominem similem arundini vento agitatae⁽¹⁾? Utique non : ad tales conspiciendos in loca deserta ire non oportet; isti enim ubique obvii sunt, in plateis viisque tritis occurrunt : sed virum singularem, fortem et propositi tenacem, videre existis. Animadvertite cum s. Chrys. quomodo Jesus « non statim ex « propria sententia, sed ex illorum prius testimonio procedat. »

b/ **Ob victum cultumque asperiozem**, v. 8: *Quid*, pergit, *existis videre?* *Hominem mollibus vestitum* et in deliciis viventem; talem, qui non solum vanam gloriam, sed etiam lucra per praedicationem sectetur (s. Hier.)? Minime gentium : namque ut tales reperiatis, solitudinem petere necesse non est; isti enim praesertim *in domibus regum* obvii sunt : dum Joannes pilis camelorum tegitur, in locis desertis pauperrime vivens, locustis et melle silvestri contentus (s. Hier.). *Mollibus vestiri*, vestibus mollibus et delicatis, ex molliori materia quam usus communis fert confectis, v. gr. e lana molli tenuissime contexta, e bysso seu lino subtili, forsitan e serico.

c/ **Ob muneris excellentiam**, v. 9-14 : *Propheta est* (nam Christum praenuntiavit), *et plus quam propheta* (quia Christum ipse

(1) Ut supra dixi, aliqui recentiores, Beelen, Knab. etc., verba *arundinem vento agitatam* sensu proprio intelligunt : An existis in desertum, ad ripas Jordanis, ut arundines ibi frequentes videretis? Interpretatio autem antiquiorum, qui vocibus illis translatam tribuunt significationem, a multis praefertur, quia dicunt sententiam in sensu proprio valde debilem esse; sed contra, valde aculeata mihi videtur.

vidit et digito monstravit: cf. q. 1065), sc. praecursor Domini, de quo intelligendus est Malachias 3, 1 *Ecce ego mitto Angelum etc.*: cf. supra 3, 3; Mc. 1, 2. Nota Malachiam hic a M. 11, 10 recitari ad sensum, non vero totidem verbis. Idem repetit Christus v. 14, quando respiciens ad Mal. 4, 5, Joannem *Eliam* vocat. Omnia autem, quae spectant ad dignitatem praecursoris, paucis indicantur per verba: *Amen dico vobis, non surrexit inter natos mulierum major etc.* Sed quoniam haec a variis varie explicantur, juvat specialem ponere quaest.

An nullus major est Joanne-Bapt.?

Q. 361. Ad v. 11. Da tres praecipuas interpretationes verborum *Non surrexit inter natos mulierum major Joanne-Baptista*, easque dijudica singulas.

R. Seposita interpretatione s. Hier. et Ven. Bed.: nemo major fuit, sed plures potuere esse aequales, quae cum altero membro *Qui autem minor est etc.* non quadrat: tres distinguimus auctorum sententias.

1^a Sent., quae nobis videtur ceteris **probabilior**. Inter homines, qui sub V. T. vixerunt, non fuit major (vel non fuit *major propheta*, L.) Joanne-B., ratione dignitatis et muneris, quia ipse fuit praecursor Christi, eumque jam praesentem praedicavit: verum *qui minor* vel *minimus est in regno coelorum*, i. e. in Ecclesia Christi seu inter christianos, qui viris inferioribus accenseri debet in munere et dignitate, *major est* Joanne B., quatenus ad N. T. jam pertinet, dum Joannes est tantum introductor ad N. T., utpote praecursor Christi.

Igitur non ipsemet Joannes spectatur, qualis est in se; non merita ejus considerantur, aut vitae morumque excellentia; sed conditio ejus theocratica seu publica respicitur, ratione cujus videtur veterem legem referre ejusque vices gerere: ipse enim haberi potest civis veteris regni ultimus, siquidem per hoc quod Christum et baptizaverit et praedicaverit, praefuit transitioni Test. veteris ad novum. Quasi Jesus diceret: Joannes major est omnibus qui sub vetere Test. vixerunt; sed novum vetere longe perfectius et excellentius est; ideoque qui sub novo florent, qua tales majores seu praestantiores sunt iis qui ad V. T. pertinent. Huc spectat effatum

seu *axioma* logicae: Minimum maximi majus est maximo minimi.

Nota ex hac 1^a explicatione concludi non posse Joannem, quatenus virtus ejus propria et sanctitas aestimentur, omnibus christianis inferiorem esse, aut ipsum in coelesti gloria nonnisi ultimo loco sedere infimumque occupare solium; imo vero, nihil impedit quominus cum, quod attinet ad merita ejus, cum s. Ecclesia (v. gr. in Litaniis majoribus) statim post B. Mariam et Angelos, et ante s. Josephum, ponamus.

Haec autem nostra sententia duobus praesertim argumentis nititur: quorum 1^m *externum* ex auctoritate s. Cyr. Alex. *Thesaur.* 2, 4, Isid. Pelus., Mald. (quem vide), Lallemand, Allioli, Klofutar, Bisping, Beelen, Knab. etc. petitur. 2° Alterum vero *internum* est: scil. ex contextu (v. 12 et 13) colligi antitheton vetus inter et novum Test. a Christo institui; ideoque per dictionem *regnum coelorum* Ecclesiam in terris militantem hic significari.

2^a Sent. s. Chrys., s. Aug. 1° (*Serm.* 66, ed. M.), Theoph., Euthym., Jansen., Luc. Brug., A Lap. etc. Joannes major est omnibus hominibus; ego autem, ait Christus, qui ipso minor sum (vel aetate, vel multorum opinione), major sum ipso in regno coelorum. Sed valde improbabile est Jesum se dixisse Joanne minorem.

3^a Sent. Joannes major est omnibus mortalibus; sed qui minimus est in coelesti gloria (Beda 1° l.), v. gr. angelorum minimus (s. Aug. 2°, l. c.), vel sanctus minimus (s. Hier.), major est illo. Verum haec significatio verborum *regnum coelorum* cum versu sequenti nullo modo quadrat.

Regnum coelorum vim patitur, v. 12.

Q. 362. Explica triplici modo.

R. 1^a Sent. Calmet, Knab. VIM PATITUR, βίη ἐπιτίθηται, vis ei infertur, multi illud impugnant, ET isti vim inferentes (VIOLENTI) RAPIUNT ILLUD: ἀπορριπτόν, illud auferunt et eripiunt ingredientibus, vel auferre conantur iis qui illud ingredi vellent. Favet contextus, ut ostendimus supra, favent res gestae (ab initio praedicationis Joannis inimicitiae et invidiae contra novum regnum ortae sunt apud Synedristas), favent alia Christi effata (M. 23, 13 *clauditis*

regnum coelorum... vos non intratis, nec introeuntes sinitis intrare, cf. L. 11, 42), et tandem favet vis verbi βιχζεται, quod cum absolute ponitur (sine objecto vel quid simile) sensu passivo sumi debet, et tamquam verbum passivum semper significat oppressionem seu vim malam alicui illatam.

2^a Sententia. Luc. Brug. et Beel. *Vim patitur*, i. e. magno cum ardore atque impetu intratur in illud, multi ad ipsum accurrunt. Ita etiam s. Chrys. « Multi quotidie fidem in me rapiunt..., quot-
« quot cum studio accesserunt. » *Et violenti soli*, qui talem vim seu zelum vehementem ostendunt, *rapiunt illud*, intrant in illud. Huic autem interpretationi objici potest inter Judaeos non exstistisse magnum illum impetum seu diligens illud studium pro rapiendo regno coelorum; e contrario, Salvatorem de tarditate in fide amplectenda et de pervicacia plerorumque Judaeorum sui aevi haud semel conquestum fuisse. Ideo aliam explicationem proponunt Allioli et Bisping, quam modo tradam.

3^a Sententia. *Vim patitur*, vim requirit, per vim tantum rapitur, idem ac *violenti rapiunt illud*, i. e. ii soli qui sibi vim inferre volunt propter magnum desiderium quod habent intrandi in illud. Qui enim vult sequi Christum, debet abnegare semetipsum, crucemque suam tollere, poenitentiam a Joanne praedicatam agendo etc. (s. Hier.). Homo enim in regnum Messiae intrare nequit, nisi renascatur in Christo: renasci autem non potest, nisi vetus homo mortuus fuerit: quod quidem non fit absque violentia et dolore.

Praefero 1^m sent. — Obiter nota verba similia L. 16, 16 *omnis in illud* (regnum Dei) *vim facit* a multis sumi in bonam partem: omnis irruit in regnum Dei ut illud amplectatur; sed, cum in v. praeced. Pharisei reprehendantur, potius in malo sensu intelliguntur: omnis irruit in illud ut illud expugnet; adeo ut concordent cum 1^a sent.

V. 13 et 14. ENIM nectit cum praecedentibus, sequenti modo: Dico *ab eo tempore quo Joannes coepit praedicare*, seu *a diebus Joannis B.*, nam antea regnum coelorum nondum advenerat, de eo tamquam de re futura fiebant *praedictiones* (*omnes prophetae et lex prophetabant*); sed Joannes nuntiat illud tamquam tale quod nunc jam advenerit; nam cum Joanne inauguratum fuit illud regnum; ipse enim est praecursor ille Christi, quem Malachias

sensu typico significavit, cum de *Elia* ante alterum Christi adventum redituro scriberet. Sonus vocis intendi debet in verbo *prophetaverunt*, ut explicavi. SI VULTIS RECIPERE, attendere, intelligere. IPSE EST ELIAS, non re vera, sed in spiritu et virtute ⁽¹⁾, i. e. ipse est anti-typus Eliae, seu per Eliam, de quo loquitur Mal. 4, 5, praefiguratur: cf. M. 17, 12 *Elias jam venit etc.*

Q. 363. Elias figura Joannis B.

Ambo vocati fuerunt ad hoc ut homines ad Christum adducerent, Joannes in initio et Elias in fine epochae Redemptionis: Joannes enim fuit praecursor spiritualis judicii quod in mundum coepit exerceri quando Christus primum advenit (M. 3, 10 sq.); Elias autem erit praecursor judicii finalis quod fiet in altero Christi adventu. Joannes fuit minister baptismi quo Christus inauguratus fuit ad missionem suam Messianicam, Elias autem erit instructor glorificationis Christi, qua missio ejus perficietur, plenusque triumphus agetur. Ambo quoque testes fuerunt vocis coelestis qua Deus Pater declaravit Jesum esse Filium suum: Joannes in baptismo Jesu, Elias in ejus transfiguratione. Tandem, ambo similes fuerunt in conditione vitae temporalis: audi s. Hier.: « Vitae
« austeritas rigorque mentis pares fuerunt. Ille (Elias) in cremo,
« iste (Joannes) in eremo; ille zona pellicea cingebatur, et iste
« simile habuit cingulum. Ille, quoniam regem Achab et Jezabel
« impietatis arguit, fugere compulsus est: iste, quia Herodis et
« Herodiadis illicitas arguit nuptias, capite truncatur. »

Q. 364. V. 15. Da sensum dictionis *Qui habet aures audiendi, audiat*.

R. Locutio est proverbialis, quam Christus saepe adhibuit, M. 13, 9, 43; Mc. 4, 9; L. 8, 8. qui habet aures *audiendi*, i. e. ad audiendum, aptas ad audiendum, dociles, eas nunc adhibeat (*audiat*), nempe, ad bene percipienda verba quae statim protuli, seu potius ad ea recte intelligenda. Igitur, per hanc formulam Christus Judaeorum animos reddit attentos, et simul significat ea quae dicantur magni esse momenti, atque in eis latere sensum profundiorum.

(1) « Joannes, ait s. Greg. M. Hom. 7 in *Evangel.*, in spiritu Elias erat ut affirmat hic Salvator, in
« persona Elias non erat ut ipse Joannes asseruit J. 1, 21. Quod ergo Dominus latetur de spiritu,
« hoc Joannes denegat de persona. » Ita demonstratur M. 11, 14 et J. 1, 21 inter se non pugnare

III. Judaei pravi similes sunt pueris in ludendo contumacibus: II, 16-19.

Præced. vide ante q. 360.

M. II, 16. Cui autem similem aestimabo generationem istam? Similis est pueris sedentibus in foro, qui clamantes coaequalibus ¹⁷ dicunt: Cecinimus vobis, et non saltastis: lamentavimus, et non planxistis. ¹⁸ Venit enim Joannes neque manducans, neque bibens, et dicunt: Daemonium habet. ¹⁹ Venit Filius hominis manducans et bibens, et dicunt: Ecce homo vorax, et potator vini, publicanorum et peccatorum amicus. Et justificata est sapientia a filiis suis. ²⁰ Tunc coepit etc. *Post q. 366.*

L. 7, 31. Ait autem Dominus: Cui ergo similes dicam, homines generationis hujus? et cui similes sunt? ³² Similes sunt pueris sedentibus in foro, et loquentibus ad invicem, et dicentibus: Cantavimus vobis tibiis, et non saltastis: lamentavimus, et non plorastis. ³³ Venit enim Joannes Baptista, neque manducans pa nem, neque bibens vinum, et dicitis: Daemonium habet. ³⁴ Venit Filius hominis manducans, et bibens, et dicitis: Ecce homo devorator, et bibens vinum, amicus publicanorum, et peccatorum. ³⁵ Et justificata est sapientia ab omnibus filiis suis.

Connectio cum tota pericopa praecedente erit sequens secundum sententiam communem. Christus Joannem laudavit, v. 7-15, et monuit regnum cœlorum, quod praeco ille nuntiavit, a *violentis* rapi: nunc autem, v. 16-20, animadvertens multos ex Judaeis, aequalibus suis (*generationem istam*, v. 16), et praesertim e Scribis et Phariseis (ut colligitur ex loco parallelo L. 7, 30), praedicationem Joannis repulisse ob vitae severitatem quam ille prae se ferret, dum sibi (Christo) adversarentur propter laxiorem suam agendi rationem, jam ipsis contumaciam cordisque duritiam exprobrat.

Nexus vers. 16 cum *statim* praecedentibus est (secundum sententiam quae in bonam partem sumit verba *Regnum coelorum vim patitur*): dixi in regnum coelorum per vim quamdam, puta per strenuos conatus, per poenitentiam etc., intrandum esse; sed vos male dispositi estis erga regnum meum, hostili animo affecti estis erga me et erga praecursorem meum, sperandum non est a vobis vim illam qua intratur in regnum meum adhibendam esse. Item similes estis pueris difficilibus qui semper adversantur collusoribus suis.

Q. 365. Quo sensu Christus Judaeos pueris in foro ludentibus comparat?

R. Vos, ait, Judaei, vos praesertim, Scribae et Pharisei, qui nec me nec Joannem audire vultis, similes estis pueris difficilibus, contumacibus, male dispositis, quibus nihil acceptum ac bonum

est, quibus nemo satisfacere potest. Quando invitantur ad ludum jocosum, v. gr. ut sponsalia imitentur, utque canant tibiis choreasque agant, hoc non placet istis; quando e contrario ludus proponitur tristis, v. gr. luctus funeralis comoedia, et invitantur ad gemitum lamentationemque, hoc rursum istis displicet et nolunt plangere. Sic etiam vos facitis: vobis nec laetitia placet nec tristitia: non vultis sequi Joannem *neque manducantem neque bibentem*, i. e. per hyperbolem tristi ac aspero utentem victu, dicitis *daemonium habet*, et vitam minus severam postulatis; quando autem ego Christus venio laxiore modo vivens, id rursum vobis displicet, dicitis me *voracem esse et potatorem vini* etc.: atque adeo vobis satisfacere nemo potest. Satis ostenditis vos male affectos esse erga me et erga Joannem B.; nos oppugnatis ambos ex malitia, ex sola malitia, sine ulla justa causa.

Obiter animadvertite Jesum vulgi admirationem per austeritates extraordinarias numquam quaesivisse (cf. M. 9, 14); imo vero festivis coetibus aliquando interesse non dedignatum fuisse; J. 2, 1; L. 7, 36. S. Th. Sum. 3, 40, 3 ostendit convenientissimum fuisse, ut Christus in cibo et potu sicut alii homines se haberet.

Q. 366. Explica v. 19 *Et justificata est sapientia a filiis suis.*

R. Sed (et particula copulans pro adversante) *sapientia*, quae in me et in Joanne demonstratur, seu sapientia quam ostendit Deus, cum oeconomiam salutis ita ordinaverit ut Joannes vitam duceret asperissimam, ego autem minus severam, *justificata est*, tamquam recta et bona agnita est *a filiis suis*, i. e. a discipulis meis et a discipulis Joannis B. Graece *απο* (non *ἐκ*) *τῶν μαθητῶν αὐτοῦ*, a parte filiorum suorum (*απο* notat causam), propter filios vel per filios suos, quia hi eam agnoverunt et acceperunt. Hi enim non adhaeserunt iudicio illi contradictorio Pharisaeorum, et intellexerunt diversam agendi rationem meam et Joannis sapientem esse et irreprehensibilem. Ergo, fides eorum qui mihi et Joanni credunt, condemnat aliorum incredulitatem, et nostram utriusque agendi rationem justificat.

Igitur *fili sapientiae* est hebraismus pro sapientibus ipsis, i. e. ii qui eam intelligunt, qui ea praediti sunt, ii qui fidem amplectuntur. Hoc sibi vult Servator: Si multi ex aequalibus meis (*in generatione hac*) Joannem ut praecursorem Messiae et me ut Messiam

habere nolunt, sunt tamen et alii qui meae et Joannis praedicationi libenter obsequantur. Interpretatio s. Hier. : « Ego, qui sum » Dei virtus et sapientia Dei, juste fecisse ab Apostolis, meis » filiis, comprobatus sum, » vix differt, nisi quod sententiam ad Christum et discipulos ejus coarctet, quum tamen ea ad Joannem ejusque sectatores etiam referenda esse videatur.

§ 15. VAE CIVITATIBUS GALILAEAE: 11, 20-24.

Præced. vide post q. 364.

M. 11, 20. Tunc coepit exprobrare civitatibus, in quibus factae sunt plurimae virtutes ejus, quia non egissent poenitentiam.

21 Vae tibi Corozain, vae tibi Bethsaida: quia, si in Tyro et Sidone factae essent virtutes, quae factae sunt in vobis, olim in cilicio et cinere poenitentiam egissent. 22 Verumtamen dico vobis: Tyro et Sidoni remissius erit in die judicii, quam vobis. 23 Et tu Capharnaum, numquid usque in coelum exaltaberis? usque in infernum descendes, quia, si in Sodomis factae fuissent virtutes, quae factae sunt in te, forte mansissent usque in hanc diem. 24 Verumtamen dico vobis, quia terrae Sodomorum remissius erit in die judicii, quam tibi. 25 In illo tempore etc. *Ante q. 373.*

Præc. ante q. 335.

L. 10, 12. Dico vobis, quia Sodomis in die illa remissius erit, quam illi civitati. 13 Vae tibi Corozain, vae tibi Bethsaida: quia si in Tyro et Sidone factae fuissent virtutes, quae factae sunt in vobis, olim in cilicio et cinere sedentes poeniterent. 14 Verumtamen Tyro et Sidoni remissius erit in judicio, quam vobis. 15 Et tu Capharnaum, usque ad coelum exaltata, usque ad infernum demergeris.

Secundum L. alio tempore et alia de causa haec dicta fuere, sc. quando Jesus 72 discipulos ad praedicandum mittebat. Quum autem verba ista apte cohaereant cum praecedentibus, et apud M. et apud L., probabiliter bis prolata sunt: s. Aug. hic et *De cons. Ev. 2, 32*; Jans. Gand., Mald., Patr., Fillion etc.

Nexus. Postquam Salvator Judaeorum contumaciam generatim reprehendit, v. 16-19, civitates Galilaeae, quibus peculiares gratias largitus fuerat, imprimis ubi plurima fecerat miracula, nunc specialiter arguit eisque gravissimas minitatur poenas.

20. Coepit exprobrare: indicat pluries factam fuisse exprobrationem.

21. Corozain, Bethsaida: M. non narravit plura miracula ibi facta, et certe non retulisset Christum ita loquentem, si non scripsisset coaetaneis suis, et supponere potuisset miracula illa cognita esse.

Q. 367. 1° Quibus civitatibus Christus dixit *vae*? 2° Quare Tyro, Sidoni, imo vero Sodomis, *remissius* quam illis *erit in die judicii*?

R. ad 1^m. Comminatus est Corozain (prope Capharnaum),

Bethsaida (etiam prope Caph., patriae Petri, Andreae et Philippi), et praesertim Capharnaumo.

R. ad 2^m. Quia si incolae Tyri et Sidonis (urbes erant Phoeniciae, cultui falsorum numinum deditae et moribus corruptissimae) vidissent miracula, quae in Corozain et Bethsaida facta sunt, *olim poenitentiam egissent in cinere et cilicio* ⁽¹⁾, sinceram et asperrimam. Imo vero, si ipsimet Sodomitae, viri adhuc pejores (de quorum sceleribus nefandis Gen. 19), miracula vidissent quae in Capharnaum facta sunt (certe adhuc majora quam in Corozain et Bethsaida), per vitae emendationem Dei iram placassent et destructi non fuissent. Sodoma *usque in hanc diem mansisset*: *εως αυτην* *αυτη* Vulg. vertit *forte* mansisset, sed istud *forte* delendum est ⁽²⁾, sicut v. 21 non habetur ante *poenitentiam egissent*, *αυτην* *μετανοησαντες*. *Remissius erit* eis omnibus *in die iudicii* (M. 10, 15), propterea quod istorum culpa minor fuit, quum minora divinae pietatis munera acceperint; nam, quo major est gratia cui resistitur, eo majus est peccatum.

Nota contra Capharnaum specialem fieri reprehensionem, et majorem quam contra Corozain et Bethsaida, quare etiam specialis poena contra eam nuntiatur, q. 370.

Q. 368. Sed quare Deus speciales gratias istis non dedit?

R. Mysterium hoc est: « Ignoramus nos, ait s. Hier., judicia Dei, et singularum dispensationum ejus sacramenta nescimus » (quod etiam docet s. Paulus Rom. 9, 20 sqq.) Pergit s. Hier. « Propositum fuerat Domino Judaeae fines non excedere id non nisi semel et obiter fecit, q. 110, ne justam Pharisaeis et sacerdotibus occasionem persecutionis daret. Unde et Apostolis ante passionem praecepit (M. 10, 5): *In viam gentium ne abieritis* etc. »

Sed ulterius quaeri potest quare Deus rem ita ordinavit, cum praesciret Tyrios credituros fuisse, si apud ipsos tanta miracula fecisset Christus. Respondemus hic agi de gratiis omnino extraordinariis, de miraculis, quae Deus non solum nemini debet ex justitia, sed quae ad ordinariam benevolentiam non pertinent. Ea igitur largitur aut denegat cui vult et prout vult, quin ejus agendi ratio aut ejus benignitas culpari possint. Tanta tamen est ejus benignitas in homines quos omnes vult salvos fieri (in quantum ad ipsum spectat), ut gratiis saltem sufficientibus neminem frustretur: quare adulterum nullus absque propria culpa peribit. Igitur Tyrii, Sidonii et Sodomitae gratias habuerunt ordinarias, quibus se ad Deum convertere et salutem operari potuissent.

(1) Loco *cilicio* graece est *sacco*: Hebraei in luctu et moerore vestem rudem vilemque induebant, et caput pulvere aspergebant sedebantque in cinere, ut toto corporis habitu squalorem demonstrarent. De *sacco* vide q. 1063. Bene notat Bill. *De poenit.* 1, 7, *poenitentiam μετανοian* non in sola resipiscentia seu unius mutatione consistere, sed dolorem internum de peccatis et corporalem afflictionem complecti.

(2) Christus loquitur ex certa scientia, non per conjecturam, sicut homines facere debent cum agitur de re conditionata quam ignorant.

Q. 369. Quid theologi quidam dogmatici ex verbis v. 22 *Si in Tyro* etc. colligunt?

R. Molinistae seu Congruistae, qui nullam admittunt gratiam *a se efficacem*, ex illo loco colligunt in Deo existere scientiam *mediam*, qua cognoscit res illas contingentes et liberas, quae quidem numquam futurae sunt, sed tamen quae, si certa conditio poneretur, futurae essent. Et recte quidem id concludunt, nam si dicatur Christum loqui de conjectura aliqua (non de certa scientia), reprehensio erit inefficax, et praeterea vis inferetur verbis. Cf. P. Perr., *Prael. th.*, tr. de gr. 324. Istis autem contradicunt Thomistae, v. gr. Bill., Tr. de gr., Diss. 5.

Praedestinatiani etiam utuntur ista scientia media, et contendunt gratias speciales istis Tyriis et Sidoniis datas non fuisse quia non erant praedestinati. Hoc falsum est: nam eis non dedit Deus, quia tales gratias nemini debet neminique promisit, sed eas dat cui vult ex sola bonitate sua. Istis tamen extraneis dedit (sicut dat omnibus hominibus) gratias sufficientes ad salutem, quod negant praedestinatiani. Ex sola quidem bonitate largitur gratias sufficientes; eas tamen aliquo sensu dare debet, non certe quod homines eas meruerint, sed propterea quod benigne velit omnes salvos fieri (et ideo pro omnibus mortuus est Christus); atqui, si Deus hoc serio vult, debet dare gratias sufficientes.

Q. 370. Ad v. 23. Quid Christus adversus *Capharnaum*, civitatem habitationis suae, vaticinatus est?

R. *Numquid usque in coelum exaltaberis*? i. e. numquid primum obtinebis locum in regno Messiae? numquid gloria et prosperitas magna tibi erit, puta, quia ego in te habito et tot miracula (cf. q. 179) hic perficio? Nequaquam! E contrario, cum beneficia ista cives tuos ad fidem recipiendam non induxerint, dire punieris, et quidem jam in hoc seculo, sc. destrueris sicut Sodoma et Gomorrha: *usque in infernum descendes*, in statum miserrimum ruinae et eversionis dejicieris. Praeterea (v. 24) in futuro seculo tam severissimum Dei iudicium te manet, ut vel ipsis Sodomitis, quorum poena in Scriptura frequenter exhibetur tamquam exemplum terribilissimae Dei ultionis, remissius futurum sit. Et quare? Quia isti minus abusi sunt gratiis, minusque obdurati et obcaecati fuerunt: etenim, si apud illos *factae fuissent virtutes* etc.

Loco *Numquid... exaltaberis*, multi codices legunt *quae... exaltata es*: sensus est faciliior, sed eodem recidit. De cetero Jesus videtur respexisse ad oraculum Isaiae 14, 13 contra Babylonem.

Nota. In homilia ad populum, terribilissimum illud *vae* recte accommodari potest christianis illis qui maximis Dei gratiis constanter resistunt (¹).

(1) Contra quosdam tantum peccatores, ceteris pejores, dictum est *vae*: vide q. 372.

Praedictio adimpleta. Obiter animadvertite execrationes a Christo enuntiatae partim jam eventu confirmatas fuisse, quum civitates istae olim destructae fuerint, adeo quidem ut hodieum incertum maneat quasnam ruinas huic vel illi oppido adscribere oporteat. Vide quae notavi de Capharnaum, supra q. 177. Regio illa, quae litori lacus Tiberiadis occidentali adjacet, aetate Christi innumeros habebat incolas: decem erant civitates in ipsomet litore, et oppida plura in collibus vicinis: nunc autem, praeter parvam Tiberiadem, nihil reperitur nisi ruinae et desolatio. Cf. * Smith, *Dict. a. Capharn.*, et *Gennesaret*.

* **Q. 371. Sensus vocis infernus.**

Hic primum mentio fit de *inferno*: utile erit indicare varios sensus hujus vocis in Scriptura.

1° *Infernus*, ᾍδης, שְׁאוֹל vel שְׁאֵל *School* Hebraeorum, *orcus* sign. locum sub terra tenebrosum, in quo detinentur animae post mortem: Gen. 37, 35 *Descendam*, ait Jacob, *ad filium meum moerens in infernum*. Act. 2, 27 *Non relinques animam meam in inferno*, in quem descendet post mortem: dictum de Christi anima descendente in Limbum Patrum. Apoc. 20, 13 *Mors et infernus dederunt mortuos suos*.

2° Ipsae animae ibi detentae: Is. 14, 9 *Infernus subter conturbatus est*, animae ibi detentae commotae fuerant. Apoc. 1, 18 *Habeo claves mortis et inferni*, mors et mortui obediunt mihi.

3° Mors ipsa quae ut persona inducitur: Sap. 1, 14 *Non est inferorum regnum in terra*, mors non regnat in terra, sc. eo tempore quo homo creatur. Is. 28, 15 *Percussimus foedus cum morte, et cum inferno fecimus pactum*: nota parallelismum synonymicum.

4° Secundum communem sententiam significat aliquando locum poenarum impiis post mortem destinatarum: L. 10, 22 *Sepultus est in inferno* (epulo dives), seu, ut vera lectio habet: *Mortuus est dives et sepultus est. Et in inferno elevans oculos suos*, i. e. quando erat *in inferno*, in ea parte orci ubi detinentur impii.

5° Inde ipsi daemones et damnati qui ibi sunt: M. 16, 18 *Portae inferi non praevalent*, i. e. juxta explicationem probabiliorē, potestates internales, daemones et impii in vanum oppugnabunt Ecclesiam, non praevalent.

6° Tandem metaphorice pro statu miserrimo, gravissima punitione, completa destructione, ut hic M. 11, 24.

Hic apud M. 11, 21 primum legitur *Vae* dictum fuisse a Jesu contra quosdam homines: hac occasione juvat totam Evangelii historiam percurrere, et singulos notare casus in quibus hujusmodi *vae* a Salvatore fuit prolatum.

Puncta homiliae vere Evangelicae. Vae a Jesu pronuntiatum contra quosdam.

Q. 372. In universo Evang. sex tantum reperiuntur casus in quibus Jesus

dixit *tae* contra homines quosdam, atque in singulis istis casibus maxima denun-
tiatur pravitas poenaeque severissima. Et re quidem vera dicit *tae*

1° Contra eos qui gratis specialibus abutuntur, M. 11, 21 (contra civitates
Galilaeae).

2° Contra illos qui scandalum perpetrant, M. 18, 7.

3° Contra divites, L. 6, 24 sq.

4° Contra Scribas et Phariseos, praesertim propter hypocrisim pessimam,
M. 23, 13.

5° Contra Judam proditorem, M. 26, 24.

6° Tandem contra eos qui cladi Jerosolymitanae tradendi sunt, M. 24, 19. Hoc
ultimum *tae* infelicitatem maximam directe significat; sed ista infelicitas infe-
retur tamquam poena sceleris pessimi, nempe Deicidii.

§ 16. CHRISTUS DEUM LAUDAT ET HOMINES INVITAT.

11, 25-30.

Quae hic leguntur cum scribendi ratione J. magnam habent simi-
litudinem. Secundum L. 10, 17, prolata fuerunt quando *septuaginta*
duo ⁽¹⁾ *discipuli*, ad praedicandum missi, ad Jesum reversi erant :
M. autem omnino tacet de missione 72 discipulorum ; sed supra
10,5 retulit missionem 12 Apostolorum, et infra 12,1 eorum prae-
sentiam apud Jesum supponit, quamvis de eorum reditu nihil
dixerit. Inde opinantur quidam verba sequentia bis prolata fuisse,
primum post reditum Apostolorum apud M., et iterum post redi-
tum 72 discipulorum apud L. Alii censent verba a Jesu semel dicta
fuisse, sc. post reditum 72 discipulorum, eademque a M. reditui
Apostolorum accommodata fuisse. Huic autem opinioni non obstat
dictio *in illo tempore*, nam haec valde generalis est, et nihil aliud
notat quam eo tempore quo Christus per se et per Apostolos
regnum Dei praedicabat.

Quod porro Jesus dicatur *respondisse*, non indicat quaestionem
quamdam praecessisse; nam **respondere** per hebraismum (אָנָהָן
respondere, pro loqui exordiri : Gesen. *Lex.*) in Scriptura saepe sign.
propter exortam quamdam occasionem loqui vel verba facere (vim
gall. exprimerem à cette occasion il prit la parole et dit). Occasio
autem, quae hic movit Salvatorem ad dicenda ea quae sequuntur,

(1) Secundum Vulg. L. 10, 1, 17 discipuli fuerunt 72, quod facile admitterem, quamvis alia lectio
probabilior habeat 70 : hic enim numerus rotundus dici potest. Sic interpretes Alexandrini solent
vocari *Septuaginta*, etsi proprie 72 essent. De cetero, numerus ille videtur electus propter simili-
tudinem quamdam cum illis 70 senioribus quos Moyses instituit Num. 11, 16, 25, atque etiam cum
totidem Synedrii magni assessoribus. Forsitan pendet a numero Apostolorum ; nam 12 sexies ducti
72 efficiunt.

in minis et vae praecedentibus satis indicatur. Viris istis obduratis, qui credere renuunt, opponit nunc eos qui fidem humiliter amplectuntur. 1º Deo benedicit propter gratiam his concessam, et deinde 2º omnes invitat.

Duplex ergo punctum erit.

a. Patrem laudat ob fructum praedicationis suae.

Praeced. vide ante q. 367.

M. II, 25. In illo tempore respondens Jesus dixit : Confiteor tibi, Pater, Domine coeli et terrae, quia abscondisti haec a sapientibus, et prudentibus, et revelasti ea parvulis. ²⁶ Ita Pater : quoniam sit fuit placitum ante te. ²⁷ Omnia mihi tradita sunt a Patre meo. Et nemo novit Filium, nisi Pater : neque Patrem quis novit, nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare. ²⁸ Venite ad me etc. *Ante q. 375.*

L. IO, 21. In ipsa hora exultavit Spiritu sancto, et dixit : Confiteor tibi pater, Domine coeli et terrae, quod abscondisti haec a sapientibus, et prudentibus, et revelasti ea parvulis. Etiam Pater : quoniam sic placuit ante te. ²² Omnia mihi tradita sunt a Patre meo. Et nemo scit quis sit Filius, nisi Pater : et quis sit Pater, nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare.

Q. 373. Quare Deus laudandus propterea quod sapientes hujus mundi repellantur, et humiles seu pauperes admittantur? — Indica singularem occasionem in qua Jesus dicitur magna affectus laetitia.

R. Jesus Patrem laudat, et cum sancto laetitiae affectu L., ob gloriosum muneris sui Messianici fructum ; cujus quidem gloria duplici ratione resplendet : hinc quidem, ex eo quod sapientes hujus mundi repellantur ; illinc vero, propterea quod humiles admittantur et pauperes. In priore enim effectum declaratur Dei *justitia*, qui superbis resistit ; in posteriore autem *benignitas* Dei, qui parvulis et contemptibilibus dat gratiam, absque ullo eorum merito ; in utroque tandem Dei *sapientia*, qui divinam operis sui indolem et auctoritatem clare firmiterque demonstrat, per hoc ipsum quod humanae sapientiae et potentiae subsidia adhibeantur nulla.

Salvator dicitur L. *exultare* seu *magna affici laetitia* : quod alibi, aut non, aut rarissime legitur (J. II, 15 *gaudeo propter vos*) ; et certe aerumnam fere continuam passus est, utpote talis qui factus esset *pro nobis maledictum* Gal. 3, 13. De cetero sancta prorsus fuit ejus laetitia : *exultavit Spiritu sancto* (obiter animadverto *sancto ἀγῶ* in multis codd. deesse).

Q. 374. Commentare **M. II, 25-27 CONFITEOR** etc.

R. Nexum cum praecedentibus statim indicavi, quando expli-

cavi qua occasione verba illa a Christo prolata fuerint. *Confiteri*, in Scriptura, praesertim in Psalmis (לְהַלְלוֹתִי הִיפּ. a לְהַלְלוֹתִי), saepe ponitur pro *laudare*, *gratias agere*. Itaque sensus est: Laudo te, PATER (vox dilectionis), DOMINE COELI ET TERRAE (sign. venerationem et agnitionem omnipotentiae), quia HAEC quae spectant ad me, ad doctrinam meam, ABSCONDISTI SAPIENTIBUS ET REVELASTI EA PARVULIS.

Quid igitur? exclamat s. Chrys., num gaudet de priorum perniciē, quemadmodum de fide aliorum? Minime gentium. Nam, ut pergit s. Chrys., quod ea nonnullis revelentur, id gaudium merito parit; quod vero abscondantur aliis, non gaudio sed lacrymis dignum est; quare Christus legitur flevisse super Urbem contumacem. Gaudet tamen Deumque laudat de horum repulsa et exclusionē, quia optimum est ut qui respuant non cogantur (s. Chrys.), ut eorum superbia reprimatur, ut omnibus manifestum fiat Messiae opus humanis auxiliis non indigere etc.

Sunt qui (Beel. etc.) in verbis Christi modum quemdam loquendi videant, pro: *Confiteor tibi, Pater, quia parvulis revelasti ea quae sapientibus sunt abscondita*; qualis loquendi ratio reperitur Rom. 6, 17 (Vide *Comm. nostr. in epist. Paul.*, 6^a ed.), et Is. 12, 1 *Confitebor tibi Domine, quoniam iratus es mihi, conversus est furor tuus et consolatus es me*. Secundum hanc interpretationem, de una tantum re gaudet Jesus.

Sed a sensu obvio recedere non oportet, praesertim quum in eo haud exigua doctrinae altitudo detegatur. Objicit quidem Beelen, Jesum laetari non posse de eo quod nonnulli gratiam sibi oblatam contemnant: verum, si verba attente consideremus, hoc non dicitur apud M.; sed Jesus gratias agit et laetatur de justo et sapienti Dei consilio, in exclusionē quorundam manifesto; laetatur de eo quod Deus superbos et sapientes mundanos ad regnum coelorum non adducat, quodque fidei gratiam solis humilibus et parvulis concedat.

SAPIENTIBUS ET PRUDENTIBUS (σοφισταῖς *doctis*), nempe hujus mundi, qui scientia inflati sese efferunt, et propter superbiam respuunt humilem Christi doctrinam ejusque mysteria. Intelligenti sunt, secundum s. Chrys., Scribae et Pharisei, qui certe

Apostolorum et discipulorum praedicationi adversati fuerant, quemadmodum Christum semper oppugnabant, quique etiam praecipua causa fuerant quare tot incolae Corozain, Bethsaida et Capharnaum fidem amplecti noluissent.

ABSCONDISTI, hoc sensu : propter pravam eorum animum permisisti ut lumini veritatis sua sponte et voluntate oculos clauderent ; imo vero, in poenam istius perversitatis speciales gratias, quibus, si eas dare voluisses, Evangelio credidissent, ipsis dene-gasti. Fere eodem sensu Deus alibi dicitur cor malorum *oblurasse* (cf. comm. nostr. ad Rom. 9, 18), eosque *in peccata* majora *tradidisse* (cf. comm. nostr. in Act. 7, 42).

REVELASTI EA PARVULIS (respicit ad *Pauperes evangelizantur*, supra v. 5) : humilibus, hominibus vilis conditionis, quales erant imprimis Apostoli, utpote piscatores, alique discipuli ad quos Jesus loquebatur, nempe, secundum L., illi 72 qui a praedicatione redierant : ideo apud eundem Evangelistam statim sequuntur haec : *Et conversus ad discipulos suos, dixit : Beati oculi qui vident quae vos videtis* etc. Jam vero parvulis revelantur mysteria regni coelorum, non sapientibus mundi, quia *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam*, Jac. 4, 6 : sic a montibus aqua dilabitur (ait s. Greg., *H. 20 in Ev.*), dum valles irriguae frumento abundant. Alia hujusce veritatis imago est in eo quod loca edita tangere soleat fulmen.

Quod Christus dixit v. 26, praeclare evolvit s. Paul. 1 Cor. 1, 28 *Non multi sapientes... Quae stulta sunt mundi elegit Deus* etc.

ITA, PATER, gratias tibi ago, QUONIAM etc. Ista autem parvulis detexisti *per me* (nexus hujus v. 26 cum praec.) : nam OMNIA, quae hominibus revelanda sunt, MIHI *tradidisti* ; ideo etiam *per me solum* te cognoscere possunt homines. Ego enim solus, tamquam Filius, novi te Patrem meum, et quod cognosco, patefacio cui voluero. *Cui voluerit Filius revelare* significat gratiam ex mera Dei boni voluntate, absque ullis recipientis meritis, concessam. Filius autem dicitur solus cognoscere Patrem, quia Filius seu secunda ss. Trinitatis persona est *Verbum* Patris, quo Pater se ipse cognoscit et enuntiat ; est *Intelligentia* substantialis, et per *intellectum* gignitur. Ens infinitum potest solum perfecte cognoscere ens infinitum.

b. Omnes dulcissime invitat.

Præced. vide ante q. 373.

M. II, 28. Venite ad me omnes, qui laboratis, et onerati estis, et ego reficiam vos. ²⁹ Tollite jugum meum super vos, et discite a me, quia mitis sum, et humi-

lis corde: et invenietis requiem anima-
bus vestris. ³⁰ Jugum enim meum suave
est, et onus meum leve. 12, 1. In illo
tempore etc. *Ante q. 377.*

Q. 375. Memoriter recita pulcherrima Christi verba *Venite ad me omnes* usque ad *onus meum leve*, eaque commentare. Simul indica 3 rationes quibus utitur cum omnes invitat.

Nexus: cum omnia mihi tradita sint, cumque per me revelandae sint veritates divinae, quae solae vos beatos reddere possunt, VENITE AD ME OMNES QUI etc., venite ad me, scil. per fidem et charitatem, *tollendo jugum meum et discendo a me*; venite omnes, qui miseri estis et pondere peccatorum *onerati*: eos alloquitur qui sentiunt se miseros et peccatores esse, igitur illos qui humiles sunt et *pauperes spiritu*, quique adeo opponuntur superbis illis sapientibus contra quos vae dixerat v. 21-24.

ET EGO REFICIAM VOS: *ἀναπαύσω*, *requiem vobis praestabo*, a laboribus et curis vos liberabo. Quomodo autem nos reficit Christus? Illuminans mentem per doctrinae veritatem, et per gratiam sanctificantem cor sanans atque amore divino inflammans; nos reficit praesertim pane coelesti in s. Communione (Imit. Chr. 4, 2); ac tandem perfectissime nos reficiet in coelo per gloriam. Ideo v. 29 *requiem* animae inveniunt, qui *jugum* doctrinae ejus et *onus* legis ejus sibi imponunt.

Quam bonus est Jesus!

Jam vero quis, cedo, non mirabitur tenerrimam Salvatoris benignitatem? Quis prompto gratoque animo dulcissimae illi invitationi non obsequetur? Audiant illud peccatores, ut ad bonam frugem se recipiant; audiant justi, ut magis magisque sanctitatem colant; miseri, ut consolationem inveniunt; debiles, ut robur accipiant; aegroti, ut sanentur; indocti, ut sapere discant! Accedant ad Jesum omnes, ipse enim est *via, veritas et vita*!

Verum singulas jam perpendamus voces. *Venite*: quid dulcius quam hoc verbum ore superioris prolatum? *Ad me*: num melior quis et dignior Filio Dei inveniri possit? Ad quem alium ibimus?

ipse verba vitae aeternae solus habet. *Omnes*: nemo timeat aut desperet; imo vero, quo miserabilior quis fuerit, eo instantius invitatur, quum addatur *Qui laboratis*, et non tantum laboratis, sed *onerati estis* seu pondere peccatorum oppressi. Quod si faciatis, pergit Jesus, *ego condonabo vobis omnem culpam*; quin potius, *reficiam vos*, quietem et pacem cordis vobis indulgebo. Porro s. Hier. « gravia onera esse peccati, et Zacharias propheta testatur, « dicens iniquitatem sedere *super talentum* [maximum pondus apud « Hebraeos] *plumbi* (Zach. 5, 7); et Psalmista (Ps. 37, 5) complorat: « *Iniquitates meae aggravatae sunt super me.* »

29 et 30. Tres sunt rationes quibus utitur cum omnes invitat.

1° *Tollite jugum* etc. S. Chrys.: « Ne timeatis, ait, cum *jugum* « auditis, *suave* quippe est; ne formiditis, quia dixi *onus*, *leve* « quippe est. » Utique *suave* et *leve*, quamvis christianus debeat vim sibi inferre multasque sustinere molestias: namque *levatur onus*, a/ per gratiam et pacem cordis: jugum est *amoris* (gratia sanctificans est *charitas*), atqui « omnia suavia et prope nulla facit « *amor* (s. Aug. *Serm.* 70, 3) »; etenim « in eo quod *amatur*, aut « non laboratur, aut et labor *amatur* (s. Aug. *De bono vid.* 21) »; et Thom. a Kempis *Imit.* 3, 5: « *Amor* onus non sentit, labores non « reputat. » b/ Onus etiam levatur per spem mercedis aeternae, etc. Ideo aperte dicitur 1 Joan. 5, 3 *Mandata ejus gravia non sunt*. Praeterea *leve* est onus ejus, habita ratione legis Mosaicae (hoc etiam a Christo significari, probatur ex iis quae sequuntur M. 12), cujus *jugum durum* erat, Act. 15, 10.

2° Ut magis eos alliciat, asseverat se magistrum esse mitem, ab omni arrogancia alienum, cui adhaerere bonum est, quemque imitari gloriosum est: *Discite a me, quia mitis sum* etc.

3° Mercedem addit maximam: *requiem invenietis*, requiem veram et internam (*animabus vestris*), qua felicitas hominis his in terris continetur tota.

4^m etiam rationem invenire possumus in v. praec., ubi sermo fit de iis qui *laborant* et *onerati sunt*, dicendo cum s. Chrys.: « Quod si post haec omnia, difficilis virtus esse tibi videtur, « cogita difficiliorem esse nequitiam; quod ipsum subindicans, non « primo dixit *Tollite jugum meum*, sed praemisit *Venite qui laboratis et onerati estis.* » Igitur jugum suum peccatorum jugo opponit.

Manet ut verum sensum verborum *Discite a me, quia* etc., quae non una eademque ratione ab omnibus intelliguntur, inquiramus. Duplex est auctorum sententia, ut nunc dicemus.

Q. 376. Da duplicem interpretationem verborum : *Discite a me quia mitis sum et humilis corde.*

V. 29. R. 1° Discite ex mea agendi ratione, per ea quae ego facio, me mitem et humilem esse, et (supple) me imitamini, estote etiam mites et humiles secundum exemplum meum : *μαθητε απ'εμου*. Cf. M. 24, 32 *Ab arbore fici discite parabolam*, i. e. per ea quae fiunt in ficu discite imaginem adventus mei appropinquantis. Hebr. 5, 8 *Didicit ex iis (ab iis) quae passus est obedientiam*, per dolores et cruciatus suos didicit obedientiam, *practice* seu ipso facto didicit quid sit obedire, quanti momenti sit obedire. Hunc sensum tradit s. Chrys., eumque pulcherrime exponit s. Aug. *Serm. 10 de verb. Dom.*, in ed. M. *Serm. 69*, cujus haec sunt verba aurea : « Discite « a me, non mundum fabricare, non cuncta visibilia et invisibilia « creare, non in ipso mundo mirabilia facere, et mortuos suscitare ; « sed *quoniam mitis sum et humilis corde.* »

2° Beel., Bisp., Knab. et generatim recentiores. *Discite a me* (idem ac *tollite jugum meum super vos, venite ad me*), efficiamini discipuli mei, doctrinam meam amplectamini ; nam *mitis sum et humilis corde*, non durus et superbus, sicut Scribae et Pharisei. Contexta oratio huic interpretationi favet ; nam Christus hic non explicat in quo consistat sua doctrina (quasi haec requirat mansuetudinem et humilitatem), sed rationem dat quare ad se homines trahat, asserens se optimum esse magistrum ; ergo non dicit *quid* discendum sit, sed *cur* discendum sit. Deinde nota ipsamet verba : Christus ait tantum se mitem et humilem esse, et in prior sententia oportet supplere *me imitamini*, vel ita explicare : discite *practice*, discite per meum exemplum, quod coactum est.

Q. 376bis. Homilia.

Ex hac pericopa pulcherrima homiliae materia colligi potest.

Text. *Venite ad me* etc.

Exord. Nihil dulcius in toto Evang., nihil magis nos movebit ut efficiamur fideles Christi discipuli (*Discite a me*).

1° Jesu benignitas, quae ubique in Evang. est manifesta (vid. exempla in Ind. gener. sub v. *Benignitas*), praesertim hic resplendet. Ut hoc demonstretur fiat

2º Pia paraphrasis verb. *Venite ad me* etc.

3º Tres vel 4 rationes eundi ad Jesum.

Peroratio. Nunc *invitat dulcissime*, quondam *trahet invitos* ad tribunal severissimum. Ad ipsum veniemus omnes ; vel amore allekti, vel justitia coacti.

§ 17. JESUS SESE OPPONIT PHARISAEIS : 12, 1-45.

Argumentum et divisio. M. in hac parte duo doctrinae capita, satis arcte connexa, exponit. 1º Ut demonstret *jugum Christi suave esse* (11, 30), duo refert facta, quae extra ordinem chronologicum hic inseruntur, et quibus patet Jesum minus severe quam Pharisaeos legem Mosaicam interpretatum fuisse. Deinde 2º ostendit quomodo Pharisaeorum inimicitia contra Jesum in dies magis increverit, et quomodo eorum accusationes seu potius calumniae confutatae fuerint. Hic rursum ordo chronologicus non servatur, certe ob connexionem rerum interiorum.

Duplex igitur distinguimus punctum.

P. I. Jesus mitius quam Pharisaei legem interpretatur :

12, 1-21.

Summarium et subdivisio. Jesum Pharisaeis mitiorem esse in Lege Mosaica explicanda, probatur primum per duo facta, in quibus Pharisaei male urgebant legem de requie sabbati ; dein confirmatur per insigne Isaiae oraculum de mansuetudine quam Messias exhiberet. Ideo hoc punctum in tres particulas subdividimus : A licet in sabbato spicas vellere, et B hominem sanare ; C praedictio de Messiae mansuetudine.

A. DISCIPULI SPICAS VELLUNT SABBATO : 12, 1-8.

Præced. vide ante g. 375.

M. 12, 1. In illo tempore abiit Jesus per sata sabbato : discipuli autem ejus esurientes coeperunt vellere spicas, et manducare. 2 Pharisaei autem videntes, dixerunt ei : Ecce discipuli tui faciunt quod non licet facere sabbatis. 3 At ille dixit eis : Non legistis quid fecerit David, quando esuriit, et qui cum eo erant : 4 quomodo intra- vit in domum Dei, et panes pro-

Mc. 2, 23. Et factum est iterum cum Dominus sabbatis ambularet per sata, et discipuli ejus coeperunt progredi, et vellere spicas. 24 Pharisaei autem dicebant ei : Ecce, quid faciunt sabbatis quod non licet? 25 Et ait illis : Numquam legistis quid fecerit David, quan- do necessitatem habuit, et esu-

L. 6, 1. Factum est autem in sabbato secundo primo, cum transiret per sata, vellebant discipuli ejus spicas, et manduca- bant confricantes mani- bus. 2 Quidam autem Pharisaeorum dicebant illis : Quid facitis quod non licet in sabbatis? 3 Et respondens Jesus ad eos, dixit : Nec hoc legistis

positionis comedit, quos non licebat ei edere, neque his qui cum eo erant, nisi solis sacerdotibus? 5 Aut non legistis in lege, quia sabbatis sacerdotes in templo sabbatum violant, et sine crimine sunt? 6 Dico autem vobis, quia templo major est hic. 7 Si autem sciretis quid est: Misericordiam volo et non sacrificium: numquam condemnassetis innocentes. 8 Dominus enim est Filius hominis etiam sabbati. 9 Et cum inde transisset etc. *Post g. 379.*

riit ipse, et qui cum eo erant: 20 quomodo introivit in domum Dei sub Abiathar principe sacerdotum, et panes propositionis manducavit, quos non licebat manducare, nisi sacerdotibus, et dedit eis qui cum eo erant? 27 Et dicebat eis: Sabbatum propter hominem factum est, et non homo propter sabbatum. 28 Itaque dominus est Filius hominis, etiam sabbati.

quod fecit David, cum esurisset ipse, et qui cum illo erant: 4 quomodo intravit in domum Dei, et panes propositionis sumpsit, et manducavit, et dedit his qui cum ipso erant: quos non licet manducare nisi tantum sacerdotibus? 5 Et dicebat illis: Quia dominus est Filius hominis, etiam sabbati.

* Q. 377. QUAESTIO SYNTHETICA.

Jesus violati sabbati quater accusatus.

Primum ap. M. occurrit accusatio violati sabbati contra Jesum lata. Hac occasione generalia quaedam de criminatione ista praemittimus.

Quater Jesus expresse distincteque, et bis tacite, violati sabbati accusatus fuit: 1º hic propter spicas a discipulis ejus vulsas; 2º M. 12, 9, propter manum aridam restitutam; 3º L. 13, 14, quia mulierem incurvatam sanaverat; 4º J. 9, 16, quoniam caeco nato visum reddiderat. Tacite eadem accusatio renovata fuit 5º, quando Christus sabbato hydropicum curavit, L. 14, 1-6; et 6º cum languidum prope piscinam sanum fecit, J. 5, 9 sq.

Qui Jesum hac de re accusabant, erant semper Phariseae, sc. populi superiores, et magistratus, et doctores; verbo, isti qui apud Judaeos auctoritate pollebant: sic nominantur L. 6, 7 *Scribae*, alibi L. 14, 3 *legisperiti* (idem ac *Scribae*), et L. 13, 14 *archysynagogus*. Isti sunt sempiterni Jesu inimici, qui timent ne potestas sibi eripiat, quique ideo invidia in eum feruntur.

Animadvertite eorum audaciam sensim crescere: in primo casu, hic ap. M. et L., non Jesum sed discipulos ejus accusant (1). In 2º aperte declarant mentem sibi esse ipsum Jesum accusandi; in 3º accusatio contra Jesum jam enuntiatur, sed indirecte tantum, quum sermo ad turbam convertatur; in 4º directe impetitur Salvator (*Non est hic homo a Deo*), et quasi judiciale examen contra eum instituitur (non tamen in ejus praesentia).

Tandem, neque illud praetermittendum videtur, criminationem istam tam firmiter a Jesu confutatam fuisse (et usque ad *erubescentiam* quidem *adversariorum* L. 13, 17), ut non tantum quid responderent non invenerint, sed neque in nocte Passionis coram Synedrio, neque post haec coram Pilato, eandem repetere ausi fuerint.

(1) Juxta Mc. in l. par. ipsum Jesum alloquuntur, hoc forsitan modo: alii Jesum, alii discipulos interrogant: ceterum cum discipulos aggrediuntur, Dominum petunt.

Sed haec quidem, pro data argumenti opportunitate, praenotanda duximus; deinceps M. narrationem persequemur.

Mc. et L. factum illud maturius referunt, nempe post paralyticum sanatum et vocatum Matthaeum, de quibus supra M. 9, 1 sqq.

L. *Factum est in aliquo* (gr. deest art.) **sabbato secundo-primo**. Sunt qui opinentur *δεύτερον πρωτόν* glossema esse, quod adjectum fuit quia L. 6, 6 mentio fit de alio sabbato, sicut explicat Bisp.; et re quidem vera, omittitur in BL, copt., syr. Sed legitur in tot et tantis testibus, ut admittendum sit cum *Tisch. 7^a ed. Quodnam autem sabbatum per hanc denominationem prorsus singularem intelligatur, nemo hactenus quod sciam cum certitudine demonstrare potuit: nonnisi conjecturas, et varias quidem, hac de re habemus. Eas refert et dijudicat Bisp. Cf. etiam Mauduit, *Diss.* 9 in *Ev.* Communior autem sententia tenet designari primum sabbatum quod sequitur post secundum diem Paschatis: ab hoc enim die usque ad Pentecosten numerabantur septem sabbata (Lev. 23, 15); adeo ut eorum primum hic statuatur. Tempus illud rei narratae convenit: nam spicae jam maturuerant, messis tamen nondum erat absoluta; deinde post oblatum primitiarum manipulum, die Paschatis 2°, fructus agri novos comedere licebat.

Q. 378. 1° Eratne licitum spicas *in agro alterius* vellere? 2° Et *sabbato* quidem? 3° Quibus argumentis Christus confutat Phariseos, qui hac de re discipulos reprehendebant?

R. ad 1^m. Lex Mosaica Deut. 23, 25, permittebat ut inter Israelitas illud fieret ad famem satiandam.

R. ad 2^m. Neque obstabat dies sabbati, quia opus servile non erat: *metere* erat prohibitum, sed pharisaicum est dicere, cum Maim. *In Schab.* 7, vellere spicas esse speciem missionis. Vel si servile esset, excusabatur propter necessitatem. Pharisei quidem, qui legem severius interpretari solebant, illud nefas habebant, sed Christus eos strenue et ineluctabili vi confutavit. Obiter nota, in Talmude 39 classes seu species operum servilium, quae sabbato sint prohibita, recenseri, et ad eas opera etiam minima referri.

R. ad 3^m. Quatuor utitur argumentis:

1° **Ex necessitate**, v. 3 et 4: discipuli id fecerunt ad famem

satiandam (1), et ideo excusantur, quemadmodum David culpae reus non fuit, quando, ut narratur 1 Reg. 21, 6, propter necessitatem egit quod gravius vetitum erat, sc. panes propositionis sumpsit contra legem, quae solis sacerdotibus permittebat eos edere, et in loco quidem sancto, ut patet ex Ex. 29, 33; Lev. 24, 9. « Sacerdos, ait s. Hier., non dubitavit panes dare, melius « arbitratus de famis periculo homines liberare, quam Deo « offerre sacrificium. Hostia enim placabilis Deo, hominum salus « est. »

Argumentum quod Jesus ab exemplo Davidis mutuatur est *a minori ad majus*, sicut et argumentum sequens.

Intravit in domum Dei, nempe in *atrium* tabernaculi sancti; nam in ipsum Sanctuarium, seu interius Tentorium, laicis non permittebatur ingressus.

Obiter solvitur difficultas. Sub *Abiatharis* pontificatu secundum Mc., sed 1 Reg. 1. c. sub *Achimelecho*, patre Abiatharis, illud evenisse dicitur.

R. Forsitan bina nomina patri fuerunt (s. Chrys.), adeo ut et suum et filii nomen ferret, sicut alibi legitur filium etiam patris nomen habuisse (2 Reg. 8, 17; 1 Par. 18, 16). Alii dicunt filium simul cum patre supremo sacerdotio functum fuisse: sed hoc contra legem esset. Sunt qui ἐπὶ A. vertant: *in pericopa Abiatharis*, in ea Scripturae parte quae inscribitur *Abiathar* (Mc. 12, 26 coll. L. 20, 37, ἐπὶ βραχίον in pericopa *de rubo*), ubi res gestae Abiatharis praecipue narrantur: sed hoc pro mero libitu ponitur; namque ἐπὶ ἀρχιερέ. L. 3, 2 sign. cum summus sacerdos esset Annas.

2º Ex ministerio sacro, v. 5 et 6: sicut sacerdotes sine culpa faciunt opera servilia die sabbati (et non semel, sed singulis hebdomadibus, ideo plur. *sabbatis*) in ministerio Templi, v. gr. ea parantes quae necessaria sunt ad sacrificia animalium (Num. 28, 9): multo magis excusantur ii qui Christo ministrant, quum ipse longe *major* sit *Templo*. Vulgata igitur legit μείζων *major* in masc.; sed praevalet μείζων in neutro gen. (hoc facile mutatum fuit in μείζων a librariis), hoc sensu: aliquid majus quam Templum est hic, seu

(1) Apposite notat s. Hier., Apostolos, cum spicas segetum manibus confricant et in ediam conso-lantur, indicium nobis praebere vitae austerioris, non praeeparatas epulas, sed cibos simplices quae-rentes. Pariter s. Chrys. miratur eorum paupertatem et rerum corporearum contemptum.

plus quam Templum (s. Iren.), i. e. quae spectant ad me, Messiam, majoris momenti sunt quam quae ad Templum pertinent. *Hic* adv. ὧδε.

3° Ex lege charitatis, contra quam peccabant Pharisei accusantes discipulos, v. 7. MISERICORDIAM VOLO etc. (cf. M. 9, 13) : ex Os. 6, 6. Hoc sibi vult : melius esset ut pro observantia sabbati studium haberetis minus ardens, et majorem charitatem erga proximum ; nam ex defectu charitatis discipulos meos reprehenditis. ET NON SACRIFICIUM : hebraismus, *magis quam*. Sub sacrificio omnis Dei cultus externus comprehenditur.

4° Tandem ex dispensatione tacita, quam ab auctoritate legitima acceperant : Christus enim, qui *dominus est etiam sabbati*, id permisit eis, v. 8. Obiter nota Christi divinitatem hic supponi, sicut in v. 6. Addit Mc., eo facilius intelligi istam permissionem, quod *sabbatum propter hominem factum* sit (ut per requiem duceretur ad Deum), *et non homo propter sabbatum*. ENIM, probat quod dixit v. 7 *innocentes*. Ad finem hujus v. 8 supple : ideoque jus habet ut legem solvat.

*Q 379. Panes propositionis.

Semel tantum, sc. hic v. 4, de istis panibus mentionem facit M.: hac occasione oportet pauca de iisdem notare.

Ita vocantur, quod ante Deum in Sancto (in parte antica Tabernaculi, vel, ubi agitur de Templo, in priore parte *aedis sacrae proprie dictae*), ad latus aquilonare, proxime Sanctum-Sanctorum, proponebantur (*panes propositionis*, hebraismus pro panes *propositi*). Saepe appellantur in hebr. *Panes faciei*, לַפְנֵי הַפָּנִים i. e. coram facie Jehovae appositi, eique oblati.

Erant azymi, in modum placentarum (ut solebant esse panes apud Hebraeos) e simila triticea confecti ; et singuli e duobus *gomer* constabant (unum *gomer* sufficiebat pro cibo viri etiam edacissimi per unum diem : videsis *Comm. nostr. in ep. Paul.* ad 2 Cor. 8, 15), adeo ut satis magni essent panes isti sancti.

Duodecim erant, non, ut vult Jos. B. 7. 5, 5, 5 et Philo II, p. 23), quia 12 sunt anni menses, sed quia 12 erant tribus Israel (cf. Apoc. 22, 2) ; sicut 12 lapides pretiosi in Rationali Summi Sacerdotis, quod aperte traditur Ex. 28, 21. Super mensam sacram seni in duplici ordine collocabantur, eisque respergebatur thus, et secundum 70 in Lev. 24, 7 addebatur sal.

Signum erant, quo populus Israel demonstrabat Deo adscribendum et quasi consecrandum esse cibum quotidie acceptum, ita agnoscens a Deo vitam nutriri et conservari. Renovabantur singulis sabbatis ; veteres, qui auferebantur, a solis sacerdotibus, ut supra diximus, et in ipso quidem Sancto, manducari poterant. Cf. *Winer, *Rwb.*, *Schaubrode* ; *Smith, *Dict.*, *Shew-bread*.

B. MANUS ARIDA SABBATO CURATA : 12, 9-14.

Praeced. vide ante q. 377.

M. 12, 9. Et cum inde transisset, venit in synagogam eorum.¹⁰ Et ecce homo manum habens aridam, et interrogabanteum dicentes: Si licet sabbatis curare? ut accusarent eum.¹¹ Ipse autem dixit illis: Quis erit ex vobis homo, qui habeat ovem unam, et si ceciderit haec sabbatis in foveam, nonne tenebit et levabit eam?¹² Quanto magis melior est homo ove? Itaque licet sabbatis benefacere.¹³ Tunc ait homini: Extende manum tuam. Et extendit, et restituta est sanitas sicut altera.¹⁴ Exeuntes autem Pharisei, consilium faciebant adversus eum, quomodo perderent eum.¹⁵ Jesus autem etc. *Post. q. 383.*

Mc. 3, 1. Et introivit iterum in synagogam: et erat ibi homo habens manum aridam.² Et observabant eum, si sabbatis curaret, ut accusarent illum.³ Et ait homini habenti manum aridam: Surge in medium.⁴ Et dicit eis: Licet sabbatis benefacere, an male? animam salvam facere, an perdere? At illi tacebant.⁵ Et circumspiciens eos cum ira, contristatus super caecitatem cordis eorum, dicit homini: Extende manum tuam. Et extendit, et restituta est manus illi.⁶ Exeuntes autem Pharisei, statim cum Herodianis consilium faciebant adversus eum, quomodo eum perderent.

L. 6, 6. Factum est autem et in alio sabbato, ut intraret in synagogam, et doceret. Et erat ibi homo, et manus ejus dextera erat arida.⁷ Observabant autem Scribae, et Pharisei, si in sabbato curaret: ut invenirent unde accusarent eum.⁸ Ipse vero sciens cogitationes eorum: et ait homini, qui habebat manum aridam: Surge, et sta in medium. Et surgens stetit.⁹ Ait autem ad illos Jesus: Interrogo vos, si licet sabbatis benefacere, an male? animam salvam facere, an perdere?¹⁰ Et circumspectis omnibus dixit homini: Extende manum tuam. Et extendit: et restituta est manus ejus.¹¹ Ipsi autem repleti sunt insipientia, et colloquebantur ad invicem, quidnam facerent Jesu.

Ratio temporis. Hoc non statim post praecedentia contigit, ut certo colligimus ex L. *Factum est in alio sabbato.* Oportet igitur M. sic intelligere: *Cum inde transisset*, i. e. cum ex agro rediisset in civitatem, probabiliter Capharnaum, *venit in synagogam eorum* (eorum, non stricte *Phariseorum* v. 2, sed generalius *Judaeorum*), ut certe singulis sabbatis, sicut ceteri Judaei pii, facere solebat. Ibi autem, aliquamdiu postea, in quodam sabbato, *ecce homo manum* etc. M. vero hoc praecedentibus tam arcte connectit, propter interiorum rei similitudinem, et hac in agendi ratione sequitur morem suum, qui talis est ut ad chronologicam rerum conjunctionem minus attendat.

Q. 380. Arida membra. De membris corporis aridis vel arefactis mentio fit in seq. locis novi Test.: 1° hic, de manu *dextra* L. *ἡ δεξιά* M. et L., *ἐξηπαυμένη* Mc., quae arida facta est ex morbo vel vulnere, non quae arida erat ex utero: intelligitur manus in qua sanguinis fluxus impeditur, unde facta sit arida, macilentia, iners seu motu destituta. 2° J. 5, 3, de hominibus qui dicuntur *aridi ἄρτοι*, i. e. quorum membra, brachia et crura, erant arefacta seu contabuerant (germ. *Abmagern*, inde *verdorren*). 3° Mc. 9, 17, de possessore a daemone qui arefiebat (gall., *se consumait lentement*). 4° L. 21, 26 *Arescentibus... praeter timore.*

Evangelistae inter se conciliantur. His praenotatis, Matthaei narrationem jam examinemus. Secundum M. Pharisei Jesum interrogant, verum secundum Mc. et L. ipsemet Jesus eos interrogat. Verisimile est, ait s. Chrys., utrumque factum esse. Rem sic cogito : Salvator ait homini qui habebat manum aridam : *Surge et sta in medium* Mc. et L. Pharisei videntes Jesum velle istum sanare, rogant : *Si licet sabbatis curare ?* M. Quibus respondet Christus per hanc quaestionem : *Interrogo vos ego si licet sabbatis benefacere, an male ; animam (vitam) salvam facere, an perdere ?* Mc. et L. *Quis erit ex vobis homo, qui habeat ovem unam* etc. ? M. Quasi dicat : vos petitis num sabbatis curare liceat ; ego respondeo, absurdum quid esse in hoc quod nefas diceretur hominibus bene facere. Quis ex vobis hoc contendere ausit ? *At illi tacent* etc. Mc.

Hic apud M. 12, 10 primum mentio fit de interrogatione maligna facta Salvatori nostro : hac occasione, pro more nostro in hoc commentario, ponimus quaestionem generalem.

Jesus interrogatus ex mala intentione.

***Q. 381.** Quid et a quibus Jesus interrogatus fuit cum prava intentione seu tentandi causa ? Pro responso percurrere totum Evangelium.

R. 1º Hic M. 12, 10 Pharisei interrogant : *Si licet sabbatis curare ?*

2º M. 15, 1 Scribae et Pharisei rogant Jesum quare discipuli ejus transgrediantur traditiones Seniorum, non lavando manus antequam cibum sumant.

3º J. 8, 3 iidem rogant an mulier adultera non debeat lapidari.

4º M. 19, 3 Pharisei petunt : *Si licet homini dimittere uxorem suam quacumque ex causa ?*

5º M. 21, 16 Principes Sacerdotum et Scribae rogant Jesum quare permittat ut in ejus honorem cantetur *Hosanna Filio David*.

6º M. 21, 23 Synedristae petunt in qua potestate Jesus faciat opera sua.

7º M. 22, 17 Pharisei interrogant : *Licet census dare Caesari, an non ?*

8º M. 22, 23 Sadducaei quaerunt : Cujus viri erit in resurrectione uxor quae septies nupsit ?

9º M. 22, 34 Pharisei interrogant : *Magister, quod est mandatum magnum in lege ?*

10º J. 18, 19 Pontifex interrogat Jesum de discipulis et de doctrina ejus, certe malo fine.

11º L. 23, 9 tandem Herodes interrogavit Jesum, sed cum tanta impudentia ut nullum acceperit responsum.

Q. 382. Cujusnam delicti Christus reus habitus fuit occasione manus aridae sanatae ? Quomodo accusationem repulit ?

R. Quum haec sanatio sabbato facta fuisset, Scribae et Phari-

saei violati sabbati ipsum reum habuerunt ⁽¹⁾: sed istos confutavit, disputans *e concessio* per argumentum *a minori ad majus*; quasi diceret: fatemini unicuique licere ovem suam unicam e fovea (puta, e cisterna, ubi certo peritura sit in aqua) levare in sabbato ⁽²⁾, multo magis licet hominem sanare. Similem ratiocinationem vide L. 14, 5 et 13, 15. Dein plenius et efficacius eis os oclclisit, infirmum illum per miraculum sanando.

Licet cum s. Hier. et s. Ambr. in L. 5, 40 haec accommodare efficaciae gratiae, per quam restituuntur et confortantur ad fructuose operandum ea quae antea emortua erant per peccatum.

14. Ista confutatio, et verbis et opere facta, Pharisaeos vehementer exasperat (L. *repleti sunt insipientia*, *αυται* hic *insano furore*), et ultionem meditantur. Supra v. 3-9 confutatio solis verbis facta eos non adeo commovet: « Ubi enim, ait s. Chrys., nihil mirum « agitur, quietiores sunt: ubi vero quosdam vident morbo levatos, « ferociunt.»

Q. 383. Qua occasione primum legitur inimicos Jesu voluisse eum perdere? Quid tunc fecerunt in hunc finem? Quid postea?

R. Occasionem statim narravi. Nondum statuerunt eum occidere, sed jam inter se deliberarunt *quidnam facerent ipsi* L., *quomodo eum perderent* M. et Mc.: num per calumnias, num per insidias (v. gr. eum in verbis capiendo), num per accusationem coram tribunali; an vero per vim et arma id attentarent. *Herodianos* (de quibus q. 1088) sibi consociarunt (sicut postea M. 22, 16), ut facilius et efficacius Jesum perdere possent: hoc notat hic Mc.

Postea, crescente odio et invidia, perniciosi modum propius et firmiter determinarunt: vide q. 1155, ubi ex universo Evangelicae historiae campo colliguntur et coagmentantur quae de inimicitiis contra Jesum sensim ingravescentibus, deque pravis Judaeorum consiliis adversus eum, passim narrantur. Interea temporis varias illas rationes, ibi indicatas, pro data opportunitate adhibuerunt: sic mox videbimus M. 12, 24 insignem calumniam contra ipsum proferri.

(1) Secundum statuta Rabbiorum tunc solum licet violare sabbatum, quando de vitae periculo agitur: *Ioma*, 8, 6.

(2) Hoc tunc ut licitum habebatur; sunt qui putent id postea prohibitum fuisse, ut constat ex Gemara *Schabb.* f. 128, 2; verum ibi praescribitur eam relinquere in fovea, et permittitur tantum eam curare et nutrire. Opinor ego Gemaram loqui de casu quo ovis non periclitetur de vita.

C. CHRISTI MANSUETUDO: 12, 15-21.

Praeced. vide ante q. 380.

M. 12, 15. Jesus autem sciens recessit inde: et secuti sunt eum multi, et curavit eos omnes: ¹⁶ et praecepit eis ne manifestum eum facerent. ¹⁷ Ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam, dicentem: ¹⁸ Ecce puer meus, quem elegi: dilectus meus, in quo bene complacuit animae meae.

Ponam spiritum meum super eum, et iudicium gentibus nuntiabit. ¹⁹ Non contendet, neque clamabit, neque audiet aliquis in plateis vocem ejus: ²⁰ arundinem quassatam non confringet, et linum fumigans non extinguet, donec ejiciat ad victoriam iudicium: ²¹ et in nomine ejus Gentes sperabunt. ²² Tunc oblatus est etc. *Ante q. 387.*

15. RECESSIT INDE, quia tempus Passionis suae nondum advenerat, M. 26, 45. Facit idipsum quod M. 10, 23 discipulis praeceperat. Exiit e synagoga, de qua supra v. 9, et cum discipulis suis recessit ad mare, et multa turba a Galilaea et Judaea secuta est eum, Mc. 3, 7. Addit M. curavit eos omnes, et v. 16 praecepit eis *ἐπιτιμᾶν* severe interdixit cum minis, ne manifestum eum facerent. Hoc autem prohibuit ne inimicos suos magis offenderet, vel ne turbam commoveret per expectationem regni temporalis; vel potius, ut innuunt quae sequuntur apud M., ut testaretur se non quaerere laudem humanam, sed modestum esse et humilem, secundum prophetiam Isaiae, de qua nunc.

M. obiter quaedam interponit de mansuetudine et benignitate Jesu, qui legem mitissime interpretatur 12, 1-13, miseros quosvis curat v. 15, ne inimicis quidem resistere vult (*recessit* v. 15), modestiam et humilitatem ostendit, praesertim cum prohibet ne miracula sua divulgentur v. 16, verbo perficit omnia quae hac de re praedicta fuere.

Q. 384. Quomodo Isaias Christi mansuetudinem praedixit?

Resp. **17.** Tota ista agendi ratio a Christo servata fuit, eo fine UT ADIMPLERETUR praedictio Is. 42, 1-4 *Ecce puer* etc. S. Matthaeus nec verba hebraica, nec graeca 70 Interpr. sequitur, sed locum libere adducit secundum sensum. Universam vaticinationem recitat, quamvis ad propositum suum proprie spectent ea sola quae habentur v. 19 et 20.

18. Puer seu servus Jehovae hic apud Isaiam intelligitur, non populus Israel (ut 70 volunt cum addant voc. *Israel*), non ipsemet propheta aut prophetarum collegium (quod contendunt rationalistae), sed Messias, *servus Dei* *אֲרָם־עֲבָדָיו*, ut certo constat ex

authentica Matthaei interpretatione. *Ponam spiritum* etc., plenitudinem spiritus mei dabo illi, sc. eximias dotes et virtutes illas, quae ad munus ejus perfecte obeundum necessariae sint.

Tali animatus spiritu, *judicium gentibus nuntiabit*, seu potius *proferet, educet* (ut Is. in hebraeo יוֹצִיא, et in vers. Hier.). *Judicium*, hebr. מִשְׁפָּט *mischpat*, in bonam partem sumitur pro *jus*,

seu id quod aequum et rectum et sanctum est. Ita Reinke, *Die Mess. Weiss.* in h. l. Sensus est: legem sanctam, cultum verum, religionem perfectam proferet, non solum inter Judaeos, sed inter *gentiles*: verbo, regnum Messianicum per totum orbem stabiliet.

Qua ratione id factururus sit nunc dicitur v. 19: sc. non ista ratione, qua reges terreni solent agere, cum regnum invehere, firmare et ampliare volunt; vel, si haec ad historiam Jesu referamus, non sese geret, in doctrina praedicanda, sicut Pharisei superbi et Scribae: *Non contendet, neque clamabit* etc.

Bisp. vero et partim Schegg *judicium* in malam partem intelligunt, illud nempe quod a Messia exercetur contra regnum falsorum numinum et diaboli, contra regnum mali (contra *gentiles* idololatrias) per omnia seculorum spatia, donec tandem extremo mundi tempore supremum attingat culmen, et victoria perfecta in malum referatur (*donec ejiciat judicium ad victoriam*). Sed huic interpretationi obstat, Messiam non ut judicem et mali vindicem, sed ut benignum et mansuetum liberatorem hic describi.

19. NON CONTENDET NEQUE CLAMABIT etc.: non erit violentus, arrogans et turbulentus, sed tranquillus, lenis, modestus et mansuetus.

Duplex proverbium. 20. ARUNDINEM QUASSATAM....., ET LINUM FUMIGANS etc.: duplex locutio proverbialis, qua significatur Christum futurum esse benignum erga miseros, debiles et pauperes. Ipse non se geret sicut reges et magnates terreni, qui duros se et immisericordes ostendere solent, quotiescumque res agitur cum iis qui resistere nequeunt, qui potestate non gaudent, qui similes sunt *calamo* jam *quassato* (cf. Is. 36, 6) et *lino* seu *ellychnio* jam extincto (sufflatu dempta flamma, sed lino adhuc *fumante*), i. e. quibus nullae fere sunt vires (Is. 43, 17 *contriti sunt quasi linum et extincti sunt*). E contrario numquam addet afflictionem

afflictis; imo, quod magis est, eos non deseret aut repellet; sed potius, quod omnium maximum est, ipse ad se vocabit, curabit, solabitur et sanabit miseros quosvis, humiles et inopes, viles et despectos hujus mundi. Ideo statim ab initio in oratione Montana exclamat: *Beati pauperes, beati qui lugent, beati qui patiuntur* etc. Et M. 11, 28 *Venite ad me omnes qui laboratis* etc. Imo indoles ejus propria et distincta hac in re praesertim consistit, M. 11, 5 *Pauperes evangelizantur*.

Nota *quassatos* istos, quos Christus non *conterit*, sed potius adjuvat, intelligi miseros tum corporales, tum etiam spirituales, puta, peccatores, erga quos valde benignum sese praebuit, et propter quos imprimis venit in mundum: M. 18, 11 *Venit salvare quod perierat*, nempe quod nondum perfecte perierat, quod nondum penitus erat *confractum*, linum *extinctum* sed adhuc *fumigans*. Recte s. Hier. in *Is.*: « Cunctis erit placabilis, et veniam dabit peccatoribus. »

Ita leniter et humaniter (ut dictum est v. 19 et 20) in administrando regno suo aget, DONEC EFICIAT, exire faciat JUDICIUM suum AD VICTORIAM ⁽¹⁾, i. e. donec fundet et stabiliat *jus*, donec legem suam in mundo triumphare faciat; aliis verbis, donec *gentes* (hebr. *insulae* 𐤇𐤍𐤏𐤃 nationes exterae, remotae) omnes ei subjiciantur per fidem, atque *in nomine* (hebr. *in lege*) *ejus sperent* (v. 21), spem salutis in eo (*nomen* pro persona, ut saepe) habeant. — Bisp. ita: donec per ultimum judicium, quod in fine seculorum exercebit, perfectam referat victoriam; aliis verbis, ipse aliquando (in ultimo judicio) omnes hostes suos penitus et in perpetuum devinctet. Partim etiam sic interpretatur s. Chrys., cum ait: « Mala Judaeos invasura praenuntiat. » Verum, ut supra dixi, totus contextus apud Is. et ap. M. suadet ut *judicium* in bonam partem sumamus. Cf. Reinke *Die Mess. Weiss.* 2 B., qui hoc oraculum praeclarissime tractat.

*Q. 385. Repetendi gratia. *Arundinem quassatam non confringet, et linum fumigans non extinguet*: quis et de quo hoc praedixit? Quo sensu? — Resp. collige ex statim dictis.

(1) Loco *donec eficiat judicium ad victoriam*, in hebr. hic v. 3 legitur: *ad veritatem educet judicium* (vel Vulg. *in veritate educet judicium*, i. e. judicium ejus erit veritas, sanctitas), sed mox additur v. 4 *donec ponat in terra judicium*.

**P. II. Phariseorum calumnia refutata, eorumque petitio
rejecta et reprehensa : 12, 22-45.**

Consideratio praevia, de rerum factorumque constanti progressionē.
Ut dicemus q. 1129, Pharisei fuerunt praecipui Jesu adversarii, contra quos per totam vitam publicam luctari debuit Salvator, et in dies majore et acriore certamine, usquedum circa vitae finem eos vehementissime arguit, eorumque iram ad culmen perduxit (M. 23) : unde factum sit ut tandem per ipsorum scelus occisus fuerit.

Hactenus M. tres eorum accusationes, sc. blasphemiae (M. 9, 3), amicitiae cum Publicanis et peccatoribus (M. 9, 11), et violati sabbati (M. 12, 2, 10), fuse exposuit, addita earum refutatione : nunc autem, occasione sanati daemoniaci (quod tamen eodem tempore ac praecedentia contigisse non videtur), gravior refertur calumnia, ex sola malitia inventa, quae nata erat Jesum populo maxime invisum reddere, imo munus ejus Messianicum funditus evertere : nempe ipsamet ejus miracula, per quae suam demonstrabat dignitatem et auctoritatem, ope daemonis perfici. Ideo etiam Christus dedita opera et diligentissime istam confutat calumniam ⁽¹⁾. Deinde signum de coelo, quod Pharisei, iidem qui contendebant signa ejus per daemonem patrari, impudenter rogare audent, aperte recusat, et eos severe reprehendit, pessimos induratosque ipsos esse ostendens.

Q. 386 (pro repetitione). Quinam fuerunt praecipui adversarii Christi ? Quasdam eorum calumnias indica, praesertim graviozem illam de *Beelzebub*.

Resp. ex modo dictis collige.

His praenotatis, accedimus ad tractationem illorum quae ad punct. II spectant.

Divisio. Ea jam in duas particulas subdividimus : A/ Pharisei, qui miracula Jesu daemonis potestati prave adscribunt, confutantur et dure reprehenduntur. B/ Signo de coelo eis denegato, iterum objurgantur, et cum homine, qui in possessionem diabolicam relabitur atque adeo pejor fit quam antea, comparantur.

¹ Obiter et strictim c. 9, 34 mentio interjicitur de calumnia illa gravissima quae hic 12, 24-29 dedita opera et plenius tractatur.

A. PHARISAEI, CHRISTUM CALUMNIANTES OCCASIONE SANATI
DAEMONIACI, CONFUTANTUR ET DURE REPREHENDUNTUR: 12, 22-37.

Ordo rei tractandae. Quinque rerum capita in hac pericopa commode distinguuntur: a/ occasio calumniae; b/ ejusque confutatio. c/ Peccata contra Spiritum s., qualis est illa calumnia, non remittuntur. d/ Arbor bona vel mala ex fructibus dignoscitur. e/ Verbum otiosum puniatur: multo magis calumniae.

a. DAEMONIO EJECTO, FIT CALUMNIA.

Præced. vide ante q. 384.
M. 12, 22. Tunc oblat-
tus est ei daemonium ha-
bens, caecus et mutus: et
curavit eum ita ut loque-
retur, et videret. ²³ Et
stupebant omnes turbae,
et dicebant: Numquid hic
est Filius David? ²⁴ Pha-
risaei autem audientes,
dixerunt: Hic non ejicit
daemones nisi in Beelze-
bub principe daemonio-
rum. ²⁵ Jesus autem etc.

Mc. 3, 22. Et Scribae,
qui ab Jerosolymis de-
scenderant, dicebant:
Quoniam Beelzebub ha-
bet, et quia in principe
daemoniorum ejecit dae-
monia.

L. 11, 14. Et erat eji-
ciens daemonium, et illud
erat mutum. Et cum eje-
cisset daemonium, locutus
est mutus, et admiratae
sunt turbae. ¹⁵ Quidam
autem ex eis dixerunt:
In Beelzebub principe
daemoniorum ejicit dae-
monia.

Q. 387. 1° Occasione cujus miraculi Scribae calumniantur Jesum de Beelzebub? 2° Quomodo in hoc miraculo significatur conversio peccatorum? 3° Ostende pravum animum istorum calumniatorum.

Resp. ad 1^m: vide verba M. statim recitata. Quae narrantur v. 22-24 similia sunt eis quae supra q. 32-34 leguntur. Unum est hic elucidandum.

23. NUMQUID HIC EST FILIUS DAVID? *μὴτι* indicat eos dubitare: propter miraculum propensi quidem sunt ad credendum, sed tota Jesu conditio externa non concordat cum opinione eorum de Messia rege terreno. Est fidei initium.

R. ad 2^m. **Homiliticum.** S. Hier. « Tria signa simul in uno
« homine perpetrata sunt: caecus videt, mutus loquitur, possessus
« a daemone liberatur. Quod et tunc quidem carnaliter factum est,
« sed et quotidie completur in conversione credentium, ut expulso
« daemone, primum fidei lumen aspiciant, deinde in laudes Dei
« tacita prius ora laxentur. » Quam recta, quam pulchra est haec
annotatio!

R. ad 3^m. **V. 24.** Pharisei, qui ibi aderant, quique secundum Mc. erant *legisperiti ab Jerosolymis* (certe inde venerant hostili

animo), quum *a priori* negarent Jesum esse Messiam (*Filium David*), argumentum, quod ex operibus ejus mirabilibus erui poterat, infirmare conantur, dicentes illa per pactum cum daemone fieri (cf. supra 9, 34). Sed istud ipsimet Jesu non dicunt, quod probi adversarii fecissent; satius ducunt id clam spargere inter turbam: quod colligitur ex M. v. **25** *Sciens cogitationes eorum*, et L. *Ut vidit cogitationes* etc.

Apte notat s. Chrys., istos pejores fuisse quam ipsummet daemonem, quippe qui e corpore secessisset, nihil locutus. Isti *invidia* laborabant, cui nullum par malum, ait idem s. Chrys.: *invidia* enim violat charitatem, quae prima est inter virtutes.

b. SATANAS SATANAM NON EJICIT.

Præced. vide ante q. 387.

M. 12, 25. Jesus autem sciens cogitationes eorum, dixit eis: Omne regnum divisum contra se, desolabitur: et omnis civitas vel domus divisa contra se, non stabit. ²⁶ Et si satanas satanam ejicit, adversus se divisus est: quomodo ergo stabit regnum ejus? ²⁷ Et si ego in Beelzebub ejicio daemones, filii vestri in quo ejiciunt? Ideo ipsi iudices vestri erunt. ²⁸ Si autem ego in spiritu Dei ejicio daemones, igitur pervenit in vos regnum Dei. ²⁹ Aut quomodo potest quisquam intrare in domum fortis, et vasa ejus diripere, nisi prius alligaverit fortem? et tunc domum illius diripiet. ³⁰ Qui non est mecum, contra me est: et qui non congregat mecum, spargit. ³¹ Ideo dico vobis etc. *Post q. 391.*

Mc. 3, 23. Et convocatis eis, in parabolis dicebat illis: Quomodo potest satanas satanam ejicere? ²⁴ Et si regnum in se dividatur, non potest regnum illud stare. ²⁵ Et si domus super semetipsam dispertiat, non potest domus illa stare. ²⁶ Et si satanas consurxerit in semetipsum, dispertitus est, et non poterit stare, sed finem habet. ²⁷ Nemo potest vasa fortis ingressus in domum diripere, nisi prius fortem alliget, et tunc domum ejus diripiet.

L. 11, 17. Ipse autem ut vidit cogitationes eorum, dixit eis: Omne regnum in seipsum divisum desolabitur, et domus supra domum cadet. ¹⁸ Si autem et sanatus in seipsum divisus est, quomodo stabit regnum ejus? quia dicitis in Beelzebub me ejicere daemonia. ¹⁹ Si autem ego in Beelzebub ejicio daemonia: filii vestri in quo ejiciunt? Ideo ipsi iudices vestri erunt. ²⁰ Porro si in digito Dei ejicio daemonia: profecto pervenit in vos regnum Dei. ²¹ Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea quae possidet. ²² Si autem fortior eo superveniens vicerit eum, universa arma ejus auferet, in quibus confidebat, et spolia ejus distribuet. ²³ Qui non est mecum, contra me est: et qui non colligit mecum, dispergit.

Q. 388. Quibus argumentis Christus confutat Phariseos dicentes per *Beelzebub* (vera lectio est *Beelzebub*, cf. not. ad 10, 25) daemones ab ipso ejici.

R. Eos confutat quinque argumentis sequentibus.

1° Argumento **ab absurdo**, **25** et **26**: daemones sibi invicem adversarentur, atque adeo ipsimet suis quasi manibus regnum

suum destruerent ⁽¹⁾: nam *omne regnum divisum contra se, desolabitur*. Inde effatum ex Sallustio: Concordia res parvae crescunt, discordia vero maxumae dilabuntur.

Sed, numquid inter daemones nulla datur dissensio aut inimicitia? Certe magna, et maxima quidem, inter eos existit; verum, cum bonum oppugnandum est, vires conjungunt; adeo ut fieri numquam potuerit, ut vel unus ex ipsis Christum adjuverit. Cujus quidem ratio erat, quod omnia Jesu opera, praesertim vero miracula, in destructionem regni diaboli tenderent.

2° Argumentum e concesso v. 27. Quando alii Judaei, *fili vestri*, ait, i. e. discipuli vestri, ergo praesertim Pharisaeorum sectatores, daemones ejiciunt (Christus probabiliter loquitur, non de Apostolis aut discipulis suis, ut putat s. Chrys., sed de exorcistis Judaeorum, de quibus Mc. 9, 37; L. 9, 49; Act. 19, 13; cf. etiam Jos. *Ant.* 8, 2, 5; B. *J.* 7, 6, 3), id per divinam potentiam fieri fatemini; cum autem ego daemones ejicio, contenditis id effici per principem daemoniorum. Unde tacite concludit, eos secum ipsos aperte et impudenter pugnare.

3° V. 29. Potestas, qua daemones expello, eorum potestate major esse debet; secus eos subdicere, alligare et spoliare non possem: ergo diabolica virtute haudquaquam utor.

4° V. 33 (citatus infra post q. 392). Absurde loquimini, quando hinc quidem opera mea (puta, daemonis ejectionem) approbatis tamquam bona et mirabilia, illinc vero me ut virum malum, diabolica utentem operatione, habetis: etenim, si fructus sint boni, bona sit et arbor oportet; nam *ex fructu arbor cognoscitur*. Ita cum s. Chrys., contra s. Aug. et Mald., qui verba ista ad Pharisaeos referunt, hoc sensu: si vultis boni haberi, bonos proferte sermones; si male loquimini (uti res est), fatemini vos malos esse.

5° In v. 36 et 37 innuit Pharisaicam illam calumniam quondam severe judicandam esse; nam, si in die judicii reddenda erit ratio de omni verbo otioso, multo magis de accusatione falsa per invdiam illata.

(1) Rationalistae quidam (cf. De Wette) contendunt argumentationem esse mancā, quia diabolus posset seipsum expellere ad homines decipiendos. Resp. Posset ita agere *ex malo fine*, et tunc non *adversus se* ageret, sed *pro se*: non potuisset expellere in favorem Jesu qui venit destruere regnum diaboli, quia tunc vere *contra seipsum* egisset.

Praeter argumenta hic a Jesu adducta, possumus et aliud addere ex s. Chrys. in M. 9, 34 : « Ipse, ait, non modo daemones ejiciebat, « sed etiam leprosos mundabat, mortuos suscitabat, mare frena-
« bat, peccata dimittebat... : id quod numquam daemon facere
« velit, neque possit. »

His synthetice notatis ad conglobanda argumenta quibus utitur Christus, nunc quasdam verborum explicationes adjicio pro pleniori dictorum intelligentia.

27. FILII VESTRI, ut dixi supra sign. *discipuli, sectatores vestri*; quemadmodum 1 Reg. 20, 35 et 4 Reg. 2, 3 discipuli prophetarum *filii* eorum vocantur : loquitur ad Phariseos et Scribas, qui doctores erant et magistri apud Judaeos. IPSI (exorcistae) JUDICES VESTRI BRUNT, testimonium contra vos ferent, hoc sensu, quod declaraturi sint vos approbasse in ipsis idem quod in me reprehenderitis ; atque adeo certissime demonstrabunt vos calumniatores fuisse. Ergo *judices*, non potestate, sed comparatione, ait s. Hier.; seu potius *judices* pro *condemnatores* : ipsi vos arguent et confutabunt.

28. Igitur pervenit in vos regnum Dei : ergo Messias sum ego, siquidem talia perficio ego ope divina : Deus enim haec facere nequit pro falsitate. « Vide, ait s. Chrys., quomodo rursus eos « alliciat et curet, ad suamque cognitionem pertrahat, ostendatque « illos bona sua impugnare, et contra salutem suam litigare ? » Talis est Salvator noster benignissimus, ut etiam cum arguit, benefaciat ; neminem repellit, nisi qui sua sponte et voluntate sit obdurus in malo ; ideo in fine vitae tantum, cum videat omnia salutis subsidia eis inutilia fuisse, in Scribas et Phariseos durissime invehitur, infra M. 23.

Q. 389. Per verba s. Evangelii demonstra **miracula certum esse divinae revelationis indicium.**

R. M. 12, 28 Christus, Phariseos confutans, ostendit se non ejicere daemones per Beelzebub, et deinde pergit : *Si ego in Spiritu Dei, per divinam potentiam (in digito Dei, L.; respicit ad Ex. 8, 19), ejicio daemones, igitur pervenit in vos regnum Dei, i. e. certum argumentum est me verum esse Messiam, ideoque ad vos pervenisse novum Dei regnum. — Idem probatur ex J. 10, 38 : Si mihi non vultis credere, ait Christus, operibus credite ; dein addit se facere opera Patris, atque ideo Patrem in se esse, et se in Patre.*

29. Nexus. Regnum Dei advenire nequit, nisi prius divictum

fuerit diaboli regnum. *Aut*, si negatis id in Spiritu Dei a me fieri, *quomodo potest quisquam intrare in domum* (L. atrium, primas aedium partes, quas ante omnia defendere oportebat; pars pro toto ponitur) *fortis et vasa* (hebraismus, secundum latitudin. voc. כְּלִי *supellectilem, arma*) diripere etc.: probabiliter alludit Christus ad Is. 49, 24. Conclusio mente supplenda: Sic ego daemonem e corpore hominis ejicere nequeo, nisi prius eum vicerō et alligavero; hoc certe per ipsam daemonis potentiam fieri non potest, sed alia potestas, et major quidem, nempe Dei potestas, ad hoc requiritur: potestas mere humana non sufficeret, quum haec minor sit potestate diaboli. Igitur *fortis* est Satan, *domus* ejus mundus, in quo dominationem exercet propter peccatum originale; *vasa* ejus seu instrumenta (L. *arma*) sunt homines mali.

Q. 390. Ad v. 30a. 1° Quo sensu dicere potuit Christus **Qui non est mecum, contra me est?** 2° Da nexum cum praecedentibus. 3° An verba illa non pugnant cum iis quae alibi dixit Jesus, L. 9, 50 *Qui non est adversum vos, pro vobis est?*

R. ad 1^m. Quicumque Jesum ut Messiam non agnoscit, eo ipso negat eum, et tamquam veteratorem fraudumque artificem contemnit, adeoque eidem aperte adversatur. Itaque agitur de re in qua *neutralitas* haberi nequit.

R. ad 2^m. S. Hier. et s. Chrys. 1° l. verba referunt ad Satan, adeo ut sit 4^m confutationis argumentum: « Quomodo, ait s. Chrys., « is qui mecum non colligit, neque mecum est, mecum operaturus « est?... quomodo mecum daemones ejiceret? »: i. e. si iste (Satan) mecum non colligit, imo, quod magis est, si mecum quidem non est, certe mecum non operatur miracula. Sed alteram praefero sententiam, quae Christi effatum de Phariseis intelligit (s. Chrys. 2°): Si is, qui mecum non colligit, contra me est, a fortiori vos, Pharisei, qui me aperte calumniimini, contra me estis. Vel potius sic: Vos, Pharisei, vultis haberi iudices aequi, qui neque pro me neque contra me sentitis; fingitis vos tales esse qui observationem legis unice quaerant: at vero plebem decipere vultis; nam qui non est pro me, per hoc ipsum contra me est.

Utrique explicationi opponitur sermonem fieri de talibus qui erant quasi medii et inertes inter Jesum et inimicos ejus, hoc

autem nec Pharisaeis nec diabolo convenire. Ideo 3^m sententiam proponit Knab., et verba refert ad turbam hoc sensu : ego virtute divina diabolum vinco ejusque regnum destruo (v. 28 et 29) : quare unusquisque vestrum debet palam et aperte partes meas amplecti, mihiq[ue] jam positive adhaerere, debet intrare in *regnum Dei quod* (v. 28) *pervenit in vos*.

R. ad 3^m. Lucas scribit de eo qui Christo credebat, quamvis nondum perfecte ei adhaereret : nempe de quodam Judaeo, qui in nomine Christi (ergo fidem habebat) daemonia ejiciebat, quemque Apostoli prohibere volebant, quia *non sequebatur cum eis*, quia non erat de comitatu Jesu. Sed apud M. sermo fit de aliqua re adeo necessaria, ut, qui eam non habeat, eo ipso Christo adversetur : nempe de fide (*qui non est mecum*, qui non credit in me), quam quis sua sponte et voluntate respuit, ut faciebant Scribae et Pharisaei.

Q. 391. V. 30b. Explica verba metaphorica *Qui non congregat mecum, spargit*.

R. Imago sumpta est, vel de grege (J. 10, 12) ; vel potius de messe, sicut supra 3, 12, ubi de Christo dicitur : *Congregabit triticum suum in horreum*. Cf. etiam M. 6, 26 ; J. 4, 36. Igitur verba *Qui non congregat* etc. spectant duces et doctores populi, nempe Scribas et Pharisaeos, qui sua doctrina et auctoritate Judaeos ad Messiam ducere deberent ; sed qui, per hoc ipsum quod illud non faciant, homines a Messia remonent.

C. BLASPHEMIA SEU PECCATUM CONTRA SPIRITUM S. NON

REMITTETUR : 12, 31 et 32.

Præced. vide ante q. 388.
M. 12, 31. Ideo dico vobis : Omne peccatum et blasphemia remittetur hominibus, Spiritus autem blasphemia non remittetur.³² Et quicumque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei : qui autem dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc saeculo, neque in futuro.³³ Aut facite etc.
Post q. 392.

Mc. 3, 28. Amen dico vobis, quoniam omnia dimittentur filiis hominum peccata, et blasphemiae quibus blasphemaverint :²⁹ qui autem blasphemaverit in Spiritum sanctum, non habebit remissionem in aeternum, sed reus erit aeterni delicti.³⁰ Quoniam dicebant : Spiritum immundum habet.

L. 12, 10. Et omnis qui dicit verbum in Filium hominis, remittetur illi : ei autem, qui in Spiritum sanctum blasphemaverit, non remittetur.

31. Ideo necit cum v. 24, hoc modo : quia miracula mea agnoscere non vultis, et per singularem perversitatem, contra omnem

evidentiam, imo contra intimam persuasionem vestram, opera illa sancti Spiritus spiritui nequam adscribitis, *ideo dico vobis* : Non erit vobis locus emendationi et poenitentiae ; remissionem peccatorum non obtinebitis (hujusmodi peccatum, quo blasphematur contra Spiritum s., *non remittetur*) ; utique perseverabitis in malitia et misere peribitis.

Omne peccatum... remittetur hominibus : verba sunt solatio plena, iis nempe qui non peccant ex mera malitia. Possumus huc referre quae dicit s. Ambr. in *Luc.* 1, 67 : « Nemo ergo diffidat, nemo veterum conscius delictorum praemia divina desperet. Novit Dominus mutare sententiam, si tu noveris emendare delictum. »

Verumtamen solatium illud minui videtur, propterea quod Jesus statim addat *Spiritus autem blasphemia non remittetur... neque in hoc seculo, neque in futuro*. Sedulo examinanda sunt verba illa, eo vel magis quod, teste s. Aug. *Serm. II de verb. Dom.*, « Forte in omnibus sanctis Scripturis nulla major quaestio, nulla difficilior invenitur. »

Praemoneo quaest. de *Blasph. in Spir.* s. dedita opera tractari ap. s. Thom. 2^a 2^{ae}, 14.

Q. 392. *Spiritus autem blasphemia non remittetur... neque in hoc seculo, neque in futuro.* 1° Quid intelligis per *Spiritus blasphemiam* ? 2° Quomodo dicitur hanc condonandam non esse, quum in Ecclesia quorumvis venia peccatorum obtineri possit ? 3° Quotuplex distinguitur peccatum contra Spiritum s. ? 4° Quodnam dogma e verbis *neque in futuro* colligitur ?

R. ad 1^m. *Blasphemia Spiritus*, idem ac *blasphemia contra Spiritum* s. v. 32, est illa, qua Scribae et Pharisei contra omnem evidentiam, imo contra intimam persuasionem, ergo ex certa malitia, miracula Christi (v. gr. daemonum expulsionem), quae sunt opera charitatis et beneficentiae, et qua talia Spiritui s. adscribuntur, daemoni tribuunt, dicentes per Beelzebul ejici daemonem. Ut Christi sententia plenius intelligatur, oportet et alterum explicare membrum : *Quicumque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei*. Sequimur s. Hier. : « Qui, ait, scandalizatus carne mea, et me hominem tantum arbitrans, dixerit quod filius sim fabri et fratres habeam..., et homo vorator et potator sim, talis opinio atque blasphemia, quamquam culpa non careat erroris, tamen

« habet veniam propter corporis vilitatem. Qui autem manifeste
« intelligens opera Dei, cum de virtute negare non possit, eadem
« stimulatus invidia calumniatur... : isti non dimittetur. » Concinit
s. Chrys.

R. ad 2^m. Hujusmodi blasphemia, quemadmodum alia peccata
gravia contra Spiritum s. (*omne peccatum* v. 31), ex malitia volun-
tatis tantum oritur ; quamdiu autem voluntas ita est affecta, poe-
nitentiae et remissioni peccatorum locus non datur. Gratia enim
neminem cogit invitum, atque ideo libera voluntatis humanae
opera accedere debet, ut homo a peccato se convertat et justitiam
consequatur. Quo sensu dicit s. Aug. *Serm.* 196, n. 13, ed. M. :
« Qui fecit te sine te, non te justificat sine te. » Quamdiu perse-
verant ista animi sensa, remissio accipi nequit, quia nonnisi poe-
nitentibus venia conceditur.

Sed num talis mentis affectus mutari non possit ? An nemo ex
istis Pharisaeis, qui ex certa malitia miracula Jesu diabolo adscri-
bebant, postea ad fidem conversus est ? Saltem, an fieri non potuit,
ut postmodum, visis novis miraculis, v. gr. in morte Jesu obviis,
animi malitiam permutaverint ? Christus non hoc sibi vult, atque
ideo verba ejus universe sumi nequeunt, sed tacitam quamdam
circumscriptionem involvunt, nempe : non remittetur, secundum
consuetum rerum eventum ; remitti non solet ; *vix, difficillime,*
rarissime remittetur.

Et re quidem vera, quando quis ita est depravatus, ut peccet
contra Spiritum s., atque adeo ea ipsa subsidia, quibus ad meli-
orem frugem adducendus sit (v. gr. miracula), spernat et diabolo
tribuat, difficillimum est ejus voluntatem malam emendare ; ideo-
que vix umquam talis convertitur ad Deum, suorumque veniam
accipit delictorum. S. BONAVENTURA *Breviloq.* 3, 11 : « Quia, ait,
« peccatum in Spiritum s. directe impugnatur gratiam Spiritus
« sancti, per quam fit remissio peccati, ideo dicitur irremissibile ;
« non quia nullo modo possit remitti, sed quia, quantum est de se,
« directe est impugnativum medicamenti et remedii, per quod fieri
« debet remissio peccati. »

Igitur, quod peccata contra Spiritum s. remitti nequeant, hoc
non oritur ab actu Dei, quippe qui semper paratus sit omnia
delicta et scelera, etiam maxima, condonare, modo eorum poeni-

teat peccatorem : « Non est certe peccatum, ait s. Chrys. in M. « 6, 34, quod non cedat vi poenitentiae, imo potius gratiae « Christi ; » neque Ecclesiae illud adscribendum est, quippe quae a Christo acceperit potestatem relaxandi omnia crimina, etiam gravissima, modo poenitens sit rite animo affectus et vere contritus ; sed illud ab homine pendet, propterea quod pravum et obduratum est cor ejus. « Irremissibile, ait s. Th. l. c., in quantum « excludit ea per quae fit remissio peccatorum (1). »

Objicitur Christum absolute dicere *non remittetur unquam*, ideoque non licere prohibitu et arbitrio hoc interpretari per verba : *difficillime vel rarissime remittetur*.

Resp. Haec mitigatio sensu Ecclesiae, quae est interpres vivus et authenticus Scripturae, nititur. Praeterea colligitur ex universa Christi doctrina in N. T. tradita : ipso Evangelio docemur peccatores omnes (nemine excepto) ad poenitentiam a Jesu vocari ; imo et Pharisaeos quidem obduratos tacite ab eo fuisse interdum allectatos. S. Aug. *Serm.* 71, 13 : « De nullo enim desperandum est, « quamdiu patientia Dei ad poenitentiam adducit nec de hac vita « rapit impium. » Ideo pro *omnibus* orandum, *omnes* possunt se convertere si velint (quia gratia sufficiens semper adest) : imo per hoc ipsum quod *velint* resipiscere, jam signum est quod peccato contra Spiritum s. non obstringantur.

R. ad 3^m. Sex distinguuntur apud Scholasticos (cf. s. Th. l. c.) : 1° De divina gratia desperare ; 2° inani fiducia Dei misericordiam expectare absque virtutibus ; 3° veritatem aliquam fidei catholicae certo notam oppugnare ; 4° proximo invidere quia divina potitur gratia Deumque pie colit ; 5° pervicacia et obstinatio in malitia, spretis monitis quibusvis ; 6° tandem contritionis vel poenitentiae contemptus, praesertim in mortis articulo, unde impoenitentia finalis.

R. ad 4^m. a/ Dogma de aeternitate poenarum in inferno ex verbis illis indirecte colligitur. Dein b/ innuitur (non tamen certo docetur hic) quaedam peccata in altera vita remitti, atque existere

(1) Praeter haec M. verba et loca parallela (Mc. 3, 28 ; L. 12, 10', ter alibi de peccatis quae non remittuntur mentio fit in N. T., nempe Hebr. 6, 4-6 ; 10, 26 (videsis *Comment.* nostr. in *Ep. Paulinas* 6^a ed. Brugis, 1897). Tandem 3° 2 Petri 2, 20 sqq. (cf. *Comm.* nostr. in *Epist. Cath.* ed. 3a 1893).

purgatorium, seu locum in quo animae charitate Deo conjunctae expiantur. S. Greg. *Dial.* 4, 39 aperte: « De quibusdam levibus
« culpis esse ante iudicium purgatorius ignis credendum est, pro
« eo quod Veritas dicit quia si quis in s. Spiritum blasphemiam
« dixerit, neque in hoc seculo remittetur ei, *neque in futuro.* »

d. ARBOR BONA EST VEL MALA SECUNDUM FRUCTUS, SIC ET HOMO: 12, 33-35.

Praeced. vide post q. 39r.

M. 12, 33. Aut facite arborem bonam, et fructum ejus bonum: aut facite arborem malam, et fructum ejus malum: siquidem ex fructu arbor agnoscitur.

³⁴ Progenies viperarum, quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali? ex abundantia enim cordis os loquitur.

³⁵ Bonus homo de bono thesauro profert bona: et malus homo de malo thesauro profert mala. ³⁶ Dico autem vobis etc.

L. 6, 43. Non est enim arbor bona, quae facit fructus malos: neque arbor mala, faciens fructum bonum. ⁴⁴ Unaquaeque enim arbor de fructu suo cognoscitur. Neque enim de spinis colligunt ficus: neque de rubo vindemiant uvam.

⁴⁵ Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bonum: et malus homo de malo thesauro profert malum. Ex abundantia enim cordis os loquitur.

33. AUT FACITE ARBOREM BONAM (*facite*, i. e. ponite, admittite arborem bonam esse) etc. Nexum cum praecedentibus et sensum jam dedi supra q. 388, 4°.

34. *Progenies viperarum* (cf. M. 3, 7) *quomodo* etc. Sic ratiocinatur: mirum non est, vestram loquendi rationem neque ad probandum idoneam, neque charitati fraternae consentaneam (*bonam*) esse: nam *quomodo possetis bona loqui* (charitatem erga me servare), *quum sitis mali*? Loquitur enim quisque sicut est affectus, unde proverbium *Ex abundantia cordis os loquitur*. Igitur, v. 35, si cor bonum est, verba etiam recta et honesta erunt; seu, ut sermone translato ait Christus, *de bono thesauro proferuntur res bonae*, et vice versa. Christus non vult dicere omnia et singula peccatorum opera esse mala, sed loquitur de iis quae solent fieri, nempe homines malos mala opera facere.

e. VERBUM OTIOSUM: 12, 36 et 37.

M. 12, 36. Dico autem vobis, quoniam omne verbum otiosum, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo

in die iudicii. ³⁷ Ex verbis enim tuis justificaberis, et ex verbis tuis condemnaberis. ³⁸ Tunc responderunt etc.

Q. 393. Quid docet Salvator de malitia verbi *otiosi*? Quale verbum intelligitur? Quomodo haec doctrina praecedentibus connectitur?

R. De omni verbo otioso, ait, reddetur ratio in die iudicii (*omne verbum*, nominativus absolutus per hebraismum). Intelligitur verbum *otiosum* proprie dictum, quod nullam aut audienti aut dicenti aedificationis utilitatem affert; *quod nullam rationabilem causam habet*, ait s. Bern. *Serm. de tripl. cust.*, inter *Serm. de diversis* 17. Quod autem ad connexionem attinet, Christus praecedentem confirmat reprehensionem per argumentum a re minore ad majorem: si ratio reddenda sit de verbo otioso, quanto magis de sermonibus vestris malis, de calumniis et blasphemis, puta de falsissima ista accusatione qua prave contenditis daemones a me non ejici nisi ope et potentia Beelzebul! Ita s. Hier. ad sensum. Klofutar autem, post s. Chrys., *αργον otiosum, inutile*, sumit pro *πονηρον malum, perniciosum*, quo sensu Symmachus in Lev. 19, 7 adhibet vocem *αργος*: cf. *Bretschn. *Lex*. Favet contextus.

37. Ex VERBIS TUIS etc., in quantum verba sunt exterior manifestatio sensus interioris, adeo quidem ut ipsi actus exteriores sint quasi verba corpore induta.

B. CONTRA PHARISAEOS QUI TENTANTES SIGNUM PETUNT. 12, 38-45.

Summarium et divisio. Pharisei, quum fingant se credere omnia Jesu miracula hactenus patrata per daemonem facta esse, signum petunt alterius speciei, non jam in terra, sed in coelo, ubi putabant minorem esse daemonis potestatem, perficiendum. Salvator 1º illud dare merito abnuvit, et respondet miraculum plane extraordinarium, per Jonam praefiguratum, suo tempore eventurum esse; hac occasione reprehensionem adjicit. Deinde 2º istam reprehensionem adauguet per narrationem, parabolae similem, de immundo spiritu cum septem aliis redeunte. Inde subdivisio duplex.

a. SIGNUM JONAE PROPHETAE. REPREHENSIO. 12, 38-42.

Praeced. vide ante q. 393.

M. 12, 38. Tunc responderunt ei quidam de Scribis et Phariseis, dicentes: Magister, volumus a te signum videre.

39 Qui respondens, ait illis: Generatio mala et adultera signum quaerit: et signum non dabitur ei, nisi signum Jonae Prophetae. 40 Sicut enim fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus, et

L. II, 16. Et alii tentantes, signum de coelo quaerebant ab eo.

.

40 Turbis autem concurrentibus coepit dicere: Generatio haec, generatio nequam est: signum quaerit, et signum non dabitur ei, nisi signum Jonae prophetae. 41 Nam sicut fuit Jonas signum

tribus noctibus : sic erit Filius hominis in corde terrae tribus diebus, et tribus noctibus. ⁴¹ Viri Ninivitae surgent in judicio cum generatione ista, et condemnabunt eam : quia poenitentiam egerunt in praedicatione Jonae. Et ecce plus quam Jonas hic. ⁴² Regina austri surget in judicio cum generatione ista, et condemnabit eam : quia venit a finibus terrae audire sapientiam Salomonis, et ecce plus quam Salomon hic. ⁴³ Cum autem immundus etc. *Post q. 396.*

Ninivitis : ita erit et Filius hominis generationi isti. ³¹ Regina Austri surget in judicio cum viris generationis hujus, et condemnabit illos : quia venit a finibus terrae audire sapientiam Salomonis : et ecce plus quam Salomon hic. ³² Viri Ninivitae surgent in judicio cum generatione hac, et condemnabunt illam : quia poenitentiam egerunt ad praedicationem Jonae, et ecce plus quam Jonas hic.

QUAESTIO SYNTHETICA.

Num Jesus res petitas semper concessit?

Primum apud M. legitur aliquid a Jesu petatum et non obtentum fuisse. Hac occasione universum Evangelicae historiae campum perlustrantes, inquiremus quatenus fuerit agendi ratio Salvatoris nostri cum ab eo quidpiam rogaretur : num precibus annuere soleret, et quandonam eas repulerit.

Utilis quaestio. Inde 1° admirabilem Jesu benignitatem ex ipsius *actibus* discemus. Quamvis enim *verba* sint manifestatio sensus interioris, ut dixi supra ad v. 37, saltem pro Deo qui certo novit utrum sincera sint necne : verum tamen est plenior et certior manifestationem haberi in ipsis *operibus* seu *actibus externis* ; praesertim pro nobis hominibus, qui non possumus semper scire utrum verba reipsa respondeant sensibus interioribus. Igitur *actiones* Jesu intuebimur, et videbimus ipsum *numquam* denegasse quod convenienter dare poterat. 2° Melius intelligemus vim piae ad Deum precationis, veritatemque dicti hujus *Petite et accipietis*. Praeterea 3° causas, ob quas petitio interdum rejecta fuerit, detegemus ; illasque nobis accommodantes, colligemus quatenus vitare debeamus, cum Deum precamur.

Tria illa puncta, generali modo tractata, aptam dabunt materiam pro **homilia** introductoria : et in iis quae sequuntur q. 394 facile invenietur schema pro alia **duplici homilia** vere Evangelica.

Sit igitur quaestio sequens :

***Q. 394.** Quandonam Jesus in Evang. legitur 1° petitioni sibi factae annuisse, et 2° eam repulisse?

Utrumque quaestionis membrum distinctim solvemus in gratiam concionatoris sacri.

Jesus rem petitam concedit (Puncta homiliae).

a/ *Semper* annuit petitioni, quando recto fine et de re bona fit: sive res sit spiritualis (ex. *Doce nos orare* L. 11, 1; *Edissere parabolam* M. 13, 36; adolescenti, qui eum interrogat de via salutis et de perfectione, plene satisfacit M. 19, 16-21), sive corporalis (recogita innumeras sanationes per miraculum factas), etiamsi maxima haec sit et inaudita (ut cum filia Jairi, filius viduae Naim, et Lazarus ad vitam revocatur), aut ipso quasi indigna et tempore non opportuno postulata conversio aquae in vinum J. 2; benedictio parvulorum, M. 19, 13; tametsi res sit quasi supervacanea (ambulatio Petri super mare); vel saltem a viris indignis petatur (cum Samaritani rogant ut apud eos maneat, J. 4, 40; adde exemplum Centurionis, viri peregrini, M. 8, 5). Exceptio vera non est Mc. 5, 18 coll. L. 8, 38, ubi daemoniaco sanato non conceditur ut possit Jesum sequi: bona quidem res et ex recto animo postulabatur; sed Salvator judicavit in illis rerum adjunctis *melius* fuisse ut iste domum rediens, miraculum sibi factum divulgaret.

b/ Imo non solum annuit semper, sed plerumque id *statim* facit: atqui bis dat, qui cito dat. Aliquando paululum differt, ut erga duos caecos prope Jericho q. 546, et erga Chananaeam M. 15, 23; sed id facit ad majus bonum, ut petentes perseverent in precibus, ut instantius rogent, ut eorum fides magis eluceat, ut miraculum ab adstantibus melius animadvertatur etc.

c/ *Plus* interdum largitur quam ab eo quaesitum fuerat: semet ipse describit sub imagine regis a quo petitur dilatio pro solutione debiti, et qui non tantum dilationem concedit, sed totum debitum, etsi ingentissimum, condonat: M. 18, 27. Ex iis quae fecit Jesus insigne exemplum est in bono latrone, cf. q. 874. Etiam in muliere Samaritana, quae dum petit aquam corporis, animae gratiam accipit, J. 4.

d/ Vota saepe *praevenit*, adeo quidem ut ea ipsa, quae verbis expressis nondum prolata fuerint, benigne perficiat: v. gr. in re spirituali, mulier Samaritana, et Zachaeus L. 19, 5; in re corporea, filius viduae Naim L. 7, 13, languidus prope piscinam Bethsaidae J. 5, 6, utraque panum multiplicatio.

e/ Imo vero, preces audit etiam tum cum eas recusare videtur; si enim aliud det, melius et majus est: sic M. 8, 22 viro roganti ut possit ire et sepeh're patrem, jubet ut in comitatu suo maneat; J. 11, 6 non sanat Lazarum infirmum, sicut rogabatur, sed eum mortuum ad vitam revocat.

Jesus rem petitam non concedit (Puncta homiliae).

Preces tunc tantum rejicit quando res bona aut finis rectus non erat.

Exempla jam tradam plurima.

a) Postulata prava et impia daemonis in deserto Tentationis repellit cum indignatione, M. 4, 1 sq.

b) Pharisaeorum petitiones etiam semper spernit, quia vel verae tentationes sunt, vel nonnisi invidiae et malitiae testimonia. Sic bis recusat eis dare signum de coelo, hic apud M., et infra M. 16, 1. Sic eosdem non audit, cum velint ut pueris *Hosannah* clamantibus silentium imponat. M. 21, 16. Cf. q. 381 de iis qui aliquid a Jesu rogarunt cum prava intentione.

c) Fratres seu cognatos repellit J. 7, 4, quando hi requirunt ut Hierosolymam eat et mundo se patefaciat : superbi enim et ambitiosi erant isti.

d) Binos Apostolos, Jacobum et Joannem, bis repudiat : primum L. 9, 54, cum obtinere conantur ut ignis descendat de coelo et consumat Samaritanos, quod ulciscendi cupidinem probebat; dein, quando primas sedes ex vana gloria et superbia petunt, M. 20, 20 sq.

e) Petrus M. 16, 23 et discipuli J. 11, 8 non admittuntur, cum exoptant ut Jesus sese periculis et cruciatibus non offerat : nobili quidem animo loquuntur, sed res non erat bona : Dei enim voluntas erat ut Jesus pateretur.

Regulae supra enuntiatae exceptio videtur M. 8, 34, ubi Geraseni (Gadareni) quod rogabant consecuti sunt, sc. ut Jesus abiret, quamvis hoc in se bonum non esset : sed re penitus inspecta, eadem ratio hic reperitur ; nam bonum erat margaritas ante porcos non projicere.

His obiter praemissis, Evangelistam nostrum de signo a Pharisaeis petito audiamus.

Nexus cum praecedentibus apud M. talis esse videtur : vidimus M. 12, 24 Pharisaeos dixisse Jesu miracula per Beelzebul fieri ; apte igitur narratur, miraculum novum, in coelo perficiendum, ipsis concessum non fuisse. Refert L. 11, 16 *alios* fuisse qui signum de coelo peterent, sed isti *alii* ad idem hominum genus pertinent.

38. *Tunc*, cum morem gerere et recedere oportebat (s. Chrys.), sc. postquam rite confutati fuerant. *Responderunt* : occasionem arripientes ex iis quae Christus contra alios illos Pharisaeos dixerat. *Magister, volumus* : nunc, ut notat s. Chrys., adulantur, atque ideo in illos vehementer invehitur. « Quando, perguit ille, « illum aspere interrogabant, et contumelia afficiebant, moderate « cum illis loquebatur; cum autem adulabantur, acriter et cum « multa vehementia, ostendens se utroque illo affectu esse superiore. » Vide assentationem M. 22, 18.

Q. 395. Qua occasione Christus de **signo Jonae Prophetae** locutus est? Explica illud signum.

R. Semel et iterum legitur de eo mentionem fecisse, occasione petitionis *signi de coelo*.

1º Hic apud M., quando Judaei contumaces (¹), et speciatim Scribae et Pharisaei, tot tantisque miraculis, quae Jesus fecerat, haud credentes, petierunt aliud *signum* i. e. miraculum videre, puta

(1) GENERATIO ADULTERA, sensu translato, pro *infideli*: sub imagine matrimonii Scriptura saepe exprimit mutuam necessitudinem et vinculum Deum inter et populum Judaeum. Sic quaevis infidelitas erga Jehovah, et quaevis conversio ad idola gentilium, dicitur *adulterium* et *fornicatio* Jer. 3, 8; Ezech. 16, 3 etc.

signum *de coelo* (L. 11, 16): v. gr. solis stationem vel obscuracionem ejus, vel descensum ignis de sublimi, vel tonitrua et fulgura in coelo sereno etc.: « Quasi non possint et illa calumniari, et dicere « ex occultis et variis aeris passionibus accidisse (s. Hier.). » Tunc respondit Christus v. 39 et 40, pravis istis hominibus in praesentia non concedendum esse quod postularent; attamen praedixit fore ut postea daretur eis *signum Jonae*, i. e. miraculum suae resurrectionis per historiam Jonae (Jon. 2, 1) praefiguratum, quod certe majus erit quam omne signum de coelo.

SICUT ENIM FUIT JONAS IN VENTRE CETI: vox hebraica יָוֹן dag, quae in libro Jonae adhibetur, sign. generatim *piscem*, et ita vertitur ibi in Vulg. (*praeeparavit Dominus piscem grandem*). Jam vero *piscis* ille *grandis* non necessario cogitandus est *cetus* vel *balaena* ⁽¹⁾. TRIBUS DIEBUS ET TRIBUS NOCTIBUS ⁽²⁾, et supple *inde salvus exiit*: SIC ERIT FILIUS HOMINIS (ego Messias ero) IN CORDE TERRAE (in sepulcro, vel, secundum aliorum sententiam, in limbo Patrum) TRIBUS DIEBUS ET TRIBUS NOCTIBUS, et supple *inde vivus resurget*.

2º M. 16, 4 Jesus rursum verba fecit de signo Jonae Prophetæ: vide infra q. 473.

Q. 396. Quomodo Christus Judaeos contumaces (imprimis Scribas et Phariseos v. 38) arguit ex comparatione 1º cum Tyriis et Sidoniis, imo et Sodomitis; 2º cum Ninivitis et regina Sabae?

R. ad 1º: cf. q. 367 et 370.

R. ad 2º. V. 41 et 42. Ninivitæ, per praedicationem Jonæ (Jon. 3, 5), ad poenitentiam adducti sunt, sed Judæi nolunt obtempe-

(1) Les fanons, qui se trouvent dans la bouche de la baleine, ne lui permettent pas d'avaler des corps tant soit peu volumineux. Le poisson de Jonas était probablement un requin monstre, « Winer *Rewb. Fische*. Cf. LAMY, *Le Prophète Jonas*, in *Miscell. Revue cath. de Louv.* Mars 1874.

(2) **Tres dies pro die tertio.** Dies et noctes non sunt separatim sumendae: ista loquendi ratio nihil aliud significat quam dies naturales 24 horarum. Non necesse est asserere Jonam ibi inclusum fuisse per tres dies completos: potest fieri ut sit synecdoche qua totum dicatur pro parte; quemadmodum Esther 4, 16 coll. 5, 1 jejunium quod servari debuit per *tres dies et tres noctes*, tertio die vix inchoato absolvitur. Cf. Tob. 3, 10 et 12. Ita etiam Christus non fuit in sepulcro per tres dies completos, sed per partem feriae 6ae, per totum sabbatum, et per partem diei dominici. Verum quidem est M. 27, 63 et Mc. 8, 31 affirmari Jesum *post tres dies* ad vitam rediturum esse; sed sensus est *die tertio*, ut patet ex M. 10, 21; 17, 22, et L. 9, 22. Dein Judæi, cum custodiam sepulcri a Pilato petant, in memoriam revocant Jesum dixisse *Post tres dies resurgam*: attamen rogant ut sepulcrum custodiatur *usque in diem tertium* M. 27, 63. Simile quid legitur L. 2, 21 *Postquam consummati sunt dies octo, ut circumcideretur puer*: Christus tamen die octavo circumciscus fuit. Eodem sensu adhibetur *post* in Deut. 31, 10 *Post 7 annos, anno remissionis*: nam annus remissionis septimo quoque anno recurrebat.

rare monitis Christi, qui multo major est Jona. Pariter *regina Austri* (nempe *Sabae*, quae urbs est Arabiae Felicis, ad meridiem Palaestinae), haud mediocrem ostendit cupiditatem audiendi sapientiam Salomonis; namque ad eum venit (3 Reg. 10, 1; Par. 9, 1) *a finibus terrae*, i. e., per hyperbolen popularem, a regione remotissima: Judaei autem verba Christi, qui Salomone longe sapientior est, contemnunt. Ninivitae et regina Sabae *urgent in iudicio*, tamquam testes coram iudice, *et condemnabunt eos*: « Non sententiae potestate, ait s. Hier., sed comparationis exemplo »: cf. M. 12, 27.

b. DE IMMUNDO SPIRITU CUM SEPTEM ALIIS REDEUNTE.

12, 43-45.

Praeced. vide ante q. 394.

M. 12, 43. Cum autem immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida, quaerens requiem, et non invenit. ⁴⁴ Tunc dicit: Revertar in domum meam, unde exivi. Et veniens invenit eam vacantem, scopis mundatam, et ornatam. ⁴⁵ Tunc vadit, et assumit septem alios spiritus secum nequiores se, et intrantes habitant ibi: et fiunt novissima hominis illius pejora prioribus. Sic erit et generationi huic pessimae. ⁴⁶ Adhuc eo loquente etc. *Ante q. 399.*

L. 11, 24. Cum immundus spiritus exierit de homine, ambulat per loca inaquosa, quaerens requiem: et non inveniens dicit: Revertar in domum meam unde exivi. ²⁵ Et cum venerit, invenit eam scopis mundatam, et ornatam. ²⁶ Tunc vadit, et assumit septem alios spiritus secum, nequiores se, et ingressi habitant ibi. Et fiunt novissima hominis illius pejora prioribus.

Nexus. Maxima reprehensione digni sunt Pharisei, propterea quod nunc, post audita et visa miracula Jesu, quibus credere nolunt, gravioris culpae quam antea rei sint, adeoque pejores facti sint; quemadmodum pejor est status illius qui, a daemone liberatus, deinde in ejus potestatem iterum cadit.

Q. 397. 1° Narra similitudinem (quasi parabolam) de immundo spiritu, in domum unde exivit redeunte, cum septem aliis spiritibus nequioribus se. 2° Quem in finem Christus illam tradidit? 3° Obiter nota quid per *septem* spiritus designetur.

R. ad 1^m. Lege M. et L. Pauca sunt explicanda. In locis *aridis* et *desertis* dicitur daemon habitare (pariter Tob. 8, 3; Bar. 4, 35; Apoc. 18, 2), quia mundus aspectabilis imago est mundi spiritualis (Bisp.), atque ideo ruinae et loca horrida aut sterilia damna gravissima, a spiritu nequam illata, apte figurant. Praeterea dicitur

per eadem *ambulare* QUÆRENS REQUIEM, ut status ejus miserrimus notetur, status inquietudinis, instabilitatis et anxiae sollicitudinis. Certe, si loquamur proprie, daemon non *quaerit* quod novit a se inveniri non posse : hoc figurate seu anthropopathe sumendum est, per similitudinem cum sensibus quibus in tali casu homines afficerentur. *Vacantem, scopis mundatam et ornatum* : pulchra gradatio.

R. ad 2^m. Finis Christi est ostendere quam miser sit status in quo versentur Judaei sui aevi, praesertim Scribae et Pharisei (v. 38), qui, cum fidem amplecti nolint, gratiis quas a Deo accipiunt abutuntur.

Ita ratiocinatur : Judaei, aequales mei, qui praedicationem meam et salutem evangelicam contemnunt (*generatio haec pessima*), similes sunt homini, qui, postquam a daemone fuit liberatus, in possessionem diabolicam relabitur, cujusque conditio longe miserabilior est quam antea fuerat ; imo tanto tristior et infelicior, quanto pejus est a septem daemonibus quam ab uno possideri.

Et re quidem vera, Judaei e cultu falsorum numinum fuerunt erepti, notitiam verae religionis legemque Mosaicam a Deo acceperunt, ad eos missus fuit Messias, ejusdem et miracula viderunt et doctrinam audierunt etc. (quae quidem beneficia eos similes reddunt homini a daemone liberato) : sed gratiae istae minime eis profuerunt, quum in impietatem et perversitatem prolapsi sint, nimirum, quando miracula Jesu agnoscere fidemque amplecti noluerunt. Jam vero, status, in quem prava voluntas eos nunc detrussit, longe pejor est quam antea erat. Culpa enim eorum ideo major est, quod innumeris Dei gratiis abusi sint ; quare Deus permittet ut multo miserabiliores quam olim evadant ⁽¹⁾ : quemadmodum fieret si homo, qui a daemone liberatus fuit (qui fuit quasi *scopis mundatus, et ornatus* : metaphora a domo), et qui sua culpa iterum cadit in possessionem diabolicam, permittente Deo, propter ingratum animum pravumque accepti beneficii usum, a *septem* daemonibus invaderetur, adeo ut relabentis conditio *septies* pejor esset quam status antecedens, i. e. multo pejor, imo *pessima*.

(1) Et re quidem vera, ut notat s. Chrys., Judaei sub Vespasiano et Tito longe majora passi sunt mala, quam ab hostibus suis, ab Assyriis, Aegyptiis, et rege Antiocho unquam sustinuerant. Tunc enim accidit calamitas illa magna, de qua vaticinatus est Christus M. 24, 21, quando dixit talem non fuisse ab initio mundi neque unquam futuram.

Haec est vis numeri **septem** ut indicet plenitudinem rei de qua agitur, seu completam et totalem daemonum invasionem: ideo status istius peccatoris cogitandus est *peissimus* in superlativo.

Quum hic prima vice apud **M.** occurrat hujusmodi loquendi ratio qua significatio illa numero **septem** tribuatur, juvat alia adducere Scripturae loca in quibus numerus *septenarius* eandem habet significationem. Deinde quaedam addam de numero *septem* considerato tamquam mystico et sacro.

Verum, ne nimium interrumpatur commentarius, hanc dissertationem amandamus ad calcem libri, in Append. IV, Excurs. 33, q. 1132.

Q. 398. Quanam **doctrina moralis** ex hac narratione desumi potest?

R. Inde discunt peccatores *recidivi* suam conditionem spiritualem longe pejorem esse quam antea. Etenim, quando quis iterum peccat. a/ augetur culpa, b/ gratia minuitur, c consuetudo mala contrahitur; unde d. difficilior redditur vitae emendatio, ex quo tandem majus oritur aeternae damnationis periculum. « Facilius est, ait s. Chrys. in *J.* 13, 12, non cadere, quam lapsum resipiscere. »

§ 18. VERA CHRISTI COGNATIO SPIRITUALIS EST. 12, 46-50.

Præced. vide ante q. 397.

M. 12, 46. Adhuc eo loquente ad turbas, ecce mater ejus et fratres stabant foris, quaerentes loqui ei. ⁴⁷ Dixit autem ei quidam: Ecce mater tua, et fratres tui foris stant quaerentes te. ⁴⁸ At ipse respondens dicenti sibi, ait: Quae est mater mea, et qui sunt fratres mei? ⁴⁹ Et extendens manum in discipulos suos, dixit: Ecce mater mea, et fratres mei. ⁵⁰ Quicumque enim fecerit voluntatem Patris mei, qui in coelis est: ipse meus frater, et soror, et mater est. 13, 1. In illo die etc. *Ante q. 402.*

Mc. 3, 21. Et cum audissent sui, exierunt tenere eum: dicebant enim: Quoniam in furorem ver- sus est.

³¹ Et veniunt mater ejus et fratres: et foris stantes miserunt ad eum vocantes eum, ³² et sedebat circa eum turba: et dicunt ei: Ecce mater tua et fratres tui foris quaerunt te. ³³ Et respondens eis, ait: Quae est mater mea, et fratres mei? ³⁴ Et circumspiciens eos, qui in circuitu ejus sedebant, ait: Ecce mater mea, et fratres mei. ³⁵ Qui enim fecerit voluntatem Dei, hic frater meus, et soror mea, et mater est.

L. 8, 20. Venerunt autem ad illum mater et fratres ejus, et non poterant adire eum prae turba. ²¹ Et nuntiatum est illi: Mater tua, et fratres tui stant foris, volentes te videre. ²² Qui respondens, dixit ad eos: Mater mea, et fratres mei hi sunt, qui verbum Dei audiunt, et faciunt.

L. 11, 27. Factum est autem, cum haec diceret: extollens vocem quaedam mulier de turba, dixit illi: Beatus venter, qui te portavit, et ubera, quae suxisti. ²⁸ At ille dixit: Quinimo beati, qui audiunt verbum Dei, et custodiunt illud.

Q. 399. De mira agendi ratione fratrum Domini. Mira, et certe improbanda, agendi ratio bis narratur de fratribus Jesu: 1° hic,

quando veniunt eum capere, et saltem importunos se praebent; 2° quando J. 7, 3 ex ambitione volunt ut Jesus Hierosolymis, in urbe regni capite, potentiam palam exerat, et forsitan regiam affectet dignitatem. Ex hujusmodi narratione duplex nobis oritur bonum; discimus enim: a/ veraces esse Evangelistas, quippe qui tam sincere referant etiam ea quae Jesu minus honorifica esse videantur (sc. quod tales haberet cognatos); b/ cum Dei gloria agitur, non *carni et sanguini* acquiescendum esse; namque, ut ait s. Chrys., « Sola nobilitas est voluntatem Dei facere, » imo vincula spiritualia firmiora esse quam carnalia, et ex cognatione animorum veram et proprie dictam *familiam* inter christianos existere.

Primum mentio fit in Evang. de **fratribus Jesu**: oportet igitur quaestionem illam, tam acriter catholicos inter et haereticos, nostris adhuc diebus, disputatam, per modum dissertationis exponere. Videsis ad calcem libri, in Append. IV, Excurs. 34, q. 1133.

Jesum quaerunt mater et fratres.

Q. 400. Quare venerant isti? Numquid B. Maria consilia et sensa aliorum participabat?

R. Ex Mc. 3, 21 eruitur eos venisse ut Jesum comprehenderent; dicebant enim eum *in furorem versum esse*, seu potius, cum agi nequeat de Jesu, viro adeo mansueto, in *furorem* verso, dicebant eum *factum esse amentem*: ita enim melius vertitur εἰς ἄσυχον, proprie *extra se factus est*, inde *sui non compos*, sanae mentis impos; germ. *wahnsinnig*, fl. *krankzinnig*, potius quam (Beel.) *dolzinnig*. Ad hujus intelligentiam nota, istos *fratres* seu cognatos Domini id temporis nondum *credidisse in eum* (J. 7, 5), et nescientes quomodo explicarent facta extraordinaria quae de ipso audirent, reipsa putasse eum mentis male compotem fuisse; vel fortasse ita locutos fuisse eo fine ut e manibus inimicorum, Scribarum et Pharisaeorum, eum eriperent.

Quodnam autem consilium esset **matris** ejus, quando cum fratribus istis venit, certo dici nequit: id saltem absque dubio affirmandum est, ipsam nulla ratione consensisse istorum verbis; narrat quidem Mc. illa a *suis* dicta fuisse, sed tunc non nominat matrem ejus.

S. Chrys. non approbatur: « Quod illa (mater Jesu) fecit, ait, « ex ambitione (περιεργία *multa*) proficiscebatur: volebat enim populo « sese ostendere ac si imperaret filio, de quo nihil adhuc magnum « imaginabatur. » Hanc vero sententiam sequi non possumus, et vehementer mihi displicet parvula nota, satis perfida, quam editor Benedictinus (Montfaucon) adjecit: *Bona verba, Chrysostome!*

B. Maria V. non culpanda. Etenim ex eo quod mater dicatur venisse cum fratribus istis, et simul evocasse Jesum, non sequitur ipsi eandem ac ceteris fuisse mentem hac in re, eademque sensa. Evangelistae enim solent breves esse, et quod universe narrant, non semper ad singulos referendum est. Sic M. 26, 8 dicit *discipulos indignatos fuisse* ob unguentum effusum: si ipse solus factum narraret, num ex verbis ejus concludendum esset omnes et singulos ita affectos fuisse, v. gr. etiam s. Joannem et s. Petrum? Numquid jure et recte ratiocinemur dicentes: auctor generatim loquitur, et ubi ipse non distinguit, nec nos distinguere possumus? Minime gentium, ut patet ex Mc. qui ait *quidam*, et ex J. qui speciatim nominat *unum, Judam*. Pariter in casu nostro dicunt matrem Jesu et fratres venisse: ponamus (quod non prorsus certum est) eos ex malo fine venisse, vel saltem importune et inconsideranter egisse (sicut fecerunt J. 7, 3, cum dixerunt *Manifesta teipsum mundo*): jus non habemus inde concludendi matrem Jesu indebito modo sicut alios se gessisse. Etiam si admitteremus talem esse verborum sensum obvium et naturalem, eum sequi hic non possemus, quia gravissimum quid in contrarium obstat, sc. cum eximia Mariae Matris Dei dignitate, de qua aliunde certo constat ex ipso Evang., hujusmodi sensa pugnare.

Obiter nota istos *foris* stetisse, quia domum, in qua erat Jesus (ubi daemoniacum caecum et mutum curaverat M. 12, 22), prae turba ingredi non poterant. Si autem dicamus eum jam e domo illa egressum fuisse, et in loco publico inter turbam versatum esse, cum sermonem contra Phariseos M. 12, 24-45 haberet: tunc *foris* εἰς significabit: extra cœtum turbae, quae Jesum conferto et magno agmine circumdabat. Ita quidam: sed haec significatio vocis εἰς obvia et naturalis non est; dein ex Mc. 3, 20 coll. 31 patet Jesum intra domum fuisse, quando fratres ejus venerunt.

Q. 401. 1º Quid respondit Christus, quando ipsi nuntiatum fuit

matrem et fratres stare foris quaerentes eum? 2° Explica ejus verba, et ostende non adeo magnam contra matrem fratresque eis inesse asperitatem.

R. ad 1^m. V. 48 et 49. *Quae est*, ait, *mater mea* etc.? *Et extendens manum in discipulos*, non solum in Apostolos, sed in *eos qui in circuitu ejus sedebant* Mc., circumspiciens dixit: *Ecce mater* etc.

R. ad 2^m. Opinatur s. Hier. illum qui hoc nuntiaverat voluisse insidias tendere Salvatori, et videre utrum spirituali operi (sc. praedicationi in qua tunc occupatus erat) carnem et sanguinem praeferret. Hoc autem posito, melius intelligitur verbis Jesu nullum in matrem fratresque contineri contemptum.

Igitur Christus matrem et propinquos agnoscere non recusat, sed 1° Insidianti respondens, significat se totum esse in eis quae sunt Patris coelestis, ideoque tempus non sinere ut de cognatis carnalibus cogitet: quamobrem ad eos accedere non vult. « Non quod « maternae refutet pietatis obsequia, ait s. Ambr. in L. 8, 21, ... « sed quia paternis se ministeriis amplius quam maternis affectibus « debere cognoscat. » Seu, ut idem dicit Ambr. in L. 8: « Non « injuriose refutantur parentes, sed religiosiores copulae mentium « docentur esse quam corporum. » Eodem fere modo se gessit, quando in sciis parentibus in Templo Jerosolymitano remansit.

2° Declarat sibi, qua Messiae et Salvatori, hominem quemvis carum esse, non propter cognationem carnalem qua talem, sed propter animae sanctitatem et fidelitatem; quasi diceret: propinquitas aut affinitas carnalis per se nihil ad salutem prodest, sed conjunctio spiritualis, quam efficit fides et vitae sanctitas, vera est cognatio, utilis ad salutem. Hoc clarius colligitur ex iis quae Christus alibi dixit, L. 11, 27 et 28, quando mulier quaedam exclamavit *Beatus venter qui te portavit, et beata ubera quae suxisti!* Respondit enim *Quinimo beati qui audiunt verbum Dei et custodiunt illud!*

§ 19. PARABOLAE DE REGNO COELORUM. 13, 1-52.

Quum primum occurrant *parabolae* proprie dictae (supra 12, 43 est quasi parabola), eae nempe quibus natura et indoles regni coelorum miro artificio describuntur, antequam earum singulas audiamus et exponamus, utile duximus generales quasdam tradere

investigationes de illo docendi genere a Christo tam frequenter adhibito. Sed quum dissertatio satis ampla sit, eam ad calcem ponemus in Append. IV Excurs. 35, q. 1138.

Introductio in parabolas de regno coelorum: 13, 1-3a.

Præced. vide ante q. 399.
M. 13, 1. In illo die
 exiens Jesus de domo,
 sedebat secus mare. 2 Et
 congregatae sunt ad eum
 turbae multae, ita ut in
 naviculam ascendens se-
 deret: et omnis turba sta-
 bat in littore; 3 et locutus
 est eis multa in parabolis
 dicens: Ecce exiit etc.
Ante q. 405.

Mc. 4, 1. Et iterum
 coepit docere ad mare:
 et congregata est ad eum
 turba multa, ita ut navim
 ascendens sederet in ma-
 ri, et omnis turba circa
 mare super terram erat:
 2. et docebat eos in para-
 bolis multa, et dicebat
 illis in doctrina sua:

L. 8, 4. Cum autem
 turba plurima conveni-
 rent, et de civitatibus pro-
 perarent ad eum, dixit
 per similitudinem:

Q. 402. *Spectaculum grande, ejusque varia adjuncta.*

Imprimis similitudo quaedam inter hanc scenam, et illam quae ad Orationem Montanam pertinet, animadvertitur. Hic etiam Jesus sedet, medius inter Apostolos, paululum remotus a turba, quae adstat frequens et attenta, tota (ait s. Chrys.) ad ipsum conversa, quasi in theatro.

Locus utriusque spectaculi non valde distans est, quum Salvator nunc versetur in navigio prope littus stagni, fere e regione Capharnaumi, tunc autem esset in declivitate montis prope idem oppidum, vel saltem haud procul inde, in vicinia Tiberiadis.

Tunc *codicem magnum* seu *leges constitutivas* (si ita loqui fas est) novi regni promulgavit: nunc autem naturam *spiritualem* istius regni ulterius exponit, et rationem qua ejus dominatio extenditur speciatim docet. Plerique enim auditores perseverabant adhuc in opinione falsa et carnali de regno a Jesu fundando, putantes illud fore terrenum, potestate et gloria magna circumdatum: igitur semper sperabant desideria sua egoistica et politica per Messiam adimplenda esse.

Utitur nunc parabolis, quod ibi non fecit, propter rationes q. 403 tradendas.

IN ILLO DIE EXIENS DE DOMO (τῆς οἰκίας cum art.): sensus obvi-
 videtur esse: de domo, in qua statim antea (M. 12, 46) propinqui
 ejus eum quaesierant, quamque ingressus fuerat ut daemoniacum
 liberaret, qua occasione Pharisaeos confutaverat (M. 12, 22 sq.):

sed ista omnia tardius refert L. eique adhaeremus, ut videre est in *Tab. Synopt.* ad calc. huj. comm. Igitur verba *in illo die generatim sumimus pro: quodam die exiens de domo, in qua commorari solebat*, quando Capharnaumi erat. *Exiens*, probabiliter circa vesperam, cf. v. 36; *sedet secus mare*, in stagni littore. Mox *ad eum congregantur turbae multae*, de Capharnaum et civitatibus vicinis L. Tunc, ut a turba facilius audiatur, *ascendit in naviculam*, εἰς τὸ πλοῖον cum art., in eam quae ibi praeparata erat. *Sedet* certe cum Apostolis suis, *sedet* ut magistri solent: *stat* turba, ut discipulos decet, in signum reverentiae et attentionis. *Stat in littore: ἐπὶ τὸν αἰγιαλόν*, nota acc.; mente retinetur verbum motus: se collocaverat super littus, adeoque stat in littore.

Quam **praeclarum spectaculum!** Coram Jesu sunt lacus littora Capharnaumo vicina, littora illa fertilia, quae ad terram Genesareth, feracitate celebrem (cf. q. 454), pertinent. Coelum Palaestinese, serenum certe et caeruleum, super caput splendet; sub pedibus dormiunt aquae istae maris Tiberiadis tam purae et limpidae, aequata planitie in modum speculi. Vespera favet amoena, silentio naturae universae insignis, ad vocem Domini quasi intenta.

Rebus ita compositis, Jesus jam profert octo parabolas pulcherrimas, quae de regno Dei in terris agunt omnes.

In q. 1141 generalem tractabo quaestionem quare Jesus tam saepe in Evang. utatur parabolis, comparationibus etc.: hic speciatim inquiram quare nunc in explicando regno Dei adhibuerit *parabolas*, secus ac in sermone Montano.

Q. 403. Quare regnum Dei nunc exponitur per parabolas?

R. Ob duplicem praesertim rationem Christus nunc aliud docendi genus adhibuit quam in sermone Montano, ubi etiam egit de regno Dei.

1^a **Ratio.** Quia ipsa materia nunc tractanda, de indole regni ejus deque ejusdem propagatione, huic docendi generi favebat. Existit enim vera analogia inter evolutionem regni Messianici in terris et evolutionem vitae terrestres: eadem enim lex generatim loquendo in utraque reperitur. Quod facile admittet qui recogitat ordinem supernaturalem naturali ordini superstrui, eo quidem modo ut inter utrumque habeatur parallelismus continuus, unde perspicuum fiat in operibus Dei regnare unitatem et harmoniam admirabilem.

In concione vero Montana *codex civilis* regni tradebatur, et hac in re sermo figuratus et parabolicus minus aptus fuisset.

2^a **Ratio.** Docendi modus parabolicus magis erat accommodatus auditoribus omnibus, tum a/ bonis, quum b/ malis.

a/ Etenim bene dispositis, sed adhuc imperfectis et rudioribus, utpote plebeis, placebat et familiaris erat, sicut omnibus Orientalibus, sermo huiusmodi proverbialis. Et non solum placebat (q. 1141, 1°), sed utilior ipsis erat, quum ista loquendi ratio plus minusve abscondita et aenigmatica eorum intellectum stimularet et acueret, eosque ad rogandam explicationem excitaret (q. 1141, 2°).

b/ Sed praesertim accommodatus erat auditoribus minus bene aut male dispositis, v. gr. Phariseis aliisque incolis civitatum quibus vae dixerat M. 11, 21: hi enim digni non erant ut, sicut Apostoli, gratiam acciperent clarioris expositionis. Erant enim male affecti erga Jesum, ex prava mente nolebant ipsi acquiescere, et sponte claudebant oculos veritati: *videntes non vident, et audientes non audiunt neque intelligunt*, v. 13, quia non volunt audire et intelligere, quia *incrassatum est cor eorum*, i. e. quia ipsimet cor suum crassum reddunt (q. 1142, 2°). Adde etiam istos non solum gratia uberiore indignos esse, sed facile potuisse abuti doctrina Christi (q. 1141).

In sermone autem Montano Jesus coram se habebat plebem simplicem et docilem, talem saltem quae animum hostilem nondum ostenderat.

His obiter dictis de diversa docendi ratione hic et in sermone Montano, jam accedimus ad explicationem parabolarum.

Sunt qui dicant cum De Wette rationalista, istas parabolas uno eodemque tempore, in illis rerum adjunctis quae supra descripsimus, a Jesu reipsa propositas non fuisse, idque probabilius habet Fouard. Hanc autem opinionem eo facilius relinquere possumus, quod interior quaedam connexio inter eas existere videatur, ut nunc demonstrare conabimur.

Parabolarum de regno Dei connexio.

Praeter 7 parabolas hic a M. traditas, additur octava in loco Marci parallelo: hae autem octo praecipuae sunt quae in universo Evang. directe et expresse de regno Dei dictae fuerunt. Ratione argumenti, sequenti ordine disponuntur secundum M., una inserta quam narrat Mc.:

I. Prima de semine in varium jacto solum;

II. Secunda de zizaniis;

III. Tertia, 4^a et 5^a de semine sponte germinante (Mc.), de grano sinapis, et de fermento;

IV. Sexta et 7^a de thesauro et de margarita;

V. Tandem ultima de sagena.

Q. 404. Indica earum connexionem, et ostende indolem novi regni ex eis notam fieri.

Resp. Hanc statui posse connexionem putemus. I Quomodo verbum Dei audire oporteat, ut regnum Dei obtineatur; seu quisnam debeat esse affectus animi ad hoc requisitus. Merito, ut notat s. Chrys., illud primo loco ponitur, quum auditorem attentiores reddat. II Non miremur malos (auditores) bonis admixtos esse. Hoc obiter dicto, duae afferuntur rationes quare talis animi affectus (ut sc. libenter excipiat verbum) habendus sit: 1^a *objectiva*, quia III mira est vis et efficacia istius verbi seu regni, ut ex celerima ejus propagatione cernitur; 2^a *subjectiva* seu *ad nos* quod attinet, quia IV res omnium pretiosissima est, ceterisque praepo-
nenda. V Tandem additur quid in fine seculorum obventurum sit malis, qui verbum vel regnum spernunt.

Indolem novi regni indicant.

Igitur, *indoles* et *natura* novi regni praeclarissima ratione demonstratur: discimus enim illud esse spirituale et internum (a mente et animo pendens, nempe recto voluntatis habitu excipiendum I), semper in terris oppugnationi malorum expositum (II); mira vi et efficientia praeditum (III), singulis hominibus absolute necessarium, adeoque omnibus praefendum (IV); tandem aliquando adversarios ejus devincendos esse omnes (V).

His generatim notatis, singulas jam explicabimus parabolas.

I. Parabola de semine in varium jacto solum.

PARABOLAE NARRATIO.

Præced. vide ante q. 402.

M. 13, 3. .. Ecce exiit qui seminat seminare. 4 Et dum seminat, quaedam ceciderunt secus viam, et venerunt volucres coeli et comederunt ea. 5 Alia autem ceciderunt in petrosa, ubi non habebant terram multam: et continuo exorta sunt, quia non habebant altitudinem terrae. 6 Sole autem orto aestuaverunt: et quia non habebant radicem, aruerunt. 7 Alia autem ceciderunt in spinas: et creverunt spinæ, et suffocaverunt ea. 8 Alia autem ceciderunt in terram bonam: et dabant fruc-

Mc. 4, 3. Audite: ecce exiit seminans ad seminandum. 4 Et dum seminat, aliud cecidit circa viam, et venerunt volucres coeli, et comederunt illud. 5 Aliud vero cecidit super petrosa, ubi non habuit terram multam: et statim exortum est, quoniam non habebat altitudinem terrae: 6 et quando exortus est sol, exaestuavit: et eo quod non habebat radicem, exaruit. 7 Et aliud cecidit in spinas: et ascenderunt spinæ, et suffocaverunt illud, et fructum non dedit. 8 Et aliud cecidit in terram bonam: et dabat fructum ascendentem, et crescen-

L. 8, 5. Exiit qui seminat, seminare semen suum: et dum seminat, aliud cecidit secus viam, et conculcatum est, et volucres coeli comederunt illud. 6 Et aliud cecidit supra petram: et natum aruit, quia non habebat humorem. 7 Et aliud cecidit inter spinas, et simul exortæ spinæ suffocaverunt illud. 8 Et aliud cecidit in terram bonam:

tum, aliud centesimum, aliud sexagesimum, aliud trigesimum.

9 Qui habet aures audiendi audiat. 10 Et accedentes discipuli etc. *Post. q. 409.*

tem, et afferbat unum triginta, unum sexaginta, et unum centum.

9 Et dicebat: Qui habet aures audiendi, audiat....

et ortum fecit fructum centuplum.

9 Haec dicens clamabat: Qui habet aures audiendi, audiat....

EXPLICATIO EJUS.

Præced. vide post. q. 409.

M. 13, 18. Vos ergo audite parabolam seminantis.

19 Omnis, qui audit verbum regni, et non intelligit, venit malus, et rapit quod seminatum est in corde ejus: hic est qui secus viam seminatus est.

20 Qui autem super petrosa seminatus est, hic est qui verbum audit, et continuo cum gaudio accipit illud: 21 non habet autem in se radicem, sed est temporalis: facta autem tribulatione et persecutione propter verbum, continuo scandalizatur.

22 Qui autem seminatus est in spinis, hic est qui verbum audit, et sollicitudo seculi istius, et fallacia divitiarum suffocat verbum, et sine fructu efficitur.

23 Qui vero in terram bonam seminatus est, hic est qui audit verbum, et intelligit, et fructum affert, et facit aliud quidem centesimum, aliud autem sexagesimum, aliud vero trigesimum.

24 Aliam parabolam etc. *Post. q. 415.*

Mc. 4, 13. Et ait illis: Nescitis parabolam hanc? et quomodo omnes parabolas cognoscetis?

14 Qui seminat, verbum seminat. 15 Hi autem sunt, qui circa viam, ubi seminat verbum, et cum audierint, confestim venit satanas, et aufert verbum quod seminatum est in cordibus eorum. 16 Et hi sunt similiter, qui super petrosa seminantur: qui cum audierint verbum, statim cum gaudio accipiunt illud: 17 et non habent radicem in se, sed temporales sunt: deinde orta tribulatione et persecutione propter verbum, confestim scandalizantur.

18 Et alii sunt qui in spinis seminantur: hi sunt qui verbum audiunt, 19 et aerumnae saeculi, et deceptio divitiarum, et circa reliqua concupiscentiae introeuntes suffocant verbum, et sine fructu efficitur. 20 Et hi sunt, qui super terram bonam seminati sunt, qui audiunt verbum, et suscipiunt, et fructificant, unum triginta, unum sexaginta, et unum centum.

L. 8, 12. Est autem haec parabola: Semen est verbum Dei. 13 Qui autem secus viam, hi sunt qui audiunt: deinde venit diabolus, et tollit verbum de corde eorum, ne credentes salvi fiant.

14 Nam qui supra petram, qui cum audierint, cum gaudio suscipiunt verbum: et hi radices non habent: qui ad tempus credunt, et in tempore tentationis recedunt. 15 Quod autem in spinas cecidit: hi sunt qui audierunt, et a sollicitudinibus, et divitiis, et voluptatibus vitae euntes, suffocantur, et non referunt fructum.

16 Quod autem in bonam terram: hi sunt, qui in corde bono et optimo audientes verbum retinent, et fructum afferunt in patientia.

Q. 405. Parabolam de semine in varium jacto solum narra, et explica.

R. Lege tres Evangelistas modo recitatos, et annot. infra q. 413 traditas. — *Exiit qui seminat*: « Ipse, ait s. Chrys., ad « nos egreditur, quia nos egredi non poteramus, quum peccata « nostra nobis aditum intercluderent. Cur egreditur? Ut perdat

« terram spinis plenam?... Nequaquam, sed ad excolendam
« cam. »

Semen est verbum Dei, seu praedicatio de regno Dei, i. e. Evangelium seu doctrina Christi; *ager* mundus; *terra diversa* homines dissimili ratione animati et affecti, quod attinet ad auditum verbi divini; nempe quatuor distinguuntur auditorum genera, quorum primum pessimum, ultimum vero optimum est: unde gradatio quaedam in istis habeatur.

a/ Igitur **terra praetereuntium pedibus conculcata**, seu terra qualis est in plateis (*secus viam*, cogita viam quae transit per agrum cui semen injicitur), designat homines animo male affectos, qui verbum Dei audiunt quidem, sed intra cor non excipiunt, tales ergo qui illud probe *non intelligunt* neque ullius habent pretii. Daemones, qui in homines pravos dominantur, non permittunt ut verbum usque ad cor penetret, cum statim impendant omnem vim quam praedicatio in animum habere posset: sicut volucres semina per plateas sparsa mox abripiunt.

b/ **Terra petrosa** significat auditores, qui cum gaudio quidem percipiunt verbum, sed *temporales* sunt et inconstantes, orta enim *tribulatione et persecutione*, brevi *scandalizantur*, i. e. fidei renuntiant: quemadmodum in rupibus parum est humi, et semen quod ibi cadit, cito quidem germinat, sed radicem non habet, ideoque aestu solis adustum mox arescit. Seminatio in Palaestina fit mensibus Novembris et Decembris: facile germinant semina jacta (*continuo exorta sunt*), sed post menses pluviales, quando advenit ver et sol incipit ardere, herbae in rupibus *arescunt*, quia non habent *radicem*, puta sufficientem, imo quasi nullam habent.

Obiter nota, in littore lacus Genesareth, praesertim in vicinia Capharnaumi, rupes per gradus ascendere, et hic illicque satis habere humi ut segetes ferant; olim terra arabilis, ibi per operam hominum in certis campis coaccervata, parvis muris retinebatur, adeo ut campi isti tamquam agri assidue colerentur. Si autem accidebat ut rupes denudaretur, vel fere denudaretur, semen per aestum solis in rupe calida cito germinabat, sed cito etiam marcescebat.

c/ **Terra spinosa** (ubi sunt *spinarum radices*, inter quas semen cadit, et quae postea *crescentes* in spinas, semen suffocant) indicat

auditores paulo meliores, qui verbum recte auscultant illudque per aliquod tempus conservant, imo vero qui bona proposita perficere incipiunt; sed postea, rebus terrenis immersi, ab Evangelio deficiunt. Etenim fallaces divitiae (*fallacia divitiarum* M.), sollicitudines mundanae, libidines ac cupiditates carnales etc., sanctam praeceptorum obedientiam impediunt: quemadmodum *spinae* ⁽¹⁾ suffocant herbas quae ex semine excreverunt; unde fit ut istae fructus maturos non ferant, vel etiam ut plane steriles efficiantur.

d/ Tandem per **terram bonam** intelliguntur auditores optime affecti, qui verbum non solum bene accipiunt et sedulo custodiunt, sed opere perficiunt, ideoque fructum reddunt, nempe L. *in patientia* ⁽²⁾, minorem quidem vel majorem, ex varia causa quam nunc explicabimus.

Q. 406. Fructus major vel minor.

Boni auditores, sicut terra bona, fructum ferunt minorem vel majorem ex triplici capite:

- 1° Pro dispositione animi, seu pro bona voluntate qua suscipiunt verbum;
- 2° pro labore et conatu, seu pro diligentia qua verbum colunt et opere complent;
- 3° tandem pro minore vel majore gratia divina per quam adjuvantur.

Sicut in agricultura terra bona fructus fert plures vel pauciores 1° pro natura soli, 2° pro labore et industria agricolae, et 3° pro temperiei favore, i. e. pro apto subsidio caloris et pluviae.

Ergo alii fructum reddent *centesimum* (centuplicem), alii *sexagesimum* etc.

Ut ex dictis patet, *volucres* sunt daemones; *spinae* autem sollicitudines seculares et divitiae; *fructus* vero actiones sanctae seu virtutum officia et merita, quae ex verbo Dei probe percepto oriuntur.

Q. 406bis. Una seminis pars fructificat.

Obiter nota cum s. Chrys., tres seminis partes perire, unam

(1) **Divitiae sunt spinae.** De hac comparatione cum *spinis* venuste loquitur s. Greg. M., *Hom. in Ev. 15*: « Quis, ait, mihi unquam crederet, si spinas divitias interpretari voluissem, maxime cum illae pungant, istae delectent. Et tamen spinae sunt, quia cogitationum suarum punctionibus mentem lacerant; et cum usque ad peccatum pertrahunt, quasi inflicto vulnere cruentant. Quas bene hoc in loco, alio Evangelista testante, nequaquam Dominus *divitias*, sed *fallaces divitias* appellat. Fallaces enim sunt, quae nobiscum diu permanere non possunt; fallaces sunt, quae mentis nostrae inopiam non expellunt. Solae autem verae divitiae sunt, quae nos divites virtutibus faciunt. » S. Chrys.: « Omnia, ait, in divitiis fallacia sunt: nomina quippe sunt, non in rebus sita. » Cf. q. 253 sq.

(2) *Constantia, perseverantia*: ὑπομονή. Minus exacte Foisset in op. *Hist. de J.-C.*: « Le bien ne croit en ce monde et n'y mûrit que lentement: on sème en hiver, et nulle moisson pour celui qui ne sait pas attendre l'automne avec *patience*. »

tantum servari. Et quamvis Christus seminator hoc praenoscat, omnibus tamen praedicationis semen dispensat, ut dicere possit : *Quid me oportuit facere, et non feci ?* (Is. 5, 4). Seminat autem in via, in petra, et in spinis, quia in rationabilibus mutatio fieri potest, adeo ut solum pravam convertatur in bonum. Quod si non fiat, auditores sunt in culpa.

Notandum tamen cum Knab. non eam esse parabolae vim ut significetur solam 4^m partem seminis jacti fructum afferre, ideoque haec ad quaestionem *de parvo electorum numero* non spectare. Quantum enim seminis jactum fuerit in viam, in petram et in spinas non dicitur, et certe fieri non solet ut quis 4^m partem seminis sibi concrediti spargat secus viam. Hoc tantum sibi vult Christus : quidquid seminis cadat in pravam solum fructum non dare, sed id solummodo quod in bonam terram cadat.

Observe etiam per *viam*, *petram* et *spinas* omnia salutis impedimenta ex ordine designari (s. Chrys.). Juvat hanc s. Chrys. observationem, in se valde accuratam, paululum exponere, in hunc finem ut verba Christi plenius et altius penetremus.

Homilitica.

Q. 407. *Tres gradus in iis qui verbum Dei male audiunt, seu tria salutis impedimenta.*

1° Terra bona in se, sed plena radicibus *spinarum*, fructum seu segetem ad plenam maturitatem perducere non valet : herbae seu culmi crescunt, sed antequam spicae plene formentur, per spinas suffocantur. Quod apte figurat christianum per se quidem bonum, sed deditum nimiae sollicitudini terrenae, divitiarum amori etc. Ibi vitium est, et jam parit salutis periculum : virtutes enim christianae et bona opera possunt habere initium quoddam, sed plene et perfecte sese evolvere nequeunt : suffocantur enim per terrenas concupiscentias.

2° Pejor est status tepiditatis et negligentiae, qui figuratur per terram in superficie *rupium*, ubi rara est humus et parum profunda. Terra, quae ibi habetur, non est mala sed quia pauca est, herba vix exorta *arescit*. Sic aliquid boni est in viro tepido : ipse cum gaudio quidem accipit verbum, sed hoc in profundum cor non descendit per cognitionem et voluntatem, seu per fidem et charitatem : in superficie manet, solam sensibilitatem afficit, quae cito quidem movetur, sed cito etiam arescit. Talis etiam a Deo repellitur : *evomitur*, sicut aqua tepida, Apoc. 3, 16.

3° Omnium pessima est obdurata malitia, quam significat terra dura *platearum* : haec enim omnino sterilis est. Sic homo positive malus ex auditu verbi divini nullum accipit effectum salutarem.

Q. 408. Verbum Dei est semen.

Juvat obiter animadvertere profundum latere sensum in eo quod **verbum Dei semen** dicatur. Lex naturae est, ut *semen in semine lateat et ex semine oriatur*: verbum Dei, cum nuntiatur, non solum fideles sed etiam praedicatores gignit, qui vicissim nova spargant semina. Inde Ecclesiae perpetuitas. Et merito quidem haec deductio fit: etenim *Verbum Dei κατ' ἐξοχήν* est Christus, qui semine praedicationis germinavit Ecclesiam: haec mater est secunda, quae Christum continuat; ad exemplum ejus seminat, dum verbum Dei praedicat. Et quamdiu erit semen seu Christus, tamdiu seminabit Ecclesia, sc. in perpetuum: *Ecce ego*, ait Servator, *vobiscum sum usque ad consummationem seculi*.

Q. 409. Quis fuit finis Jesu parabolam de semine narrantis?

R. Multiplex fuisse videtur: 1° testari varium esse animum et affectum eorum qui verbum Dei audiunt; unde mirari non debeant Apostoli, multos ex Judaeis praedicationibus Jesu sine fructu adesse; 2° impedimenta indicare, quae homines a fructuosa verbi divini auditione avertere soleant; 3° (quod ex 2° fluit) modum indicare quo verbum Dei accipiendum sit; 4° tandem Judaeos indirecte excitare ut bene et utiliter illud audiant.

Quare Christus in parabolis loquatur plebi, non autem Apostolis: 13, 10-17.

Præced. vide post g. 404.

M. 13, 10. Et accedentes discipuli, dixerunt ei: Quare in parabolis loqueris eis?

11 Qui respondens, ait illis: Quia vobis datum est nosse mysteria regni coelorum: illis autem non est datum. 12 Qui enim habet, dabitur ei, et abundabit: qui autem non habet, et quod habet auferetur ab eo. 13 Ideo in parabolis loquor eis: quia videntes non vident, et audientes non audiunt, neque intelligunt. 14 Et adimpletur in eis prophetia Isaiae dicentis: Auditu audietis, et non intelligetis: et videntes videbitis, et non videbitis. 15 Incrassatum est enim cor populi hujus, et auribus graviter audierunt, et oculos suos clausurunt: nequando videant oculis, et auribus audiant, et corde intelligant, et convertantur, et sanem eos.

16 Vestri autem beati oculi quia vident, et aures vestrae quia audiunt. 17 Amen quippe dico vobis, quia multi prophetae et justi cupierunt videre quae videtis, et non viderunt: et audire quae auditis, et non audierunt. 18 Vos ergo audite etc. p. 445.

Mc. 4, 10. Et cum esset singularis, interrogaverunt eum hi qui cum eo erant duodecim, parabolam.

11 Et dicebat eis: Vobis datum est nosse mysterium regni Dei: illis autem, qui foris sunt, in parabolis omnia fiunt: 12 ut videntes videant, et non videant: et audientes audiant, et non intelligant: nequando convertantur, et dimittantur eis peccata....

Mc. 4, 25. Qui enim habet, dabitur illi: et qui non habet, etiam quod habet auferetur ab eo.

L. 8, 10. Interrogabant autem eum discipuli ejus, quae esset haec parabola.

11 Quibus ipse dixit: Vobis datum est nosse mysterium regni Dei, ceteris autem in parabolis: ut videntes non videant, et audientes non intelligant....

L. 8, 19. Videte ergo quomodo audiat. Qui enim habet, dabitur illi: et quicumque non habet, etiam quod putat se habere, auferetur ab illo...

L. 10, 23. Et conversus ad discipulos suos, dicit: Beati oculi, qui vident quae vos videtis. 24 Dico enim vobis, quod multi Prophetiae, et reges voluerunt videre quae vos videtis, et non viderunt: et audire quae auditis, et non audierunt.

Infra, q. 1141 sq. quaedam dicentur de ratione quam Jesus hic indicat. Haec autem ulterius est explicanda, atque elucidanda sunt verba quibus enuntiatur.

10. *Accedentes discipuli* etc.: hoc nonnisi postea factum est, cum aliae parabolae de regno coelorum jam dictae fuerant, et dimissae erant turbae, M. 13, 36; igitur cum Jesus esset *singularis* Mc., i. e. seorsum a turba, solus cum suis, nempe cum Apostolis aliisque quibusdam discipulis (Mc. vera lectio *hi qui cum eo erant* CUM DUODECIM).

11. *Nosse mysteria regni coelorum*: omnia Dei consilia, omnes veritates et doctrinas, quae spectant ad Messiam ejusque novam legem; vocantur autem *mysteria* seu arcana, quia hactenus ignota, aut vix praefigurata et adumbrata, nunc per Christum hominibus deteguntur. *Datum est*: nam gratia requiritur divina ad illa accipienda. *Vobis, non illis*: vos enim gratiae oblatae mutuam operam contulistis, prompto ac libenti animo doctrinam meam excepistis; illi vero eam respuerunt, ac, propter pravam mentis affectum, verba mea sub forma parabolae prolata non intellexerunt. Ideo donum seu gratia (ut notat s. Chrys.) voluntatem liberam non tollit.

Q. 410. Sensem da proverbii v. 12 **Qui habet, dabitur ei** etc., indicando simul rerum adjuncta in quibus Christus illo usus fuerit.

R. Bis eo usus est:

1° Hic ap. M., Mc. et L., quando dixerat se turbis loqui in parabolis, ideo quod nosse mysteria regni coelorum datum non sit illis (de turba), sed tantum discipulis; tunc addidit *Qui enim habet* etc., hoc sensu: vobis, qui fidem habetis, magis magisque exponeatur fidei doctrina; aliis autem Judaeis, qui fide carent (quia eam amplecti nolunt), ulterior fidei explicatio non dabitur, et hoc quidem in poenam contumaciae eorum. « Hoc et nos facimus, ait « s. Chrys.: cum videmus quemdam segniter audientem..., silemus « deinceps...; cupidum autem discendi attrahimus, multaque verba « fundimus. » Pariter qui divinam gratiam possidet, i. e. qui eam ultro oblatam sua sponte et voluntate recipit, eique mutuam addit operam, alias et majores consequetur gratias: qui, contra, gratiae resistit, deinceps privabitur gratiis (saltem specialibus). Ita divites opes suas facile adaugent, dum contra pauperes parvum illud quod habeant saepe perdant: sic ex. gr. ditioribus datur, pauperi-

bus semper aufertur. Simile est proverbium flandr. *het water loopt al naar de zee*, i. e. gall. *toute l'eau va à la mer*, vel *l'eau va toujours à la mer*. In Oriente magnatibus dona offeruntur, eo majora quo major sit accipientis dignitas et opulentia.

2° In parabola de talentis M. 25, 29, et in parabola simili de decem minis L. 19, 26, idem dixit, hoc sensu: fidelis servus, qui multum lucratus est, divitias accipiet coelestes; servus autem piger, qui nihil lucratus est, spoliabitur etiam eo quod habet, i. e. qui abutitur gratiis, alias non obtinebit, quin potius poenas dabit. Obiter nota istud intelligendum esse de gratiis specialibus: nemini enim gratia *sufficiens* in hac vita deest.

13. *Videntes et audientes* sc. corporaliter, *non vident neque audiunt* spiritualiter, intus, in animo, quia mentis oculos sponte et ultro claudunt, quia recte videre et audire nolunt. Isti enim in parabolis audiunt quidem facti narrationem, sed interiorum sensum non percipiunt. Peti potest quare eis loquatur in parabolis, siquidem non vult ut intelligant. Resp. s. Chrys.: ut attendant et recogitent quae audierint, et postea intelligant.

14 et 15. PROPHETIA ISAIAE 6, 9 et 10 citatur presse secundum 70. Graecus interpretes, loco textus hebraei, quem certe retulit M., utpote aramaice scribens, citavit versionem 70, quia ab una parte vis argumenti manet, et ab altera parte Graeci, pro quibus fecit translationem suam, erant assueti versionem Septuaginta-virali. Deus loquens sistitur. Praeter loca parallela Mc. 4, 12, L. 8, 11b, confer etiam J. 12, 39-41; Act. 28, 26 et 27. Videsis *Comm.* nostr. in *Act. Ap.* (5^a ed.), ubi explicatur quomodo verba Isaiae, quae in sensu literalis de Judaeis istius temporis dicebantur, in sensu typico ad Christi aequales referantur.

INCRASSATUM EST ENIM etc.: causam indicat quare non intelligant quae audiant, neque animadvertant quae videant. Causa autem est quod *nolint* audire et videre, quod mala sit eorum voluntas (quod *cor* eorum sit *crassum*, sensus expers, induratum): hoc autem pendet ab ipsis; ipsi enim cor crassum reddiderunt, ut motu gratiae non afficerentur; ipsi aures obturarunt, eo fine ut non audirent. Dicit M. *auribus graviter audierunt*, sed ipsi sunt in culpa; ipsimet fecerunt ut non bene audirent, ut dicta non perciperent: hic sensus colligitur ex sequentibus, sc. *oculos suos clausurunt*, puta, eo ipso

fine ut recte non viderent. Igitur hoc sibi vult Christus: videre et audire nolunt, ex pravo animo, ut vitam emendare non debeant; ergo sunt prorsus firmati in malo.

Nulla contradictio.

Q. 411. V. 16. *Vestri beati oculi quia vident*: sed J. 20, 29 idem Christus dicit ad Thomam *Quia vidisti me, Thoma, credidisti: beati qui non viderunt et crediderunt*. Ista vero inter se non pugnare demonstra.

R. Ad Thomam Christus loquitur de fide, et dicit eam tanto majorem esse quanto minor sit comprehensio seu visio. Apud M. vero, beatos praedicat Apostolos, eo quod *videant et audiant*, i. e. quod *velint videre et audire*, quod oculos et aures cordis apertos praebeant: verbo, quod cum optimo animi affectu accipiant gratias a Messia ipsis concessas. Itaque tacitam instituit comparisonem inter eos qui oculos claudunt ut veritatem non videant, et eos qui, quum oculos teneant apertos, veritatem recte conspiciunt: verbo, inter eos qui male, et alios qui bene animati sunt. In altero autem loco, eos qui credunt propter solum testimonium externum, comparat aliis qui non credunt nisi postquam rem ipsimet viderint: sic major est fides nostra, quando Christum ad vitam rediisse credimus propter testimonium Ecclesiae, quam fides Thomae, qui mentis assensum non dedit nisi postquam Christum ad vitam revocatum suis conspexit oculis.

17. *Multi in V. T. cupierunt etc.* Spes illa *animus* historiae Israeliticae dici potest, quasi *spiraculum vitae* seu halitus et spiritus populi istius; quippe cujus vota et suspiria ad haec Prophetarum verba revocanda sint omnia: *Rorate coeli desuper et nubes pluant justum* Is. 45, 8. Ideo, postquam spes fuerat obtenta, ultimus quasi spiritus efilatur hisce verbis *Nunc dimittis servum tuum, Domine, in pace, quia etc.* — In hoc v. 17 Christus, ut notat s. Chrys., veterem legem iterum cum nova copulat.

Q. 412. *Multi prophetae et justii cupierunt videre quae videtis, et non viderunt*. Sed J. 8, 56 idem Christus dicit *Abraham exultavit ut videret diem meum: vidit et gavisus est*.

R. Haec inter se non pugnare demonstrat s. Hier.: « Abraham, ait, vidit in aenigmate, non vidit in specie: vos autem in prae-

« sentiarum tenetis et habetis Dominum vestrum, et ad voluntatem
« interrogatis et convescimini ei. »

Q. 413. Parabola a Jesu explicatur, v. 18-23.

(Vide text. Evang. p. 445).

Jam Christus ipsemet parabolam de semine huc illucque jacto Apostolis aliisque discipulis seorsum explicat: vide supra q. 405 sq.

19. Stylus obscurus est et phrasis implicata. Vult dicere: ille, apud quem verbum Dei juxta viam seminatur, est homo qui audit verbum *et non intelligit*, i. e. illud non recipit. Significatur auditor malus, *obduratus*, in quem diabolus dominatur: verbum cor non ingreditur (cf. flandr. proverbium *het gaat de een' oor in en de ander' oor uit*, et gall. *cela lui entre par une oreille, et lui sort par l'autre*), sicut semen, in platea *dura* et trita projectum, manet in summo solo; *diabolus* autem tollit verbum, sicut volucres semina in plateis sparsa auferunt. Etenim pravus auditoris animus, qui *diabolo* adscribi solet, causa est quare verbum animum non penetret, aut ullo motu pio afficiat.

20. *Cum gaudio accipit*: eatenus optime facit, namque si non ametur verbum, non plane intelligetur: *quod sapit nutrit*, ait proverbium, seu potius dicam cum s. Aug. (ed. M. I, 863): « Animus inde pascitur unde laetatur. »

21. Multa sunt, non solum a latere occidentali lacus Tiberiadis (de quo supra, p. 446, diximus), sed per totam Palaestinam loca petrosa quae exigua quadam humo plerumque cooperiuntur: ibi vero post pluvias facile celeriterque germinant semina, et herbae crescunt, eo vel magis quod terra illa admodum calida sit; sed cum herbae istae multas altasque radices non habeant, mox arescunt. — TEMPORALIS, i. e. pro paucio tempore excipit verbum: mox (statim ac prima difficultas, vel quaelibet tentatio exorta fuerit), SCANDALIZATUR, i. e. impingens in lapidem cadit, fidem et gratiam abjicit.

23. CENTESIMUM etc.: sign. centuplum etc. Gr. fructum affert, aliud centum (fructus), aliud sexaginta, aliud triginta.

Q. 414. An frumentum fructum dat centuplicem?

Quod dicitur de proventu frumenti *centuplici* haudquaquam incredibile est

(Gen. 26, 12 de eodem mentio fit): sed, testibus *Keil u. Delitzsch in *Gen.*, hic est extremus limes et extraordinarium quid, quum in regionibus feracibus fructus soleant esse inter vicanos et quinquagenos. In parva quadam Syriae planitie (dicta *Rubbe*), frumentum 80 et hordeum 100 dat. *Winer, *Reb. a. Ackerbau*, varia indicat antiquorum testimonia de singulari fertilitate, sed notat probabilius esse veteres seminare in sulcis intervallo separatis. Herodotus 1, 193 asserit grana in Babylonia plerumque ferre fructus 200, imo nonnumquam 300; verum *Smith in *Dict. a. Wheat* id non credit. Testatur Trench (ibi cit.) centuplum in Oriente inauditum non esse, sed tale quid semper narrari tamquam rarum. Laborde (ib.) refert in *Kerek (S. E. de la Mer Morte)* speciem quamdam frumenti centum producentis inventam fuisse; unde concludit inanem esse objectionem illorum, qui contendunt in verbis Evangelii rem ultra veritatis limites amplificatam fuisse.

De cetero ex Deut. 8, 7-9; 11, 10 sq.; 4 Reg. 18, 32, et ex testimonio Taciti (*Hist.* 5, 6 uber solum; exuberant fruges etc.), aliorumque quos citat *Winer *Reb. a. Palästina*, novimus Palaestinam olim feracissimam fuisse (1): quod et s. Hier. in *Ezech.* 20, 6, confirmat. Videsis quae hac de re diximus in Append. ad libr. Josue (Brugis, 1869).

Q. 415. Triplex virtutum gradus.

« Hic, ait s. Chrys., multa Dei benignitas deprehenditur, qui
 « non unam exigit virtutis mensuram; sed primos libenter recipit,
 « secundos non ejicit, tertiis dat locum. » Aptè notat s. Hier.:
 « Sicut in terra mala **tres** fuere diversitates: *secus viam*, et *petrosa*,
 « et *spinosa* loca: sic in terra bona **trina** diversitas est: centesimi,
 « sexagesimi et tricesimi fructus. » Numerus **tres** saepe denotat
 rei totalitatem. Idem Hier., et post ipsum s. Thomas, p. 3, suppl.
 q. 96, a. 4, illam fructuum varietatem ad virtutem continentiae
 referens, docet fructum *centesimum* virginali castitati tribui, *sexagesimum*
 viduali, *trigesimum* conjugali. Alii Patres, ut notat
 s. Hier. *Ep. ad Pamm.* 48, 3, tria illa ad martyres, virgines et
 viduas accommodant: ita s. Cypr. *De hab. virg.* prope fin.; s. Aug.
Quaest. Evang. 1, 9; Prudent. in *Carm. de s. Agnete* etc.

II. Parabola zizaniorum ejusque significatio.

PARABOLAE NARRATIO.

Præced. vide p. 445.

M. 13. 24. Aliam parabolam proposuit illis, dicens: Simile factum est regnum coelorum homini qui seminavit bonum semen in agro suo. ²⁵ Cum autem dormirent homines, venit inimicus ejus

et superseminavit zizania in medio tritici, et abiit. ²⁶ Cum autem crevisset herba, et fructum fecisset, tunc apparuerunt et zizania. ²⁷ Accedentes autem servi patris familias, dixerunt ei: Domine, nonne bonum semen seminasti in

(1) Et nunc fertilissima esset, si melius excoleretur, si Turcarum dominatione non opprimeretur.

agro tuo? Unde ergo habet zizania?
²⁸ Et ait illis: Inimicus homo hoc fecit. Servi autem dixerunt ei: Vis, imus, et colligimus ea? ²⁹ Et ait: Non: ne forte colligentes zizania, eradicetis simul cum eis et triticum. ³⁰ Sinite utraque

crescere usque ad messem, et in tempore messis dicam messoribus: Colligite primum zizania, et alligate ea in fasciculos ad comburendum, triticum autem congregate in horreum meum. ³¹ Aliam parabolam etc. *Vide infra ante q. 418.*

EXPLICATIO EJUS.

Versus praeced. 34 et 35 vide post q. 419.

M. 13, 36. Tunc, dimissis turbis, venit in domum: et accesserunt ad eum discipuli ejus, dicentes: Edissere nobis parabolam zizaniorum agri.

³⁷ Qui respondens, ait illis: Qui seminat bonum semen, est Filius hominis.

³⁸ Ager autem, est mundus. Bonum vero semen, hi sunt filii regni. Zizania autem, filii sunt nequam. ³⁹ Inimicus autem, qui seminavit ea, est diabolus. Messis vero, consummatio saeculi est.

Messores autem, angeli sunt. ⁴⁰ Sicut ergo colliguntur zizania, et igni comburuntur: sic erit in consummatione saeculi. ⁴¹ Mittet Filius hominis angelos suos, et colligent de regno ejus omnia scandala, et eos qui faciunt iniquitatem: ⁴² et mittent eos in caminum ignis. Ibi erit fletus, et stridor dentium. ⁴³ Tunc justi fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum. Qui habet aures audiendi, audiat. ⁴⁴ Simile est regnum coelorum etc. *Ante q. 421.*

Solus M. hanc parabolam tradit.

Q. 416. Parabolam zizaniorum 1° narra 2° expone.

R. Lege M. *Simile factum est regnum coelorum homini* etc., pro: in regno coelorum fit quemadmodum accideret si homo seminaret etc. Vel Christus, istius regni auctor et conditor, in quo regnum istud quasi continetur et exprimitur totum (*dont il est la personnification*), similis est homini qui etc.

38. *Ager est mundus*, scil. quatenus mundus est ager Christi (*in agro suo* v. 24), i. e. quatenus ad hoc destinatus est ut fiat regnum Dei. Christus enim non vult docere, in mundo universe spectato, sed in regno Dei terrestri, malos bonis admixtos esse. *Zizania* sunt mali catholici et etiam haeretici.

Q. 417. Quid Christus per illam parabolam vult docere?

R. Generatim declarat quomodo regnum Dei in terris se habeat ad regnum mali seu diaboli. In specie docet:

1° In Dei regno regnum mali simul existere, seu in Ecclesia malos bonis admixtos esse. — Ergo errat Calvinus, cum Ecclesiam ex solis justis aut solis praedestinatiis constare contendit.

2° Se non esse mali seminis auctorem.

3° Malos ad tempus tolerari, vel ut ipsi emendantur, vel ut boni exerceantur; s. Aug. *in Ps. 54, 2*: « Omnis malus aut ideo vivit,

« ut corrigatur ; aut ideo vivit, ut per illum bonus exerceatur. » Exercetur autem per pressuras et persecutiones quas mali suscitant : « Sic, ait s. Greg. *H. 38 in Ev.*, in tritura areae grana sub « paleis premuntur..., sic rosa quae redolet crescit cum spina « quae pungit... Ferrum animae nostrae nequaquam perducitur « ad subtilitatem acuminis, si hoc non eraserit alienae lima pravi- « tatis. » Sic in tabella picta umbrae necessariae sunt. Sic luctationes athletarum vim et robur eis conferunt.

4° Vigilantiam Ecclesiae pastoribus commendandam esse, quum zizania dicantur superseminata *dum homines dormirent* : ita ss. Chrys., Aug. *Quaest.* 11, Hier. etc. Sed, ait Knab., durum esset et falsum asserere malos existere, quia pastores Ecclesiae dormiunt prae negligentia ; quasi vero non adessent mali, si pastores debite vigilarent. *Dum dormirent homines* sign. simpliciter *noctis tempore*, et sensus est inimicos clam agere, et tempus opportunum quaerere ut mala sua germina ponant. Deinde, non solet fieri inter homines ut in agro, post jactum semen, diu noctuque custodes sistantur. Ceterum, veritas est aliunde nota, Ecclesiae ministris vigilantiam necessariam esse.

5° Prudenter agendum esse in malis puniendis. Sensus haudquaquam est, ut novatores saec. XVI contenderunt, catholicos permittere debere ut haereses impune grassentur (id quod novatores ipsi neque erga catholicos, neque inter se observarunt) ; nam inde sequeretur scelestos nullos puniri posse. Tolerandi autem sunt mali, quando ex eorum abscissione in magnum periculum venirent boni (*ne simul eradicetis triticum*), v. gr. si per exclusionem viri potentissimi praevideatur multos cum ea profecturos esse et perituros, vel si propter nimiam severitatem merito timeatur ne boni plures recedant etc. Secus mali non sunt tolerandi : « Cum « metus iste non subest, ait s. Aug. *c. epist. Parm.* 3, 2, 13, sed « omnino de frumentorum certa stabilitate certa securitas manet, « non dormiat severitas disciplinae. » Tunc mala eradicari debent quantum fieri possit ; tunc enim valet 1 Cor. 5, 2 *Tollatur de medio vestrum qui hoc opus fecit*. Haeretici tamen non sunt extremo supplicio afficiendi, ait s. Chrys., nisi salus bonorum hoc omnino et evidenter exigat.

Verba *ne forte colligentes zizania, eradicetis simul cum eis triticum*

explicantur ex eo quod zizania (probabilius *lolium temulentum*) ⁽¹⁾, quorum spicae habent grana malesana, a tritico aut non aut vix distinguuntur, quamdiu herbae sunt teneriores (sic haeretici initio se occultant, s. Chrys.), sed tunc tantum quando planta plene excrevit, et fructum fecit (gall. *quand le fruit ou l'épi se montre*), quando culmus venit ad spicam, ut ait s. Hier. Tunc autem tardius esset ut lolium erueretur: notum est herbas inutiles aut malas auferendas esse, quando triticum adhuc tenue parvumque est. De lolio autem hoc fieri nequit ob similitudinem cum frumento.

S. Hier. monet praesertim procedendum cum prudentia, si agatur de iis qui *dubie mali* sunt: « Ne, ait, ubi quid ambiguum est, cito sententiam proferamus. » Verum, istud monitum non est hic ad rem, quum de *dubie malis* non agatur in nostra parabola: zizania tamquam talia, tamquam herbae aperte et certo malae, apparent et dignoscuntur (Knab.).

6° Tandem, in die iudicii malos a bonis separandos esse, utrorumque sortem aeternam plane diversam fore.

III. Parabola de grano sinapis: 13, 31 et 32.

Praced. vide p. 455.

M. 13. 31. Aliam parabolam proposuit eis dicens: Simile est regnum coelorum grano sinapis, quod accipiens homo seminavit in agro suo: 32 quod minimum quidem est omnibus seminibus: cum autem creverit, majus est omnibus oleribus, et fit arbor, ita ut volucres coeli veniant, et habitent in ramis ejus. 33 Aliam parabolam etc. *vide infra ante p. 419.*

Mc. 4. 30. Et dicebat: Cui assimilabimus regnum Dei? aut cui parabolae comparabimus illud? 31 Sicut granum sinapis, quod cum seminatum fuerit in terra, minus est omnibus seminibus, quae sunt in terra: 32 et cum seminatum fuerit, ascendit, et fit majus omnibus oleribus, et facit ramos magnos, ita ut possint sub umbra ejus aves coeli habitare.

L. 13. 18. Dicebat ergo: Cui simile est regnum Dei, et cui simile aestimabo illud? 19 Simile est grano sinapis, quod acceptum homo misit in hortum suum, et crevit, et factum est in arborem magnam: et volucres coeli requieverunt in ramis ejus.

Q. 418. Da sensum parabolae de grano sinapis.

R. Ecclesia mirabili modo se extendet, vel fidei propagatio

(1, **Zizanium** (vox non graecae sed semiticae originis, in Talm. זִיזָנִי) vocatur, secundum quosdam, triticum adulteratum, speciem tritici referens, sed fructum utilem non habens (*Bretsch. Lex.; *Schleusn. Lex.), germ. *Afterweizen* (Beel. *loose tarwe*, cujus spicae, ait, vacuae sunt: sed quomodo seminari possunt zizania, si spicae sint vacuae?). Verum longe probabilius est designari *lolium temulentum* (germ. *Lolch*, *Tollkorn*; gall. *ivraie*, fl. *dolich*), quod est herba (proprie *une graminée*) specie distincta a frumento, quodque ita vocatur quia inebriat (*ivrae*, *toll*, *dol*): quando enim grana male sanae hujus herbae cum frumento miscentur in pane, cibus fit noxius, cerebrum afficit et perturbat, hominemque reddit temulentum, stomachum etiam laedit (*lolium infelix*, Virg. *Georg.* 1, 154): ideo in messe spicae lolii a spicijs frumenti separandae sunt. Quod fit in Palaestina, ubi sat frequens est ista herba. In nostra regione rarior est. Cf. *Winer, *Rwb.* a. *Lolch*, *Smith, *Dict.* a. *Tares*.

celerrima erit : initium quidem ejus erit valde parvulum, simile grano **sinapis**, quod minimum est omnibus seminibus ; sed mox sese evolvit et orbem terrarum pervadet totum, sicut granum sinapis in Palaestina, quae est regio calida, brevi tempore excrescit in *arborem*, seu potius, temperata styli Orientalis audacia, in *fruticem* (quod *arbor* non sit proprie dicta, patet vel ex eo quod inter *olera* *ἀρχαία* numeretur, nam in gr. dicitur *maximum olerum*) satis magnum (¹) ut in ejus ramis aves habitent, i. e. *sedeant* et *requiescant* : v. gr. cum sinapi fervente aestate maturescit, ait Mald., aves in ejus ramis, ut granum ejus, quod amant vehementer, edant, insidere solent. Non dicitur stricte loquendo aves ibi *nidificare* ; nam gr. apud tres Synopt. est *κατακατασκηνώσας*, quod ap. M. et Mc. redditur *habitare* et apud L. *requiescere*, sicut Act. 2, 26 *Caro mea requiescet in spe*. Nihil tamen obstat quominus cogitemus aves *habitantes* et *requiescentes* in *nido* suo : imo vero nusquam melius *habitant* et *quiescunt* quam in *nido* suo.

Semen autem **sinapis** dicitur *minimum omnibus seminibus*, quia in locutione proverbiali apud Judaeos tamquam minimum quid erat adhibitum. A parte rei alia dantur semina minora, v. gr. semen papaveris ; sed hujusmodi locutiones ab usu communi populi ante omnia pendent. Usus autem ille hac nitebatur ratione, quod apud Hebraeos, inter grana quae seminabantur ab agricolis, granum sinapis vere minimum esset. De papavere mentio in Scriptura non fit ulla, ni fallar.

Arbor imago Ecclesiae.

Jam tertia est parabola quae a *semine* desumpta fuerit. Semen autem, a quo hic similitudo ducitur, tale est quod in *arborem* excrescat. Liceat obiter declarare pulchritudinem imaginis de **Arbore**, per quam Ecclesia, vel ipse Christus, qui est caput Ecclesiae, designatur. Sensem profundiorum hujus comparisonis exponemus ad calcem operis, in Append. IV, q. 1143.

Quod attinet ad parabolam de grano sinapis, infra q. 1140 animadvertemus in parabolis non semper quaerendum esse sensum

¹ Dum olus illud in nostra regione duos vix superat pedes, in regionibus calidis, v. gr. in Terra Sancta, fit quasi frutex qui ad altitudinem decem pedum quandoque assurgit, ut testatur *Winer, *Realwörterbuch*, a. *Senf* ; et *Smith *Dict*, a. *Mustard*.

figuratum eorum omnium quae in narratione dicuntur, v. gr. hic *volucrum*: talia saepe adduntur ornamenti gratia. Possumus tamen dicere per *volucres* significari reges, principes et magnates, qui fidem avidè amplectentur. — Lepide s. Hier.: « Assumamus et nos, » ait, pennas columbae, ut volitantes ad altiora, possimus habitare « in ramis hujus arboris, et nidulos nobis facere doctrinarum, » *terrenaque fugientes ad coelestia festinare.* »

IV. Parabola de fermento: 13, 33.

M. 13, 33. Aliam parabolam locutus est eis. Simile est regnum coelorum fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinae satis tribus, donec fermentatum est totum.

L. 13, 20. Et iterum dixit: Cui simile aestimabo regnum Dei? ²¹ Simile est fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinae sata tria, donec fermentaretur totum.

Q. 419. 1° Parabolam de fermento expone. 2° Quomodo differt a parabola de grano *sinapis*?

R. ad 1^m. Quemadmodum fermentum exiguum magnam farinae massam, v. gr. sata tria (*satum* סַתִּים, forma aram. סַתִּים, est mensura Judaica, tertia pars *Ephae*) ⁽¹⁾, penetrat et agit: ita etiam vis evangelica, quae initio parva erit, mox ingentes regiones, imo universum orbem pervadet. Dicitur in parabola fermentum farinae commisci a muliere: hoc ad ornamentum et pleniorē expositionem pertinet (solent enim mulieres in Oriente coquere panem: sic Jer. 7, 18 in hebr. *mulieres depsumt massam farinae ad faciendum placentas*: cf. Gen. 18, 6); igitur sensum arcanum hac in re quaerere non oportet.

R. ad 2^m. Haec parabola fere idem significat ac praecedens: sola differentia est, quod vim *internam* gratiae seu praedicationis evangelicae ⁽²⁾ magis designet, et doceat quomodo vis illa homines penetret et quasi transformet, sicut fermentum massam farinariam pervadit et sublevat.

(1) **Coctura panum apud Hebraeos.** Unum *Epha* seu *tria sata* videtur fuisse farinae numerus qui pro una panum coctura (gall. *une fournée*) solebat adhiberi: Gen. 18, 6 Abraham Sarae dicit: *Tria sata similiae commisce* hebr. *depse*) et fac subcinericios panes. Jud. 6, 19 *Coxil... de farinae modio* (Hebr. *Epha*) *azymos panes*. 1 Reg. 1, 24 Anna adducit filium suum ad domum Domini cum... *tribus modis* (i. e. *satis*, nam hebr. est *cum uno Epha*) *farinae*. Obiter nota, in uno *Epha* fuisse 10 *gomer*os, unum autem *gomerum* mensuram fuisse sufficientem viro edacissimo (saltem quod Manna attinebat) pro cibo unius diei: cf. *Comm. nostr. in Ep. Paul. ad 2 Cor.* 8, 15 (edit. 6a 1899).

(2) Vis illa interna Evangelii, quae se prodeat per continuum Ecclesiae incrementum et per miram fidei propagationem, explicatur etiam in parabola de semine sponte germinante, Mc. 4, 26-29.

Comparatio illa cum **fermento** valde accurata est: Christi enim doctrina totum mundum fermentavit et adhuc fermentat, ubique magnam excitans perturbationem, aestum et fervorem; donec, sedatis motibus, dulcis obtineatur panis veritatis et sanctitatis.

PRAEDICTUM FUIT FORE UT JESUS PARABOLIS UTERETUR: 13, 34 et 35.

Versum praeced. vide ante q. 419.

M. 13, 34. Haec omnia locutus est Jesus in parabolis ad turbas: et sine parabolis non loquebatur eis: ³⁵ ut impleretur quod dictum erat per Prophetam dicentem: *Aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita a constitutione mundi.* ³⁶ Tunc dimissis turbis etc. *Vide supra ante q. 416.*

Mc. 4, 33. Et talibus multis parabolis loquebatur eis verbum, prout poterant audire: ³⁴ sine parabola autem non loquebatur eis: seorsum autem discipulis suis disserebat omnia.

Sine parabolis non loquebatur eis, i. e. turbis: imperf. *loquebatur* (ἐλάλει diserte positum, nam statim antea erat aor. ἐλάλησεν *locutus est*) notat actum diu continuatum et postea repetitum (Beel. *Gramm. gr.* 41, 3); sensus igitur est, Jesum solitam fuisse parabolis uti cum *ad turbas* loqueretur: sed vocabulum *parabola* hic non stricte sumitur; significat enim generatim loquendi rationem per comparationes, imagines, allegorias, proverbia, sententias acutas aut graves atque eruditae, etc. (quo sensu latissimo adhibetur etiam *parabola* in v. seq. *Aperiam in parabolis* etc.). Sermones Jesu ad multitudinem plerumque obscuri quid instar aenigmatis habebant, et ab ea non plene perfecteque intelligebantur.

S. Chrys. verba Matthaei circumscribit: « Etsi multa sine parabola dixerit, sed *tunc* temporis nihil. » Quum discipuli rogent v. 10. *Quare in parabolis loqueris eis?* oportet supponere Jesum non semper ita fecisse. Concinit Beel.: sine parabolis non loquebatur *tunc*, in illo sermone.

35. Hic apud M. Jesus, praeter rationem, quam supra 13, 10-15 dederat, quare in parabolis loquatur, aliam affert. Vide q. 1141.

Q. 420. Christus affirmat praedictionem esse in his Ps. 77, 2 *Aperiam in parabolis os meum, eructabo* etc. Quisnam est 1° sensus literalis, et 2° propheticus istorum verborum?

R. ad 1^m. Auctor Psalmi, vates Asaphus, loquitur de carmine suo: Utar, ait, dicendi genere gravi et sententioso (מִשְׁלָּה, *carmine*

sententioso, Vulg. *parabolis*); ERUCTABO seu detegam ABSCONDITA, hebr. מְנִי-קֶרֶם *aenigmata*, A CONSTITUTIONE MUNDI (hebr. מְנִי-קֶרֶם *ab olim*, in Vulgata Psalm. *ab initio*), i. e. res tractabo antiquitus factas, carmen canam grave et sententiosum (*aenigma*) de iis quae olim genti nostrae evenerunt, sc. de benignissimis et sapientissimis Dei consiliis in gubernando populo suo. Horum narratio et expositio *parabola* dici potest, quia res istae figurae sunt et signa prognostica rerum praesentium et futurarum. Videsis *Comm. nostr. in Psalm.*, 3 vol. Brugis 1886, 3^a edit.

R. ad 2^m. Docendi ratio sententiosa, quam adhibuit Asaph, typus fuit illius quam Christus usurpavit; et *abscondita illa* Dei consilia in regendo populo Israel, seu mysteria illa regni theocratici in V. T., praefigurant ea quae Christus patefacit in parabolis, nempe mysteria regni coelorum, mirabilia divinae sapientiae et bonitatis consilia in genere humano redimendo, quae *olim*, per omnia retro secula, ignota manserunt.

V. 36-43 ipsemet Christus *zizaniorum* parabolam elucidat, petentibus discipulis. Vide supra q. 416 sq. Matthaeus videtur compendium tantum dedisse explicationis quam Christus forsitan fusius proposuit: ideo nihil dicit de non auferendis zizaniis. Sed quare de parabolis *fermenti* et *sinapis* non interrogant illi? Resp. s. Chrys., quia istae clariores erant, et affinitatem cum parabola hac de zizaniis habebant.

Paucas addo annotationes.

42. MITTENT EOS (iniquos) IN **caminum ignis**: respicit ad supplicium quo homines vivi comburebantur; imprimis recogita caminum de quo Dan. 3. Intelligitur fornax, in qua metalla igne purgantur (gall. *haut-fourneau*, fl. *smelt-oven*): satis spatiosae erant istae fornaces; in parte superiore, ad quam ascendebatur per scalas exteriores, erat apertura per quam projiciebantur mineralia (*le minerai*): per eandem praecipitati sunt tres illi viri, Dan. 3, 23, qui in medium caminum ardentem ceciderunt. Facile mente concipitur milites, qui Israelitas illos vinctos sustulerunt usque ad foramen in tecto, flamma fornacis, praeter solitum ardentis, interfectos fuisse. In inferiore parte fornacis (ad modum aedifici rotundi extructae) erat porta, per quam defluebant metalla lique-

facta, et per quam intrabant operarii, quando scorias auferre et ignem pro sequenti liquefactione parare volebant. Per illam autem spectabat rex, Dan. 3, 92, et per eandem egressi sunt Israelitae, v. 93.

43. JUSTI FULGEBUNT SICUT SOL: refertur ad Dan. 12, 3. Cum sole autem comparantur, « Non quod sic tantum fulgeant, sed « quia hoc astro nullum fulgentius videmus (s. Chrys.) » Ceterum, *lucem* esse imaginem gloriae et felicitatis, satis notum est.

V. Parabolae de thesauro, et de margarita.

Præced. vide ante q. 416.

M. 13, 44. Simile est regnum coelorum thesauro abscondito in agro: quem qui invenit homo, abscondit, et prae gaudio illius vadit, et vendit universa quae habet, et emit agrum illum.

⁴⁵ Iterum simile est regnum coelorum homini negotiatori, quaerenti bonas margaritas. ⁴⁶ Inventa autem una pretiosa margarita. abiit, et vendidit omnia quae habuit, et emit eam. ⁴⁷ Iterum simile est etc. *Ante q. 424.*

Illae parabolae etiam propriae sunt Matthaeo.

Q. 421. Quid significant parabolae de thesauro in agro abscondito, et de margarita pretiosa?

R. Ostendunt quanti pretii sit Evang. seu doctrina et salus Evangelica, et quanto studio quisque debeat illud sibi comparare: nempe docent omnia propter Christum relinquenda esse, seu terrena quaevis esse postponenda, quando negotium salutis agitur (cf. M. 10, 37 *Qui amat patrem... plus quam me* etc.): imo addit illud cum gaudio faciendum esse (*prae gaudio illius est genit. objecti, de illo sc. thesauro*). Sic quis vendit omnia quae habet, ut agrum in quo est thesaurus, vel ut margaritam pretiosam emit.

Regnum coelorum seu salus Evangelica aptissime comparatur cum *thesauro*: ibi enim verae et copiosissimae sunt divitiae, sine quibus nihil juvaret mundum lucrari universum. Thesaurus autem dicitur *absconditus*, quia ab hominibus mundanis non videtur, et nonnisi per voluntariam et diligentem obedientiam divinae gratiae praestitam invenitur. Comparatur etiam cum *margarita pretiosa*, quae tanti valere potest ut verus sit thesaurus.

Contra justitiam. V. 44. ABSCONdit, in terra relinquit, non effodit cum (nam thesaurus, in agro alieno repertus, si extraheretur, pro dimidia parte ad dominum agri rediret); sed vadit emere agrum, ut totum obtineat thesaurum. Nota agendi rationem istius secun-

dum jus Thalmudicum aequam et licitam videri: nam in Bava Mezia f. 28, 2 legitur: « R. Emi invenit urnam denariorum... Agrum ergo emit, ut pleno jure thesaurum possideret. » Leges autem nostrae id facere non permittunt, nam thesaurus semel repertus inter dominum agri et inventorem dividendus est: vide CARRIÈRES, *Compendium de Just.* N° 106. Christus in parabola non respicit ad hoc, utrum justum sit nec-ne quod narrat; idem est in parabola de villico iniquitatis, L. 16, 1-8.

*Q. 422. An juste agit homo qui, inveniens thesaurum in agro alieno, illum abscondit et agrum emit pretio ordinario? Vide statim dicta.

Q. 423. Sed si talis injuste se gerit, quomodo Christus potuit illum in exemplum proponere?

R. Eatenus tantum imitandus est, quatenus vendit omnia quae habet ut emat thesaurum; ita et nos salutem nostram rebus omnibus praeferre debemus.

45. Sunt qui putent phrasim esse impropriad, ut v. 24; et sensum esse: Regnum coelorum simile est margaritae pretiosae, pro cujus emptione negotiator vendit omnia quae habet. Verum malim verba sumere sicut jacent, et ita explicare: regnum coelorum simile dicitur homini negotiatori qui etc., non margaritae pretiosae, quia non tam pretium istius regni, quam diligentia quacum illud quaeri debeat, directe et praecipue significatur.

VI. Parabola de sagena. Conclusio.

Præced. vide ante q. 421.

M. 13, 47. Iterum simile est regnum coelorum sagenae missae in mare, et ex omni genere piscium congreganti.

⁴⁸ Quam, cum impleta esset, educentes, et secus littus sedentes, elegerunt bonos in vasa, malos autem foras miserunt. ⁴⁹ Sic erit in consummatione saeculi: exibunt angeli, et separabunt

malos de medio justorum, ⁵⁰ et mittent eos in caminum ignis: ibi erit fletus, et stridor dentium.

⁵¹ Intellexistis haec omnia? Dicunt ei: Etiam. ⁵² Ait illis: Ideo omnis scriba doctus in regno coelorum, similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo nova et vetera. ⁵³ Et factum est etc. *Post q. 426.*

Multum habet similitudinis cum parabola de zizaniis (q. 416sq.): differt tantum in hoc, quod ibi praesertim doceatur malos ante judicium extremum delendos non esse, hic vero eos a bonis in extremo judicio separandos esse.

Sagena, vox est graeca *σαγήνη*, significans genus retis magni, quod vulgo dicitur everriculum (germ. *Schleppnetz*), quia verritur

seu ducitur, et cujus ea natura est ut, quidquid obvium fiat, secum trahat. Aptissime adhibetur vox illa, quum maxima sit vis et efficientia Ecclesiae, in qua *piscatores hominum* cum divina gratia laborant.

Duplici parabola docet Salvator in Ecclesia usque in finem seculorum malos fore bonis permixtos: 1^a de zizaniis (cf. q. 416) 2^a de sagena, in qua sunt pisces omnis generis, mali aequae ac boni, de qua nunc.

Q. 424. Quid docet Ch. per parabolam de sagena?

R. Docet duo: et 1° quidem illud quod statim dicebam, bonos malosque simul esse et semper fore in Ecclesia militante; 2° sed in consummatione seculorum malos de medio justorum separandos et igni damnandos esse (de *camino ignis* cf. annot. supra ad v. 42 hujus capituli). Obiter nota Christum de aeterno supplicio saepissime locutum fuisse: eum imitentur concionatores sacri.

Thesaurus patris familias.

Q. 425. V. 52. Quis dicitur similis *patrifamilias qui profert de thesauro suo nova et vetera*? In quo consistit illa similitudo?

R. Omnis *scriba*, omnis doctor, factus discipulus regni coelorum (*μαθητευθείς*, quod Vulg. vertit *doctus in regno coelorum*), postquam factus est meus discipulus, *profert de thesauro suo nova et vetera*, docere poterit cum magna doctrinae amplitudine et copia, ad manus habebit omnigenas instructiones utilitati et necessitati uniuscujusque accommodatas. Nota: prius discipulus, dein doctor; totum systema catholicum hic breviter statuitur: quod acceptum, quod traditum est, hoc docendum: unde doctrina fidei universa dicta fuit *depositum*.

Sensus effati istius est: qui verba Christi, cujus factus est discipulus, recte intelligit, atque adco parabolas ejus de natura regni coelorum rite perspicit (¹), quemdam scientiae habebit thesaurum, ex quo pro opportunitate varias proferet doctrinas (*novas et veteres*: i. e. *veteribus*, jam notis, addet *novas*, vel nondum auditas,

1 Apud M. **nexus** est: *ideo*, quia intellexistis haec omnia, sc. quae de regno coelorum sub forma parabolarum vobis proposui, vos etiam poteritis ad exemplum meum nova et vetera docere, v. gr. doctrinas jam notas (*vetera*) per parabolas et comparationes sub nova forma proponere; sicut paterfamilias nova et vetera de thesauro suo profert.

vel novo modo propositas, v. gr. sub forma parabolae novae), ad sensum et captum uniuscujusque accommodatas: quemadmodum paterfamilias diligens et solers in armariis et promptuariis semper habet omnigenas res variasque annonas cibarias (v. gr. fructus recentes et veteres: cf. Cant. 7, 13 *Nova et vetera, dilecte mi, servavi tibi*), ut et familiae suae et hospitibus quidquid pro tempore et loco, secundum desiderium et utilitatem singulorum, requiratur, praebere possit.

Thesaurus in s. Scriptura. S. Chrys. ex illis Christi verbis necessitatem studii scripturistici conclusit: « Quotquot, ait, divi-
« narum Scripturarum imperiti sunt, non patresfamilias fuerint,
« qui neque habent ipsi, nec ab aliis accipiunt, sed se fame pereun-
« tes negligunt. » Haec autem de sacerdotibus, qui familiae Christi in ministerio sacro sunt praefecti, imprimis intelligenda sunt. In doctore primum requiritur *thesaurus*, et hic hauriendus est ex Scriptura, scil. ex Evangelio praesertim, quod prae aliis libris docet regnum coelorum (*doctus in regno coelorum*).

P. III. ULTIMA PARS PRAEDICATIONIS IN GALILAEA: 13, 53-18, 35 (fin.).

Observatio praevia de ratione distincta hujus partis. Quae in hac pericopa de actibus Jesu ultimis in Galilaea narrantur, distinctum quid et peculiare, quo a praecedentibus separentur et ad aliud commentarii nostri caput referantur, habere dicenda sunt: nimirum fatalis et luctuosus historiae Dominicae exitus jam procul praeparatur, adeo quidem ut saepius ad illum eventum respiciat Evangelista. Quod quidem per brevem analysim totius hujus partis melius intelligetur.

Q. 426. A longe praeparatur narratio Passionis. Compendium.
§ 20 Jesus in patria despicitur (igitur non miremur contumelias ejus in Passione); § 21 Baptistae occisio narratur (hac in re ipse erit etiam praecursor Jesu); § 22 prior panum multiplicatio (populus Jesum regem facere jam vult: causa invidiae, cui Salvator postmodum succumbet); § 23 ambulatio super fluctus (Apostoli in fide firmantur, ut scandalum crucis ferre possint); § 24 Pharisei et Scribae, qui Hierosolymis venerant, dure arguuntur (majoris

inimicitiae ratio); § 25 Chananæae petitio benigne auditur (quod certe Phariseis non placuit); § 26 altera panum multiplicatio (miraculum tam insigne et tam publicum iram inimicorum Christi augere debuit); § 27 signum de coelo sat acriter Phariseis denegetur, et mentio fit de *signo Jonæ*, quo Jesu sepelitus et resurrectio significatur.

Posthaec in § 28 Petro promittitur primatus (ipse post mortem Jesu Ecclesiam reget). § 29 Mors Jesu diserte praedicatur et monentur discipuli oportere ut et ipsi multa pro fide patiantur. § 30 Christi transfiguratio (qua fides contra scandalum crucis corroboratur). § 31 Lunaticus sanatur, qua occasione excitantur Apostoli ad fidem vivaciorem (quali mox indigebunt). § 32 Passio iterum praenuntiatur. § 33 Tributum pro Templo solvitur, pisce nummum praestante (forsitan praecavetur accusatio, quae nocte Passionis contra Jesum feretur de blasphemia in Templum).

§ 34 Commendatur humilitas (cujus virtutis exemplum perfectissimum erit Passio universa): cavendum a scandalis (multa fient scandala in persecutionibus quae contra Jesum ejusque discipulos orientur). § 35 Quid faciendum, si mala a *fratribus* inferantur, et per accessionem de auctoritate Ecclesiae (haec Jesu mortuo succedet); § 36 injuriae illatae condonandae sunt, secus nulla christianis concedetur venia, ut ostendit parabola de servo debitore (Jesum inter cruciatus praeceptum hoc exemplo suo praeclare illustrabit).

En conspectum generalem eorum omnium quae ad punct. III spectant: ex dictis liquet ea plus minusve ad Passionem referri posse, saltem remote et indirecte, quasi sint praeparatio quaedam ad eventum illum exitialem. Nunc de singulis.

§ 20. JESUS NAZARETHI MALE EXCIPITUR: 13, 53-58.

Præced. vide ante q. 424.

M. 13, 53. Et factum est, cum consummasset Jesus parabolis istas, transiit inde. ⁵⁴ Et veniens in patriam suam, docebat eos in synagogis eorum, ita ut mirarentur, et dicerent: Unde huic sapientia haec, et virtutes? ⁵⁵ Nonne hic est fabri filius? Nonne mater ejus dicitur Maria, et fratres ejus, Jacobus, et Joseph, et Simon, et Judas; ⁵⁶ et sorores

Mc. 6, 1. Et egressus inde, abiit in patriam suam: et sequebantur eum discipuli sui: ² et facto sabbato coepit in synagoga docere: et multi audientes admirabantur in doctrina ejus, dicentes: Unde huic haec omnia? et quae est sapientia, quae data est illi; et virtutes tales, quae per manus ejus efficiuntur? ³ Nonne hic est faber, filius Mariae, frater Jacobi, et Joseph, et Judae, et Simonis? nonne et sorores ejus hic

ejus, nonne omnes apud nos sunt? Unde ergo huic omnia ista: ⁵⁷ et scandalizabantur in eo. Jesus autem dixit eis: Non est propheta sine honore, nisi in patria sua, et in domo sua. ⁵⁸ Et non fecit ibi virtutes multas, propter incredulitatem illorum. 14, 1. In illo tempore etc. *Ante* q. 428.

nobiscum sunt? Et scandalizabantur in illo. ⁴ Et dicebat illis Jesus: Quia non est propheta sine honore nisi in patria sua, et in domo sua, et in cognatione sua. ⁵ Et non poterat ibi virtutem ullam facere, nisi paucos infirmos impositis manibus curavit: ⁶ et mirabatur propter incredulitatem eorum, et circuibat castella in circuitu docens.

Concordia historica. S. Marcus, in loco parallelo 6, 1-6, historiam illam statim post filiam Jairi ad vitam revocatam (de qua M. 9, 18 sqq.) narrat: vide in *tabula synoptica*, ad calcem hujus commentarii. De cetero factum, de quo nunc dicemus, rite discernendum est ab iis quae habet L. 4, 16 sq.: haec quidem aliquatenus similia sunt; sed satis diu antea evenerunt, nempe in initio ministerii a Jesu in Galilaea peracti: deinde hanc habent magnam differentiam, quod tunc, in 1^a visitatione, violenta fuit oppositio contra Jesum, adeo quidem ut homicidium contra eum attentatum fuerit; hic vero, in 2^a visitatione, nullae violentiae nullaeque minae contra Jesum factae fuerunt.

53. *Transiit inde*, a lacu Genesareth, in cujus littore parabolas de regno Dei edisseruerat, M. 13, 1.

54. *In patriam suam*, sc. Nazareth; non quod ibi natus, sed nutritus fuerat, ut ait L. 4, 16. — *In synagoga*: vera lectio habet num. sing. *in synagoga*, sicut Mc.: et certe, in parvo oppido, quale Nazareth erat, plures non fuerint synagogae.

Nazareni attoniti exclamant *Unde huic* (cum contemptu) *sapientia haec et virtutes*? Nempe *sapientiam* ejus admirabantur, quia sciebant eum literas non didicisse (J. 7, 15); *virtutes* etiam seu miracula, quamquam putabant ea fuisse ope daemonum patrata: nondum eum ut Messiam agnoscebant. VIRTUTES: ergo etiam ibi miracula fecerat, ast *pauca* ut ait Mc. 6, 5, et pariter M. hic, v. 58.

S. Joseph et Jesus fabri erant.

Q. 427. V. 55. 1° Quaenam fuit ars manualis s. Joseph? 2° Proba et ipsum Jesum ante vitam publicam eidem arti operam dedisse.

R. ad 1^m. Erat *faber*, τεκτων: haec vox graeca etymologice (a τεκω, τεκτω, *pario, procreo*, sicut τεχνη ars manualis; cognatum est verbum τεχνω *fabricor*) significat generatim illum qui arte ali-

quid struit et fabricatur, artificem seu opificem quemcumque (gall. *artisan*), adeo ut nomen materiae quam tractat addendum sit: sic ap. 70, v. gr. 1 Reg. 13, 19 τεκτων σιδήρεος, *faber ferrarius*; 2 Reg. 5, 11 τεκτων ξύλων, *faber lignarius*; 3 Reg. 7, 14 τεκτων χάλκεος *faber acrarius* etc. Verum saepe absolute ponitur τεκτων pro fabro **lignario**, gall. *ouvrier en bois, charpentier, menuisier, charron* etc.

Omnino putem cum Ps.-Chrys. *Op. Imperf.* h. 1 et 32, cum s. Thom. *Comm. ad M.* 1 et *M.* 13 etc., vocem ita sumendam esse hic ap. M. et Mc. Testatur enim s. Just. *Contra Tryph.* 88 « Jesum, « cum inter homines esset, fabrilia opera operatum fuisse, sc. aratra et juga »: utique sicut pater ejus nutritius Joseph faciebat. Theodoretus *H. E.* 3, 18 refert irridenti cuidam, et quaerenti quid faceret fabri filius, responsum fuisse eum facere sandapilam pro Juliano Apostata. Attamen s. Ambr. *in L.* 1. 3, 2 significare videtur et ferrariam et lignariam artem Josephum simul exercuisse; s. Hil. et Ven. Beda *in L.* 4 opinantur s. Josephum fuisse fabrum *ferrarium*; alii *aurificem*, alii *murarium*.

R. ad 2^m. Jesum autem eidem arti ac Josephum operam dedisse probatur triplici argumento.

a/ Ex Mc. hic cit. *Nonne hic est faber, ὁ τεκτων?* Haec est enim vera lectio, ut testatur *Tischend.: alia lectio quae habet ὁ τεκτωνος υἱός, est correctio ex loco parall. Matthaei.

b/ Probatur ex s. Justino, cujus verba supra recitavi. Cf. Theodor. *II. E.* 3, 23; Sozom. 6, 2. Pariter Celsus, contra quem scripsit Orig., « Magister eorum, ait, cruci affixus fuit, et erat τεκτων τῇ τεχνῇ faber lignarius arte manuali. »

c/ Idem confirmari posse videtur ex eo quod mos esset Judaeorum, ut etiam Rabbini artem aliquam addiscerent, ne cuiquam oneri essent. Sic novimus s. Paulum tabernaculorum fabricatorem fuisse.

Sunt qui opinentur Jesum, etiam tum cum jam publico Messiae munere fungeretur, artem manualet interduu coluisse, ut vitae sustentationi provideret: verum illud ex Mc. 6, 3 *Nonne hic est faber?* non certo consequitur. De cetero, id probabile non est, nisi fortasse initio vitae publicae: nam postmodum mulieres sanctae ministrabant ei de facultatibus suis (L. 8, 2 et 3; Mc. 15, 41), atque etiam dona pecuniaria recipiebat (J. 12, 6; 13, 29).

Obiter nota ex verbis *Mc Nonne hic est faber, filius Mariae* (gr. cum art. *le fils de M.*)? conjici posse Josephum jam mortuum fuisse, imo a temporis intervallo non admodum exiguo; adeo ut Jesus aliquamdiu lignariam artem solus egisse cogitandus sit.

55. *Et fratres ejus, Jacobus etc.* Hic primum mentioni de fratribus Jesu (de quibus jam verbulum dicitur supra M. 12,46) mentio etiam de *sororibus* ejus adjicitur: primum etiam nomina fratrum exprimuntur. Celebrem quaestionem exposui ad calcem libri, in Append. IV, Excursu 34, q. 1133.

57. Cf. L. 4, 23 et 24; J. 4,44. **Non est propheta sine honore nisi in patria sua.** Proverbium cui respondet fl. *Geen zand (sanct, sint, gall. saint ?) wordt verheven in zijn land.* « Propemodum naturale est, ait s. Hier., cives semper civibus invidere: non enim « considerant praesentia viri opera, sed fragilis recordantur « infantiae, quasi non et ipsi per eosdem aetatum gradus ad « maturam aetatem venerint. » Praeterea nimia familiaritate pari contemptum satis compertum est omnibus. « Solemus enim, ait « s. Cyr. Al. in J. 4, 44, quod tritum est atque quotidianum, « etiamsi magnum sit, parvi pendere. »

58. *Mc. dixit in loco parall. Non potuit facere,* quod stricte sumendum non est, sed hoc sensu: quia Nazareni credere nolebant, Jesus non poterat, secundum suam agendi rationem consuetam, miracula ibi facere; namque ab eis quos sanabat fidem requirere solebat: vide supra ad M. 9, 28. Vel: non poterat, quia isti per contumaciam tanto beneficio indignos se reddebant. « Praedicatio « ibi fructum facere non potest, ubi praedicator contemnitur, » ait s. Cyril., l. c.

§ 21. HERODES PUTAT JOANNEM-B., CUJUS OCCISIO OBITER NARRATUR, IN CHRISTO REVIVISCERE. 14, 1-12.

a. HERODES PUTAT JOANNEM AD VITAM REDIISSSE.

Praeced. vide post q. 426.

M. 14, 1. In illo tempore audivit Herodes tetrarcha famam Jesu: et ait pueris suis: Hic est Joannes Baptista: ipse surrexit a mortuis, et ideo virtutes operantur in eo.

Mc. 6, 14. Et audivit rex Herodes (manifestum enim factum est nomen ejus), et dicebat: Quia Joannes Baptista surrexit a mortuis: et propterea virtutes operantur in illo. 15 Alii autem dicebant: Quia Elias est. Alii vero dicebant: Quia propheta est, quasi unus ex prophetis. 16 Quo audito Herodes ait: Quem ego decollavi Joannem hic a mortuis surrexit.

L. 9, 7 Audivit autem Herodes tetrarcha omnia quae fiebant ab eo, et haesitabat eo quod diceretur 8 a quibusdam: Quia Joannes surrexit a mortuis: a quibusdam vero: Quia Elias apparuit: ab aliis autem: Quia propheta unus de antiquis surrexit. 9 Et ait Herodes: Joannem ego decollavi: quis est autem iste, de quo ego talia audio? Et quarebat videre eum

b. JOANNES IN CARCEREM MISSUS.

3. Herodes enim tenuit Joannem et alligavit eam: et posuit in carcerem propter Herodiam uxorem fratris sui. 4 Dicebat enim illi Joannes: Non licet tibi habere eam. 5 Et volens illum occidere, timuit populum: quia sicut prophetam eum habebant.

17. Ipse enim Herodes misit, ac tenuit Joannem, et vinxit eum in carcere, propter Herodiam uxorem Philippi fratris sui, quia duxerat eam. 18 Dicebat enim Joannes Herodi: Non licet tibi habere uxorem fratris tui. 19 Herodias autem insidiabatur illi: et volebat occidere eum, nec poterat. 20 Herodes enim metuebat Joannem, sciens eum virum justum et sanctum: et custodiebat eum, et audito eo multa faciebat, et libenter eum audiebat.

L. 3, 19. Herodes autem tetrarcha, cum corripetur ab illo de Herodiade uxore fratris sui, et de omnibus malis quae fecit Herodes, 20 adjecit et hoc super omnia, et inclusit Joannem in carcere.

c. CAPUT EI ABCINDITUR.

6. Die autem natalis Herodis, saltavit filia Herodias in medio, et placuit Herodi. 7 Unde cum juramento pollicitus est ei dare quodcumque postulasset ab eo. 8 At illa, praemonita a matre sua: Da mihi, inquit, hic in disco, caput Joannis Baptistae. 9 Et contristatus est rex: propter juramentum autem et eos qui pariter recumbabant, jussit dari. 10 Misitque et decollavit Joannem in carcere. 11 Et allatum est caput ejus in disco, et datum est puellae, et attulit matri suae. 12 Et accedentes discipuli ejus, tulerunt corpus ejus, et sepelierunt illud: et venientes nuntiaverunt Jesu. 13 Quod cum audisset Jesus etc. *Post g. 434.*

Mc. 6, 21. Et cum dies opportunus accidisset, Herodes natalis sui coenam fecit principibus, et tribunis, et primis Galilaeae. 22 Cumque introisset filia ipsius Herodias, et saltasset, et placuisset Herodi, simulque recumbentibus, rex ait puellae: Pete a me quod vis, et dabo tibi: 23 et juravit illi: Quia quidquid petieris dabo tibi, licet dimidium regni mei. 24 Quae cum exisset, dixit matri suae: Quid petam? At illa dixit: Caput Joannis Baptistae. 25 Cumque introisset statim cum festinatione ad regem, petivit dicens: Volo ut protinus des mihi in disco caput Joannis Baptistae. 26 Et contristatus est rex: propter jusjurandum, et propter simul discumbentes, noluit eam contristare: 27 sed misso spiculatore praecepit afferri caput ejus in disco. Et decollavit eum in carcere, 28 et attulit caput ejus in disco, et dedit illud puellae, et puella dedit matri suae. 29 Quo audito, discipuli ejus venerunt, et tulerunt corpus ejus: et posuerunt illud in monumento.

Q. 428. Indica quasdam similitudines inter sortem Joannis et Jesu.

Joannes Jesu praeit etiam in morte. Mors illa Joanni illata mentem nostram sponte ducit ad recordationem necis Jesu. Similitudinem enim magnam inter sortem utriusque invenimus, tum in conceptu et ortu, qui apud utrumque pluribus illustrati fuerunt

miraculis, quum etiam in exitu vitae, quippe qui ambobus fuerit cruentus, in odium virtutis et propter intrepidam praedicationem a potestate terrena contra jus et fas illatus. Igitur Joannes Christi praecursor fuit, et in ortu, et in ministerio sacro, et in morte crudelissima.

Historia Evangelica sanguine justo decoratur, quemadmodum purpura ornantur regum aula et persona: initio fluit sanguis puerorum innocentium, in medio sanguis viri sanctissimi, in fine sanguis Dei-hominis: *vox sanguinis clamat in coelum* et expiationem peccati advocat.

Locum cedit successori: Joannes munus jam absolvit; e medio tollitur, ut Christus appareat solus. Sic orto sole, evanescit stella matutina, quae ipsum praenuntiat.

Veracitas. Obiter animadvertit s. Chrys. Evangelistam moderate, quantum licuit, de meretrice (Salome) et muliere sanguinaria (Herodiade) locutum fuisse. Nullam enim addidit acerbiorum oburgationem vel accusationem, sed omnia simpliciter et ingenue narravit: quod signum est magnum *veracitatis*.

I. IN ILLO TEMPORE: indicatio indefinita: dum Jesus Galilaeam peragrabat, supra II, 1. AUDIVIT HERODES Antipas, *tetracha* ⁽¹⁾ Galilaeae et Peraeae, FAMAM JESU: non solum aliquem rumorem de praesentia ejus, sed notitiam de ejus miraculis, quibus nempe turbas moveret. Non miremur ipsum tunc demum audiisse *famam* Jesu, quamvis hic a multis jam diebus in ejus ditione doceret et miracula faceret. Princeps iste lascivus, et molli vivendi generi deditus, qui tunc in prima ebrietate amoris libidinosi erga Herodiadem versabatur, rebus spiritualibus non facile attendebat, et initio parum sollicitus certe fuit de novo quodam doctore inter Judaeos exorto. Forte eo tempore saepius morabatur in Peraea, v. gr. Macherunte vel Gadarae.

2. PUERIS, i. e. ministris, famulis, seu generatim aulicis, gall. ses courtisans.

HIC EST JOANNES B. Si Mc. et L. conferamus, videmus Herodem inter ejusque aulicos colloquium de Jesu institutum fuisse, occasione miraculorum quae de ipso narrabantur. Princeps iste, ut

(1) *Tetrarchia*: primum hic occurrit haec designatio: eam explicavi q. 119

opinamur, inceperit dicens : Quis est iste signorum effector ? Responderint quidam ex aulicis Mc., L. : Fortasse est *unus ex antiquis prophetis*, qui ad vitam rediit ; forte Elias, qui denuo in terris videndum se obtulit : mirum igitur non est tanta prodigia ab eo fieri (*ideo*). Alius vero dixerit L. : Nonne Joannes B. est ? Sed infert Herodes : Joanni ego caput amputavi, non potest esse iste (*Quis est autem iste ?*) : nisi Joannes vitam recuperaverit ; quod crediderim, quum M., Mc., *virtutes operentur in eo* (in ejus persona, per eum), qui dum viveret nulla fecit signa, J. 10, 41.

Herodes quidem, utpote Sadducaeorum assecla, ut videtur (Mc. 8, 15, coll. M. 16, 6), mortuos ad vitam quondam excitandos esse universos, sane non credebat ; sed, quemadmodum impii, qui fidem spernunt, solent superstitiosi esse, aliquem Joannis reditum mysterio plenum eo promptius suspicari potuit, quod nece istius viri justī interius torqueretur. Igitur opinabatur illum, qui tot faciebat miracula, esse hominem a mortuis revocatum ; et Joannem potius quam alium esse admittebat, quia pungentes animi stimulos patiebatur propter Joannis occisionem.

V. 3-12. Cf. L. 3, 19 et 20, ubi mentio fit de Joanne B. in carcerem conjecto ; illudque ipsum breviter indicatur M. 4, 12, et innuitur M. 11, 2 : mors Joannis B., quae aliquamdiu antea acciderat, obiter narratur apud M. et Mc. Pro explicatione istius facti historici vide q. 1066 et 1067. Pauca addo.

V. 8. *Praemonita a matre*. Rem sic cogita : Salome post acceptam promissionem Antipae, a matre consilium petere voluit, atque ideo e loco convivii *exiit* (non enim erat mos ut feminae cum viris mensae accumberent 2 Reg. 13, 23 ; 1^a Esch. 1, 9) ; deinde rediit *statim* in coenaculum ad Herodem (Mc.), ut optionem suam indicaret.

Q. 429. 1° Herodes ille Antipas, qui Joannem-B. occidit, eratne vere *rex* ? 2° Explica quomodo putare potuit Jesum esse Joannem Bapt. resuscitatum.

R. ad 1^m. Apud Mc. 6, 14 et M. 14, 9 *rex* vocatur, non quod reipsa esset, sed quod ita a populo nominaretur. Erat proprie *tetrarcha* (hic M. v. 1 coll. L. 3, 1), princeps Galilaeae et Peraeae : cf. q. 119. Supra M. 2, 22 de Archelao etiam dicitur βασιλευι pro αργει.

R. ad 2^m. Vide statim dicta ad v. 2.

Mc. v. 23. *Licet dimidium regni*: simile quid Esth. 5, 3 legitur.

Q. 430. Quenam erat **Herodias**? Quid de ea narratur in Evang.?

R. Filia erat Aristobuli (qui erat filius Herodis Magni) et Berenicae (non autem filia *Aretae regis*, ut ait hic inscienter s. Hier., qui nimis festinanter egit in suo comm. Matthaei): nupsit autem Philippo, fratri proprie *demi-frère*) Herodis Antipae (1); et ex eo matrimonio filiam nomine Salomen, saltatricem de qua hic mentio fit apud M. v. 6, genuit. Maritum postea reliquit, ut in adulterio viveret cum Herode Antipa, qui uxorem, filiam Aretae regis Arabiae, vicissim repudiaverat: ergo duplex erat adulterium. Erat etiam incestus, quia Herodias erat uxor fratris (*demi frère*) Antipae: atqui Lev. 18, 16 damnatur matrimonium cum uxore fratris tamquam incestuosum: mortuo tantum fratre, et quidem absque liberis, uxor ejus ducebatur, juxta legem Leviratus Deut. 25, 5: sed Herodias filiam habebat ex Philippo, nempe Solomen saltatricem illam.

Herodias causa fuit quare in carcerem conjectus et occisus fuerit Joannes-B., quem odio maximo persequabatur eo quod ipse nuptias ejus illicitas cum Herode palam reprehenderet. Posterius, cum marito suo (q. 786, ad 6^m) exulavit. De morte Salomes nihil certi habemus.

M. conciliandus cum Mc.

Q. 431. M. dicit Herodem voluisse mortem inferre Joanni; sed Mc. 6, 19 et 20 contrarium asserere videtur: quomodo ambo inter se conciliantur?

R. Herodes ab Herodiade inductus fuit ut Joannem in vincula conjiceret; sed principio bene affectus erat erga ipsum, namque *eo audito multa faciebat*, ait Mc., *et libenter eum audiebat*; itaque eum occidere tunc non voluisset. Mox vero Herodias, concubina ejus, eum contra ipsum sine intermissione excitavit, adeo quidem ut eum tandem plus minusve pertraxerit in consilium quod ipsa jam pridem inierat, necandi Joannem. Herodes autem, cum timeret populum, qui eum *ut prophetam* habebat (*prophetam* in sensu lato, hominem a Deo missum), scelus illud perficere non audebat. Imo vero quando, occasione convivii die natali, coactus fuit crimen consummare, a re facienda animum adhuc aversum habebat, adeo ut petitione puellae *contristatus fuerit*.

S. Hier. putat tristitiam fuisse *simulatam*: sed hoc est mere gra-

(1) Philippus ille (apud Jos. semper dictus *Herodes*) non erat tetrarcha de quo L. 3, 1 ut falso opinatur s. Hier.; sed alius qui privatim vixit Jerosolymis, quique ex eodem patre Herode Magno, sed ex alia matre, sc. Mariamne filia Simonis summi sacerdotis, genitus erat *il était donc le demi-frère d'Antipas*. Ergo Herodes M. habebat duos filios qui vocabantur *Philippus*.

tuitum et contra obvium verborum sensum. Aliunde facile intelligitur, tamquam factum psychologicum, conscientiam ejus improbam subito et pro momento excitatam fuisse per istam levitatis ejus inexpectatam et sanguineam sequelam.

§ 22. PANES PRIMUM MULTIPLICATI: 14, 13-21.

Generalia quaedam praenotantur.

Q. 432. *Miraculi praestantia.* Hic rursum, ut supra M. 8, 23 de tempestate sedata, refertur miraculum in res inanimatas a Jesu patratum: quod enim natura lenta temporis progressionem operatur, per Christi omnipotentiam illud ipsum in momento perficitur. Hoc autem miraculum inter majora numerandum est prodigia: vere *primi ordinis* habetur, utpote spectans *ad rei substantiam*. Praeterea, vix ullum reperitur quod certius sit, quum coram tot testium millibus contigerit, atque ab omnibus singulisque Evangelistis longe lateque narretur. Ideo etiam Joannes animadvertit, tantam fuisse ejus vim et efficientiam in populum, ut voluerint Jesum regem facere.

Q. 433. *Rationalistarum commenta.* Rationalistae autem, qui *ὁμοιοπαθεῖν* commoti, miraculum illud negare volunt, araneae telas magno contexunt labore; ut videre est apud *De Wette, qui, inter alias vanissimas hypotheses, hanc laudat mythicam Straussii explicationem: in illa narratione, ait, nihil aliud admitendum est quam *ideale* quoddam fundamentum, nempe vel symbolicam doctrinam de pane vitae (J. 6, 32 sq.), vel recordationem Mannae etc. *Paulus vero autumat per liberalem distributionem cibi, quem Apostoli habebant, omnem multitudinem inductam fuisse ut quicumque victualia secum attulissent, in communem aliorum usum ea dispensarent. De hoc autem ne verbum quidem est apud Evangelistas. Undenam, quaeso, hoc didicit iste? Imo contrarium aperte dicitur: namque Apostoli testantur nihil cibi apud turbam praeter 5 panes et 2 pisces inventum fuisse; vere ex his, non ex aliis cibis, saturata fuit multitudo etc. Igitur, quo tandem jure iste Paulus somnia sua fidei historiae substituere contendit? Facilius negotium conficit **impius Renan** *Vie de Jésus* ch. 13: « Jésus se retira au désert. Beaucoup de monde l'y suivit. Grâce à une extrême frugalité, la troupe sainte y vécut: on crut

naturellement voir en cela un miracle. » Et iste vir serius haberi voluit !

Q. 434. *ſ. praeter morem idem hic narrat quod Synoptici.* Hoc porro Jesu miraculum unicum est in toto Evang. quod a quatuor simul Evangelistis fuse distincteque describatur. Primum etiam est factum quod Joannes cum Synopticis refert: ab istis recedere solet, eo quod totus sit in exponendis Jesu operibus *per Judaeam* factis, unde omittat fere omnia quae *in Galilaea* evenierint.

Hac occasione animadverto, in universa Evangelii historia, usque ad ingressum Jesu triumphalem, nonnisi tria haberi hujusmodi loca, ubi J. repetit historiam a Synopticis jam expositam: nimirum 1° hanc panum multiplicationem, 2° ambulationem super mare (quae omittitur a L.), et 3° (secundum probabiliorem sententiam) unctionem Bethaniae factam (etiam a L. praetermissam). De cetero, haec ultima historia in Judaea contigit, adeoque ad argumentum Joannis jam pertinet.

Notandum praeterea est, Joannem ideo inseruisse narrationem de panibus multiplicatis et de calcato mari, ut sermonem de pane Eucharistico postea dando, quem solus recitavit, praepararet. Pánum enim multiplicatio figura et *symbolum* est ss. Eucharistiae: et in primitiva Ecclesia usque ad V seculum figurabatur Eucharistia, non per Coenam, sed per multiplicationem panum: aderant cophini panum cum pisce, cujus nomen graecum ΙΧΘΥΣ, ut notum est, symbolum erat Christi: cf. Martigny *Dict. a. Euch.* Prodigium autem ambulationis super fluctus, tale erat ut mentem discipulorum ad admittendum ss. Sacramenti mysterium apte disponeret.

His praenotatis, jam audiamus Evangelistas. Eorum autem narrationem, perspicuitatis gratia, in tres partes distinguimus.

a. OCCASIO MIRACULI.

Praeced. vide ante q. 428.

M. 14, 13. Quod cum audisset Jesus, secessit inde in navicula, in locum desertum seorsum: et cum audissent turbae, secutae sunt eum pedestres de civitatibus. 14 Et exiens vidit turbam multam, et misertus est eis, et curavit languidos eorum. 15 Vespere etc.

Mc. 6, 30. Et convenientes Apostoli ad Jesum, renuntiaverunt ei omnia, quae egerant et docuerant. 31 Et ait illis: Venite seorsum in desertum locum, et resquiescite pusillum. Erant enim qui veniebant et redibant multi: et nec spatium manducandi habebant. 32 Et ascendentes navim, abierunt in desertum locum seorsum. 33 Et viderunt eos abeuntes, et cognoverunt multi: et pedestres de omnibus civitatibus concurrerunt illuc, et praevenerunt eos. 34 Et exiens vidit turbam multam Jesus: et misertus est super eos, quia erant sicut oves non habentes pastorem, et coepit illos docere multa.

L. 9, 10. Et reversi Apostoli, narra-
verunt illi quaecumque fecerunt: et
assumptis illis secessit seorsum in
locum desertum, qui est Bethsaida.
¹¹ Quod cum cognovissent turbae, secu-
tae sunt illum: et excepit eos, et loque-
batur illis de regno Dei, et eos, qui
cura indigebant, sanabat.

J. 6, 1. Post haec abiit Jesus trans
mare Galilaeae, quod est Tiberadis: ²
et sequebatur eum multitudo magna,
quia videbant signa quae faciebat super
his qui infirmabantur. ³ Subiit ergo in
montem Jesus: et ibi sedebat cum disci-
pulis suis. ⁴ Erat autem proximum
Pascha, dies festus Judaeorum. ⁵ Cum
sublevasset ergo oculos Jesus, et vidis-
set quia multitudo maxima venit ad
eum, dixit etc.

b. MIRACULI OPPORTUNITAS.

M. 14, 15. Vespere autem facto,
accesserunt ad eum discipuli ejus,
dicentes: Desertus est locus, et hora
jam praeteriit: dimitte turbas, ut eun-
tes in castella, emant sibi escas. ¹⁶ Jesus
autem dixit eis: Non habent necesse ire:
date illis vos manducare. ¹⁷ Responde-
runt ei: Non habemus hic nisi quinque
panes, et duos pisces. ¹⁸ Qui ait eis:
Afferte mihi illos huc. ¹⁹ Et cum etc.

L. 9, 12. Dies autem coeperat decli-
nare. Et accedentes duodecim dixerunt
illi: Dimitte turbas, ut euntes in cas-
tella villasque quae circa sunt, diver-
tant, et inveniant escas: quia hic in loco
deserto sumus. ¹³ Ait autem ad illos:
Vos date illis manducare. At illi dixe-
runt: Non sunt nobis plus quam quin-
que panes, et duo pisces: nisi forte nos
eamus, et emamus in omnem hanc
turbam escas.

Mc. 6, 35. Et cum jam hora multa
fieret, accesserunt discipuli ejus, dicen-
tes: Desertus est locus hic, et jam hora
praeteriit: ³⁶ dimitte illos, ut euntes in
proximas villas et vicos, emant sibi
cibos, quos manducent. ³⁷ Et respon-
dens ait illis: Date illis vos manducare.
Et dixerunt ei: Euntes emamus ducenti-
bus denariis panes, et dabimus illis man-
ducare. ³⁸ Et dicit eis: Quot panes
habetis? ite, et videte. Et cum cogno-
vissent, dicunt: Quinque, et duos
pisces.

J. 6, 5... Dixit ad Philippum: Unde
ememus panes, ut manducent hi? ⁶ Hoc
autem dicebat tentans eum: ipse enim
sciebat quid esset facturus. ⁷ Respondit
ei Philippus: Ducentorum denariorum
panes non sufficiunt eis, ut unusquisque
modicum quid accipiat. ⁸ Dicit ei unus
ex discipulis ejus, Andraeas frater Simo-
nis Petri: ⁹ Est puer unus hic, qui habet
quinque panes hordeaceos, et duos
pisces: sed haec quid sunt inter tantos?

c. IPSUM PRODIGIUM EFFICITUR.

M. 14, 19. Et cum jussisset turbam
discumbere super foenum, acceptis
quinque panibus, et duobus piscibus,
aspiciens in coelum benedixit, et fregit,
et dedit discipulis panes, discipuli
autem turbis. ²⁰ Et manducaverunt
omnes, et saturati sunt. Et tulerunt
reliquias, duodecim cophinos fragmen-
torum plenos. ²¹ Manducantium autem
fuit numerus, quinque millia virorum,
exceptis mulieribus, et parvulis. ²² Et
statim compulit etc. *Ante q. 443.*

Mc. 6, 39. Et praecepit illis, ut accum-
bere facerent omnes secundum contu-
bernia super viride foenum. ⁴⁰ Et discu-
buerunt in partes, per centenos et quin-
quagenos. ⁴¹ Et acceptis quinque
panibus et duobus piscibus, intuens in
coelum, benedixit, et fregit panes, et de-
dit discipulis suis, ut ponerent ante eos: et
duos pisces divisit omnibus. ⁴² Et man-
ducaverunt omnes, et saturati sunt. ⁴³ Et
sustulerunt reliquias, fragmentorum
duodecim cophinos plenos, et de pisci-
bus. ⁴⁴ Erant autem qui manducaverunt
quinque millia virorum.

L. 9. 14. Erant autem fere viri quinque millia. Ait autem ad discipulos suos : Facite illos discumbere per convivia quinquagenos. ¹⁵ Et ita fecerunt. Et discumbere fecerunt omnes. ¹⁶ Acceptis autem quinque panibus, et duobus piscibus, respexit in coelum, et benedixit illis : et fregit, et distribuit discipulis suis, ut ponerent ante turbas. ¹⁷ Et manducaverunt omnes, et saturati sunt. Et sublatum est quod superfuit illis, fragmentorum cophini duodecim.

J. 6, 10. Dixit ergo Jesus : Facite homines discumbere. Erat autem fenum multum in loco. Discubuerunt ergo viri, numero quasi quinque millia. ¹¹ Accepit ergo Jesus panes : et cum gratias egisset, distribuit discumbentibus : similiter et ex piscibus quantum volebant ¹² Ut autem impleti sunt, dixit discipulis suis : Colligite quae superaverunt fragmenta ne pereant. ¹³ Collegerunt ergo, et impleverunt duodecim cophinos fragmentorum ex quinque panibus hordeaceis, quae superfuere his qui manducaverant. ¹⁴ Illi ergo homines cum vidissent quod Jesus fecerat signum, dicebant : Quia hic est verus propheta, qui venturus est in mundum. ¹⁵ Jesus ergo cum cognovisset quia venturi essent ut raperent eum et facerent eum regem, fugit iterum in montem ipse solus.

Ordo tractationis nostrae. Res est maximi momenti singulorum narrationes Evangelistarum inter se conciliare, et ex istis quatuor unicam componere, in qua omnia secundum probabiliorem rerum ordinem coagmententur. Id jam tentabimus, et ut recta ratione procedamus, dicemus 1° de iis quae inauditum illud prodigium praecesserint, eique occasionem dederint ; igitur examinabimus quid de Jesu et de turba narretur ante vesperem quo miraculum contigit. 2° De iis quae ad ipsum spectent miraculum ; 3° de iis quae secuta sint, seu de effectu ejus in populum. Igitur quae 1° ante, 2° inter et 3° post stupendum illud opus facta sint. Deinde 4° hanc panum multiplicationem cum altera quae postea refertur comparabimus.

I. Occasio, seu de iis quae praecesserunt.

Primum dicemus de loco a Jesu electo pro miraculo, 2° de iis quae fecit Salvator usque ad vesperam, et 3° inquiremus quomodo explicetur tot ibi fuisse millia virorum.

1° De loco a Jesu electo.

Q. 435. Ubinam Christus panes primum multiplicavit ? Da duplicem rationem propter quam eo venisset, simul ostendens locum apte electum fuisse.

R. Quo tempore Jesus in Galilaea docebat, cum adhuc Nazarethi versaretur (M. 13, 54), vel postquam redierat ad lacum Genesareth, et erat Capharnaumi, audivit Joannem B. ab Herode occisum fuisse (M. hic v. 13), simulque didicit opinionem istius

principis esse Joannem in Jesu revixisse. Ideo sibi timuit Salvator, et periculum, quod vitae suae ab isto rege imminerebat, statuit vitare, ditionem ejus, sc. Galilaeam, relinquendo (M.); quamobrem transfretavit ad latus orientale maris Galilaeae, in Gaulonitidem. Haec regio erat sub dominatione Tetrarchae Philippi, qui ceteris Herodis M. filiis longe melior erat, utpote princeps justus, mitis, artium studiosus (Romae fuerat educatus), feliciter regnans et in pace gubernans. Ideo Jesus saepe quaesivit refugium in illa regione, vel circum Bethsaida seu Juliam prope lacum (uti nunc fecit), vel longius a Galilaea in vicinia Caesareae Philippi ad pedem Hermonis, in vallibus frigidis prope fontes Jordanis (ut fecit quando Petro promisit primatum); vel in latere orientali lacus, ut in altera panum multiplicatione.

Alia insuper erat ratio id faciendi, ut narrant Mc. et L.: etenim eo ipso tempore Apostoli ad Jesum redierant, post peractam missionem illam de qua supra M. 9, 35 sq.; voluit autem Salvator ut *requiescerent pusillum*, atque ideo ut in aliam secum regionem, et solitariam quidem seu incolis vacuam, venientes, aliquantulum a turba essent remoti (*seorsum* Mc. et L.): namque ibi in Galilaea *erant qui veniebant et redibant multi, et nec spatium manducandi habebant*, Mc. Inde discimus, piam mentis requiem et renovationem, in solitudine quaesitam, sacerdotibus identidem utilem esse, post strenuos praedicationis et sacri ministerii labores.

Tamquam locum, duplici illi fini, tum propriae securitati quum Apostolorum requiei, accommodatum, elegit regionem desertam, haud procul Capharnaumo distantem, in litore stagni opposito, nempe *desertum Bethsaida* L. Intelligitur locus desertus prope Bethsaidam, alias *Juliam* (*au nord-est du lac*): hoc autem oppidum ab altero ejusdem nominis, ex quo Petrus oriundus erat, quodque ad meridiem Capharnaumi situm erat, bene distinguendum est; namque Bethsaida, in cujus viciniam secessit Jesus (L. 9, 10), erat oppidum Gaulonitidis, tunc florens, a tetracha Philippo aedificatum, et vocatum *Juliam* in honorem Juliae, filiae Caesaris Augusti; adeoque situm erat in ditione tetrarchae Philippi, qui, ut statim animadvertimus, inter Herodis Magni filios longe mitissimus erat.

L. quidem non refert Jesum *transfretasse*, sed ideo asserere (cum

*De Wette) non licet, miraculum prope Bethsaidam illam, quae erat in ripa lacus occidentali, contigisse. Hoc enim cum aliis Evangelistis pugnaret: jam vero absonum esset propter talem rationem discrepantiam inter auctores sacros admittere. Igitur, Servator cum Apostolis lacum trajecit, turbae cupidius instanti sese subtrahens: quod quidem ante meridiem factum fuisse videtur.

Q. 436. 2° Quae fecit Jesus usque ad vesperam?

Cum autem turba *vidisset eos recedentes* in navicula ultra lacum, *multi de omnibus civitatibus* vicinis, sc. Galilaeae, *pedestri* itinere recta tetenderunt ad Jordanem, eumque festinanter transierunt eodem vado quod hodiedum in usu est, et *concurrerunt illuc* quo appelleret Jesus, atque ita *praevenierunt* eum Mc. Suppone naviculam ventis contrariis fuisse tardatam. Ipse autem *exiens* (M. et Mc.) e navi, *vidit turbam multam, et misertus est super eos, quia erant sicut oves non habentes pastorem* Mc.: cf. M. 9, 36. Ideo, quamvis eo venisset ut Apostolis requiem daret, amore compulsus irrequieto, coepit adventantes docere (Mc.) *de regno Dei* (L.), cibum spirituales ante corporalem provide tribuens; et ut certior acceptiorque esset ejus doctrina, simul *curavit languidos eorum* M., et eos *qui cura indigebant sanabat* L.: talis est enim, ut, quaesitus a nobis, opem subtrahere non velit umquam.

Dum hoc ageret, ad locum desertum in vicinia Bethsaidae (*Juliae*) situm, progrediebatur. Eum *sequebatur multitudo* ista magna, quae videbat miraculosas infirmorum sanationes (J.). Atque hac occupatione sancta magnam diei partem transegit. Deinde, ut Apostolis tam diuturno labore, tamque arduo propter multitudinem ingentem fatigatis, aliquantulum requiei concederet, *subiit in montem* J. qui ibi est (εἰς τὸ ὄρος cum art., germ. *auf das Gebirge dahin*): notum quippe est lacum Genesareth et ab oriente et ab occidente montibus circumdari. Quo cum pervenisset, *sedit cum discipulis* J. solis, pro parva requie.

Mox vero statuit pergere missionem suam apud turbam. Haec interea temporis numero continenter adaucta eo confluxerat, quia proximum erat Pascha, ut statim explicabo. Igitur Jesus, postquam cum Apostolis in monte illo solitario aliquam fecerat moram,

rediit ad turbam coalescentem, et per reliquam diei partem perrexit eam docere, eorumque infirmos curare. Vespere autem facto, *cum levasset oculos, et vidisset quia multitudo maxima* (jam facta maxima) *venit ad eum* J., cumque sciret ei non esse occasionem sibi procurandi cibum, adeoque eam fame premi, siquidem dies jam coeperat declinare, consilium iniit ei cibum praebere per miraculum, de quo q. 438.

3° Unde tanta multitudo?

Q. 437. Proximum erat *Pascha* ⁽¹⁾ *dies festus Judaeorum* (festus *αὐτὸς ἑξῆς/πρ*), quem Judaei singulis annis Jerosolymis celebrare debebant. Igitur quo tempore Jesus panes multiplicavit, ingens hominum multitudo itineri se commiserat ⁽²⁾, et audita fama Servatoris ipsum adierat. Inde nonnulli explicant miraculo interfuisse tantam turbam (quinque millia virorum praeter mulieres et pueros): in altera quidem panum multiplicatione multi etiam saturati sunt, quamvis dies festus jam diu esset transactus; sed animadvertendum famam Jesu per priorem multiplicationem incredibiliter amplificatam fuisse; deinde 4,000 virorum tantum adfuisse.

II. Quae spectant ad ipsum miraculum.

Q. 438. Collatis 4 Evangelistis, partes 1° Apostolorum, et 2° ipsius Jesu in 1^a panum multiplicatione accurate describe.

R. V. 15. *Vespere autem facto* M., nempe *priore* vespere (cf. infra q. 446), seu L. *cum dies coeperat declinare*, adeoque *cum hora jam multa* fieret Mc., v. gr. post horam diei nonam (nostram 3^m vespertinam), *Apostoli ad Jesum accedunt*; puta eos antea inter turbam commixtos fuisse, v. gr. ut infirmos quaererent, eosque ad sanationem praepararent etc. *Accedunt, inquam, dicentes: Desertus est locus* (hic non suppetunt victualia), et *hora jam praeteriit* M., sc. hora

(1) Obiter notamus illud Pascha, de quo hic mentio fit, secundum communiorem sententiam fuisse 3^m vitae Christi publicae, adeo ut dies festus de quo loquitur J. 5, 1 sit 2^m Pascha. Quod si verum sit (ut admittimus in *Tab. nostra Synopt.* ad calc. huj. comm.), vita Christi publica fuit circiter trium annorum et sex mensium. Cf. q. 646.

(2) Galilaei, cum ad festa majora Hierosolymam peterent, per Samariam transire debebant, si iter directum sequi cūperent, et saepe ita agebant teste Jos. *Ant.* 20, 6, 1. Viri autem rigorosae disciplinae, qui nullum vitae commercium habere volebant cum Samaritanis, iter longius per Peraeam suscipiebant; et multi ita erant animati quando Jesum in Peraeam sequebantur, et miraculum obtinuerant panum multiplicatorum. Cf. not. marg. ad q. 525

diei (ut patet ex Mc.), non, hora ordinaria qua prandium sumebatur (Beel.), adhuc minus, hora disserendi et sanandi: sensus est, jam tardius est; *dimitte turbas, ut, euntes in proximas villas et vicos, emant sibi cibos* M., Mc. et L.

Jesus Apostolos interrogationibus tentat.

Jesus autem, qui, ut ait J., miraculum facere insigne meditatur, prius Apostolos *tentat*, ut attentionem eorum excitans, eos ad opus mox peragendum praeparet.

V. 16. *Non habent necesse ire*, ait: *date illis vos manducare* M. (cui concinunt in rerum capite et summa Mc. et L.).

Certe Apostoli satis percipere nondum poterant quid Salvator per verba ista, quae serium congruentemque sensum habere non videbantur, significare vellet. Exclamant sane attoniti: Domine, quid hoc est quod proponis? Quid, cedo, vis ut faciamus? Probe nosti nobis sufficientes cibos non esse pro innumera illa multitudine. Haec quidem non refert Evangelium, sed apte supplentur, ut narrationes Synopticorum et Joannis inter se concilientur.

Tunc Jesus se convertit ad unum ex Apostolis, sc. ad Philippum J., qui forte magis quam alii probatione et tacita excitatione indigebat (haec conjectura fundamentum quoddam habet in J. 14, 8); et ait: *Unde ememus panes ut manducent hi?* Quasi diceret: Scio vobis non esse cibos qui tot sufficiant hominibus; pretio aliunde comparandi forent: sed qua pecuniae vi (*unde*) eos *ememus*? Respondet Philippus: Emere non possumus: *ducenti denarii* (circ. 140 fr.) non essent satis ut unusquisque modicum quid acciperet J. Similiter Mc.: Num possumus ire et emere (*Euntes emamus*, cum exclamatione stupefactionis, germ. *sollen wir hingehen und kaufen?*) *ducentis denariis panes ut demus illis manducare?* Inde concludendum non est, in aerario communi, quod Apostoli habebant (J. 12, 6; 13, 29), tantam pecuniae summam tunc fuisse: sed solummodo aestimat Philippus quid ad minimum necessarium esset (cf. Joan.).

Porro Jesus, ut conjicimus, ad prodigium, quod perficere statuerat, paulatim accedens, responderit haec vel similia: Nihilne ergo cibi est vobis? Dicite: *quot panes habetis?* *ite et videte* Mc. Tunc intervenit Andreas (ut narrat J.) dicens: *Est hic puer* (germ. *Knabe*) *unus* (nonnisi *ἓν*), *qui habet* (forsitan ad vendendum) *quinque*

panes hordeaceos (panes *hordeacei* cibus pauperum erant, Jud. 7, 13; 4 Reg. 7, 1; Ezech. 4, 12) *et duos pisces*. Sed, pergit, *haec quid sunt inter tantos* (inter tot)? *Pisces* (ὀψαρις, ab ὀψω, unde *obsonium*) sale conditi, vel in fumo siccati, cum pane manducari solebant, ut obsonium : J. 21, 5, 10, 13.

Quomodo Jesus Apostolos praeparaverit ad miraculum.

Illud itaque fuit colloquium quod miraculum praecessit : ex hoc Apostoli perfectissime animadverterunt nulla hic adfuisse subsidia naturalia, quae ad nutriendam tantam plebis frequentiam sufficerent. Eorum mens, suspensa attentione stimulata, haeret attonita : Quid ergo (cogitare debent) magister noster faciet? Igitur ad praeclarum Jesu facinus satis sunt jam praeparati.

Obiter miremur, cum s. Chrys., Apostolorum penuriam et rei corporalis contemptum ; toti cum sint rebus spiritualibus intenti, cibi obliviscuntur, et in loco quidem deserto.

Turba ordine disponitur. Quamvis autem tam pauca praesto sint nutrimenta, jubet Jesus ut Apostoli accumbere faciant omnes *super viride foenum* Mc., i. e. viridem herbam ⁽¹⁾ (*foenum*, improprie pro *gramen* : gr. γρῦν, quod utrumque sign. *foenum* et *herbam viridem*) *secundum contubernia* (Mc. συμπροσὶς συμπροσὶς, hebraismus pro κατὰ συμπροσὶς, *catervatim*, per ordines, germ. *Mahlweise*), seu *per convivia* quorum *singula quinquaginta* habeant viros L. Igitur monentibus Apostolis *discubuerunt in partes* (μερῶν μερῶν, rursum hebraismus, pro κατὰ vel κατὰ μερῶν, *arcolatim*, per ordines formam areolarum habentes, gall. *par bandes*), per *centenos et quinquagenos* Mc. Hoc sic intellige, ut concilietur cum L. : in singulis contuberniis erant 50 viri, et bina erant conjuncta, adeo ut ambo facerent turmam majorem, scil. 100 virorum. Utrum mulieres cum parvulis etiam in turmis distinctis fuerint dispositae, ex narrationis serie colligi nequit.

Jesus orat et panes multiplicat. Quibus rite peractis, Servator panes piscesque accipiens manibus, in coelum respicit et *gratias agit*, sc. Deo Patri : ergo preces recitat, ut paterfamilias nomine omnium ante mensam facere solebat : « Erudiens nos, ait

(1) Gramen tunc fuisse *viride* notat tempus ante Pascha J. 6, 4) : in ista enim regione post Pascha calore mox uritur herba.

« s. Chrys., ne ante mensam attingamus, quam gratias egerimus
 « ei qui nobis escam praebeat. » Post precationem, verbo omnipotentiae suae usus, efficacem infundit benedictionem L.; deinde frangit panes ⁽¹⁾ benedictos, et distribuit discipulis, ut ipsi eos turbae praebeant. Hunc honorem Apostolis defert, ut de miraculo certiores sint, nec postea ipsius obliviscantur, cum ipsae manus eorum testes sint (ita fere s. Chrys.). Similiter dividit pisces benedictos.

Symbolum s. Eucharistiae. Haud supervacaneum videtur notasse similitudinem esse inter hanc Christi actionem et consecrationem panis vinique in institutione ss. Eucharistiae. Ideo etiam J. promissionem hujus Sacramenti isti miraculo annectit, c. 6. Et s. Chrys. cum pericopam nostram ad rem moralem accommodat, nos adhortatur ut panem coelestem digne accipiamus.

Quaeritur jam **in cujus manibus** multiplicarentur panes. S. Chrys. quidem putat in manibus Apostolorum; ss. autem Aug. et Hier. in manibus Christi. Bisping et Beel. utramque sententiam conjungunt: miraculum, in manibus Christi inceptum, perficiebatur in manibus distribuentium, donec omnes saturati sunt. Minus vero probabile est quod alii opinantur, in manibus edentium multiplicatos fuisse panes.

Fragmenta colligenda. Tandem, postquam omnes, nempe quasi 5,000 virorum J., mulieribus et parvulis non computatis M., manducaverant et saturati erant, praecipit discipulis ut fragmenta colligant J. Hoc certe vult fieri, tum ut miraculum oculis Apostolorum evidentius appareat, quum ut doceat sapientem parcimoniam etiam in rerum abundantia servandam esse, *ne quidpiam pereat* J. Miracula enim humanam providentiam auferre non debent. Notat Bisp., in natura corporea parcimoniam mira cum copia ubique conjungi. *Rien de perdu, pas un brin d'herbe, pas un atome de poussière ! Et cependant quel luxe de végétation, quelle imposante masse de matière sur notre globe !*

Duodecim cophini. Apostoli autem jubenti Domino obediunt, et de gramine ubi turba comederat *sustollunt* fragmenta quae supersunt; tum fragmenta de *quinque panibus hordeaceis* J., quum

(1) *Frangelantur* panes apud Judaeos, quia erant tenues in modum placentarum: M, 15, 36 et 26, 25; Act. 20, 11

de *piscibus* Mc.; et implent 12 cophinos: igitur multo magis superfuit quam ante miraculum allatum fuerat. Num significatio quaedam sit in hoc numero, incertum plane est: sunt qui videant congruentiam ad numerum sacrum collegii Apostolici; alii putant singulis Apostolis singulos cophinos inde asportandos esse. Solebant, aiunt, Judaei iter facientes, ne contaminarentur contactu rei cujuslibet ab ethnicis acceptae, secum gestare parvos corbes e juncis, seu cophinos vimineos ad res itineri necessarias deferendas (in eumdem finem adhibebatur etiam *pera*, M. 10, 10).

Merito Apostolis conceduntur quaedam miraculi reliquiae, quum die sequenti eorum fides singulari modo exploranda sit, J. 6, 68. Animadvertere possumus, eos, qui beneficia Christi aliis dispensant, ex redundantia bonorum spiritualium partem haud exiguam accipere.

Q. 439. III. Quae proxime secuta sint.

Turba vult Jesum regem facere. Post expositam universam miraculi historiam, verbum addendum est cum J. de effectu quem stupendum illud prodigium in populum habuit. *Dicebant: Hic est vere Propheta qui venturus est in mundum*, ὁ ἐρχόμενος, germ. *der kommende*, quod valet hic *der kommen soll*, qui venire debet, seu ut Vulg. *qui venturus est*: Propheta nempe κατ' ἐξοχήν, ille quem Moyses praedixit (Deut. 18, 15), Messias. Cum autem putarent Messiam fore regem terrenum, qui solium Davidicum restitueret, consilium inierunt Jesum *vi arripere* (ἄρπαιξιν), i. e., ut videtur, eum vel invitum Hierosolymam, ad urbem Judaeae principem, secum deducere (vidimus multos e turba fuisse tunc in itinere ad urbem propter Pascha) eumque *regem facere*, i. e. eum ibi regem proclamare. Tale quid, ut notat s. Chrys., post alia signa numquam tentaverunt: quod abunde indicat ad summum culmen ascendisse eorum admirationem. Quomodo autem Salvator conatum istum impedierit in paragrapho seq. videbimus.

Q. 440. Ut lectorem ad factum illud attentiores reddam, obiter hanc insero quaest. Ex facto quodam in Evang. relato, proba falsissimam fuisse accusationem regni affectati, quam Judaei coram Pilato contra Jesum protulerunt. — Responsum ex dictis evidens est.

Nunc juvat mentis oculos in universum Evang. conjicere, ad

videndum num alibi simile quoddam miraculum legatur. Hoc enim in comm. nostro inquirere solemus, ut singula facta facilius distinguantur, et interdum ut sparsa plura in unitatem quamdam redigantur. Gallice dicere liceat: *grouper les événements, et les réunir en faisceau, est souvent un excellent moyen d'arriver à des conclusions fort importantes.*

Jam vero, praeter hanc panum multiplicationem, occurrit et altera: utramque nunc breviter comparabimus.

IV. Comparatio inter duas panum multiplicationes.

*Q. 441. Quoties Christus panes multiplicasse legitur? indica praecipuas differentias.

R. Bis illud fecit: primum hic, iterum M. 15, 32, postquam in partes Tyri et Sidonis recesserat (ubi filiam mulieris Chananaeae sanavit), et inde ad latus orientale maris Galilaeae venerat.

Jam vero *locus*, quo utrumque contigit miraculum, non multum differt; nam prior multiplicatio facta est in solitudine Bethsaida, posterior vero in loco deserto qui etiam est ad orientem maris Galilaeae, sed in parte magis meridionali. Solitudo autem electa fuit « Ne quis diceret Jesum ex vicino quodam vico panes « mutuatum esse (s. Chrys.) »

Occasio: in priore turbae nonnisi per unum diem Jesum secutae erant, ut videtur; in altera vero per tres dies ei adhaeserant. In illa discipuli primi loquuntur de populi fame; in hac autem ipse Christus ea de re verba facere incipit.

Panum pisciumque numerus: ad priorem nonnisi quinque panes et duo pisces fuerunt adhibiti; ad alteram vero septem panes et pauci pisciculi. Obiter nota Jesum quadam materia praejacente uti voluisse, cum cibum miraculosum omnem ex nihilo creare potuisset. Solet operibus suis supernaturalibus substratum dare naturale, ut quando oculos luto linit J. 9, 6, digitos in aures mittit et exspuens tangit linguam Mc. 7, 33 etc. Videsis Dissert. de mirac., ad calcem libri q. 1116.

Numerus manducantium: prima vice 5,000 virorum nutriti fuerunt, dum postrema essent tantum 4,000, mulieribus parvulisque in utroque casu non computatis.

Fragmentorum copia tanta erat ibi ut duodecim *cophini* impleti fuerint, hic vero solummodo septem *sportae*. Quatenam sit differentia inter *κοφινος* et *σπορια* *sportas*, certo statui nequit: innuitur tamen Act. 9, 25 *sportas* fuisse majores.

Concludimus ex dictis prius miraculum triplici ratione altero majus fuisse: verumtamen eatenus minus dicendum est, quatenus turbae per unum tantum diem Jesum secutae essent, dum in posteriore casu par tres dies jam essent cum Salvatore, adeo ut viatica, quaecumque secum asportassent, consumpta essent omnia, ut notat ibi s. Chrys.

Q. 442. Nonnulla rerum adjuncta, quae **magnitudinem et certitudinem** utriusque miraculi commendant, breviter indica.

R. Quinque sunt notanda. 1° Numerum manducantium fuisse tam ingentem, 2° numerum autem panum pisciumque tam parvum; 3° omnes manducasse, 4° et quantum quidem voluerint, ad *satieta-tem* usque; tandem 5° multos fragmentorum *cophinos* superfuisse.

Totus mundus est miraculum. S. Aug., *Tract.* 24, 1 in *Joan.* observat, opera Dei in ordine naturali in se tam stupenda esse quam ipsa miracula proprie dicta, sed hominibus minora videri, eo quod quotidiana sint: « Majus miraculum est, ait, gubernatio « totius mundi, quam saturatio quinque millium hominum de « quinque panibus. Et tamen hoc nemo miratur: illud mirantur « homines, non quia majus est, sed quia rarum est. Quis enim et « nunc pascit universum mundum, nisi ille qui de paucis granis « segetes creat?... Quinque autem panes, quibus benedixit Chri- « stus, quasi semina erant, non quidem terrae mandata, sed ab eo « qui terram fecit multiplicata. »

§ 23. JESUS AMBULAT SUPER MARE: 14, 22-33.

Præced. vide p. 476.

M. 14, 22. Et statim compulit Jesus discipulos ascendere in naviculam, et præcedere eum trans fretum, donec dimitteret turbas. 23 Et dimissa turba, ascendit in montem solus orare. Vespere autem facto solus erat ibi. 24 Navicula autem in medio mari jactabatur fluctibus: erat enim contrarius ventus. 25 Quarta autem vigilia noctis, venit ad

Mc. 6, 45. Et statim coegit discipulos suos ascendere navim, ut præcederent eum trans fretum ad Bethsaidam, dum ipse dimitteret populum. 46 Et cum dimisisset eos, abiit in montem orare. 47 Et cum sero esset, erat navis in medio mari, et ipse solus in terra. 48 Et videns eos

J. 6, 15. Jesus ergo cum cognovisset quia venturi essent ut raperent eum, et facerent eum regem, fugit iterum in montem ipse solus. 16 Ut autem sero factum est, descenderunt discipuli ad mare. 17 Et

eos ambulans super mare. 26 Et videntes eum super mare ambulantem, turbati sunt, dicentes: Quia phantasma est. Et prae timore clamaverunt. 27 Statimque Jesus locutus est eis, dicens: Habete fiduciam: ego sum, nolite timere. 28 Respondens autem Petrus dixit: Domine, si tu es, jube me ad te venire super aquas. 29 At ipse ait: Veni. Et descendens Petrus de navicula, ambulabat super aquam ut veniret ad Jesum. 30 Videns vero ventum validum, timuit: et cum coepisset mergi, clamavit dicens: Domine, salvum me fac. 31 Et continuo Jesus extendens manum, apprehendit eum, et ait illi: Modicae fidei, quare dubitasti? 32 Et cum ascendissent in naviculam, cessavit ventus. 33 Qui autem in navicula erant, venerunt, et adoraverunt eum, dicentes: Vere Filius Dei es. 34 Et cum transiret assens etc. *Ante q. 453.*

laborantes in remigando (erat enim ventus contrarius eis), et circa quartam vigiliam noctis venit ad eos ambulans supra mare. et volebat praeterire eos. 49 At illi ut viderunt eum ambulantem supra mare, putaverunt phantasma esse, et exclamaverunt. 50 Omnes enim viderunt eum, et conturbati sunt. Et statim locutus est cum eis, et dixit eis: Confidite, ego sum, nolite timere. 51 Et ascendit ad illos in navim, et cessavit ventus. Et plus magis intra se stupebant: 52 non enim intellexerunt de panibus: erat enim cor eorum obcoecatum.

cum ascendissent navim, venerunt trans mare in Capharnaum: et tenebrae jam factae erant: et non venerat ad eos Jesus. 18 Mare autem, vento magno flante, exsurgebat. 19 Cum remigassent ergo quasi stadia viginti quinque aut triginta, vident Jesum ambulantem supra mare, et proximum navi fieri, et timuerunt. 20 Ille autem dicit eis: Ego sum, nolite timere. 21 Voluerunt ergo accipere eum in navim: et statim navis fuit ad terram in quam ibant.

Nota. Solus M. refert quae de Petro narrantur: haec autem indoli Apostoli hujus vividissimae quidem et ardentissimae, sed sat cito debilitatae et prostratae, qualis ex universo Evang. cognoscitur, mirabiliter conveniunt.

Q. 443. Apostoli paulatim ad majora ducuntur.

Aliquamdiu antea (M. 8, 23) Apostoli in eodem lacu magnam passi sunt tempestatem; verum tunc, ut notat s. Chrys., Jesum in navicula secum habebant, dormientem quidem, sed ad auxilium praesentem. Nunc autem, ut paulatim ad majora ducantur, soli sunt absque omni fere ope salutis, atque diu, per totam circiter noctem, in magno discrimine versantur: imo periculum perpetuo increscit, adeo ut summum attingat culmen eo ipso momento quo liberandi sint. Jesus vult eos ad patientiam, animi fortitudinem, fiduciam in ipsum, ardentiusque ipsius desiderium etc., magis in dies exercere (s. Chrys. ad ment.). En quomodo sancta Apostolorum educatio sensim perficiatur! Non igitur miremur, si hic primum legantur magistrum suum diserte agnovisse ut *Filium Dei*, cf. q. 452.

Q. 444. Quare Jesus compulit ⁽¹⁾ discipulos 1° ut *statim* transfretarent, dum ipse interea turbas dimitteret? 2° ut soli navigarent?

R. ad 1^m. Compulit eos ut statim lacum transnavigarent et redirent in litus occidentale, licet tempus jam ingrueret nocturnum, quia noverat turbas, miraculo panum excitatas, venturas esse *ut raperent eum et facerent eum regem* J. 6, 15, et timebat ne istae discipulos in illud consilium pertrahere conarentur.

Ad 2^m. Noluit autem cum eis lacum transmittere, 1° quia miraculum facere, sc. mare pedibus calcare, animo cogitabat; 2° quia solus in monte orare cupiebat, M. 14, 23. Quis fuerit ille mons diximus supra q. 436.

Jesus suo nos exemplo docet piis vacare precibus.

23. *Ascendit in montem solus orare.* Ergo precationibus indulget in loco deserto, et in monte quidem, et solus, et nocte (nota haec quatuor): « Ut nos moneat, ait s. Chrys., et tempus et locum ad « tranquille precandum opportunum esse quaerendum. Solitudo « enim tranquillitatis mater est; » adde colloquium mentis cum Deo aptissime institui posse, ubi nullus est strepitus externus, qui mentem perturbet. S. Aug. (ed. M. III, 1533): « Solitudo, ait, « necessaria menti nostrae ad videndum Deum. » Recogita Moysen in *monte* Sinai et Eliam in *monte* Horeb (3 Reg. 19, 8 sq.) aspectu Dei fruitos fuisse: Apostolis vero gloriam Transfigurationis in *monte solitario* ostensam fuisse. Supra jam, q. 130, exemplis plurimis e Scriptura desumptis demonstravi, in solitudine homines ad munus divinum suscipiendum apte praeparari.

Primum apud M. narratur Christum precationi sanctae vacasse. Hac occasione ponitur quaestio generalis, quae praeclaram dabit materiam concionatori sacro.

Homilia.

Q. 445. Quando sacra precationum officia fidelibus commendare volumus, quanam *facta* ex vita Jesu in exemplum proponere debemus?

R. 1° Primus locus quo legitur Jesus sponte remansisse, fuit Templum Domini, ubi certe non solum auditioni verbi Dei, sed etiam precibus operam dedit.

[1] Ex verbo *compulit* colligitur « discipulos invitos a Domino recessisse, dum amore praeceptoris ne puncto quidem temporis ab eo volunt separari: » s. Hier., cui concinit s. Chrys. Forsan etiam volebant Jesum secum assumere in naviculam ne pedestri itinere reverti deberet (Beel.)

2° In primo actu vitae publicae, sc. in baptismo, Deum oravit, L. 3, 21.

3° Pluries pernoctavit in pia oratione. L. 6, 21 *Erat pernoctans in oratione Dei*; etiam ante Transfigurationem noctem in oratione transegit, nam L. 9, 28 *Ascendit in montem ut oraret*, vespere ascendit et circa finem noctis Transfiguratio contigit. Pariter ante ambulationem super mare fere totam noctem in oratione transegit.

4° Interdum secessit in montem ut solus precaretur, hic M. 14, 23, vel saltem ut tranquillius id faceret: L. 6, 21 *Exiit in montem orare*.

5° Quum opus majoris momenti facturus erat, fere semper divinam opem implo-
rabat: v. gr. antequam ss. Eucharistiam instituit; antequam Lazarum ad vitam
revocavit J. 11, 41; quando transfiguratus fuit L. 9, 29, cum in eo esset ut Prima-
tum Petro promitteret, L. 9, 18 sq. etc.

6° Pars postrema pulcherrimi sermonis, quem in ultima coena habuit, suppli-
catio fuit vere sacerdotalis, J. 17.

7° Precatio ejus in horto Olivarum perfectissimum nobis exemplar praebet.

8° Ex 7 verbis ejus in cruce tria sunt quibus ad Deum confugiat: a/ pro inimicis
veniam rogat: *Pater*, ait, *dimitte illis, nesciunt enim quid faciunt*: b/ piam querelam,
verbis Scripturae sacrae enuntiatam, per modum precationis Deo offert: *Deus*
meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me? atque tandem c/ animam Patri commendat:
Pater, ait, *in manus tuas commendo spiritum meum*. Igitur ultima verba, quae in vita
mortali locutus est, fuerunt vota sanctissima quibus Deum Patrem coluit ac
veneratus est.

9° Imo vero, dicere possumus totam ejus vitam in terris fuisse magnam et conti-
nuam supplicationem pro genere humano: semet ipse sine intermissione Deo
Patri offerens ut victimam expiatoriam, quasi *sacrificium* non interruptum cele-
bravit, adeo quidem ut ipsi perfectissime conveniat illud Ecclesiae effatum:
Amor sacerdos immolat: atqui *sacrificium* nihil aliud est quam oratio ad
Deum omnium excellentissima (*oratio κατ' ἐξοχήν*). Et sacerdotalis illa Christi
deprecatio nunc perseverat in coelis, ubi semper *vivit ad interpellandum pro nobis*
Hebr. 7, 25.

Oratio Christi qualis fuit? Obiter animadvertimus orationem Christi,
utpote Dei-hominis, fuisse longe diversam ab omni precatione hominum vel
cujusvis naturae creatae. Deus proprie precari nequit, homo autem id facere
debet, et strictissimo quidem jure; Deus-homo precibus et votis Deum colere et
implorare potest, sed non debet, nisi ratione nostra, ut nobis exemplum det:
« Non propter suffragium, ait s. Ambr. in L. 5, 5, sed propter exemplum; imitandi
« enim specimen dedit, non precandi ambitum requisivit. » Deinde etiam id fecit
ut, officio Mediatoris fungens, nos cum Deo conjungeret. Cf. P. Grou, *L'inté-
rieur de Jésus*, ch. 33.

Salvator autem non solum exemplis, sed etiam verbis precationis et pietatis in
Deum officia commendavit, et instantissime quidem: cf. q. 263 et *Excurs.* 27 ad
calcem libri, q. 1126.

Schema concionis.

Conclusio et conglobatio dictorum. Jesus est precandi magister omnium optimus:
etenim 1° praeceptum orationis dedit strictissimum, 2° formulam perfectissimam
(*Pater noster* etc.), et 3° exemplum praeclarissimum.

Atque haec quidem de exemplis Jesu pie precantis, pro data opportunitate
diximus satis.

Q. 446. *Vespere facto*, ait M. v. 23; sed supra, v. 15, notatur ante multiplicatos panes *vesperem* jam factum fuisse.

R. **Duo** erant Hebræis **vesperes**: *prior* est tempus quod labitur ex quo sol incipit vergere ad occidentem (i. e. a meridie) usque dum occidit; vel, secundum aliorum opinionem, intelligitur tempus ab hora 9^a usque ad 12^m, i. e. a nostra 3^a postmeridiana usque ad 6^m vespertinam. Vesper autem *posterior* ab occasu solis usque ad tenebras, i. e. a nostra 6^a vespertina usque ad noctem decurrit (cf. flandr. *vooravond* et *avond*). In Ex. 12, 6; Lev. 23, 5; Num. 9, 3 praescribitur (in hebr.) ut *inter duas vespertas* agnus Paschalis immolaretur: quo sensu cf. q. 649.

25. *Quarta vigilia noctis*: *φύλαξις*, **vigilia**, sign. illud noctis tempus per quod excubiae agebantur.

Q. 447. Quot in s. Scriptura distinguuntur **vigiliae noctis**? Resp. Secundum *Bretschn. *Lex φιλ.*, Graeci antiquiores tres tantum numerabant vigiliis seu noctis partes; pariter Judaei ante exilium: sic de prima vigilia forte Lam. Jer. 2, 19; de secunda in media nocte Jud. 7, 19; tertia vigilia vocabatur *matutina* Ex. 14, 24; 1 Reg. 11, 11; Ps. 129, 6 *a custodia matutina usque ad noctem speret* etc. Postea vero Romani, Graecos sui aevi secuti, noctem in 4 dividebant vigiliis, quarum singulae tres horas comprehendebant; prima numerabatur a nostra 6^a vespertina ad 9^m, 2^a a nostra 9^a vespertina ad mediam noctem etc. Judaei porro, cum a Pompeio devicti Romanis subjecti fuissent, hanc quoque consuetudinem adoptarunt: sic Mc. 13, 35 *sero, an media nocte, an galli cantu, an mane*.

Q. 448. 1° Miraculosam ambulationem Jesu super mare narra cum omnibus rerum adjunctis. 2° Quaenam prodigia ea occasione contigerunt?

R. ad 1^m: vide tres Evang. Tria animadvertere juvat seq.

a/ Jesum ad discipulos venisse *quarta vigilia noctis*, adeo ut illi tota nocte periclitati sint: pariter Deus saepe differt auxilium suis, ut ipsi divinae tutelae necessitatem magis sentiant.

b/ Timorem et tentationem adauxit Salvator, quando proxima erat liberatio (v. 26): hoc autem semper fit: cum Deus aerumnas soluturus est, tunc permittit eas graviores esse. Ita s. Chrys. ad ment. Quod ut melius intelligatur, nota Jesum, cum accederet,

habitu fuisse ut *phantasma* seu spectrum, quod terrorem injicit; imo vero Mc. istud spectrum videbatur *velle praeterire eos*, i. e. velocius quam ipsorum navicula progrediebatur, et recta via ad eos veniebat, ideo tantus erat eorum timor.

Sed obiter quaeritur an dentur reipsa hujusmodi phantasmata (*revenants, spooken*)? Certum est spiritus tam bonos quam malos aliquando permittente Deo sub forma quadam visibili apparuisse, idemque fieri posse quod attinet ad animas defunctorum. Attamen plerumque falsa sunt quae vulgo hac de re narrantur.

c/ « Christus, ait idem s. Chrys., non prius se ipsis cognoscendum prae-buit, donec clamaverunt. » Ex timore clamabant, opem implorantes: imago est precum nostrarum.

R. ad 2^m. Saltem duo, imo probabiliter tria facta sunt miracula, videlicet: 1° Christus ambulavit **super mare** (1); 2° item Petrus; 3° simul ac ambo ascendissent in navem, cessavit ventus, per miraculum ut videtur (sicut M. 8, 26). Verba J. *voluerunt ergo accipere eum in navim* non pugnant cum M. et Mc., ut perperam contendit De Wette rationalista. Sensus enim est, eos prius vehementer timuisse, putantes advenire phantasma quoddam, quod certe a se remove-re voluissent; sed, cum Jesus eos voce sedasset, tunc *voluerunt eum in navim secum accipere*, et reipsa acceperunt. Nota dictione *voluerunt accipere* etiam significari id revera factum fuisse: sic M. 18, 23 *voluit rationem ponere* et reipsa rationem posuit.

Sunt qui putent et 4^m prodigium contigisse, sc. in eo quod *statim navis fuit ad terram* J.; sed hoc consuetis naturae viribus fieri potuit: cum enim cessasset ventus contrarius, paucio tempore navem ad littus venisse facile cogitatur. Quando Jesus accessit, discipuli remigaverant *quasi stadia viginti quinque aut triginta* J.; jam vero, teste Fl. Josepho B. 7. 3, 10, 7, lacus id temporis habebat latitudinem circiter 40 stadiorum (hoc spatium valet fere quinque millia passuum, unam leucam gallicam cum dimidia: nunc sunt 14 kilom.; cf. ad calcem q. 1101). Igitur navis paulo

(1) *Ἐπὶ τὴν θάλασσαν*, ut *Tisch. 7a ed. legit v. 25 et 26, omnino significat Jesum **super aquas** incessisse, germ. *über den See hin*. Multi cod. habent *ἐπὶ τῆς θαλάσσης*, quod per se posset significare *ad mare, juxta mare, in litore*, germ. *am See*, ut J. 21, 1: sed totus narrationis contextus evidenter indicat, ut fatetur ipsemet *De Wette '4e Ausg., sensum esse de ambulatione super ipsas aquas. Contra Paulum rationalistam, qui ridicula ista interpretatione miraculum negari posse autumat.

magis quam mediam itineris partem perfecerat, adeoque adhuc versabatur *in medio mari*, ut ait M.

In hac historia memoriae proditur Petrum a Jesu reprehensum fuisse ob fidei defectum. Quum primum apud M. a/ de Petri fide et b/ de reprehensione ejus mentio fiat, quaest. quasdam generales ponere juvat; eo vel magis quod inde puncta instructionis de fide desumi possint.

(Homilistica) Fides s. Petri.

***Q. 449.** In quibus rerum adjunctis fides s. Petri fuit a Christo 1º **reprehensa**, et 2º **laudata**? 3º **Quandonam defecit**? 4º **Quomodo confirmata** fuit?

R. ad 1^m. Reprehensa fuit, quando Petrus ambulans super mare etc.: M. 14, 29-31.

R. ad 2^m. Laudata fuit, cum Petrus Jesu interroganti *Quem me esse dicitis?* respondit: *Tu es Christus, Filius Dei vivi* etc., M. 16, 13-19.

R. ad 3^m. Defecit a/ in casu statim indicato, quando Christus ei super fluctus incedenti dixit: *Modicae fidei, quare dubitasti?* b/ Quando in domo Caiphae magistrum ter negavit; tunc defecit fides ejus, non certe interior, sed exterior tantum, seu fidei professio.

R. ad 4^m. Per sanctam Jesu precationem confirmata fuit, L. 22, 31 *Satanas expetivit vos ut cribraret sicut triticum: ego autem rogavi pro te ut non deficiat fides tua* etc.

***Q. 450.** Quandonam imprimis s. Petrus **fidem in Christum** ostendit **eximiam** et singularem?

R. « In omnibus locis, ait s. Hier. in M. 14, 28, ardentissimae fidei invenitur Petrus. » Eximiam autem fidem praesertim ostendit in 5 circumstantiis:

1º Quando aquas calcavit: « Videsne, ait s. Chrys., quantus fervor, quanta fides? quamquam hinc saepe periclitetur quod ultra virium mensuram quaerat (aliquid facere). »

2º Quando Jesu interroganti *Quem me esse dicitis?* respondit: *Tu es* etc.; vide ad M. 16, 13-19.

3º Postquam Christus de carne sua manducanda (cap. 6 Joan.) sermonem habuerat, cum multi discipuli, verbis illis scandalizati, abiissent, et Christus ad duodecim dixisset: *Numquid et vos vultis abire?* tunc respondit Petrus: *Domine, ad quem ibimus? Verba vitae aeternae habes: et nos credimus et cognovimus quia tu es Christus Filius Dei*: J. 6, 69 et 70.

4º Quotiescumque invocato Christi nomine (ergo per fidem in Christum) miracula fecit; quod pluries contigisse narratur in Act. Ap.

5º Quum Christum in persecutionibus confessus est coram hominibus, ut in Act. Ap. legitur. Tandem adde mortem quam pro fide constantissime oppetivit.

(obiter) S. Petrus reprehensus.

***Q. 451.** S. Petrus quoties, quare et a quibus fuit reprehensus?

R. Quater a Jesu aperte reprehensus fuit. 1º Quando super mare ambulans *lunuit*, ut statim dixi. 2º Quando Christum a patiendo avertit, atque ideo dure correptus fuit hisce verbis: *Vade post me, Satana* etc. M. 16, 23. Tunc quidem

« Erravit in sensu, sed non erravit in affectu, » ait s. Hier. in *M.* 14, 28. 3° Arrogantia ejus a Jesu repressa fuit, cum dixisset *Etsi omnes scandalizati fuerint* etc. *M.* 26, 33. 4° Postquam Malchum gladio percusserat in horto : q. 723.

Possumus addere 5° eundem tacite vituperatum fuisse cum Dominus eum respexit post trinam negationem ; pariter 6°, quando servator inanem ejus curiositatem atque inconsiderantiam, in futura sorte Joannis inquirenda, moleste tulit (vide infra, ad q. 983).

Tandem 7° a s. Paulo reprehensus fuit, quia imprudenti agendi ratione Judaeis eorumque placitis vel inscius favebat, Gal. 2, 11 (vide *Comm. nostr. in epist. Paul.*, 6^a ed. Brugis 1799). Hoc ultimum respondendum est in sententia probabilissima quae tenet *Cepham*, de quo in epist. ad Gal., esse s. Petrum.

Haud supervacaneum erit in gratiam concionatoris sacri indicare doctrinas et adhortationes morales, quae ex historia Petri super mare ambulantis erui possunt : vid. ad calcem libri in Append. IV, Excurs. 37, q. 1144°.

Q. 452. Ad v. 33. 1° Quandonam Apostoli Jesum ut *Filium Dei* aperta et diserta ratione primum agnoverunt ? 2° Quandonam Jesus illud ipsum de se primum solemniter confessus est ?

R. ad 1^m. Id fecerunt postquam Christus per miraculum ambulavit super mare, hic apud M. Huic autem repugnare videtur Mc. 6, 51b et 52. Concilia sic : cum videant vere Jesum esse qui accedat, cumque subito cesset ventus, valde, supra modum (*λίαν ἐκ περισσοῦ*, quod Vulg. vertit *plus magis*, puta, quam antea) *stupent* admirantes *intra se*, i. e. stuporem illum sibi mutuo non ostendentes, sed intra se continentes. Sensa haec inde oriebantur, quod *miraculum de panibus* non plene intellexerant, i. e. ex eo non satis didicerant Jesum omnipotentem esse, et deinceps nullum ejus opus, quantumvis magnum, debere eos in stuporem conjicere : id, inquam, non intellexerant, quia adhuc *obcaecatum erat cor eorum*, i. e. eorum intelligentia erat plus minusve obscurata et impedita. Nihilominus intellexerunt, hujusmodi prodigia perfici non posse, nisi ab eo qui *Filius Dei* sit ; ideo Jesum ut talem *adoraverunt*, quod ait M.

Sed quaestio est quid per *Filium Dei* intelligerent. Jans. Gand. putat eos intellexisse *Messiam* ; s. Hier. autem et Beel. opinantur dictionem *Filium Dei* sensu proprio sumptam fuisse, adeoque eos Christi divinitatem agnovisse ; sed obstat quod ait Marcus de *obcoecato* eorum *corde*.

Notatu dignum est nunc primum ab hominibus Jesum vocatum

fuisse *Filium Dei*: antea id dixerunt M. 8, 29 daemones per os possessorum, et M. 4, 3 diabolus in tentatione, tandem M. 3, 17 vox de coelis in baptismo Jesu. Animadvertit s. Chrys. Apostolos paulatim ad sublimiora ductos fuisse, quum post sedatam tempestatem tantum dicerent M. 8, 27 *Qualis est hic, quia venti et mare obediunt ei?*

R. ad 2^m. Quando s. Petrus ei interroganti *Quem me esse dicitis?* respondit: *Tu es Christus Filius Dei vivi*; tunc etc.: cf. q. 476. Bene nota Jesum tunc de se confessum fuisse, non solum quod esset *Messias*, sed quod esset *Deus*, sc. *Filius Dei* in sensu proprio: etenim, ut ibi demonstrabimus, verba Petri *Tu es Christus Filius Dei vivi* hunc sensum habent, et proinde Jesus, ea confirmando, idem de se testatus est.

Miracula multa in terra Genesareth: 14, 34-36.

Praeced. vide ante q. 443.

M. 14, 34. Et cum transfretassent, venerunt in terram Genesar. ³⁵ Et cum cognovissent eum viri loci illius, miserunt in universam regionem illam, et obtulerunt ei omnes male habentes; ³⁶ et rogabant eum ut vel fimbriam vestimenti ejus tangerent. Et quicumque tetigerunt, salvi facti sunt. 15, 1. Tunc accesserunt etc. *Ante q. 456.*

Mc. 6, 53. Et cum transfretassent, venerunt in terram Genesareth, et applicuerunt. 54 Cumque egressi essent de navi, continuo cognoverunt eum: 55 et percurrentes universam regionem illam, coeperunt in grabatis eos, qui se male habebant, circumferre, ubi audiebant eum esse. 56 Et quocumque introibat, in vicos, vel in villas, aut civitates, in plateis ponebant infirmos, et deprecabantur eum, ut vel fimbriam vestimenti ejus tangerent: et quotquot tangebant eum, salvi fiebant.

Q. 453. Quomodo hic conciliantur Evangelistae?

Resp. *Concordia Evangelistarum* hic satis difficilis est, quum secundum J. 6, 22 sq. Jesus videatur appulisse Capharnaum, in cujus Synagoga tunc celebrem sermonem de pane Eucharistico habuit; secundum M. vero et Mc. appulit ad terram Genesareth, ubi videtur satis diu mansisse, in hunc finem ut infirmos totius regionis curaret. Sic concilia:

Appulit summo mane ad terram Genesareth, ubi statim agnitus fuit et infirmos sibi oblatos sanavit M. et Mc.; eodem mane perrexit Capharnaum, vespere synagogam hujus oppidi intravit, et ibi (*trans mare* ait J., habita ratione loci a quo venerant) inventus est a nonnullis ex iis qui Bethsaidae adfuerant multiplicationi panum, quique Capharnaum in naviculis venerant ut eum quaerent: J. 6, 22 sq. Obiter nota non omnes, qui mirabiliter nutriti

fuerant, potuisse contineri naviculis istis, et Capharnaum petiisse: multi sane ex ingenti illa multitudine iter in Jerusalem (J. 6, 4) perrexerant. Cum autem isti, qui Capharnaum venerant, Jesum rogaverant quando (et proinde *quomodo*, vide ibi totum contextum) *huc venisset*, ipse paulatim introduxit doctrinam de ss. Eucharistia: J. 6, 26-59. Dein discipulos seorsum allocutus est eadem de re J. 6, 60-72. Tunc rediit in terram *Genesareth*, ubi mane cum tanto animorum ardore exceptus fuerat, et ibi per plures dies mansit; eo temporis spatio ex universa regione vicina allati sunt infirmi, quos omnes curavit M. et Mc. Imo vero ipse *vicos, villas et civitates* istius partis Galilaeae *percurrit* Mc., *ambulans in Galilaeam* J. 7, 1.

Q. 454. Quid intelligis per **terram Genesar** de qua hic Vulg. apud M.?

R. Alia lectio probabilior habet *terram Genesareth*, et ita constanter legitur in loco parallelo Mc. 6, 53. Intelligitur autem parvus quidam tractus, amoenus valde et fertilissimus, juxta ripam occidentalem lacus Genesareth, ad meridiem (proprie *au sud-ouest*) oppidi Capharnaum (*entre Bethsaida de Galilée et Magdala*). Parva illa planities in Talm. vocatur *paradisus* terrae, *Mischna Eroub. 19*. Cf. Joseph B. f. 3, 10, 8.

Ad verba v. 36 *Rogabant ut vel fimbriam* etc., cum s. Chrys. animadvertamus, nos multo feliciores esse istis Galilaeis, quum in s. Eucharistia, non *fimbriam* tantum *vestimenti* (pallii) Christi, sed totum ejus corpus tangamus, imo vero illud intra nos sumamus

§ 24. VERA MUNDITIES FUCATAE PHARISAEORUM MUNDITIEI OPPONITUR: 15, 1-20.

CONSIDERATIO SYNTHETICA.

Nimia Phariseorum severitas a Christo saepius confutata.

***Q. 455.** Indica quomodo Christus nimiam Phariseorum severitatem saepius reprehenderit.

R. Divinus noster Salvator Phariseorum praeposteram severitatem (gall. *rigorisme exagéré*), et legis Mosaicae crudam interpretationem, adeoque traditionum Rabbinicarum nimiam servilemque observantiam, in Evang. saepius reprehendit et emendavit, intelligentiam legis divinae puriorem magisque spiritualem istorum placitis substituens.

Hunc in finem docuit Deo *in spiritu et veritate* serviendum esse (J. 4, 23), cultum certe externum non reprobans, sed ostendens pietatem Deo acceptam non esse,

nisi sit vere *interior*: unde dure arguit religionem illam mere externam, simulatione et inani ostentatione plenam, quam Pharisei superbi affectabant. Larvam eis frequentissime detraxit, eorumque malitiam evidenter demonstravit, vel ex hoc solo quod, dum minores Legis et traditionum praescriptiones strictissime urge-rent, gravissima Dei mandata audacter et impudenter perfringerent.

Talia a/ in oratione Montana sparsa inveniuntur (vide ibi dicta); b/ haec dedita opera traduntur M. 23, ubi Jesus fuse et acriter invehitur in Scribas et Phariseos; eadem c/ nobis inculcantur in responsis quae dedit, quando a Phariseis toties reprehensus vel accusatus fuit (loca indicabimus in q. 1129). Jam vero, quod attinet ad ultimum punctum, hic M. 15, 10 sq. primum occurrit exemplum, in quo, occa-sione confutatae accusationis, falsa Pharisaismi mundities, et vera christianae religionis sanctitas expresse distincteque exponuntur.

Divisio. 1° Videbimus quid huic Christi expositioni et doctrinae occasionem dederit. 2° Falsa Pharisaeorum interpretatio, quae spectat ad praeceptum grave de parentibus honorandis, per modum exempli (nam Mc. 7, 13 ait *Similia multa facitis*) adducitur. 3° Demum directe explicatur in quo vera hominis mundities, a Pharisaeica longe diversa, consistat. Tria igitur erunt hujus para-graphi puncta.

I. Quid occasionem dederit doctrinae de munditie.

Praeced. vide ante q. 453.

M. 15, 1. Tunc acces-serunt ad eum ab Jeroso-lymis Scribae, et Phari-saei, dicentes: ² Quare discipuli tui transgrediun-tur traditionem seniorum? non enim lavant manus suas cum panem mandu-cant. ³ Ipse autem respon-dens etc. *Ante q. 460.*

Mc. 7, 1. Et conveniunt ad eum Pharisei, et qui-dam de Scribis, venientes ab Jerosolymis. ² Et cum vidissent quosdam ex discipulis ejus communibus manibus, id est non lotis, manducare panes, vitupe-raverunt. ³ Pharisei enim, et omnes Judaei, nisi crebro laverint manus, non manducant, tenentes tra-ditionem seniorum: ⁴ et a foro nisi baptizentur, non comedunt; et alia multa sunt, quae tradita sunt illis servare, baptismata calicum, et urceorum et aera-mentorum, et lectorum: ⁵ et interrogabant eum Pha-risei, et Scribae: Quare discipuli tui non ambulant juxta traditionem seniorum, sed communibus mani-bus manducant panem?

Observatio praevia.

Q. 456. *De via et ratione qua Jesus in tradenda doctrina sua usus est, et de solertia quacum omnem opportunitatem arripiebat.*

Notatu dignum est Salvatorem nostrum, in tradenda et expo-nenda sua doctrina, non solitum fuisse eam tractationis rationem seu *methodum* adhibere, qua philosophi aut legislatores saepe utuntur, cum universum doctrinarum vel legum corpus ex ordine secundum normam logices et scientiae tradunt. Etenim, si oratio-

nem Montanam excipiamus, oblatas occasiones, sive sponte obvias, sive ultro quaesitas (ordinante tamen Providentia exortas), solerter arripit, ut per partes novam suam praedicet religionem, nunc illud, nunc alterum sacrae veritatis caput explicans.

Et re quidem vera, ex rebus physicis quae occurrunt (ex inspecta segete jam albescente J. 4, 35 etc.), ex eventibus et actibus hominum (ex habitu juvenis divitis, M. 19, 22 etc.), praesertim ex propriis suis operibus (ex multiplicatis panibus J. 6, ex arefacta ficulnea M. 21, 19-22 etc.), occasionem sumit docendi, vel monendi, vel adhortandi. Quod autem attinet ad actus hominum, opportunitatem loquendi plerumque reperit in accusationibus apertis vel tacitis, quibus tam frequenter expositus fuit, imprimis propter invidiam Pharisaeorum et Scribarum. Si quis velit singulatim percurrere omnia accusationum exempla, quae q. 1129 referemus, hujusce rei veritatem plenissime perspiciet.

Jam vero, illud accomodemus pericopae Evangelicae de qua in hoc § 24 disserimus: accusatio de cibis absque lotis manibus sumptis, Jesum induxit ad praeclarissimam doctrinam de vera hominis munditia tradendam. Atque ita factum est, ut injusti adversariorum conatus et prava consilia ad majorem veritatis splendorem contulerint: quemadmodum in Ecclesia catholica exortae haereses ad perfectiorem dogmatis dilucidationem et definitionem prodesse solent. En quomodo Deus **ex malo bonum** eliciat!

His generaliter praenotatis, ad ipsa Evang. verba accedimus.

1. TUNC, quando in terra Genesareth, ad littus stagni, versabatur, eo ipso tempore quo, ut notat s. Chrys., tam multa fecerat miracula. Providentia sane superna rem ita disposuit, ut Jesus impugnaretur, quando auctoritas ejus apud adstantes adeo confirmata erat. ACCESSERUNT etc., de istis deque eorum consilio statim dicemus in q. 459.

2. DISCIPULI TUI etc.: nullum dubium quin accusatio in ipsum Jesum cadat, eo vel magis quod ipse hac in re sicut discipuli ageret: cf. L. 11, 38. Sed viri isti insidiosi eum directe aggredi non audent.

Q. 457. Quid intelligis per **traditiones seniorum**?

Resp. TRADITIONEM, nota sing., gall. *l'ensemble des prescriptions*

traditionnelles. SENIORUM : non tam sign. superiores et magistratus populi tunc viventes, puta Scribas, Rabbinos, aut Synedristas, quam *proavos*, gall. *les ancêtres*, sicut Hebr. 11, 2 (Jos. Ant. 13, 10, 6 διαδοχῇ τῶν πατέρων, *traditio patrum*). Agitur de praescriptionibus variis, legi Mosaicae additis, olim jam a patribus observatis et per traditionem conservatis (Tit. 1, 14 ; M. 23, 23 ; Col. 2, 16). Pharisei enim et Scribae ex Deut. 4, 14, et praesertim 17, 10 et 11, docebant, multa ad cultum Dei pertinentia a Moyse verbis non scriptis tradita fuisse, eaque a majoribus ore ad os propagata fuisse. « Instituta multa quaedam, ait Jos. l. c., tradiderunt populo Pharisei ex patrum traditione, quae non sunt scripta in Mosaicis legibus. » Cf. ib. 13, 16, 2. Certe improbable non est tales exstis-
tisse traditiones apud Judaeos ; sed Scribae, utpote qui in re morali copiose et subtiliter disputarent (gall. *de vrais casuistes*), veris traditionibus plura placita acute excogitata, vel nimis severa, inutilia, imo falsa et superstitiosa, ex proprio ingenio immiscuerunt.

Ista instituta, quae Judaeorum doctoribus ante Christum vel ejus aevo viventibus adscribuntur, in unum corpus sub nomine *Mischna* a rad. hebr. שְׁנַיִם *duo*, i. e. δευτερονομία, sec. II post Ch..

a Rabbi Juda, cognomine *Hakkadosch* i. e. Sancto קַדוֹשׁ *sanctus*) collecta fuerunt. *Traditio*, gr. παραδοσις, in Talm. *Kabbala*, a rad. hebr. קָבַל *accepit*. Cf. *Smith, *Dict. a. Pharisees*, ubi longe lateque de *Mischna* tractatur.

NON LAVANT etc.: « Praecipuum in medium proferunt, ait s. Chrys., praetermissis aliis, *sextariis* nempe et *vasis aeneis* (Mc. 7, 4), quae ridicula erant. » PANEM MANDUCANT : hebraismus אָכַל לֶחֶם pro generatim cibum sumere, mensae accumbere, ut patet ex loco Mc. parallelo.

Q. 458. An mos erat Apostolorum non lavandi manus ante mensam ?

Resp. Hoc discipuli non de industria agebant, ait s. Chrys., cum detrimento corporalis munditiae ; sed *quidam* ex ipsis (Mc.), ut sese occasio dabat (s. Chrys.), hoc faciebant : quando obiter et prompte cibos ad vitam necessarios sumebant, v. gr. in locis

desertis, et cum spicas vellebant : nullum scrupulum legalem hac de re sibi moventes.

Mc. 7, 2. COMMUNIBUS MANIBUS, ID EST NON LOTIS. Animadvertite quomodo Mc., quippe qui pro non Judaeis scriberet, explicarit quid sit *communis* in sensu legis Mosaicae, et quaenam essent in istis rebus consuetudines Judaeorum (v. 3 et 4). *Communis* respondet hebraeo **חַדָּשׁ** et **לֵךְ** *profanus, impurus*, legaliter immunus ; id autem a Judaeis vocabatur *commune*, quia ejus usus erat *communis* ceteris gentibus : cf. Act. 10, 14.

Ib. 3. CREBRO : **πυγμῆς**, quod Vulg., cum copt. et goth., vertit *crebro*, quasi scriptum fuisset **πυγμα, πυγμα, πυγμας**. Syrus autem vertit *sedulo*, aeth. *intense*. Sensus proprie est : *cum pugno*, i. e. sic ut manum alteram cum altera in pugnum contracta fricent et lavent, ergo *diligenter et fortiter*.

Ib. 4. A FORO : quando a foro domum redeunt, mensae non accumbunt, nisi antea per balneum (*baptizentur*) totum corpus mundaverint ; timentes ne forte aliquem vel aliquid impurum in foro tetigissent. BAPTISMATA CALICUM : lavant calices antequam ex eis bibant.

Ad pleniorē autem totius rei intelligentiam, ponimus quaest. seq. :

De more lavandi manus ante mensam.

Q. 459. 1° Num mos ille Judaeis praescriptus erat ? 2° Quinam inde occasionem sumpserunt accusandi Jesum ? 3° Quomodo Christus huic accusationi respondit ?

R. ad 1^m. Non per legem Mosaicam praescriptus erat, sed per traditionem seu doctrinam oralem Seniorum, qui, ex nimio et servili studio legis ad literam intellectae, mandata Lev. 15, ubi diversae immunditiae abluendae dicuntur, et Num. 19, 22, ubi legitur *Quidquid tetigerit immundus, immundum faciet*, extenderant eousque ut docerent ante mensam manus esse lavandas, ne forte per imprudentiam aut ignorantiam in usu rerum quotidiano aliquid immundum tetigissent. Ideo etiam *calices, urceos, acramenta et lecta* (Mc. hic) saepissime aquis tingebant : imo vero, ut addit hic Mc. 7, 4, ante mensam totum corpus lavabant. De more illo

mentio fit 2 Reg. 12, 20; L. 11, 38. Cf. *Winer, *Rwb.*, a. *Reinigkeit*, Baden; *Smith, *Dict.*, a. *Purific.*, *Uncleanness*, *Bath*.

R. ad 2^m. Pharisei *venientes a Jerosolymis*, οἱ ἀπὸ Ι. (M.), isti Pharisei qui venerant ab Urbe, quosque comitabantur Scribae *quidam* (τινες Mc.): puta eos a Synedrio magno deputatos fuisse ad hoc ut doctrinas et actiones Jesu examinarent, et, si fieri posset, eum violatae legis accusarent. « Pharisei, ait s. Chrys., in omnibus tribubus dispersi erant...; sed Jerosolymitani ceteris nequiores erant, ut qui majore fruerentur honore, et plurimum sibi arrogarent. »

R. ad 3^m. Ut colligitur ex verbis M. 15, 3 sqq. infra recitandis, respondit 1° *indirecte*, accusationem magna cum solertia in ipsorum caput retorquens. « Statim, ait s. Chrys., recriminatus est, ut audaciam illorum reprimeret, ostenderetque eum qui in majoribus peccat, minora in aliis non tanta cura explorare debere. » Vos, ait, qui discipulos meos violatae traditionis accusatis, eo quod *communibus* (i. e. immundis, non lotis) manibus manducant, *vos mandatum Dei*, et mandatum quidem magni momenti, cujus violationi poena capitis in lege est adjuncta (*Qui maledixerit* etc.), 4^m sc. decalogi praeceptum, de honore parentibus debito, *propter traditionem vestram transgredimini* M. 15, 3-6.

Jesus prudens in respondendo.

Notatu dignum est, Jesum non statim dixisse : Traditiones istae vim legis non habent, et Senioribus vestris jus non est talia praecipendi : facile enim scandalo fuisset hujusmodi affirmatio, et interrogantes ferociores reddidisset ; sed quid facit ? Primum opponit eis certum legis certo obligantis contemptum, de quo nihil cavillare poterunt. Id etiam animadvertit : dixerant isti *traditionem Seniorum*, Jesus autem respondit *traditionem vestram*, quia accusatores illi veniebant Hierosolymis et nomine Synedrii loquebantur ; deinde quia auctoritatem in se sumptam, hominum temporumque definitione sublata, impugnare nolebat. Hanc autem refutationem indirectam concludit generali quadam reprehensione, affirmans, et per Isaiae oraculum demonstrans, eos esse virtutis simulatores seu *hypocritas*, quippe qui labiis tantum Deum honorent, sed inte-

rius mali sint; atque adeo, dum ore profitentur legis observatorem, clanculo et varias fingentes causas, suis eam operibus perfringunt ac despiciunt.

Postea *directe* respondit, nempe 2° huiusmodi traditiones esse mandata mere humana, quae vim obligandi non habeant ullam, v. 9; 3° hominem mundum esse vel immundum, non ex cultu corporis exteriori, v. gr. ex eo quod lotis aut non lotis manibus manducet, sed ex interiore animae sanctitate, v. 11, 17-20.

II. Pharisei praeceptum de parentibus honorandis subvertunt.

Præced. vide ante q. 456.

M. 15, 3. Ipse autem respondens ait illis: Quare et vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram? Nam Deus dixit: ⁴ Honora patrem et matrem. Et: Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur. ⁵ Vos autem dicitis: Quicumque dixerit patri vel matri: Munus quodcumque est ex me, tibi proderit: ⁶ et non honorificabit patrem suum aut matrem suam: et irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram. ⁷ Hypocritae, bene prophetavit de vobis Isaias, dicens: ⁸ Populus hic labiis me honorat; cor autem eorum longe est a me. ⁹ Sine causa autem colunt me, docentes doctrinas et mandata hominum. ¹⁰ Et convocatis etc. *Post q. 462.*

Mc. 7, 6. At ille respondens, dixit eis: Bene prophetavit Isaias de vobis hypocritis, sicut scriptum est: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me. ⁷ In vanum autem me colunt, docentes doctrinas et praecepta hominum. ⁸ Reliquentes enim mandatum Dei, tenetis traditionem hominum, baptismata urceorum, et calicum: et alia similia his facitis multa. ⁹ Et dicebat illis: Bene irritum facitis praeceptum Dei, ut traditionem vestram servetis. ¹⁰ Moyses enim dixit: Honora patrem tuum, et matrem tuam. Et: Qui maledixerit patri, vel matri, morte moriatur. ¹¹ Vos autem dicitis: Si dixerit homo patri, aut matri: Corban (quod est donum) quodcumque ex me, tibi profuerit: ¹² et ultra non dimittitis eum quidquam facere patri suo, aut matri, ¹³ rescindentes verbum Dei per traditionem vestram, quam tradidistis: et similia huiusmodi multa facitis.

Q. 460. 1° Quid in quarto decalogi praecepto (Ex. 20, 12, coll. Deut. 5, 16) voce **honora** praescribitur? 2° Quomodo Scribae et Pharisei, Christi aetate, praeceptum illud falso interpretabantur?

R. ad 1^m. Praescribitur quadruplex officium praecipuum:

1° **Amor** (Eccli. 7, 29 *In toto corde tuo honora patrem tuum* etc.);

2° **Reverentia**, quae fluit ex amore, tum interna (Prov. 30, 17 *Oculum, qui subsannat patrem, ... effodiant corvi de torrentibus*), tum externa (hic apud M. 15, 4 *Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur*, ex Ex. 21, 17; Lev. 20, 9; Deut. 21, 18 sq; Prov. 20, 20);

3° **Obedientia**, quae est species quaedam reverentiae (Deut. 21, 18; Eph. 6, 1 *Filii, obedite parentibus*, etc.);

4° **Auxilium** seu sustentatio, ubi opus est (quod rursum ex amore sponte nascitur): « *Honor* enim in Scripturis, notat s. Hier., « non tantum in salutationibus et officiis deferendis, quantum in « eleemosynis ac munerum oblatione sentitur. » Cf. Eccli. 3, 9 *In opere et sermone (et omni patientia, gloss.) honora patrem tuum*; ib. 7, 29 et 30 *Honora..., retribue parentibus, quomodo et illi tibi*. Significatio ista verbi *honorare* colligitur ex 1 Tim. 5, 3 *Viduas honora quae vere viduae sunt*.

R. ad 2^m. Contendebant illum, qui omnia sua superflua Deo vel Templo vovisset, i. e. qui voto promississet ea in gazophylacium Templi (in *Corbonam* M. 27, 6) mittere, non debere quidquam dare parentibus egenis: v. 5 *Quicumque dixerit patri vel matri: Munus* (*Corban* Mc., hebr. כֶּרֶן significans *donum*, et onomastice *donum Deo oblatum*, idem ac *Corbona* M. 27, 6), *quodcumque est ex me*, i. e. quodcumque donum Deo seu Templo obtulero, *tibi proderit* perinde ac si tibi dedissem.

Hoc autem sic intellige: pecunia illa, Deo oblata et in gazophylacio Templi deposita, quum partim distribuenda sit pauperibus, tibi etiam sicut aliis egenis proderit. Vel, alio sensu, mecum participabis tum epulum sacrum, quod post sacrificium fieri solet, tum gratias et benedictiones, quas Deus retribuet. Pergit autem Christus v. 6: *Et ita non honorificabit patrem suum aut matrem suam*, non debebit honorificare aut quidquam illis dare, sub obtentu et praetextu quod res supervacaneae Deo oblatae fuerint omnes, et quod ista donatio parentibus sit profutura.

Ita Vulgata vertit verba, tum ap. M., quum ap. Mc.: ἐξ ἐμοῦ ὡφελήσῃ: haec autem (propter conjunctivum ὡφελήσῃ quod pendet ab εἰς) melius vertuntur quasi scriptum esset ὁ ὡφελὲς ἐστὶν ὁ υἱ. τ. λ., ut intelligit s. Chrys. Igitur sensus est: *munus est*, Deo dedicatum et consecratum est, *quodcumque ex me tibi profuerit* vel prodesse possit; aliis verbis, Deo offeram vel Deo obtuli omne illud quo te possem adjuvare, opes mihi non necessarias Deo dedi, ideoque illas accipere non potes. « Si quis parentum, ait s. Chrys., « filio diceret: Da mihi hanc, quam habes, ovem etc., respondebat: Id quod a me vis accipere, donum est Deo promissum, nec

« potes illud accipere. » — « Parentes (ait s. Hier. post Orig.), quae Deo consecrata cernebant, ne sacrilegii crimen incurrerent, declinantes, egestate conficiebantur. Atque ita fiebat, ut oblatio liberorum, sub occasione templi Dei, in sacerdotum lucra cederet. »

Narrat idem Orig., et post ipsum iterum s. Hier., simili modo creditores nonnumquam Deo vovisse pecuniae summam, quam debitores solvere nollent: creditum delegabant sacerdotibus, ut ipsimet illud exigerent, atque in ministerium Templi vel in usum pauperum adhiberent.

Ad v. 4 acute observat s. Chrys., Jesum, quum praeceptum recitavit, non addidisse *ut sis longaevus in terra*, quod tamen annectit lex, sed loco praemii poenam adduxisse *Qui maledixerit etc.*, quia loquebatur ad eos qui contra legem committebant, quosque deprimere et terrere volebat.

Q. 461. Honor parentum Dei honore circumscriptus.

Hic unicus est Evangelii locus in quo 4^m decalogi praeceptum ex industria animis inculcatur. Idem obiter recitatur M. 19, 19. His autem haudquaquam repugnat M. 8, 21, ubi non permittitur ut quis eat sepelire patrem (vide ibi notata); nec verba M. 10, 37 *Qui amat patrem aut matrem plus quam me* etc. Ideo etiam M. 19, 29 insignis promittitur merces ei *Qui reliquerit... patrem aut matrem... propter nomen Christi*. Quod et exemplo suo docuit Jesus, L. 2, 49 *In his quae Patris mei sunt oportet me esse*; pariter discipuli, M. 4, 22 *Relictis rebus et patre*.

Ratio autem, ob quam honorem parentibus debitum hisce modis oporteat quandoque temperare, haec est: Deum parentibus superiorem esse; imo vero, ipsi potiore jure congruere et nomen et praerogativas paternae dignitatis; adeo quidem ut ipse pater noster primarius, cui pater terrenus subjiciatur, dicendus sit: M. 23, 9 *Patrem nolite vocare vobis super terram: unus est enim pater vester, qui in coelis est*. Inde fit ut 1^m praeceptum primo sit necessario subjectum, atque ab eo pendeat. Igitur vinculum omnium primum nos Deo obligat, secundum vero filios erga parentes constringit: hoc tamen nonnisi tertio loco venit, postquam matrimonium initum fuerit: namque M. 19, 5 *Dimittet homo patrem et matrem, et adhaerebit uxori suae*.

Q. 462. V. 8 et 9. A quo et quo sensu dicta sunt verba *Populus hic labiis me honorat, cor autem etc.*?

R. Verba sunt Dei apud Is. 29, 13, quibus Israelitas istius temporis ob pietatis simulationem et cultum mere externum severe arguit. Haec autem Christus accommodat Scribis et Phariseis sui aevi, hoc sensu: quod ait Isaías de aequalibus suis, illud ipsum de vobis dicendum est (igitur vox *prophetavit* v. 7 sensu proprio et

stricto sumi nequit (¹): sign. generatim *loqui ex divino instinctu*): vos etiam, sicut illi, exterius quidem honorem, interius vero contemptum impenditis Deo; nam hinc quidem studium ostenditis magnum pro mandatis Seniorum, atque adeo severissimam Legis observantiam profitemini, illinc vero gravissima Legis praecepta, v. gr. de parentibus colendis, spernitis eisque fraudem facitis. *Ideo sine causa, frustra, colitis me*, pergit Deus, mercedem non obtinebitis; mihi enim cultus iste vester placere nequit; nam *docetis* seu tenetis *doctrinas et mandata hominum* (lata ab iis qui divinam auctoritatem non habent, aut quorum praecepta pugnant cum Dei mandatis), eaque meis praeponitis mandatis. In hebraeo non habetur *sine causa*, *מזלזל*, sed ex 70 hoc desumptum fuit: vide Vulg. apud Is.

III. Vera mundities declaratur.

Praeced. vide ante q. 460.

M. 15, 10. Et convocatis ad se turbis, dixit eis: Audite et intelligite. ¹¹ Non quod intrat in os coinquinat hominem: sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem.

¹² Tunc accedentes discipuli ejus, dixerunt ei: Scis quia pharisaei, audito verbo hoc, scandalizati sunt? ¹³ At ille respondens ait: Omnis plantatio, quam non plantavit Pater meus coelestis, eradicabitur. ¹⁴ Sinite illos: caeci sunt, et duces caecorum. Caecus autem si caeco ducatum praestet, ambo in foveam cadunt.

¹⁵ Respondens autem Petrus, dixit ei: Edissere nobis parabolam istam. ¹⁶ At ille dixit: Adhuc et vos sine intellectu estis? ¹⁷ Non intelligitis quia omne quod in os intrat, in ventrem vadit, et in secessum emittitur? ¹⁸ Quae autem procedunt de ore, de corde exeunt, et ea coinquinant hominem: ¹⁹ de corde enim exeunt cogitationes malae, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiae. ²⁰ Haec sunt quae coinquinant hominem. Non lotis autem manibus manducare, non coinquinat hominem.

²¹ Et egressus inde etc. *Ante q. 465.*

Mc. 7, 14. Et advocans iterum turbam, dicebat illis: Audite me omnes, et intelligite. ¹⁵ Nihil est extra hominem introiens in eum, quod possit eum coinquinare, sed quae de homine procedunt, illa sunt quae communicant hominem. ¹⁶ Si quis habet aures audiendi, audiat.

¹⁷ Et cum introisset in domum a turba, interrogabant eum discipuli ejus parabolam. ¹⁸ Et ait illis: Sic et vos imprudentes estis? Non intelligitis, quia omne extrinsecus introiens in hominem, non potest eum communicare: ¹⁹ quia non intrat in cor ejus, sed in ventrem vadit, et in secessum exit, purgans omnes escas? ²⁰ Dicebat autem, quoniam quae de homine exeunt, illa communicant hominem. ²¹ Ab intus enim de corde hominum malae cogitationes procedunt, adulteria, fornicationes, homicidia, ²² furta, avaritiae, nequitiae, dolus, impudicitiae, oculus malus, blasphemiae, superbia, stultitia. ²³ Omnia haec mala ab intus procedunt, et communicant hominem.

(1) Possumus tamen dicere in verbis Isaiae haberi quamdam prophetiam in sensu *typico*, quatenus Israhelitae isti, quos vates arguit, fuerunt figura eorum quos Christus reprehendit.

Conspectus generalis totius pericopae.

Jesus, postquam Scribis Pharisaeisque silentium imposuit, sese avertit ab eis, utpote in malo obduratis, et ad turbam magis docilem se convertit, ut hac occasione eam contra falsas Pharisaeorum doctrinas muniat. Igitur v. **10** *turbam*, quae accedentibus istis Rabbiniis ex veneratione paululum recesserat, *iterum* (Mc. πάλιν vera lectio, non πάλιν, ut text. rec.) *advocat*, et ait *Audite et intelligite*, sign. dictum acutum secuturum esse, hoc nempe: v. **12** *Non quod intrat* etc. Illud vero non explicat plebi, propter eandem causam propter quam ei in parabolis loqui solebat (M. 13, 10-17). Postea autem, *cum introisset in domum* et solus cum discipulis esset Mc., tunc, scandalo Pharisaeorum rejecto, istorumque malitia et poena futura denunciatis (v. **13** et **14**), Petri interrogationi v. **15** respondet, et exponit quid sibi velit per verba ista aenigmati satis similia.

Incipit v. **16** a clemente castigatione, qua aciem mentis eorum acuere conatur: *Adhuc*, ait, postquam jam tamdiu mecum versamini, *et vos*, vos sicut alii de turba, *sine intellectu estis?* Vos, qui tam diligenter jam a me edocti estis, an adhuc adeo ignari estis ut sicut alii sensum non intelligatis? V. **17** Cibus, qui *intrat in os*, legibus naturae subjicitur: quod de eo fit, non pendet ab hominis voluntate; v. **18** et **19** sed quod de corde exit, hoc et hoc solum v. **20** homini ad munditiam vel immunditiam animi imputari potest.

Igitur, cum accusatio contra quam se defendit, versetur circa cibum (sc. cibum illotis manibus sumptum), hac occasione solerter utitur ut coram omnibus (*convocatis ad se turbis*), sed clarius coram solis Apostolis (Mc. 7, 17), aliud doctrinae caput, quod cum praecedente quaestione connexum erat, exponat: nempe hominem non inquinari per cibos quosvis, quovis modo sumptos (lotis vel illotis manibus etc.), sed per sensa cordis interiora. Ergo causam litigii ampliat, atque intima quaestionis viscera jam penetrat, implicite et indirecte ostendens omnem Pharisaeorum sanctitatem mere externam adeoque falsam esse.

His per modum compendii dictis, verba Christi plenius explicabimus in quaest. seq.

Q. 463. 1° Explica v. **11** *non quod intrat in os coinquinat* etc.; adde utrum significet discrimen legale de cibis mundis et immundis abolendum esse. 2° Quinam et quare his scandalizati sunt?

R. ad 1^m. Cibi quilibet, etiamsi manus ante non laventur, non coinquant (gr. est *κοινωνοι*, *communicare*, i. e. *commune* seu immundum reddere; cf. q. 458) hominem, sc. per se, seu qua tales, quando nullum datur praeceptum legitimi superioris, vel quando nulla adsunt rerum adjuncta quae actioni licitae addere possunt malitiam externam, v. gr. peccatum intemperantiae, scandali aut contumaciae: *sed quod procedit ex ore*, nempe quod ex corde oritur, ut cogitationes malae, homicidia etc. v. **19**, *hoc coinquinat hominem*.

Christus per illud effatum sententiosum (*parabolam*, v. **15**) hoc sibi vult: discipuli mei culpandi non sunt propterea quod illotis manibus cibum capiant; sed vos, qui odium et invidiam animo geritis, vos, qui studium Legis simulatis dum Legem revera contemnitis, reprehensione plane digni estis vos.

Prudentia Jesu. Multi putant cum s. Chrys. verba ista *non quod intrat in os* (non cibi quilibet) etiam tacite significare abolendum esse discrimen legale de cibis mundis et immundis. Certe id consequitur ex sententia illa generali, et mihi videtur mentem Christi esse ut hoc etiam insinuetur: quod eruitur ex eo quod Jesus interpretationem Pharisaeorum, qui verba ita intelligebant, diserte non rejecerit aut correxerit. Attamen in conclusione sua v. 20 verba tantum refert ad quaestionem de more lavandi manus. Ratio est, quod in praesentia non velit legi Mosaicae directe et aperte sese opponere eamque abrogare. Prudenter se gerit, ne accusationi spretae legis ansam det, et damnationem suam acceleret et quasi legitimam reddat.

Lex de cibis merito abrogata. Quod Christus hic tacite innuit de lege ciborum abolita, id ipsum postea, fundata jam Ecclesia, per os Apostolorum diserte docuit, ut videmus in Act. Ap. 10, 10 sq. Praecepta illa de munditie legali praesertim in hunc finem lata fuerunt ut populus Dei separaretur a nationibus ethnicis quae eum circumdabant: quando autem Ecclesia, quae omnes populos in unum congregare debebat, fundata fuit, praescriptiones de cibis immundis necessario auferendae erant.

R. ad 2^m. a/ *Scribae et Pharisei scandalizati sunt* (per verba

v. 11, non per 3-9), quia dictum sic intelligebant, quasi Christus docuisset praecepta Mosaica de discrimine ciborum observanda non esse. Hoc forte, et probabilius quidem, insinuaverat, sed affirmate non dixerat: nec jus erat ipsis istud Christo exprobrare, quum verba ejus facile possent ad quaestionem de illotis manibus coarctari: quemadmodum ipse v. 20 ea tali sensu explicavit. Obiter nota, cum s. Chrys., Apostolos etiam perturbatos fuisse, ut patet ex eo quod Petrus « fervens ille, qui semper prior accedit, « dicat *Edissere nobis* etc., animi sui perturbationem declarans, nec « audens palam dicere hoc sibi offendiculo esse. »

b/ Haeretici male contenderunt inde concludi posse, cibos ab Ecclesia vetitos, v. gr. diebus jejunii vel abstinentiae, non inquinare hominem: utique, cibi ex natura sua maculant neminem, sed praecepti neglectus labem inducit.

Synthesis utilis.

Ap. M. primum occurrit exemplum aperti **scandali** (seu offensionis) per verba Jesu excitati. Utile erit generalem hac de re instituere quaestionem, et ex universo Evangelii ambitu colligere quandonam et quare nonnulli, sive adversarii, sive indifferentes (turbae), sive discipuli, per verba vel per facta Jesu **scandalizati**, aut saltem perturbati fuerint; et quomodo in variis illis casibus Jesus sapientissime se gesserit, interdum auferens scandalum, verba et facta explicando, interdum vero scandalum contemnens, imo semel illud quasi aggravans.

Quam utilis sit hujusmodi consideratio *synthetica*, ad notitiam vitae Dominicae plenioram, et ad nostram imitationem, nemo non videt.

Pharisaei scandalizati; et quaestio generalis de agendi ratione Jesu quando quosdam scandalizaverat.

***Q. 464.** Ad v. 12. 1° Quoties et quare Scribae et Pharisei scandalizati fuerunt de Christo? 2° Quomodo Christus scandalum illud abstulit? 3° Variis ex Evang. exemplis adductis, explica agendi rationem Jesu, quando verba vel facta ejus *scandalum* movere poterant.

R. ad 1^m. Semel tantum, ni fallar, in Evang. expresse et aperte refertur eos fuisse *scandalizatos*: sc. quando Christus dixit *Non quod intrat* etc., vide q. praeced.

R. ad 2^m. Quum scandalum illud esset mere *acceptum*, non *datum*, aliis verbis, quum vere *Pharisaicum* esset (eo sensu quo theologi vocem sumunt), noluit Christus causa istorum facere quod paulo post Apostolorum gratia fecit v. 15-20; noluit, inquam, verba sua explicare; sed severe dureque respondit. Isti sunt, ait v. 13, viri perversi (*plantatio* ⁽¹⁾ *quam non plantavit Pater meus coelestis*), et ex malitia scandalizantur: atque ideo non oportet ut ea de re solliciti simus. Mox debitis afficiuntur poenis, et misere peribunt (*plantatio ista eradicabitur*). Igitur v. 14, *sinite illos*, nolite eos audire; nam *caeci sunt*, i. e. doctores falsi, erroribus ignorantiaeque obnoxii; et qui eos audiunt aut sequuntur, a caecis ducuntur (*duces caecorum*): atqui *caecus si caeco ducatum praestet, ambo in foveam cadunt*, et certo pereunt.

Pluries, in aliis Evangelii locis, Scribae et Pharisei sua loquendi aut agendi ratione ostenderunt se de Christo scandalizatos esse, v. gr. quando Salvator potestatem dimittendi peccata sibi vindicavit (cf. q. 303; pariter quando cum publicanis in domo Matthaei mensae accubuit (cf. q. 308; cum sabbato curabat aegrotos M. 12, 10; L. 13, 14; J. 5, 10; L. 14, 1-6; quando permisit ut pueri (M. 21, 15) et discipuli (L. 19, 39) acclamarent *Hosanna Filio David* etc.; cum se ipse Deum fecit J. 10, 33 sq. Alia exempla recole ex q. 1120. Non tamen in istis casibus erant semper vere scandalizati; id enim saepe fingeant.

R. ad 3^m. « Noverat, ait s. Chrys., quandonam scandala contemnenda, et « quando non despicienda erant. » Et re quidem vera, offensionem interdum praevenit. v. gr. cum jubet Petro didrachma dare, ut, ait, *non scandalizemus eos* M. 17, 26; saepe fit ut scandalum, quod exoriturum praevidet, non curet, quia sufficientes ei sunt rationes ponendi actum, *seseque* ad offensionem secuturam *permissive habendi*: v. gr. cum potestatem dimittendi peccata sibi adscribit, M. 9, 3; L. 7, 49; quando cum publicanis cibum capit, M. 9, 11; L. 15, 2; quando loquitur de carne sua manducanda J. 6; quotiescumque se Deum esse significat, J. 8, 58; 10, 33 sq. etc.

Post scandalum. Hactenus de Chrii agendi ratione ante actum qui causa vel occasio offensionis forte esset: nunc autem, post actum, scandalum tollere saepissime conatur, verba sua explanando, saltem coram iis qui bono ac recto animo affecti erant: v. gr. Apostolis solis exponit quo sensu homo non inquinetur per id quod intrat in os, M. 15, 15 sq.; pariter M. 10, 26 coram discipulis mitigat proverbium *Facilius est camelum* etc. Eodem modo actum suum frequentissime explicabat et ab omni culpa defendebat, v. gr. rationem reddens quare cum peccatoribus versaretur M. 9, 11, quare sabbato sanaret M. 12, 10 etc. Interdum fit, ut offensionem qua nonnulli perturbentur, aut saltem sese perturbatos esse fingant, despiciat, eo quod isti mala fide ducantur: v. gr. hic M. 15, 13; pariter de Nazarethanis M. 13, 57. Imo semel accidit ut coram discipulis, recte animatis, suorum scandalum verborum non auferat, sed potius augeat, quia vult ut mentem subjiciant ad credendum id quod non intelligent: J. 6 ubi de carne sua manducanda loquitur.

§ 25. MULIER CHANANAEA: 15, 21-28.

Præced. vide p. 504.

Mc. 7, 24. Et inde surgens abiit in **M. 15, 21.** Et egressus inde Jesus, fines Tyri et Sidonis: et ingressus

(1) Per *plantationem* s. Chrys. intelligit doctrinam Phariseorum: sed illud melius cum s. Hier. referimus ad ipsos Phariseos (ita etiam v. 14), et vocem abstr. *plantatio* sumimus pro concreta *planta*, *arbor*: homines saepe dicuntur similes *arboribus*: M. 3, 10.

secessit in partes Tyri et Sidonis. ²² Et ecce mulier Chananaea a finibus illis egressa clamavit, dicens ei: Miserere mei, Domine fili David: filia mea male a daemonio vexatur. ²³ Qui non respondit ei verbum. Et accedentes discipuli ejus rogabant eum dicentes: Dimitte eam: quia clamat post nos. ²⁴ Ipse autem respondens ait: Non sum missus nisi ad oves, quae perierunt domus Israel. ²⁵ At illa venit, et adoravit eum, dicens: Domine, adjuva me. ²⁶ Qui respondens ait: Non est bonum sumere panem filiorum, et mittere canibus. ²⁷ At illa dixit: Etiam Domine: nam et catelli edunt de micis, quae cadunt de mensa dominorum suorum. ²⁸ Tunc respondens Jesus, ait illi: O mulier, magna est fides tua: fiat tibi sicut vis. Et sanata est filia ejus ex illa hora. ²⁹ Et cum transisset etc. *Post. q. 470.*

domum, neminem voluit scire, et non potuit latere. ²⁵ Mulier enim statim ut audivit de eo, cujus filia habebat spiritum immundum, intravit, et procidit ad pedes ejus. ²⁶ Erat enim mulier Gentilis, Syrophoenissa genere. Et rogabat eum ut daemonium ejiceret de filia ejus. ²⁷ Qui dixit illi: Sine prius saturari filios: non est enim bonum sumere panem filiorum, et mittere canibus. ²⁸ At illa respondit, et dixit illi: Utique Domine, nam et catelli comedunt sub mensa de micis puerorum. ²⁹ Et ait illi: Propter hunc sermonem vade, exiit daemonium a filia tua. ³⁰ Et cum abiisset domum suam, invenit puellam jacentem supra lectum, et daemonium exiisse.

Semel tantum, in vita publica, legitur **Jesus extra Palaestina** egressus fuisse, sc. in illis rerum adjunctis quae hic explicabimus. Etiam ibi signum bonitatis et potentiae suae dedit, et maximum quidem: illac etiam *pertransiit benefaciendo* (Act. 10, 38). Hac enim occasione mulieri peregrinae, extra Palaestinam habitanti, et ethnicae quidem, beneficium praestitit haud parvulum. Hujusmodi eventus primum apud M. occurrit: ideo praemittitur quaestio generalis, in qua facta componuntur similia.

Jesus non Judaeis solis benefecit.

***Q. 465.** Solisne Judaeis Jesus sua largitus est beneficia? Alios indica quibus benignum se praebeuit, secundum historiam Evangelicam.

R. Non solis Judaeis, sed et *Samaritanis* et *gentilibus* nonnumquam benefecit. Etenim 1° gentiles erant Magi; 2° centurio, cujus servus a Christo sanatus fuit, Israelita non erat: vide q. 279. 3° Leprosus Samaritanus fuit mundatus, L. 17, 11 sqq. 4° Mulier Chananaea, de qua hic M., erat Phoenissa. Obiter nota eam in Evang. vocari *Chananaeam*, quia Phoenices a Chananaeis, qui Palaestinam ante Israelitarum adventum incolebant, et quorum multi ad septentrionem emigrarunt, genus ducebant. 5° Mulier Samaritana, de qua J. 4, et plures e popularibus ejus gratiam fidei acceperunt. 6° Pariter centurio Romanus, qui sub cruce agnovit Christum esse Messiam.

Q. 466. **Historiam mulieris Chananaeae** collatis M. et Mc. narra et explica.

R. Jesus e Galilaea (*inde*), nempe e terra *Genesareth* (M. 14, 34)

proficiscitur, et secedit *in partes Tyri et Sidonis*, i. e. in regionem Tyri et Sidonis, in Phoeniciam venit (ita ss. Chrys. et Hier.). Sunt qui explicent (Bisp.) *in partes Palaestinae* (Galilaeae) *regioni Tyri et Sidonis finitimas*; sed obstat modus loquendi M. 2, 22; 16, 13. Neque favet v. 22 *a finibus illis egressa*, nam vox *fines* *ἐξ* non proprie *terminos* sed *territorium* significare solet apud M. 2, 16; 4, 13; 8, 34; et sensus forsitan est Chananaeam e regione Phoeniciae interiore egressam fuisse, ut veniret eo ubi Jesus erat, nempe ad domum illam in qua ipse clanculo manere volebat ⁽¹⁾. Possumus etiam verba sic intelligere, ut v. 21 dicatur generatim Jesum in Phoeniciam secessisse, sed (v. 22) antequam terminos istius regionis intrasset, inde egressam fuisse mulierem. Quod autem Jesus Phoeniciam introierit, certo constat ex Mc. 7, 31 *Venit per Sidonem ad mare Galilaeae*.

Neque accessus ad terram illam gentilium pugnat cum M. 10, 5 *In viam gentium ne abieritis* etc., aut cum v. 24 hic: namque illuc non perrexit eo fine ut fidem ibi praedicaret (*neminem enim voluit scire*, ait Mc.), sed ut insidiis Pharisaeorum, quos statim antea vehementer offenderat, sicut in § praec. vidimus, sese subtraheret.

Mulier aliqua *Chananaea*, i. e. *Phoenissa* (nam, ut supra dixi, Phoenici descendebant a Chananaeis, *Syro-Phoenissa* a s. Marco vocatur, quia Phoenicia pars erat Syriae ²⁾), *e finibus illis egressa*, accedit ad Jesum. Certe fama Salvatoris ibi divulgata erat, et mulier illa audierat eum in viciniam advenisse. Ipsa autem, secundum quorundam sententiam, Christo occurrit dum adhuc est in via (antequam domum de qua Mc. intravit): eum sequitur (*post nos v. 23*) *clamans: Miserere mei, Domine, fili David* etc., quibus verbis eum agnoscit ut Messiam, quem Judaei exspectabant, quemque *filium David* vocabant, quia secundum Prophetarum oracula e familia Davidis oriundus erat. Mulier utrumque illud, et Jesum se Messiam proclamare, et Messiam esse Filium David, ex fama quae in loca vicina erat sparsa, didicerat. — *Clamabat*, certe quia ex veneratione steterat aliquantulum remota a Jesu.

(1) Fouard sic: Chananaea ἀπο τῶν ὁρίων i. e. mulier istius territorii, ἐξελθούσα, egressa e vico suo, vel e domo sua etc.

(2) Regio ista forte dicebatur *Syro-Phoenicia* ut distingueretur a *Lybio-Phoenicia* in Africa (*Punt, Poent, Phoenices*): ita Kiofutar. Notum est Carthaginienses vocatos fuisse *Poenos* vel *Punos* apud poetas *Phoenices*), quia erant colonia ex Phoenicia.

Notat s. Chrys. eam dixisse *Miserere mei*, non autem *Miserere filiae meae*; personam patientis induit, quo misericordiam facilius moveat; deinde hic loquendi modus *matrem* vere signat (non ita loquitur centurio pro servo suo M. 8, 6; imo nec regulus pro filio suo J. 4, 47).

Jesus autem nihil respondet: « Quam novum hoc et inauditum! » exclamat s. Chrys.

Et re quidem vera, non putem alibi in Evang. quidpiam hujusmodi de Jesu narrari: quod quidem ut demonstrarem, operae pretium est hic paululum interrompere historiam Chananaeae, et universum historiae Dominicae campum perlustrare ad inquirendum

*Q. 467. Quandonam Jesus responsum dare abnuerit.

Certe non respondit a; Judaeis ipsum accusantibus tum in Synedrio M. 26, 62, tum coram Pilato, M. 27, 12; b neque ipsi Pilato responsum dedit in duplici casu, sc. M. 27, 14 quando accusationes quibus jam satisfecerat renovatae fuerunt, et J. 19, 9 postquam flagellis caesus fuerat, cum satis constaret omnem defensionem inutilem esse; c, Herodem, virum impudicum, qui ex prava tantum curiositate interrogabat, ne ullo quidem verbo affari dignatus est, L. 23, 9; d/ non respondit Petro in Transfiguratione roganti *Faciamus hic tria tabernacula* M. 17, 4, quia imprudenter et inconsiderante locutus erat Apostolus.

Verum non recordor unius exempli, in quo Salvator cuiquam gratiam aut beneficium petenti non responderit (etiamsi non esset honesta petitio, ut filiorum Zebedaei M. 20, 21, aut non prudens et circumspecta, ut quando interrogabatur de tempore quo regnum Israel restitueretur Act. 1, 7); et, magis dicam, in quo non annuerit votis precantium (etiamsi res petita minus digna videretur nec opportuno tempore concedenda, ut cum Maria vinum postulabat J. 2, 3), modo ageretur de re in se bona et recto fine postulata; cf. q. 394.

Hic autem, Chananaeam humiliter, et instanter, et perseveranter rogantem alloqui recusat: vere novum et inauditum est, ait s. Chrys., qui pergit: « Judaeos et ingratos inducit [apud se admittit], et blasphemantes rogat (*παρακαλεῖ* *adhortatur*), et tentantes non dimittit [absque responso]: hanc vero, quae ad ipsum accurrit, quae rogat et supplicat, quae nec in Lege nec in Prophetis educata, tantam tamen pietatem exhibet, ne responsione quidem dignatur! Quis non offensus fuisset, famae ipsius rem ita contrariam videns? » Ne et ipsimet offendamur, inquiremus quare Jesus insolito modo nunc se gesserit.

Q. 468. Quare Chananaeae non respondit?

Insolito modo egit quia prorsus insolitum erat, ut quis peregrinus, et ethnicus quidem, tale beneficium rogaret: Apostolis

ostendere oportebat mulieri isti singularem esse fidem, adeo ut munere digna haberetur; praeterea, utile erat scandalum praevenire, quod oriri potuisset tum ex eo quod statim extraneam illam admisisset (Judaei enim a vitae commercio ethnicos excludere solebant, cf. *comm. nostr. in Act. Apost.*, ad calc. Diss. 6), tum etiam ex eo quod ipsemet olim prohibuisset gentilibus praedicare. Igitur nihil respondet, 1° quia fidem ejus vult probare, et per probationem demonstrare eam magnam firmamque esse; 2° quia nondum advenerat tempus, quo Evang. gentilibus praedicandum esset (s. Hier.): cf. M. 10, 5 *in viam gentium ne abieritis*.

Chananaeae historia continuatur.

Praecipua puncta analytice indicamus in quaest. seq.

Q. 469. 1° Quomodo discipuli pro Chananaea interveniunt? 2° Respondet Jesus: *Non sum missus nisi ad oves... Israël*: an non missus erat pro omnibus? 3° Quid facit mulier cum verba ista audit? 4° Quid ait cum Jesus verba adhuc duriora dixerat de pane filiorum non mittendo canibus? Dic obiter an vox *canis* sumatur sensu contumelioso. 5° Tandem quibus verbis mulieri annuit Salvator?

R. ad 1^m. Cum Jesus mulieri non respondet, pro ipsa supplicant discipuli v. 23: *Dimitte eam*, aiunt; formula rogandi utuntur modesta, qua significare volunt (ut ex responso Jesu patet): ei concede quod petit; et tamquam rationem impetrandi illud, addunt *quia clamat post nos*, i. e. nos constanter insequitur clamans (en fervor precum), ergo digna est quae audiatur; vel saltem propter improbam ejus perseverantiam annue votis ejus, et nos ab ejus clamoribus libera. Igitur, ut ait s. Hier., vel misericordia commoti erant, vel importunitate ejus carere cupiebant.

R. ad 2^m. Respondet Christus v. 24: *Non sum missus* etc. (cf. supra 10, 6). Ad hujus intelligentiam, finem Incarnationis Filii Dei ab ipsis operationibus Jesu his in terris distinguere oportet. Etenim homo factus est, ut homines omnium gentium salvaret; sed ipse, in vita mortali, tamquam doctor et miraculorum effector, proprie missus erat ad solos Israelitas, et nonnisi postea, cum isti fidem respuissent (Rom. 11, 17 sq.), per Apostolos eorumque successores ceteras gentes ad Evang. vocavit.

Dein Jesus, quasi nolit amplius de muliere ista cogitare, aut ejus clamores audire, secreto recedit *in aliquam domum* (εἰς οἶκον absque art.), in qua vult clanculo manere; sed *latere non potest* Mc.: mox scitur ubi sit, propterea quod fama adventum ejus praecesserat (per famam istam advocata fuerat mulier illa). Mald. autem, post s. Aug. *De cons. Ev.* 2, 49, Marcum cum M. sequenti modo conciliat: Jesus, statim ac in partes Tyri advenit, intrat in domum, ubi vult latere; sed fama prodit ipsum. Mulier eo accurrit et filiae suae postulat sanationem. Jesus autem non respondet; deinde exit e domo (forsitan ut alibi melius lateat); eum sequitur mulier clamans; tunc interveniunt Apostoli; eis non annuit Jesus; nihilominus ad eum accedit mulier, et procidens petitionem renovat: tum vero respondet Salvator: Non est licitum, vel non est bonum etc. Utcumque haec se habeant, pergamus historiam.

R. ad 3^m. « Quid igitur mulier? ait s. Chrys. An cum haec « audisset *Non sum missus* etc. (1) tacuit? an discessit?... Minime; « imo magis instabat. Verum haud ita nos; sed cum postulata non « assequimur, desistimus, cum magis instare par esset. Atqui « quem non dejecisset dictum hujusmodi? Ipsum silentium poterat « illam in desperationem conjicere; multoque magis responsio « talis, qua patronos suos secum repulsum pati videbat, audiebat- « que rem fieri non posse. Attamen non animo defecit mulier; sed « ubi vidit nihil patronos efficere, ceu impudentia laudabili usa « est. Antea in conspectum venire non audebat: *Clamat*, inquit, « *post nos...*; tunc propius accessit. »

V. 25. Ecce, cum sancta quadam audacia, domum, ubi Jesus latere vult, intrat, eumque instantius rogat: etenim procidens ad pedes ejus, eum adorat, et iterum petit: *Domine, adjuva me* M., *daemonium ejice e filia mea* Mc. « Quid hoc est, o mulier? ait « s. Chrys. Num majorem habes quam Apostoli fiduciam? num « majorem fortitudinem?... Minime, imo pudore suffundor; sed « inverecundiam pro supplicatione adhibeo: reverebitur fiduciam « meam... Ipse *Dominus* est, inquit. Ideo non dicebat: Ora et pre- « care, sed *Adjuva me*. »

(1) Hoc responsum a muliere auditum fuisse, non constat ex narratione: si autem illud supponamus cum s. Chrys., eo magis laude dignae sunt mulieris constantia et fides.

R. ad 4^m. Quid ergo Jesus? Nunc quidem mulieri respondet v. 26, sed nondum annuit supplicationi ejus; imo « dubitationem » auget (s. Chrys.) » : *Sine prius saturari filios*, ait Mc. : *non est enim bonum* etc. : vel, secundum aliam lectionem M. (*Tischend.) *οὐκ ἐστιν ἰσχυρὸν* *non licet* (*non est bonum* est vera lectio apud Mc.). Idem sign. ac v. 24, sed majore cum vi : missus sum ut in gratiam Israelitarum miracula faciam; igitur haec illis, utpote *filiis regni coelorum* (M. 8, 12), tamquam res ipsorum propria, tribuenda sunt, sicut cibi et bona patris familias filiis ipsius cedunt; ideoque aequum non est, ut eadem alienigenis dispensem, quemadmodum *bonum non est sumere panem filiorum et mittere canibus*.

Canem vocat, non sensu Judaico. Major est repulsa, ait s. Chrys.; Judaeos non jam *oves* sed *filios* vocat, ipsam vero *canem*. Nota tamen verbum *canem* in graeco tam durum non esse quam in Vulg. : ibi enim habetur diminutivum *κατασκύτα*, *catelli*, fl. *hondekens*, adeo ut secundum Schegg intelligendi sint catelli illi familiares et domestici, qui solent amari et blande foveri. Knab. autem hanc nimiam mitigationem in verbis Christi non admittit : merito notat gentiles in Dei familia non habitos fuisse sicut hujusmodi catellos ridiculo amore dilectos. Agnoscenda tamen est aliqua duritiei mitigatio, et nihil probat Jesum locutum fuisse in sensu Judaeorum, qui alienigenas, utpote ethnicos et impuros, vocare solebant *canes*. Nolim igitur in verbis Christi veram acremque contumeliam aut asperam inurbanitatem ponere : certe Jesus, in illis rerum personarumque adjunctis, sibi haudquaquam indulisset ut tale quid diceret.

Responsio bellissima. V. 27. Mulier autem ex ipsis Jesu verbis, ait s. Chrys., defensionem sibi parat, dum venuste et acute respondet : Ita est (*etiam*), *Domine* : non contradicere audet, nec aliorum laudi invidet, sed vere humilem se ostendit, ut animadvertit s. Chrys. Pergit : *Nam catellis tradi non debet panis filiorum*, eis solummodo dantur *micae quae cadunt de mensa dominorum suorum* (Mc. apte *micae puerorum* : hi facile sinunt cadere frusta) : similiter ego non mensam invado, sed micas quaero, i. e. non peto ut prodigia tua in gratiam alienigenarum deinceps facias; sed unum tantum parvulum rego miraculum, sc. ut sanes filiam

meam : hoc autem, si comparetur cum prodigiis quae patrare soles (cf. v. 30), nonnisi exigua quaedam mica erit panis quem popularibus tuis distribuis.

R. ad 5^m. Tunc denique Jesus benevole respondens v. 28 : 1° ejus fidem laudat : *O mulier, magna est fides tua* ; et 2° petatum concedit : *Sicut vis fiat tibi*. Ergo, ut notat s. Chrys., distulit quod sciret illam haec dicturam esse ; volebat enim virtutem ejus demonstrare, ad exemplum aliorum. Inde etiam patet non exprobrantis fuisse verba ejus, sed advocantis et occultum thesaurum detegentis.

Totam rei gestae rationem fuse exposui cum s. Chrys., in duplicem finem : hinc quidem ut historia illa tam praeclara tamque amoena plenius intelligeretur, illinc vero ut evidenter demonstraretur falsum esse quod contendit De Wette **rationalista**, per illam probationem a Jesu mulieri illatam, recta animi sensa offendi et vulnerari.

Usus homilisticus.

*Q. 470. Indica quaedam homiliae capita ex historia mulieris Chananaeae deducenda.

R. 1° Ante omnia discimus admirabilem Salvatoris nostri benignitatem, qui neminem umquam repulit, quantumvis indignum,

2° Praeclarissimo exemplo nobis ostenditur *perseverandum* esse in precatione : « Sive consequamur quod petimus, ait s. Chrys. (*Hom. 30 in Gen.* ubi plurima habet pulcherrima de orat.), sive non consequamur, perseveremus semper in oratione... Nam denegare cum Deus vult, non minus est, quam si concessisset. »

3° Docemur *efficacissimas* esse preces constanter Deo oblatas (mulier toties contempta perseverat), modo fiant cum fiducia (*magna est fides tua*), cum humilitate (*catellam* se nominat mulier), et cum fervore (*assidue clamat*). Ergo quatuor praesertim in illa virtutes miramur : fidem, humilitatem, fervorem et perseverantiam.

4° Aliquando Deus ad probationem nostram votis annuere differt : non est quod inde offendamur, quin potius desideria dilata crescant.

5° Parentes pro filiis, praesertim quando hi in peculiari versantur necessitate, orare debent.

6° Quum probabile sit, secundum Mald., mulierem ab Apostolis petiisse ut Jesum implorarent, fortasse ex illa historia colligere possumus licitum esse sanctos invocare, absque eo quod Mediatoris injuria timeatur. Forte etiam, quemadmodum certo prodest nobis sanctorum interventus, discipulorum preces mulieri haud inutiles fuerunt : sed hoc in Evang. non dicitur aperte et distincte.

§ 26. MULTA MIRACULA ET PANES ITERUM
MULTIPLICATI: 15, 29-39.

a. MIRACULA MULTA (V. GR. SANATIO SURDI ET MUTI, Mc.).

Praeced. vide ante q. 465.

M. 15, 29. Et cum transisset inde Jesus, venit secus Mare Galilaeae: et ascendens in montem, sedebat ibi. ³⁰ Et accesserunt ad eum turbae multae, habentes secum mutos, caecos, claudos, debiles, et alios multos: et projecerunt eos ad pedes ejus, et curavit eos: ³¹ ita ut turbae mirarentur, videntes mutos loquentes, claudos ambulantes, caecos videntes: et magnificabant Deum Israel.

Mc. 7, 31. Et iterum exiens de finibus Tyri, venit per Sidonem ad Mare Galilaeae inter medios fines Decapoleos. ³² Et adducunt ei surdum et mutum, et deprecabantur eum, ut imponat illi manum. ³³ Et apprehendens eum de turba seorsum, misit digitos suos in auriculas ejus: et expuens tetigit linguam ejus: ³⁴ et suspiciens in coelum, ingemuit, et ait illi: Epheta, quod est adaperire. ³⁵ Et statim aperta sunt aures ejus: et solutum est vinculum linguae ejus, et loquebatur recte. ³⁶ Et praecepit illis ne cui dicent. Quanto autem eis praecepiebat, tanto magis plus praedicabant: ³⁷ et eo amplius admirabantur, dicentes: Bene omnia fecit: et sardos fecit audire, et mutos loqui.

b. ITERUM MULTIPLICANTUR PANES.

M. 15, 32. Jesus autem, convocatis discipulis suis, dixit: Misereor turbae, quia triduo jam perseverant mecum, et non habent quod manducent: et dimittere eos jejunos nolo, ne deficiant in via. ³³ Et dicunt ei discipuli: Unde ergo nobis in deserto panes tantos, ut saturamus turbam tantam? ³⁴ Et ait illis Jesus: Quot habetis panes? At illi dixerunt: Septem, et paucos pisciculos. ³⁵ Et praecepit turbae, ut discumberent super terram. ³⁶ Et accipiens septem panes, et pisces, et gratias agens, fregit, et dedit discipulis suis, et discipuli dederunt populo. ³⁷ Et comederunt omnes, et saturati sunt. Et quod superfluit de fragmentis, tulerunt septem sportas plenas. ³⁸ Erant autem qui manducaverunt, quatuor millia hominum, extra parvulos et mulieres. ³⁹ Et, dimissa turba, ascendit in naviculam: et venit in fines Magedan. ^{40, 1} Et accesserunt etc. *Ante q. 473.*

Mc. 8, 1. In diebus illis iterum cum turba multa esset, nec haberent quod manducarent, convocatis discipulis, ait illis: ² Misereor super turbam: quia ecce jam triduo sustinent me, nec habent quod manducent: ³ et si dimisero eos jejunos in domum suam, deficient in via: quidam enim ex eis de longe venerunt. ⁴ Et responderunt ei discipuli sui: Unde illos quis poterit hic saturare panibus in solitudine? ⁵ Et interrogavit eos: Quot panes habetis? Qui dixerunt: Septem. ⁶ Et praecepit turbae discumbere super terram. Et accipiens septem panes, gratias agens fregit, et dabat discipulis suis ut apponerent, et apposuerunt turbae. ⁷ Et habebant pisciculos paucos: et ipsos benedixit, et jussit apponi. ⁸ Et manducaverunt, et saturati sunt, et sustulerunt quod superaverat de fragmentis, septem sportas. ⁹ Erant autem qui manducaverant, quasi quatuor millia: et dimisit eos. ¹⁰ Et statim ascendens navim cum discipulis suis, venit in partes Dalmanutha.

M., antequam alteram panum multiplicationem describat, refert multa miracula a Jesu patrata fuisse.

30. DEBILES: *κολοες*, incurvatos, contractos. — PROJECERUNT, cum festinatione attulerunt et deposuerunt: significatur magna fiducia eorum qui infirmos afferebant.

31. DEUM ISRAEL : ita loquuntur gentiles, et aliunde novimus in regione Decapolitana tunc multos habitasse gentiles.

M. generatim dicit multos fuisse sanatos, et Mc. in loco parall. distincte narrat unum ex istis miraculis, scil. sanationem viri surdi et muti. Hac occasione dicit Jesum ingemuisse, certe ex miseratione malorum in quae peccatum induxit genus humanum, vel quia Salvator in isto surdo-muto videt imaginem populi pervicacis. *Epheta*, *עֲפֵתָא*, est aram. אֲתִפְתָּה, a rad. hebr. פָּתַח vel פָּתַח *aperuit*.

Rationalistae confutantur.

Q. 471. Rationalistae, ex similitudine, quae inter narrationes utriusque multiplicationis existit, concludunt idem factum fuisse bis descriptum, seu duplicem ejusdem historiae expositionem in Evang. nostro insertam fuisse; eo vel magis quod, ut aiunt isti, verba discipulorum, hic v. 33 *Unde nobis in deserto panes tantos* etc., explicari nequeant, si ponamus aliam panum multiplicationem praecessisse. Eos jam confuta.

R. 1° Multae etiam sunt differentiae : quas indicavi supra q. 441. 2° Rursum apud M. 16, 9 et 10 aperta fit mentio de *duplici* multiplicatione. 3° Ista affirmatio cum authentia Evangelii M. et Marci conciliari nequit: etenim uterque bis narrasset (Mc. 6, 32 sqq., et 8, 1 sqq.) factum adeo extraordinarium quod scivisset semel tantum contigisse. Verba autem discipulorum *Unde nobis in deserto panes tantos* (¹) etc., non supponunt necessario prius miraculum ab iis oblivioni datum fuisse, aut eos de potestate Jesu positive dubitasse; nam sufficienti ratione explicantur ex eorum tarditate (s. Chrys.), et ex quadam fidei debilitate, quae pluries a Christo fuit reprehensa, et cujus exemplum mox iterum habetur M. 16, 7 sq. Alii animadvertunt eos noluisse alterum miraculum directe rogare, et judicium de ejus opportunitate sapientiae magistri sui prudenter reliquisse.

Q. 472. 1° Ubinam factum est illud miraculum? 2° An traditionem localem hac de re admittis?

(1) Accusativus hic est irregularis; pendere videtur a verbo *emere* quod mente supplendum est: *Unde nobis ememus panes tantos*, seu potius latine *tot panes ut* etc.?

R. ad 1^m. Ex Marco videmus Jesum e partibus Tyri iter fecisse ad septentrionem, et usque Sidonem progressum fuisse (e sensu verborum obvio colligimus ipsum Sidonem intrasse); deinde ad euronotum (*vers le sud-est*) iter pergens, Jordanem transiit, et v. 29 *venit secus mare Galilaeae* M., παρα τῆς θάλασσης, i. e. venit ad mare Galilaeae, et incessit *juxta latus* ejus orientale, usque *inter mediōs fines Decapoleos* Mc. Ibi vero *ascendit in montem*, εἰς τὸ ὄρος cum art., in montem qui erat illic; puta eum a litore aliquantulum recessisse in regionem montanam et desertam (v. 33). quae ad orientem stagni sita est.

Igitur, locus hic non multum distat ab illo in quo contigit prior multiplicatio: eadem est solitudo cujus pars magis meridionalis pro hoc altero miraculo electa videtur. Saltem nunc intelligendus est tractus magis solitarius magisque ab omni pago vel vico remotus, quum dicant discipuli Mc.: *Unde illos quis poterit hic saturare in solitudine?* Cum panes primum multiplicati fuerunt Mc. 6, 36: *Dimitte illos, aiebant, ut cunctes in proximas villas et vicos emant sibi cibos.*

R. ad 2^m. **Traditio localis relinquitur.** Haec refert (Mislin, F. Liévin) posterius miraculum prope *Hattin*, ad occidentem Tiberiadis, factum fuisse: cui quidem opinioni assentiri minime possum; nam ex Mc. 7, 31 constat Jesum venisse *inter mediōs fines Decapoleos*, igitur ad latus orientale stagni (vide supra ad M. 4, 25); deinde post multiplicatos panes Servator M. *ascendit in naviculam et venit in fines Magedan*, in ripam occidentalem: certe lacum trajecit, et proinde erat antea in latere orientali. Parum probabile est, eum Tiberiade via maritima cum navicula venisse in Magedan, ut explicant ii qui miraculum prope Hattin collocant.

32. MISEREOR TURBAE: verb. συμπληρῶσαι hic adhibitum habet vim magnam a rad. συμπληρῶν viscera: sign. enim *intimam et tenerimam* miserationem qua viscera commoveantur: **en cor Jesu!** DIMITTERE EOS JEJUNOS NOLO, NE DEFICIENT IN VIA. Merentur misericordiam, ait s. Th., ob tria: ob perseverantiam, ob inopiam et ob periculum imminens. Simul ostenditur eos a longinquo venisse. Audi piam conclusionem quam tradit hic s. Hier.: « Periclitatur ergo, ait, qui sine coelesti pane ad optatam mansionem pervenire festinat. Unde et Angelus loquitur ad Eliam (3 Reg.

19, 7): *Surge et manduca, quia grandem viam ambulaturus es.* » Ideo **viaticum** nominatur Sacramentum Eucharistiae in mortis periculo acceptum.

33. UNDE ERGO NOBIS IN DESERTO etc.? adhuc humi serpunt, ait s. Chrys.

34. QUOT HABETIS PANES? Interrogat, non quasi ignorans, sed ut magnitudo miraculi manifestior fiat. **SEPTEM ET PAUCOS PISCICULOS.** Notat s. Chrys. eos nunc non addidisse, ut olim fecerant, *Sed haec quid sunt inter tantos?* Jam enim paulatim sublimiores evadebant, etsi non totum comprehenderent. Ex modo interrogandi jam certe in eorum mente oriebatur quaedam recordatio prioris miraculi. Addit idem s. Chrys. inde colligi Apostolos parum de mensa curasse, quum in solitudine versantes nonnisi septem haberent panes, et paucos pisciculos.

37. SEPTEM SPORTAS PLENAS: *σπορτῆς*; intelliguntur certe cophini majores, quales erat *sporta* illa in qua Paulus descendit Act. 9, 25.

39. DIMISSA TURBA ASCENDIT IN NAVICULAM, rursus fugiens laudes, et turbae commotionem vitans, ne quis suspicaretur eum ambitiosum esse. Loco *Magedan*, seu in aliis cod. (B D Sin.) *Magadan*, Syr. *Magdun*, textus gr. receptus habet *Maydala*; sed Vulgatae lectio melior videtur. Magedan autem vicus est in ripa occidentali lacus Genesareth, nunc *el-Meidel* vel *Medschdel*: apud Mc. nominatur *Dalmanutha*, viculus vicinus.

§ 27. PHARISAEI RURSUM PETUNT SIGNUM: AB IPSIS
CAVENDUM: 16, 1-12.

I. Faciem coeli nostis. — Signum Jonae: 1-4.

Præced. vide ante q. 471.

M. 16, 1. Et accesserunt ad eum Pharisei et Sadducaeï tentantes: et rogaverunt eum ut signum de coelo ostenderet eis. 2 At ille respondens, ait illis: Facto vespere dicitis: Serenum erit, rubicundum est enim coelum. 3 Et mane: Hodie tempestas, rutilat enim triste coelum. 4 Faciem ergo coeli dijudicare nostis: signa autem temporum non potestis scire? Generatio mala et adultera signum quaerit, et signum non dabitur ei, nisi signum Jonae Prophetae. Et relictis illis, abiit. 5 Et cum venissent etc.

Mc. 8, 11. Et exierunt Pharisei, et coeperunt conquirere cum eo, quaerentes ab illo signum de coelo, tentantes eum.¹² Et ingemiscens spiritu, ait: Quid generatio ista signum quaerit? Amen dico vobis, si dabitur generationi isti signum.¹³ Et dimittens eos, ascendit iterum navim, et abiit trans fretum.

L. 12, 54. Dicebat autem et ad turbas: Cum videritis nubem orientem ab occasu, statim dicitis: Nimbus venit: et ita fit.⁵⁵ Et cum austrum flantem, dicitis: Quia aestus erit: et fit.⁵⁶ Hypocritae, faciem coeli et terrae nostis probare: hoc autem tempus quomodo non probatis?

Prior petitio signi de coelo supra M. 12, 38 refertur.

I. SADDUCAEI, qui ceteroquin Pharisaeis infensi et adversi erant, cum eis conveniunt in Christo oppugnando: illudque ipsum semper accidit in Ecclesia: *Semper*, lepide ait Tert. citatus a Mald., *Christus inter duos latrones crucifigitur*.

Q. 473. 1° Quoties petitum fuit ut Jesus signum de coelis faceret? 2° Quinam et in quem finem illud postularunt altera vice? 3° Quid tunc respondit Jesus? explicando ejus ratiocinationem.

R. ad 1^m. Bis petitum fuisse legimus in Evang.: primum in iis rerum adjunctis quae supra explicavi (vide q. 395); iterum vero, hic apud M.

R. ad 2^m. Pharisei et Sadducaei petierunt *tentantes*, igitur non recto fine, sed quum praeviderent fore ut Jesus recusaret, eum impotentiae accusare, vel ut falsum prophetam contemptui exponere voluerunt.

R. ad 3^m. Respondit Jesus *ingemiscens spiritu* Mc., puta, ob malitiam istorum inveteratam (illud enim ipsum jam antea petierant): v. 2-4 *Facto vespere* etc. Quoniam signum *de coelo* petierant, in responso suo apte argumentatur a signis physicis quae *in coelo* videntur, ut inde deducat eorum pravam pertinaciam relate ad signa spiritualia et coelestia, quae de suo Messianico adventu ipsis jam data fuerant. Ratiocinatio ejus haec est:

Quemadmodum aeris et tempestatis mutationes ex quibusdam signis in coelis cognoscere potestis; v. gr., si coelum *rutilat* vespere, inde recte concluditis diem sequentem fore serenum, si vero mane *rutilat*, procellam turbinemque praevidetis ⁽¹⁾; pariter (addit L.), si nubes ab occasu surgunt, pluviam praedicitis (ad occasum enim Palaestinae est mare Mediterraneum); si ventus flat ab austro, aestum fore recte praenuntiatis: ita etiam e signis meis, praesertim ex miraculis quae continenter perficio, ex universa mea agendi et docendi ratione, qua nempe oracula V. T. de Messia evidenter impleta sunt, certo scire potestis me verum esse Messiam; vel, ut dicit M., *potestis scire signa temporum*, i. e. signa quae ostendunt adesse tempora ab antiquis prophetis praedicta, tempora Messiae.

(1) Vulg. dicit: Si vespere *rubicundum* est coelum, si mane *rutilat*; sed in graeco bis legitur *ῥυπαῖται*, quod eodem modo in utroque membro vertendum est.

Igitur non est quod alia petatis signa, v. gr. miracula in coelo; tot et tanta praesto sunt vobis, ut ad fidem amplectendam plane sufficiant; sed pravae estis voluntatis, et pertinaciter fidem respuitis (*generatio mala et adultera*); dum autem ista interrogatis, studium quidem veritatis ostenditis, sed estis *hypocritae* L., nihil aliud quaerentes quam plebem a me avertere. Quamobrem quod postulatis, in praesentia minime perficiam; verumtamen, statuto tempore ad vitam redibo, atque adeo *signum Jonae Prophetae* (cf. supra q. 395) renovabo.

Nota Salvatorem noluisse iterum explicare istud signum, quia margaritae ante porcos non sunt projiciendae (M. 7, 6).

II. Cavendum a fermento seu doctrina Phariseorum. 16, 5-12.

Praeced. vide ante q. 473.

M. 16, 5. Et cum venissent discipuli ejus trans fretum, obliti sunt panes accipere. ⁶ Qui dixit illis: Intuemini, et cavete a fermento Phariseorum, et Sadducaeorum. ⁷ At illi cogitabant intra se dicentes: Quia panes non accepimus. ⁸ Sciens autem Jesus, dixit: Quid cogitatis intra vos modicae fidei, quia panes non habetis? ⁹ Nondum intelligitis, neque recordamini quinque panum in quinque millia hominum, et quot cophinos sumpsistis? ¹⁰ Neque septem panum in quatuor millia hominum, et quot sportas sumpsistis? ¹¹ Quare non intelligitis, quia non de pane dixi vobis: Cavete a fermento Phariseorum et Sadducaeorum? ¹² Tunc intellexerunt, quia non dixerit cavendum a fermento panum, sed a doctrina Phariseorum, et Sadducaeorum. ¹³ Venit autem Jesus etc.

Mc. 8, 14. Et obliti sunt panes sumere: et nisi unum panem non habebant secum in navi. ¹⁵ Et praecipiebat eis, dicens: Videte, et cavete a fermento Phariseorum, et fermento Herodis. ¹⁶ Et cogitabant ad alterutrum, dicentes: Quia panes non habemus. ¹⁷ Quo cognito, ait illis Jesus: Quid cogitatis, quia panes non habetis? Nondum cognoscitis nec intelligitis? adhuc caecatum habetis cor vestrum? ¹⁸ Oculos habentes non videtis? et aures habentes non auditis? Nec recordamini, ¹⁹ quando quinque panes fregi in quinque millia: quot cophinos fragmentorum plenos sustulistis? Dicunt ei: Duodecim. ²⁰ Quando et septem panes in quatuor millia: quot sportas fragmentorum tulistis? Et dicunt ei: Septem. ²¹ Et dicebat eis: Quomodo nondum intelligitis?

BREVITER LUCAS.

L. 12, 1. Multis autem turbis circumstantibus, ita ut se invicem conculcarent, coepit dicere ad discipulos

suos: Attendite a fermento Pharisaeorum, quod est hypocrisis.

Jesus post confutatos istos, ab eis, utpote inemendabilibus, sese avertit, et transfretavit e regione Genesareth M. 15, 39 ad latus orientale lacus, certe ut ab istorum molestia se per aliquod tempus liberaret.

5. CUM VENISSENT TRANS FRETUM, OBLITI SUNT PANES ACCIPERE: Vulgata supponit eos non emisse panes post transfretationem, sed graca melius sic vertuntur: *cum abirent, cum transfretarent, obliti sunt* etc. Hoc *melius*, inquam: nam pars occidentalis erat fertilis et maxime habitata, sed non ita pars orientalis; deinde ibi erant in sua patria, inter amicos et notos; aliunde mos est ut viaticum ante profectionem comparatur; tandem ex Mc. constat rem ita esse concipiendam. *Obliti fuerant*, certe ideo quod Christus celeriter et inexpectato eos jussisset transfretare.

Jam tertio Christus petit litus orientale ut insidias et molestias inimicorum vitet (M. 14, 13; 15, 29), quod innuitur per hoc ipsum quod cogitationem suam ad eos intendat, cum dicat ab eis cavendum esse.

Q. 474. 1° Quid significat Jesus dicens v. 6 *Caveat a fermento Pharisaeorum et Sadducaeorum*? 2° Quo sensu Apostoli hoc intellexerunt? 3° Quomodo Jesus eos reprehendit?

R. ad 1^m. Vocem *fermentum* adhibuit sensu translato in malam partem sumpto (*fermentum malitiae* 1 Cor. 5, 8) de doctrina sectis istis propria, adeoque de doctrina prava, et jussit ut Apostoli ab istorum erroribus caverent: q. 1078 sq. explicabo quid praesertim rejiciendum esset. S. Marcus, loco *Sadducaeorum* M., ait *Herodis*; sensus eodem recidit, nam doctrinae frivolae et voluptariae Herodis ejusque fautorum cum Sadducaeorum placitis fere conveniebant: cf. Mc. 3, 6.

R. ad 2^m. Apostoli autem v. 7 id sensu proprio de *pane* intellexerunt, quasi Christus dixisset panes a Pharisaeis et Sadducaeis emendos non esse: et hac occasione reminiscuntur se oblitos fuisse panes emere, antequam fretum trajicerent et in regionem desertam, quae ad orientem lacus Genesareth sita est, venirent. Statim autem ut illud recogitant, quum *nonnisi unum panem secum habeant in navi* Mc., incipiunt timere ne cibus necessarius deficiat.

R. ad 3^m. Ideo Jesus v. 8: *Quid, inquit, cogitatis intra vos, διζήσμενοι, quid disceptatis inter vos, modicae fidei, quia panes non habetis?* Deinde v. 9 et 10, ut eorum excitet fiduciam, panes bis multiplicatos eis in memoriam revocat. Vide quomodo, notat s. Chrys., mansuetudinem cum reprehensione conjungat. Ejus

exemplum imitentur pastores animarum; sicut fecit in epistolis suis s. Petrus, pastor supremus, cujus quidem principatum nunc intuehimur in paragr. seq.

§ 28. PETRI TESTIMONIUM, ET PRIMATUS PROMISSIO.

16, 13-20.

Praced. vide ante q. 474.

M. 16, 13. Venit autem Jesus in partes Caesareae Philippi: et interrogavit discipulos suos, dicens: Quem dicunt homines esse Filium hominis? ¹⁴ At illi dixerant: Alii Joannem Baptistam, alii autem Eliam, alii vero Jeremiam, aut unum ex Prophetis. ¹⁵ Dicit illis Jesus: Vos autem quem me esse dicitis? ¹⁶ Respondens Simon Petrus dixit: Tu es Christus, Filius Dei vivi. ¹⁷ Respondens autem Jesus dixit ei: Beatus es Simon Bar-Jona: quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in coelis est. ¹⁸ Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam, et portae inferi non praevalerunt adversus eam. ¹⁹ Et tibi dabo claves regni coelorum. Et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in coelis: quodcumque solveris super terram, erit solutum et in coelis. ²⁰ Tunc praecepit discipulis suis, ut nemini dicerent, quia ipse esset Jesus-Christus. ²¹ Exinde coepit Jesus etc. *Ante q. 483.*

Mc. 8, 27. Et egressus

est Jesus et discipuli ejus in castella Caesareae Philippi: et in via interrogabat discipulos suos, dicens eis: Quem me dicunt esse homines? ²⁸ Qui responderunt illi, dicentes: Joannem Baptistam, alii autem Eliam, alii vero quasi unum de prophetis. ²⁹ Tunc dicit illis: Vos vero quem me esse dicitis? Respondens Petrus ait ei: Tu es Christus. ³⁰ Et comminatus est eis, ne cui dicerent de illo.

L. 9, 18. Et factum est,

cum solus esset orans, erant cum illo et discipuli: et interrogavit illos dicens: Quem me dicunt esse turbae? ¹⁹ At illi responderunt, et dixerunt: Joannem Baptistam, alii autem Eliam, alii vero quia unus propheta de prioribus surrexit. ²⁰ Dixit autem illis: Vos autem quem me esse dicitis? Respondens Simon Petrus, dixit: Christum Dei. ²¹ At ille increpans illos, praecepit ne cui dicerent hoc.

Pro serie rerum historica. Jesus e Magedan (M. 15, 39) lacum trajecerat (M. 16, 4 coll. Mc. 8, 13) et cum Apostolis Bethsaidam (*au Nord-Est du lac, sur le Jourdain*) petierat, ubi caecum sanaverat, Mc. 8, 22-26; nunc autem, iter pergens ad septentrionem, venit in partes Caesareae Philippi, atque ibi Petro, propter fidei professionem insignem, primatum promittit.

Q. 475. Prudentia Jesu in educatione Apostolorum promovenda. Professionem fidei Jesus ab Apostolis non exigit, antequam, ut animadvertit s. Chrys., multa fecerit miracula, et sublimia dogmata docuerit, atque ita certam divinitatis suae demonstrationem dederit. ⁽¹⁾ Memento alteram panum multiplicationem non ita

⁽¹⁾ **Prudentiam** etiam magnam ostendit Jesus, quando saepissime praeparavit Apostolos ad Passionem suam: q. 489, 1146. Prudenter quoque se gerebat in doctrina sua gradatim evoluta, q. 1013; pariter quando accusationibus contra se latis aut quaestionibus captiosis respondebat, v. gr. de mandato magno, de censu Caesari dando etc.; quando prohibuit dicere se esse Filium Dei, q. 487.

pridem et caeci sanationem statim antea contigisse. Dein, primatus dignitas Petro tunc tantum promittitur, quando Apostolus ille firmam fidei professionem ediderat: *fides* enim ad indolem et naturam primatus necessario requiritur; adeo quidem ut absque *infallibilitate in fide*, verus Christi *vicarius* mente non percipiatur, ut mox exponemus.

Quum autem quaestio de primatu Petri maximi sit momenti, nostris praesertim diebus, quibus solemniter definitum fuit Summum Pontificem in docendo erroris immunem esse, quando loquitur *ex cathedra*; quumque praeterea praerogativa illa verbis sacris, quae ad primatum spectent, quasi fundamento praecipuo nitatur: utile erit hoc argumentum fusius pleniusque exponere.

Dissertatio.

*De primatu s. Petri ex Scriptura.

PRIMATUS PROMISSIO.

Q. 476. Circa primatum s. Petri, quatenus docetur in s. Scriptura, quaeritur 1° qua occasione ei **promissus** fuerit: hanc autem cum omnibus rerum adjunctis enarra. 2° Quibus verbis Christus illam expressit promissionem?

R. ad 1^m. Occasione eximiae fidei quam Petrus ostendit et palam professus est, in quodam rerum eventu memorabilissimo statim exponendo. Antea animadvertimus factum illud tanti momenti tantique ponderis etiam Evangelistis visum fuisse, ut et locum et alia rerum adjuncta notaverint: tunc enim primum Apostoli clare et distincte, per cognitionem plene deliberatam, firmam et stabilem, Jesum ut Messiam agnoverunt; imo vero, tunc primum Petrus (saltem Petrus, si non alii Apostoli) Jesum tamquam *Filium Dei vivi*, i. e. tamquam verum Deum, certo et deliberato agnovit (ut statim probabimus) (1); tandem, tunc etiam

(1) Antea quidem declaratus fuit *Filius Dei*, sc. a Nathanaele J. 1, 49; a Petro J, 6, 70 (hic tamen lectio non est omnino certa), et ab iis qui erant in navi post sedatam tempestatem, M 14, 33; sed tunc non videtur factum fuisse ex clara et deliberata cognitione, sed ex subita quadam animi commotione, quae per vim eventus stupendi excitabatur. Nunc autem Apostoli sunt in loco solitario, ab omni strepitu remoti, nullo eventu mirabili excitati, sed pacato animo et seria consideratione cuncta secum perpendunt (Knab.).

praeparatum fuit fundamentum super quod aedificium Ecclesiae construeretur.

Itaque v. 13 venit Jesus in partes Caesareae Philippi M., seu in castella (εις τὰς κορυφὰς in vicos) istius civitatis, i. e. quae in ditione ejus sita erant (Mc.), ad extremum litem septentrionalem Palaestinae, in Gaulonitide, ad pedes montis Hermon (mons iste pars est meridionalis Anti-Libani), et juxta fontem Jordanis praecipuum. Civitas autem illa antea *Pancas* vocabatur: dicitur vero *Philippi*, ut a *Caesarea Palaestinae*, ad mare Mediterraneum, distinguatur. Nomen antiquum adhuc in hodierno *Banias* servatum est. Forte latet quaedam significatio in eo quod non in Judaea vel Galilaea, sed in regione fere gentili, factum illud evenerit: innuit regnum Messianicum a Judaeis repulsum ad gentiles transferendum esse.

Jesus, inquam, venit in illas partes, et cum solis discipulis L. loca et castella vicina peragiat Mc. Quodam die, postquam solus orasset L., ⁽¹⁾ precibusque absolutis iter pergere coepisset, ergo in via Mc., eos interrogat: *Quem dicunt homines esse Filium hominis?* Sunt qui putent sonum vocis in verbo *homines* intendi debere, quasi vis quaedam praecipua in eo habeatur et significet homines mundanos, leves et ignaros: ita s. Hier. in M. (cit. in Brev. Rom. 29 Jun.): « Qui de filio hominis loquuntur, *homines* sunt: qui vero « divinitatem ejus intelligunt, non homines sed *dii* appellantur. » Haec autem magis subtilia quam vera esse existimem, vocemque *homines* simpliciter positam loco pronominis infiniti *on*: gall. *qui dit-on que je suis?* concinit L. *Quem me dicunt esse turbae?* Sensus est: secundum communem vulgi opinionem, quisnam sum ego, qui me ipse dico *Filium hominis* seu Messiam?

V. 14. Respondent discipuli: *Alii* dicunt te esse *Joannem B.*, puta ad vitam revocatum (ita Herodes M. 14, 2), *alii autem Eliam* J. 1, 21, qui exspectabatur tamquam praecursor Messiae, M. 11, 14; 17, 10, *alii vero Jeremiam*, qui cogitatur invigilare Arcae Foederis aliisque rebus sacris Templi ab ipso absconditis in monte Nebo, et, ut multi opinabantur, in adventu Messiae detegendis, 2 Mach. 2, 5 sq. ⁽²⁾,

[1] Rursum animadverte Jesum semper *orasse* ante facta majoris momenti, cf. q. 445.

[2] Sensus forsitan est illa tantum in mundi fine detegenda esse, quando redibit Elias, vel quando gens Judaica se convertet ad Christum. Saltem sensus verborum non est ea inveniendi fuisse in

quique etiam 2 Mach. 15, 14 ut defensor Israelitarum sistitur etc. *Aut unum ex Prophetis*, sc. prioribus, qui a mortuis surrexerit, et jam potentior est ad edenda miracula, sicut Herodes putabat M. 14, 2 tale quid accidisse in Joanne B. Ex his concludimus tunc in populo exstitisse certam expectationem Messianicam, et Jesum a multis habitum fuisse tamquam praecursorem Messiae, regis potentissimi.

15. Tunc petit ab illis : *Vos vero, quem me esse dicitis ?* « Ex hac « secunda interrogatione, inquit s. Chrys., Dominus discipulos « evocavit ut majus quid de illo opinarentur, ostenditque ipsis « primam opinionem a dignitate sua procul abesse... Ideo ait : Vos, « qui semper mecum estis et miracula edentem vidistis, qui et ipsi « per me virtutes multas fecistis, *quem me esse dicitis ?* » Vere admirabilis est benignitas et prudentia Jesu, cum discipulos adhuc imperfectos in fide ita adjuvet et sensim attollat.

Petrus Christi divinitatem profitetur.

16. Respondet Petrus : *Tu es Christus* i. e. Messias, tu es *Filius Dei vivi*.

Aliqui putant hoc ultimo prorsus idem significari ac voce *Christus*, adeo ut *filius* sensu lato sumatur. Notant verba illa *Christus filius Dei* saepe nihil aliud designare quam *Messiam* (M. 14, 33, et probabiliter J. 6, 70); in locis autem parallelis Mc. et L. legi Petrum tantum dixisse *Tu es Christus*, i. e. Messias. Animadvertunt etiam in fine hujus pericopae, v. 20, prohibitum fuisse quominus Apostoli notum facerent *quia ipse esset Jesus-Christus*, quod, aiunt, respicit fidei professionem a Petro factam.

Sed ista explicatio est omnino contraria communi sententiae ss. Patrum, v. gr. ss. Aug. *Serm.* 232, 3, ed. M., Hil. in *Comm.*, et l. 6 *de Trin.*, Athan. *Orat.* 2 *contra Arian.*, et *Epist. de sent. Dion.*, 8, Chrys., Cyr. Alex., Hier., etc., qui omnes intelligunt *filium* proprie dictum, *Filium Dei* verum et naturalem, adeo ut Petrus duo confiteatur : Jesum esse et Messiam et Deum. Sic etiam sumendum

reditu a captivitate, ut quidam explicant : nam Sanctuarium numquam illa recuperasse videtur : Flav. Jos. aperte affirmat, ut dicemus in descriptione Templi q. 1091bis, tempore Romanorum nihil omnino fuisse in Sancto-Sanctorum, unde merito concluditur in 2° Templo Arcam Foederis numquam fuisse

videtur nomen *Filius Dei* apud M. 26, 63 et apud J. 19, 7. « Petrus, » ait s. Leo *Sermo de Transfig.*, per revelationem summi Patris « corporea superans et humana transcendens, vidit mentis oculis « Filium Dei vivi, et confessus est gloriam *Deitatis*. »

Haec sententia omnino tenenda est, tum propter plerorumque ss. Patrum consensum, tum propter verba seq. *Caro et sanguis non revelavit tibi, sed* etc. : res enim, quae per illam revelationem Petro innotuit, major quam agnitio Messiae fuisse videtur, teste s. Chrys.

Petrus suo nomine loquitur.

Omnes quidem interrogantur, sed unus respondet Petrus, qui hinc quidem animum promptum et alacrem, illinc vero fidem ardentem et vividissimam pro more demonstrat. « Semper fervens, » ait s. Chrys., chori Apostolici coryphaeus, omnibus interrogatis, « ipse respondet. Et cum de sententia populi sciscitabantur, « omnes responderunt : cum autem de sua eos interrogaret, Petrus « prosilit et praevertit. » Nihil in verbis Evangelii innuit ipsum nomine Apostolorum locutum fuisse (¹) : cum nullo enim hac de re sermonem fecerat, neque constat eorum sententiam ipsi aliunde notam fuisse.

Itaque tacentibus Apostolis, Petrus, ceteris sapientior, utpote illustratus et doctus a Deo, prior responsum praeripuit. « Primus « est in confessione qui est primus in apostolica dignitate » s. Leo *Serm.* 4, 2. Atque ideo asseveratio Christi *Beatus es* etc. ad solum Petrum refertur, et praerogativa, quae in ea exprimitur, uni Petro tribuitur, non vero omnibus Apostolis. Hoc obiter animadvertimus contra quosdam primatus adversarios.

V. 17-19. Christus respondet Petro.

Igitur Christus, audito illo Petri testimonio, tria jam in responso tradit vicissim testimonia suae gratitudinis :

(1) Id quidem opinatur s. Hier. : « Petrus, ait, ex persona omnium Apostolorum profitetur : *Tu es « Christus, filius Dei vivi*. » S. Chrys. autem : « Os Apostolorum Petrus, ait, chori Apostolici coryphaeus, omnibus interrogatis, ipse respondet. » S. Aug. *De verb. Dom.* s. 13 (apud Mign. *Serm.* 76) : « Unus, ait, pro multis dedit responsum, unitas in multis » : sed verba s. Chrys. et Aug. stricte non probant Petrum nomine aliorum locutum fuisse. Utut haec sunt, cum s. Hil., ad cap. 14, 17 (*ignorantibus ceteris primus respondit*), Mald., Luc. Brug., A. Lapide, Knab., censemus Petrum pro se et suo sensu locutum. Itaque, si dicatur eum pro aliis respondisse, id intelligi debet hoc sensu : professionem ejus ab omnibus approbatam fuisse, vel Petrum censi eos quasi juridice repraesentare tanquam caput omnium : cf. J. 1, 42 ; M. 8, 14 ; 10, 2 ; L. 5, 2 sq.

1° Ipsum felicem praedicat, quod fidem adeo eximiam possideat: *Beatus es, Simon Bar-Jona* (בֶּרֶךְ יִנָּה filius Jonae). Nota quid solemnioris esse in hac paterni nominis additione (de *Jona* alias *Joanne* vide q. 980), imo vero latet forte quaedam allusio ad aliud nomen ipsi tamquam Apostolo datum, quasi diceret: Tu, tamquam *Simon filius Jonae*, professus es de me aliquid quod Pater Coelestis tibi revelavit: ideo beatum te praedico, et dignum alio nomine longe praestantiore, nempe illo nomine significantissimo *Petri*, quod olim jam tibi dedi, et quod Pater meus nunc confirmavit per illam revelationem.

2° Excellentiam explicat fidei quam Petrus professus fuerat, affirmans eam non esse humanam quamdam persuasionem, sed divinam certitudinem ex revelatione ipsius Dei ortam. *Caro*, inquit, *et sanguis non revelavit tibi* id quod statim professus es, non id hausisti ex naturali tua cognoscendi facultate (quatenus homo es terrenus, carnalis et mortalis, ut 1 Cor. 15, 50), neque etiam hoc te docuit alius homo quivis, quippe qui natura sua semper imperfectus est erroribusque obnoxius ⁽¹⁾; *sed Pater meus qui in coelis est*, i. e. ipse Deus, qui falli aut fallere nequit, illud te docuit: namque, ut Christus antea jam dixerat M. 11, 2, *nemo novit Filium nisi Pater*, et J. 6, 44 *nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me traxerit eum*.

3° Tamquam praemium praeclarissimae istius fidei, principatum in Ecclesia postea instituenda ipsi promittit, nimirum verbis sequentibus *Et ego dico tibi* etc. Sed de his verbis plures quaestiones speciales ponere juvat.

Interpretatio verborum: Tu es Petrus etc.

Q. 477. 1° Explica verba celeberrima v. 18: *Et ego dico tibi quia Tu es Petrus* etc. *Et tibi dabo claves* etc., *Et quodcumque ligaveris* etc., quibus Christus Petro primatum in Ecclesia promisit. 2° Quomodo

(1) **Caro et sanguis** est hebraismus, qui plerumque sign. hominem quemvis, addita notione imbecillitatis et imperfectionis: Gal. 1, 16 *Non acquievi carni et sanguini*; Eph. 6, 12 *Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem*. Sed 1 Cor. 15, 50 *Caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt*, videtur haberi sensus paulo profundior, adeo ut significetur homo in terrena et mere naturali sua conceptione, homo sicut factus est per peccatum originale, homo carnalis corpore mortali indutus.

primatus Romanorum Pontificum eorumque infallibilitas (quando *ex cathedra* loquuntur) ex illo loco probantur?

R. ad 1^m. Et indicat nexum cum praecedentibus, hoc modo: tu, Simon *Bar-Jona*, profiteris me esse Christum, Filium Dei vivi; ego autem *vicissim* (αλλως δε) dico tibi quid futurus sis tu: « Sicut « Pater meus tibi manifestavit divinitatem meam, ita et ego tibi « notam facio excellentiam tuam (s. Leo, *Serm. 4 in anniv. assumpt.*, « *Gaudeo*) ». Nempe (quia pro quod, dico quod es, dico te esse; vel pleonastice ponitur, sicut ετι recitativum) *tu es Petrus* ⁽¹⁾, tu es rupes, i. e. dedi tibi nomen translatum et figuratum (*nom symbolique*) כִּיפָּת **Cephas**, quod ex lingua Aramaeo-Palaestinensi in graecam conversum significat πέτρῳ *rupem*; et nomen illud apte designat quid tu futurus sis (cf. q. 1102); tu enim es petra solidissima, *et super hanc petram* (nota vim esse in verbis *Tu es petra, et super hanc petram* pro *Tu es petra super quam*), i. e. super te ⁽²⁾, tamquam super fundamentum immotum, *aedificabo Ecclesiam meam* ⁽³⁾; atque ideo Ecclesia erit domus inconcussa, contra pluvias et flumina et ventos tuta (ut in parab. M. 7, 25). *Et portae inferi* i. e. potestates ⁽⁴⁾ inferi

(1) Quare Christus non dicit: *Tu es Petra, et super hanc petram* etc.? Resp. In lingua Aramaeo-Palaestinensi, qua usus est, bis adhibitum est idem verbum *Kepha*, vel *Kipha*, quemadmodum nomen gallicum *pierre* tam de proprio quam de appellativo dicitur: *Tu es Pierre, et sur cette pierre* etc. Graecus autem Matthaei interpret loco πέτρα, quae est forma consueta, primum dixit πέτρος, quia nomen istud prognosticum ad virum referebatur; in altero vero membro περρε posuit, quia sermo erat de aedificio construendo.

(2) **Objectio diluitur.** Plures ss. Patres per **petram** intelligunt **fidem** quam professus est Petrus: sed isti fidem sumunt uti erat in Petro (non in abstracto), et, quod inde consequitur, ipsum Petrum faciunt petram Ecclesiae; aliis verbis, docent Petrum ob meritum fidei accepisse dignitatem petrae in Ecclesia: quemadmodum s. Ambr. dicit super aquas *non Petri corpus sed fidem* ambulasse, quibus verbis corporalem Petri super aquas ambulationem certe non negavit, sed tantum asserere voluit, non *corpus* sed *fidem* effecisse ut aquas pedibus calcaret. Eodem sensu hic loquuntur Patres, ut s. Hil. et s. Chrys.: hic ultimus dicit quidem: « *Super hanc petram* etc., id est super fidem confessionis » sed immediate addit: « Hinc declarat multos esse credituros, ejusque sensum erigit, et « *pastorem ipsum constituit.* » S. Cyr. Alex. in J. 1, 42 ait Jesum nomen *Petri* Simoni dedisse: « Vocabulo ipso significans quod in eo tamquam in petra lapideque firmissimo suam esset aedificaturus « Ecclesiam. » Sanctus autem Aug., qui saepe docuerat Petrum esse petram super quam Christus Ecclesiam suam fundavit, *Retract.* 1, 1 per *petram* intelligit Christum: sed statim addit: « Harum « duarum sententiarum utra sit probabilior, eligat lector. » Jam vero, priorem omnino eligendam esse, secundum regulas exegeseos sacrae, mox demonstrabimus.

(3) Nomen **Ecclesia** hic primum occurrit, et nonnihi semel in toto Evang. repetitur M. 16, 17.

(4) **Porta** metaphorice sumitur pro **potestas**, ideo quod in Oriente reges et magistratus ad portas civitatum, ubi erat locus apertus, instar fori, judicia exercere solerent: Deut. 21, 19 *Ducent cum* (filium contumacem) *ad seniores civitatis, et* (nempe) *ad portam iudicii*, i. e. ad illam portam ubi habetur forum et ubi sedent iudices. Ps. 126, 5 *Non confundetur cum loquetur inimicis suis in porta.* Prov. 22, 22 *Non conteras egenum in porta, in iudicio.* Prov. 31, 23 *Nobilis in portis vir ejus, quando sederit cum senatoribus terrae.* Inde denominatio *La Porte Ottomane, La Sublime Porte* pro gubernio Turcarum. Obiter addimus morem etiam fuisse, ut ad portam fierent contractus

non praevalerunt adversus eam, Ecclesiam vincere et expugnare numquam poterunt. Per *potestates inferi* intelliguntur generatim potestates quaevis Christo adversae, potestates tenebrarum et mortis, i. e. Satan ejusque asseclae (vide q. 371).

Q. 477bis. Quid importet metaphora de fundamento petroso.

Tria importat notatu digna.

1° Significat : tu eris princeps et rector supremus Ecclesiae (¹) a me fundandae : quod enim in aedificio est fundamentum cui universa structura nititur, hoc est in corpore caput, hoc rector in civitate et in imperio rex.

2° Quum aedificium nitatur totum uno eodemque fundamento, unde fiat ut omnes ejus partes necessario inter se connectantur et ad *unitatem* revocentur, in Petro et per Petrum Ecclesia obtinebit suam *unitatem*, omniumque membrorum *connexionem hierarchicam*.

3° Quemadmodum aedificii *soliditas* et *conservatio* praesertim pendet a fundamento, ita etiam in Petro et per Petrum Ecclesia acquirat suam *firmitatem* inconcussam, proindeque suam *perpetuitatem*. Fundamentum enim, quod est Petrus, statuitur omnium solidissimum : est petra immota ; et aedificium quod super petram aedificatur, numquam labetur ; erit *arx* quaedam munitissima, quam nullus hostis expugnare poterit. Quasi diceret : Ecclesia mea, sub regimine tuo potentissimo, ab adversariis suis numquam vincetur aut expugnabitur ; nulla potestas *tenebrarum* (nulla potestas impia), adeoque nec mors, neque INFERNUS umquam ei dominabitur : i. e. nullae potestates *infernales*, Christi adversariae, daemones eorumque asseclae in terris, ut haeretici, schismatici, persecutores etc., eam vincent : cf. Apoc. 20, 14 ubi *infernus*

(Gen. 23, 17 ; Ruth 4, 1), ut puer eo conveniret vir ad nundinas et ad contabulandum : Prov. 31, 31 *Taudent eam mulierem fortem, in portis opera ejus*. Ps. 9, 15 *Ut annuntiem omnes laudationes tuas in portis filiae Sion*.

1) Civitas a Judaeis in V. T. et in N. T. Ecclesia Christianam, cum **aedificio** seu templo sacris conjuncto translatum est. Num. 12, 7 *Mox ego ostendi domum meam fidissimam* ; Os. 8, 1 *Aquila enim non edificavit sibi domum*, i. e. super populum Dei. M. 21, 42 ubi de lapide anguli : 1 Tim. 3, 15 *In domo Dei... quae est Ecclesia Dei etc.* 2 Tim. 2, 19 *Firmum fundamentum Dei stat etc.* 1 Cor. 3, 9-17 ubi de templo Dei ; 6, 19, 20. 2 Cor. 6, 16 *Qui consensus templo Dei cum idolis etc.* Eph. 2, 21 ; 3, 17 ; Hebr. 3, 6 *Quae domus (Christi) sumus nos etc.* Praeterea, ipsemet Deus in textu hebraeo Vet. T. frequenter appellatur *rupes* seu *saxum*, ut significetur ipsum esse populi protectorem potentissimum et ducem supremum : haud improbabile est Christum id in mente habuisse, quando Petro, duci populi christiani supremo, et certissimo fidei tutori, hoc nomen dedit.

sistitur tamquam hostis infensissimus qui in stagnum mittitur. Igitur erit invictissima et proinde perpetua seu indeficiens.

Sensus verus vocis inferi. Ex data explicatione, quam probabiliorē habemus, liquet, vocem *inferi* non proprie et stricte sumendam esse cum Bisp. et Schegg, pro *orco*, *Scheol* i. e. pro loco mortuorum, neque etiam pro *morte* ipsa, ut interdum fit in Scriptura (q. 371); adeoque verba Christi plus significant quam: Ecclesia non veniet umquam sub potestate *mortis*, mors in eam numquam dominabitur, non peribit umquam, verbo erit perennis. Etenim Christus dum praedicat Ecclesiam suam fore perpetuam, simul innuit eam constanter et vehementer oppugnandam per potestates infernales, per daemones, impios etc., sed semper triumphaturam esse.

Nunc autem demonstrandum est, secundum regulas omnes sacrae exegeseos, per *petram* intelligendum esse *Petrum*, non, ut volunt Protestantes praesertim veteres, *Christum*, vel *fidem*, vel *fideles*, vel *Petri confessionem*.

Petra est Petrus.

1° Ex serie orationis: nam Jesus Petrum alloquitur (ideo statim addit *et tibi dabo*), eique in praemium eximiae confessionis magnam dotem confert, atque adeo vicem ei rependit.

2° Ex vi verborum: pron. demonstr. *ταυτην* hanc ad subjectum, quod immediate praecedat, refertur.

3° Vel ipsimet Protestantes recentiores hoc fatentur, v. gr. Grot., Rosenm., De Wette, Weiss, Keil, Mansel etc.: imo Kuinöl asserit ad has contortas interpretationes confugisse interpretes ex oppositione contra Catholicos.

Ecclesia intelligitur universalis. Hoc stabilito, ulterius progredimur, et contendimus per *Ecclesiam*, quae super Petrum aedificabitur, intelligendam esse Ecclesiam *universalem*, non, ut volunt quidam Protestantes, ecclesiam aliquam *particularem*. Etenim Ecclesia Christi (*Ecclesiam meam*, ait) semper notat coetum illum spiritualement a Christo in terris fundatum seu regnum Messianicum (sicut in V. T. apud 70 *ecclesia Dei* vel *Domini* designat populum Israel, seu regnum theocraticum veteris Foederis), et nihil additur hic quod sensum vocis ad coetum particularem

coarctare possit. Idque fatetur *De Wette qui ait : Nullum dubium quin Jesus Petrum hic tamquam fulcrum et fundamentum quoddam suae Ecclesiae, i. e. regni Dei in terris, designet. Errat tamen hic rationalista, quando loquitur de fulcro *quodam* quo tamquam fundamento innititur Ecclesia, *eine Hauptstütze* : nam Petrus hic designatur tamquam ipsum fundamentum, *die Grundlage*.

Primatus supremæ auctoritatis. Tandem, per verba ista Christus Petro confert primatum *jurisdictionis* : non autem primatum *praedicationis*, ut vult *Kuin., quippe qui hunc tradat sensum: Tu, Petre, in Ecclesia mea fundanda egregiam operam navabis, per te inchoabo opus novae societatis condendae (primus praedicabis Judaeis Act. 2, 14, primus gentilibus, Act. 10), tu eris unus e praecipuis religionis meae doctoribus et defensoribus. Falsam omnino esse hanc interpretationem ex hoc solo demonstratur quod agatur de fundamento Ecclesiae semper mansurae, adversus quam *portae inferi non praevallebunt* umquam ; et quod praedicatio Petri, quae necessario fuit temporaria, fundamentum aedificii perpetui dici nequeat. Deinde ipsamet vox *fundamentum* per translationem hanc habet vim, ut hinc quidem significet supremam regiminis auctoritatem et potestatem Petro collatam esse, illinc vero definiat ipsum aedificium a Petro pendere eique prorsus subjectum esse, quippe quum illud stare non possit, si umquam a fundamento sejungatur. Ideo Petrus, ut supra jam dixi, caput et rector Ecclesiae, principiumque et centrum unitatis constituitur.

Q. 478. Dogma inde concluditur.

Igitur rationi omnino consentanea regulisque verae scientiae sola accommodata est interpretatio cui innititur dogma catholicum, ita definitum a Conc. Vat. sess. 4 : « Si quis dixerit B. « Petrum Apostolum non esse a Christo Domino institutum Apostolorum omnium principem et totius Ecclesiae militantis visibile « caput ; vel eundem honoris tantum, non autem verae proprietatis « aequae jurisdictionis primatum ab eodem D. N. J. C. directe et « immediate accepisse, Anathema sit. »

Sed haec quidem, ut confidimus, satis dicta fuerunt de 1^a similitudine a *fundamento* aedificii desumpta. Reliqua vero Christi pri-

matum promittentis verba, in quibus duae aliae similitudines adhibentur, deinceps audiemus et exponemus.

Q. 479. Tibi dabo claves.

Id quod statim dixit *Super te, qui es petra, aedificabo Ecclesiam meam*, explicat per 2^m **similitudinem**, v. 19. Siquidem eris fundamentum, quo totum aedificium non solum sustentatur, sed etiam in suas partes ordinatur, quoquoersus dirigitur et quasi regitur (gall. *le fondement trace les lignes et la direction de l'édifice*), tui munus erit Ecclesiam regere et ducere, eamque summo gubernare imperio : *tibi enim dabo claves regni coelorum*, claves Ecclesiae (*regnum coelorum* v. 19 ad rem quod attinet non differt ab *Ecclesia* in v. 18).

Claves autem domus vel civitatis alicui *tradere*, signum est quoddam externum, quo palam declaratur supremam plenamque ei concedi potestatem: nempe plenum dominium, quando agitur de domo privata; summam autem regiminis auctoritatem, quando de domo publica i. e. de civitate sermo fit. Per *claves* enim ad libitum aperiuntur et clauduntur portae, adeo ut absque voluntate illius qui claves tenet nemo intrare possit; quod colligitur ex Is. 22, 22 : *Dabo clavem domus David super humerum ejus* (Eliacim) (1); *et aperiet, et non erit qui claudat; et claudet, et non erit qui aperiat*.

Igitur, per *claves* Petro dandas et ipsi soli, ipsi *personaliter* (tibi dabo), non, ut volunt Anglicani, omnibus Apostolis ex aequo, significatur summa potestas, tum ordinis, quum jurisdictionis, in universam Ecclesiam: uno verbo, Petrus constituitur Christi *Vices-gerens*.

Q. 480. Quodcumque ligaveris.

Christus dein 3^a utitur **similitudine**, ut quid sibi velit per *fundamentum* quocum comparatur Petrus, et per *claves* qui ei tradentur, ulterius exponat : *Quodcumque ligaveris super terram* etc. *Ligare* et *solvere* significat tum leges imponere easque infirmare

(1) Sunt qui verba Is. 22, 22 de Messia intelligant, quia Apoc. 3, 7 ad Christum referuntur; sed cum Reinke *Die Mess. Weiss.* ad h. l., opinamur ea apud Isaiam de Eliacim dicta esse, ut orationis contextus evidenter ostendit.

aut delere, tum etiam in iudicio reum condemnare et absolvere: duplex igitur designatur potestas: legislativa et judicialis. Quum autem de regno coelorum, quod spirituale est et religiosum, sermo habeatur, potestas illa legislativa non solum disciplinam, sed etiam, imo praecipue, fidem et mores respicit; aliis verbis, quae credenda sunt, non minus quam quae agenda sunt complectitur omnia; porro judicialis potestas se extendit tum ad forum externum, puta ad poenas ecclesiasticas irrogandas vel condonandas, tum etiam ad forum internum, sc. ad peccata remittenda vel retinenda, et ad s. Indulgentias, quibus relaxentur poenae purgatorii, certis sub conditionibus concedendas.

Aliqui verba *ligare* et *solvere* exponunt tantum de potestate remittendi et retinendi peccata (s. Chrys., Mald.); sed sensum nimis coarctant (*quodcumque* ait Christus, sine ulla restrictione), contra usum loquendi Judaeorum et Rabbiorum, qui *ligare* dicunt pro interdicere seu vetare, et *solvere* pro permittere (ita ipse *Kuin.). Quamobrem Christus loquitur de potestate tum *legislativa* quum *judiciali*.

Porro haec suprema et universalis **postestas** non est humana sed **divina**; etenim homini qua tali non congruit, eamque nemo ex naturis creatis habere potest nisi sit Dei *vices-gerens*. Talem autem hic conferri postestatem, patet ex verbis *in coelis*, quae a Christo adduntur, cum ait: *erit ligatum et in coelis.... erit solutum et in coelis*: quod faciet Petrus, illud ipsum Deus perficiet; ergo Petrus, qua Ecclesiae princeps, aget nomine ipsius Dei, eritque vere et proprie Christi in terris *Vicarius*, caput Ecclesiae visibile, sicut Christus est caput invisibile.

Q. 481. Christus in Petro.

Inde maxima quaedam inter Petrum (Romanum Pontificem) et Christum unio atque conjunctio. S. Leo *Serm. 4 in anniv. assumpt. suae*: « Cum ego [Christus] sim petra, ego *lapis angularis qui facio* « *utraque unum*, ego fundamentum praeter quod nemo potest aliud « ponere: tamen tu quoque petra es, quia mea virtute solidaris, « *ut quae mihi potestate sunt propria, sint tibi mecum participatione* « *communis*. » Quod quidem melius intelligemus per sequentem considerationem.

Unum fundamentum in duobus.

Petrus hic dicitur *fundamentum*, quatenus Ecclesia est visibilis: alibi vero (1 Cor. 3, 10; Eph. 2, 19; 1 Petr. 2, 4) Christus dicitur *fundamentum*, quatenus Ecclesia est invisibilis. Quando Apostoli aedificant Ecclesiam, necessario debent eam fundare super Christum, secus Ecclesia Christi non esset: quando autem Christus aedificat Ecclesiam, et vult ut in terris perpetuo existat, debet eam aedificare non super seipsum, nam in coelo sedet ad dextram Patris, sed super hominem a se delectum, sc. super Petrum ejusque successores. Ergo sunt duo fundamenta, et duo efficiunt unum: ergo Christus est in Petro, et Petrus locum tenet Christi.

Petrus os Christi. Quae quum ita sint, quotiescumque Petrus loquitur tamquam Christi Vicarius (*ex cathedra*), ipse Christus per os ejus loquitur, ejusque definitiones sunt omnis erroris expertes: « Ejus terrestre judicium, ait s. Hil. in *Matth.*, praejudicata auctoritas est in coelo. » — S. Ambr. in *Ps.* 40, n. 30: « Ubi Petrus, ibi Ecclesia, » et possumus addere: Ubi Ecclesia, ibi Christus. Hic citare juvat pulcherrimum illud s. Aug. effatum *Ep.* 105, ed. M.: « Deus in cathedra unitatis doctrinam posuit *« veritatis. »*

Ex omnibus quae hactenus diximus in explicandis v. 17-19 certum firmissimeque demonstratum habemus Petro promissum fuisse primatum supremi regiminis in universam Ecclesiam: hoc autem confirmatur ex aliis Scripturae locis q. 486 indicandis.

Q. 482. Definitio Conc. Vatic. de primatu Petri.

Conc. Vat., Const. *Past. aetern.*, definivit in illis verbis v. 18 et 19 « Primatum *« jurisdictionis* in universam Dei Ecclesiam *immediate et directe* B. Petro Apostolo « promissum a Christo Domino fuisse »: collatum autem fuisse, cum Jesus post resurrectionem dixit eidem: *Pasce agnos meos, pasce oves meas.* « Huic tam manifestae, « pergit Conc., ss. Scripturarum doctrinae, ut ab Ecclesia Catholica semper « intellecta est; aperte opponuntur pravae eorum sententiae, qui constitutam a « Christo Domino in sua Ecclesia regiminis formam pervertentes, negant solum « Petrum, prae ceteris Apostolis, sive seorsum singulis, sive omnibus simul, vero « proprioque jurisdictionis primatu fuisse a Christo instructum, aut qui affirmant « eundem primatum non immediate directeque B. Petro, sed Ecclesiae, et per « hanc illi, ut ipsius Ecclesiae ministro, delatum fuisse. » Eadem Constitutio docet, cum Conc. Constant. IV, ex iisdem verbis deduci *infallibile* Petri in docendo magisterium.

Haec autem **erroris immunitas** per ratiocinationem deducitur ex 4 praesertim Evangelii locis. 1º Ex verbis *Tu es Petrus* etc., nam Ecclesia manet inconcussa in veritate, quia nititur suo fundamento quod est Petrus: ergo Petrus debet esse certus veritatis interpres. 2º Ex *Tibi dabo claves*, et *quodcumque ligaveris* etc. Petrus tamquam iudex supremus debet controversias de fide definire: si ipse erraret, Ecclesia tota in errorem duceretur. 3º Ex J. 21, 15-17 *Pasce agnos, pasce oves*: ergo oves debent sequi Petrum, et Deus permittere nequit ut ipse eos in pascua venenosa erroris ducat. 4º Ex L. 22, 32 *Ego rogavi pro te ut non deficiat fides tua: et tu aliquando conversus, confirma fratres tuos*.

Q. 483. EX PRIMATU PETRO PROMISSO DEMONSTRATUR PRIMATUS RR. PONTIFICUM BORUMQUE INFALLIBILITAS.

Supra demonstravimus Jesum per verba *Tu es Petrus* etc. Petro promissis primatum, et talem quidem ut supremam legislatoris et iudicis auctoritatem, imo vero potestatem divinam, adeoque infallibilitatem, involveret: atqui, quod promisit Christus id certo persolvit, nam fallere in promissis nequit. Et re quidem vera, manifeste legitur id praestitisse post resurrectionem, J. 21, 15 *Pasce agnos... pasce oves meas* etc. Cf. infra q. 980. Ergo Petrus potestatem illam reipsa accepit. Jam vero, post ejus mortem, eadem potestas ad omnes successores, usque ad finem mundi, transire debuit; etenim Ecclesia perseverabit usque ad consummationem saeculi, ut docet Salvator M. 28, 20, et semper habebit fundamentum seu rectorem supremum, qui Petro succedens ejus locum tenebit; atqui Petri morientis alius successor non est, quam ille qui tunc in cathedram ejus ascendit ejusque sedem occupavit, nempe secundus urbis *Romae episcopus*, et post ipsum 3º, et ita porro.

Igitur **Romanus Pontifex**, tamquam Petri successor, eandem in Ecclesia auctoritatem gubernandi, leges ferendi et judicia decernendi, eandem potestatem summam (*primatum*, non solum *honoris*, sed etiam *iurisdictionis*), quam accepit Petrus, jure divino habet; est etiam **Christi vicesgerens**, ideoque infallibilis in docendo, quoties nempe *ex cathedra* loquitur, « id est, ait Conc. Vat. Sess. 4, c. 4, « cum, omnium christianorum Pastoris et Doctoris munere fungens, pro suprema « sua Apostolica auctoritate, doctrinam de fide vel moribus ab universa Ecclesia « tenendam definit. » Igitur, cum loquitur tamquam Christi vicarius, in rebus fidei et morum, doctrinam suam universae Ecclesiae imponens, proinde utens formulis quae certo significant ejus mentem esse loquendi *ex cathedra*.

Objectiones Scripturisticae contra primatum Petro promissum.

Q. 484. Objicitur 1º potestatem *ligandi et solvendi* infra 18, 18 omnibus tradi Apostolis, eodem modo quo hic soli Petro promittitur: ergo Petrum nonnisi *primum inter pares* fuisse.

R. Non eodem modo traditur; nam verba quae praecedunt, quando agitur de solo Petro, ostendunt potestatem quamdam supremam ipsi singulariter conferri: ipse solus est *fundamentum*, quo Ecclesia omnesque et singulae partes ejus nituntur. Ps.-Aug. (S. 29 de Sanctis: ap. Migne inter serm. dub., in App. S. 203):

« Solus Petrus, ait, inter Apostolos meruit audire : *Tu es Petrus, et super* etc. » Igitur potestas, ceteris Apostolis concessa, nonnisi secundaria ratione et participata ad eos pertinet ; quatenus nempe isti unum quid cum Petro efficiunt, quatenus cum ipso et *sub ipso* suam ligandi solvendique potestatem exercent.

Audi s. Cyp., *De unit. Eccl.* 4 : « Quamvis Apostolis omnibus « post resurrectionem suam parem potestatem tribuat et dicat : « *Sicut misit* etc., tamen ut unitatem manifestaret, *unitatis ejusdem* « *originem ab uno* incipientem sua auctoritate *disposuit*. Hoc erant « utique ceteri Apostoli quod fuit Petrus, pari consortio praediti « et honoris et potestatis ; sed *exordium ab unitate proficiscitur*, et « *primatus Petro datur, ut una Christi Ecclesia et cathedra una non-* « *stretur.* »

Q. 485. Obj. 2°. Apostoli omnes fundamentum Ecclesiae dicuntur, Eph. 2, 20 *super fundamentum Apostolorum et prophetarum* ; Apoc. 21, 14 *murus Civitatis (Ecclesiae) habebat fundamenta duodecim*.

R. Alia est horum locorum ratio, si cum M. comparentur ; et Apostoli *fundamentum* dicuntur, quatenus cum Petro et sub ejus supremo regimine per praedicationem Evangelii Ecclesiam fundarunt.

Praecipua N. T. loca de primatu Petri.

***Q. 486.** Praecipua N. T. loca, quibus suprema auctoritas Petri in Ecclesia regenda et docenda demonstratur confirmaturque, paucis indica.

R. Demonstratio proprie dicta ex M. 16, 17-19 *Tu es Petrus* etc., collato J. 21, 15-17 *Pasce agnos meos...*, *pasce oves meas*, petenda est : quibus, si de erroris immunitate speciatim disputetur, addendus est L. 22, 32 *Ego rogavi pro te ut non deficiat fides tua* etc.

Dogma autem confirmatur ex multis aliis novi T. locis, in quibus Petro assignatur primaria quaedam persona; relate ad ceteros Apostolos. Nempe

1° Petrus in indice Apostolorum, qui quater recensetur in N. T., primo loco constanter ponitur (cf. q. 325), quamvis prior a Christo vocatus non fuerit (cf. q. 173).

2° Primus Apostolorum Jesum vidit ad vitam reversum, L. 24, 34.

3° In coenaculo, cum alius Apostolus in locum Judae proditoris eligendus est, coetui praesidet universo, Act. 1, 15.

4° Primus Judaeis Christum praedicat die Pentecostes, Act. 2, 14.

5° In Ecclesia recens fundata primus miraculum facit, Act. 3, 1-11.

6° Primus gentiles in Ecclesiam admittit, Act. 10.

7° Praeest concilio Jerosolymitano, et sententiam fert qua omnis dirimitur controversia, Act. 15.

8° Universas Palaestinae Ecclesias invisit, Act. 9, 32: cf. *Comm. nostr.*, 5^a ed. 1897.

9° Scripta s. Pauli approbat, 2 Petr. 3, 15.

10° Tandem ad ipsum venit s. Paulus, et Evang. cum ipso contulit, *Ne forte*, ait, *in vacuum currerem aut cucurrissem*, Gal. 2, 2.

Sed haec hactenus de Petri primatu: Evangelii narrationem jam repetamus.

Mira quaedam Jesu prohibitio.

20. Salvator praecepit *discipulis* i. e. Apostolis *suis ut nemini dicerent quia ipse esset Jesus Christus* (vox *Jesus* est dubiae lectionis, eamque rejicit *Tisch.). Igitur non vult ut cuiquam notum faciant ipsum esse *Christum*, i. e. Messiam, nempe, ut ex toto narrationis contextu eruitur, talem Messiam qualem confessus erat Petrus, sc. Filium Dei naturalem ⁽¹⁾. Haec autem prohibitio valde mira nobis videtur, quum tota Jesu praedicatio, ejusque agendi ratio universa huc spectarent, ut se Messiam et Salvatorem demonstraret. Hanc difficultatem in q. seq. solvere conabimur.

Q. 487. Quare Jesus, postquam Petrus eum ut *Filium Dei proprie dictum* palam agnovit, prohibuit Apostolos hoc ulli dicere?

R. Tres praecipuae adduci possunt rationes sequentes:

1° Quia Judaeos antea praeparare oportebat, eis praedicando poenitentiam: sic quando Christus Apostolos ad evangelizandum misit (M. 10, 7 coll. Mc. 6, 12), jussit ut *poenitentiam* commendarent propterea quod *appropinquavit regnum coelorum*. Post descensum autem Spiritus s., Messiae adventum ejusque divinam dignitatem manifesto annuntiarunt.

2° Quia plerique Judaei digni non erant qui apertam audirent veritatem; propter quam rationem Christus eis saepissime loquebatur in parabolis: cf. q. 1141. Praeterea, cum Messiam expectarent regem temporalem gloriosum, potuissent intempestive adhaerendo Jesu commotionem civilem excitare, et spirituales Christi missionem impedire.

3° Praesertim vero ne scandalizarentur Judaei, si, audientes eum esse Filium Dei vivi, eundem ignominiosae morti traditum

(1) Obiter nota Apostolos in eandem fidem cum Petro adductos fuisse: igitur fides a capite dimanavit in cetera corporis membra, saltem occasionaliter: quod per divinam Providentiam factum videtur, ut qui jussus est postea confirmare fratres suos, is quoque exstiterit quasi occasio fidei eorum (Knab.).

viderent (s. Chrys.): quod forte innuitur per ea quae apud tres Synopticos statim sequuntur, de praedictis Jesu cruciatibus et morte (vide praesertim L.). Et certe, si vel ipsimet Apostoli perturbati et scandalizati fuerunt, quanto magis plebs commota fuisset! Postea coram omnibus praedicabuntur vitae Dominicae mysteria: tunc Christi divinitas tot erit confirmata argumentis, ut scandalum minus sit timendum. Planta spiritualis, in corde populi inserta, hactenus debilis erat et tenera: oportebat ei parcere.

Miremur hic iterum **Jesu** sapientiam et **prudentiam**: non vult ut dicatur quod portari non poterat: cf. J. 16, 12 (ad ment. s. Chrys.). De cetero simile quid huic prohibitioni vidimus supra q. 320.

§ 29. JESUS PRIMUM PASSIONEM ET MORTEM SUAM APERTE PRAEDICIT: DISCIPULI PARATI SINT ETIAM MORTEM PATI. 16, 21-28.

Ordo rei tractandae et divisio. 1° Jesus, qui hactenus legitur multa fecisse miracula, novum jam divinitatis suae praebet argumentum, distinctam cruciatuum mortisque praedictionem proferens. Hac occasione, quaedam dicemus generalia, per modum excursus, de prophetiis Jesu in Evang. relatis. 2° Praedictio illa tristissima fuit causa quare Petrus imprudenter locutus fuerit, ideoque a magistro reprehensus. 3° Praenuntiati Jesu cruciatus, et Petri vituperatio discipulos apte disponunt ad mysterium crucis audiendum; ideo docentur oportere ut ipsi etiam parati sint ad patiendum, imo ad moriendum pro Jesu.

Igitur tria rerum capita distinguemus.

I. Cruciatus, mors et resurrectio Jesu praedicuntur.

Præced. vide ante q. 475.

M. 16, 21. Exinde coepit Jesus ostendere discipulis suis, quia oporteret eum ire Jerosolymam, et multa pati a senioribus, et Scribis, et principibus sacerdotum, et occidi, et tertia die resurgere. ²² Et assumens eum Petrus etc. *Ante q. 490.*

Mc. 8, 31. Et coepit docere eos, quoniam oportet Filium hominis pati multa, et reprobari a senioribus, et a summis sacerdotibus, et Scribis, et occidi, et post tres dies resurgere.

³² Et palam verbum loquebatur.

L. 9, 22. Dicens: Quia oportet Filium hominis multa pati, et reprobari a senioribus et principibus sacerdotum et Scribis, et occidi, et tertia die resurgere.

Q. 488. *Sapiens Jesu ratio et oeconomia in praeeparanda Passione et morte sua.* Luctuosus ac tragicus eventus, quo Domini historia concludetur, procul jam monstratur, 10 vel 9 mensibus ante eventum: jam enim transactum erat 3^m Pascha vitae publicae. Post insigne miraculum panum multiplicatorum, quod certe maximam Jesu conciliaverat admirationem et reverentiam (et re quidem vera, dicit J. 6, 15 multitudini mentem fuisse ut Jesum regem faceret), post eximiam fidei professionem, quam Petrus ediderat cuique ceteri Apostoli consenserant, hi satis praeeparati erant ad audiendam tristem illam praedictionem v. 21. (EXINDE, quia Apostoli tunc istud ferre poterant). Adde statim ante eam primatum Petro fuisse promissum: si Jesus mortem oppetat et terram relinquat, erit qui ipsi succedat, quique tamquam vices ejus gerens opus Redemptionis et salutis in Ecclesia persequatur.

Q. 489. 1° In quibus rerum adjunctis Jesus cruciatus suos et mortem *directe* distincteque primum praedixit? 2° Ostende ipsum prudenter egisse, illam exspectando occasionem. 3° Indica singula quae tunc patefecit.

R. ad 1^m. Id fecit in sequentibus rerum adjunctis, quae prudenter elegit atque exspectavit: a/ quando discipuli ejus aperte firmissimeque eum ut Messiam et Filium Dei proprie dictum agnoverant, nempe cum s. Petrus dixerat ei *Tu es Christus Filius Dei vivi*, cui quidem testimonio certe acquieverunt ceteri Apostoli. b/ Postquam Jesus significaverat fore ut Petrus ipsi succederet ejusque vices gereret.

Nunc igitur *palam verbum loquitur* Mc.; hactenus nonnisi obscuro modo quaedam de morte sua indicaverat, apud J. 2, 19; 3, 14. Videsis infra q. 1147. Palam loquitur, et *pluries* quidem ab illo tempore de sua Passione locutus est, ut sign. M. et Mc. per verbum COEPIT.

R. ad 2^m. Si illud antea praedixisset, Apostolos, in fide nondum satis confirmatos, forsitan offendisset atque a suo deterruisset contubernio.

R. ad 3^m. Dixit 1° Passionem suam necessariam esse (*oportet* ap. tres Synopt.), sc. ut antiqua oracula eventu confirmarentur, et decretum Dei de mundo per Christi *mortem* redimendo perficeretur. 2° Locum istius eventus designavit Jerosolymam; 3° tempus.

vero statuit non valde remotum, sc. quando proximum iter ad Urbem institueret. 4° Addidit se *multa passurum* esse, inter alia se *reprobandum* esse, puta cum contemptu, tamquam spurium Messiam; adeoque praeter dolores corporales etiam contumelias et opprobria inferenda esse. 5° Cruciatuum auctores fore Seniores, summos sacerdotes et Scribas, i. e. magni Synedrii iudices; 6° ipsum mortis supplicium sibi irrogandum esse. Tandem 7° declarat se die tertio ad vitam rediturum ⁽¹⁾.

Hic apud M. prima occurrit praedictio expressa, clara et proprie dicta, a Jesu facta. Antea quidem, in monitis ad Apostolos M. 10, praenuntiavit persecutiones, quas fidei praecones passuri essent; etiam asseruit M. 12, 40 se per tres tantum dies mansurum esse in sepulcro, insinuans vitam sibi reparandam esse: sed haec obiter, et ratione secundaria ibi dicuntur. Nunc vero dedita opera oraculum profert perspicuum.

Hac occasione generalia quaedam per modum Excursus scripturistici tradenda sunt 1° de variis Christi prophetiis quae in Evang. reperiuntur, 2° speciatim de iis quae ad cruciatus et mortem ejus spectant. Hunc autem Excursum aptius remittimus ad calcem libri in Append. IV, q. 1145.

II. Petrus Jesum a patiando inconsiderate avertens reprehenditur.

Præced. vide ante q. 488.

M. 16, 22. Et assumens eum Petrus, coepit increpare illum dicens: Absit a te, Domine: non erit tibi hoc. ²³ Qui conversus dixit Petro: Vade post me, Satana, scandalum es mihi: quia non sapis ea quae Dei sunt, sed ea quae hominum. ²⁴ Tunc Jesus dixit etc. *Ante q. 491.*

Mc. 8, 32.... Et apprehendens eum Petrus, coepit increpare eum. ³³ Qui conversus et videns discipulos suos, comminatus est Petro, dicens: Vade retro me, Satana, quoniam non sapis quae Dei sunt, sed quae sunt hominum.

(1) **Mors et resurrectio.** Notatū dignum est, Christum, cum mortem suam praediceret, mentionem *resurrectionis* plerumque adiecisse. Sic M. 12, 40 obscuro modo, quando loquitur de signo Jonae, praenuntiat fore ut *die tertio* vitam recuperet; illudque ipsum aperte praedicit M. 16, 21; 17, 22; 20, 19. Et J. 2, 19 quando dicit *Solvite templum hoc*, addit *in tribus diebus excitabo illud*. Postmodum J. 12, 23 sqq. se comparat grano frumenti, quod moritur in terra, sed quod resurgit in novam plantam multumque fructum fert. Jam vero, quaeritur quare Salvator id facere soletet. Respondet s. Greg. M. *Hom. 2 in Ev.*: « Redemptor noster, ait, praevidens ex passione sua « discipulorum animos perturbandos, eis longe ante et ejusdem passionis poenam et resurrectionis « suae gloriam praedixit: ut, cum eum morientem, sicut praedictum est, cernerent, etiam resurre- « turum non dubitarent. »

Dubitarunt tamen, vehementer quidem, ut dicemus infra, ubi tractabimus de resurrectione. Quando loquebatur de morte et resurrectione sua, *ignorabant verbum et timebant interrogare eum* Mc. 9, 31; *ipsi nihil horum intellexerunt* L. 81, 34. Forte praedictionem sumpserunt metaphorice de extrema oppugnatione cui triumphus succederet. Deinde, tempore Passionis nimio terrore perculsi erant ut sobriae rei considerationi vacarent, et praedictionis recordarentur.

Jesus dixerat *oportere* ut Filius hominis pateretur: hoc certe discipuli non facile sibi persuadere poterant; atque ideo Deus rem ita disposuit, ut per nobilem quamdam Petri inconsiderantiam occasio oriretur opportuna ad illud eorum animis magis inculcandum. Maximi sane momenti res erat ut discipuli illud probe intelligerent, siquidem inde sequebatur etiam ipsos pati debere (vide v. 24 sq.).

Q. 490. 1° Quid Petrus ait, quando Jesus Passionem suam primum diserte praedixit? 2° Quomodo a magistro reprehensus fuit?

R. ad 1^m. *Petrus assumens Jesum*, eum subducens (gall. *l'ayant pris à part*), « Ne, ait s. Hier., praesentibus ceteris condiscipulis « videatur magistrum arguere, » *coepit increpare illum, dicens: Absit a te: ἰλεως σου, propitius tibi supple sit Deus*, i. e. hoc a te avertat Deus! Dein addit affirmate *hoc non erit tibi*, suamque adeo declarat firmam fiduciam. Ita loquebatur ex affectu ardentiore erga magistrum, et simul ex ignorantia quadam circa mysteria regni coelorum: nondum enim sciebat oportere ut Christus moreretur.

R. ad 2^m. *Jesus conversus* (στροφῆς *conversus ad eum*, ut M. 7, 6; vel *aversus ab eo*, sese cum indignatione avertens), et *videns discipulos suos* Mc., quorum mentibus alte imprimere volebat oportere ut pateretur, *comminatus est Petro*, dicens: *Vade post me, Satana* etc., i. e. vade retro, extra conspectum meum, facesse hinc (ut supra M. 4, 10 *Vade, Satana*). Sensus haudquaquam est, quem tradunt Orig., s. Hil., et s. Hier., *sequere me, sequere sententiam meam*.

Nihil contra promissionem primatus. Attamen verba illa dura non pugnant cum iis quae statim dixerat, quando primatum promisit: *Beatus es* etc., *Tu es Petrus et super* etc.: promissio enim supremi regiminis Petro facta hunc finem non habebat ut Apostolum in alium hominem subito mutaret: quamdiu Spiritum s. non acceperat, erat et manebat valde imperfectus, sicut alii Apostoli. Culpa ejus, etiamsi ponatur gravis (quod omnino est improbabile), non impedivit quominus postea ei summa dignitas conferretur. Deinde ista reprehensio potius ad Petri verba in se spectata et *abstracte* sumpta, quam ad ipsam Petri personam refertur: Christus enim optime noverat Apostolum ex mera dilectione ita locutum fuisse; adeoque culpandum non esse nisi cujusdam nimii ardoris atque imprudentiae.

Dura Christi verba explicantur. Mens itaque Salvatoris erat, ut hac occasione discipulos doceret quam necesse esset ut pateretur. *Satana*: ipsum ita vocat, quia verba ejus in se spectata (gall. *objectivement*) Dei voluntati adversabantur. **Satanas** proprie sign. *adversarium*, ut testatur Gesenius in *Lex.*, adeoque non habet necessario sensum illum durum quem nos ei damus (Num. 22, 22, 1 Reg. 29, 4 etiam sign. *adversarium* periculosum), et qui voci inest quando daemones ita nominantur $\alpha\alpha\tau\text{-}\acute{\alpha}\delta\omicron\chi\chi\alpha\upsilon$. *Scandalum* *es mihi*, i. e. petra offensionis: verba tua eo tendunt, ut a subeunda morte me avertant, quum tamen, secundum voluntatem Patris mei coelestis, pati et mori debeam; ergo excitant me ad id quod malum est: qua in re consistit *scandalum*. Igitur *non sapiis ea quae Dei sunt, sed ea quae hominum*: ex affectu humano loqueris, sed divinae voluntati (inscius certe) adversaris; « Carnali et terreno « consilio judicas turpe esse et indecorum ut patiar...; sed si « secundum Deum dicta audisses, scires id me maxime decere « (s. Chrys.). »

III. Quare discipuli pro Jesu vitam tradere debeant. 16, 24-28.

Præced. vide ante q. 490.

M. 16, 24. Tunc Jesus dixit discipulis suis: Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me. 25. Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet eam: qui autem perdiderit animam suam propter me, inveniet eam. 26 Quid enim prodest homini, si mundum universum lucretur, animae vero suae detrimentum patiatur? Aut quam dabit homo commutationem pro anima sua? 27 Filius enim hominis venturus est in gloria Patris sui cum angelis suis: et tunc reddet unicuique secundum opera ejus. 28 Amen dico vobis. sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant Filium hominis venientem in regno suo. 17, 1 Et post dies sex etc. *Ante q. 496.*

Mc. 8, 34. Et convocata turba cum discipulis suis, dixit eis: Si quis vult me sequi, denegat semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me. 35. Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet eam: qui autem perdiderit animam suam propter me et Evangelium, salvam faciet eam. 36 Quid enim proderit homini, si lucretur mundum totum, et detrimentum animae suae faciat? 37 Aut quid dabit homo commutationis pro anima sua? 38 Qui enim me confusus fuerit, et verba mea, in generatione ista adultera et peccatrice, et Filius hominis confundetur eum, cum venerit in gloria Patris sui cum angelis sanctis. 39 Et dicebat illis: Amen dico vobis, quia sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant regnum Dei veniens in virtute.

L. 9, 23. Dicebat autem ad omnes: Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam quotidie, et sequatur me. 24 Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet illam: nam qui perdiderit animam suam propter me, salvam faciet illam. 25 Quid enim proficit homo, si lucretur universum mundum, se autem ipsum perdat, et detrimentum sui faciat? 26 Nam qui me erubuerit et meos sermones, hunc Filius hominis erubescet, cum venerit in majestate sua, et Patris, et sanctorum angelorum. 27 Dico autem vobis vere: sunt aliqui hic stantes, qui non gustabunt mortem, donec videant regnum Dei.

24. Nexus: sicut oportet ut patiar ego 21-23, ita pati debent omnes mei, omnes qui volunt post me venire mihi quae adhaerere.

Q. 491. Quas rationes adducit Jesus, quando docet etiam discipulos suos paratos esse debere ad vitam tradendam?

R. 1° Ipse praeivit exemplo: oportet eum sequi, v. 24. 2° Ita salvabimus animam; secus eam perdemus, v. 25. Atqui 3° hoc tanti momenti est, ut cetera nihil juvent, v. 26. Jam vero, 4° ista animae salus vel perniciēs eveniet quando Jesus in mundum gloriosus redibit, tamquam iudex omnium, v. 27. Obiter additur, ad maiorem certitudinem, iudicium quoddam praeivium (quo iudicium extremum praeparetur et praefigureretur) mox exercendum fore, v. 28 (secundum probabiliorem huius versiculi interpretationem).

Homilitica et ascetica expositio.

Q. 492. Pulcherrima Christi verba v. 24: *Si quis vult post me venire* etc. pio commentario, quo vita spiritualis promoveatur, exponantur. — Cf. s. Aug., *Serm.* 96 (ed. M.) in verba Mc. *Si quis vult me sequi* etc.

R. 1° *Post me venire.* Necesse est ut omnes, qualescumque simus, post Jesum constanter eamus, si, quo ipse pervenit, etiam nos aliquando accedere cupiamus, sc. ad coelestem gloriam. « Quis, ait s. Aug. l. c., nolit eum sequi ad talem « sedem? Maxime quia multum timoribus et doloribus laboratur in terra... « Bonum est illo eum sequi: sed videndum est qua. » Id discemus statim, sub 3°.

2° *Si quis vult.* Jam vero *post Christum ire* datum est omnibus, imo blande invitatur omnes indiscriminatim (*si quis*) per verba ipsius Christi. S. Chrys.: « Dicens « *si quis vult*, magis alliciebat: nam qui vim infert, saepe avertit; qui vero rem « auditoris arbitrio relinquit, magis attrahit. » Haec autem invitatio auxilium gratiae praevenientis indicat. Sed bona voluntas (*si quis vult*), qua divinae gratiae libere obsequamur, a nobis ante omnia requiritur: nemo enim Christi discipulus fit invitus; Deus enim, ait s. Chrys., id uniuscujusque arbitrio relinquit.

3° *Abneget semetipsum.* Non solum a Jesu invitamur amice, sed etiam viam docemur: viam certe arduam; namque, teste s. Greg. *H. 37 in Ev.*, « Ad magna prae- « mia perveniri non potest, nisi per magnos labores. » Et re quidem vera, ad altitudinem non ascenditur, absque sudore et strenuo manuumque pedumque conatu. Unde et Christus ante omnia jubet ut *nosmetipsos abnegemus*. Primus enim effectus istius rectae promptaeque voluntatis, quam Servator postulat, est *abnegatio sui ipsius*; in qua pars *negativa* sanctitatis ejusque debita praeparatio continentur: ista porro, ad rem quod attinet, non differt ab **humilitate**, qua homo ad imum deprimitur, ut fundamentum ponat aedificii spiritualis. « Quis, ait s. Aug. « l. c., non vult ire ad exaltationem? Omnes delectat celsitudo: sed *humilitas* « gradus est. » Etenim *abnegare semetipsum* magis est quam opibus renuntiare: « Fortasse laboriosum non est homini, ait s. Greg. *Hom. 32 in Evang.*, relinquere « sua, sed valde laboriosum est relinquere semetipsum. Minus quippe est abne- « gare quod habet, valde autem multum est abnegare quod est. »

Igitur, qui vult ad Christum ire, debet e semetipso egredi, per hoc nempe quod menti suae suaeque voluntati renuntiet, i. e. in omni cogitatione et voluntate reprimat quod est contrarium Dei legi et voluntati. Aliis verbis, qui vult *vivere*

in Christo, sibimetipsi *mori* debet (veterem hominem cum operibus ejus deponere, s. Hier.); et qui Christi esse cupit, Christo se totum offerre et immolare tenetur. « Nisi quis a semetipso deficiat, ait s. Greg. M. *Hom. 32 in Ev.*, ad eum qui super ipsum est non appropinquat; nec valet apprehendere quod ultra ipsum est, si nescierit mactare quod est. » Ideo omnis ascetarum doctrina tamquam fundamento nititur illa sententia **Vince teipsum**; et merito s. Aug. *Serm. 57, c. 9, ed. M.*: « Nullus hostis metuatur extrinsecus, ait: *te vince*, et mundus est victus, et « diabolus. »

4° *Tollat crucem suam*. Inde colligitur oportere ut ille, qui Jesum sequi exoptet, crucem in humeros accipiat ⁽¹⁾ ac vim sibi inferat, utque multa subeat quae naturae humanae repugnent; obstacula enim sunt, eaque non parva nec pauca, quae iter impediunt, illudque durum et laboriosum reddunt; haec fortiter superanda sunt omnia. Etiam mortem, et turpissimam quidem (ait s. Chrys.), si necesse sit, pro Christo toleremus decet. Huc pertingere debet abnegatio sui. Via nempe salutis abrupta est et praeceps, quasi in altum perducatur montem; omnes enim qui pie volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur 2 Tim. 3, 12; debemus com-
fati, i. e. pati cum Christo, ut et conglorificemur Rom. 8, 17. « Converte te supra, « converte te infra; converte te extra, converte te intra; et in his omnibus invenies crucem... Si libenter crucem portas, portabit te... Si invite portas, teipsum « magis gravas... Si abjicis unam crucem, aliam procul dubio invenies, et forsitan « graviores (Imit. Ch. 2, 12 de regia via s. Crucis). » Cf. q. 203.

5° *Et sequatur me*. Tandem, si ita simus affecti, Christum sequi possumus, cum ipso conversari, audire vocem ejus ac frui beneficiis praesentiae ejus; hac tamen lege et conditione, ut vivamus sicut ipse, ut animum nostrum ad ejus animum conformemus, tum in intelligentia, quum in voluntate; aliis verbis, ut fide et charitate ipsi conjuncti nodo indissolubili maneamus, ut ei in omnibus obediamus, ejusque exempla virtutum constanter imitemur etc. Quod si peragamus, quo ipse pervenit et nos sequemur; quod ipse obtinuit et nos recipiemus: « Quoniam sicut ille « paupertate divitias non amisit, gloriam humilitatem non minuit, aeternitatem « morte non perdidit, ita et vos eisdem gradibus eisdemque vestigiis, ut coelestia « apprehendatis, terrena despiciate (S. Leo, *Sermo de resur. Dom. 2*). » Haec autem **imitatio Christi** pars est sanctitatis *positiva*, cujus perseverans studium ad summam perfectionem in terris, ac tandem in coelis ad aeternam beatitudinem perducit.

Sequi Jesum tria requirit.

Jam vero, Christum sequi non potest qui non constanter proficit: igitur non solum a/ qui *aberrat* (aliam carpens viam, ut faciunt haeretici, impii, hostes Ecclesiae), et b/ qui *retro redit* (ex continentia revertens in immunditiam etc.); sed c/ etiam ille qui *remanet* in via (qui non totis currit viribus, qui tepescit, quaedam emittit etc.), per hoc ipsum jam ab officio deficit: ut pulchre exponit s. Aug. *De cant. novo*, c. 4.

Apostoli verbis Christi v. 24 fideliter obediverunt. Ut autem plenior esset horum omnium explicatio, atque magis accommodata ad actus vitae nostrae dirigendos (gall. *une explication plus concrète et plus pratique*), utile foret quinque illa

(1) De dictione *tollere*, *bajulare crucem* vide infra q. 847.

capita ad agendi rationem Apostolorum referre, et ostendere, ex historia Evangelica, quomodo omnia et singula ab ipsis fuerint diligenter perfecta.

Schema homiliae. Vix necesse est notare, aptam solidamque concionis ad populum christianum materiam ex iis quae hac q. 492 diximus erui posse.

25. *Qui enim voluerit animam* etc. Nexus : « Quia id quod dictum « fuerat, durum esse videbatur, ... in sequentibus lenit illud, ponit- « que praemia sudores superantia; neque praemia tantum, sed nequi- « tiae supplicia (s. Chrys.) ». Cf. supra M. 10, 39; L. 17, 33; J. 12, 25.

Q. 493. Quid prodest homini si etc. ?

26. *Enim* nectit cum v. 24 : ad obtinendam vitam aeternam oportet terrena omnia abnegare et mortem ipsam perpeti, si necesse sit (cf. supra M. 10, 39) : *nihil enim prodest homini* etc. Res quidem mundanas semper lucrari cupimus : sed, ut ait s. Greg. *Hom. 32 in Ev.*, « Longa nostra desideria increpat vita brevis ; « incassum multa portantur, cum juxta est quo pergitur. » Utique, incassum thesauros habet viator multos, si eorum pondere oppressus in itinere succumbat. Frustra lucratur quis mundum universum, si animam perdat : namque, si haec semel amittatur, sc. per damnationem ad infernum, in perpetuum atque irreparabili casu periit : homo enim nullam potest dare *commutationem pro anima sua*, nullo pretio eam redimere potest : non habet, ait s. Chrys., aliam animam quam det pro anima sua. Jactura quidem cujusvis rei temporalis resarciri potest : unum vero est quod recuperari nequeat, nempe salus animae aeterna. Huc spectat sententia flandrica : *Geld verloren, iets verloren ; eer verloren, meer verloren ; ziel verloren, al verloren* : i. e. qui nummos perdit, aliquid perdit ; majus vero, qui bonam amittit famam ; sed cui anima periit, periire omnia.

Verba saepe repetenda. Obiter nota in v. 26 necessitatem ac summum pretium salutis aeternae nobis efficacissime inculcari, adeo quidem ut attenta meditatio illorum verborum innumeras animas ad coelum perduxerit : id non obliviscantur concionatores sacri !

Verba terrore plena. 27. *Filius enim hominis venturus est in gloria Patris*, i. e. veniet aliquando iudicium facere, *et tunc reddet unicuique secundum opera ejus*. Nota *unicuique*, absque ulla distinc-

tione inter Judaeos et ethnicos, viros et mulieres, divites et pauperes (s. Hier.). Et stricte *secundum opera* : ideoque contra malos aeternam decernet damnationem, et hanc sententiam aut impedire aut immutare nemo poterit. S. Chrys. affirmat se **vehementi terrore** semper perculsum fuisse, dum verba illa Christi audiret ; dein pergit : « Putem alios esse hujus timoris et angustiae nobis
« consortes... Ideo monachos, qui prae timore judicii deserta occu-
« parunt, laudo et admiror. »

Verba obscurissima.

Q. 494. M. 16, 28. *Sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec* etc. 1° Praecipuas sententiae illius obscurissimae explicationes indica. 2° Quaenam earum est probabilior, addendo rationem ?

R. ad 1^m. 1° Plures illud intelligunt de Christi transfig. quae statim narratur cap. seq., et in qua pauci ex adstantibus illis, sc. Petrus, Jacobus et Joannes, viderunt Jesum venientem in regno suo (nota abl. *regno suo*, non *regnum suum*), i. e. in regio apparatu, seu tamquam regem, magna circumdatum gloria : ita ss. Hil. Can. 16, Ambr. *In L.* 9, 27, Aug. *In ep. Gal.* 2, 6-9, Chrys., Hier., Euthym., Leo M. *Hom. de transfig.*, Mald., Jans., A Lap. Sententia autem illa, ut cum praecedentibus nectatur, compleri debet hac ratione : istam Christi glorificationem fuisse tantummodo anticipationem alterius et ultimae ejusdem glorificationis in judicio extremo.

2° Alii vero (*Grotius) explicant de Christo, qui, vita recuperata, Apostolis fulgentem se spectandum obtulit, praesertim de gloria ejusdem in coelum ascendentis. Obstat non *quosdam* de hic stantibus, sed *multos* hujusce rei testes fuisse ; dein nulla est connexio cum praecedenti versu, in quo agitur de adventu Christi ad judicium.

3° Sunt qui ad descensum Spiritus s. die Pentecostes ista verba referant ; cum hac sententia connexa est explicatio s. Greg. *H.* 32 *in Ev.*, qui per regnum Christi intelligit Ecclesiam, mirabiliter stabilitam et mirabilius propagatam. Verum idem opponitur ac praecedenti opinioni.

4° Pauci inter catholicos de extremo judicio dictum putant, quasi

Christus affirmaret illud proximum esse. Sed, cum hoc prorsus sit falsum, oporteret dicere tres Evangelistas male retulisse verba Christi : quod cum eorum Θεσπευστις pugnaret evidenter. Opinio quidem eorum privata et interior poterat esse erronea, sed admittere non possumus eam in libris divinitus inspiratis expressam et assertam fuisse : actum esset de divina auctoritate s. Scripturae. Numquam enim licitum fuit aut licitum erit inspirationem errorisque immunitatem ad solas res fidei et morum restringere.

5° Multi e recentioribus (Beelen etc.) verba explicant de clade a Tito, Romanorum duce, Palaestinae et imprimis Hierosolymis illata, per quam Christus iudicium terribilissimum in Iudaeos exercuit.

6° Tandem nonnulli (Allioli, Bisping, Schegg etc.) dicunt iudicium sub Tito, et iudicium in fine seculorum, simul intelligenda esse. Prius enim, aiunt, figura est posterioris ; imo vero illud est quasi primus actus potestatis Christi judicialis contra adversarios suos, quibus *reddet secundum opera eorum* ; tunc etiam Hierosolymam centrum theocraticum Iudaismi destruxit, et per hoc ipsum Iudaismum delevit, eique regnum suum seu Christianismum substituit : dici igitur potest Christum tunc *venisse in regno suo*. Primus autem ille actus judicialis praefigurat ultimum, severissimum et plenissimum exercitium ejusdem potestatis, quo tandem Christus cunctos hostes penitus devincet, adeo ut deinceps perfectissime regnaturus sit in omnes : tunc eventu confirmabitur, secundum totam verborum vim, quod legitur ap M. : *venturus est cum Angelis suis, et reddet unicuique secundum opera ejus*, tunc perfectissime *veniet in regno suo* (nota ablat.), veniet in regali potestate et gloria, ut regnum suum in perpetuum condat atque stabiliat.

R. ad 2^m. Ultima **sententia** intrinsecus **probabilior** videtur, propter **quatuor** rationes sequentes :

a/ Verba *Sunt quidam de hic stantibus* omnino innuunt sermonem fieri de iudicio post intervallum temporis non nimis diuturnum exercendo ; atqui de iudicio extremo sensu literali et directo hoc intelligi nequit : nam dicendum esset, Jesum falso putasse illud adeo propinquum esse, ut quidam auditorum adhuc viverent : quod et absurdum foret cogitare ; neque omni blasphemiae ratione careret.

b/ Versus praecedens, ubi dicitur Christum *in gloria Patris sui*

cum Angelis suis venturum esse, iudicium quoddam clade Jerosolymitana illustrius et solemnius, indicat; ideoque sensus de iudicio, quod supremo mundi tempore fiet, excludi non posse videtur.

c/ Eo vel magis quod apud M. 24 uterque eventus etiam conjungatur (imo quidam auctores opinantur id quoque factum fuisse M. 10,23). Praeterea, in s. Scriptura iudicium extremum et generale saepe comparatur cum iudiciis illis praevis et singularibus, quae Deus in hoc mundo contra suos aut populi sui inimicos identidem exercet; saepe etiam, quando scribitur de uno, ad alterum manifesto respicitur.

d/ Aliis omnibus sententiis magnae sunt difficultates, praesertim ex v. 27 desumptae; insuper Transfigurationi, quae sex dies posthaec facta est, non conveniunt verba *Sunt quidam de hic stantibus qui non gustabunt mortem donec* etc.; namque haec spatium temporis magis diuturnum indicare videntur. Fateor tamen huic sententiae (de Transfig.) probabilitatem *extrinsecam* ceteris majorem esse, propterea quod plures ss. Patres ei adstipulentur.

Sententia nova, sed manca. Audivi quondam a viro docto, vinculis amicitiae mihi conjunctissimo, hanc proponi sententiam: Jesum de Hierosolymae excidio illud dixisse, sed alio tempore; s. Matthaeum vero, qui rerum potius quam temporis ordinem saepe servat, ista verba sententiae in v. 27 expressae adjunxisse, ideo quod ipse, opinione privata, cogitaret Urbis eversionem mundique fatum extremum simul eventura esse. Verum aegre admittam ego Evangelistam, in scribendo libro divinitus inspirato, potuisse, ex opinione falsa, verba Salvatoris cum praecedentibus aut sequentibus tali modo copulare, ut inde lectores, qui connexionem inspicere debent, in errorem ducerentur.

§ 30. TRANSFIGURATIO CHRISTI: 17, 1-9.

Praeced. vide ante q. 491.

M. 17, 1. Et post dies sex assumit Jesus Petrum, et Jacobum, et Joannem fratrem ejus, et ducit illos in montem excelsum seorsum: ² et transfiguratus est ante eos. Et resplenduit facies ejus sicut sol: vestimenta autem ejus facta sunt alba sicut nix.

Mc. 9, 1. Et post dies sex assumit Jesus Petrum, et Jacobum, et Joannem; et ducit illos in montem excelsum seorsum solos, et transfiguratus est coram ipsis. ² Et vestimenta ejus facta sunt splendentia, et candida nimis velut nix, qualia fullo non potest super terram can-

L. 9, 28. Factum est autem post haec verba fere dies octo, et assumpsit Petrum, et Jacobum, et Joannem, et ascendit in montem ut oraret. ²⁹ Et facta est, dum oraret, species vultus ejus altera: et vestitus ejus albus et refulgens. ³⁰ Et ecce duo viri loquebantur cum illo,

³ Et ecce apparuerunt illis Moyses et Elias cum eo loquentes. ⁴ Respondens autem Petrus, dixit ad Jesum: Domine, bonum est nos hic esse: si vis, faciamus hic tria tabernacula, tibi unum, Moysi unum, et Eliae unum. ⁵ Adhuc eo loquente, ecce nubes lucida obumbravit eos. Et ecce vox de nube, dicens: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui: ipsum audite. ⁶ Et audientes discipuli ceciderunt in faciem suam, et timuerunt valde. ⁷ Et accessit Jesus, et tetigit eos; dixitque eis: Surgite, et nolite timere. ⁸ Levantes autem oculos suos, neminem viderunt, nisi solum Jesum. ⁹ Et descendantibus illis de monte, praecepit eis Jesus, dicens: Nemini dixeritis visionem, donec Filius hominis a mortuis resurgat. ¹⁰ Et interrogaverunt eum etc. *Post q. 498.*

didam facere. ³ Et apparuit illis Elias cum Moyse: et erant loquentes cum Jesu. ⁴ Et respondens Petrus, ait Jesu: Rabbi, bonum est nos hic esse: et faciamus tria tabernacula, tibi unum, et Moysi unum, et Eliae unum. ⁵ Non enim sciebat quid diceret: erant enim timore exterriti. ⁶ Et facta est nubes obumbrans eos: et venit vox de nube, dicens: Hic est Filius meus charissimus: audite illum. ⁷ Et statim circumspicientes, neminem amplius viderunt, nisi Jesum tantum secum. ⁸ Et descendantibus illis de monte, praecepit illis ne cuiquam quae vidissent, narrarent: nisi cum Filius hominis a mortuis resurrexerit. ⁹ Et verbum continuerunt apud se, conquiritantes quid esset: Cum a mortuis resurrexerit.

Erant autem Moyses et Elias, ³¹ visi in maiestate: et dicebant excessum ejus, quem completurus erat in Jerusalem. ³² Petrus vero, et qui cum illo erant, gravati erant somno. Et evigilantes viderunt maiestatem ejus, et duos viros qui stabant cum illo. ³³ Et factum est cum discederent ab illo, ait Petrus ad Jesum: Praeceptor, bonum est nos hic esse: et faciamus tria tabernacula, unum tibi, et unum Moysi, et unum Eliae: nesciens quid diceret. ³⁴ Haec autem illo loquente, facta est nubes, et obumbravit eos: et timuerunt, intrantibus illis in nubem. ³⁵ Et vox facta est de nube dicens: Hic est Filius meus dilectus, ipsum audite. ³⁶ Et dum fieret vox, inventus est Jesus solus. Et ipsi tacuerunt, et nemini dixerunt in illis diebus quidquam ex his quae viderant.

Verum est factum: contra Rationalistas.

Cf. 2 Petr. 1, 17 sqq. Ergo Transfiguratio, tamquam verum factum externum, cum variis ejus adjunctis a quatuor auctoribus sacris narratur: absit ut illud pro visione interna et exstatica, aut pro somnio, aut pro oculorum fraude, aut pro mytho, habeamus. Rationalistae, qui talem confingunt rei miraculosae explicationem seu potius negationem, verborum sensum contra omnes exegeticos regulas vi contorquent.

Q. 495. Similitudo cum Baptismo Christi.

Quaedam datur similitudo inter ea quae hic et in Baptismo Jesu contigerunt. In utroque facto accepit Jesus idem testimonium a Patre coelesti, qui cum filium suum dilectum declaravit. In baptismo testatus est se velle implere omnem justitiam, hic vero loquens cum Moyse et Elia de morte sua, significat se paratum esse

obedire usque ad mortem. In baptismo inauguratus fuit ad opus Messianicum, nunc autem indicatur consummatio istius operis, scil. gloriosa ejus resurrectio figurata per Transfigurationem.

Nota **tria momenta** solemniora in vita Jesu publica : 1° initio clarificatur per baptismum miraculis illustratum ; 2° in medio per Transfig.; et 3° in fine per gloriosam resurrectionem.

Historia methodice revocatur ad 15 puncta.

Q. 496. Circa Christi transfig. quaeritur : 1° quandonam contigerit. 2° An diei vel noctis tempore ? 3° Ubi locorum ? 4° Quinam erant spectatores ? 5° Quid Christus, eo momento quo transfiguratus est, faciebat ? quid vero adstantes Apostoli ? 6° In quo consistit illa transfiguratio ? 7° Quinam cum Christo transfigurato spectandos se obtulerunt ? et quare isti potius quam alii ? Adde num in suo an in alieno corpore visi fuerint. 8° De quo loquebantur isti cum Jesu ? 9° Cum autem in eo essent ut abirent, quid ad Jesum dixit unus ex Apostolis ? 10° Eratne opportunum quod proponebat iste ? 11° Quomodo evanuerunt viri illi qui apparuerant ? 12° Quaenam vox audita est statim ut ex Apostolorum oculis excesserant ? 13° Quaenam erant sensa Apostolorum, et quid interea temporis faciebant ? 14° Quomodo Transfig. finem habuit ? 15° Tandem, quid Christus post haec omnia Apostolos facere prohibuit ? Et quare ?

Obiter animadvertite, in illa quaestionum serie summam tradi et **compendium** eorum omnium, quae in Transfig. secundum ordinem temporis evenerint, adeo quidem ut brevis descriptio et explicatio illius facti, tribus Evangelistis collatis et ad concordiam revocatis, in responsis reperiatur.

R. ad 1^m. Secundum M. *sex dies* postquam Christus clare et distincte mortem suam primum praedixerat ; L. autem ait *post fere dies octo*, quia et diem quo Christus de morte sua sermonem facit, et diem ipsius transfigurationis annumerat ; M. vero dies interpositos tantum computat. Ita ss. Hier., Chrys., Aug. *De cons. Ev.* 2, 56. Possumus simpliciter dicere Lucam minus definite loqui, quum addat *fere* : cf. gall. *environ une huitaine de jours après*.

Tres synoptici solerter notarunt tempus, ut nos docerent Christum voluisse speciem gloriae suae exhibere paulo post

primam Passionis annuntiationem, eo certe fine ut discipulos contra scandalum crucis efficacius muniret.

R. ad 2^m. Probabile est transfig. contigisse nocte; puta, circa finem noctis, cum aurora dilucesceret (A Lap.): nam L. refert Apostolos *gravatos* fuisse *somno*; deinde v. 37 scribit eos *sequente die de monte descendisse*. S. Chrys. tamen putat diem fuisse, non noctem.

R. ad 3^m. Locus fuit *mons excelsus*, ad quem Jesus tres ex Apostolis *seorsum*, i. e. separatim ab aliis, proinde *solos* Mc. duxerat. In montem autem ascenderat (vespere, ut videtur) *ut oraret* L., sc. in solitudine per noctem, quod saepius faciebat: et paucos e discipulis secum assumpserat, ceteros ad montis pedem relinquens. Locus autem apte electus erat, tum pro precatione, ex eo quod in monte major sit animi tranquillitas et coeli aspectus liberior; tum etiam pro Transfig., propterea quod (Mald.) Dei gloria in montibus, qui coelo propinquiore sunt et ab hominibus remotiores, plerumque ostendatur. Sic in monte Sina Dei majestatem Moyses contemplatus est, Ex. 19. Videsis quae q. 189 notavi de factis N. T. *in montibus*.

An in monte Thabor?

Jam vero, quod spectat ad montem Transfig., nota s. Lucam dicere *το ορος* cum articulo, adeo ut designetur mons quidam notus, mons ille qui erat ibi. Quis hic fuerit, Evangelistae non definiunt, neque ullus, quod sciam (ait Mald.) satis antiquus et gravis auctor. Traditio, quae montem **Thabor** (1) indicat, non

(1) *Thabor*, qui a tantum leucis distat a Nazareth, orientem versus, situs est « in campestribus, » teste s. Hier. in *Osee* 5, 1, rotundus atque sublimis, et ex omni parte finitur aequaliter. » Dicitur esse *in campestribus*, ideo quod planities Esdrelon, alias Jezrael, immineat (*cette plaine s'étend au sud-ouest du Thabor*). La hauteur du mont Thabor est de 585 m. au-dessus du niveau de la mer, d'après Schubert (cf. Wetz. et Welte, *Dict. ency.*). 610 m., d'après F. Liévin, *Guide*; il ne domine la plaine élevée du S. O. que de 266 m., et celle du N. O. que de 200 m. Mais son isolement lui donne l'apparence d'une montagne qui aurait le double de hauteur. Elle a la forme d'un cône tronqué: le plateau est assez large, puisqu'il mesure environ 20 minutes de diamètre (seulement 550 m. d'après F. Liévin). On y jouit d'une vue superbe (*Winer, *Realwb.*) Le regard s'étend à l'ouest jusqu'au Carmel, au nord jusqu'au Liban (proprement l'*Anti-Liban* ou l'*Hermon*), dont on aperçoit les neiges perpétuelles. C'est un des endroits les plus délicieux de la Terre-Sainte. En contemplant ses magnificences, Mgr Mislin *Les Lieux Saints* fut pris d'un saint enthousiasme. Schubert *Reise III*, 175 ita scribit (verbo ex germ): « Comme l'or est le plus brillant des métaux, le Thabor est le plus beau des monts de la terre: semblable à la goutte de rosée qui, suspendue à une feuille verdoyante, reflète dans son clair cristal l'azur du ciel et les rayons du soleil, le mont Thabor s'élève au-dessus des vertes plaines d'Esdrelon, et les souvenirs que réveille l'ombre de ses chênes, sont plus doux que les rayons du soleil et l'azur des cieux réfléchis dans la goutte de rosée. Mais, même sans ces merveilleux souvenirs, l'impression naturelle, que produisent sur les sens la grâce de ce paysage couvert de verdure et de fleurs, et la splendeur de cette immense vue, est toujours l'écho de la parole des Apôtres: *Il fait bon demeurer ici.* » Cf. Allioli, *Bibl. Alterthumsk.* 1^r B. § 93.

ultra sec. IV ascendit. Eusebius († 430), cum montem illum describit, de Transfig. non loquitur; sed eam memorat in *Ps.* 88, 13; et inde a s. Cyr. Jeros. *Cat.* 12, 16 et s. Hier. (*Ep.* 46, n. 12 ad *Marc.*; et *Ep.* 108, n. 13 ad *Eust.* ed. M.) vulgo invaluit opinio ibi contigisse factum illud mirabilissimum. Ista traditio, quam catholici communiter admittunt (Allioli, *Bibl. Alterth.*, Fouard etc.), quamque multi Protestantes recentiores impugnant, ut statim dicemus, admodum confirmatur ex eo quod s. Helena in memoriam Transfig. ecclesiam in monte Thabor aedificare fecerit circa a. 327, ut refert Nicephorus Callistus, *Hist.* 8, 30.

Negat Luc. Brug. (cui favet Estius in Mc.) et plures recentiores (Schegg, Bisp., Fill. etc.), praesertim rationalistae, opinantes (propter v. 21 coll. Mc. 9, 29) Transfigurationem, aliaque omnia quae M. 16, 13-28 narrantur, contigisse in regione Caesareae; ideoque montem cogitant Hermonem (hic est pars meridionalis Anti-Libani), seu potius unum e verticibus ejus meridionalibus, prope Paneam: eo vel magis quod nonnulli contendunt (cf. *W. Smith, *Dict. of the Bible*, a *Tabor*) tempore Christi verticem Thaboris moeniis munitum fuisse.

Conclusio nostra. Objectiones allatae contra opinionem traditionalem satis firmas non videntur ut diuturnam traditionem certo evertant: cf. Mgr Mislin, *Les Lieux-Saints*. Verum quidem est in monte Thabor ab Antiocho a. 218 ante Chr. munimentum aedificatum fuisse, sed oportet supponere illud interea temporis destructum fuisse, quum ex Fl. Josepho discamus tempore belli Judaici ab ipso Josepho montem cinctum fuisse muro: *B. J.* 2, 20, 6 coll. 4, 1, 8; *Vita* 37.

Deinde quae statim post Transfig. narrantur, designant Galilaeam potius quam Gaulonitidem, utpote terram ethnicorum; adstant enim turbae et Scribae Mc. 9, 13, discipuli daemone expellere tentant, certe inter oves domus Israel pro quibus uti debebant potestate sua, M. 10, 6. Porro post Transfig. Jesus versatur in Galilaea hic M. v. 21 (citatus infra ante q. 504).

Verba quidem Mc. 9, 29 et 32 videntur primo intuitu indicare Jesum a Caesarea Philippi venisse Capharnaum, sed possunt sic intelligi: *Inde profecti*, sc. a monte Thabor, *praetergredebantur Galilaeam*, transibant per Galilaeam . . et *venerunt Capharnaum*.

Tandem, cum Thabor a Panea distet itinere 20 horarum, sex dies intermedii (de quibus statim dixi in resp. ad 1^m) abunde sufficiunt.

R. ad 4°. **Tres erant spectatores**: Petrus, Jacobus et Joannes frater ejus; qui selecti fuisse videntur a/ propterea quod ceteris essent potiores, utpote et fideliores et magis a Jesu amati (1): « Coryphaei erant, ait s. Chrys., et aliis praestantiores: Petrus « quod admodum diligeret Chistum, Joannes quod valde diligere-
« tur, Jacobus ex sua cum fratre responsione *Possumus bibere*
« *calicem* (M. 20, 22), et quia implevit id quod dixerat (Act. 12, 2). » Deinde etiam, b/ ideo quod futuri essent testes angoris Dominici in horto Oliv.: decebat enim ut, qui visuri essent Christum in summo tristitiae timorisque affectu, eundem in gloria splendidissima contemplarentur, ne infirmitate ejus et ignominia offenderentur: ita fere s. Chrys. in M. 26, 37.

R. ad 5^m. Piae precationi vacabat Jesus; Apostoli autem *somno erant gravati*, non tamen, ait Bisp. in L., dormiebant, sed erant *vigilantes*. Verum verba L. διαγρηγορευοντες de hanc interpretationem non patiuntur, et vertenda sunt *cum autem evigilassent* e somno (Beel., All.). Secundum sententiam Beel., primum viderunt Jesum se transfigurantem; dein somno gravati dormitarunt, adeo ut Moysen et Eliam accedentes non animadverterent; mox autem expergefacti, eos conspexerunt et colloquium eorum cum Jesu audierunt. Sed L. eos loquentes sistit antequam dicat Apostolos obdormiisse. Praeterea, ut Mald. notat, valde mirum videtur eos somno se tradidisse eo ipso tempore quo splendidum illud Transfig. spectaculum intuerentur. Ideo s. Chrys. putat non verum somnum sed stuporem fuisse.

Nolim tamen a sensu obvio verborum recedere, et praefero in narratione L. quamdam ordinis inversionem admittere: dicam igitur cum A Lap. (in M. 17, 8 et L. 9, 31), Apostolos in somnum incidisse dum Christus oraret, precesque forsitan diu protraheret. Deinde rem ita cogito: absoluta precatione coepit transfigurari *ante eos* M. 2, adeo ut formae mutationem conspexerint; certe fulgor ejus, perstringens oculos eorum, ipsos a somno excitaverat;

(1) Hos Christus prae aliis honoravit: eis cognomina imposuit, eos admisit cum filiam Jairi resuscitavit, testes esse voluit suae agoniae etc. Et peculiari honore digni erant: Petrus, tamquam Apostolorum princeps; Jacobus, quia primus ex Apostolis martyrium subiit; Joannes, quia eminuit virginitate.

mox viderunt Moysen et Eliam, qui, ad Jesum accedentes, cum eo loquebantur de morte ejus futura. A Lapide autem opinatur Apostolos nonnisi postquam Moyses et Elias spectandos se obtulerant, expergefatos fuisse.

Quid Transfiguratio.

R. ad 6^m. Consistit in eo quod Jesus, *dum oraret* L., aliam formam humanam, nempe splendidam et luminosam, induit: *transfiguratus est*, M. et Mc., seu *facta est species vultus ejus altera*: sc. splendida et gloriosa, loco terrenae; sensus non est oris lineamenta mutata fuisse: de cetero nota *vultum* dici pro corpore universo (1). Igitur anima ejus humana, quae erat hypostatice unita Verbo, et visione beatifica fruebatur, nunc transeunter operatur effectum istius unionis connaturalem, sc. corporis glorificationem quam Christus viator his in terris propter finem Incarnationis cohibebat: aliis verbis, natura ejus humana ad paucum tempus exhibuit ea quae pertinent ad dotem *claritatis*. Jesus ergo visus fuit talis qualis nunc sedet ad dextram Patris in humanitate sua gloriosa, talis qualis quondam redibit ad iudicium.

Stricte loquendo, ut observat s. Th. p. 3, q. 45, ubi dedita opera de Transf. scribit, non habuit *dotem* claritatis, quia *dos* nominat quamdam qualitatem *immanentem* corpori *glorioso*: sed corpus Christi tunc nondum factum erat gloriosum et immortale. De dote claritatis, aliisque corporis gloriosi qualitatibus immanentibus, videsis *Comm. nostr. in Epist. Paul.* (6^a ed.) ad 1 Cor. 15, 35-46.

Corpus autem Jesu in Transfig. gloriosa claritate refulsisse, diserte docet M. cum verba *transfiguratus est* explicet per illa: *Et* (particula explicativa, *nimirum*) *resplenduit facies ejus sicut sol*. Practerea, gloria corporis tanta erat ut etiam vestimenta pervaderet: *facta sunt alba sicut nix*, ait M. (seu potius, secundum lectionem probabiliorum in graeco, *sicut lux*); cui concinit Mc. *facta sunt splendentia et candida nimis velut nix, qualia fullo non potest super terram candida facere*.

(1) **Totum corpus clarificatum.** Salmieron et Toletus putant solum Christi *faciem* resplenduisse, quia hanc solum nominant M. et L.; melius autem docent plerique interpretes totum ejus corpus gloria et claritate praeditum fuisse, adeo ut sub *facie* cetera membra intelligantur; igitur *splendor vestium*, de quo loquuntur tres synoptici, cogitandus est emanasse ex corpore totaliter clarificato. S. Ephrem, *de Transf.*: « Facta sunt, ait, vestimenta ejus alba: etenim ostendit Evangelista quod ex toto ejus corpore ejus gloria scaturiit. »

Quam splendidum fuerit illud spectaculum colligere etiam possumus ex eo quod Petrus post annos multos cum magna jubilatione scribat se *speculatorem* fuisse *illius magnitudinis* 2 Pet. 1, 16. Quidam huc etiam referunt J. 1, 14: *Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre*: sed ibi sermo fit generatim de gloria quae in tota Jesu vita resplenduit.

Christus autem, ut videtur, inter transfig. non in aera sublatus fuit, quemadmodum nonnulli pictores, v. gr. Raphael in celeberrima imagine, rem effingunt, sed in terra stetit: hoc enim innuitur (quamvis non certo demonstretur) verbis L. *Viderunt majestatem ejus et duos viros qui stabant cum illo*.

Moyse et Elias, v. 3.

R. ad 7^m. Duo apparuerunt *in majestate* L. *ἐν δόξῃ*, *in gloria*, induti corpore quod simili fulgebat claritate: nempe *Moyse*, cujus anima alienum quoddam assumpserat corpus, sicut angeli hominibus spectandos se offerunt. Suarez, q. 45, disp. 32, opinatur eum apparuisse in proprio corpore ad vitam resuscitato, et statim postea mortem iterum obeunte: sed hoc minus probabile est. *Elias* autem, secundum s. Thom. 1. c., proprium gerebat corpus, e loco, in quem curru igneo olim raptum fuerat, huc translatus.

Quare isti duo potius quam alii Jesu adstiterunt?

Quia *Moyse* *Legem* referebat, et *Elias* *Prophetarum* omnium locum tenebat: ita significabatur et Legem et prophetas, i. e. per synecdochen consuetam, omnes V. T. libros, de Christo Messia testimonium reddere. S. Chrys. quatuor alias adducit rationes sequentes:

a/ Ut Christus major prophetis omnibus V. T. demonstraretur, atque adeo falsa deprehenderetur opinio vulgi, de qua M. 16, 14.

b/ Ut legi Mosaicae adversari non diceretur, de quo saepe accusatus fuit.

c/ Ut constaret eum vitae et mortis potestatem habere (eum qui mortuus erat, et eum qui nondum obierat, sibi advocans).

d/ Ut discipuli discerent Moysis et Eliae constantiam in miseriis calamitatibusque tolerandis imitandam esse, utque ita ad cruciatus tum proprios tum magistri sui melius essent praeparati.

Sed quomodo Apostoli Moysen et Eliam, quos numquam vide-

rant, cognoverunt? R. Vel ex eorum colloquio cum Jesu (Theoph.), vel ex interiore Dei illustratione (Tert. *Adv. Marc.* 4, 22).

Loquuntur de morte Jesu.

R. ad 8^m. *Dicebant excessum* (ἐξόδον) quem Hierosolymis completurus erat L., i. e. mortem quam ibi passurus erat nuntiabant. Notatu dignum est, colloquium fieri de profundissima Christi ignominia, eo ipso tempore quo summa ejus gloria splendescat: haec est autem ratio atque oeconomia divinae Providentiae, tum in Christo quum in discipulis ejus, ut ista duo in terris semper conjungantur. Ex filis *rectis* et *transversis* textitur vitae mortalis tela.

Quid Petrus gaudio elatus.

R. ad 9^m. *Cum discederent* L., i. e. cum in eo essent ut discederent, cum Jesum jam salutarent et valere juberent, quasi profecturi, Petrus, qui eos abire dolebat, eosque semper ibi manere cupiebat, dixit Jesu v. 4: *Domine, bonum est nos* etc. Loco dixit, M. et Mc. habent *respondens*, quod per hebraismum sign. *loqui exorsus*, data occasione, nempe cum videret eos profecturos esse. *Tabernacula*, tentoria e ramis frondibusque arborum (novimus aliunde in monte Thabor magnam fuisse silvam). Petrus cum Christo requiescere cupiebat; sed hoc nonnisi post mortem fieri poterat: ideo ad ipsum clamat s. Aug. S. 78, ed. M.: « Descende, Petre, descende laborare « in terra; descende, praedica verbum, insta opportune etc. »

R. ad 10^m. *Non sciebat quid diceret* L.; erat quasi extra se raptus, tum admirationis felicitatisque sensu, tum etiam magno timoris stupore (Mc. *timore exterriti*). Atque ideo non considerabat, illis, qui tam gloriosi essent, opus non esse tabernaculis. Obiter animadvertamus egregiam Petri indolem, ardentem quidem sed nobilem et simplicem, suique ipsius plane immemorem. Apostolus ille non loquitur, et non cogitat quidem de tentorio pro se suisque sociis. Attamen, ut notat s. Hier., quia imprudenter interrogaverat, responsum non meretur.

Scena mutatur.

R. ad 11^m. V. 5. Dum haec loquebatur Petrus, *ecce* mutata fuit scena: *nubes enim lucida obumbravit eos*, non omnes, et spectatores

et actores (ut videtur quibusdam), sed Jesum, Moysen et Eliam; nubes, inquam, sese diffudit super eos eosque circumdedit, adeo quidem ut *nube* illa obtegerentur, et eam *intrare* viderentur L.; isti itaque tres e conspectu Apostolorum evanuerunt. Nubes *lucida* quidem, non vero *lux* erat, adeoque eos *obumbrare* et abscondere poterat.

Vox de nube i. e. de coelo.

R. ad 12^m. Audita est ab Apostolis (M. *audientes*, 2 Petr. 1, 18 *hanc vocem nos audivimus*) *vox de nube*, seu, ut ait s. Petr. in ep., *vox de coelo*. Idem est *de nube* et *de coelo*, quia nubes de coelo descendere visa fuerat; vel potius, quia majestas coelestis, sc. Deus, in ea latebat. Ista enim nubes signum erat divinae praesentiae, quasi Dei vehiculum, sicut *Schechina* (talmud. שְׁכִינָה, a rad. hebr. שָׁבַן *habitavit*, quasi *habitatio Jehovae* inter homines: cf. Gesen. *Lex.*), seu nubes quae, secundum Rabbiorum placita, super oraculum Arcae inter binos Cherubinos per miraculum semper conspiciabatur, et Deum solio illo sedentem involvebat (istorum vero opinio nititur Lev. 16, 2); sicut nubes, qua Moyses in Sinai circumseptus fuit; sicut columna nebulae, quae super Tabernaculum pendebat, cum Israelitae in solitudine essent, etc. Vide statim dicenda q. 498.

Porro *vox* illa *dicebat: Hic est Filius* etc., eratque vox Dei Patris, qui, ut in baptismo Jesu fecerat (supra 3, 17), praeclarissimum de divino ejus munere testimonium reddebat; cum hac tamen differentia, quod nunc addat *Ipsam audite*, in quibus verbis videtur esse recordatio Deut. 18, 15. *Audire* valet hic credere et obedire ei.

Vox autem, secundum s. Chrys., facta est postquam discesserant seu potius evanuerant Moyses et Elias, ut dubium non esset eam de solo Jesu loqui. Sed haec observatio innuit solos Moysen et Eliam nube obtectos fuisse, quum tamen probabilius sit etiam Jesum nubem intrasse; eo vel magis quod nubes fuerit Majestatis divinae signum et imago. De cetero nullum Apostolis poterat esse dubium quin verba *Hic est* etc. ad solum Jesum referrentur.

De nube autem venit vox illa, quia, ut notat idem s. Doctor, solet Deus in nube apparere; confer statim dicenda, q. 498. S. Ambr. videt hic figuram ss. Trinitatis, ut in baptismo Christi:

Pater est in voce, Filius in corpore fulgente, Spiritus s. in nube. *Nubes* obumbrat, et refrigerat, et fecundat: ideo quod dicit L. 1, 35 *virtus Altissimi obumbrabit tibi*, idem plane significat ac verba *Spiritus s. superveniet in te*.

Apostoli timore correpti.

R. ad 13^m. Quando Petrus verba, quae statim recitavi, protulit, quasi extra se raptus erat (*non sciebat quid diceret*), praesertim prae timore quo et ipse et alii duo afficiebantur (*erant timore exterriti* Mc.); cum autem nubes lucida Jesum, Moysen et Eliam involvit, notat L. Apostolos rursum *timuisse*; denique, postquam vocem de nube audiissent, magis quam antea timuerunt (*timuerunt valde* M. v. 6), et exanimis vel semianimis *cecidērunt in faciem suam*. « Humana fragilitas, ait s. Hier., conspectum majoris gloriae ferre « non sustinet, ac toto animo ac corpore contremiscens ad terram « cadit. » S. Ephrem *H. de Transf.* opinatur vocem illam fuisse tonitruum terribile, terramque tremuisse; certe id addit ut explicet timorem ingravescentem Apostolorum. —

Tactu Jesu levantur metu.

Ad 14^m. Vixdum vocem audierant atque in faciem ceciderant, cum nubes evanuit, et Jesus inventus est solus L., nempe in forma sua terrestri quam subito redintegraverat; eodem momento accedens ad eos v. 7, tetigit eos, sicut solemus exanimis ut ad se redeant tangere, et dixit *Surgite et nolite timere* v. 8. Levantes autem oculos, et Mc. circumspicientes, neminem praeter Jesum viderunt.

Tacere jubentur, v. 9.

Ad 15^m. *Nemini*, ait Jesus, *dixeritis visionem* (*visio* hic non sign. internam rei ostensionem, nam gr. est ὁρασις, ea quae viderant, ut Mc.), *donec Filius hominis a mortuis resurgat*. Quanto enim majora de illo narrarentur, ut animadvertit s. Chrys., tanto majus inde fieret scandalum crucis. Cui fere concinit s. Hier.: « Non vult, « inquit, hoc in populis praedicari, ne et incredibile esset pro rei « magnitudine, et post tantam gloriam apud rudes animos sequens « crux scandalum faceret. » S. Hier. dicit hoc *in populis* praedicari

non posse: opinatur autem Mald. ne ceteris quidem Apostolis id narrandum fuisse; cui plane favet Mc., qui scribit Apostolos praecepto Jesu obtemperasse *et verbum continuisse apud se*. Postea vero, cum semel ad vitam redisset Salvator, animorum offensio jam non erat timenda, atque id temporis nemo certe hoc miraculum ut incredibile irridere poterat.

Q. 497. Quare Christus transfigurari voluit?

R. Primam rationem affert Ven. Beda *in Mc.* 8, 39: « Pia provisione factum est, ait, ut Apostoli, contemplatione semper manentis gaudii, tametsi raptim atque ad breve momentum delibata, fortius instantia seculi transeuntis adversa tollerent. »

2º Transfiguratus est Dominus, inquit s. Leo *serm. de Transf.* « Ut de cordibus discipulorum crucis scandalum tolleretur; nec conturbaret eorum fidem voluntariae humilitas passionis, quibus revelata esset absconditae excellentiae dignitas. » Ideo Salvator mortem suam statim antea M. 16, 21 praedixerat; ideo etiam in ipsa transfig. sermo fiebat *de excessu quem completurus erat in Jerusalem*.

3º « Ut totum corpus Christi (Ecclesia), pergat ib. s. Leo, agnosceret quali esset commutatione donandum, et ejus sibi honoris consortium membra promitterent, qui in capite praefulsisset. »

Conclusio moralis ex s. Chrys. Felices praedicamus Apostolos illos; verum a nobis pendet ut multo feliciores illis quondam evadamus, et Christum in coelis per visionem beatificam perpetuo contemplemur. Petri voluptas erat dumtaxat parvula mica et quasi guttula immensae illius felicitatis, qua gaudebunt Sancti, cum *inebriabuntur ab ubertate domus tuae* (o Deus), *et torrente voluptatis potabis eos* Ps. 35, 9. Imo vero, ut statim diximus cum s. Leone, sperare possumus fore ut corpus nostrum aliquando splendeat sicut corpus Christi: quod enim in capite praefulsit, hoc et membra participant.

(Brevis excursus) Deus in nube.

*Q. 498. Occasione *nubis* lucidae, ex qua venit vox Dei, petitur 1º ut alia quaedam Scripturae loca, quae narrant Deum *in nube* fuisse praesentem, indicentur; 2º ut ratio reddatur quare Deus *in nube* de coelis descendere tam saepe voluerit.

R. ad 1º. Cum Hebraei ex Egypto egressi sunt, *Deus eos praecedebat per diem in columna nubis* etc. Ex. 13, 21 et 22; coll. ib. 14, 24; et Num. 14, 14, ubi diserte dicitur Deum *in nube* praesentem fuisse. E *columna nubis* Deus cum Moyse loquitur, Ex. 33, 9. Quando Deus Israelitis misit coturnices et manna pluit, dicitur Ex. 16, 10 *Respexerunt ad solitudinem, et ecce gloria Domini apparuit in nube*. Ex. 19, 9-18 in monte Sina Deus adfuit *in caligine nubis*. Ex. 40, 32-36 *nubes*, quae imago erat divinae praesentiae, et quasi vehiculum ipsius Dei, pendebat super Tabernaculum, quotiescumque sistendum erat, et quando progredi oportebat, Israelitarum agmen antecedeat: nocte autem *nubes* illa erat ignea. In consecratione porro Templi Salomonici 3 Reg. 8, 10, *nebula* seu gloria Domini implevit totam domum. Ps. 103, 3 *Qui ponis nubem ascensum tuum*. Ps. 96, 2 *Nubes et caligo in circuitu ejus*. Is. 19, 1 *Dominus ascendet super nubem levem*. In celeberrima visione Ezech. 1, 4 sqq., Deus *nube*

vehitur. Apparitiones Dei super Propitiatorium Arcae (*Schechina*, p. 558) etiam erant *nebula* circumdatae. Pariter apud M. 24, 30 praedicitur Filium hominis in *nubibus* coeli ad iudicium extremum venturum esse (cf. Dan. 7, 13), etc.

Quid sign. nubes? Triplex ejus aspectus. R ad 2^{am}. Plerumque nubes intelligitur *caliginosa*, atque ea utitur Deus, ut indicet se incomprehensum esse, adeoque nos doceat naturam divinam mysteriis plenam esse, quasi nubibus obvolutam. Illic autem *lucida* erat nubes, ut rei quae agebatur, i. e. Christi gloriae Transfigurationique, conveniret (Mald.); vel « quia non terrere, sed docere volebat (s. Chrys.). » Quandoque nubes, in qua Deus latet, *procellosa* est et fulmina emittit, ut terribilissima potentia, quam Deus exerit contra inimicos, significetur.

S. Chrys. quasi figuram novi et veteris Test. in varia nubis divinae natura videt. In monte Sinai, Deus nube *caliginosa* et *procellosa* sese involvit, quia lex illa et umbris et terroribus plena erat: in nova vero lege *lucidam* amoenamque adhibet nubem, quia lex nova tum veritatis splendorem quam jucunditatem charitatis affert. Noto tamen accuratorem fuisse congruentiam, si Evang. de timore Apostolorum locutum non fuisset.

§ 30 CONTINUATUR.

ELIAS, QUI SUPREMO MUNDI TEMPORE VENTURUS EST, FIGURAM GERIT JOANNIS B.: 17, 10-13.

Præced. vide ante q. 496.

M. 17, 10. Et interrogaverunt eum discipuli, dicentes: Quid ergo Scribae dicunt quod Eliam oporteat primum venire? ¹¹ At ille respondens, ait eis: Elias quidem venturus est, et restituet omnia. ¹² Dico autem vobis, quia Elias jam venit, et non cognoverunt eum, sed fecerunt in eo quaecumque voluerunt. Sic et Filius hominis passurus est ab eis. ¹³ Tunc intellexerunt discipuli, quia de Joanne Baptista dixisset eis. ¹⁴ Et cum venisset ad turbam etc. *Ante q. 500.*

Mc. 9, 10. Et interrogabant eum, dicentes: Quid ergo dicunt Pharisei et Scribae, quia Eliam oportet venire primum? ¹¹ Qui respondens, ait illis: Elias, cum venerit primo, restituet omnia: et quo modo scriptum est in Filium hominis, ut multa patiatur et contemnatur. ¹² Sed dico vobis quia et Elias venit (et fecerunt illi quaecumque voluerunt sicut scriptum est de eo.

Analysis. Si ista Christi verba in sensu obvio sumamus, ut decet, duas assertiones distinctas in eis reperiemus: 1° positive praedicitur Eliam venturum esse ut restituat omnia, certe in fine saeculorum, tamquam praecursorem alterius Christi adventus; quod a Malachia, ut videtur, praedictum etiam fuit. 2° Jesus simul docet Eliam figuram gerere Joannis B., qui priorem Christi adventum praeparavit.

V. 10. *Ergo*: quis est nexus cum praecedentibus? Varii varia censent; s. Chrys. nullam videtur ponere connexionem, cum dicit: « Si hic esset Christus, aiunt Scribae, oportuit Eliam praecedere. » Sed non licet ita praetermittere adv. *ergo*. Ideo sequens sententia

probabilior videtur: Loqueris v. 9 de resurrectione tua a mortuis; tunc sane adveniet regnum tuum gloriosum; atqui Scribae dicunt oportere ut Elias primum veniat: quomodo *ergo* Elias tam cito evanuit in transfig. tua? Quomodo non mansit in terris, ut homines ad regnum tuum gloriosum praepararet? Apostoli omnino persuasi erant Jesum esse Messiam, sed nondum probe intelligebant adventum Christi gloriosum futurum esse in fine seculorum, non autem in ejus resurrectione. Supponimus *discipulos* illos, qui interrogaverunt Jesum, esse tres illos Apostolos qui testes fuerant Transfigurationis; nam, ut supra notavimus q. 496 ad 15^m, opinamur illos locutos non fuisse aliis Apostolis de Transf. et proinde de apparitione Eliae.

Elias vere redibit quondam.

Q. 499. 1° Quis praedixit Eliam prophetam ante alterum Christi adventum in terras rediturum esse? Ob quem finem redibit iste? 2° An Christi verba M. 17, 12 *Elias jam venit* cum praedictione illa non pugnant?

R. ad 1^m. Jesus hoc satis clare praedixit hic apud M. v. 11 et apud Mc. v. 11, nam verba *restituet omnia* de Joanne B. intelligi nequeunt, siquidem hic nonnisi a paucis acceptus fuit, ut ait ipsemet Salvator *non cognoverunt eum*.

Quod autem Christus hic praedixit, videtur jam fuisse praedictum in V. T.: etenim Malachias 4, 5, secundum interpretationem probabiliorem loquitur de vero Eliae reditu ultimis mundi temporibus, cum ait eum venturum esse, ut *convertat cor patrum ad filios et cor filiorum ad patres*. Sensus est: Elias efficiet ut homines tunc viventes sanctos viros veteris Test., et in specie ut Judaei proavos suos, patriarchas, imitentur, et fiant digni eorum filii: aliis verbis, veniet Elias ut per praedicationem suam christianos omnes et praesertim Judaeos ad vitam sanctam, quam ducebant patres eorum, promoveat. Quare alibi de eo dicitur fore ut leniat *iracundiam Domini* Eccli. 48, 10: atque adeo ipse *restituet omnia*, inquit M. hic. Igitur venturus est ut homines ad poenitentiam vocet, ad magnum sanctitatis fervorem excitet, et ita ad alterum Christi adventum praeparet.

S. Chrys. et s. Th. verba *restituet omnia*, vel Eccli. 48, 10

restituet tribus Jacob, intelligunt de sancta Judaeorum conversione ad fidem extrema mundi aetate: sed sensus videtur magis generalis, de praeparatione mundi universi ad alterum Christi adventum; quae quidem praeparatio includit, praeter alia, Judaicae gentis conversionem (de hac autem cf. M. 23, 39, et Rom. 11, 25 sq. in Comm. nostro).

Igitur, adhaeremus sententiae ss. Patrum, quae communis est inter theologos, Eliam verum in fine mundi personaliter reditum esse in terras.

De reditu autem et missione Eliae, cui adjugetur alius, secundum antiquam Patrum traditionem communemque fidelium opinionem, sc. Henoch ⁽¹⁾ (non Moyses, ut vult Mald.), multi cum s. Aug. *Serm.* 299 intelligunt Apoc. 11, 3-13, ubi agitur de duobus *testibus a Bestia* occidendis (vide A Lap.); plures tamen dubitant, ut Beel. etc.; quidam etiam aperte negant, ut Reinke de quo in q. 1150 dicemus.

R. ad 2^m. Praedictionem illam haudquaquam excludunt, quum Christus statim antea dicat: *Elias quidem venturus est et restituet omnia*, quibus verbis diserte docet Eliam iterum venturum esse (nota fut. *restituet*); ergo, quando addit *Elias jam venit*, de vero Elia ad Eliam typicum transit. Loquitur enim de Joanne B., cujus figura est Elias: nam sicut hic ultimum Christi adventum praeparabit (s. Chrys.), ita ille praecursor fuit prioris; igitur Joannes erat Elias *in spiritu et virtute* L. 1, 17, non in persona. S. Aug. *In Joan.* 1, 21: « Quomodo, ait, duo adventus judicis, sic duo « praecones... Hoc erit in secundo adventu Elias quod in primo « Joannes... Tunc Elias per proprietatem Elias erit, nunc per « similitudinem Joannes erat. » Loco *Elias quidem venturus est*, graece habetur *venit ἐρχεται*: sed praesens valet hic futurum, certo *venturus est*, secus non quadraret cum futuro *restituet*.

Verba autem parallela s. Marci satis obscura sunt. Ea autem sic interpretamur, secundum graecum: *Elias, cum primum venerit*, (*primum* i. e. ante Messiae adventum), *restituit* (praes. pro futuro *restituet*, quod ap. M. legitur) *omnia*; et, si contendunt Scribae verum Eliam in persona debuisse praecedere adventum Messiae,

(1) De Henoch cf. Hebr. 11, 5 in *Comm. nostr. epist. Paul.* (6a ed.).

quomodo scriptum est apud Prophetas de Messia, ipsum multa passurum esse et contemptui habendum ? ⁽¹⁾ Hoc non quadrat cum iis quae de Elia praedicta fuerunt, nempe ipsum venturum *ad restituenda omnia*, ergo ante *gloriosum* Messiae adventum. Oportet igitur admittere Eliam in persona venturum esse, quando Messias in fine mundi redibit; tunc enim non humilis et contemptibilis erit ut prius, sed gloriosus et triumphans. Iste autem, qui priorem Messiae adventum praecedit, est Joannes B., utpote qui in spiritu et virtute Eliae venerit. Ita verba Marci intelligimus.

12. *Non cognoverunt eum*, eum agnoscere noluerunt, *sed fecerunt* etc., i. e. ex malitia, ex mera pravitate (*quaecumque voluerunt* sc. pessime) eum male habuerunt atque occiderunt. Herodes quidem hoc fecit, ut supra vidimus; sed Scribae forsitan ipsum excitarunt ad hoc ut Joannem in carcerem conjiceret, et certe neci ejus applauserunt; imo vero probabile est quosdam ex ipsis convivio Herodiano adfuisse assentatores. Possumus etiam dicere verba Jesu *non cognoverunt sed fecerunt* generatim intelligenda esse de Judaeis perversis, inter quos erant Herodes, Herodias, aulici etc.

DISSERTATIO SCRIPTURISTICA.

De Elia postrema mundi aetate redituro.

Ex dictis liquet, verba Christi, hic apud M. *Elias quidem venturus est et restituet omnia*, quemadmodum verba Malachiae 4, 5, ad quae Jesus respicit, intelligenda esse secundum opinionem nostram de vero Eliae reditu in terras circa ultima mundi tempora.

Hoc tamen negant, vel in dubium vocant plures, v. gr. Bergier ⁽²⁾ (*Dict.*, Elie), Reinke (*Der Proph. Malachi*, Giessen 1856), qui alios multos adducit suae opinionis patronos, sc. s. Ephr., Burgens., Ariam (Vatabl.), *Clarum, *Braun, Jahn, Scholz, Ackerm., Dereser, faventibus Calmet et Schegg. Isti verba Malachiae ad Joannem B. et ad priorem Christi adventum referunt.

(1) Nota in Vulg. non haberi interrogationem, et sensum esse adhuc magis obscurum.

(2) Bergier eousque procedit, ut ipsum factam futuri reditus Eliae impugnet: hac autem in re habetur, ait Bellarm. *De Rom. P.* 3, 6, *haeresis, vel haeresi proximus error*. Pariter Suarez in 3 p., d. 55. sect. 2 affirmat *de fide* esse, aut *fidei valde proximum*, Henoch et Eliam in fine mundi redituros esse. Nihil tamen in cat. Conc. Trid. ea de re dicitur. Nihil etiam in Praelect. theol. Perrone invenio. Ideo opinor ego affirmationem Bellarmini et Suarezii nimis rigorosam esse.

Quum autem Reinke quaestionem scripturisticam longe lateque tractaverit, utile erit 1° argumenta ejus breviter indicare, 2° eorum vim decernere et conclusionem nostram declarare. Sed ad vitandam interruptionem hoc remittimus ad calcem in Append. IV Excurs. 39, q. 1150.

§ 31. SANATUR LUNATICUS A DAEMONE POSSESSUS.

17, 14-20.

Exponemus 1° ipsum miraculum; deinde 2° quaestionem annexam quare Apostoli daemonem ejicere non potuerint.

1° NARRATUR MIRACULUM LUNATICI SANATI.

Præced. vide ante q. 499.

M. 17, 14. Et cum venisset ad turbam, accessit ad eum homo genibus provolutus ante eum, dicens: Domine, miserere filio meo, quia lunaticus est, et male patitur: nam saepe cedit in ignem, et crebro in aquam. ¹⁵ Et obtuli eum discipulis tuis, et non potuerunt curare eum. ¹⁶ Respondens autem Jesus, ait: O generatio incredula et perversa, quousque ero vobiscum? usquequo patiar vos? Afferte huc illum ad me. ¹⁷ Et increpavit illum Jesus, et exiit ab eo daemonium, et curatus est puer ex illa hora. ¹⁸ Tunc accesserunt discipuli etc. *Ante q. 502.*

Mc. 9, 13. Et veniens ad discipulos suos, vidit turbam magnam circa eos, et Scribas conquirentes cum illis. ¹⁴ Et confestim omnis populus videns Jesum, stupefactus est, et expaverunt, et accurrentes salutabant eum. ¹⁵ Et interrogavit eos: Quid inter vos conquiritis? ¹⁶ Et respondens unus de turba, dixit: Magister, attuli filium meum ad te, habentem spiritum mutum: ¹⁷ qui ubicumque eum apprehenderit, allidit illum, et spumat, et stridet dentibus, et crescit: et dixi discipulis tuis ut ejicerent illum, et non potuerunt. ¹⁸ Qui respondens eis, dixit: O generatio incredula, quamdiu apud vos ero? quamdiu vos patiar? Afferte illum ad me. ¹⁹ Et attulerunt eum. Et cum vidisset eum, statim spiritus conturbavit illum: et elisus in terram, volutabatur spumans. ²⁰ Et interrogavit patrem ejus: Quantum temporis est ex quo ei hoc accidit? At ille ait: Ab infantia: ²¹ et frequenter eum in ignem et in aquas misit, ut eum perderet. Sed si quid potes, adjuva nos, misertus nostri. ²² Jesus autem ait illi: Si potes credere, omnia possibilia sunt credenti. ²³ Et continuo exclamans pater pueri, cum lacrymis aiebat: Credo, Domine: adjuva incredulitatem meam. ²⁴ Et cum videret Jesus concurrentem turbam, comminatus est spiritui immundo, dicens illi: Sarde et mute spiritus, ego praecepit tibi, exi ab eo: et amplius ne introcas in eum. ²⁵ Et exclamans, et multum discerpens eum, exiit ab eo, et factus est sicut mortuus, ita ut multi dicerent: Quia mortuus est. ²⁶ Jesus autem tenens manum ejus, elevavit eum, et surrexit.

L. 9, 37. Factum est autem in sequenti die, descendentibus illis de monte, occurrit illis turba multa. ³⁸ Et ecce vir de turba exclamavit, dicens: Magister, obsecro te, respice in filium meum, quia unicus est mihi: ³⁹ et ecce spiritus apprehendit eum, et subito clamat, et elidit, et dissipat eum cum spuma, et vix discedit dilanians eum: ⁴⁰ et rogavi discipulos tuos ut ejicerent illum, et non potuerunt. ⁴¹ Respondens autem Jesus, dixit: O generatio infidelis, et perversa, usquequo ero apud vos, et patiar vos? Adduc huc filium tuum. ⁴² Et cum accederet, elisit illum daemonium, et dissipavit. ⁴³ Et increpavit Jesus spiritum immundum, et sanavit puerum, et reddidit illum patri ejus. ⁴⁴ Stupebant autem omnes in magnitudine Dei etc. *Ante q. 504.*

Q. 500. 1° Quodnam contigit miraculum cum Jesus descendisset de monte in quo transfiguratus fuerat? 2° Illud vero cum omnibus rerum adjunctis narra.

R. ad 1^m. Aliquis juvenis, qui erat *lunaticus* i. e. epilepticus, imo *surdus et mutus* Mc., cujus infirmitas non e causis naturalibus oriebatur, sed ex possessione diabolica, sanatus fuit a Christo. De *lunaticis* diximus supra ad M. 4, 24.

R. ad 2^m. Vide Evang. *Sequenti die* L., cum nox illa, in cujus fine probabiliter contigit Transf. esset praeterlapsa, et dies jam plene advenisset, Jesus et tres illi Apostoli, quos solos secum assumpserat, *descenderunt de monte* ad alios discipulos qui ad pedem montis, secundum traditionem in vico *Dabourieh* (olim *Dabrath* vel *Dabereh*), a latere montis occidentali, remanserant. Salvator *vidit* Mc. *turbam magnam circa eos, et Scribas conqui- rentes cum illis* (cum Apostolis), disceptantes certe de hoc quod Apostoli non possent miracula facere sicut magister eorum. Nam, ut statim videbimus, lunaticum cujus historia narratur, ipsi sanare non potuerunt.

Omnis populus Mc., simul ac vidit JESUM, *stupefactus est et expa- verunt*. Quaenam esset causa stupefactionis non dicitur: forte com- moti fuerunt timore per adventum inexpectatum Jesu in media disputatione quam cum ejus discipulis habebant. Sunt qui putent in facie Salvatoris indicium quoddam gloriosae Transfig. adhuc reluxisse, sicut Moyses quando descendit de Sinai Ex. 34, 29 vestigium quoddam refulgentiae in facie retinebat. Sed huic con- jecturae obstat Christum noluisse ut Transf. ejus manifestaretur aliis quam Apostolis spectatoribus, q. 496 ad 15^m. Quidquid sit, stupefactio erat obsequiosa: nam *accurrentes*, cum veneratione *salutabant eum. Et interrogavit eos: Quid inter vos conquiritis?*

Interca temporis accedit ad eum *homo* de turba, et *genibus pro- volutus ante eum*, narrat se discipulis obtulisse *filium unicum* L., *lunaticum* M., *surdum et mutum* Mc. Marcus autem et L. dicunt eum a *daemone possessum*: sed nulla est inter eos repugnantia, siquidem possessio diabolica cum morbo corporali conjungi solebat (cf. q. 1117). Jam vero pater, postquam obiter miserri- num ejus statum graphice descripsisset, addit Apostolos non potuisse sanare eum. Jesus autem videns fidem ejus aliorumque adstantium satis firmam

non esse, eos dure objurgavit; non sane quod taedio superatus esset, aut impatientiae se tradidisset, sed quod efficacius eos monere vellet: *O generatio incredula*, exclamat, *et perversa, quousque* etc. Haec dicta sunt in sententia eorum qui opinantur verba illa satis dura non ad discipulos, sed ad patrem universamque turbam referenda esse: alii aliter sentiunt, ut dicemus in q. seq.

Statim ac puer, jubente Domino, *adductus* L., seu potius *allatus* Mc. fuit ad ipsum, comitali morbo rursum corrui. Daemon, Jesu praesentia iratus, coepit furere et lunaticum vexare.

Tunc Christus duo rogavit a patre Mc.:

a/ *Quantum temporis est ex quo ei hoc accidit?* cui respondit pater *Ab infantia*. Hoc autem petiit, ut miraculi magnitudinem ostenderet. Dein rursum pater addit quaedam de miserrimo filii morbo, certe ut Salvatoris miserationem excitet. Responsum autem concludit hisce verbis: *Sed si quid potes, adjuva nos*, atque ita suam prodit fidei infirmitatem: quamobrem objurgationem Christi *O generatio incredula* etc. etiam in ipsum cecidisse opinamur (vide q. seq.).

b/ Tunc alterum petiit Jesus: *Si potes credere*, filium tuum sanabo: et continuo *exclamans* pater, *cum lacrimis* ait: *Credo, Domine; adjuva* etc.

Certe preci tam humili tamque ferventi annuit Dominus, omnemque abstulit incredulitatem ejus. Atque ideo jussit ut daemon exiret a puero: et exiit, tanta vi *discerpens eum* Mc., ut hic factus sit *sicut mortuus*. Tandem Christus eum manu elevans patri reddidit sanum, *stupentibus omnibus in magnitudine Dei* L., ob potentiam ejus.

Q. 501. Ad quos referuntur severa Christi verba v. 16: **O generatio incredula** etc., probando responsum?

R. Res est controversa et plena dissensionis inter doctissimos. Secundum sententiam s. Chrys. et s. Hier., Lucae Brug., Mald., Beel., Schegg etc., dicta fuere ad patrem pueri, turbam adstantem, Scribas etc., quippe qui, disputantes de Apostolorum impotentia, ipsius Jesu potentiam negassent; imo forte referuntur ad Judaeos generatim, quos Christus jam tot prodigiis ad fidem vocaverat incassum. Bisping vero, post Orig., contendit ad discipulos sermonem fieri, propter sequentes rationes, quas jam recensebo, addito responso secundum priorem sententiam.

1° Daemonem expelli non potuisse, nec patri nec Judaeis culpa dandum: credebant enim illi, utpote qui puerum discipulis obtulissent; sed vitium erat discipulorum, qui fidem satis firmam non habebant, ut aperte dicit M. v. 19; igitur et in ipsos cadere debuit reprehensio. — Sed contra, constat patrem non satis firmiter credidisse: *Si quid potes*, ait Mc. 9, 21. Dein aderant multi alii qui non credebant.

2° Verba *Quousque ero vobiscum? Usquequo patiar vos?* ad eos, qui jam ab aliquo tempore cum Jesu familiariter conversabantur, aptius referri videntur. — Respondetur ea sine ulla vi de gente Judaica (vox generatio favet) intelligi posse.

3° Maldonatus, ait Bisping, sententiam suam confirmat hisce verbis Mc. 9, 18 *Qui respondens ei* (patri, αὐτῷ) *dixit: O generatio* etc.: verba autem illa s. Marci potius contrarium probant; nam lectio probabilior est *eis*, quam habet Vulg., quamque adoptavit *Tisch. in 7^a ed. Obvium certe est istud *eis* ad subst. *discipulis*, quod proxime praecedit, referre; quo posito, verbum *respondens* non stricte sumitur, sed, ut saepius, significat *verba faciens ad*, *loquens ad*: adeo ut ex eo concludi nequeat quaestionem praecessisse. Ita Bisping. — Verumtamen nihil impedit quominus pronomen *eis* referamus ad verba *unus de turba*, proinde dicamus illud de turba intelligi. Tunc *respondens* stricto accipitur sensu.

4° Tandem objurgatio illa nimis dura ut in discipulos cadat haberi nequit, quum et alibi Christus eos severe allocutus fuerit: *Vade retro, Satana*, inquit Petro; discipulis vero Emmaus: *O stulti*, ait, *et tardi corde ad credendum* etc. — Sed quando eos ita reprehendebat, solus cum ipsis erat: atque etiam in loco nostro M. de ipsorum tarditate ad credendum locutus est *secreto*, cum domi essent, v. 18.

Conclusio. Haec eo inter utramque sententiam: quando totus contextus ligitur, sponte prosilit sententia Bisp.; sed interpretes majores et plures alteram tenent. Knab autem utramque sententiam conjungit, et opinatur verba ad discipulos et simul ad turbam referri.

V. 17. *Increpavit illum Jesus*: non juvenem, sed daemonem a quo erat possessus.

2º QUARE APOSTOLI DAEMONEM EJICERE NON POTUERINT.

Præced. vide ante q. 500.

M. 17, 18. Tunc accesserunt discipuli ad Jesum secreto, et dixerunt: Quare nos non potuimus ejicere illum? 19 Dixit illis Jesus: Propter incredulitatem vestram. Amen quippe dico vobis, si habueritis fidem, sicut granum sinapis, dicetis monti huic, Transi hinc illuc, et transibit, et nihil impossibile erit vobis. 20 Hoc autem genus non ejicitur nisi per orationem et jejunium. 21 Conversantibus etc. *Ante q. 501.*

Mc. 9, 27. Et cum introisset in domum, discipuli ejus secreto interrogabant eum: Quare nos non potuimus ejicere eum? 28 Et dixit illis: Hoc genus in nullo potest exire, nisi in oratione et jejunio.

Q. 502. Quas ab causas Apostoli daemonicum illum lunaticum liberare non potuerunt?

R. Propter duplicem causam:

1º Propter *incredulitatem* ἀπιστίαν (alia lectio ὀλιγοπιστίαν *parvam fidem* est in paucis coccidibus) i. e., ut patet ex seq., fidei debilitatem; quia fidem non habebant *grano sinapis* similem, fidem veram et efficientem, ne minimam quidem talis fidei partem (cf. q. seq.). De cetero intelligitur hic (cum s. Chrys. contra Mald.) fides miraculorum, cujus imperfectio certe oriebatur ex quodam defectu fidei stricte dictae in Jesum, i. e. fidei istius quae virtus est theologica (Beel.). Hoc ultimum, spero, iram Maldonati, qua in sententiam s. Chrys. invehitur, sedabit. Profitemur enim cum Suares *De fide*, disp. 8, sect. 1, in fide miraculorum actum fidei theologicae comprehendere.

2º Propterea quod non adhibuerant *orationem et jejunium*. Genus enim daemoniorum, quod expellere oportebat, tale erat, i. e. tam perversum tamque potens (non enim omnes daemones eadem polent nocendi potestate), ut, si fides precatione et jejunio nutrita et suffulta non esset, istud ejici non posset (1). S. Chrys. per *hoc genus* cunctos intelligit daemones; sed priorem sententiam, quam tradunt s. Hier., Mald., Luc. Brug., Klofutar etc., praefero, quia sensus ille verborum obvius est et naturalis. Notat s. Chrys. *jejunii* semina a Jesu in discipulorum animum jam spargi.

(1) **Vis magna in tribus.** « Dum docet, ait s. Hier., quomodo nequissimus daemon possit expelli, omnes instituit ad vitam » Et certe *precationi cum jejunio* conjunctae maxima est in re salutis vis et efficacia. Potestas autem ejus adhuc crescit, si et *eleemosyna* addatur. Tria illa solent connecti in Scriptura: videsis supra annot. ad M. 6, 1, et q. 154. De oratione cf. infra q. 708: ibi sub litera g/ praecaram recitavi annotationem s. Chrys. de vi orationis cum jejunio.

Fides quae montes transfert.

Q. 503. V. 19. 1° Quid intelligitur per *fidem sicut granum sinapis*? 2° Quid hujusmodi fides efficere potest secundum Christi doctrinam? 3° Sed Apostoli tale quid non fecerunt. 4° Da exemplum ex vita alicujus Sancti.

R. ad 1^m. Multi (Orig. in M. 4, s. Hier., s. Aug. *Quaest. Ev.* l. 1. 1) intelligunt fidem tam vivacem et efficacem, tam ardentem et vehementem, quam granum sinapis, cui magna inest vis; siquidem, minimum cum sit, in magnum excrescit fruticem, adeo ut volucres coeli in eo requiescant (M. 13, 32). Ergo magna est fides, ait s. Hier., quae grano sinapis coaequatur. Sed obstat rem parvam cum isto grano comparari solere, ut M. 13, 31; obstat quoque oppositio inter *granum sinapis* et *montem*. Igitur mihi magis arridet sententia Mald., Beelen etc., qui explicant de fidei parvitate, hoc sensu: si fidem vel minimam (modo vera sit fides, fides non *haesitans*, M. 21, 21, fides qualis Apostolos deceat) habueritis, miracula etiam maxima et inaudita perficietis. Verum, cum All. et Bisp., sententiam illam paululum corrigendam opinor, adeo ut prior interpretatio non excludatur, nempe (cum s. Chrys.): minima vis (*quantité*) fidei vivacis et efficacis, fidei vividae et verae, sufficit ad rem maximam operandam: imo *nihil impossibile* est hujusmodi fidei, quantumvis inauditum videatur.

Objicitur 1 Cor. 13, 2 *Si habuero omnem fidem*, i. e. maximam fidem, *ita ut montes transferam* etc. Sed fides illa, quam Christus minimam in genere suo dicit, in se tamen, attenta hominum infirmitate, maxima est, ut ait s. Paulus, quum tam vivax tamque efficax sit ut ingentissimum perficiat miraculum.

R. ad 2^m. Qui talem habet, dicet (ubi gloria Dei vel hominum salus id requirunt, secus temeritas foret) *monti huic* (montem vicinum digito ostendit Jesus): *Transi hinc illuc, et transibit* M.; pariter dicet *arbori moro*: *Eradicare et transplantare in mare, et obediet ei*, L. 17, 6. Locus parall. est M. 21, 21 *Si habueritis fidem et non haesitaveritis* (si fidem firmam habueritis),... *et si monti huic dixeritis: Tolle et jacta te in mare, fiet*. Jesus dat exempla quae vix se offerre possunt, ut animis fortius inculcet hanc veritatem, quam subjungit: *nihil quod rationabiliter petitur impossibile erit vobis*. S. Hier.

per *montem* intelligit daemonem, hic, ut alibi interdum, allegoricas Origenis interpretationes nimis secutus.

R. ad 3^m. S. Chrys. respondet eorum miracula omnia scripta non esse; si autem non fecerint, rationem esse quod hoc necesse non fuerit; tandem majora miracula ab ipsis patrata fuisse, v. gr. cum mortuos excitarunt. Ceterum, locutio de *monte transferendo* videtur proverbialis: sign. magnam superare difficultatem, obstaculum gravissimum amovere: 1 Cor. 13, 2 *ita ut montes transferam*. Sensus igitur est simpliciter: *nihil impossibile erit vobis*, ut addit Christus, et otiosum est inquirere cur Apostoli montes non transtulerint.

R. ad 4^m. S. Greg. Thaum., Neocaesareae Episc., tali fide animatus preces fudit, et montem templi fabricam impediens alio transtulit: ut narrat s. Greg. Nyss. in ejus vita, et Eus. H. E. 7, 25. De eodem miraculo mentionem facit etiam s. Greg. M. *Dial.* 1, 7.

§ 32. CHRISTUS ITERUM MORTEM SUAM APERTE PRAEDICIT: 17, 21 et 22.

Praeced. vide ante q. 502.

M. 17, 21. Conversantibus autem eis in Galilaea, dixit illis Jesus: Filius hominis tradendus est in manus hominum: ²² et occident eum, et tertia die resurget. Et contristati sunt vehementer. ²³ Et cum venissent etc.

Mc. 9, 29. Et inde perfecti praetergredebantur Galilaeam: nec volebat quemquam scire. ³⁰ Docebat autem discipulos suos, et dicebat illis: Quoniam Filius hominis tradetur in manus hominum, et occident eum, et occisus tertia die resurget. ³¹ At illi ignorabant verbum: et timebant interrogare eum. ³² Et venerunt Capharnaum etc. *Ante q. 508.*

L. 9, 44. Stupebant autem omnes in magnitudine Dei: omnibusque mirantibus in omnibus quae faciebat, dixit ad discipulos suos: Ponite vos in cordibus vestris sermones istos: Filius enim hominis futurum est ut tradatur in manus hominum. ⁴⁵ At illi ignorabant verbum istud, et erat velatum ante eos ut non sentirent illud: et timebant eum interrogare de hoc verbo.

OEconomia divinae sapientiae.

Q. 504. *Ostende rerum adjuncta, in quibus haec altera praedictio facta est, sapientissime a Deo ordinata fuisse.*

Ex L. patet Christum de morte sua Apostolis locutum fuisse, quando omnes mirabantur in omnibus quae faciebat. Deinde haec praedictio haud diu post gloriosam Jesu transf. facta est, ut etiam ex L. colligitur (M. et Mc. tempus minus definiunt). Tres ex

Apostolis magnificum illud viderant spectaculum; imo, secundum quorundam opinionem, ejus notitia ad ceteros Apostolos pervenit (multi autem aliter opinantur: vide q. 496, ad 15^m). Atque adeo Apostoli ad hanc tristem praedictionem absque perturbatione excipiendam jam praeparati erant.

Forte etiam Jesus temperare volebat sensa nimii gaudii vel superbiae, quibus afficiebantur, cum viderent per magistri miracula omnium admirationem excitari. Hoc innuit pronomen *vos* apud L., *Ponite vos in cordibus vestris* quae nunc dicturus sum: illi de turba mirantur meam potentiam, neque aliud cogitant; *vos* autem debetis scire et memoria tenere hanc potentiam non impedituram quominus magnas quondam patiar ignominias. Quando primum eadem de re sermonem habuit M. 16, 21, etiam versabatur in talibus rerum adjunctis, quae plenam de magistri dignitate fiduciam, forsitan etiam aliquam superbiam, Apostolis ingerere facile potuissent: praecesserat enim praeclarissima illa Petri professio *Tu es Christus Filius Dei vivi*.

Q. 505. Hanc alteram praedictionem expone.

21. *Conversantibus* (συντρεφόμενοι, quod hic verti non potest *redcuntibus*) *cis in Galilaea*: quando Salvator nondum reliquerat Galilaeam, in qua tunc praedicabat (secundum sententiam eorum qui dicunt Jesum in Thabor fuisse transfiguratum); vel (si admittamus Transf. prope Caesaream Philippi contigisse), quando erat adhuc in Galilaea, per quam transibat ut Hierosolymam pergeret: ergo antequam versaretur in Judaea, quo iturus mox erat ut pateretur, M. 19, 1. Jesus, teste Marco, cum solis discipulis secreto (*nec volebat quemquam scire* quo iret, fortasse ne per turbas detineretur iter ejus in Judaeam) profectus erat a regione illa ubi Transf. facta fuerat, et percurrebat Galilaeam: παρεπορεύοντο *praetergredebantur* seu *transibant*, gall. *ils passaient à travers la Galilée*; alii ita: *a latere* παρεξ *Galilaeae incedebant*, gall. *ils longeaient la Galilée*: obiter nota haec Marci verba favere opinioni illorum, qui prope Caesaream Transfig. collocant (cf. q. 496 ad 3^m). Jam vero, dum versabatur in Galilaea M., paulo postquam a monte Transfig. recesserat, ut patet ex L., praedictionem antea jam factam repetit.

Sed minus distincte loquitur, nullaque detegit nova rerum adjuncta.

Tradendus est : a quo ? a Juda proditore in manus Judaeorum, vel a Judaeis in manus gentilium ? Non putem mentem esse Jesu ut hoc significet, sed sensum esse se decreto Dei Patris tradendum esse potestati *hominum*, sc. malorum (*homines* quatenus opponuntur *Deo* vel *Filio hominis*, adversarii Dei vel Christi).

22. *Contristati sunt vehementer*, ait M., certe propter *occident eum*, ex vehementi animi commotione non attendentes ad *tertia die resurget* ; vel hoc ultimum non intelligentes in sensu proprio, ut dicemus q. 1147, 2^a praedict. Ergo tristitia affecti fuerunt quamvis illam Jesu praedictionem *non intellexerint* (Mc. et L.), nempe plene et perfecte : vide q. 1147.

§ 33. TRIBUTUM A CHRISTO SOLVITUR : 17, 23-26.

Præced. vide ante q. 504.

M. 17, 23. Et cum venissent Capharnaum, accesserunt qui didrachma accipiebant, ad Petrum, et dixerunt ei : Magister vester non solvit didrachma ?
²⁴ Ait : Etiam. Et cum intrasset in domum, praevenit eum Jesus, dicens : Quid tibi videtur, Simon ? Reges terrae a quibus accipiunt tributum vel cen-

sum ? a filiis suis, an ab alienis ? ²⁵ Et ille dixit : Ab alienis. Dixit illi Jesus : Ergo liberi sunt filii. ²⁶ Ut autem non scandalizemus eos, vade ad mare, et mitte hamum : et eum piscem, qui primus ascenderit, tolle : et aperto ore ejus, invenies staterem : illum sumens, da eis pro me, et te. 18, 1. In illa hora etc.
Post. q. 507.

Solus Matthaeus hoc narrat.

Q. 506. 1° Quaenam tributa aetate Christi a Judaeis solvebantur ? 2° Quid respondit Petrus iis qui rogaverunt num magister ejus didrachma non solveret ? 3° Quomodo Jesus probat se non teneri ad hoc ? 4° Ostende in ejus ratiocinatione tacite significari ejus divinitatem. 5° Quare nihilominus solvebat ?

Varia tributa a Judaeis solvenda.

R. ad 1^m. Tributa solvebantur duplicis generis : ecclesiastica et civilia. Etenim

a/ Quisque Israelita (masculus et liber), exceptis sacerdotibus et levitis (sunt qui negent eos exemptos fuisse), ab anno aetatis vicesimo singulis annis tributum pro templo Jerosolymitano, et expensis publici cultus qui ibi fiebat,olvere tenebatur, sc. dimidium sicli argentei, idem ac *didrachma* atticum (i. e. duo drach-

mata seu duos denarios) ⁽¹⁾. Judaei extra Palaestinam degentes illud etiam pendebant.

In Ex. 30, 13 jam statuit Deus ut tributum illud pro Tabernaculo sancto solveretur; sed, secundum sententiam multorum, lex ista jubet tantum ut semel, non singulis annis, ista offeratur pecunia; idem postea pro Templo videtur solvendum fuisse quotiescumque recensio fiebat populi, 4 Reg. 12, 4 (hic est sensus hebraei probabilior); annum autem tributum ante Nehemiam in usu fuisse innuitur 2 Esdr. 10, 32 (coll. 2 Par. 24, 6): tunc vero propter injuriam temporum diminutio facta fuit, quum pro dimidio siclo tertia tantum ejus pars imposita fuerit. Aliqui auctores hoc negant, et putant e contrario capitum exactionem antea praescriptam tunc adauctam fuisse, adeo ut praeter dimidium siclum adhuc tertia sicli pars exigeretur: sed haec interpretatio parum obvia est.

Utut haec se habeant, **hic**, M. 17, 23, **de tributo sacro**, pro Templo solvendo, quaestio ponebatur secundum Luc. Brug., Beel., Bisp., All. etc. Ex argumentatione Jesu id colligitur, et aliunde probatur (Jos. *Ant.* 18, 9, 1; B. *J.* 7, 6, 6) aetate Christi tributum pro Templo adhuc in usu fuisse. S. Hier. tamen, Mald. et A Lap. opinantur de tributo Romanis viritim solvendo sermonem haberi: quod probabile non est, quum Jesus se *filium* nominet, non utique Caesaris, sed *Dei*.

Solutio autem pro Templo in ultimo mense anni Judaici fieri debebat, adeo ut die primo mensis primi seu *Nisan* (14 dies ante Pascha) ab omnibus satisfactum esset. Ita *Winer, *Rob.*, a. *Tempel* ubi de *Tempelsteuer* et a. *Abgaben*. Probabile est terminum illum jam proximum fuisse, quamobrem monent perceptores statutam pecuniam a Jesu nondum fuisse datam; ad Petrum autem accedunt, ideo forsitan quod Salvator in domo ejus Capharnaumi maneret, et quod hospes pro amico spondere deberet.

Ad tributa ecclesiastica referri etiam possunt decimae, primitiae, dona pro primogenitis oblata etc.

b/ Praeter onera ista ecclesiastica, Judaei, inde a temporibus regum, tributa varii nominis, ut vectigalia, portoria, census etc.,

(1) Tempore Christi denarius seu drachna videtur fuisse pretium quod operariis pro uno die solvi solebat (cf. parab. de operariis vineae M. 20); ergo tributum sacrum valebat mercedem operis per duplicem diem.

principibus suis et saepissime extraneis pendere debebant; sic Pompeius Palaestinam tributariam reddidit; et postea, quando Judaea cum Samaria adjecta fuit Syriae, adcoque in provinciam Romanam redacta fuit, nimirum postquam ethnarcha Archelaus a regno amotus fuerat, a. 6 aerae Dionys., onera plurima, quae ad M. 5, 46 indicavi, a Romanis imposita fuerunt; cf. M. 22, 17 *Licet censum dare Caesari?* — Cf. *Smith, *Dict.*, a. *tribute, taxes*.

R. ad 2^m. Quando perceptores Petrum monent didrachma a Jesu nondum traditum fuisse, dicentes *Magister vester non solvit didrachma?* ⁽¹⁾, Petrus nihil cunctatus respondet *Etiam*; quae responsio satis innuit consuetudinem Jesu fuisse ut solveret. Attamen Apostolus ille, pro indole nimis ardenti, praeproperus et inconsideratus loquebatur, quatenus videbatur admittere Jesum ista lege adstringi. Ideo Salvator, v. 24 *cum intrasset in domum, praevenit* eum, ejusque opinionem statim correxit. Animadvertite verbum *praevenit*: ex hoc enim elucet omniscientia Jesu, atque inde facilius poterat Petrus sibi persuadere magistrum suum talem esse qui isti mandato non subjiceretur.

Quare Jesus solvere non tenebatur?

R. ad 3^m. *Filii regum*, ait, tributum civile aut politicum solvere non debent, sed *alieni* tantum, i. e. qui de regis familia non sunt (cives subditi regno); igitur neque ego, qui filius sum regis coelestis, ad tributum religiosum pendendum teneor. Pluralis *filii* non significat de Petro etiam hoc dici; sed repetitur pluralis qui adhibitus fuerat in quaestione, v. 24, *a filiis suis*.

Obiter nota ex his Christi verbis colligi non posse, cum Anabaptistis, christianos, utpote qui filii Dei sint adoptivi, immunes esse a tributis. Immunitas autem *clericorum* non hoc Evangelii loco, sed aliis argumentis, demonstranda est; quum hic probabilius sermo instituat de tributo ecclesiastico.

R. ad 4^m. Christus manifesto significat se verum esse Dei Filium, secus enim nec recta nec firma esset ejus argumentatio, ut ex dictis colligitur.

(1) Interrogatio haec videtur urbana monitio, quasi fl. diceremus *gaat hij dan niet betalen?* gall. *Ne payera-t-il donc pas?* Graece est pluralis *τα διδραχμα* (supple *νομισματα*), quia cogitatur nummum illum singulis annis solvendum esse: articulus autem designat certum quoddam tributum, vulgo notum.

R. ad 5^m. Tributa solvebat, ne quem forte offenderet, seu scandalum excitaret; namque Judaei passim ignorabant eum esse Dei Filium; ideoque eis reipsa pravum dedisset exemplum, si legi obtemperare renuisset. Alibi autem, M. 15, 12 sqq., scandalum, quum esset mere acceptum et Pharisaicum, non curat. Quaestionem generalem de agendi ratione Jesu, cum ex verbis vel factis ejus scandalum oriri posset, vide supra, q. 464.

Stater in ore piscis, v. 26.

Q. 507. Narra miraculum quod fecit Jesus ut haberet unde tributum didrachmatis solveret.

R. Lege M. supra. Igitur Jesus, post monitum Petro datum, jussit ut hic hamum mitteret in mare Genesareth; et effecit ut primus piscis, quem cepit, in ore haberet *staterem* (duo didrachmata), ad solvendum pro se et pro Apostolo illo. Per miraculum *potentiae* suae Christus nummum illum in ore piscis formaverat: minus probabile est, quod alii (Mald.) volunt, fuisse miraculum *omniscientiae*, quasi sciverit Jesus fore ut piscis a Petro capiendus staterem in ore haberet. Non enim solent pisces, si quando pecuniam deglutiant, eam in ore gestare, sed in ventre.

Obiter nota cum s. Hier. inde colligi *Christi paupertatem*, utpote qui ne unum quidem siclum domi haberet. De ejus paupertate vide q. 288.

§ 34. CONTRA AMBITIONEM APOSTOLORUM: 18, 1-4.

Præced. vide ante q. 506.

M. 18, 1. In illa hora accesserunt discipuli ad Jesum, dicentes: Quis, putas, major est in regno coelorum? ² Et advocans Jesus parvulum, statuit eum in medio eorum, ³ et dixit: Amen dico vobis, nisi conversi fueritis, et efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum coelorum. ⁴ Quicumque ergo humiliaverit se sicut parvulus iste, hic est major in regno coelorum. ⁵ Et qui susceperit etc. *Ante q. 510.*

Mc. 9, 32. Et venerunt Capharnaum. Qui cum domi essent, interrogabat eos: Quid in via tractabatis? ³³ At illi tacebant: siquidem in via inter se disputaverant, quis eorum major esset. ³⁴ Et residens vocavit duodecim, et ait illis: Si quis vult primus esse, erit omnium novissimus, et omnium minister. ³⁵ Et accipiens puerum, statuit eum in medio eorum: quem cum complexus esset, ait illis: ³⁶ Quisquis unum ex hujusmodi pueris receperit in nomine meo, me recipit: et quicumque me susceperit, non me suscipit, sed eum qui misit me.

L. 9, 46. Intravit autem cogitatio in eos, quis eorum major esset. ⁴⁷ At Jesus videns cogitationes cordis illorum, apprehendit puerum, et statuit illum secus se, ⁴⁸ et ait illis: Quicumque susceperit puerum istum in nomine meo, me recipit: et quicumque me receperit, recipit eum, qui me misit. Nam qui minor est inter vos omnes, hic major est.

Praemonemus Apostolos, non hic tantum, sed pluries alibi, ex ambitione inter se contendisse de principatu: juvat varia illa facta simul considerare, ut quales fuerint isti ante Spiritus s. descensum melius cognoscamus. Hunc in finem seq. ponimus quaest. generalem.

De variis Apostolorum contentionibus.

***Q. 508.** 1° Quoties, et in quibus rerum adjunctis, Apostoli contenderunt inter se de primo loco? 2° Quid istis contentionibus occasionem dedit? 3° Quomodo Christus eorum ambitionem redarguit?

R. Ter id fecerunt, et **primum** quidem hic § 34.

1° **In his rerum adjunctis.** Contentio incepit, ut Mc. refert, quando discipuli erant in itinere ad Capharnaum, et cum domi essent, postquam Petrus capto pisce tributum solvisset (*in illa hora*, M.), Christus disputationis causam quaesivit: illi vero tacebant, pudore confusi. Tunc Salvator Mc. *residens vocat duodecim*; vult ut admonitioni, quam hac occasione tradet, adsint omnes. Statim vident Apostoli magistrum locuturum esse de iis quae in via rixantes dixerant: ideo ipsum praeveniunt timida quadam interrogatione, in genere proposita, non de seipsis, fingentes discendi cupiditate, potius quam ullo ambitionis fastu se teneri atque animari: *Quis, putas, potius quis igitur apa, major est in regno coelorum?* Particula *igitur* indicat quaestionem hanc ortam esse ex aliquo dicto vel facto Jesu, aut aliud quid ei occasionem dedisse: hac de re statim dicemus in 2°. *Major ceteris* (Beel., *Gramm.* p. 252), i. e. *maximus est*, seu *potius erit, in regno coelorum*, in regno Christi Messianico in terris (et consequenter in regno coelestis Beatitudinis), quod, ex recepta Scribarum doctrina, politicum ac gloriosum potentissimumque fore arbitrabantur. Ex iis quae Christus statim antea praedixerat v. 22 putabant illud instare, utpote mox post resurrectionem Jesu inchoandum.

2° **Occasio** forsitan fuit quod in Transfig. tres fuissent prae ceteris electi; vel potius (s. Chrys., qui causam aliam statim indicandam etiam affert) quod Jesus Petro dixisset: *Tu es Petrus et etc.* Minus recte s. Hier.: « Quia, ait, viderant pro Petro et Domino idem tributum redditum, ex aequalitate pretii arbitrati sunt Petrum omnibus Apostolis esse praelatum. » Antea jam, cum adhuc in via essent, exorta erat contentio, ut notat Mc.: igitur et aliam habuit occasionem vel causam.

3° **Redarguit** eos, tum verbis solis; *Si quis vult primus esse, erit omnium novissimus et omnium minister* Mc., tum verbis cum facto quodam conjunctis; nam v. 2 *advocans parvulum* (*παιδιον*, *puerulum*, gall *un petit enfant*; non tamen infantem qui nondum incedere valeat, quum dicatur *advocatus*), eum amplectitur Mc., ut singularem dilectionem erga parvulos, et erga eos qui per humilitatem et cordis simplicitatem pueris similes sunt, palam ostendat. Dein parvulum illum *in medio statuit* secus se, et ait v. 3: *Amen dico vobis: nisi conversi fueritis a superbia et contentionis studio, et efficiamini sicut parvuli*, qui, cum tenerae aetatis sunt (*παιδιον*), vulgo non invident aliis nec superbia inflantur (1), quique saltem inter se de principatu in regno

(1) **Pueorum indoles.** Dico *vulgo*, nam mala proclivitas quandoque in pueris tenerrimis jam sese prodit: sic testatur s. Aug. *Conf.* 1, 7 se vidisse pueram ubera matris sugentem, qui ex invidia

disputare sicut Apostoli non solent; ergo, nisi efficiamini humiles et modesti, simplices et candidi sicut parvuli, *non intrabitis in regnum coelorum*; tantum abest ut primum locum aut sedem excelsam obtenturi sitis, ut prorsus sitis excludendi. V. 4 *Quicumque ergo humiliaverit se*, vel L. *Qui minor est inter vos omnes* submissione animi, *hic major est in regno coelorum*.

Docet igitur in regno coelorum (ipse intelligit regnum non temporale sed spirituale), seu in Ecclesia, praestantiam pendere a virtute et sanctitate, imprimis ab humilitate, quae sanctitatis initium seu fundamentum quoddam est: proinde, quanto humilior quis fuerit in terris, tanto maiorem et sublimiorem in coelis ipsum futurum esse.

2^a **Contentio** orta est ex petitione, quam filii Zebedaei per matrem suam (ab ipsis certe instigatam, ut petitio esset honestior et efficacior) fecerunt, quando Jesum rogaverunt ut primas sedes obtinerent in regno ejus: vide infra M. 20, 24-28. Aperte quidem non dicitur Apostolos de honoris gradu inter se tunc contendisse, sed hoc satis innuitur.

3^a **Contentio** facta est in ultima coena, postquam Christus praedixerat fore ut unus ex Apostolis ipsum traderet, et hac occasione singuli merita sua extollebant et inter se contendebant: L. 22, 24-30.

Redarguit eos, dicens a hujusmodi sensa ambitionis et superbiae paganis relinquenda esse, utpote viris christianis prorsus indigna: *Reges gentium dominantur eorum* etc. b/ Veram christianorum excellentiam et praestantiam in humilitate consistere: *Qui major est in vobis, fiat sicut minor*. c. Illud ipsum exemplo suo repugnare, quum in medio eorum sit *sicut qui ministrat*, v. gr. in ultima coena. Tandem d/ eos non debere invidiose inter se contendere, quippe qui in coelesti regno sedem gloriosissimam perfectamque felicitatem obtenturi sint omnes et singuli: *Edetis et bibetis super mensam meam, et sedebitis super thronos* etc.

(Homilia) Humilitas a Christo commendata.

*Q. 509. Quaestio generalis pro data opportunitate. Quomodo Christus in Evang. *humilitatem* et verbis et factis docuit?

R. Hanc virtutem, utpote quae ceterarum sit quasi *fundamentum* quo sensu dixi q. 199), saepius commendavit atque animis inculcavit, in variis rerum adjunctis, imprimis quando Apostoli inter se de primo loco contendebant (vide q. praeced.); dein quotiescumque Phariseorum Scribarumque superbiam arguebat, v. gr. M. 23, 5. Ex iis quae in istis occasionibus dixit, sequentia colligere possumus doctrinae capita:

a/ Absque humilitate non intratur in coelum: M. 18, 3 *Nisi conversi fueritis* etc.

b/ Quo major humilitas, eo copiosior gloria (exemplum recogita B. M. Virginis); aliis verbis, in terris sanctitas et merces in coelis ante omnia ab humilitate

expallescebat cum suum aspiceret collaetaneum. Sed Christus loquebatur de tali invidia et ambitione, quali Apostoli anteiebantur cum de regni principatu rixarentur. — De puerorum indole, quae nostrae proponitur imitationi, pulcherrime scribit s. Chrys., in M. 19, 13 (in Brev. Rom., ad fest. s. Hier. Emil. 20 Jul.): « Anima pueruli omnibus animi morbis vacua est: non memoriam retinet injuriarum... » Quantumvis a matre verberibus caedatur, eam semper quaerit et omnibus anteponit. Si reginam ipsi ostendas diademate ornatam, non praefert eam matri pannis detritis vestitae etc. » Legesis totum locum ib.

pendent, adeo ut haec virtus sit initium et radix justitiae christianae (M. 18, 4 et L. 9, 48): quamobrem inter octo beatitudines primum commendatur: *Beati pauperes spiritu* (i. e. humiles, secundum interpretationem multorum), *quoniam ipsorum est regnum coelorum*. Cf. supra q. 199. Eodem fere sensu M. 23, 12 *Qui se exaltaverit humiliabitur, et qui se humiliaverit exaltabitur*. Ideo s. Hier. *Ep. ad Desid.* ep. 47 ed. M: « Dogma nostrum, ait, humilitatis tenere vexillum, et per ima gradientes, ad « summa nos scandere. »

c/ Humilitas decet christianos; superbia autem et ambitio falsorum numinum cultoribus relinquenda est: M. 20, 25; L. 22, 25.

d/ Deus se notum facit humilibus: *Revelasti ea parvulis*, M. 11, 25.

e/ Humilitas in sancta ad Deum precatione omnino requiritur: *Deus enim superbis resistit, humilibus autem dat gratiam*, Jac. 4, 6; quod ex parabola publicani et Pharisaei L. 18, 9 sq. probatur. De hac piae orationis dote vide infra q. 708.

f/ Jesus venit non ut ministraretur, sed ut ministraret M. 20, 28; ideoque exempla dedit humilitatis insignia, v. gr. cum pedes lavit Apostolorum, J. 13, 1-17; cum Judaeos, qui eum regem facere volebant, fuga reliquit, J. 6, 15; cum cognatis suis ambitiosis obsequi recusavit J. 7, 3-10; cum incolis oppidi cujusdam in Samariae regione, qui hospitium ipsi denegabant, humiliter cessit atque in alium abiit locum, L. 9, 52 sq. etc. Ideo M. 11, 29 ipsemet se dicit *humilem corde*. Et re quidem vera, universa ejus vita nihil aliud fuit quam magna quaedam humiliatio: sic nasci voluit ex matre paupere et in stabulo; in vita abscondita *faber fuit, fabri filius*, et in vita publica *non habebat ubi caput reclinaret*, M. 8, 20; numquam favores magnatum aut divitum quaesivit, e contra eis non pepercit etc. Humiliatio porro ejus increvit usque ad summum culmen ignominiae: Phil. 2, 8 *Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis*, quae mors certe ignobilissima est omnium quae excogitari possint. Nervose s. Aug. (ed. M. VI, 314): « Magna est « miseria superbus homo; sed major misericordia humilis Deus. »

g/ Quo celsior dignitas, eo profundior requiritur humilitas: M. 23, 11 *Qui major est vestrum, erit minister vester*. Pariter M. 20, 26 *Quicumque voluerit inter vos major fieri, sit vester minister* etc.

§ 34 CONTINUATUR. CONTRA SCANDALUM: 18, 5-11.

Præced. vide ante q. 508.

M. 18, 5. Et qui susceperit unum parvulum talem in nomine meo, me suscipit. ⁶ Qui autem scandalizaverit unum de pusillis istis qui in me credunt, expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo ejus, et demergatur in profundum maris. ⁷ Vae mundo a scandalis. Necesse est enim ut veniant scandala: verumtamen vae homini illi, per quem scandalum

Mc. 9, 41. Et quisquis scandalizaverit unum ex his pusillis credentibus in me: bonum est ei magis si circumdaretur mola asinaria collo ejus, et in mare mitteretur. ⁴² Et si scandalizaverit te manus tua, abscide illam: bonum est tibi debilem introire in vitam, quam duas manus habentem ire in gehennam, in ignem inextinguibilem: ⁴³ ubi vermis eorum non mori-

L. 17, 1. Et ait ad discipulos suos: Impossibile est ut non veniant scandala: vae autem illi per quem veniunt. ² Utilius est illi si lapis molaris imponatur circa collum ejus, et projicia-

venit. ⁸ Si autem manus tua, vel pes tuus scandalizat te, abscede eum, et projice abs te: bonum tibi est ad vitam ingredi debilem, vel claudum, quam duas manus vel duos pedes habentem mitti in ignem aeternum. ⁹ Et si oculus tuus scandalizat te, erue eum, et projice abs te: bonum tibi est cum uno oculo in vitam intrare, quam duos oculos habentem mitti in gehennam ignis. ¹⁰ Videte ne contemnatis unum ex his pusillis: dico enim vobis, quia angeli eorum in coelis semper vident faciem patris mei, qui in coelis est. ¹¹ Venit enim Filius hominis salvare quod perierat. ¹² Quid vobis videtur? etc. *Anie* q. 513.

tur, et ignis non exstinguitur. ¹¹ Et si pes tuus te scandalizat, amputa illum: bonum est tibi claudum introire in vitam aeternam, quam duos pedes habentem mitti in gehennam ignis inextinguibilis: ⁴⁵ ubi vermis eorum non moritur, et ignis non exstinguitur. ⁴⁶ Quod si oculus tuus scandalizat te, ejice eum: bonum est tibi luscum introire in regnum Dei, quam duos oculos habentem mitti in gehennam ignis: ⁴⁷ ubi vermis eorum non moritur, et ignis non exstinguitur. ⁴⁸ Omnis enim igne salietur, et omnis victima sale salietur.

tur in mare, quam ut scandalizet unum de pusillis istis.

Q. 510. V. 5 et 6: *Qui susceperit unum parvulum talem* etc.

1° Quinam intelliguntur sub voce *parvulum*? 2° Quid sign. *susceperit*? 3° Quid *in nomine meo*? 4° Quam mercedem habebit ille? 5° Quid autem dicit Christus de eo qui, e contrario, unum de parvulis seu pusillis, qui in ipso credunt, scandalizaverit? 6° Numquid ibi de solo *puerorum* scandalo sermo fit?

R. ad 1^m. Aliqui intelligunt pueros proprie dictos; melius autem s. Chrys. sumit in sensu translato, de illis qui tenuioris sunt conditionis, de christianis humilibus, qui pueris similes sunt per cordis simplicitatem. Illos jam supra M. 10, 42 *μικροὺς ψυλλοὺς* seu *minimos* vocavit Christus, cum dixit: *Potum dederit uni ex minimis istis* etc. In hac sententia nequaquam excluduntur pueri aetate, modo sint tales qui in Christo credant humilitatemque colant. Nota vim vocis *unum* i. e. unicum: inde liquet quanti pretii sint omnes et singuli.

Arrogantia et superbia quae latebat in verbis discipulorum v. 1 *Quis major est?*, quaeque nata erat eos avertere ab hominibus

inferioris conditionis, a pauperibus et plebeis, hanc Christi monitionem opportunam esse demonstrat.

R. ad 2^m. *Susceperit*, i. e. generatim *benefecerit* ei; sed, ut patet ex verbo *scandalizaverit* v. 6, cogitandum imprimis est beneficium spirituale, quo anima ad sanctitatem vitae promoveatur, in pietate et doctrina fidei erudiatur, a corruptione pravi exempli custodiatur etc. Igitur in verbo *susceperit* bona puerorum educatio etiam comprehenditur.

R. ad 3^m. Non propter rationem quamdam naturalem aut humanam, etiamsi bona et honesta sit, sed ex intentione et fine supernaturali, sc. *propter me*, quia meus est, quia in me credit: ideo v. 6 dicitur *qui in me credunt*.

R. ad 4^m. Talem ac tantam recipiet mercedem, ac si bonum illud opus ipsi Christo, imo vero ipsimet Deo Patri praestitisset: *Me suscipit*, ait Salvator; et Mc. addit *quicumque me susceperit, non me solum suscipit, sed eum qui misit me*.

R. ad 5^m v. 6. *Expedit* (satiùs est) *ei ut suspendatur* etc., supple apodosim *quam ut ejusmodi crimen committat et poenas divinas sibi inducat*. Hoc sibi vult: melius esset ut, antequam peccatum scandali committeret, morti traderetur, et morti quidem terribilissimae, v. gr. ut mergeretur *in altum mare*: εν τῷ πελάγει τῆς θαλάσσης, fl. *in den afgrond van de zee*, gall. *au fond de la mer* (hoc genus mortis videtur proverbii loco dici). Sententia autem illa extendi potest ad hunc sensum generalem: melius esse mortem subire, quam peccatum grave, vel per scandalum vel alio modo, perpetrare.

R. ad 6^m. Non de solo puerorum stricte dictorum scandalo, sed de quovis alio sermo instituitur, seu de omni pravae voluntatis actu quo in peccatum trahitur quivis christianus: vide quae statim dixi ad 1^m. Hoc proprie et directe dicitur de bonis christianis, sc. de iis qui credunt in Christum, et similes sunt pueris per humilitatem et morum innocentiam (*pusillis qui in me credunt*); sed aequali ratione ad alios homines extendi potest, quamvis certe minor sit malitia, si persona, quae ad delictum excitatur, in statu peccati mortiferi jam antea versetur.

Q. 511. Ad v. 6. *Expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo ejus*: 1° de quo hoc dicit Christus? 2° Quare istud ei expedit?

3° Quid intelligitur per *molam asinariam*? 4° Quodnam est supplicium ad quod referuntur illa verba?

R. ad 1^m. Dicit de eo qui scandalizat *unum de pusillis* etc., i. e. qui quemdam ex discipulis Christi in peccatum grave inducit.

R. ad 2^m. Quia melius est mori quam Deum offendere.

R. ad 3^m. Mola praegrandis, qualem *asini* ad trumentum contendum apud Hebraeos circumagere solebant: distinguitur a mola minore, quae servorum ancillarumque brachiisolvebatur, de qua M. 24, 41.

R. ad 4^m. Servator respicit ad certum supplicii genus, quod in usu erat, non apud Judaeos, sed apud gentes vicinas, Phoenices, Syros etc., cum lapis ingens collo hominis scelesti suspendebatur, ut in altum mare demersus cum infamia et dedecore, tamquam sepultura indignus, periret (¹). Ita multi; sed fieri potuit ut in proverbio illo, quatenus inter Judaeos usurpabatur, nemo cogitaverit de definito supplicii genere (sc. de *κλῆματι πικρῷ*), eo vel magis quod hoc apud eos prorsus inusitatum esset; sed simpliciter significare voluerit, tantam esse rei de qua sermo habebatur atrocitatem, ut qui eam faceret, e conspectu hominum illico et turpiter auferri deberet; seu, ut ait Julian. (*Orat.* 6), *decem sub terram millibus ulnarum praecipitari*: nota hoc etiam proverbialiter dictum esse, et certe non inde consequi tale supplicium existere.

V. 7-9 habetur parva digressio, et v. 10 redit Christus ad sermonem praecedentem.

Q. 512. V. 7, et seq. **Vae mundo a scandalis**: *necesse est enim ut veniant scandala*; *verumtamen vae homini illi per quem scandalum venit*. 1° Quid significat utrumque *vae*? 2° Quomodo nectit *enim*? 3° Quo sensu *necesse est*? 4° Sed si *necessaria* sint scandala, eorum culpam cuivis imputare non decet. 5° Quid est *scandalum*? 6° Quomodo Salvator necessitatem cavendi a scandalis docet atque animis inculcat? 7° Tria refer argumenta, quae Christus ad ostendendam scandali malitiam adducit. 8° Alia quaedam Scripturae loca, quibus scandalum arguitur, indica.

Hisce punctis octo habetur **methodica expositio** hujus pericopae.

(1) Graeci quoque et Romani nonnullos, praesertim parricidas et sacrilegos, suspensio lapide in collo, et sacco impositos, in mare vel fluvium praecipitabant (Cic. *Rosc. Am.* 15). Cf. Jøhn, *Arch. bibl.* 1254; *Winer, *Rwb.*, a. *Lebensstraf*.

R. ad 1^m. **Primum vae** probabiliter est miserantis, quasi Jesus diceret : Quam infelix est mundus, quam infelices homines, propter scandala (*a scandalis*), quae tot et tanta ubique committuntur, quaeque eos ad peccata sollicitant ! Igitur cogitanda sunt scandala quibus expositi sunt, non quae ipsimet dant : hoc ultimum dicitur tantum in sequenti *vae*. Aliis verbis, valde miseri sunt homines, quia tam multis expositi sunt scandalis, ut in periculis maximis perpetuo versentur. **Alterum autem vae** minitantis est, hoc sensu : poenas dabit gravissimas qui scandali fuerit causa atque auctor (¹).

Ad 2^m. *Enim* probat id quod ait *a scandalis* : mundus infelix est propter *scandala*, namque multa in eo committuntur, et necessario quidem. Obiter animadvertit, ex illa scandalorum frequentia nullam esse peccantibus excusationem ; etenim, ut ait s. Aug. (ap. Migne V, 758) : « Exemplo malorum se excusans, quaerit sibi non « patronum ad causam malam, sed comitem ad poenam. »

Ad 3^m. *Necesse est*, sc. malitia naturae humanae inspecta ; igitur, attentis iis quae fieri solent inter homines, oportet ut alii aliis praebeant occasionem peccati. Sic 1 Cor. 11, 19 *Oportet et haereses esse*.

Ad 4^m. *Necessitas solummodo consequens* est et *generalis*, ideoque non impedit quominus actum scandali quisque libere ponat aut libere omittat ; idcirco actus ille singulis imputari potest. S. Hier. : « Vae homini, qui, quod necesse est ut fiat in mundo, vitio suo « facit ut per se fiat. » Et s. Chrys. : « Non liberum arbitrium « tollit..., sed quod omnino futurum erat praedicit. »

Ad 5^m. **Scandalum**, vox graeca sign. *offendiculum* seu *obstaculum* in via positum, ad quod pedes offendit quis et cadit, vel potest offendere et cadere. Definitur a s. Th. 2^a 2^{ae}, q. 43 : « Dictum vel factum [sub quo comprehenditur etiam omissio] minus rectum [sive sit malum in se, sive imprudens tantum], praebens occasionem ruinae [scil. spiritualis, i. e. peccati]. »

R. Ad 6^m. Quaevis damna temporalia, v. 8 et 9, subire oportet potius quam scandalo se exponere : *Si manus tua..., vel pes tuus..., vel oculus tuus scandalizat te* etc. Haec Christi sententia supra jam occurrit in Oratione Montana, M. 5, 29 et 30 : vide q. 227. S. Chrys.

(1) Scandalum est unum e peccatis istis gravissimis, contra quae in Evang. dictum est a Jesu istud *vae* terribilissimum : vide q. 372.

ad amicos et propinquos id refert, monetque « nihil ita noxium
« esse, ut consuetudinem pravorum ».

Ad 7^m. **Primum argumentum** habetur v. 10, ubi Christus pergit loqui de *pusillis* (corporaliter et spiritualiter) bene suscipiendis. cum benignitate tractandis, sine contemptu docendis, et hanc tradit rationem id faciendi: *Angeli eorum* (pusillorum istorum), i. e. angeli, qui eorum tutelae divinitus sunt praefecti, *in coelis* ⁽¹⁾ *Dei faciem semper vident*, i. e. Deo proximi et amicissimi sunt, proinde ceteris Angelis *eminentiores* sunt, adeo ut apud ipsum magna polleant potestate. Latet forte comparatio cum ministris illis *primariis* et intimis, qui semper vident faciem regis, 4 Reg. 25, 19; Jer. 52, 25; Esth. 1, 14.

Quod ut melius intelligatur, animadvertendum reges in Oriente raro, et nonnisi familiaribus et ministris suis *eminentioribus*, e propinquo se conspiciendos praebere. Vel Jesu verba tacite referuntur ad illos servos *egregios*, qui coram rege semper stant 3 Reg. 10, 8; ad eorum enim similitudinem Angeli quidam *praecipui* dicuntur solio Dei adstare, Tob. 12, 15; L. 1, 19. -

Atqui spiritus illi tam eximii et excelsi offenduntur, quando ii qui ipsorum custodiae commissi sunt *contemnuntur* M., seu non bene suscipiuntur, a fortiori quando laeduntur et scandalizantur: inde colligitur scandalum gravissime puniendum esse, adeoque magnam esse istius peccati malitiam; quum Deus tanti pretii aestimet eos qui scandalis laeduntur, ut ministros suos intimos eis dederit patronos ⁽²⁾.

Secundum argumentum v. 11: scandalum est directe contra-

(1) *In coelis*: quidam codd. hoc omittunt, sed longe plures legunt. Simul in coelis et in terra dicuntur esse, hoc sensu, quod cum in terra versantur, Deum, qui ubique est, intuentur, atque adeo suum quocumque secum transferunt coelum.

(2) **Angeli custodes**. De fide est angelos in hominum custodiam deputari. Fidei proximum est singulis praedestinatis (Hebr. 1, 14), imo singulis iustis (hic ap. M., Ps. 90, 11 *Angelis suis mandavit de te* etc.; Act. 12, 15 *angelus ejus est*) singulos angelos praefici. S. Bas. *Contra Eunom.* 3, 1: « Quod, » inquit, unicuique fidelium adsit Angelus, velut paedagogus quidam et pastor vitam dirigens, nemo « contradicet qui meminerit verborum Domini qui ait: *Ne contemnatis* etc. » Et s. Chrys.: « Hinc, » ait, manifestum est sanctos (christianos) omnes ibi (in coelis) habere Angelos. » Certa et communis sententia est, omnibus et singulis hominibus, etiam infidelibus, peccatoribus et reprobis, ab initio vitae singulos angelos praeponi. Audi s. Hier. ad h. l. Matthaei: « Magna, ait, dignitas animarum, » ut unaquaeque habeat ab orto nativitatis in custodiam sui Angelum delegatum. » Idem dicendum videtur de singulis regnis, provinciis et communitatibus (Perr., in tr. *De Deo creat.* 49): Dan. 10, 13. Officia nostra erga Angelum custodem ad tria revocat s. Bern. (in Ps. *Qui habitat*, serm. 12, ubi de Angelo custode praeclare scribit): nempe ei debemus exhibere « Reverentiam pro praesentia, devo-
« tionem pro benevolentia, fiduciam pro custodia. » — De angelis custodibus cf. s. Th. p. 1, q. 113.

rium fini Redemptionis. *Venit enim Filius hominis salvare quod perierat* (*Tisch. habet haec ut glossema ex L. 19, 10; sed absque sufficienti ratione): istud enim aliam inducit rationem, ob quam sedulo cavendum ne pusilli contemnantur aut ad peccatum impellantur. Quasi diceret: Per scandalum pereunt animae, propter quas *Filius hominis* in terram venit, quasque summa cum diligentia salvare conatur, adeo quidem ut, si quo modo possit id efficere, maximo statim repleatur gaudio (vide infra M. 18, 12-14).

Illa autem singularis Christi diligentia ex una parte, ejusque laetitia summa ex altera parte describuntur per brevem **parabolam**, in qua comparatio fit cum pastore, qui, ut ovem deperditam quaerat, gregem universum (99 oves) relinquit in montibus, quique de ea inventa, magis quam de aliis omnibus non amissis, gaudet atque exultat. Jam vero, per scandalum strenuus ille Christi labor inutilis redditur; atque adeo laetitia illa magna, quae ex emendatione illius christiani orta fuerat, periit tota.

Tertium argumentum, infra v. 14. Tandem scandalum cum mente et consilio Dei Patris, qui *non vult ut pereat unus de pusillis istis*, directe pignat.

R. ad 8^m. Rom. 14, 13, 15, 21, ubi praesertim affertur argumentum secundum statim indicatum: *Noli cibo cum scandalo sumpto illum perdere pro quo Chrisius mortuus est...*, atque ita *destruere opus Dei*. Similia 1 Cor. 8, 11-13: vide comm. nostr. (6^a ed., a. 1899) in anal. cap. 8.

Annectitur parabola de ove perditā: 18, 12-14.

Præced. vide ante q. 510.

M. 18, 12. Quid vobis videtur? si fuerint alicui centum oves, et erraverit una ex eis: nonne relinquit nonagintanovem in montibus, et vadit quaerere eam quae erravit? ¹³ Et si contigerit ut inveniat eam: Amen dico vobis, quia gaudet super ea magis quam super nonagintanovem, quae non erraverunt. ¹⁴ Sic non est voluntas ante Patrem vestrum, qui in coelis est, ut pereat unus de pusillis istis. ¹⁵ Si autem peccaverit etc. *Ante q. 515.*

L. 15, 4. Quis ex vobis homo, qui habet centum oves: et si perdiderit unam ex illis, nonne dimittit nonagintanovem in deserto, et vadit ad illam quae perierat, donec inveniat eam? ⁵ Et cum invenerit eam, imponit in humeros suos gaudens; ⁶ et veniens domum convocat amicos et vicinos, dicens illis: Congratulamini mihi, quia inveni ovem meam, quae perierat. ⁷ Dico vobis, quod ita gaudium erit in coelo super uno peccatore poenitentiam agente, quam super nonagintanovem justis, qui non indigent poenitentia.

Praenota eandem esse parabolam apud utrumque Evangelistam, sed alia occasione et in finem diversum a L. recitatam, ut ex dicen-

dis in q. seq. patebit. Ergo admittendum est hanc parabolam a Jesu *bis* propositam fuisse.

Q. 513. 1° Parabolam de *centum ovis*, quarum una erravit, enarra. 2° Indica sensum seu conclusionem ejus. 3° Quoties et qua occasione Salvator eamdem protulit?

Deus sub imagine boni pastoris.

R. ad 1^m. Ut completa sit narratio, M. cum L. conferre oportet. Pauca tantum explicanda sunt. *Relinquit 99 in montibus*, sub custodia alius, ait Beel.; sed hoc non quadrat cum textu originali, nam loco *in montibus* graece est acc. cum praepos. *ἐν*, ideoque sign. sinit eas *in montes* excurrere et vagari, quod supponit oves fuisse sibi derelictas sine custode, adeo ut sensus sit: relinquit eas, quamvis praevideat fore ut, solae cum fuerint, circumquaque dispergantur, et forsitan in montes vicinos errantes pergant. L. habet *dimittit 99 in deserto*: i. e. etiamsi sint in terra deserta, in loco minus apto, minusque opportuno, utpote in quo pabulum non sit copiosum gregibus, tamen relinquit eas ut ovem quaerat perditam.

Noli petere quid significet ista *derelictio*: hoc ad descriptionem parabolae pertinet, non ad ejus sensum. Certe qui ovem perditam quaerit, non alias secum ducit.

Si contigerit ut inveniat eam..., gaudet super eam magis quam super 99 quae non erraverunt. Experientia docet hominem, cum rem casu amissam invenit, majore perfundi gaudio, in praesenti seu ad breve tempus, quam de ceteris quas tranquille possideat lactetur. Illud autem ad Deum referri nequit, nisi hoc sensu, ut dicamus eum singulari maximaque affici laetitia per emendationem alicujus peccatoris; et tanta quidem, ut *anthropopatice* comparari possit cum gaudio illo quo repletur vir qui rem amissam recuperet.

L. autem agendi rationem boni pastoris pulcherrime describit: *imponit*, ait, ovem inventam *in humeros suos gaudens*: « Ovem non « punivit, inquit s. Greg. Nyss., non duxit ad gregem urgendo; sed « superponens humero et portans clementer, annumeravit gregi. » Deinde addit Evangelista: *Et veniens domum, convocat amicos et vicinos, dicens* etc.

R. ad 2^m. Lucas hanc tradit parabolae conclusionem: *Ita gaudium*

erit in coelo super uno peccatore poenitentiam agente, quam (magis quam) super 99 justis qui non indigent poenitentia. Matthaeus autem: *Sic, ait, non est voluntas ante Patrem vestrum qui in coelis est, ut pereat unus de pusillis istis.* Igitur parabola significat, agendi rationem Dei erga peccatores similem esse summae illi diligentiae quacum bonus pastor ovem quaerit deperditam. Ideo Deus misit Filium hominis ut salvaret quod perierat.

R. ad 3^m. Bis in Evang. occurrit parabola: 1° hic apud M., quando Jesus loquitur de malitia scandali, et dicit per illud peccatum perire animas, atque adeo inanem reddi tantam illam diligentiam quacum ipse homines ad vitae conversionem adducere conatur; quae quidem diligentia eum similem efficit pastori, qui ovem errantem sollicite quaerit. 2° Apud L. 15 eandem similitudinem iterum proponit Jesus, quando Scribae et Pharisei murmurant ideo quod viros iniquos pravosque recipiat: docet se venisse eo ipso fine ut peccatores ad meliorem frugem revocet et salvet, quemadmodum boni pastoris est summa cura et diligentia ovem quaerere deperditam.

(Homilieticum) Benignitas Christi erga peccatores.

Occasione hujus parabolae, in gratiam concionatoris sacri, petitur generatim:

***Q. 514.** 1° Quaenam parabolae et 2° quaenam historiae in Evang. leguntur de benignitate Salvatoris erga peccatores?

R. ad 1^m. Tres praesertim parabolae huc spectant, scil. 1° parabola de centum ovibus; 2° de drachma deperdita, L. 15, 8; et 3° de filio prodigo, L. 15, 11. Hae omnes directe et unice persequuntur illud argumentum: praeter eas autem sunt et aliae plurimae, in quibus obiter et indirecte Domini misericordia erga peccatores significatur, v. gr. parabola de servo, cui omnia debita (*peccata*) fuerant condonata M. 18, 23; de duobus debitoribus L. 7, 41; de coena nuptiali ad quam vocantur obvii quilibet, mali aequae ac boni M. 22, 1 etc.

R. ad 2^m. Praecipua Jesu facta, quibus insignem erga peccatores demonstravit benignitatem, sequentia statui posse videntur:

1° Historia Samaritanae, J. 4.

2° Mulieris peccatricis quam in gratiam recepit, L. 7, 37 sq.

3° Mulieris adulterae, J. 8, 3.

4° Zachaei, L. 19, 2.

5° Matthaei publicani, quem ad Apostolatum vocavit.

6° Boni latronis, infra q. 876.

7° S. Petri, quem Jesus post lapsum respexit, cui primo Apostolorum se spectandum obtulit, cuique soli postea gregem commisit universum.

8° Judae proditoris, quem Dominus in ultima coena secum admisit, cui plurima

dedit monita, imo vero probabiliter ss. Communionem et sacerdotalem dignitatem tribuit; quemque tandem in ipso prodicionis actu ab osculo non repulit.

9° Adde Jesum inter crucis tormenta pro crudelissimis inimicis virisque sceleratissimis preces fudisse, cum dixit *Pater, dimitte illis* etc.

10° Flevit super Jerusalem in peccatis obduratam. q. 554. Alibi exclamat: *Quoties volui congregare filios tuos, sicut gallina* etc., q. 601.

Ex istis exemplis, aliisque plurimis et factis et verbis Domini, concludimus, verissimum esse quod ipsemet de se: *Venit, ait, Filius hominis salvere quod perierat*, M. 18, 11; idem repetit M. 9, 13 *Non veni vocare justos sed peccatores*: cf. supra q. 308. Quamobrem omnes indiscriminatim, et imprimis peccatores, benignissime invitat: *Venite, inquit, ad me omnes qui laboratis et onerati estis* (pondere peccatorum praesertim), *et ego reficiam vos*, M. 11, 28.

§ 35. CORRECTIO FRATERNA; ET (PER ACCESSIONEM) DIVINA ECCLESIAE AUCTORITAS: 18, 15-20.

a. FRATER QUOMODO CORRIGENDUS.

Praeced. vide ante q. 513.

M. 18, 15. Si autem peccaverit in te frater tuus, vade, et corripe eum inter te et ipsum solum: si te audierit, lucratus eris fratrem tuum: ¹⁶ si autem te non audierit, adhibe tecum adhuc

unum, vel duos, ut in ore duorum vel trium testium stet omne verbum.

¹⁷ Quod si non audierit eos: dic ecclesiae. Si autem ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus.

b. DIVINA ECCLESIA POTESTAS.

M. 18, 18. Amen dico vobis, quaecumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in coelo: et quaecumque solveritis super terram, erunt soluta et in coelo. ¹⁹ Iterum dico vobis, quia si duo ex vobis consenserint super terram,

de omni re quamcumque petierint, fiet illis a Patre meo, qui in coelis est.

²⁰ Ubi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. ²¹ Tunc accedens Petrus etc.

Ante q. 521.

Praenota. Lectio in te v. 15 videtur genuina, quia plures habet testes: Lachm. tamen et Knab. volunt delere *in te*, adeo ut agatur generatim de eo qui Deum laedat per peccatum. Et re quidem vera, verba Christi huc spectare videntur ut peccatorem quemvis cum Deo reconciliare (cum *lucrari*) conemur.

Nexus. In praecedentibus Jesus docuit *pusillos* (christianos) non laedendos scandalo aut contemnendos esse: nunc tradit quid agendum sit, si quis nos laedat aut injuria afficiat, et per hoc ipsum contra Deum peccet. Connexio etiam cum immediate praecedentibus v. 14 statui potest. Deus non vult ut quis pereat, ideo quaerit secum reconciliare illum qui ab eo erravit, i. e. qui ipsum laesit per peccatum: sic christianus conari debet eum a quo fuit offensus

lucrari, i. e. secum reconciliare, et per hoc ipsum Deo reconciliare et salvare.

Q. 515. Si frater peccaverit in te, vel generatim si peccatum grave commiserit, quid faciendum secundum Christi praeceptum?

R. Ad tria rerum capita Christi doctrina commode revocari potest: 1° frater monendus est, etiam publice si necesse sit. Post debitas monitiones vel emendatur, vel non: si prius, venia dignus est, cum Deo erit reconciliatus, eum lucratus es (hoc est 2^m doctrinae caput); si alterum, ejiciatur (3^m). Jam de singulis.

1° Oportet eum verbis castigare et admonere (ἐλεγεῖν), ut non peccet amplius. Igitur v. 15 *Si peccaverit in te frater tuus*, i. e. si quis te scandalizaverit, peccatum committendo coram te, et proinde etiam contra te. Praecedens Christi admonitio de *scandalo* postulat ut verba illa in hunc sensum proxime et directe intelligamus: sed ad sola *scandali* peccata sententiam coartare non licet; Jesus enim inter loquendum sermonis argumentum jam ampliat et extendit, a peccatis scandali transiens ad quaevis delicta contra nos commissa, i. e. ad quaslibet offensas nobis illatas, ut patet ex iis quae Petrus mox respondet v. 21.

Imo vero, per ratiocinationem ulterius amplificare possumus doctrinam hic traditam, et sub una specie totum genus intelligere; adeo ut homines objurgandi sint propter peccata quaevis, etiam illa quae nos non laedant. Et, ut supra animadverti, forsitan haec etiam fuit mens Christi ut generatim loqueretur de quovis peccato, et nos doceret saluti fratris consulere: ideo quidam volunt delere *in te*.

Jam vero **finis admonitionis** et correctionis debet esse bonum alterius: « Si amore tui id facis, ait s. Aug. (*Serm. 16, de verb. Dom.*; ap. Migne *Serm. 82, 4*), nihil facis; si amore illius facis, « optime facis. » Quod ex verbis Christi *Si te audierit, lucratus es fratrem tuum* colligitur, ut addit ib. s. Aug.: « Ergo, ait, propter « illum fac, ut lucreris illum », i. e. ut eum lucreris *Deo* (non, ut eum lucreris *tibi*, ut fiat amicus tuus), ergo ut sese emendet ejusque anima salvetur: fratris salutem etiam tuum reputes lucrum (*lucratus eris*), ac de ea quasi de tuo lucro gaudeas.

Correctio fraterna non semper facienda. Inde concludunt theologi morales, generatim loquendo faciendam non esse cor-

rectionem, in triplici casu. 1° Si nulla sit lucrandi spes, Prov. 9, 8 *Noli arguere derisorem* (qui Deum et virtutem irridet, ideoque et tuam spernet monitionem), *ne oderit te*, maleque te habeat : etenim cessante fine, lex cessat (saltem plerumque). 2° Pariter, aiunt, si frater non indigeat mea correctione, si necesse non sit ut ipsum *lucrer*, sive quod alius id facturum sit, sive quod praevideam fore ut sponte et mox resipiscat atque ad meliorem frugem redeat. 3° Aliunde novimus legem charitatis non obligare cum gravi incommodo, adeoque nec paternam correctionem, praesertim si dubius sit fructus ejus : cf. M. 7, 6 *ne dirumpant vos*. Cf. Scavini, in tr. de char. Lege s. Aug., *De civ. Dei* 1, 9.

Sed his praemonitis, inquiritur qua ratione facienda sit ista correctio ? privatimne an publice ?

Tres gradus in correctione.

Christus tres notat gradus : quorum in **primo** correctio fit absque ullo famae detrimento et sine peccantis verecundia. *Vade*, ait, ne expectes usquedum qui te laesit, vel generatim qui peccatum grave admisit, sua sponte ad te veniat, culpam agnoscens veniamque petens. *Corripe eum* (potius *castiga eum verbis et admone*) *inter te et ipsum solum*.

Si autem correctio illa non sufficiat ut emendetur frater, v. 16, si ipse *te non audierit*, ad 2^m jam **gradum** devenire oportet. Hic autem aliquam famae amissionem et ignominiam continet : *adhibe*, ait, *tecum adhuc unum aut duos* : nempe, ut plus ponderis habeat admonitio, sc. ut per plurimum interventum se peccasse credat, et ad emendationem flectatur ; forsitan etiam ut, si contumax permaneat, via praeparetur pro 3° gradu, de quo v. 17, nempe ut habeantur testes obstinati ipsius animi (Luc. Brug.), adeoque efficaciter possit deferri ad iudices. Attende propter monitionem spretam non licere irasci et indignari, sed ad medelam majorem festinare oportet ; sicut medicus, ait s. Chrys., cum graviores viderit morbum, non desistit, nec aegre fert, sed tunc magis sese apparat.

Denique **gradus** 3^s, quo uti oportet si 2^s bonum exitum non habuerit, plenam famae amissionem summumque peccatoris opprobrium includit : v. 17 *Si non audierit eos* (testes quos adhi-

bueris) *dic Ecclesiae*, dic coetui fidelium (s. Hier.), nimirum hoc sensu : rem defer superioribus Ecclesiae seu pastoribus et Prae-latis (s. Chrys.) ; nam simplicibus fidelibus non est potestas judicandi in Ecclesia.

Hic autem designari *superiores* Ecclesiae, patet ex v. seq., ubi de jure ligandi et solvendi sermo fit ⁽¹⁾. Praeterea, idem demonstratur per sequentem considerationem. Quum correctionem fraternam facere debeamus eo fine ut peccatorem lucremur pro salute animae ejus, non ut injuriam illatam ulciscamur : querela deferenda est non ad judicem civilem et terrenum, sed ad eos quibus cura animarum commissa est, sc. ad potestatem ecclesiasticam.

2° Si frater per correctionem tuam emendetur et facti eum jam poeniteat, lucratus es eum, cum Deo reconciliabitur ; et, si agatur de peccato *contra te* commisso, debes ei veniam dare, idque ut statim addit Salvator v. 21 sq., non semel aut bis, imo vero non *septies* tantum, sed *septuagies septies*, i. e. toties quoties, etiamsi fuerit centies milliesque.

3° Si autem peccator ad frugem se recipere nolit, si nulla objurgatio, ne publica quidem, a summis Ecclesiae pastoribus facta, eum emendandi vim habeat : tunc **excommunicandus** est, i. e. usu sacrorum fideliumque communione interdicendus ; igitur ceteri christiani debent eum vitare, atque ab omni vitae commercio cum eo diligenter abstinere. *Sit tibi sicut ethnicus et publicanus*, quibuscum Judaei nullam consuetudinem aut societatem habere volebant ⁽²⁾ ; ipse enim, in malitia cum sit obduratus, te aliosque ad mentis pravitatem pertrahere posset : membrum est gangraena corrosus, quod abscindendum est, ne totum corpus corrumpat et perdat. Cf. Tit. 3, 10, et 2 Joan. 10.

Q. 516. V. 16. Quid sibi vult Christus, quando praescribens ut

(1) **Papa a nemine judicatur.** Sed quid faciendum, si ipsi superiores peccent, praesertim si Papa ? Numquid deferendi sunt ad coetum ecclesiasticum, v. gr. ad concilium generale ? R. Episcopi apud summum Pontificem accusandi sunt ; hic vero non habet in terra iudices sibi praepositos, ne patres quidem concilii oecumenici : ipse enim totius Ecclesiae caput est ; judicat omnes, sed a nemine judicatur. Cf. Perr., *Prael. th.*, 4 v., ubi de Rom. Pont. 633. Olim in Brev. Rom. 26 April. legebatur Patres Conc. Sinuess. s. Marcellino dixisse : « Tuo te ore judica : nam prima sedes a nemine judicatur. » Sed verba illa a. 1883 expuncta fuerunt, certe quia historice non demonstratur s. Marcellinum reipsa peccasse, et cuilibet iudicio subijci debuisse.

(2) Vide quae hac de re notavi in *comm. Act. Apost.* 5a ed., in append. diss. 64 : De consuetudine Judaeorum cum gentilibus.

unus vel duo testes in correctione fraterna adhibeantur, hanc addit rationem : *Ut in ore duorum vel trium testium stet omne verbum ?*

R. Verba ista e Deut. 19, 15 desumpta sunt, ubi significant nullam accusationem recipi posse, nisi duo saltem adsint testes : Christus autem ea adhibet, vel tamquam proverbium, hoc sensu : ut monitio tua firmior sit et gravior ; vel vult duos esse testes, ut, si necesse sit (cf. v. 17), causa ad tribunal ecclesiasticum legitime et efficienter deferatur.

Q. 517. Pro repetitione quadam majoreque dictorum elucidatione petitur : 1° Quinam actus ex ordine observandi sunt in correctione fraterna ? 2° An ordinem illum semper tenere oportet ?

R. ad 1^m. Ut ex q. 515 patet, quinque sunt actus : 1° monitio secreta : *corripe eum inter te et ipsum solum*. 2° Reprehensio coram testibus : *adhibe tecum adhuc unum aut duos*. 3° Delatio sceleris ad superiores : *dic Ecclesiae*. 4° Correctio a Praelato facta : *si Ecclesiam non audierit*. 5° Tandem excommunicatio : *sit tibi sicut ethnicus*.

R. ad 2^m. Aliquando omitti vel interverti potest et debet ordo ille, ut ad superiorem res statim deferatur ; v. gr. si peccatum sit publicum, et scandalum moveat : tunc enim observandum est quod s. Paulus 1 Tim. 5, 20 praescribit : *Peccantes coram omnibus argue, ut et ceteri timorem habeant*.

18. Nexus est : ad Ecclesiam, i. e. ad superiores Ecclesiae, recurrendum est, post monitiones privatas : hoc est enim tribunal summum, quod supremam *ligandi solvendique* potestatem habet : *Amen dico vobis : quaecumque etc.*

Potestas Apostolorum Petro subordinata. Christus loquitur Apostolis, et solis Apostolis, ut ex tota narratione constat : nam 18, 1 agitur de *discipulis*, quo nomine solet M. designare *Apostolos*. Eis nunc datur *potestas ligandi et solvendi*, sed necessario intelligitur potestas subordinata potestati Petro soli concessae M. 16, 19 : haec enim tali modo ipsi tradita fuit, ut connexa sit cum supremo regimine : Petrus ibi constitutus fuit *fundamentum* totius Ecclesiae, fundamentum unicum super quod omnes qui sunt in Ecclesiae superstruuntur. In corpore mystico Ecclesiae unum debet esse caput cum variis membris, capiti obedientibus.

Ligare et solvere figurate pro *condemnare et absolvere*, M. 16, 19. Ex oratione contexta colligitur hic specialiter intelligi potestatem

excommunicandi contumaces, eosdemque post peractam poenitentiam in Ecclesiam redintegrandi. Exercitium hujus potestatis videmus 1 Cor. 5, 3 et 2 Cor. 2, 5.

Pro clero. Merito notat Reischl talem potestatem Apostolis conferri statim postquam ab eis requisita fuerat infantilis humilitas. *Quo enim major potestas in officio, eo profundior humilitas in persona:* en regulam a Deo in Ecclesia statutam! Hoc non obliviscantur ministri Ecclesiae!

Q. 5r8. Ecclesiae potestas divina est et coelestis, non humana aut terrestris: nomine et auctoritate Dei exercetur; nam quod praesides Ecclesiae faciunt *in terris*, illud ipsum Deus *in coelis* perficit. Porro, quod dicitur hic de magistratibus ecclesiasticis, intelligitur ante omnia de Romano Pontifice, dein de aliis praelatis, ipsi subjectis, secundum uniuscujusque gradum et dignitatem: cf. supra q. 483.

Q. 519. Quomodo v. 19 *Si duo ex vobis consenserint* etc. nectitur cum praecedentibus? Varias affer sententias.

R. Sent. 1^a s. Hier.: « Omnis supra sermo nos ad concordiam « provocarat; igitur praemium pollicetur, ut sollicitius festinemus « ad pacem, cum se dicat inter duos vel tres medium fore. » Itaque s. ille Doctor versiculum 19^m non nectit cum proxime praecedentibus, sc. cum v. 18, sed cum antegressis, praesertim cum v. 15. Eodem fere modo s. Chrys.: « Solvit, ait, inimicitias..., « non tantum ex timore dicti supplicii [excommunicationis], sed « etiam ex bonis per caritatem partis. » Similiter s. Hil. In hac sententia, pronomen *vobis* refertur, non ad Apostolos seu superiores Ecclesiae, apud quos est potestas ligandi atque solvendi, sed ad omnes christianos; et sermo instituitur de vi et potentia precationis, quae cum perfecta animorum concordia, praesertim vero nomine Ecclesiae, quales sunt preces liturgicae, legitime fiat.

Verum huic explicationi obstat pronomen plurale *vobis*, quod legitur etiam v. 18, dum v. 15, quando omnes christiani designantur, singulare *te* adhibetur. Deinde, transitus ille ad precationem, de qua nihil in praecedentibus dictum fuerat, satis abruptus videtur.

2^a Sententia nectit cum v. 18, et verba ad Apostolos refert, hoc sensu: potestas vestra ligandi et solvendi postulat ut concordēs

sitis; nam quidquid petieritis cum aliorum consensu, puta, nomine Ecclesiae, etiamsi duo tantum sint congregati, id vobis concedetur; quidquid in tali casu statueritis, firmum validumque erit in coelis, coram Deo. Itaque potestas, qua Ecclesiae praesides gaudent, eis congruit, non quatenus sunt homines privati, sed quatenus personae sunt publicae, atque in unione cum Ecclesia agunt.

Vix differt haec sententia ab explicatione quam dat Luc. Brug.: non solum potestatem ligandi et solvendi vobis confero, ita ut, quaecumque ligaveritis aut solveritis super terram, rata futura sint in coelis; sed praeterea promitto fore ut quidquid duo ex vobis communi consensu petant, consequantur. Hanc sententiam admitto, modo per petitionem factam *communi consensu* intelligatur petitio facta in unione cum Ecclesia, facta nomine Ecclesiae, ut statim dixi.

Q. 520. Ad v. 20. Interpretare verba *Ubi sunt duo* etc.

R. Secundum ultimam sent., quam dedi in q. praeced., loquitur Christus de Apostolis eorumque potestate, quando vel duo ex ipsis communi consensu aliquid petunt (scil. in unione cum Ecclesia), et rationem dat quare tam efficientes sint eorum preces: *Ubi*, ait, *sunt duo vel tres congregati in nomine meo*, graece $\epsilon\pi\iota$ cum acc., i. e. *propter* nomen meum, propter me (imo, sensu generaliore, ut orent nomine Ecclesiae, ut negotia Ecclesiae paragent, ut in rebus fidei morumque decreta et definitiones perficiant, ut solvant vel ligent in rebus spiritualibus): *ibi sum in medio eorum*, i. e. ego cum ipsis ago, cum ipsis oro, cum ipsis definio, cum ipsis solvo vel ligo; aliis verbis, quidquid faciunt, illud ipsum perficio ego: ideo, quod operantur in terra, in coelis firmum ratumque erit.

Concilii Oecumenici auctoritas. Igitur, si stricte sumamus verba *in nomine meo*, et attendamus sermonem fieri de coetu illorum qui suprema ligandi solvendique potestate (v. 18) pollent, quique ideo ipsammet Ecclesiam (v. 17) referunt; ex hoc v. 20 auctoritatem concilii Oecumenici, nomine Ecclesiae legitime congregati, recte firmiterque demonstrare possumus, per ratiocinationem *a minori ad majus*. Si enim Christus in medio duorum est, multo magis erit in medio illorum omnium qui totius Ecclesiae vices gerunt. Quodcumque ibi ligatum vel solutum, definitum et injunctum fuerit, id plene ratum firmumque erit apud Deum.

Addere tamen debeo, secundum plures interpretes (Knab. etc.) promissionem v. 19 factam extendi ad christianos quosvis, quia ratio quae v. 20 affertur generalis est. Ergo Christus aiunt, ampliat v. 20 suam sententiam, ab Apostolis ad omnes fideles eam extendens, quasi dicat: Vos, Apostoli, exaudiemini, nam quotiescumque christiani aliquid petunt nomine meo, ego cum ipsis oro (*sum in medio eorum*), adeoque exaudiuntur; a fortiori vobiscum orabo, et quodcumque petieritis, fiet vobis.

§ 36. INJURIARUM CONDONATIO: 18, 21-35.

Ordo rerum. Jesus primum affirmat toties quoties, et sine ullo quidem limite, alteri condonandas esse injurias; deinde adducit parabolam, qua ostendit secus a Deo veniam non obtineri. Duo igitur sint rei tractandae capita.

I. Toties quoties condonandum.

Præced. vide ante q. 515.

M. 18, 21. Tunc accedens Petrus ad eum, dixit: Domine, quoties peccabit in me frater meus, et dimittam ei? usque septies? ²² Dicit illi Jesus: Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies. ²³ Ideo assimilatum est etc.

L. 17, 3. Attendite vobis: Si peccaverit in te frater tuus, increpa illum: et si poenitentiam egerit, dimitte illi. ⁴ Et si septies in die peccaverit in te, et septies in die conversus fuerit ad te, dicens: Poenitet me, dimitte illi.

Q. 521. 1° Qua occasione Christus dixit fratri condonandam esse injuriam, non *usque septies*, sed *usque septuagies septies*? 2° Quid significavit? 3° Per quam parabolam suam confirmavit doctrinam?

R. ad 1^m. Quando Christus docuerat qua ratione debeamus monere fratrem peccantem, et simul significaverat monitionem faciendam esse eo fine ut fratrem lucremur, i. e. ut ipse emendetur, quo casu venia dignus est; proinde si contra nos peccavit, tenemur ei dimittere injuriam (hoc addit Lucas, et supplendum est apud M.): tunc Petrus ad Jesum accedens, puta interrogandi causa *propius* accedens (nam antea jam erat prope), dixit: Domine, quoties etc. Sensus non est: post quot peccata contra me commissa debeo adhuc dimittere ei? Sed in phrasi hac *quoties peccabit et dimittam ei*, habetur duplex membrum loco unius, per modum hebraismi (Beel., *Gram.* p. 383): Latini enim dicerent: Quoties dimittam fratri contra me peccanti? vel, Si frater peccet contra me, quoties ei dimittam?

R. ad 2^m. **Toties quoties** eum poeniteat: hoc subaudi, nam supra jam dixit quid faciendum si eum non poeniteat post debitas monitiones (*sit tibi sicut ethnicus* etc.). *Toties quoties*, etiamsi **centies milliesque** res accadat. « Non numerum statuit hic, ait s. Chrys., « sed *infinite, perpetuo et semper* denotat. » S. Aug. putat verba graeca, quae s. Hier. vertit *septuagies septies* (i. e. per 490 vices, gall. *sept fois septante fois*, ut Gen. 4, 24 ad quem locum forte respicitur), melius verti *septuagies et septies*, gall. *septante sept fois*; sed non est quod ab interpretatione Vulgatae recedamus. Sensus eodem recidit, et numerus finitus pro infinito ponitur, sicut latine dicimus *sexcenties* pro innumeris vicibus. *Septies* jam notat *plenitudinem* seu *totalitatem* (ut demonstrabo q. 1132), valetque per se *toties quoties*: cum autem additur *septuagies septies* habetur hyperbole proverbialis, quae significat istud *toties quoties* observandum esse etiamsi *saeptissime* repetatur, quasi dictum sit: *toties quoties*, imo *centies milliesque*.

R. ad 3^m. Per parabolam de rege, qui debitum ingens alicui dimittit, sed ea tantum conditione tacita, ut debitor vicissim alteri debita condonet. Haec autem parabola sequenti modo designari potest, ut finis ejus magis directe indicetur: Parabola de ministro regio, qui condonationem maximi debiti accepisset, nisi renuisset debitori suo remissionem summae pecuniae longe minoris concedere, quique propter inhumanitatem in socium severis mulctatur poenis. Istam vero parabolam jam audiamus.

II. Parabola de servo debitore: 18, 23-35.

Praeced. vide ante q. 521.

M. 18, 23. Ideo assimilatum est regnum coelorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum servis suis. ²⁴ Et cum coepisset rationem ponere, oblatusest ei unus, qui debebat ei decem millia talenta. ²⁵ Cum autem non haberet unde redderet, jussit eum dominus ejus venundari, et uxorem ejus, et filios, et omnia quae habebat, et reddi. ²⁶ Procidens autem servus ille, orabat eum, dicens: Patientiam habe in me, et omnia reddam tibi. ²⁷ Misertus autem dominus servi illius, dimisit eum, et debitum dimisit ei. ²⁸ Egressus autem servus ille, invenit unum de conservis suis, qui debebat ei centum denarios: et tenens suffocabat eum, dicens: Redde quod debes. ²⁹ Et procidens conservus

ejus, rogabat eum, dicens: Patientiam habe in me, et omnia reddam tibi. ³⁰ Ille autem noluit: sed abiit, et misit eum in carcerem, donec redderet debitum. ³¹ Videntes autem conservi ejus quae fiebant, contristati sunt valde: et venerunt, et narraverunt domino suo omnia quae facta fuerant. ³² Tunc vocavit illum dominus suus, et ait illi: Serve nequam, omne debitum dimisi tibi quoniam rogasti me: ³³ nonne ergo oportuit et te misereri conservi tui, sicut et ego tui misertus sum? ³⁴ Et iratus dominus ejus tradidit eum tortoribus, quoadusque redderet universum debitum. ³⁵ Sic et Pater meus coelestis faciet vobis, si non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus vestris. 19, 1. Et factum est etc. *Ante q. 525.*

Q. 522. Narra et explica parabolam illam.

R. Ideo, ut pateat injurias etiam maximas (*septuagies septies* renovatas) fratri esse condonandas ⁽¹⁾, *assimilatum est* a me, i. e. ego assimilo *regnum coelorum homini regi qui* etc. Sensus est: in regno coelorum, i. e. in religione christiana, in Ecclesia, fit quemadmodum fieret, si rex quidam vellet *rationem ponere cum servis suis et* etc. Per *servos* intelliguntur *ministri*, gall. *serviteurs* (non *esclaves*), fl. *ambtenaren, dienaren*, in specie *villici*, gall. *intendants, administrateurs des biens*, fl. *hofmeesters, pachters, toezieners*.

24. Ecce primus qui accedit, seu potius qui *offertur* ⁽²⁾ regi (nam qui ad reges accedunt, ab aliis introducuntur: gall. *ils doivent être présentés au roi*), debet ei decem millia talenta, i. e. summam pecuniae vere infinitam (*d'après les uns 30 millions de francs, d'après d'autres 45 millions, et même 60 millions*). Namque intelliguntur talenta *Attica*, quae dividuntur in *denarios*, vide v. 28 (talenta *Judaica* adhuc duplo majora erant ⁽³⁾, sed de his non loquitur M., secus v. 28 nominasset *siclos*): jam vero talentum Atticum valet 6,000 denarios; denarius autem, ut dicemus q. 1215, aestimatur ad minimum 50 centesimis, a plerisque circiter 75 centesimis, imo vero sunt qui valorem ei tribuant 1 franci. Oportet hic cogitare quemdam ex istis Satrapis qui provinciis praeficiebantur et tributa nomine regis colligebant. Talem autem casum proponit Christus, tantamque pecuniae summam exprimit, ut significet debitum istius ministri fuisse prorsus insolubile. Et hac in re parabola conclusionem jam respicit, ac docere vult homines Deo obstrictos esse debito infinito, cui nemo de bonis suis satisfacere possit. « Viden', « ait s. Chrys., quantum sit discrimen inter peccata in hominem « et in Deum? »

(1) Istud *ideo* cadit etiam in verba *Quoties? Septuagies septies*; refertur enim parabola non tantum ad sententiam hanc generalem: condonandum esse proximo, sed etiam ad hanc sententiam adjunctam et secundariam: ei condonandum esse, etiamsi saepius injuriam inferat, adeo ut culpa ejus facta sit maxima. Quantacumque supponatur misericordia tua erga fratrem, longe minor erit immensa Dei bonitate: hic enim paratus est remittere tibi peccata gravissima et innumera (*decem millia talenta*), modo tu remittas fratri injurias ab ipso contra te commissas; quae quidem injuria etsi sint septuagies septies repetitae, valde parvae sunt in comparatione injuria quam tu per peccatum mortale Deo intulisti (*centum denarii* quid sunt relate ad *decem millia talenta*?)

(2) Vulgata *oblatus est* refert lectionem *προσνεχθη*, quae in plerisque codd. reperitur: alia lectio est *προσχηθη* adductus est.

(3) Talentum *Judaicum* valebat 3,000 siclis sanctuarii (Ex. 38, 24 sqq.); siclus autem sanctuarii quatuor drachmis seu denariis, ergo talentum *Judaicum* 12,000 denariorum.

25. *Cum autem non haberet* debitor ille unde redderet, *jussit cum dominus ejus venundari, et uxorem ejus, et filios.* Hoc valde durum est, et nos forte offendit; sed tale erat jus talisque consuetudo apud antiquos. Quod Hebraeos attinet, cf. 4 Reg. 4, 1; lex autem traditur Lev. 25, 39, coll. Ex. 21, 2; 22, 3. Obiter nota mitiorem fuisse hanc legem apud Judaeos quam apud alias gentes, quum servi habendi essent tamquam mercenarii et coloni, atque anno jubilaei libertatem recuperarent. Animadvertite etiam, non omnia et singula, quae in parabolis dicantur, ad earum finem consiliumque spectare: multa enim, v. gr. ea quae hic habentur de *uxore et filiis vendendis*, ornamenti gratia adduntur.

Jussit... reddi, secundum jus strictum, quamvis sciret ipsum reddendi impotentem esse. In conclusione parabola intelligitur decretum, quod contra genus humanum peccato originali inquinatum tulit divina justitia, antequam Deus mundum redimere statuerat.

26. *Omnia reddam:* prae timore promittit quod praestare non poterit, ut solent obaerati cum a creditoribus urgentur.

27. *Miseratus etc.* Igitur non solum concessit dilationem quae petebatur, sed debitum condonavit universum. Inde videmus, ex una parte, quanta sit Dei bonitas erga peccatores (s. Chrys.); et ex altera parte, quantam vim apud ipsum habeant preces humiles, quum infinite plus quam petamus tribuatur.

28. *Centum denarios*, summam valde parvam (quam plures aestimant 70 francis), si decem millibus talentis comparetur. *Tenens suffocabat eum:* graece: et cum eum apprehendisset, collum ejus constrinxit. Hoc licitum erat secundum jus Romanum: creditor poterat in debitorem manus injicere, ipsum apprehendere quocumque modo, obtorto etiam collo, atque ita ad praetorem trahere. *Redde quod debes:* in graeco secundum lectionem longe probabiliorum, habetur *si quid debes*; hoc autem non ita intelligi potest, ut debitum cogitetur incertum; sed sensus est: oportet ut solvas, si quid cuivis debeas, vel quidquid debes; flandr. clarius: *het is te betalen, als gij wat schuldig zijt*, i. e. gall. *il s'agit de payer, quand on a une dette.*

29. *Procidens etc.*, et facto et verbo priori ministro plane similis est.

30. *Ille autem noluit*: « Ne verba quidem, ait s. Chrys., reveritus
« est per quae ipse servatus fuerat. » Adde petentem esse con-
servum.

34. *Tortoribus*: hic jam agit rex tamquam iudex, non tamquam creditor. Debitores non solum in carcerem mittebantur, sed verberibus castigabantur (teste Jahn, *Arch.* 243), non quidem apud Judaeos, sed apud Romanos (Knab.). Plures tamen sumunt *ἑρμηνεύται*, *tortores*, pro *custodes carceris*. At perperam, namque, etiamsi debitores solo carcere punirentur, nihilominus vertendum esset *tortores*, propterea quod Salvator conclusionem parabola respicit, adeoque inferni tormenta tacite significat.

Quoadusque redderet universum debitum: at vero, quum dicendum sit fore ut ipse numquam reddat, sensus est in perpetuum (s. Chrys.). Sic peccatores ad poenas inferni damnabuntur *aeternas*. « Audite haec, avari, exclamat s. Chrys.; nam vos haec respiciunt. « Audite, immisericordes et crudeles, vos non aliis esse crudeles, « sed vobis ipsis. »

35. *Sic et Pater meus* etc. « Formidolosa sententia, inquit s. Hier., « si juxta nostram mentem sententia Dei flectitur atque mutatur! » Non dicit pater *vester*, quia sic improbus et inhumanus dignus non est qui Deum vocet patrem (s. Chrys.).

Q. 523. Quis est **finis** seu **scopus** parabola?

R. Christus vult docere injurias, etiam maximas saepiusque renovatas, condonandas esse, secus vero nullam a Deo obtineri posse peccatorum remissionem: igitur conclusio moralis ea est quae hisce Or. Dom. verbis *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos* etc. exprimitur. *Rex* est Deus. *Rationem ponere cum servis* sign. iudicium quod Deus in homines exercebit aliquando. *Debitor* est peccator, qui, si injurias alteri condonare nolit, nullam etiam a Deo veniam accipiet, sed poenas peccatorum aeternas in inferno luet: *Judicium enim sine misericordia illi qui non fecit misericordiam*, Jac. 2, 13. Neque ulla hoc in genere operis boni excusatio est, ubi **sola voluntas tota facultas est**: ut ait s. Aug. (ap. Migne V, 1053).

De cetero, ex differentia utriusque debiti (10,000 tal. et 100 den.), colligimus, ut jam animadvertimus, nostram misericordiam erga proximum, etiamsi septuagies septies ei condonemus, minorem

esse quam aquae stillam mari comparatam, si cum immensa Dei bonitate, qua nos indigemus, conferatur (s. Chrys.).

Q. 524. An ex parabola sequitur peccata remissa reviviscere?

Ex hac parabola, in qua debitum jam remissum dicitur denuo imputatum, concludi nequit peccata a Deo semel relaxata iterum imputari et quasi reviviscere. Ista debiti redintegratio in foro humano, de quo parabola, explicatur per hoc quod dicendum sit condonationem nonnisi sub conditione tacita, modo servus ille gratum se tantoque dignum beneficio ostendisset, a rege factam esse; vel dicere possumus regem prius condonasse ut creditorem, postea condemnasse ut judicem. Deus autem peccata absolute et immutabili ratione (gall. *irrévocablement*) dimittit poenitenti: sunt enim Dei dona sine poenitentia, neque remissio semel concessa retractatur umquam: s. Thom. 3, 88, 1. Verum quidem est ingratum animum istius qui in peccatum relabitur culpam aggravare, sed non in tantum ut peccata praecedentia reviviscant. Quamobrem haec ad parabolae propositum non pertinent.

FINIS TOMI I.

WARTUNG

CATHOLIC THEOLOGICAL UNION
BS2575 .S74 C001 V001
SANCTUM JESU CHRISTI EVANGELIUM SECUNDUM

3 0311 00022 5065

WITHDRAWN

44963

BS

44963

2575

.S74

Steenkiste, J.A. von

AUTHOR

v.1

q

SANCTUM JESU CHRISTI EVAN-

TITLE

GELIUM SECUNDUM MATT-
HAEUM

DATE DUE

FRS' LIBR,

